

DESTRIK

*čas
ljudje
dogodki*

DESTNIK

čas
ljudje
dogodki

Destrnik

DESTRNIK
čas, ljudje, dogodki

Uredniški odbor: Tjaša Mrgole Jukič, glavna in odgovorna urednica
Miran Čeh
Metka Kajzer
Marija Hernja Masten
Franc Pukšič
Branko Širec
Branko Zelenko

Lektoriranje: mag. Darja Gabrovšek Homšak

Prevajanje: Ontario
Janja Kogej

Oblikovanje: s.kolibri

Tisk: Grafis, Požeg

Založila: Občina Destrnik

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4 Destrnik)(082)

DESTRNIK : čas, ljudje, dogodki /
[uredniški odbor Tjaša Mrgole Jukič ... et al.]. -
Destrnik : Občina, 2006

ISBN 961-238-717-6
1. Mrgole Jukič, Tjaša
227592704

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji.

KAZALO

- 7 Franc Pukšič *Zborniku na pot*
- 9 Tjaša Mrgole Jukič *Uvodna beseda*
- 12 Franc Pukšič, Anton Kovačec *Občina Destrnik*
- 36 Andrej Lapanje *Termalna vrtina Jan-1/04 v Janežovcih*
- 50 Mojca Vomer Gojkovič *Antične najdbe iz okolice Destrnika*
- 68 Marija Hernja Masten *Sveti Urban pri Ptujju. Prepis iz rokopisa Simona Povodna*
- 82 Polona Vidmar *Kiparska oprema cerkve svetega Urbana v Destrniku*
- 94 Marija Hernja Masten *Vasi in prebivalci območja Destrnik v popisih zemljiškega gospostva Gornji Ptuj*
- 112 Nataša Majerič Kekec *Župani občine Destrnik*
- 134 Irena Mavrič Žižek *Občina Destrnik med nacistično okupacijo 1941–1945*
- 158 Nada Jurkovič *Zgodovina osnovne šole v luči kronike (1878–1910)*
- 170 Drago Skurjeni *Kronika Osnovne šole Destrnik*
- 184 Nataša Kolar *“Sv. Urban je narodno zaspan”, “Sv. Urban tudi gre na dan”. Društva v Destrniku med letoma 1900 in 1941*
- 200 Ljubica Šuligoj *Občina Sveti Urban pri Ptujju od konca 19. stoletja do okupacije leta 1941*
- 224 Metka Kajzer *Društva v Destrniku od 1929 do 2005*
- 242 Branko Oblak *Hranilnica in posojilnica sveti Urban pri Ptujju – Destrnik*
- 250 Nataša Majerič Kekec *Okrajna opekarna v Janežovcih*
- 264 Monika Roškar *“To pa se je tak fotografiralo, ka se je Jakob ali pa Mima dol pokrila ...”*
- 284 Mira Jerenec *Zasluzne osebnosti Destrnika*
- 310 Jakob Emeršič *Leopold Volkmer v očeh Antona Martina Slomška in drugih*
- 320 Milan Kos *Gospod Mihael Valdhuber. Njegovo duhovno in pastoralno delo, obnova cerkve in sakralnih prostorov*
- 330 Ignac Horvat *Slovo. Pesem, napisana pred odhodom v vojno*
- 332 Robert Erich Kramberger *Zgodovina družine Kramberger iz Svetega Urbana v Slovenskih goricah*

Zborniku na pot

Zgodovina slovenske državnosti je stara malodane 1400 let, še starejša pa je naselitev ljudi v naših krajih.

Zgodovina cerkve svetega Urbana in s tem tudi kulturnega in duhovnega razcveta v naših krajih sega 500 let nazaj. Občina Destrnik se je ob praznovanju 500. obletnice cerkve in več kot 800. obletnice omembe kraja v čast vsem generacijam pred nami ter vsem sedanjim prebivalcem in zanamcem odločila to zgodovino obeležiti z zbornikom, ki bo ostal del naše kulturne dediščine.

Zbornik je vsebinsko bogat. Z velikim razumevanjem in znanjem so ga napisali avtorji, ki so gradivo poiskali doma in v tujini. Prispevki uglednih strokovnjakov iz širše domovine in domačinov pričajo o pogumu in zanosu ljudi, ki so tukaj živeli, ustvarjali in krojili razvoj doma in tudi širše po svetu. Takšni ljudje so bili in so še danes v naših krajih.

Občina Destrnik danes meji na Mestno občino Ptuj ter na občine Lenart, Trnovska vas, Duplek in Sveti Andraž v Slovenskih goricah. Občina šteje 2615 prebivalcev in se razprostira na 35.000 km². Vanjo je vključenih 17 vasi, ki segajo od Pesniške doline prek grebenov v Rogozniško dolino. Po osamosvojitvi je občina vključevala tudi Trnovsko vas in Vitomarce, danes pa deluje kot samostojna Občina Destrnik.

Komunalna, cestna in telekomunikacijska infrastruktura v občini so na nadpovprečni ravni v primerjavi z drugimi primerljivimi kraji v Sloveniji. V občini delujejo: osnovna šola, vrtec, zdravstveni dom z zobozdravstveno ambulanto, 14 društev ter 33 obrtnikov in podjetnikov.

Imeti svojo občino pomeni biti v družbi, v kateri si sam odgovoren za svoja dejanja, in imeti priložnost načrtovati svojo prihodnost. To priložnost smo v zadnjih 15 letih tudi v največji meri izkoristili in občino razvili v eno izmed lepših v Slovenskih goricah.

Strategija razvoja občine sloni na turizmu, kmetijstvu, dopolnilnih dejavnostih in drobnem gospodarstvu. V prihodnosti bo osrednja točka razvoja rekreacijsko-turistični center v Janežovcih. Center bo stal v neokrnjeni naravi sredi travnikov in gozdov, svojim gostom pa bo lahko ponudil termalno vodo in zdravilno glino. Vsi snovalci razvoja naše občine smo prepričani, da je zgraditev tega centra pravi in najpomembnejši projekt za stoletje, ki se je začelo komaj pred dobrimi petimi leti.

Zbornik je zapis prehojene poti, vendar vam želimo pogled usmeriti v prihodnost. Prehodili smo dolgo in težko pot. Uspešno smo premagovali ovire, zato tudi v prihodnost zremo z odločno voljo in medsebojno slogo.

Zahvala za zbornik občine Destrnik gre vsem avtorjem, uredniškemu odboru, sponzorjem, oblikovalcu, tiskarju in vsem neimenovanim, ki so zbornik soustvarjali.

Prvemu zborniku občine Destrnik želim, da najde pot do vsake naše domačije in vsakega našega sokrajana, kjer koli že živi na tej zemeljski obli.

Franc Pukšič,
vaš župan in poslanec v DZ RS

Uvodna beseda

Zbornik je zbir del, ki jih napišejo različni avtorji, strokovnjaki z različnih področij o nekem kraju, o človeku ali izbrani temi. Na predlog župana Franca Pukšiča so se občinski možje odločili izdati zbornik, torej zbir različnih prispevkov o prostoru, ki se danes imenuje Občina Destrnik. Praznovanje 500. obletnice fare pa je dogodek, ki je še dodatno vzbudil zavedanje o zgodovini kraja, njegovih ljudeh in dogodkih.

Danes je zbornik pred nami. Snovati smo ga začeli jeseni leta 2004, ko smo se prvič zbrali in imenovali uredniški odbor. Sestavljali smo ga: Miran Ceh, Metka Kajzer, Marija Hernja Masten, Franc Pukšič, Branko Sirec, Branko Zelenko in Tjaša Mrgole Jukič. Pisana družčina z različnimi znanji in izkušnjami, vsi pa z istim ciljem: septembra 2006 želimo imeti knjigo, na katero bomo ponosni vsi skupaj in vsak občan občine Destrnik posebej.

Cilj, ki smo si ga zastavili, je bil izdati lično in privlačno knjigo, s tako mikavno tematiko, da bo vsak bralec našel nekaj zanimivega zase in da bo knjiga v vsakem domu našla svoje mesto. Zbornik upraviči svoj obstoj, če ga ljudje berejo, ne kot roman, po vrsti in na mah, temveč počasi, s premislekom, spoznanji ..., in kadar ga uporabljajo raziskovalci, ki avtorje citirajo.

Eden od ciljev zbornika je bil zapisati vse, kar se dogaja okrog nas, z namenom, da ne gre v pozabo. To je pomemben cilj, ki se ga zavedamo. Tudi zato nastajajo knjige.

Človek je izumil pisavo iz potrebe – zapisoval je čas (kdaj), imena (kdo), dogodke (kaj) ... in ni pomišljal, da bi zapisoval z namenom, da bi nekoč vedeli ... Te potrebe se ljudje zavedamo od renesanse dalje, komaj kratek čas zgodovine človeštva. Prav zato je raziskovanje preteklosti tako skrivnostno, saj so viri, bolj ko silimo v preteklost, redkejši. Toda le z njihovo pomočjo izvemo, kako so ljudje živeli nekoč.

Danes, v dobi digitalizacije, interneta ..., lahko prek malih zaslonov spremljamo Carterja, kako odkriva Tutankamonovo grobnico, ali spremljamo trojansko vojno, se sprehajamo po Kreti ... Zgodovina velikih dogodkov je v filmski obliki nazorno in mikavno predstavljena, vsem na očeh. Toda zgodovina je tudi zgodovina malih ljudi, ne le vladarjev, zgodb naših vojn, ne le trojanske, in sprehod mimo naših sosedov, ne le po kraju prve evropske civilizacije. Ta naša zgodovina ni nič manj pomembna, za nas, ki živimo tu, je pomembnejša. Zakaj? Ker le tako začutimo svoje korenine, začutimo, da smo pomembni, ker živimo na za nas pomembnem prostoru, ker živimo ob za nas pomembnih ljudeh, kjer se dogajajo za nas pomembne stvari, kjer mi ustvarjamo pomembne dogodke. In to dobro dene.

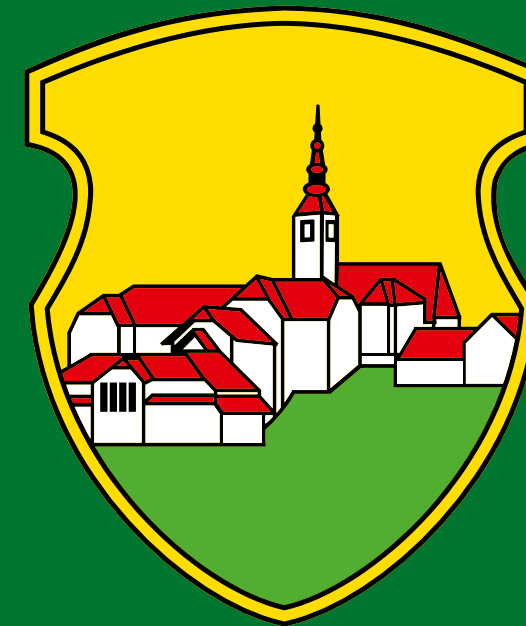
Preteklost, sedanjost in prihodnost so prepletene bolj, kot se zavedamo. In mi smo vanje ujeti. Vse, kar sem napisala, je že preteklost, in kar mislim napisati, prihodnost. Iz preteklosti tvorimo sedanjost in iz obeh snujemo prihodnost.

Zakaj torej zbornik? Prav zato! Želeli smo zapisati, kaj počnemo in kako, pa tudi, kar vemo ali smo izvedeli o preteklosti. Vedenje o naših koreninah nam bodri duha in krepi samozavest, dviguje samopodobo in lepša življenje. Res pa je tudi: kar je zapisano, ostane.

Zavedati se preteklosti, živeti v sedanjosti in snovati prihodnost – to je knjiga **DESTRNIK – čas, ljudje, dogodki**.

Zato je prav, da smo zapisali svojo zgodovino – za nas in za prihodnje rodove.

Tjaša Mrgole Jukič,
odgovorna urednica

Franc Pukšič
Anton Kovačec

Občina Destrnik

Franc Pukšič, univ. dipl. inž. el., župan, poslanec v DZ
Občina Destrnik

Anton Kovačec, referent za okolje in prostor
Občina Destrnik

UDK 352 (497.4 Destrnik)

Ključne besede: Občina Destrnik, Slovenske gorice, demografski kazalci, občinska uprava, upravna politika, predstavitev naselij v Občini Destrnik, gospodarstvo in infrastruktura, družbene dejavnosti

Občina Destrnik

Destrnik Municipality

Die Gemeinde Destrnik

IZVLEČEK

Avtorja predstavljata občino Destrnik, ki meri 34,4 km² in ima 2699 prebivalcev. Občina je bila ustanovljena z Zakonom o občinah ter o določitvi njihovih območij leta 1994. V sedmih poglavjih so predstavljeni upravna politika, sestava občinskih organov, gospodarski in infrastrukturni projekti, izvedeni v občini v zadnjih letih.

ABSTRACT

The authors have presented the municipality of Destrnik, which is 34.4 km² big, has 2699 inhabitants and was founded in 1994 according to the Establishment of Municipalities and Municipal Boundaries Act and by the determination of the newly founded areas. The seven chapters describe public administration, municipal bodies and the economic and infrastructure projects carried out in the municipality of Destrnik in the recent years.

SYNOPSIS

Die Autoren haben die Gemeinde Destrnik vorgestellt, die sich über 34,4 km² erstreckt, 2699 Einwohner zählt und nach dem Gesetz über Gemeinden im Jahr 1994 und der Bestimmung ihres Umfangs gegründet wurde. In sieben Kapiteln werden die Verwaltungspolitik, die Zusammensetzung der Organe in der Gemeinde und die wirtschaftlich – infrastrukturellen Projekte, welche in der Gemeinde in den letzten Jahren ausgeführt wurden, vorgestellt.

SPLOŠNI PODATKI

Posprejemu Zakona o lokalni samoupravi leta 1993 in z ukinitvijo komunalnega sistema, po katerem je bila Republika Slovenija razdeljena na 62 občin, je bila leta 1994 v Sloveniji ustanovljena prva mreža 147 občin. Tedanja Krajevna skupnost Destrnik je spadala v Občino Destrnik - Trnovska vas (Vitomarci). Leta 1998 je bila ustanovljena druga mreža 192 občin in Občina Destrnik - Trnovska vas se je razdelila v tri nove občine. Tako je Destrnik na podlagi Zakona o ustanovitvi občin ter določitvi njihovih območij postal samostojna Občina Destrnik.

Občina je temeljna samoupravna lokalna skupnost, ki v okviru ustave in zakonov samostojno ureja in opravlja svoje zadeve in izvršuje naloge, ki so nanjo prenesene z zakoni, za svoje območje, v katero so vključena naselja, ki so povezana s skupnimi potrebami in interesi prebivalcev. Občino Destrnik sestavlja 17 naselij: Desenci, Destrnik, Drstelja, Dolič, Gomila, Gomilci, Janežovci, Janežovski Vrh, Jiršovci, Levanjci, Ločki Vrh, Placar, Strmec pri Destrniku, Svetinci, Vintarovci, Zasadi in Zgornji Velovlek.

Občina Destrnik meri 34,4 km², ima pa 2566 prebivalcev in 904 hišne številke.¹ Sedež občine je v Vintarovcih 50, 2253 Destrnik.

Občina Destrnik sodi med tista območja, ki so ekonomsko šibkejša, imajo strukturne probleme v kmetijstvu in relativno visoko nezaposlenost (166 registriranih brezposelnih oseb leta 2002). Kljub vsemu je občina zanimiva za investicijska vlaganja. Poleg naravnega okolja ima dokaj številne kulturne spomenike ter možnosti za rekreacijo in za kvalitetno šolanje otrok. V občini Destrnik se kakovost življenja izboljšuje, saj ima neokrnjeno naravno okolje in dobro razvito infrastrukturo. Vrtec obiskuje 41 otrok, osnovna šola ima 253 učencev.² Osnovna šola Destrnik je dobila priznanje za najbolj varčno šolo v Sloveniji. Za njen nadaljnji razvoj je pomembna bližina mesta Ptuj.

DRUŽBENOPOLITIČNO OKOLJE IN PODOBA OBČINE

Vsak drugi mesec izhaja občinsko glasilo Občan, ki občane obvešča o tekočih in aktualnih zadevah in dogodkih v občini. V občini je zgrajen kabelski razdelilni sistem, zato je možna takojšnja priključitev na omenjeno omrežje; v kratkem bo vzpostavljen tudi 24-urni dostop do interneta. Občina je v regiji prepoznavna in si prizadeva zgraditi pozitiven imidž.

¹ Podatki Statističnega urada RS iz leta 2002.

² Interni podatki Občine Destrnik (ravnatelj OŠ).

OBČINSKA UPRAVA

Občina ima občinsko upravo, kjer profesionalno delajo direktor uprave Miran Čeh, Sandra Langerholc, ki je županova svetovalka za pravne zadeve, Metka Kajzer, ki je svetovalka za družbene dejavnosti, in Sonja Mahorič kot računovodkinja. K upravi sodi tudi režijski oddelek, kjer delajo Anton Kovačec, ki je referent za okolje in prostor, ter Aleksander Perhač in Andrej Krepek kot strojnika.

UPRAVNA POLITIKA

OBČINA DESTRNIK 2003–2006

Občinski svet šteje 11 svetnikov. V mandatu 2003–2006 je bil na neposrednih volitvah 10. novembra 2002 za župana izvoljen Franc Pukšič, Vintarovci 43c, za člane občinskega sveta pa so bili izvoljeni: Janez Irgl, Janežovci 6c, Jožef Flajšman, Janežovski Vrh 14, Ivan Slukan, Zgornji Velovlek 23a, Branko Širec, Vintarovci 51, Ivan Karo, Vintarovci 18, Venčeslav Kramberger, Ločki Vrh 6, Irena Bauman, Jiršovci 48a, Srečko Vrečar, Drstelja 48, Branko Zelenko, Gomilci 8, Marjan Tašner, Dolič 36, in Janko Volgemut, Svetinci 35. Za podžupana je bil izvoljen Branko Zelenko.

Občinski svet ima izvoljenih nekaj strokovnih komisij in odborov. V tem mandatu delujejo:

- Volilna komisija, predsednik je Boris Bajec,
- Komisija za mandatna vprašanja, predsednik je Venčeslav Kramberger,
- Odbor za gospodarstvo in turizem, predsednik je Marjan Tašner,
- Odbor za infrastrukturo, plan in finance, predsednik je Srečko Vrečar,
- Odbor za šolstvo, kulturo, socialo in društva, predsednik je Branko Širec,
- Odbor za požarno varnost in civilno zaščito, predsednik je Janez Irgl,
- Strukturno-pravna komisija, predsednik je Jože Flajšman.

Za vsako naselje je ustanovljen vaški odbor. Vodijo ga predsedniki oziroma predsednice in ti so: v Desencih Janko Dominko, v Destrniku Anica Vajt, v Doliču Ivan Nipič, v Drstelji Zdenko Zorec, v Gomili Janez Caf, v Gomilcih Branko Zelenko, v Janežovcih Alojz Caf, v Janežovskem Vrhu Ciril Koser, v Jiršovcih Irena Bauman, v Levanjcih Jože Mohorič, v Ločkem Vrhu Anton Flajšman, v Placarju Alojz Anžel, v Strmcu Marjan Lenart, v Svetincih Franc Kumer, v Zgornjem Velovleku Jožica Semnički, v Vintarovcih Ivan Hauptman in v Zasadih Vinko Horvat.

Občinski svet Občine Destrnik je na 5. redni seji 10. maja 1999 sprejel Odlok o uporabi grba in zastave Občine Destrnik. Odlok je bil objavljen v Uradnem vestniku časopisa Občan.³

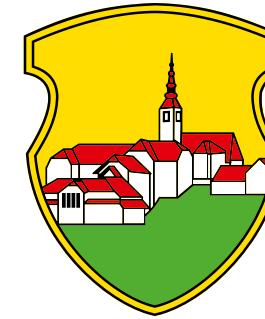
Avtor likovnih in barvnih pravil za oblikovanje grba in zastave je likovnik Danilo Muršec. Ta pravila so:

• grb

Osnovna oblika grba je oblika ščita, s polkrožnima izrezoma na levi in desni strani. Zgornji rob ščita je izbočen. Spodnji del grba je zelene barve, zgornji del rumene. Obroba, ki ni obvezna, je rumene barve in široka 1/85 višine.

Vodilni barvi grba sta rumena (zlata) in zelena, strehe na veduti so rdeče, stene stavb so bele. Barvni sestav ustvari močno barvno kombinacijo, ki je sveža, živahna in naravna ter kraju in prostoru primerna.

³ Odlok o uporabi grba in zastave Občine Destrnik, Uradni vestnik, št. 4/1999.

Slika 1: Uradni grb in zastava občine Destrnik

Blazon je razdeljen s stilno veduto Destrnika (pogled z južne strani). Horizontala vedute je na črti, ki je 2/85 višine pod spodnjima deloma izrezov, in ločuje grb na dva površinsko enaka dela.

• zastava

Oblika zastave je v znanem razmerju 1 : 2,5. Po dolžini je razdeljena na dve enaki polji. Zgornje polje je rumene barve, spodnje pa zelene. Na koncu prve petine zastave je grb občine, ki je visok 35 % širine zastave. Poravnani je na navidezno črto, ki loči prvo in drugo petino zastave.

Opredelitev procesnih barv grba in zastave: rumena HKS 3, zelena HKS 65, rdeča HKS 13.

OBČINSKI PRAZNIK

Občinski svet Občine Destrnik je na 5. redni seji 10. maja 1999 sprejel Odlok o občinskem prazniku Občine Destrnik. Odlok je bil objavljen v Uradnem vestniku časopisa Občan.⁴

Občinski praznik Občine Destrnik je 25. maj, dan župnega zavetnika svetega Urbana (žegnanje). Papež Urban I., ki je umrl 25. maja leta 230 v Rimu, velja za zavetnika vinogradnikov, viničarjev, vina, sadjarjev, proti mrazu, neurju in streli ter proti pijanosti.

Slika 1: Člani občinskega sveta z upravo in županom leta 2003 (Foto Langerholc, vir: arhiv občine Destrnik)

⁴ Odlok o občinskem prazniku Občine Destrnik, Uradni vestnik, št. 4/1999.

ZGODOVINSKI PREGLED RAZVOJA OBČINE

OBČINA SVETI URBAN

Občina Destrnik – v starejših zapisih je zapisana kot Desternik in s še starejšim imenom Sveti Urban – ima še danes skoraj povsem enake meje, kakor jih je dobila ob svoji ustanovitvi leta 1849. Razprostira se severno od Ptuja, deloma po širokem hrbtu Slovenskih goric z najvišjo točko pri svetem Urbanu, deloma po gričevju Mestnega Vrha in po zgornji dolini Rogoznice. Sega tudi na zahodni del spodnje Pesniške doline.

Leta 1937 je imela **občina Sveti Urban** 2691 prebivalcev, 673 hiš, 576 posestnikov, 79 kočarjev in 15 najemnikov. Merila je 3347,30 ha, od tega je bilo njiv in vrtov 1107,43 ha, travnikov in pašnikov 874,18 ha, vinogradov 122,28 ha, gozdov 870 ha, sadovnjakov 308,30 ha in preostalega 65,42 ha. Prebivalci so se ukvarjali s poljedelstvom, živinorejo in sadjarstvom (največ so gojili žlahtna jabolka). Močno je bilo razvito vinogradništvo, ki je bilo po pojavu trtne uši obnovljeno in zasajeno z novimi sortami pretežno belega vina. Še vse do šestdesetih let 20. stoletja so na nižjih legah gojili precej samorodne šmarnice. Območje je imelo znatne površine mešanih gozdov. Domačini so živino, sadje, vino in drva prodajali na Ptuj.⁵

Danes ima občina 17 naselij. Gibanje števila prebivalcev je podano v tabeli 1.

Tabela 1: Število prebivalcev v letih od 1937 do 2005

Leto	Št. preb.
1937	2.691
1985	2.539
1995	2.532
2005	2.699

Vir: Statistični podatki in uradne evidence občine

RAZVOJ TERITORIALNE UREDITVE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Zakon o upravni razdelitvi LR Slovenije (Uradni list LRS, št. 62/46) je ozemlje Slovenije razdelil na večje regionalne enote oziroma okrožja. Destrnik je bil uvrščen v Mariborsko okrožje, v katero je spadal okraj Ptuj, ki je imel 91 krajev, med njimi tudi Destrnik. Današnja občina Destrnik je takrat zajemala naslednje kraje: 09. Destrnik, 23. Janežovci, 24. Jiršovci, 30. Levanjci, 77. Trnovski Vrh, 84. Vintarovci. Vsak izmed njih je imel manjšo upravno enoto – Krajevni ljudski odbor.

Kmalu se je pokazala prevelika upravna razdrobljenost in leta 1952 je izšel Zakon o ustanovitvi občinskih ljudskih odborov (Uradni list FLRJ, št. 22/52) in nato še Zakon o razdelitvi LR Slovenije na mesta, okraje in občine (Uradni list LR Slovenije, št. 11/52). Okraj Ptuj je bil razdeljen na dve mestni občini, Ptuj in Ormož, in 25 občinskih ljudskih odborov, med katerimi je bil tudi Ljudski odbor Destrnik.

Nova sprememba je nastala s sprejetjem nove ustave 9. aprila 1963 (Uradni list SRS, št. 19/63), ko so bili ukinjeni občinski ljudski odbori in ustanovljene skupščine občin. Upravno so občine v obdobju 1962–1965 spadale k okrajem. Ko so bili nato leta 1965 ukinjeni okraj, je postala skupščina občine temeljna družbenopolitična skupnost. Destrnik je spadal v Skupščino občine Ptuj. Odlok o ustanovitvi krajevnih skupnosti v občini Ptuj (Uradni vestnik okraj Maribor, št. 2/65) je določil, da se v občini Ptuj ustanovi 23 krajevnih skupnosti, med katerimi je bila tudi destrniška; Ptuj in Ormož sta ostala mestni občini. Krajevna skupnost Destrnik je bila ustanovljena za 17 naselij, ki tudi danes sestavljajo občino, to pa so: Desenci, Destrnik, Dolič, Drstelja, Gomila,

Gomilci, Janežovci, Janežovski Vrh, Jiršovci, Levanjci, Ločki Vrh, Placar, Strmec pri Destrniku, Svetinci, Vintarovci, Zasadi in Zgornji Velovlek.

Občine so bile kot družbenopolitične skupnosti ukinjene, ko je bil 3. oktobra 1994 sprejet Zakon o ustanovitvi občin ter o določitvi njihovih območij (Uradni list RS, št. 60/94). Občinske skupščine so prenehale delovati 1. januarja 1995, ko so v novoustanovljenih občinah začeli delovati občinski sveti.

PREGLED PREDSTAVNIKOV, KI SO DELOVALI V ORGANIH DRUŽBENOPOLITICNIH SKUPNOSTI OD 1965 DO 2003

Krajevna skupnost 1965–1992

Od ustanovitve krajevne skupnosti leta 1965 do leta 1974, ko je bil spremenjen njen statut, je imela predsednika in svet. Predsednik krajevne skupnosti je bil Janez Sok iz Vintarovcev 3, namestnik predsednika sveta pa Franc Ogrinc, Janežovski Vrh 45c.

Po spremembi statuta je krajevna skupnost poleg sveta imela še skupščino krajevne skupnosti. Po odstopu Franca Soka in zaradi bolezni Franca Ogrinca so funkcijo predsednika sveta krajevne skupnosti do leta 1992 opravljali: Anton Šafranko, Vintarovci 47a, Matija Zorec st., Vintarovci 48, in Franc Simeonov, Vintarovci 49b. Delo predsednika skupščine krajevne skupnosti so opravljali: Hugo Šneberger, Placar 18, Ervin Stöger, Vintarovci 45c, Janez Irgl, Janežovci 6c, in Marjan Zelenik, Janežovski Vrh 43a.

Krajevna skupnost Destrnik 1993–1996

Skupščina krajevne skupnosti Destrnik je 7. marca 1993 sprejela statut, ki je kot organe določal: svet krajevne skupnosti, župana (ki je bil po sprejemu Zakona o lokalni samoupravi na seji sveta krajevne skupnosti 2. februarja 1995 preimenovan v predsednika sveta) in nadzorni odbor.

Na neposrednih volitvah župana krajevne skupnosti in članov sveta krajevne skupnosti, ki jih je razpisala skupščina za 16. maj 1993, so bili izvoljeni: za župana Franc Pukšič, Vintarovci 43a, za člane sveta krajevne skupnosti pa: Rozika Muršič, Destrnik 41, Jožef Korošec, Desenci 1, Ivan Požegar, Dolič 43b, Janez Zupanič, Drstelja 4, Veronika Mihelič, Gomila 10b, Branko Zelenko, Gomilci 8, Franc Černezel, Janežovci 11a, Milan Zver, Janežovski Vrh 37, Franc Fürbas, Jiršovci 62, Franc Kramberger, Levanjci 12, Venčeslav Kramberger, Ločki Vrh 6, Alojz Anžel, Placar 43, Rudolf Murko, Svetinci 39, Janez Kocmut, Strmec pri Destrniku 3, Ivan Karo, Vintarovci 18, Anton Potrč, Zasadi 12, in Mirko Presečki, Zgornji Velovlek 22a.

Po izvolitvi Franca Pukšiča za župana občine Destrnik - Trnovska vas je predsedovanje svetu krajevne skupnosti prevzel do izteka mandata Franc Černezel. Svet krajevne skupnosti je štel 17 članov.

Krajevna skupnost je imela sedež v Vintarovcih 50, 2250 Destrnik.

Krajevna skupnost Destrnik 1996–1998

Organ odločanja o vseh zadevah je bil v okviru nalog krajevne skupnosti svet krajevne skupnosti. Na neposrednih volitvah 31. marca 1996 je bilo v svet izvoljenih 17 članov: Otmar Arnuš, Destrnik 38a, Marija Markuš, Desenci 6a, Marjan Tašner, Dolič 36, Franjo Lacko, Drstelja 21, Andrej Krepek, Gomila 3, Branko Zelenko, Gomilci 8, Julijana Černezel, Janežovci 11a, Ciril Koser, Janežovski Vrh 21a, Maks Kranjec, Jiršovci 20, Viktor Žampa, Levanjci 20, Venčeslav Kramberger, Ločki Vrh 6, Alojz Anžel, Placar 43, Janez Kocmut, Strmec pri Destrniku 3, Rudolf Murko, Svetinci 39, Branko Širec, Vintarovci 53, Anton Potrč, Zasadi 11, in Ivan Slukan, Zgornji Velovlek 23a.

Predsednik sveta krajevne skupnosti je bil Branko Širec, Vintarovci 53.

Občina Destrnik - Trnovska vas 1995–1998

Občina je obsegala območja krajevnih skupnosti Destrnik, Trnovska vas in Vitomarci.

Organi občine so bili občinski svet, župan, nadzorni odbor in občinska volilna komisija.

⁵ Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 518–519.

Na neposrednih volitvah v občinski svet 4. decembra 1994 in v drugem krogu 18. decembra 1994 za župana je bil za župana izvoljen Franc Pukšič, Vintarovci 43c, za člane občinskega sveta iz Krajevne skupnosti Destrnik pa: Janez Žampa, Levanjci 10, Branko Zelenko, Gomilci 8, Venčeslav Kramberger, Ločki vrh 6, Jožef Korošec, Desenci 1, Marjan Zelenik, Janežovski Vrh 43a, Marta Kaučič, Vintarovci 45b, Miran Čeh, Gomila 16 (v času mandata ga je zamenjal Jožef Flajšman, Janežovski Vrh 14) in Anton Zelenik, Vintarovci 36 (v času mandata ga je zamenjal Anton Kramberger, Svetinci 19).

Sedež občine je bil v Trnovski vasi 38, 2254 Trnovska vas.

Predsednik občinskega sveta je postal po odstopu najprej izvoljenega Ivana Lovrenčiča iz Trnovske vasi Venčeslav Kramberger iz krajevne skupnosti Destrnik.

Podžupanja je bila Julijana Černezel, Janežovci 11a, iz krajevne skupnosti Destrnik.

Občinski svet je štel 16 članov.

Občina Destrnik 1999–2002

Organi občine so bili občinski svet, župan in nadzorni odbor občine.

Na neposrednih volitvah 22. novembra 1998 je bil za župana izvoljen Franc Pukšič, Vintarovci 43c, podžupan je bil Branko Zelenko, Gomilci 8. Občinski svet je štel 9 članov. Za člane občinskega sveta so bili izvoljeni: Branko Širec, Vintarovci 53, Otmar Arnuš, Destrnik 38a, Branko Zelenko, Gomilci 8, Alojz Anžel, Placar 43, Srečko Vrečar, Drstelja 48, Janez Irgl, Janežovci 6c, Rudolf Murko, Svetinci 39, Marjan Tašner, Dolič 36, in Ivan Slukan, Zgornji Velovlek 23a.

Sedež občine je bil v Vintarovcih 50, 2253 Destrnik.

PREDSTAVITEV NASELIJ OBČINE DESTRIK

DESENCI

Demografska slika naselja

Tabela 2: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Desenci	34	15	19	12	2,8	10

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje leži na zahodnem robu Pesniške doline na nadmorski višini 225 m in ga sestavljata dva zaselka. V naselju je nov gasilski dom Prostovoljnega gasilskega društva Desenci. Ob njem so površine za rekreacijo in poletne prireditve na prostem. Naselje je od občinskega središča oddaljeno 4 km. Hiše so pretežno pritlične, enostavnih oblik in naravnih struktur (opeka, les). Število prebivalcev se je v minulih 65 letih prepolovilo. Prebivalci se ukvarjajo s poljedelstvom in živinorejo, za kar imajo idealne možnosti zaradi lege.

DESTRNIK

Demografska slika naselja

Tabela 3: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Destrnik	192	93	99	56	3,4	50

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje leži na gričih s pogledom na Pesniško dolino in spada k občinskemu središču. Leži na nadmorski višini 355 m. Razdrobljeno je v več zaselkov. Število prebivalcev se je glede na stanje iz leta 1937 povečalo, čeprav je bilo največje leta 1961, vendar kljub temu sodi v območje, ki je demografsko ogroženo (enako kakor celotna občina). Naselje ima 67 stanovanjskih objektov, ki so različno stari. Podoba kraja se je predvsem po letu 1967 spremenila, cimprane hiše je zamenjala opečna gradnja. Ohranjenih je tudi nekaj primerkov stare kmečke arhitekture. Naselje predstavlja središče občine, prepoznavno pa je po cerkvi, ki je sedanjo podobo dobila leta 1888; v naselju so še gasilski dom, zdravstvena ambulanta, prodajalne z živili, s kmetijskim repromaterialom in z gradbenim materialom ter gostinski obrat.

Prebivalstvo se ukvarja z vinogradništvom, s poljedelstvom in živinorejo pa le za lastne potrebe na obrobju naselja. V občinskem središču je nekaj storitvenih dejavnosti, ki bi jih bilo treba razširiti. Naselje potrebuje parkirna mesta, ki jih bo treba še zgraditi (okolica kmetijske trgovine, trgovine z živili, zdravstvenega doma, gasilskega doma, cerkve).

DOLIČ

Demografska slika naselja

Tabela 4: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Dolič	156	78	78	53	2,9	49

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Razseljeno naselje leži na gričih na nadmorski višini 300 m, ob regionalni cesti, ki ga seka na dva dela, in je le 1 km oddaljeno od občinskega središča. Po dolini delita naselje hudourniški potok in gozd, južno pa dodatno državna cesta. Po letu 1967 so zaselki močno spremenili svojo podobo. Stare lesene hiše, krite s slamo, so zamenjale nove, zgrajene z opeko, nizko podkletene in visokopritlične. V naselju je nekaj hiš, ob katerih so posodobljena kmetijska gospodarska poslopja. Zaselke, ki so gosteje poseljeni, bi bilo smiselno združiti v ureditvena območja. Nekaj kmetij se ukvarja z živinorejo, sicer pa so kmetijske površine bolj primerne za sadjarstvo in vinogradništvo. Prebivalci se dodatno ukvarjajo še z raznimi dejavnostmi. Naselje ima urejeno cestno omrežje.

DRSTELJA

Demografska slika naselja

Tabela 5: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Drstelja	178	90	88	55	3,2	52

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje se razprostira po gričih in delno v višjem Drsteljskem Vrhu, na nadmorski višini 280 m. Število prebivalcev v zadnjih 65 letih nenehno upada. Nadaljnje upadanje prebivalstva je nujno ustaviti. Interes zunanjih

investitorjev je razvoj individualne stanovanjske gradnje. Ugodne vinorodne lege bo treba zasaditi z vinsko trto, kmetijam v Rogozniški dolini omogočiti razvoj, obnoviti zapuščene ribnike in omogočiti izletniški turizem.

GOMILA

Demografska slika naselja

Tabela 6: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Gomila	72	35	37	19	3,8	22

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje leži na severnem griču povodja potoka Rogoznica na nadmorski višini 340 m. Število prebivalcev je v zadnjih 65 letih nihalo, vendar se je gibalo navzgor; danes je prebivalcev toliko kot pred 65 leti. Zaradi ugodne lege in ugodne cestne povezave je velik interes po širitvi stanovanjskega dela naselja. V naselju je tudi nekaj počitniških objektov. Prebivalci se ukvarjajo s sadjarstvom, vinogradništvom, živinorejo in poljedelstvom za lastne potrebe. Stanovanjske zgradbe so v naselju razporejene levo in desno ob lokalni cesti. Smiselno bi jih bilo združiti v ureditveno območje in jih omejiti proti kmetijskim površinam, obrobni kmetijam pa omogočiti njihov nadaljnji razvoj.

GOMILCI

Demografska slika naselja

Tabela 7: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Gomilci	54	30	24	15	3,6	12

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje leži na prvih gričih nad Pesniško dolino na nadmorski višini 285 m. Iz analize stanja prebivalcev zadnjih 65 let ugotavljamo, da je število prebivalcev nenehno nihalo, a se je gibalo navzgor; danes je v rahlem porastu. Rast prebivalstva je realna glede na nove individualne stanovanjske enote v naselju. Naselje ima dva zaselka in nekaj razpršene gradnje. Prebivalstvo se ukvarja s kmetijsko in obrtno dejavnostjo. V obeh zaselkih je smiselno zgraditi nove stanovanjske enote. Naselje nima večjih kompleksov kmetijskih površin, ki bi jih bilo treba varovati. Ugodne vinorodne lege so na obrobju naselja.

JANEŽOVCI

Demografska slika naselja

Tabela 8: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Janežovci	108	55	53	33	3,3	34

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje leži pretežno na obrobju povodja potoka Rogoznica, delno pa v položnem gričevju, na nadmorski višini 250 m. Število prebivalcev je v zadnjih 65 letih naraščalo in se je povečalo skoraj za enkrat. Močno se je spremenil tip naselja. Kmetije so ostale na obrobju naselja. Znotraj naselja je izvedena prenova v individualna stanovanja in izpopolnjena s storitveno dejavnostjo. Proizvodnja opeke je pred leti zamrla. Podjetje, ki je izkoriščalo glinokope, le-teh ni saniralo skladno z zakonodajo in sprejetimi načrti izkoriščanja.

V naselju načrtujemo razvoj turizma in storitvenih dejavnosti, individualno gradnjo pa le znotraj naselja.

JANEŽOVSKI VRH

Demografska slika naselja

Tabela 9: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Janežovski vrh	227	107	120	75	3,0	62

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje se razprostira od roba povodja potoka Rogoznica do slemena gričevja nad Rogozniško dolino na nadmorski višini 320–350 m. Dolinski del je primeren za poljedelstvo. Na gričevju so ugodne vinorodne lege, del naselja je pokrit z gozdovi. Prebivalci se ukvarjajo s poljedelstvom, živinorejo in vinogradništvom. Del naselja tvori občinsko središče. Strjene zaselke bo smiselno povezati v ureditvena območja, mejne zaselke pa v ureditvena območja več vasi. V bližnji okolici šole je predvidena gradnja rekreacijskega središča in gradnja parkirnih prostorov, v dolinskem delu med javno potjo in regionalno cesto pa manjše obrtne cone.

JIRŠOVCI

Demografska slika naselja

Tabela 10: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Jiršovci	229	108	121	70	3,3	64

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje leži v Rogozniški dolini in se razprostira levo in desno po gričevju na povprečni nadmorski višini 270 m. Naselje je veliko, poselitev je raztresena predvsem po gričevju. Prebivalci se v nižini ukvarjajo s poljedelstvom, na gričevju pa z živinorejo, vinogradništvom in sadjarstvom.

V minulih 65 letih je število prebivalcev padlo skoraj za eno tretjino in upada še naprej. Število starejših prebivalcev je večje od števila mlajših, kar je zaskrbljujoče. Prebivalstvo tega zaselka je ekonomsko in zaradi tega tudi socialno bolj šibko.

Da bi zaustavili nadaljnje negativno gibanje prebivalstva v naselju, bo treba urediti zemljišča za zazidavo. Interes tujih vlagateljev je v tem trenutku ugoden, in to tako za individualno stanovanjsko gradnjo kot za manjšo obrtno storitveno dejavnost. Predvsem mlajši populaciji bi bilo treba zagotoviti rekreacijske možnosti.

LEVANJCI

Demografska slika naselja

Tabela 11: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Levanjci	146	65	81	39	3,7	41

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje leži v dolini Pesnice, le manjši del se razprostira po obronkih bližnjih gričev. Leži na nadmorski višini 225 m. V zadnjih 65 letih je število prebivalcev nihalo, vendar je danes enako kot pred šestimi desetletji. Naselje je izrazito kmetijsko in v dolini južno od lokalne ceste ni predvidena širitev. Potrebne širitve je treba predvideti

samo za razvoj kmetij, ki so na tem delu vasi izrazito močne. Kmetije so zemljiško povezane v velik kmetijski kompleks, ki je na tem območju obdelan in urejen.

LOČKI VRH

Demografska slika naselja

Tabela 12: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Ločki Vrh	172	76	96	51	3,4	48

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje leži na severnem gričevju Pesniške doline, na povprečni nadmorski višini 320 m. Prebivalci se ukvarjajo s poljedelstvom, živinorejo in vinogradništvom za lastne potrebe. Ekonomsko in socialno stanje prebivalstva je skromno. Analize števila prebivalcev v zadnjih 65 letih kažejo na nenehno upadanje.

Posamezne hiše, odmaknjene od prometnic, so opuščene. Na teh območjih so kmetijska zemljišča vedno bolj zaraščena, kar je posledica gozdne meje, ki obkroža naselje. Naselje se vidno razvija le v delu, ki je bližji središču občine. Skozi naselje poteka lokalna cesta, ki v zadnjem času vliva upanje v razvoj naselja. V naselje je nujno pripeljati mlade družine. Za to je treba predvideti stavbna zemljišča ob prometnicah, oddaljena opuščena stavbna zemljišča pa spremeniti v kmetijska.

PLACAR

Demografska slika naselja

Tabela 13: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Placar	240	123	117	86	2,8	72

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje se razprostira v dolini Rogoznice in na bližnjem gričevju. Leži na povprečni nadmorski višini 280 m. Prebivalci se ukvarjajo s poljedelstvom, živinorejo in vinogradništvom. Naselje ima več zaselkov in ne daje videza koncentriranega naselja. Analiza števila prebivalcev zadnjih 65 let kaže, da prebivalstvo nenehno upada.

V dolini ob regionalni cesti iz smeri Ptuja je naselje tipično stanovanjsko – prevladujejo novogradnje. Južno od regionalne ceste je dolina kmetijskih zemljišč, ki jo je treba kmetijsko bolje izrabiti. Severno od regionalne ceste so večje možnosti za poselitev ob javnih poteh, kjer je zgrajena komunalna infrastruktura. Pod vznožjem gričevja so zemljišča predvidena za obrtno cono. Del naselja, ki meji na naselje Janežovci, je perspektivno nameniti turističnemu razvoju.

SVETINCI

Demografska slika naselja

Tabela 14: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Svetinci	154	71	83	46	3,4	45

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje se razprostira v Pesniški dolini in severno po gričevju. Leži na povprečni nadmorski višini 265 m. Prebivalci se ukvarjajo s poljedelstvom in živinorejo. Število prebivalcev rahlo niha, ni pa zabeležena večja stagnacija.

Nižinski del vasi je kmetijsko urejen. Višinski deli naselja nimajo ugodnih možnosti za kmetovanje, zato je tukaj možen razvoj individualne stanovanjske gradnje.

STRMEC PRI DESTRNIKU

Demografska slika naselja

Tabela 15: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Strmec pri Destrniku	34	20	14	13	2,6	11

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje leži na razgibanem delu gričevja nad Rogozniško dolino na nadmorski višini 360 m. Prebivalci se ukvarjajo s sadjarstvom, vinogradništvom in živinorejo. Analiza kaže, da je število prebivalcev v zadnjih 50 letih rahlo upadlo.

Naselje je manjše in ima omejene možnosti za širitev na področju individualne stanovanjske gradnje.

ZGORNJI VELOVLEK

Demografska slika naselja

Tabela 16: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Zgornji Velovlek	85	42	43	29	2,9	24

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje leži na zahodu spodnje Pesniške doline pretežno na gričevju; povprečna nadmorska višina je 260 m. Prebivalci se ukvarjajo s poljedelstvom in živinorejo. Število prebivalcev je v zadnjih 65 letih vztrajno padalo.

Da bi preprečili nadaljnje upadanje števila prebivalstva, bi morali tipično razpršeno gradnjo povezati v ureditvena območja. Zaradi lokacije naselja zato ni predviden razvoj obrtnih con. Zaradi večjega kompleksa gozdov na eni strani in urejenih kmetijskih zemljišč v dolinah na drugi strani je razvoj mogoč le ob javnih poteh v zaselkih.

VINTAROVCI

Demografska slika naselja

Tabela 17: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Vintarovci	370	181	189	118	3,1	103

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje leži delno v dolini Rogoznice in delno na gričevju; povprečna nadmorska višina je 365 m. Prebivalci se ukvarjajo z različnimi dejavnostmi (poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo, vinogradništvo). Analiza števila prebivalcev kaže, da je v zadnjih 65 letih prebivalstvo rahlo naraslo, čeprav je bilo v preteklosti prebivalcev več kot danes. Del naselja spada v občinsko središče.

Vintarovci so eno izmed večjih naselij in imajo različne razvojne potrebe. Nižinski del je predviden za kmetijsko proizvodnjo ob komasaciji zemljišč Rogozniške doline. Zaselke Podpršak, Ojstrovce in Vintarovski Vrh je treba povezati v ureditvena območja. V središču občine je treba povečati parkirne površine, razviti storitveno obrt in

povečati število novogradenj, v naselju pa urediti zelene površine za kolektivno rabo (sprehajalne, kolesarske in jahalne poti).

ZASADI

Demografska slika naselja

Tabela 18: Prebivalstvo, gospodinjstva, družine

Naselje	Prebivalci			Gospodinjstva		Družine
	skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečna velikost	
Zasadi	45	25	20	14	3,2	12

Vir: Statistični urad – popis prebivalstva 2002

Naselje leži severno od občinskega središča na griču na povprečni nadmorski višini 330 m. Število prebivalcev je v zadnjih 65 letih močno nihalo in trenutno raste. Naselje je majhno in prostorsko omejeno. Izmed vseh naselij v občini je edino, ki se razprostira le ob eni cesti. Nekoč raztresena gradnja se sedaj koncentrira, da bi se naselje lahko bolje in smotrneje infrastrukturno opremilo. V naselju ne bo mogoče razviti obrtne cone ali industrije, večjih kmetijskih obratov ali podobnih dejavnosti. Razvojne možnosti so v biološkem sadjarstvu, manjši storitveni in turistično-rekreacijski dejavnosti.⁶

GOSPODARSTVO IN INFRASTRUKTURA OBČINE

PROMET IN CESTE

Območje občine je s cestnim omrežjem dobro preprejeno. Iz Ptuja proti Lenartu vodi regionalna cesta po Rogozniški dolini z odcepom do središča občine. Lokalno cestno omrežje povezuje Pesniško dolino od odcepa regionalne ceste v Svetincih do regionalne ceste v Pacinju, v Rogozniški dolini pa od odcepa regionalne ceste v Janežovcih do meje z občino Lenart v Jiršovcih. Znotraj občine povezujejo lokalne ceste naselja s središčem občine in navzven v sosednje občine. Po vaseh je razpredeno omrežje javnih poti, nekatere med njimi so nekategorizirane (poljske poti med polji in gozdne po gozdovih). Nekateri občani uporabljajo do svojih domov tudi služnostne poti. Do leta 1974 so bile vse ceste še blatne (ilovnate), le redke so bile posute z gramozom. Leta 1974 je takratnemu vodstvu krajevne skupnosti uspelo v Občini Ptuj pridobiti del sredstev za modernizacijo ceste skozi naselje Janežovski Vrh - Destrnik do Gomilcev in tako povezati središče takratne krajevne skupnosti iz obeh dolin z asfaltno cesto. Del sredstev za to izboljšavo so zagotovili krajevna skupnost in krajan.

Sledila je modernizacija regionalne ceste Ptuj–Lenart v treh delih:

- v skupni akciji KS Destrnik in KS Grajena je bila leta 1978 modernizirana mejna lokalna cesta v Zgornjem Placarju in Drstelji;
- leta 1980 je bila modernizirana lokalna cesta Velovlek–Svetinci; Pesniška dolina je bila tako povezana z asfaltno cesto v smeri krajevnega središča, sosednjo krajevno skupnostjo Trnovska vas in takratnim občinskim središčem in mestom Ptuj;
- v letih 1984–1986 je bila modernizirana lokalna cesta Janežovci–Jiršovci; tako je tudi Rogozniška dolina dobila asfaltno povezavo s krajevnim središčem ter mestoma Ptuj in Lenart.

Leta 1988 je bila modernizirana cesta čez zaselek Ojstrovce in naselje Zasadi.

S tem so bile prioritete in najbolj prometno obremenjene ceste modernizirane. Sočasno so v posameznih vaseh modernizirali 4,5 km krajevnih cest.

Po letu 1989 je potekala večja modernizacija cestnih odsekov z naslovom “Jesen 92”. Sredstva so zagotavljali Krajevna skupnost Destrnik, Občina Ptuj in občani sami, slednji z denarjem in delom. Moderniziranih je bilo 14 km cest na območju krajevne skupnosti Destrnik.

Leta 1996 je potekala večja obnova cestnega omrežja, imenovana “Poletje 96”. Občina Destrnik - Trnovska vas, Krajevna skupnost Destrnik in občani so skupaj zagotovili sredstva in asfaltirali več kot 13 km cestnega omrežja po vaseh.

V času občine Destrnik - Trnovska vas so bili modernizirani cestni odseki v naseljih:

- Janežovski Vrh: Šel–Irgl–Simonič,
- Jiršovci: odcep proti Arnušu,
- Ločki Vrh: Krajnc–Kos–Cvetko, Furst–Brumen,
- povezava Vintarovci–Lisičjak–Strmec pri Destrniku–Jiršovci.

Po letu 1996 smo v občini Destrnik modernizirali cestne odseke v vaseh:

- Dolič: Kramberger–Marinič,
- Destrnik: šola–pokopališče, Arnuš–Slanič–Horvat, gasilski dom Destrnik–Kos,
- Janežovci: Vilčnik–Karo,
- Janežovski Vrh: Hameršakova kapela–Horvat, Irgl–Toš,
- Jiršovci: preplastitev ceste od LC proti Čučku do odseka pri Brunčiču,
- Placar: rekonstrukcija cestišča Belec–Sevrova kapela,
- Vintarovci: Hameršakova kapela–Sok, Simonič–Rojko, Repič–Mlakar.

Slika 3: Po končanem asfaltiranju so občani sami urejali bankine in brežine (foto: Anton Kovačec, arhiv občine Destrnik)

⁶ Podatki so povzeti po virih, ki jih hrani arhiv občine Destrnik. Razvojni program Občine Destrnik 2002–2006 (arhiv občine, september 2003).

Značilnost vseh modernizacij po naseljih je bila, da so občani do leta 1996 sami prispevali polovico potrebnih sredstev.

Danes so vse povezovalne ceste modernizirane. Gramozne so ostale le ceste v redko naseljenih zaselkih in kategorizirane ceste do manjših skupin hiš.

Na potoku Rogoznica so bili v zadnjih desetih letih zgrajeni trije novi ploščati mostovi, in sicer v Janežovcih, Vintarovcih in Jiršovcih. Temeljito obnovo še čaka most v Jiršovcih.⁷

ELEKTRIKA

Prva elektrifikacija v občini je bila izvedena v delu Rogozniške doline. Prvi zidan transformator v občini je bil zgrajen leta 1949 v vasi Janežovci skupaj z visokonapetostnim omrežjem in se je napajal iz Ptuja. Glavni uporabnik je bila takrat Opekarna Janežovci.

Do leta 1978 je bilo zgrajenih skupaj sedem transformatorskih postaj, in sicer v Gomilcih, Gomili, Janežovskem Vrhu in Spodnjem Placarju (ti so bili zidani) ter v Levanjih in Zgornjem Velovleku, kjer sta bila že jamborska transformatorja iz železne konstrukcije. Niskonapetostno omrežje je bilo razvejano po vaseh. V času prvih elektrifikacij so elektriko pretežno za razsvetlavo uporabljala premožnejša gospodinjstva. Po letu 1975 se je poraba električne energije strmo dvignila. Zgrajeno omrežje ni več zadoščalo za narasle potrebe. Do leta 1988 je Elektro Ptuj ob pomoči krajanov zgradil 19 novih razdelilnih postaj in povečal zmogljivost visokonapetostnih omrežij ter razširil in posodobil niskonapetostno omrežje skoraj do vsakega gospodinjstva.

Po letu 2003 je bila zgrajena postaja z zemeljskim daljnovodom v Destrniku in v Zgornjem Velovleku. V tem času sta bila zgrajena tudi dva povezovalna visokonapetostna daljnovoda, ki z električno energijo oskrbujeta uporabnike med lokalnimi izpadi ali obnovami iz smeri Lenarta in Ptuja.⁸

JAVNA RAZSVETLJAVA

Občinsko središče je dobilo prvo javno razsvetlavo leta 1977. Svetilke so osvetljevale cesto od osnovne šole do gasilskega doma v Destrniku. Razsvetljava je bila pred šolo, cerkvijo, stanovanjskim blokom, trgovino, občinsko stavbo (takrat KS), gostilno in gasilskim domom.

Isto leto je javna razsvetljava osvetljevala cesto v naselju Levanjci od Janeza Žampe do Franca Žampe. Zgradili so jo vaščani z lastnimi sredstvi, da bi bila osvetljena avtobusno postajališče in cesta, po kateri so nosili mleko na zbiralnico.

Leta 1980 so občani naselij Jiršovci in Gomila zgradili javno razsvetlavo, ki je osvetljevala dve avtobusni postajališči.

Sledil je premor do leta 1988, ko so javno razsvetlavo sofinancirali občani delov vasi Dolič, Gomilci in Svetinci. Osvetljevala je avtobusno postajališče in poti do gostilne in zbiralnice mleka v Gomilcih.

Leta 1989 so izgradnjo javne razsvetljave sofinancirali občani vasi Janežovci. Osvetljeno je bilo križišče lokalne in regionalne ceste z avtobusnim postajališčem, znotraj naselja pa del regionalne, lokalne in krajevne ceste vse do trgovine Kokol.

Po tem zgledu so se dela lotili tudi občani Svetincev. Razsvetlavo so dobili na križišču regionalne ceste z lokalno, na avtobusnem postajališču in ob delih obeh cest, ob katerih živijo.

Ob regionalni cesti v Placarju so občani javno razsvetlavo zgradili leta 1990.

Do leta 2005 so javno razsvetlavo zgradili še v Desencih, v Janežovskem Vrhu, v Drstelji in v Ločkem Vrhu, razširili pa so jo v Vintarovcih od gostilne Grozl do pokopališča in nato do Arnoševih (Vintarovci 31). Sledila je gradnja v Zasadih, Doliču in Gomili. Javno razsvetlavo pa želijo imeti tudi v drugih vaseh občine, kjer je še nimajo.

⁷ Vir podatkov: arhiv občine Destrnik.

⁸ Vir podatkov: arhiv občine Destrnik.

PRESKRBA Z VODO

Po večletnem prizadevanju Franca Simeonova, nekdanjega predsednika sveta krajevne skupnosti Destrnik, so začeli graditi primarni vodovod Ptuj–Pacinje, ki se je razcepil še proti Juršincem in v smeri Destrnika po Pesniški dolini do Gočove.

Krajevna skupnost Destrnik je prva lastna sredstva vložila leta 1980, ko je bil zgrajen primarni cevovod do Spodnjega Velovleka (krajevna skupnost Rogoznica). Osnovni cevovod do središča občine Destrnik smo gradili do leta 1986.

Prvih pet gospodinjstev se je na javni vodovod priključilo v naselju Zgornji Velovlek (zaselek Vrensko) leta 1981. V središču občine je voda iz javnega vodovoda pritekla pozimi leta 1985/1986.

Leta 1985 je bil Destrnik veliko gradbišče. Gradili smo prečrpališče v Svetincih, vodohran v Spodnjem Ločkem Vrhu in vodohran v Destrniku (Ojstrovce). V vaseh Destrnik, Janežovski Vrh, Vintarovci (del), Zasaki in Svetinci (del) so gradili sekundarno vodovodno omrežje. Ko je bilo zgrajeno to omrežje, so občani začeli graditi hišne vodovodne priključke. Dne 29. novembra 1985 je bila uradna otvoritev vodovoda v Destrniku. Na otvoritvi so gasilci Prostovoljnega gasilskega društva Destrnik iz hidranta pred gasilskim domom spustili prve litre vode. Voda pa je v hišne vodovodne priključke pritekla spomladi leta 1986.

Slika 4: Skupinski posnetek domačinov z "malo folkloro" na zaključni prireditvi MDB v Destrniku leta 1985 (Foto Kosi, arhiv občine Destrnik)

V tem petletnem obdobju so primarne in sekundarne jarke na našem območju kopali brigadirji mladinskih delovnih brigad Slovenske gorice iz raznih krajev takratne države Jugoslavije. V vasi Levanjci so pri izkopu jarka za sekundarni vodovod leta 1983 sodelovale tudi brigadirke iz takratne Sovjetske zveze.

S tem pa gradnja vodovoda na območju občine še ni bila končana; nadaljevala se je v manjšem obsegu.

Leta 2005 je javni vodovodni sistem zagotavljal možnost priklopa na vodovod vsem gospodinjstvom v občini. Večina gospodinjstev je uporabljala ta vir vode. V zadnjih sušnih obdobjih naših gospodinjstev ni pestilo pomanjkanje vode za gospodinske in sanitarne namene, pred leti pa so gasilci v sušnih obdobjih morali redno dovažati vodo za gospodinske namene in živino.

V Svetincih je bil ob prečrpališču zgrajen globinski vodnjak.⁹

TELEFONIJA

Destrnik je imel leta 1975 induktorsko (ročno) telefonsko centralo, zato je bilo mogoče klicati le v delovnem času pošte, sicer pa je bil telefon dosegljiv samo na policijski postaji v Vintarovcih (53), Opekarni v Janežovcih

⁹ Vir podatkov: arhiv občine Destrnik.

(18) in na državnem posestvu v Placarju (14). Prek ročne centrale je bila telefonska zveza vzpostavljena s pošto, osnovno šolo, matičnim uradom in Kmetijsko zadrugo v Destrniku ter gostilno Marinič.

Do leta 1980 krajanji niso imeli posebnega interesa za telefonske priključke. Interes se je začel večati po letu 1980. Centrala v Destrniku je dovoljevala dvajset priključkov in ti so bili razdeljeni interesentom v neposredni bližini pošte.

V letih 1982–1984 je potekala prva organizirana gradnja telefonskega omrežja v Pesniški dolini. Telefonske priključke je dobilo 16 gospodinjstev v naseljih Desenci, Gomilci, Levanjci in Zgornji Velovlek. Omrežje so gradili krajanji skupaj z naročniki in krajevno skupnostjo. Prve priključke so dobili v Desencih in Zgornjem Velovleku (po enega) ter Levanjcih (dva). Preostali so morali na priključitev počakati še leto dni, da je pošta razširila centralo.

Leta 1986 je stekla organizirana akcija gradnje telefonskega omrežja skupaj s sosednjima krajevnima skupnostma Rogoznica in Grajena. Telefonske priključke je dobilo 18 gospodinjstev v naseljih Drstelja, Janežovci in Placar.

Leta 1988 je bilo razdeljenih še nekaj individualnih priključkov do polne zasedenosti centrale in razvoj telefonije se je v Destrniku ustavil.

Leta 1999 je postal interes občanov tako velik, da so se organizirano lotili izgradnje telefonije v vsako vas. Akciji se je priključilo 150 gospodinjstev. Planirano je bilo, da del finančnih sredstev prispevata tudi krajevna skupnost in občina iz sredstev za nerazvita območja. Izdelan je bil projekt, zgrajeni so bili prostori za končno telefonsko centralo. Začeli so polagati zemeljske kablove. Cene materialov pa so ob inflaciji vrtoglavo naraščale in v pogajanjih s pošto ni bilo videti konca akcije in plačevanja pogodbenih obveznosti. Občani so upravičeno izsilili pogovor s predstavniki občine Ptuj in Pošte v Mariboru šele po blokadi dostopa v zgradbo pošte v Ptuj. Po teh dogodkih sta bila določena skrajna cena za telefonski priključek in čas dokončanja. Vsi sodelujoči in nekateri novi interesenti so priključke dobili pozimi leta 1991 in spomladi leta 1992.

Tej akciji je sledila še ena manjša in potrebe so bile zadovoljene.

V letih 2001 in 2002 je bilo območje občine spet gradbišče. Vsi zračni telefonski kabli so bili položeni v zemljo skupaj s hišnimi priključki in kabelskim televizijskim sistemom. Danes lahko ponosno zapišemo, da imamo telefonsko omrežje skupaj s kabelskim omrežjem napeljeno do vsake hiše v občini.¹⁰

POKOPALIŠČE

Do leta 1787 je v Ločkem Vrhu, na mestu današnjega pokopališča, stala podružnična cerkev svetega Bolfenka. Podrli so jo in večino materiala zvozili v Trnovsko vas, kjer so leta 1789 postavili novo cerkev. Na ruševinah stare domačine postavili kapelico, ki je leta 1827 postala mrtvašnica. S tem so staro pokopališče pri cerkvi svetega Urbana v naselju Destrnik zaprli. Pokopališče se je razprostiralo na dokaj ravnem gornjem delu in dokaj strmo padajočem severnem pobočju. Pretežni del pokopališča je bil obdan s kamnitim obzidjem, ki ga je močno načel zob časa. Grobna polja niso bila urejena v ravne vrste, kar danes povzroča veliko težav. Leta 1968 je bil del obzidja obnovljen, v enem njegovem delu pa zgrajena nova ograja iz betonskih stebrov in žične mreže. V letih 1977–1979 je bila zgrajena nova ograja nad obstoječim kamnitim obzidjem, ki je bilo do tal porušeno. Severni del pokopališča je bil v tem času močno zapuščen. Vsi pokopi so bili v zgornjem, ravninskem delu. Krajanji, ki so imeli svoje pokojne pokopane na pobočju, so spominska obeležja večinoma prenesli na prosta mesta v gornjem delu pokopališča, nekateri pa so grobna polja opustili. Med rekonstrukcijo ceste mimo pokopališča v naselje Ločki Vrh je bila cesta s križiščem v naselje Vintarovci speljana prek dela spodnjega dela pokopališča, ki je bil opuščjen in poraščen z drevjem. Sledil je grob poseg v brežino in na pobočju so bile strojno izdelane terase za predvideno širitev pokopališča. Žal pa izvajalec zemeljskih del v strmejšem delu pobočja ni upošteval širine teras in tako ta del pokopališča še danes ne more služiti svojemu namenu.

Po letu 1970 je razvoj stanovanjske gradnje segel tudi na naše območje. Prej prostorne dolge hiše so zamenjale škatlaste, ki niso primerne za ležanje pokojnika v domači hiši do pogreba. Mestna pokopališča so gradila večje mrliške veže, sledila so jim pokopališča na podeželju in destrniško ni bilo izjema. Krajevni svetniki so iskali kraj, kjer bi vežica stala. Ker prostora zunaj pokopališča ni bilo mogoče dobiti, so razmišljali o gradnji veže na

severnem delu pokopališča nad cesto v Ločki Vrh, kjer je bilo še nekaj ravnega zemljišča, potreben pa bi bil manjši poseg v brežino. Leta 1995 so bili narejeni načrti za mrliško vežo. Gradnja se je zavlekla v leto 1996. Kraj je dobil vežico za dve krsti, skupnim poslovnim prostorom, ki je ogrevan, manjšo kuhinjo in drugimi funkcionalnimi prostori. Ker je pokopališče oddaljeno od cerkve, zemljišče pa cerkveno, je bilo dogovorjeno, da bodo verski obredi potekali v poslovnem delu vežice. Tako vežica po skoraj 10-letnem obratovanju služi namenu. V tem času je bila ob cesti proti pokopališču sanirana brežina, cesta sama pa razširjena in zgrajen prvi pločnik v Destrniku. Leta 2004 je bil obnovljen še del obzidja nad staro Ozvatičevo domačijo.

Slika 5: Spominsko obeležje na pokopališču v Destrniku avgusta leta 2004 (foto: Anton Kovačec, arhiv občine Destrnik)

KANALIZACIJA

Nekoč so ob pomanjkanju vode gospodinje trikrat uporabile vodo, preden so jo zlile stran. Vodo je bilo marsikje po gričih treba nositi in domačini so z njo gospodarili preudarno.

Splošen razvoj in vodovodni sistem sta omogočila večjo porabo vode in s tem opustitev vodnjakov, mlak in cistern za vodo. S takim potratnim ravnanjem je precej onesnažene vode začelo nekontrolirano odtekati v naravo. Odplake iz stranišč, pralnih strojev, kuhinj so načele koreninski sestav gornjega ustroja zemljin. Vode v zapuščenih vodnjakih so našle nova pota. V naravo izpuščena onesnažena voda je zamakala propustno plast zemljin do plasti ilovice in laporja. Tako je v naših krajih nastala nova težava: kam s fekalno vodo, da ne bo plazenja zemljin in stihijskega uničevanja okolja?

Ob gradnji telovadnice pri osnovni šoli v Destrniku smo v kraju zgradili prvo čistilno napravo. Danes so nanjo poleg šole priključeni tudi objekti od šole do pokopališča. Čistilna naprava je začela obratovati leta 2003.

Leta 2002 je bil izdelan idejni načrt za gradnjo kanalizacijskega omrežja za celotno območje občine Destrnik v treh različnih variantah.

V gradnji je kanalizacijski sistem ob regionalni cesti od šole mimo Trglavčnikovih in Zelenkovih v dolino do Pravdičevega mostu, kjer bo zgrajena druga čistilna naprava v občini.

Za gradnjo kanalizacije se zanimajo tudi v drugih strjenih naseljih občine.¹¹

¹⁰ Vir podatkov: arhiv občine Destrnik.

¹¹ Vir podatkov: arhiv občine Destrnik.

VZDRŽEVALNA DELA V DOLINI ROGOZNICE

Dolina Rogoznice s celotnim povirjem je sestavni del južnega območja Slovenskih goric.

Rogoznica je levi pritok Drave. Izvira na območju Žikarc v Slovenskih goricah, pod Ptujem pa se izliva v levobrežni drenažni jarek ob Ptujskem jezeru. V zgornjem toku teče mimo naselij Rogoznica, Jiršovci, Drstelja, Vintarovci, Janežovci, Placar, Kicar in Žabjak. V spodnjem, ravninskem delu teče skozi industrijsko cono Ptuja, nato pa skozi naselji Brstje in Budina, kjer se izliva v drenažni jarek. Pred izgradnjo HE Formin (Srednja Drava 2) se je na tem mestu Rogoznica izlivala neposredno v Dravo.

V zgornjem delu toka Rogoznice na območju Slovenskih goric so doline povprečno široke 1 km. Tla so lahka, srednje težka in težka z bolj ali manj izraženo glinasto primesjo. Naselja, razen posameznih kmetij, so pomaknjena na rob doline in v gričevje. Ob strugi Rogoznice poteka cesta, ki je edina prometna povezava s Ptujem, sicer pa je dolina namenjena predvsem kmetijstvu.

Celotno povodje reke Rogoznice do Budine obsega 35,33 km², od tega je 10 % v občini Lenart, 60 % v občini Destrnik in 30 % v občini Ptuj.

Ob visokih vodah Rogoznica večkrat letno prestopi bregove in poplavi obdelovalne površine, cesto ter stanovanjske in gospodarske objekte, in to predvsem v naseljih Jiršovci, Vintarovci, Janežovci in Placar. Pogostost poplav se je povečala po izvedbi regulacije na gorvodnem delu v občini Lenart.

Vsakoletne poplave povzročajo neposredno škodo v kmetijstvu in na infrastrukturnih objektih. Posredno je škoda zaradi neurejenih razmer mnogo večja, saj onemogoča vsako racionalno gospodarsko kmetovanje in povzroča strahotno zaostajanje celotne doline, opuščanje obdelave zemljišč, zapuščenje domov in socialno problematičnost dela prebivalstva, ki še vztraja v takih razmerah.

Odvodni in melioracijski jarki, ki so bili zgrajeni v preteklosti za osušitev mokrotnih zemljišč in za odvod padavinskih vod z zalednih pobočij, niso ustrezno vzdrževani. Zato je pretočni profil močno zmanjšan, v strugah je veliko naplavin ter drevesne in grmovne zarasti. Problematični so predvsem iztočni odseki jarkov v Rogoznico, ki so ponekod vzrok za poškodbe brežin, drugod pa popolnoma zasuti z naplavinami in zaraščeni.

Rogoznica, ki je na tem odseku neregulirana, močno meandrira, struga je mestoma povsem plitva, polna naplavin in močno zaraščena. Na več mestih je preusmerjena v številne nevzdrževane mlinščice in poplavlja večkrat letno, vendar pa čiščenje struge Rogoznice ni zajeto v tem projektu.

V neposredni bližini Rogoznice, kjer je podtalnica visoka in praviloma redno vsakoletno poplavlja zemljišča, so zamočvirjeni travniki z nizko ph vrednostjo, praviloma pod ph 5,5. Ti travniki so večinoma eno- ali dvokosni, včasih se lahko krma uporabi le za steljo. Manj kakovostno travnino z močvirsko travno rušo onemogoča kakovostno kmetovanje, ki v naših razmerah še edino omogoča ekonomično kmetovanje.

Poplavljanje površin pogosto onemogoča gnojenje, ki je nujno za kakovostno obdelavo površin. V zadnjih letih, ko so se pogoji za kmetovanje še zaostri, pa je vse več površin neobdelanih.

V porečju potoka Rogoznica je zato kljub ravninskemu območju in pogojno zelo rodovitni zemlji, ki omogoča relativno cenejše kmetovanje, dosti propadajočih kmetij, in to kljub temu, da so kmetije v povprečju bistveno bolj zaokrožene in predvsem tudi večje, kot je povprečje v Sloveniji. Po oceni kmetijske svetovalne službe je povprečna velikost kmetije v zgornjem in srednjem toku Rogozniške doline večja kot 6 ha zemljišč, ki praviloma ležijo v neposredni bližini kmetije.

Zemljišča v območju potoka Rogoznica so na pedosekvenci nekarbonatne kamenine. V zgornjem delu potoka prevladuje mešanica litotamnjskega apnenca in apnenega peščenjaka, spodnji del ima geološke lastnosti, značilne za Dravsko in Ptujsko polje. Debelina usedlin je v povprečju 20 m. Zemljišča so za obdelavo srednje težka z dovolj humusa, za izboljšanje rodovitnosti pa je potrebno poleg apnenja še založno gnojenje s fosforjem in kalijem. Da so zemljišča pogojno izredno rodovitna, dokazujejo posamezni kmetje, ki dosegajo na svojih urejenih površinah rekordne pridelke pri travinju, koruzi in pšenici ter tudi pri sladkorni pesi, za katero so zaradi odsotnosti težkih kovin v zemlji bistveno boljše razmere kot na primer v sosednji pesniški dolini.

Občina Destrnik je ob sodelovanju pristojnih ministrstev Republike Slovenije jeseni 2002 začela in spomladi 2003 končala vzdrževalna dela pri čiščenju vodotokov enkratnega posega. Skupaj je bilo obnovljenih in izkopanih

14.480 m jarkov, obnovljenih več cevni propustov na dovoznih poteh in skupaj s podjetjem VGP Drava Ptuj zavarovanih več zajed na sami strugi potoka Rogoznica z vtoki jarkov.

Sanirana zemljišča so danes kmetijsko obdelana. Upravičenost vzdrževalnih del pa že daje vidne donose. Po končanih sanacijskih delih na sami strugi potoka Rogoznica, ki še trajajo, in komasaciji zemljišč bo zastavljeni cilj popolnoma upravičil vložena sredstva.¹²

DRUŽBENE DEJAVNOSTI

ŠOLSTVO IN IZOBRAŽEVANJE

Občina Destrnik ima popolno devetletno osnovno šolo. Leta 1998 je bil obstoječi šolski objekt dograjen, stari del pa prenovljen; dodatno je bila zgrajena nova večnamenska telovadnica. Šola je energetska varčna in sodobno opremljena, saj so sodobne specializirane učilnice opremljene z ustreznimi didaktičnimi pripomočki, obogatene še s prezračevanjem, ki je digitalno regulirano z nadgradnjo centralnega nadzornega sistema. OŠ Destrnik je bila razglašena za energetska varčen objekt v Sloveniji in je tako prejela prvo nagrado Ministrstva za gospodarske dejavnosti, Agencije za učinkovito rabo energije (AURE) in Gospodarskega vestnika.

OŠ Destrnik obiskuje 253 učencev v 16 oddelkih. V sedmem razredu devetletke nadaljujejo v tej šoli šolanje tudi učenci iz Trnovske vasi. Osnovna šola v Destrniku je do leta 2000 izvajala program osemletnega šolanja, s šolskim letom 2001 je začela uvajati devetletni program šolanja, za kar so zagotovljeni pogoji. Po projektu devetletne osnovne šole so začeli delati v šolskem letu 2001/02, in sicer v petih oddelkih – v treh prvih razredih (na matični šoli in v dveh podružnicah) in v dveh oddelkih sedmega razreda (tu so vključeni sedanji učenci petega razreda). Dodatna izobraževanja so učitelji, ki sodelujejo v novem programu, že opravili oziroma jih še opravljajo.

ZDRAVSTVO IN SOCIALNE ZADEVE

Za potrebe občanov deluje v kraju Destrnik zasebna zdravstvena ambulanta, kakor je že pred vojno delovala ambulanta dr. Jožeta Potrča. Ambulanta Franca Šuta, dr. med., deluje dvakrat tedensko. Ambulanta je ustrezno opremljena in nudi zdravstvene storitve občanom, ki jim je na ta način prihranjena pot na Ptuj. Prisotnost zdravnika v kraju dviga kakovost življenja, saj zdravnik skrbi tudi za preventivo občanov, v glasilu Občan objavlja različne zdravniške nasvete ter pripravlja predavanja in sodeluje pri organiziranju humanitarne pomoči.

SKRB ZA KULTURNO DEDIŠČINO, DRUŠTVA IN CIVILNO SAMOINICIATIVO

Občina skrbi za ohranjanje spomenikov s področja naravne in kulturne dediščine. Naravno dediščino predstavljajo ohranjene naravne dobrine gozd in vodotoki. Pomemben naravni spomenik so tudi rastišča močvirskega tulipana na zemljiščih ob Pesnici med regulirano strugo Pesnice in severnim obrobim jarkom.

V občini je nekaj gomilnih grobišč. Večji del kulturnozgodovinske dediščine predstavlja sakralna dediščina, torej cerkev, križi in kapelice. S področja etnološke dediščine najdemo nekaj ohranjenih spomenikov ljudskega stavbarstva, ki jih bo treba ustrezno zaščititi in urediti. Seznam zaščitene kulturne dediščine občine Destrnik zajema: domačijo v Zasadih (Zasadi 3), cerkev svetega Urbana v Destrniku, gomilna grobišča v Gomileh, Gomili, Zgornjem Velovleku, Drstelji in Placarju (dve), hišo v Destrniku (Destrnik 11), Rešev spomenik v Vintarovcih, rojstno hišo dr. Jožeta Potrča v Vintarovcih, dom Franca Osojnika v Desencih, viničarijo v Destrniku (Destrnik 6), Pihlerjevo kapelico v Levanjih, kužno znamenje v Ločkem Vrhu, znamenji v Desencih in Janežovcih, Bezjakovo in Veršičevo kapelico v Zgornjem Velovleku, Rašlovo in Benkovo kapelico v Svetincih, Pukšičevo in Hauptmanov kapelico v Destrniku, Severjevo kapelo v Placarju, Grabarjevo kapelico v Drstelji, Gaiserjevo

¹² Vir podatkov: arhiv občine Destrnik.

kapelico v Jiršovcih, Kosovo kapelico v Ločkem Vrhu, domačiji Žampa v Levanjcih, Elsbahejv štok v Placarju in spomenik padlim v prvi svetovni vojni v Vintarovcih.

DRUŠTVA

V občini je društveno življenje zelo bogato. Živahna dejavnost društev bogati kulturni utrip občine in združuje krajanke, ki se uspešno vključujejo v razvoj občine.

Društva v Občini Destrnik so:¹³ PGD Destrnik, PGD Desenci, Turistično društvo Destrnik, Kulturno društvo Destrnik, Športno društvo Destrnik, Športno društvo Placar, Lovska družina Destrnik, Društvo kmetič Destrnik, Društvo upokojencev Sveti Urban, Krajevna organizacija Rdečega križa, Društvo mladih Destrnik, Društvo vinogradnikov in sadjarjev Osrednje Slovenske gorice.

TURIZEM

Občina ima za razvoj turizma neokrnjene naravne pokrajinske značilnosti, ohranjen del kulturne dediščine, možnosti za lov, pohodništvo, kolesarstvo, jahanje in aktivno preživljanje prostega časa, ponudbo kakovostnih vin in kulinaričnih posebnosti, tradicionalne prireditve (občinski praznik, blagoslov konjev, majske igre /igre s šaljivim značajem in vključitvijo starih opravil/, kmečki praznik /prikaz starih običajev v povorki/).

Skozi občino poteka Srednjeslovenskogoriška vinsko-turistična cesta (VTC 13). V občini aktivno dela turistično društvo. V sklopu društva sta tudi dve etnografski skupini, Koranti in Ljudske pevke. V okviru lovskega turizma je dejavna Lovska družina Destrnik.

Na področju turizma je v občini veliko odprtih priložnosti. Občina vidi svoje razvojne možnosti prav v tej smeri, zato so prihodnjemu razvoju te panoge posvetili vso pozornost.

Tako se je porodila tudi zamisel o razvijanju turistične oziroma zdraviliške dejavnosti na območju Janežovcev. Ta vas leži pretežno na obrobju porečja potoka Rogoznica, delno pa v položnem gričevju, na nadmorski višini 250 m. Tukaj je potekala proizvodnja opeke, ki pa je pred 35 leti zamrla. Občina načrtuje v opuščeni glinokopi razvoj turistične cone in je v ta namen odkupila zemljišča, kjer so opuščeni glinokopi in kjer bodo javne površine dobile svoj namen za rekreacijo in razvoj turističnega naselja.

Naložbeni projekt Gaja – Terme Janežovci (Gaja – Spa Resort Janežovci) je zasnovan kot zdraviliško in wellness turistično naselje s petimi zvezdicami. Izgradnja turističnega naselja je predvidena na izredno dobro logistično dostopni lokaciji (v bližini meje z Avstrijo, Madžarsko in Hrvaško), v severovzhodni Sloveniji, v pomirjujočem naravnem okolju naselja Janežovci.

Odmaknjenost območja od mestnega življenja omogoča izbranemu krogu bodočih uporabnikov pozitivno spremembo življenjskega sloga in okolja. Celostna ureditev in podoba projekta temeljita na tesni povezanosti z naravo in etnološkimi elementi pokrajine v sofisticirani obliki, ki gostom omogoča popolno udobje in romantično in sproščeno doživetje tradicije.

V okviru projekta je na zazidljivem zemljišču velikosti 82.089 m² predvidena izgradnja turističnega naselja v obsegu 157 sob v hotelu visoke kategorije (pet zvezdic), 30 apartmajev v depandansah v obliki tipičnih hiš (kot hotelski apartmaji) ter 42 apartmajskih enot v apartmajskem naselju. Skupaj torej 229 nastanitvenih enot s skupaj približno 500 ležišči, vse visoke kakovostne kategorije (pet zvezdic). Načrtovane programske vsebine so zasnovane na zdraviliški in *wellness* dejavnosti z močnim vključevanjem naravnih danosti in vrelna zdravilne naravne termalne vode, ki je na tej lokaciji.

Celotna ocenjena investicijska vrednost projekta znaša 38,52 mio EUR (brez DDV, ki je sicer nevtralna finančna kategorija) in zajema tudi ocenjeno vrednost zemljišča in vrtine termalne vode.

Projekt je v partnerstvu in po pogodbi z Občino Destrnik zasnovala družba Hosting, d. o. o., iz Ljubljane, ki je specializirana za načrtovanje, razvoj in upravljanje turističnih projektov in uveljavljena tako v Sloveniji kot v mednarodnem okolju JV Evrope.

POVZETEK

Avtorja sta predstavila današnjo občino Destrnik na podlagi statističnih podatkov. Predstavitev obsega sedem sklopov. Splošni podatki kažejo, da meri občina 34,4 km² in ima 2699 prebivalcev. Drugo poglavje predstavlja občinsko upravo. V poglavju o upravni politiki so navedeni organi in komisije, ki delujejo v občini. Zgodovinski pregled upravnoterritorialnega razvoja obsega obdobje od stare občine Sveti Urban, prek obdobja po drugi svetovni vojni, razvoja krajevne skupnosti do samostojne občine. V poglavju o naseljih v občini Destrnik so nakazane razvojne težnje za posamezne kraje. Šesto poglavje prikazuje gospodarstvo in infrastrukturo občine, pri čemer so podrobno obdelana naslednja področja: cestnoprometne povezave, oskrba z vodo, regulacija Rogoznice, elektrika, telefonija, javna razsvetljava, kanalizacija in pokopališče.

SUMMARY

The authors have described the present municipality of Destrnik on the basis of statistical data. The presentation comprises of six complexes. General data show that the municipality is 34.4 km² big and has 2699 inhabitants. The second chapter presents the municipality administration. The chapter on administration policy presents the active municipal authorities and commissions. The historical review of the administrative territorial development includes the period of the former municipality of St Urban, the period after the Second World War and the development of the local community up to the present independent municipality. In the chapter dealing with the settlements of the municipality of Destrnik, the development aspirations of individual settlements are described. The last chapter puts forward the economy and infrastructure of the municipality, where road traffic, water supply, the improvement of the Rogoznica brook course, electricity, telecommunication, street lighting, sewage system and the cemetery are described in detail.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Autoren haben die heutige Gemeinde Destrnik anhand von statistischen Angaben vorgestellt. Die Präsentation umfasst sechs Kapitel. Allgemeine Angaben zeigen, dass die Gemeinde 34,4 km² groß ist und 2699 Einwohner hat. Im zweiten Kapitel wird die Gemeindeverwaltung vorgestellt. Im Kapitel Verwaltungspolitik sind die Organe und Kommissionen aufgeführt, die in der Gemeinde tätig sind. Der geschichtliche Überblick der verwaltungsterritorialen Entwicklung umfasst die Zeit von der alten Gemeinde St. Urbanus, über den Zeitraum nach dem zweiten Weltkrieg, der Entwicklung der Ortsgemeinschaft bis hin zur selbstständigen Gemeinde. Im Kapitel Ortschaften in der Gemeinde Destrnik werden die Entwicklungstendenzen der einzelnen Ortschaften aufgezeigt. Das letzte Kapitel zeigt die Wirtschaftslage und die Infrastruktur der Gemeinde, wobei die Straßenverkehrslage, die Wasserversorgung, die Regulierung des Baches Rogoznica, die Elektrizität, die Telefonie, die Straßenbeleuchtung, die Kanalisation und der Friedhof genauer behandelt werden.

¹³ V okviru predstavitev občine so društva le navedena, saj so predstavljena v samostojnem prispevku v tem zborniku.

Andrej Lapanje

Termalna vrtina Jan-1/04 v Janežovcih

mag. Andrej Lapanje, univ. dipl. inž. geol.
Geološki zavod Slovenije
andrej.lapanje@geo-zs.si

UDK 556.3:550.82(497.4 Janežovci)

Ključne besede: hidrološka in geološka struktura, vrtina, termalna voda

Termalna vrtina Jan-1/04 v Janežovcih

Thermal Borehole Jan-1/04 in Janežovci

Thermal- bohrung Jan-1/04 in Janežovci

IZVLEČEK

Na območju opuščenega glinokopa, v dolini potoka Rogoznica, so izvrtali 1000 m globoko raziskovalno vrtino in raziskali geometrični potencial izbrane lokacije z namenom izkoriščanja termalne vode. V prispevku so opisane geološke lastnosti območja ter tehnični in proizvodni parametri vrtine Jan-1/04, na osnovi katerih se lahko projektira njena izraba (izkoriščanje termalne vode).

ABSTRACT

In the area of the abandoned clay pit in the valley of the Rogoznica brook, a 1,000 metre deep research borehole was drilled and geometrical potential of the chosen location was researched for the purpose of exploitation of the thermal water. In the present article, the author describes geological characteristics of the area as well as technical and manufacturing parameters of the Jan-1/04 borehole, on the basis of which the use of the borehole (the use of thermal water) can be planned.

SYNOPSIS

Im Gebiet der stillgelegten Lehmgrube im Tal des Baches Rogoznica wurde 1000m tief gebohrt, um das geometrische Potenzial des gewählten Standortes zu erforschen, mit der Absicht, Thermalwasser zu nutzen. In dem Beitrag beschreibt der Autor die geologischen Eigenschaften des Gebiets sowie die technischen- und die Produktionsparameter der Bohrung Jan-1/04, aufgrund derer man ihre Nutzung (die Nutzung von Thermalwasser) projektieren kann.

UVOD

Občina Destrnik ima v svojih razvojnih prioritetah na visokem mestu zapisano pospeševanje turistične dejavnosti. Tako se je porodila zamisel, da bi preučili možnosti razvijanja zdraviliške dejavnosti na območju Janežovcev. Župan Franc Pukšič je na podlagi informacij s tega prostora predlagal, da se na območju opuščenega glinokopa v dolini potoka Rogoznica izvrti 1000 m globoka raziskovalna vrtina, s katero bi raziskali geotermični potencial izbrane lokacije in zajeli termalno vodo. Da je bila zamisel utemeljena, dokazuje obstoj Term Ptuj, ki izkoriščajo termalno vodo iz globin med 895 m in 1064 m le 5,5 km jugozahodno od predlagane lokacije.

Po naročilu Občine Destrnik je tako leta 2002 Geološki zavod Slovenije izdelal hidrogeološke in strukturno-geološke osnove za zajem termalne vode (Lapanje idr., 2002) v Janežovcih (občina Destrnik). V teh osnovah smo predlagali izdelavo 800 m globoke raziskovalno-kaptažne vrtine Jan-1 na območju opuščenega glinokopa v Janežovcih.

Leta 2004 je Občina Destrnik na podlagi javnega razpisa pridobila finančna sredstva za izvedbo raziskovalne vrtine. Na razpisu za izvajalce je bilo nato kot izvajalec vrtnalnih del izbrano podjetje Geoprojekt, d. d., ki je vrtanje vrtine zaupalo podizvajalskemu podjetju Geoid - Beroš, d. o. o., s Hrvaške. Strokovno in logistično podporo je izvajal Geoprojekt, d. d. Kot izvajalec spremljevalnih del (spremljava vrtanja, črpalni preizkus) je bil izbran Geološki zavod Slovenije.

Vrtina je bila izvrtana med 17. septembrom in 12. novembrom 2004 z vrtnalnim strojem Wirth B3A do končne globine 824 m. Dela so potekala kontinuirano, brez prekinitev, 24 ur na dan. Vrtina Jan-1/04 je bila izvrtana rotacijsko s kotalnim dletom s pomočjo bentonitno-polimerne izplake predpisane viskoznosti.

Med vrtanjem smo z odvzemnim intervalom 5 m spremljali litološko sestavo navrtanih sedimentov, odvzeli pa smo tudi štiri jedra za sedimentacijske in paleontološke analize ter meritve termične prevodnosti. Po končanem vrtanju so bile v vrtini opravljene karotažne meritve. Z interpretacijo popisov navrtanine, napredkov vrtanja in karotažnih meritev so bili določeni filtrski odseki in program cevovte. Po končanih vrtnalnih delih in aktiviranju vrtine je bil izveden črpalni preizkus, ki je trajal 10 dni in katerega namena sta bila ugotovitev hidravličnih lastnosti vrtine in dimenzioniranje črpalke. Med črpanjem smo odvzeli tri vzorce vode za določitev kemijskih parametrov termalne vode. Analize so bile opravljene v laboratorijih ZZV Maribor.

V prispevku bom na kratko opisal geološke lastnosti območja ter tehnične in proizvodne parametre vrtine Jan-1/04, na osnovi katerih se lahko projektira njena izraba (izkoriščanje termalne vode).

GEOLOŠKA ZGRADBA OBMOČJA MED PTUJEM IN DESTRNIKOM IN HIDROGEOLOŠKA PROGNOZA

Splošne geološke lastnosti območja, v katerem ležijo Janežovci, so označene s pojavljanjem glinastih, meljastih, peščenih in prodnih sedimentov, ki so se odlagali v terciarju znotraj Murske depresije Panonskega bazena. Področje Panonskega bazena je nastalo s pogrezanjem in gubanjem predterciarne podlage. V spodnjem delu so sedimenti še morski (Panonsko morje), navzgor pa se namesto morskih sedimentov pojavljajo sedimenti, nastali v polslanem jezeru, sladkovodnem jezeru ter nato v deltnih in rečnih sistemih, ki so z naplavinami zasipali ome-

njeno depresijo. Murska depresija se razteza med Pohorjem na severozahodu, Bočem, Ptujsko goro in Halozami na jugovzhodu ter Lendavskimi goricami in Goričkim na vzhodu. Murska depresija je zapolnjena s terciarnimi in kvartarnimi sedimenti. Zaradi prelamljanja in selektivnega pogrezanja je znotraj Murske depresije nastalo več strukturnih enot. Na podlagi nekajletnih geofizikalnih raziskav je Djurasek (1988) povzel, da si od severa proti jugu med Mursko Soboto in Ormožem v terciarni podlagi sledijo naslednje strukturne enote z osmi v smeri jugozahod–severovzhod:

- Murskosoboški masiv oziroma antiforma (nekateri avtorji ga imenujejo tudi Soboški prag),
- Ptujsko-ljutomerska sinklinala in
- Ormoško-selniška antiforma.

Janežovci ležijo na prehodu iz Murskosoboškega masiva v Ptujsko-ljutomersko sinklinalo (vpad proti jugovzhodu). Izrazito povečevanje debeline terciarnih sedimentov v smeri od severozahoda proti jugovzhodu je posledica gubanja v terciarju, ki ga je spremljalo premikanje ob Ljutomerskem prelomu. Na območju vrtine v Janežovcih je globina predterciarne podlage ocenjena na 1800 m.

Za širše področje severovzhodne Slovenije je torej v terciarju značilna enotna sedimentacija klastičnih sedimentov (glina, melj, pesek, prod) z redkimi apnenčastimi grebeni. Terciarne plasti so sestavljene razmeroma enostavno; povečini so položno nagnjene proti jugu oziroma jugozahodu, zato prihajajo proti jugu na površje vse mlajše in mlajše terciarne plasti. Okolico Ptuja gradijo najmlajše plasti pliocenske starosti. Za Slovenske gorice, kjer so terciarni sedimenti raziskani predvsem v vrtinah, je osnovo za razdelitev litostratigrafskih enot dalo elektrokarotiranje vrtin. S pomočjo elektrokarotajnih meritev so ločili tri litostratigrafske enote. Večino miocenskih sedimentov so poimenovali Murskosoboška formacija, ki obsega sedimente spodnjega miocena. To so meljast lapor, meljevec in peščenjak; prevladuje meljevec.

Lendavsko formacijo zgornjemiocenske starosti v spodnjem delu sestavlja siv lapor, navzgor pa drobno- do srednjezrnat sljudnat pesek, peščeno-glinast lapor in peščena glina. V pesku so vložki peščenjaka in leče proda. Zrna in prodniki so v glavnem kremenovi ter iz drugih metamorfni in magmatskih kamnin. V najvišjem delu se izmenjujejo plasti glinenega laporja in zaglinjenega peska.

Mlajše plasti sestavljajo Mursko formacijo, ki obsega sedimente zgornjega dela zgornjega miocena in pliocena. Pliocenski sedimenti, ki sestavljajo Mursko formacijo, so bili razviti v klastičnem razvoju s peskom, prodom, vložki gline in peščenjaka. V spodnjem delu se menjuje gosto zbit prod s peskom s plastmi peščenjaka, laporja in gline, v zgornjem delu pa se izmenjujejo prod, pesek in glinaste plasti (Žlebnik in Rogelj, 1973). Debelina Murske formacije je na območju med Ptujem in Moravci v Slovenskih goricah zelo spremenljiva: v vrtini Ha-1/58 v Turnišču pri Ptujem je njihova globina 1645 m, v vrtini Ko-1/58 v Koračicah 1309 m, v vrtini Mo-1/58 v Moravcih še 1190 m, v vrtini Gb-1/87 v Gabrniku pa le 430 m. Na splošno se debelina Murske formacije zmanjšuje v smeri od jugovzhoda proti severovzhodu. V smeri severovzhod–jugozahod med Dvorjanami in Bišečkim Vrhom severno od Destrnika na površini tudi izklinja.

Za zajem termalne vode je zanimiva predvsem Murska formacija, ki jo s spodnje strani omejuje tako imenovani horizont "b" (Djurasek, 1988). Globino horizonta "b" na območju vrtine v Janežovcih ocenjujemo na 770 m. Murska formacija vsebuje debele plasti peska in proda s peskom, ki je zelo porozen in prepusten.

Da lahko pričakujemo pojav tople vode na območju sedimentnih bazenov, kot je Murska depresija, morajo biti izpolnjeni naslednji trije pogoji: da obstaja krovna izolacijska plast, ki varuje geotermični sistem pred prehitrim oddajanjem toplote, da so pod to krovno plastjo porozne in za vodo prepustne kamnine ter da skozi kroži (napajanje) in se segreva podzemna voda. Zajem termalne vode v terciarnih sedimentih je torej mogoč tam, kjer je izpolnjena kombinacija ugodnih litoloških, hidrogeoloških in geotermalnih lastnosti. Znotraj paketa terciarnih sedimentov morajo biti vodonosniki (prodi in peski oziroma konglomerati in peščenjaki), ki morajo biti prekriti z izolatorskimi terciarnimi sedimenti (glinasti in lapornati sedimenti). Podzemna voda v vodonosnih sedimentih se mora napajati s površja. Pokazalo se je, da so vsi trije pogoji izpolnjeni le v spodnjem delu Murske formacije. Slabši vodonosniki so sicer tudi v zgornjem delu Lendavske formacije, vendar bi morala biti zato vrtina precej globlja. Izdatnost teh plasti pa je bistveno manjša, prav tako je vprašljivo napajanje teh vodonosnikov, res pa je, da je temperatura zaradi večje globine višja. Menimo, da zato zajem termalne vode v Lendavski formaciji ekonomsko ni opravičljiv.

Na podlagi zbiranja podatkov iz številnih študij in podatkov o vrtinah, izvrtanih v širši okolici Janežovcev, smo v fazi izdelave strokovnih osnov leta 2002 izdelali prognozni profil vrtine. Za prvih 200 m globine smo upoštevali podatke o najbližji vrtini Dev-1/99 (Desenci), za globine do 410 m podatke o vrtini Mo-1/58, od globine 410 do konca pa podatke o vrtini Gb-1/87.

Prognozni profil vrtine je bil naslednji:

- od površja do globine 5 m je razvita presedimentirana fluvialna kvartarna glina (Q), ki so jo izkoriščali v glinokopu;
- od globine 5 m do globine 770 m smo pričakovali sedimente Murske formacije, ki jih sestavljajo prodne, peščene in glinaste plasti;
- v višjih delih, do globine 190 m, naj bi nastopale plasti gline, menjajoč se s plastmi debelega čistega proda in v manjši meri s peskom; v takih plasteh je zajeta pitna voda z vrtino Dev-1 s temperaturo iztekajoče vode 15 °C;
- od globine 190 m do globine 770 m smo pričakovali menjavanje prevladujočih glinastih plasti z nekaj plastmi produktivnega peska in proda;
- od globine 770 m do 800 m smo pričakovali razvite prevladujoče lapornate plasti Lendavske formacije (peščene plasti so podrejene).

Idejna zasnova globoke vrtine za zajem tople vode na območju občine Destrnik je predvidevala zajem termalne vode v peščeno-prodnih plasteh Murske formacije v globini med 400 in 800 m. S pomočjo podatkov meritev temperatur v sosednjih vrtinah in izračunov temperature na podlagi prognoznega profila smo izračunali pričakovano temperaturo na globini 400 m, ki naj bi bila med 27 in 30 °C, na globini 800 m pa smo pričakovali temperaturo med 39 in 47 °C. Temperatura z vrtino zajete vode je odvisna od položaja prepustnih plasti, v katerih je voda dejansko zajeta, in od mešalega razmerja (zmesne temperature) dotokov vode iz različno globoko ležečih zajetih vodonosnih plasti. Pričakovali smo, da bo položaj vodonosnih plasti takšen, da bo možno zajeti zadostno količino vode (približno 10 l/s) z zmesno temperaturo med 31 in 36 °C.

VRTANJE IN AKTIVACIJA VRTINE LETA 2004

Vrtino smo začeli vrtati 17. septembra 2004. Vrtanje za uvodno zaščitno cev je bilo opravljeno s težkim vrtalnim drogovjem, stabilizatorjem in s kotalnim dletom premera 17 1/2 " (444,5 mm) do globine 33,5 m. Po opravljenem vrtanju je bila vrtina zacevljena s zaščitno cevjo premera 13 3/8 " (340 mm) do globine 32,8 m. Medprostor med premerom vrtanja in cevitvijo je bil zacementiran s 2.300 kg cementne mešanice. Med vrtanjem so bili odvzeti vzorci navrtanine materiala na vibracijskem situ na vsakih 5 m napredka vrtanja oziroma tudi bolj pogosto na mestih heterogene litološke sestave. Med vrtanjem so bili odvzeti tudi štiri vzorci jeder za sedimentološke in paleontološke raziskave. Vzorci, težki približno po 1 kg, so bili zapakirani v plastične vrečke, na katerih je bila označena globina, ter odpeljani v laboratorij v Ljubljano.

Slika 1: Vrtalni stroj na delovišču v opuščnem glinokopu v Janežovcih

Po čakanju, potrebnem za strjevanje cementa, je bil prevrtan cementni čep, vrtanje pa se je nadaljevalo z dletom premera 12 1/4 " (311 mm) do globine 318,5 m. Po projektu je bila predvidena vgradnja tehnične zaščitne cevi do 300 m, ob pogoju, da sega peta cevovte v glinasto plast. Ker je bil na globini 300 m navrtan prod, je bil ta odsek vrtine poglobljen do omenjene globine. Pred cevovtijo je bil kanal vrtine ponovno obdelan, prav tako pa je bila zamenjana tudi izplaka. Vrtina je bila zacevljena s zaščitnimi cevmi premera 9 5/8 " (244,4 mm) od 0,0 do 315,5 m, nato pa zacementirana po vsej dolžini. Porabljenih je bilo 15.000 kg predpisane cementne mešanice. Tudi po tej cementaciji je bil po ustreznem čakanju cementni čep prevrtan.

Vrtanje za proizvodno zaščitno cev se je nadaljevalo z dletom premera 8 1/2 " (216 mm), in sicer od globine 318,5 m do končne globine vrtanja 820 m (brez jedrovanja). Karotažne meritve smo v vrtini Jan-1/04 izvedli 30. oktobra 2004 pri globini vrtine 800 m še pred vgraditvijo proizvodne zaščitne cevi. Karotiran je bil necevljeni odsek vrtine od 315 m do 794 m. Izmerjeni so bili naslednji parametri: aktivnost naravnih žarkov gama, temperatura in električna prevodnost izplake, kratka in dolga normalna električna upornost, lateralna upornost, lastni potencial in točkovna upornost. Aktivnost naravnih žarkov gama je bila merjena tudi skozi steno uvodne in tehnične zaščitne cevi do ustja vrtine. Zaradi pregoste izplake je bil odklon vrtine izmerjen le od ustja do globine 348 m. Od nalitja izplake do konca meritev (12 ur) se je gladina izplake v vrtini znižala od ustja na globino 20 m. Na podlagi karotažnih meritev (na globini približno 787 m je bila ugotovljena plast drobnega proda) in pregleda zadnjih izpirkov je bila sprejeta odločitev, da se vrtina poglubi do 820 m. Vrtina je bila zacevljena s slepo cevovtijo 7 " (178 mm) na odseku od 280,47 do 820,0 m. Pred vgrajevanjem je bil glede na rezultate vrtanja in karotažnih meritev izdelan program cevovte, ki je točno določal odseke vgrajenih polnih in filtrskih cevi.

V samem projektu za izdelavo vrtine (Benček idr., 2002) cementacija proizvodne zaščitne cevi ni bila predvidena, vendar pa so se na odseku med 316 in 407 m pojavile različno debele plasti čistih rodov s temperaturo vode med 20 in 22 °C. Ker bi se pri črpanju bolj ogrete vode iz globljih plasti voda ohlajala, je bilo odločeno, da se pri cevovti s cevjo 7 " odsek med 280 in 420 m zacementira. Pri tem postopku je bila uporabljena posebna košara, vgrajena na zunanji strani cevi, ki je zapirala medprostor med zaščitno cevjo in izvrtanim delom vrtine in preprečevala cementni masi, da bi zalila ves medprostor na odseku med 280 in 820 m. Porabljenih je bilo približno 2.500 kg predpisane cementne mešanice. Sledilo je čakanje na strjevanje cementa in prevrtavanje protipovratnega ventila in cementnega čepa.

Filtri so bili vgrajeni na petih odsekih od globine 608,85 do 816,00 m. V vrtino je bilo skupaj vgrajenih 9 filtrskih cevi v skupni dolžini 94,5 m. Razpored filtrskih cevi je bil določen na podlagi pregleda vzorcev navrtanega materiala in karotažnih meritev. Filtri so bili narejeni v obliki podolgovatih rež širine 3 mm in dolžine 18 cm. Na vsaki cevi je 28 vencev, v vsakem vencu je devet rež. Skupna površina rež je 1.225 m². Perforacija filtrskih cevi dosega 2,3 %.

Po zaceviti in cementaciji proizvodne zaščitne cevi premera 178 mm je bilo skozi cevi odvzeto zaključno jedro na odseku od 820 do 824 m.

Po odvzemu zaključnega jedra se je 10. novembra 2004 začelo aktiviranje vrtine. Najprej je bila vrtina izprana skozi šobe pod pritiskom s čisto vodo od ustja do dna. Nato je bila naslednji dan, 11. novembra 2004, na mestih, kjer so bili vgrajeni filtri, skozi drogovje 2 7/8 " včrpana 10-odstotna raztopina natrijevega hipoklorida, in to v vsakem filtrnem odseku ustrezna količina. Skupna količina uporabljene raztopine hipoklorida je znašala 1.000 l. Po včrpanju hipoklorida je bilo vrtalno drogovje dvignjeno do globine 500 m in vrtina izprana s čisto vodo; tako je specifično težja hladnejša voda odrinila raztopino hipoklorida v vodonosne plasti. Sledili so izvlečenje drogovja, vgradnja izlivne cevi z ventilom, namestitve difuzorja (sapnica) za stisnjen zrak na koncu drogovja, ponovna vgradnja drogovja do globine 50 m in zatesnitev ustja vrtine.

Dne 12. novembra 2004 se je začelo aktiviranje z včrpanjem stisnjenega zraka (165 l/s zraka pri tlaku 25 bar) skozi drogovje ("centrični airlift"). Črpanje je potekalo s prekinitvami, da smo povzročili hidravlične sunke v režimu: 30 min črpanja, nato 10 min prekinitve. Dne 13. novembra 2004 ob 9.25 je pri takem režimu (sapnica na globini 50 m) iztekalo 11 l/s vode. Voda je bila ob koncu črpalnega cikla že dokaj čista, zato je bil režim spremenjen tako, da so se povečali količina črpanja in hidravlični sunki.

Drogovje s sapnico je bilo poglobljeno do globine 196 m in črpanje pri novem režimu je potekalo od 13. novembra 2004 od 12. ure dalje. Prebojni tlak stisnjenega zraka je znašal 17 bar (170 m vodnega stolpca nad sapnico), delovni tlak kompresorja med črpanjem pa 14 bar. Pri takem režimu se je črpana količina najprej povečala na prek

20 l/s (13. novembra 2004 ob 12.50) in se nato postopoma še povečevala, 15. novembra 2004 pa je znašala 35 l/s. Aktiviranje je tudi pri tem režimu potekalo v podobnih ciklikih s prekinitvami do 15. novembra do 13.15.

Po končanem aktiviranju in meritvah dviga vodne gladine je bilo drogovje izvlečeno in 16. novembra 2004 je bila z vrtalnim drogovjem kontrolirana prosta globina vrtine. Dno vrtine je bilo ugotovljeno celo pod globino zacevitve na odseku, kjer je bilo odvzeto jedro, kar pomeni, da se med aktiviranjem na dnu vrtine ni sedimentiral pesek iz vodonosnih slojev. Na začetku vsakega cikla črpanja se je voda skalila, sprva je bila zelo kalna, 14. in 15. novembra pa se je kalnost vode že močno zmanjšala. Aktiviranje smo končali, ko se je voda že po nekaj minutah črpanja očistila. Na osnovi rezultatov opisanega postopka aktivacije je razvidno, da je bilo upravičeno podaljšati čas aktiviranja (daljši čas aktivacije, kot je bil predviden v programu) in da je bila aktivacija uspešna.

ČRPALNI POSKUS NA VRTINI JAN-1/04

Po programu je bil predviden 10-dnevni črpalni poskus. Dne 17. novembra 2004 je bila v vrtino vgrajena 15 KV potopna črpalka Grundfos SP 46-10, maksimalne izdatnosti 16 l/s. Črpalka je bila vgrajena na železnih ceveh premera 113 mm (obložne cevi) na globino 62,20 m. Na globino 75 m je bila vgrajena merilna sonda Eltra za zvezno merjenje gladine podzemne vode, temperature in električne prevodnosti. Dne 19. novembra 2004 ob 14.35 se je začel črpalni poskus na vrtini Jan-1/04. Gladina podzemne vode pred črpanjem je bila 20,0 m pod ustjem vrtine. Črpanje je bilo izvedeno kot stopničasti test s tremi različnimi količinami črpanja. Povprečna količina črpanja v celotnem obdobju črpanja (10 dni) je bila 7,62 l/s. Na ustje vrtine je bil vgrajen elektronski števec za spremljavo črpane količine med testiranjem vrtine.

Prva količina črpanja (Q_1) je bila povprečno 4,45 l/s z znižanjem gladine podzemne vode za $\Delta s_1 = 15$ m, to je 35 m pod ustje vrtine. Temperatura vode se je ustalila pri 25,2 °C, električna prevodnost vode je bila 440 μ S/cm. Črpanje je trajalo do 21. novembra 2004 do 13.30.

Druga količina črpanja (Q_2) je bila povprečno 7,1 l/s. Znižanje gladine podzemne vode je bilo $\Delta s_2 = 27,4$ m, to je 47,4 m pod ustje vrtine. Temperatura vode se je ustalila pri 27,4 °C, električna prevodnost je bila 438 μ S/cm. Črpanje je trajalo do 23. novembra 2004 do 13.50. Pred koncem črpanja druge količine je bila istega dne, torej 23. novembra, ob 13.40 odvzeta prva serija vzorcev vode za kemijsko analitiko.

Tretja količina črpanja (Q_3) je bila povprečno 8,9 l/s. Znižanje gladine podzemne vode je bilo $\Delta s_3 = 39,3$ m, to je 59,3 m pod ustje vrtine. Temperatura vode se je ustalila pri 28,0 °C, električna prevodnost je bila 448 μ S/cm, pH pa 7,77. Črpanje je trajalo do 29. novembra 2004 do 13.45. Dne 26. novembra 2004 ob 13.20 je bila odvzeta druga serija vzorcev vode za kemijsko analitiko, pred koncem črpanja 29. novembra 2004 ob 10.00 pa še tretja serija vzorcev vode za kemijsko in sanitarno analitiko v obsegu analitike za novi vodni vir (D-analiza).

Rezultati 10-dnevnega stopenjskega preizkusa na vrtini Jan-1/04 so pokazali, da je ob upoštevanju 20-odstotne ekstrapolacije nad največjo črpano količino (8,9 l/s) možno izkoriščati 10,6 l/s podzemne vode pri znižanju $\Delta s_{20\%} = 55,4$ m (gladina podzemne vode 75,4 m pod ustjem vrtine). Glede na znatno naraščanje izgub v vodonosniku v odvisnosti od večje količine črpanja in izgub v vodnjaku ter s tem povezano zmanjšanje učinkovitosti vodnjaka je predlagana največja količina črpanja do 8,0 l/s z možnostjo kratkotrajnih (do 6 ur trajajočih) povečanij do 12 l/s. Pri količini črpanja 8,9 l/s se je gladina podzemne vode navidezno stabilizirala.

V vrtini Jan-1/04 je vodonosnik sestavljen iz več plasti (polzaprt vodonosnik, v katerem se voda izceja tudi iz polprepustnih plasti melja in drobnega peska), zato je zelo težko pravilno izračunati njegove hidravlične lastnosti. Kljub temu lahko s pomočjo analize podatkov črpalnega preizkusa in analize dvigovanja gladine termalne vode po končanem črpanju izračunamo red velikosti koeficienta vodoprepustnosti, ki predstavlja povprečje vseh plasti. Podatke smo analizirali po Thiemovih in Loganovih stacionarnih metodah in Jacobovi nestacionarni metodi. Podatke o dvigu smo obdelali s Theisovo metodo. Ocena reda velikosti koeficienta vodoprepustnosti je pomembna s stališča ugotavljanja zmogljivosti vodonosnika (koliko vode lahko črpamo iz vodonosnika, ne da bi se prehitro praznil).

V tabeli so navedene izračunane vrednosti povprečnega koeficienta prepustnosti. Vrednosti se gibljejo med 1 in $7 \cdot 10^{-6}$ m/s.

Tabela 1: Pregled izračunanih koeficientov prepustnosti

	Koeficient prepustnosti (m/s)
Thiemova metoda	5,70 do 6,70·10 ⁻⁶
Loganova metoda	3,99·10 ⁻⁶
Jacobova metoda	1,74·10 ⁻⁶
Theisova metoda (dvig) 1	1,03 do 4,00·10 ⁻⁶

Pri dimenzioniranju optimalnega izkoristka vrtine je treba oceniti dopustno količino črpanja po kriteriju kritične hitrosti in zmogljivosti vodonosnika. Po kriteriju kritične vstopne hitrosti vode ocenjujemo, pri kateri količini črpanja bi iz vodonosnika v vrtino začeli prihajati delci in bi se povečala korozija filtrov ($Q = S \cdot v$). Ocenjena hitrost (v), pri kateri se pojavi peskanje, je 0,03 m/s (Driscoll, 1986). Glede na izračun vstopnih hitrosti je mogoče iz vrtine črpati 36,8 l/s, kar pa seveda ni realno, ker tega ne dopuščajo hidravlične lastnosti vodonosnika. Zmogljivost vodonosnika približno ocenimo s Sichardtovo formulo, ki pravi, da je zmogljivost vodonosnika (v l/s) enaka $DK^{1/2}/15$. Če privzamemo koeficient vodoprepustnosti $K = 4,0 \cdot 10^{-6}$ m/s, znaša ocenjena zmogljivost 12,6 l/s, pri $K = 1,0 \cdot 10^{-6}$ m/s pa znaša ocenjena zmogljivost vodonosnika 6,4 l/s. Predvidevamo, da je realna vrednost zmogljivosti z vrtino Jan-1/04 zajetih vodonosnih plasti v območju med tema vrednostma.

REZULTATI RAZISKOVALNO-KAPTAŽNE VRTINE JAN-1/04

Vrtina je prevrtala plasti, ki sestavljajo Mursko formacijo. V zgornjem delu nas je presenetila predvsem globina, na kateri so se prenehale pojavljati debele plasti proda, nasičenega s hladnejšo vodo. Prognozirana je bila meja 190 m, v resnici pa smo zadnjo prodnato plast prevrtali šele na globini 407 m. Od površja do globine 407 m se izmenjujejo prod (prevladuje), pesek in glinaste plasti. V spodnjem delu se menjuje gosto zbit prod s peskom s plastmi peščenjaka, laporja in muljevca. Na osnovi makroskopskega pregleda navrtanine in jeder, na osnovi interpretacije karotaznih meritev in zaradi odsotnosti mikro- in makrofosilov predvidevamo, da je vrtina ostala do končne globine 824 m v sedimentih Murske formacije. Zbitost sedimentov je v spodnjem delu vrtine že precejšnja, zato je prepustnost dokaj majhna. Prognozirana meja med Mursko in Lendavsko formacijo na globini 770 naj tako ne bi bila dosežena.

Na odvzetih jedrih navrtanih sedimentov je bila izmerjena tudi velikost toplotne prevodnosti po nestacionarni metodi grelnice. Povprečne toplotne prevodnosti vzorcev sedimentov iz različnih kamnin so naslednje:

- 363,00–366,20 m: 1,89 W/m·K,
- 625,60–629,22 m: 1,97 W/m·K,
- 822,00–824,00 m: 1,87 W/m·K.

Izmerjene vrednosti toplotne prevodnosti so pričakovane za nastopajočo litološko sestavo sedimentov in kamnin in so razmeroma nizke. Jasne korelacije vrednosti toplotne prevodnosti z litološko sestavo ni opaziti. Razlike med toplotnimi prevodnostmi v različnih globinah so zanemarljive, zato domnevamo, da temperatura z globino narašča enakomerno (gradient temperature je konstanten).

Med črpalnim preizkusom smo odvzeli tri vzorce vode za analizo kemijske sestave. Prvi vzorec je bil odvzet 23. novembra 2004 pri pretoku 7 l/s in temperaturi vode 27,4 °C, druga serija vzorcev je bila odvzeta 26. novembra 2004 pri pretoku 8 l/s in temperaturi vode 28,0 °C, zadnji, tretji vzorec za določitev kemijskih parametrov v razširjenem obsegu pa je bil odvzet zadnji dan črpalnega preizkusa, torej 29. novembra 2004.

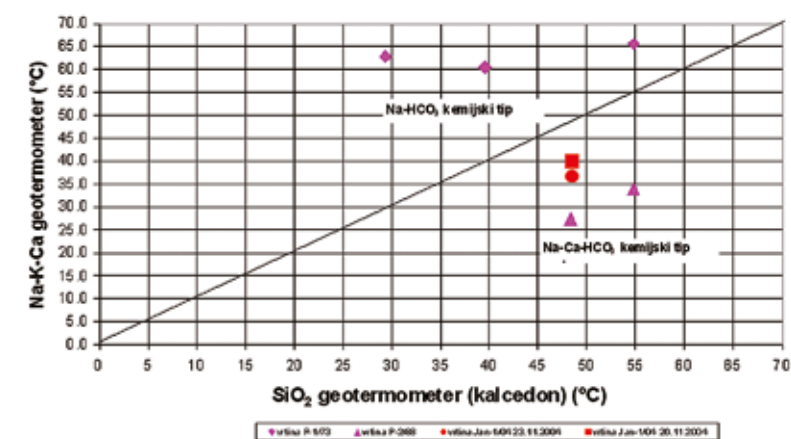
Voda je evolucionirala značilna in je značilna za območje, ki je blizu napajalnega območja (voda kaže značilnosti procesov preperevanja natrijevih plagioklazov in medsebojnega delovanja vode in prikamnine – ionski izmenjevalni procesi). Povišana vsebnost kremenice (30 mg/l) je značilna za vode z daljšim časom zadrževanja v podzemlju in globoko cirkulacijo. Skupna mineralizacija (vsebnost v vodi raztopljenih snovi) je okoli 400 mg/l, kar uvršča termalno vodo v Janežovcih med srednje mineralizirane vode. V primerjavi s termalno vodo na Ptujju je voda nižje mineralizirana.

Termalna voda v Janežovcih je tipa Na-Ca-HCO₃ in je v tem podobna vodi iz vrtine P-2/88 v Termah Ptuj. Prisotnost Ca²⁺ in Mg²⁺ ionov v vodi nakazuje, da je genetsko vezana na plitveje dele Murske formacije. Ta podobnost je lepo razvidna s slike 2.

Tabela 2: Kemijske analize termalne vode v vrtini Jan-1/04

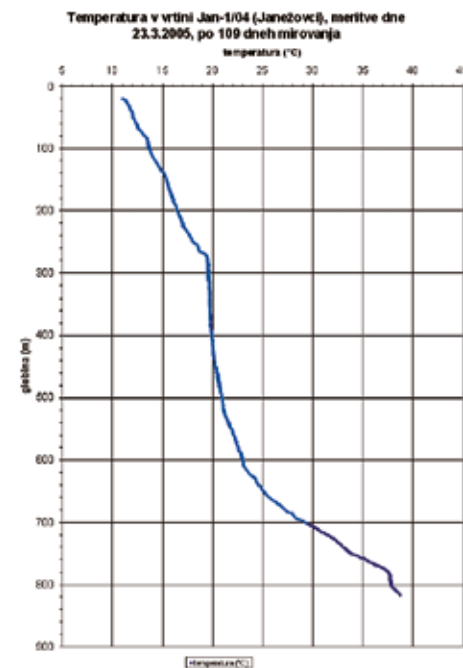
Datum odvzema	23. 11. 2004	26. 11. 2004	29. 11. 2004
Na ⁺ (mg/l)	54	56	55
K ⁺ (mg/l)	1,7	1,8	1,6
Ca ²⁺ (mg/l)	29	27	27
Mg ²⁺ (mg/l)	11	11	11
Cl ⁻ (mg/l)	1,5	1	0,9
NO ₃ ⁻ (mg/l)	< 2	< 2	< 2
SO ₄ ²⁻ (mg/l)	2,4	2,5	2
HCO ₃ ²⁻ (mg/l)	300	310	300
TDS (mg/l)	402	412	400
SiO ₂ (mg/l)	30,3	30,3	-
pH (pri 25°C)	7,6	7,77	7,6
T (°C)	27,4	28,0	28,0
Tip vode	Na-Ca-HCO ₃	Na-Ca-HCO ₃	Na-Ca-HCO ₃

Na spodnjem diagramu podajamo pregled izračunanih geotermometrov iz kemijskih analiz vode iz vrtine Jan-1/04 ter vrtin P-1/73 in P-2/88 v Termah Ptuj. S pomočjo uporabe kombinacije geotermometrov lahko razločujemo vode različnega izvora. Razvidno je, da sta vodi iz Janežovcev in iz vrtine P-2/88 sorodni.

Slika 2: Relativna primerjava izračunanih geotermometrov

Dne 23. marca 2005, štiri mesece po končanju črpalnega preizkusa, je bila v vrtini Jan-1/04 pri Janežovcih izvedena termokarotazna meritev v mirujočem stanju. Pred meritvami v vrtini ni bilo nikakršnih posegov od 3. decembra 2004, to je 109 dni. Temperaturo smo merili pri spuščanju merilne sonde s hitrostjo do 3 m/min vse do globine 817 m. Na sliki 3 so izrisane izmerjene temperature na vsak 1 m globine. Nivo vode je bil 19,8 m pod ustjem vrtine.

Slika 3: Termokarotaža vrtine Jan-1/04 dne 23. marca 2005

Potek temperature je zanimiv, ker kaže na vpliv precejanja vode po stolpcu vrtine navzdol. Termogram je namreč konveksen od globine 275 m do globine 785 m. Zgoraj voda s temperaturo 19,5 °C, kar je normalno za to globino, vstopa v vrtino iz okoliške formacije zaradi nepopolne cementacije na zožitvi cevitve ter se zaradi razlike v gostoti preceja navzdol vse do globine okoli 785 m, kjer se skozi filtre v odseku 785–816 m izgublja v okoliško kamninsko formacijo. Geotermični gradient, izračunan brez upoštevanja konveksnega dela diagrama, znaša 34,86 mK/m. Z upoštevanjem izmerjenih toplotnih prevodnosti kamnin, ki so bile jedrovane v treh odsekih, smo izračunali površinsko gostoto toplotnega toka q . Ta znaša za lokacijo vrtine $66 \pm 19 \text{ mW/m}^2$ in je nižja od izračunane za vrtino pri Gabrniku Gb-1/87, kjer smo izračunali vrednost 79 mW/m^2 . Predvidevamo, da je vzrok za nižji toplotni tok velika debelina prodnatih sedimentov, ki so na lokaciji Janežovcev razviti do globine 407 m.

KAKO NAPREJ?

Iz vrtine Jan-1/04 se lahko črpa 8 l/s termalne vode s temperaturo 28 °C. Kemijske analize vode iz te vrtine so pokazale, da voda ustreza pogojem za pitno vodo v vseh preiskanih parametrih razen glede temperature, ki je previsoka. Kakovost in količina termalne vode zadoščata za začetek razvoja katere koli dejavnosti, povezane z izkoriščanjem voda, bodisi termalnega kopališča, rekreacijskega centra ali medicinskega terapevtskega centra. Vrtina Jan-1 je pokazala tudi, da je mogoče na širšem območju opuščene glinokopa v Janežovcih z vrtino globine 300 m v prodih pliocenske starosti (P1) zajeti tudi večje količine pitne vode (več od 10 l/s).

LITERATURA

1. Benček, R., Lapanje, A., Šlander, M., 2002: Rudarski projekt geotermalne raziskovalno-kaptažne vrtine Jan-1 v Janežovcih. 19 str., 5 pril. Geot, d. o. o., Ljubljana.
2. Djurasek, S., 1988: Strukturna karta po horizontu b in pregledna karta podlage terciarja. Rokopisni karti. Arhiv Geološkega zavoda Slovenije.
3. Driscoll, F. G., 1986: Groundwater and Wells. Second Edition. 1089 str., Johnson Division, St. Paul, Minnesota, ZDA.
4. Lapanje, A., Bavec, M., Rajver, D., Marinko, M., 2002: Hidrogeološke in strukturno-geološke strokovne osnove za termalno vrtino v Janežovcih (občina Destrnik). 16 str., 7 pril. Geološki zavod Slovenije, Ljubljana.
5. Lapanje, A., Rajver, D., Hoetzl, M., Matoz, T., Marinko, M., Medić, M., Skaberne, D., Jelen, M., Rifelj, H., Rman, N., 2005: Poročilo o izvedbi raziskovalno-kaptažne vrtine Jan-1/04. 26 str., 16 pril. Arhiv Geološkega zavoda Slovenije, Ljubljana.
6. Žlebnič, L., in Rogelj, J., 1973: Poročilo o rezultatih raziskav termalne vode v Ptujju. 24 str., 17 pril. Arhiv Geološkega zavoda Slovenije.

POVZETEK

Občina Destrnik se je z namenom pospeševana turistične dejavnosti odločila na območju opuščenega glinokopa v dolini potoka Rogoznica izvrtati 1000 m globoko raziskovalno vrtino, s katero bi raziskali geotermični potencial izbrane lokacije in zajeli termalno vodo.

Janežovci ležijo na prehodu iz Murskosoboškega masiva v Ptujsko-Ljutomersko sinklinalo (vpad proti jugovzhodu). Izrazito povečevanje debeline terciarnih sedimentov v smeri od severozahoda proti jugovzhodu je posledica gubanja v terciarju, ki ga je spremljalo premikanje ob Ljutomerskem prelomu. Na območju vrtine v Janežovcih je globina predterciarne podlage ocenjena na 1800 m.

Termalna voda v Janežovcih je tipa Na-Ca-HCO₃ in je v tem podobna vodi iz vrtine P-2/88 v Termah Ptuj. Prisotnost ionov Ca²⁺ in Mg²⁺ v vodi nakazuje, da je genetsko vezana na plitvejšje dele Murske formacije.

Iz vrtine Jan-1/04 se lahko črpa 8 l/s termalne vode s temperaturo 28 °C. Kemijske analize vode iz te vrtine so pokazale, da voda ustreza pogojem za pitno vodo v vseh preiskanih parametrih razen glede temperature, ki je previsoka. Kakovost in količina termalne vode zadoščata za začetek razvoja katere koli dejavnosti, povezane z izkoriščanjem voda, bodisi termalnega kopališča, rekreacijskega centra ali medicinskega terapevtskega centra. Vrtina Jan-1 je pokazala tudi, da je mogoče na širšem območju opuščenega glinokopa v Janežovcih z vrtino globine 300 m v prodih pliocenske starosti (P1) zajeti tudi večje količine pitne vode (več od 10 l/s).

SUMMARY

For the purpose of promoting tourism activities in the area of the abandoned clay pit, the municipality of Destrnik has decided to drill a 1,000 metre deep research borehole which would enable the experts to explore the geothermic potential of the chosen location and capture the thermal water. The Janežovci settlement is situated on the transit of the Murska Sobota mountain range to the synclinal valley of the area between Ptuj and Ljutomer (incidence towards southeast). A distinctive increase of Tertiary sediments in depth from northwest towards southeast is a consequence of the tectonic movements accompanied by the movements next to the Ljutomer joint. In the area of the borehole in Janežovci the depth of the pre-Tertiary surface is estimated to 1,800 metres.

The thermal water in Janežovci is of the Na-Ca-HCO₃ type and is thus similar to the water from the P-2/88 borehole in the Ptuj Thermal Spa. The presence of Ca²⁺ and Mg²⁺ ions in the water proves that it is genetically bound to the shallow parts of the formation of the Mura basin.

8 l/s of thermal water with the temperature of 28 °C can be pumped from the Jan-1/04 borehole. Chemical analyses have proved that the water meets the requirements of drinking water in all researched parameters but temperature, which is too high. The quality and the quantity of the thermal water are sufficient for the starting of any activity connected with the exploitation of the water, either as a thermal bathing site, recreational centre or a medical and therapeutic centre. The Jan-1 borehole has also shown that in the broader area of the abandoned clay pit of Janežovci in the gravel from the Pliocene age (P1), it is also possible to capture larger quantities of drinking water (more than 10 l/s) in a 300 metre deep borehole.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Gemeinde Destrnik hat sich mit der Absicht, die Tourismusförderung zu beschleunigen, dazu entschlossen, dass sie im Gebiet der stillgelegten Lehmgrube im Tal des Baches Rogoznica eine 1000m tiefe Forschungsbohrung vornimmt, um das geometrische Potenzial des gewählten Standortes zu erforschen und Thermalwasser zu schöpfen.

Janežovci liegt am Übergang vom Murska-Sobota-Massiv in die Ptuj-Ljutomer-Synklinale (Einfall gegen Südosten). Die ausgeprägte Dicke der tertiären Sedimente von Nordwesten nach Südosten ist die Folge einer Faltung im Tertiär, welche von einer Bewegung am Ljutomerbruch begleitet wurde. Im Bohrungsgebiet in Janežovci wird die Tiefe des vortertiären Untergrundes auf 1800 m geschätzt.

Das Thermalwasser in Janežovci ist vom Typ Na-Ca-HCO₃ und ähnelt somit dem Wasser der Bohrung P-2/88 in der Therme Ptuj. Die Anwesenheit von Ca²⁺ und Mg²⁺ Ionen im Wasser weist darauf hin, dass es genetisch an seichtere Teile der Murformation gebunden ist.

Aus der Bohrung Jan-1/04 können 8 l/s Thermalwasser mit einer Temperatur von 28°C gepumpt werden. Chemische Analysen dieser Bohrung haben gezeigt, dass das Wasser den Anforderungen an Trinkwasser in allen durchgeführten Untersuchungen entspricht, außer der Temperatur, die dafür zu hoch ist. Qualität und Quantität des Thermalwassers genügen für den Beginn welcher Tätigkeit auch immer, die mit der Nutzung von Wasser verbunden ist, sei es ein Thermalbad, ein Rekreationszentrum oder ein Therapiezentrum. Die Bohrung Jan-1 zeigte auch, dass es im breiteren Gebiet der stillgelegten Lehmgrube Janežovci mit einer Bohrung in 300 m Tiefe im Kies aus dem Pliozänzeitalter (P1) möglich ist, größere Mengen Trinkwasser zu schöpfen (mehr als 10 l/s).

Mojca Vomer Gojkovič

Antične najdbe iz okolice Destrnika

Mojca Vomer Gojkovič, univ. dipl. arheol., muzejska svetovalka
Pokrajinski muzej Ptuj

UDK 904(497.4 Destrnik) "652"

Ključne besede: *Destrnik, arheološka najdišča, gomila,
najdbe, pokopi, pogrebni običaji*

Antične najdbe iz okolice Destrnika

Roman Findings from the Vicinity of Destrnik

Alttertümliche Funde aus der Umgebung von Destrnik

IZVLEČEK

Prispevek obravnava arheološke najdbe, ki so bile odkrite med topografskimi pregledi in nekaterimi izkopavanji. V gričevnatem svetu Destrnika je mnogo rimskodobnih gomil, med katerimi jih je nekaj še nedotaknjenih, nekaj sistematično raziskanih, veliko pa izropanih. V prispevku skušamo podati podobo tega dela Slovenskih goric v času, ko je to območje spadalo pod rimsko upravo.

ABSTRACT

The contribution deals with the archaeological findings discovered on conducting topographical examinations during certain excavations. In the hilly areas of Destrnik there are many burial mounds from the Roman Age among which some have still been untouched, some have been systematically researched and many of them have been robbed. In this contribution we will present the image of this part of the Slovenske gorice hills in the time the area was under Roman administration.

SYNOPSIS

Der Beitrag berichtet über archäologische Funde die man während der Ausgrabungen und topographischen Untersuchungen entdeckt hat. In der hügeligen Landschaft von Destrnik gibt es viele Hügelgräber aus der römischen Zeit. Einige der Gräber sind noch unerforscht, andere wurden schon systematisch erforscht und viele der Gräber wurden geplündert. Mit dem Beitrag versuchen wir diesen Teil des Gebietes Slovenske gorice (Windisch Büheln) vorzustellen und zwar während der römischen Zeit.

Prostor, ki ga pokriva občina Destrnik, je nekoč pripadal delu rimskega cesarstva, provinci Panoniji. V bližini je potekala starodavna rimska cesta, ki je povezovala severne in vzhodne kraje z Italijo in najbližjim centrom, takrat zelo pomembno Petoviono.

Arheološke najdbe so bile odkrite med topografskimi pregledi in nekaterimi izkopavanji. V gričevnatem svetu destrniške občine je mnogo rimskodobnih gomil, med katerimi jih je nekaj še nedotaknjenih, nekaj sistematično raziskanih, veliko pa izropanih. Zaradi odmaknjenosti od glavnih prometnih poti so morebitne arheološke ostaline ostale neraziskane, večkrat pa tudi nepoznane, saj zaradi obilice arheološkega dela na trasah avtocest in velikih gradbišč v večjih mestih strokovnjaki pooblašene službe sem redko zaidejo, lastniki zemljišč pa o posameznih najdbah iz nepoučenosti o njihovem pomenu ne želijo obvestiti pristojnih.

V mnogih letih pa je vendarle bilo odkritih nekaj najdb, predvsem v letih, ko je Slovenske gorice po dolgem in počez prehodil arheolog Pokrajinskega muzeja Maribor Stanko Pahič.¹ Kljub skromnemu številu odkritih najdišč so najdbe v njih pomembne, saj potrjujejo dejstvo, da je bilo nekoč naseljeno celotno ozemlje severovzhodne Slovenije.

ARHEOLOŠKA NAJDIŠČA V OBČINI DESTRIK

DRSTELJA

- Gomilo v gozdu so neznanci prekopali. Kateremu arheološkemu obdobju pripada, ni bilo mogoče ugotoviti (*Tušek 1982, 207*).

GOMILA

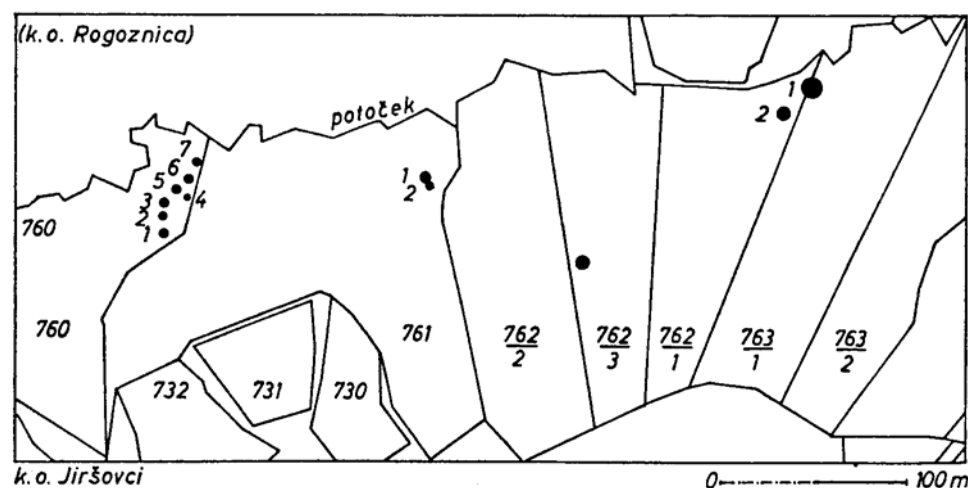
- Tu naj bi bili najdeni keltski novci (*Klemenc, Saria 1939, 23. Pahič, ANSl 1975, 315*).
- V dolinici severno pod vasjo je v gozdu sedem pretežno nepoškodovanih antičnih gomil; v eni je bil leta 1962 odkrit grob s črepinjami (Pokrajinski muzej Maribor, inv. št. A 2.587²). Vzhodno od njih so v gozdu še tri skupine po dve gomili, večinoma že razkopane. Od najdb je znanih le nekaj črepinj (*Pahič 1965, 16. Isti, ANSl 1975, 315. Isti 1985, 226. Slika 1*).

GOMILCI

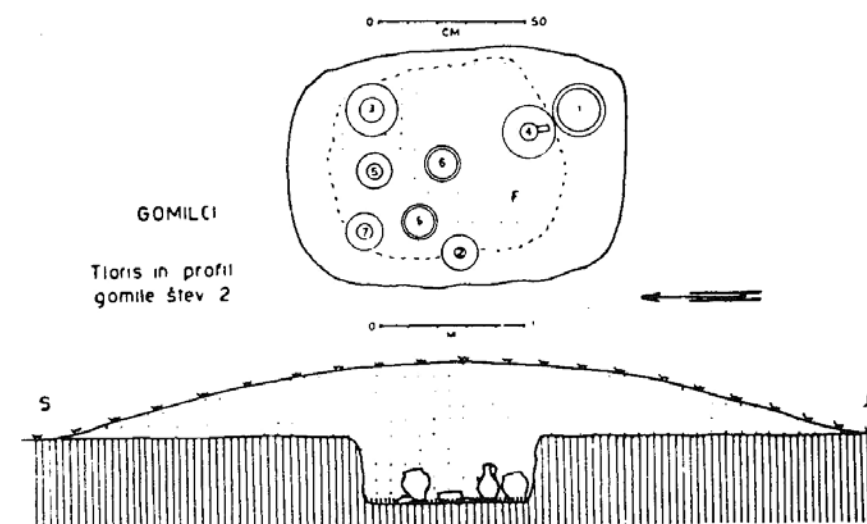
- V gozdu, na severnem vznožju grebena Gomilci vzhodno od ceste Ptuj–Trnovska vas (*slika 2*), ob cesti iz Desencev je skupina treh antičnih gomil (*Klemenc, Saria 1936, 6, 88*), od katerih je bila ena leta 1962 odkopana (*Pahič 1962–64, 14. Isti 1965, 16 ss. Isti, ANSl 1075, 315*). Ohranjene velikosti gomil so: premer 5,5–8,2 m, višina 0,3–1,0 m.

¹ S. Pahič je izdelal kompleten seznam najdišč in najdb za severovzhodno Slovenijo, ki so bile znane do takrat (*Pahič 1972*).

² Po novejših podatkih v Pokrajinskem muzeju Maribor danes založeno.

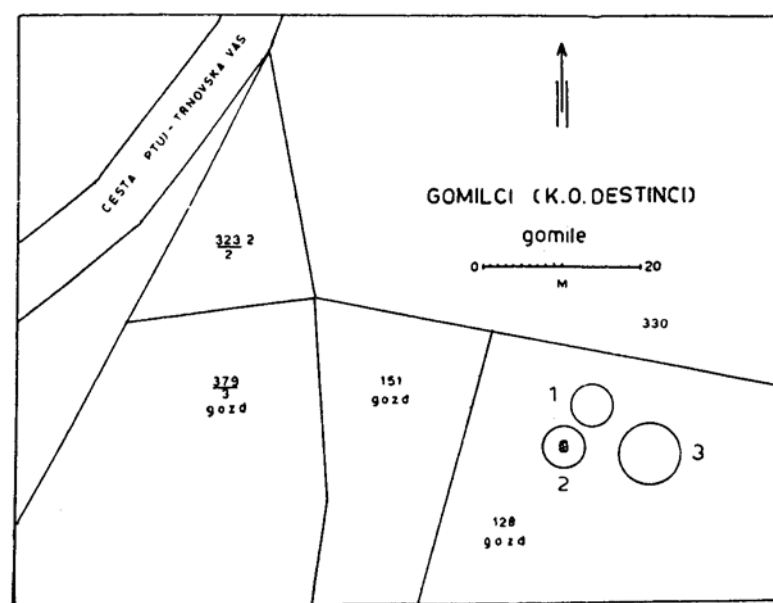

Slika 1: Gomila, lega gomil (po Pahiču)

Slika 3: Gomilci, profil in tloris gomile 2

Gomila 2: Pri sondiranju gomile 2 (premer 5,5 m, višina 0,4 m) je bil leta 1962 odkrit žgan rimskodobni grob.³ V nekdanja tla, 1,05 m pod sedanjim vrhom, je bila izkopana 0,45 m globoka pravokotna jama, velika 0,80 x 1,20 m. Rahlo oblo dno jame je prekrivala žganina s pepelom in raztresenimi koščicami. V južnem delu groba je bila v žganini fragmentirana fibula, okrasna zaponka. Na pepel je bilo položenih šest večinoma celih posod (vrč, lonec, skodelica in trije krožniki) in nekaj raztresenih črepij raznih posod. Na zemlji ob pepelu je ležal razbit lonec s preveznim pokrovom (slika 3). Grobna jama je bila nato zasuta in prostor z grobom prekrit z danes še 0,55 m visoko gomilo, ki meri v premeru sicer samo 5,5 m. Grob sodi v obdobje 1. stoletja in prve polovice 2. stoletja (slika 4).

Slika 2: Gomilci, lega gomil (po Pahiču)

Slika 4: Gomilci, pogled na odkopani rimski grob v gomili 2 (foto: S. Pahič)

Najdbe (slika 5):

1. del loka z gumbom bronaste fibule z ohranjeno peresovino in kosom igle; sprednji del loka je okrašen z vrezanim obrnjenim trikotnikom, v katerem sta ob straneh vtisnjeni piki, zgoraj pa je vrezan niz trikotnikov; ohranjena dolžina 3 cm, višina 2,4 cm; inv. št. R 10.656 (slika 6; t. 1: 1);
2. rumenkast vrč z nizkim vratom, diskasto nogo in ovalnim ročajem; višina 28,3 cm, obseg oboda 16,5 cm, premer ustja 5,8 cm, premer dna 7 cm; inv. št. R 10.651 (t. 1: 2);
3. rjavkast koničen pokrov s čepastim držajem; premer 14,5 cm; višina 4,5 cm; inv. št. R 10.649 (t. 1: 3);
4. rdečkasta bikonična posoda s profiliranim izvihanim robom, po vratu kanelirana; višina 7,4 cm, obseg oboda 13,3 cm, premer ustja 12,9 cm, premer dna 6,2 cm; inv. št. R 10.652 (t. 1: 4);
5. rdečkast krožnik, temno rdeče barvan; višina 4 cm, premer ustja 10,5 oziroma 13,6 cm, premer dna 5,6 cm; inv. št. R 10.653 (t. 1: 5);
6. rdečkast krožnik, temno rdeče barvan; višina 4,3 cm, premer ustja 10,8 oziroma 13,6 cm, premer dna 6 cm; inv. št. R 10.654 (t. 1: 6);
7. rdečkast krožnik, temno rdeče barvan; višina 4,3 cm, premer ustja 10,6 oziroma 14,1 cm, premer dna 6 cm; inv. št. R 10.655 (t. 1: 7);

8. sivkast koničast lonec z visokim obodom in koničnim vratom, okrašen z vtisi zobatega koleščka; višina 22,5 cm, obseg oboda 18,8 cm, premer ustja 10 cm, premer dna 8,2 cm; inv. št. R 10.650 (t. 2: 1);
9. jajčasto ovalen sivo rjav lonec, okrašen z vrezanimi valovnicami pod vratom in poševnimi gostimi črtami po trupu; višina 20,5 cm, obseg oboda 18,2 cm, premer ustja 15,6 cm, premer dna 9,4 cm; inv. št. R 10.648 (t. 2: 2);
10. fragmenti drugih posod: sivega pladnja z nizkimi poševnimi stenami in ravnim dnom, lonca domače izdelave iz temno sive porozne glin in rumeno sivkaste posode vazaste oblike; inv. št. R 10.657.

Slika 5: Gomilci, gomila 2, keramični predmeti iz žganega groba

³ Najdbe iz žganega groba so v Pokrajinskem muzeju Ptuj (inv. št. R 10.648-10.657).

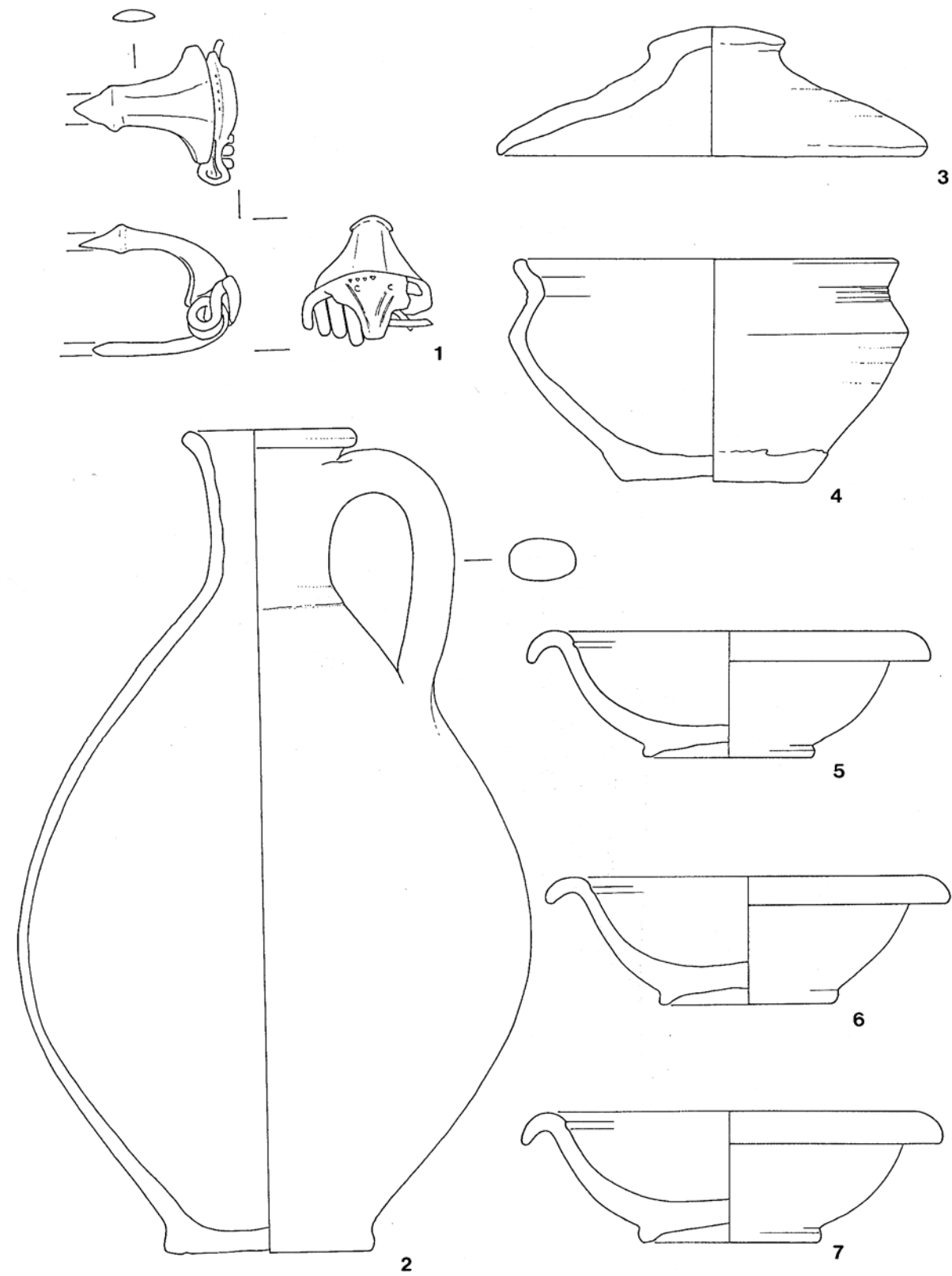

Tabla 1 (T. 1): Gomici, Gomila 2. Grob: 1 bron, 2-7 keramika. M. 1 = 1 : 1; 2-7 = 1 : 2.

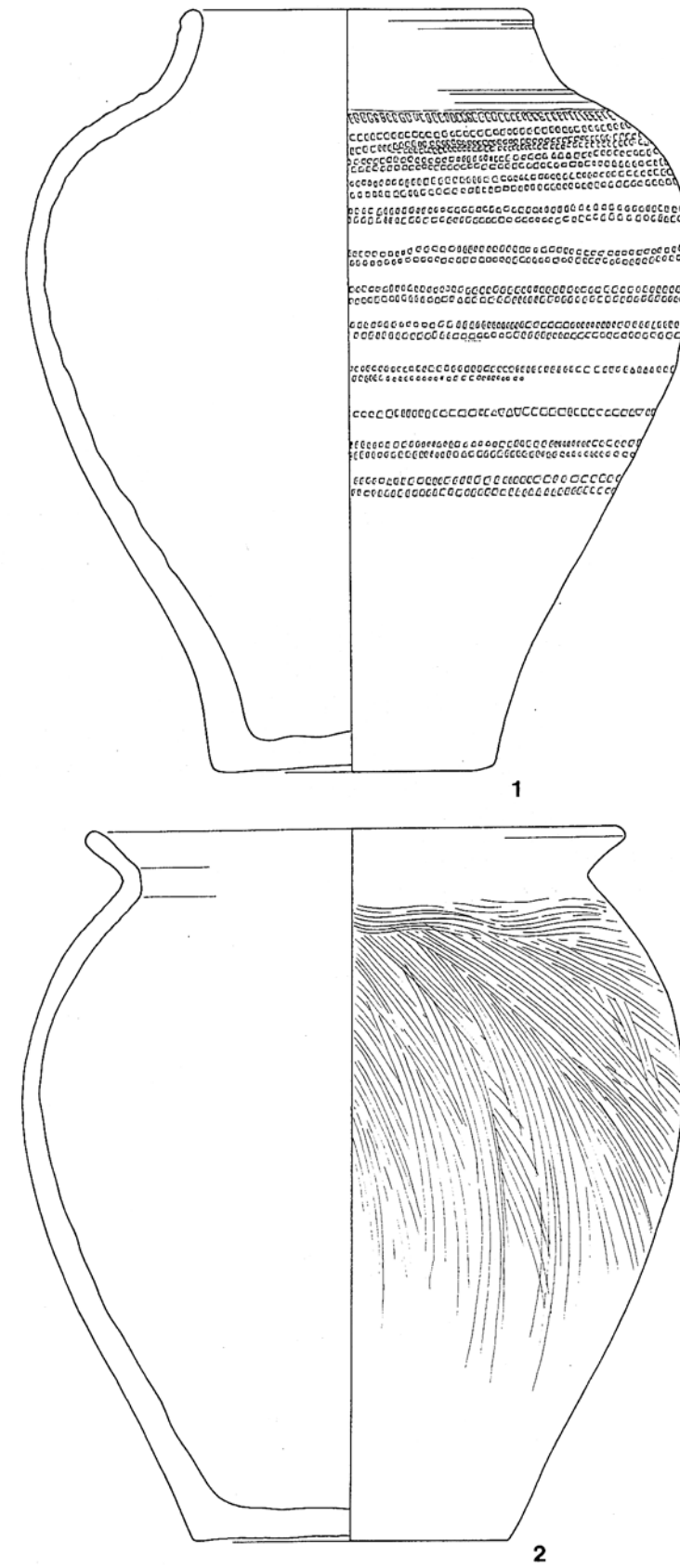

Tabla 2 (T. 2): Gomici, Gomila 2. Grob: 1-2 keramika. M. 1-2 = 1 : 2.

Slika 6: Gomilci, gomila 2, bronasta fibula, okrasna zaponka

JANEŽOVCI

- Ob robu gozda južno od ceste Ptuj–Jiršovci je 9 m široka in 1 m visoka gomila s sledovi kopanja v sredini. Nedaleč zahodno od nje na obronku je še ena gomila s premerom 12 m in višino 1,2 m, v sredini globoko razkopana. O najdbah ni podatkov. Časovna pripadnost je neznana (*Pahič 1960–61, 258. Isti 1965, 20. Isti, ANSI 1975, 315*).
- Na terasi vzhodnega pobočja (Mestni Vrh) je v gozdu grobišče štirih sploščenih gomil s premerom do 12 in višino do 0,6 m. Onkraj kolovoza je še ena dozdevna gomila. Časovna pripadnost je neznana (*Pahič 1960–61, 258*).

PLACAR

- Najdena je bila kamnita sekira (*Klemenc, Saria 1936, 26. Pahič, ANSI 1975, 316*).⁴
- Na vzhodnem pobočju grebena je v gozdu pet deloma poškodovanih rimskodobnih gomil. Severno od njih je v gozdu še ena nepoškodovana gomila, druga, manjša, pa je v gozdu na severnem pobočju (*Pahič 1960–61, 258*).
- Na hrbtu grebena, ki se izpod Mestnega Vrha spušča severno v dolino Rogoznice, je v gozdu nepoškodovana posamična gomila (premer 12 m, višina 1,1 m) iz neznanega časa (*Pahič 1962–64, 189. Isti 1965, 22*).
- Na obronku severnega pobočja je v gozdu 5 m široka in 0,3 m visoka nepoškodovana gomila. Časovna pripadnost neznana (*Pahič 1962–64, 258*).
- Sondiranje ruševin na nekdanjih njivah (= Škofca), kjer naj bi bila najdena rimska opeka (*Klemenc, Saria 1936, 70*), leta 1962 ni odkrilo drugega kot ostaline srednjeveških stavb (*Pahič 1962–64, 166*).

ZGORNJI VELOVLAK

- Na vrhu gozdnega grebena vzhodno nad potokom Rogoznico v gozdu sta dve nepoškodovani rimskodobni gomili; premer 10 m, višina 0,3–0,5 m (*Pahič 1962–64, 167. Isti 1965, 29*).
- Na vrhu grebena nad potokom Rogoznico je v gozdu grobišče petih gomil v dveh vrstah. Obe vzhodni sta v sredini razkopani. Nekoliko višje na grebenu sta v gozdu še dve nepoškodovani gomili, na razkopanih mestih v okolici pa je bila morda še katera. Premer gomil je do 10 m, višina do 0,8 m. Po legi, obliki in glede na bližino antičnih stavb v Škofci pod grebenom so verjetno antične (*Pahič 1962–64, 244*).

⁴ Najdbo hrani Pokrajinski muzej Ptuj.

ČASOVNA OPREDELITEV NAJDB

Časovno se najdbe uvrščajo v čas mirnega razvoja Norika in Panonije do vdora Markomanov leta 169. V tem obdobju je bilo pokopavanje v gomilah značilno za to pokrajino. Posode so bile najverjetneje izdelane v Petovionii, saj Slovenske gorice nimajo za lončarstvo primerne gline. Oblika keramike (Gomilci, gomila 2) kaže znake predrimске tradicije; ob pokopu je dobilo predvsem domače uporabno posodje novo, kulturno funkcijo. Med to posodje sodijo lonci z grobno funkcijo žar, kot dodatki so bile uporabljene posode, zlasti trinožne skodelice in pokrovi. Izdelane so iz gline, mešane z grobim peskom, so črnkasto in rjavkasto pečene, s pretežno hrapavo površino, za razliko od tipično antične keramike iz fino prečiščene rdeče ali sive gline. Taki posodi sta lonec z glavničastim okrasom (t. 2: 2) in bikonična posoda (t. 1: 4), ki imata celo porozno površino. Visok lonec jajčasto ovalne oblike (t. 2: 2) ima poševno izvihani in zaobljeno zaključen rob ustja. Okrašen je z gosto vrezanimi črticami (glavničast okras), ki sestavljajo deloma vrhni vodoravni pas vzporednih valovnic in nato strnjen okras navpičnih oziroma rahlo poševnih črt po trupu (*Schmid 1929, 78. Bónis 1942, 35 ss. Petru 1958–59, 18 ss*).⁵ Posoda s široko odprtino (t. 2: 2) ima sledove dodatnega vrtenja, okrašena je z vodoravnimi žlebički (*Bónis 1942, t. 22: 15/1*).⁶ Te posode so imele ponavadi tudi pripadajoč pokrov (t. 1: 3). Profilirani, posebej izdelani konični vrat z ostro izvihanim robom ustja ima lonec (t. 2: 1) z izrazito jajčasto ovalno linijo trupa nad konkavno upognjenim spodnjim delom, ki je okrašen s črtami oglatih jamic kot izrazito poznokeltskim okrasnim motivom. Okras je bil izdelan z vtisi zobatega koleščka. Ta tip pogosto nastopa na Ptuj, kjer so prav te posode večinoma izdelane iz krhke sive gline in predstavljajo očitni izdelek petovionskih delavnic (*Vomer Gojkovič 1993, t. 14: 1. Istenič 1999. Žižek 2004, kat. št. 43, 46–48, 95*). Rumenkast vrč z nizkim vratom, diskasto nogo in ovalnim ročajem se pojavlja skozi vse rimsko obdobje tudi v Petovionii⁸ (*Kujundžić 1982, t. 29: 12. Istenič 1999*).⁹

Številna zvrst fine antične keramike so rdeči krožniki z navzdol zapognjenim robom ustja. Slovenskogoriške najdbe sodijo v skupino krožnikov brez napisov, ki se pojavlja že v 1. stoletju (*Egger 1914, sl. 53, 60*), a je trajala še v pozno antiko (*Bónis 1942, 49, t. 21: 40/4. Ista 1957, 43. Mikl Curk, 1977, t. 8: 4, t. 16: 3. Istenič 1999*).¹⁰ Časovno izvira iz druge polovice 1. stoletja in je bila še v 2. stoletju močno razširjena, tako da lahko slovenskogoriške najdbe prav tako ohlapno opredelimo na drugo polovico 1. stoletja in prvo polovico 2. stoletja. V grobni celoti v Gomilcih bi se to ujemalo s fragmentom fibule in ovalnim loncem z glavničastim okrasom, medtem ko podolgovat, nekoliko vrečast vrč kaže na zgodnje 2. stoletje.

Fragment bronaste fibule tipa Almgren sodi k splošno razširjeni panonski obliki ločne fibule z dvema vozlova na loku in trikotno predrto nogo, ki je tu še nekoliko ploščato podaljšana in okrašena z vrezanim motivom (*Kovrig 1937, 107, t. 1: 7*). Temu tipu je najbrž pripadal fragment iz Gomilcev.

Ta časovna opredelitev uvršča grob v cvetoče obdobje zgodnje antike do vdora Markomanov. Ker so najdbe iz poznejših stoletij v Slovenskih goricah redke, lahko domnevamo, da pomeni pohod Markomanov proti Italiji, katerega žrtev je postala Solva, ne pa tudi Petoviona, tisto veliko spremembo v antični naselitvi Slovenskih gor, ki je povzročila opustošenje dežele (*Pahič 1965, 47*).

Najdbe iz raziskane gomile 2 pri Gomilcih sodijo v zgodnje 2. stoletje in so dodatki ženskega groba.

⁵ Take posode so pojavljajo tudi v petovionskih lončarskih delavnicah (*Vomer Gojkovič 1993, t. 5: 1*).

⁶ V petovionskih lončarskih delavnicah (*Vomer Gojkovič 1993, t. 6: 1*) se ta tip pogosto pojavlja tudi v obliki trinožnika. Po tipologiji J. Isteničeve sodi ta tip skled k tipu SKL 1 (*Istenič 1999, 144, sl. 133, t. 3: 7*). Datacija: 2. stoletje.

⁷ Po tipologiji J. Istenič sodi ta tip loncev k tipu LG 3, med grobe, na vretenu izdelane lonce s pečatnim okrasom, narejenim z zobatim koleščkom (*Istenič 1999, 138, sl. 130, t. 68: 3, t. 131: 9, t. 142: 7, t. 150: 4*). Datacija: druga polovica 1. stoletja in prva polovica 2. stoletja.

⁸ Tip vrča iz Gomilcev je izredno pogost ravno v Petovionii (*Bónis 1942, 199 ss. Mikl Curk 1996, t. 9: 1*), tako da ga lahko presojamo kot lokalno varianto.

⁹ Vrč tipa VE 12 varia ima vrečasto oblikovan trup in ravno dno (*Istenič 1999, 125 s, t. 87: 10, t. 123: 7*). Datacija: od (druge polovice) 1. stoletja do 3. stoletja oziroma do začetka 4. stoletja.

¹⁰ Skodelice, ki posnemajo sigilatne skodelice oblike Consp 43 oziroma Drag. 35, so ob upoštevanju oblike dna, ki je dvignjeno proti sredini, najbližje tipu PTS.1.2 (*Istenič 1999, 96 s, t. 146: 5–7*). Datacija: konec 1. stoletja in prva polovica 2. stoletja.

POKOPAVANJE IN POGREBNI OBIČAJI

Pokopavanje človeškega trupla (skeletni pokop) ali mrtvečevega pepela (žgani pokop) v grob je v mnogih kulturah povezano z obredji, h katerim sodi tudi polaganje raznih predmetov v grob ali obenj. Prvi skeletni pokopi so dokazani za neandertalca – včasih so bila temu namenjena tudi majhna grobišča. Ta način pokopavanja je prevladoval še v bronasti dobi. Žgani pokop pa je mogoče ugotavljati v posamičnih primerih že od mlajše kamene dobe dalje.

Kraj pokopa je bil odvisen od verskih predstav; umrle so pokopavali v naselbinah, večkrat pod tlemi hiš ali zunaj naselbin, v grobiščih.

V kameni dobi so pokojne najpogosteje pokopavali v čepeči legi; umrlega so zagreblji z bolj ali manj močno k telesu pritegnjenimi nogami. Pojavlja se tudi iztegnjena lega na hrbtu. V nekaterih kulturah so pokopavali tako, da so bili grobovi obrnjeni v določeno stran neba.

Rimljani so svoje mrtve običajno sežigali, včasih pa so njihova trupla tudi zagreblji v zemljo (inhumirali), kar je zaradi vpliva krščanstva pozneje postalo splošno in celo obvezno pravilo v vsej srednjeveški krščanski Evropi, skoraj vse do današnjih dni.

Umrli so dajali s seboj v grob različne predmete, prdatke. To so bili njihova osebna lastnina, poslovljni darovi ter tudi predmeti kulta mrtvih in žrtveni darovi za bogove. Prvi pokopi s prdatki so dokazani za neandertalce. Običaj je bil, da so umrlim polagali v grobove nakit in dele noše. Pri Rimljanih je bila zelo običajen prdatek oljenka, majhna keramična lučka, simbol neumrljivosti duše in njenega večnega življenja.

Ta običaj se je ohranil skozi vsa obdobja v vseh kulturah do privzema krščanstva. Grobni prdatki vsekakor pomenijo eno najpomembnejših arheoloških pričevanj, kajti vsi predmeti, ki so jih dali umrlemu s seboj v grob, so prišli v zemljo sočasno.

POKOPAVANJE V GOMILAH¹¹

V severovzhodnem delu Slovenije, predvsem na območju Slovenskih goric, so med arheološkimi spomeniki najbolj številna gomilna grobišča, ki so lahko iz prazgodovinskega ali tudi iz rimskega obdobja. Velika večina gomilnih grobišč se je ohranila do današnjih dni kot enkratna, izvirna in zanimiva oblika pokopa. To so danes najbolj vidni arheološki spomeniki v prvotni legi. Gomile na odprtih in obdelovalnih površinah so večinoma poškodovane ali celo zravnanane, ohranile pa so se predvsem v gozdovih, kjer je danes prav tako veliko poškodovanih gomil, delno zaradi krčenja gozdov in gradnje gozdnih cest. Veliko gomil so poškodovali predvsem iskalci zakladov, ki nestrokovno kopljejo v gomile in večino najdenih predmetov brez najdiščnih podatkov prodajajo amaterskim zbirateljem starin.

Pokop pod gomilami se je prvič pojavil v bakreni dobi v južnoruskim stepah, v srednjeevropskem prostoru pa se je uveljavil po prodoru indoevropskih plemen. V velikih gomilah je bil ponavadi en sam grob. V začetku je bil žgan, pozneje pa prevladuje skeletni. V bronasti dobi je bil pokop pod gomilami splošen pojav. V pozni bronasti dobi se je tradicija pokopavanja pod gomilami prekinila in je ponovno zaživela v starejši železni dobi. Žgani pokop pod velikimi gomilami se je pri nas uveljavil na prostoru severovzhodne Slovenije, pa tudi v severozahodni Hrvaški, Spodnji Avstriji in zahodni Madžarski. Prostor teh železnodobnih gomil je enak prostoru, kjer so ugotovljene poznejše gomile iz rimskega časa, imenovane noriško-panonske gomile. Po prodoru na naše ozemlje v mlajši železni dobi so Kelti prenehali pokopavati pod gomilami, vendar se je ta način pokopa ohranil še v mlajši železni dobi. Po rimski zasedbi severovzhodnega dela današnje Slovenije se pokop pod gomilami ponovno pojavlja kot ena izmed značilnih oblik pokopavanja umrlih. Od sredine 1. stoletja do konca 2. stoletja je bilo tako pokopano domače prebivalstvo teh krajev.

Gomile so lahko v večjih skupinah od 25 do 5 gomil, lahko so v manjših skupinah z dvema, tremi ali petimi gomilami, so pa tudi posamične gomile. Večinoma imajo premer do 6 m in višino do 1,5 m, večje ali manjše so

redkejše. Večina gomil leži na gričevnatem svetu, na slemenih gričev, na pobočjih ali vznožjih, nekaj gomil pa je tudi v ravnini, največkrat na dnu dolin.

Gomile, nasute zemeljske gmote, so bile najpreprostejša, najtrajnejša in hkrati tudi dovolj opazna oblika groba, ki je poudarjala posameznika in njegov pomen v tedanji družbi. Pokojnika so upepelili na grmadah (ustrini) in ostanke pokopali na kurišču samem, v bližini kurišča, ki je ostalo zunaj gomile, in v neposredni bližini kurišča, ki je bilo pod gomilo. Njegove ostanke s prdatki in žganino vred so dali v žaro in pokopali v prosto vkopano grobno jamo ali v grobno konstrukcijo – grobnico. Ponekod so bili ostanki kalciniranih kosti pokojnika in v ognju deformirani prdatki dani v grobno jamo, napolnjeno z žganino, brez žare.

V noriško-panonskih gomilah so bili izključno žgani in največkrat posamični pokopi različnih oblik:

- preprost grob na površini (sežgane kosti in prdatki so bili razsuti po površini);
- preprost grob z žaro (ostanki sežganih kosti so bili v žari, ki je bila skupaj s prdatki položena v plitko grobno jamo);
- grob v jami (ostanki iz kurišča so bili skupaj s sežganimi kostmi in prdatki položeni v plitko grobno jamo okrogle ali pravokotne oblike);
- grob s kamnito oblogo (ostanki iz kurišča so bili skupaj s sežganimi kostmi pokojnika in prdatki položeni na tla in obdani s konstrukcijo kamnitih plošč);
- grob z okroglo kamnito oblogo in psevdokupolo (ostanki sežganih kosti in prdatki so bili položeni na tla in obdani z okroglo kamnito oblogo);
- grobnica iz plošč (ostanki sežganih kosti in prdatki so bili položeni na tla in obdani z večjimi kamnitimi ploščami);
- zidana okrogla grobnica s kupolo (v kamnitih okroglih komorah je bil poseben prostor za prdatke in za ostanke pokojnika);
- zidana pravokotna grobnica (v zidano grobnico so položili sežgane ostanke pokojnika in bogate prdatke);
- posebnost so gomile s pepelnici, v katerih so bili pepel pokojnika in prdatki.

POGREBNI OBIČAJI

Odnos, ki so ga imeli Rimljani do mrtvih, je bil mešanica strahu in spoštovanja. Pogreb, ki so se ga udeležili vsi družinski člani, skupaj z mani,¹² je bil eden najbolj svečanih obredov.

Ko je član rimske družine, obkrožen z najbližjimi sorodniki, začel umirati, so ga položili na gola tla, eden izmed njegovih najbližjih (navadno najstarejši sin) je še s poljubom ujel njegov zadnji dih in mu z roko zatisnil oči. Prisotni so takoj začeli glasno klicati umrlega po imenu (*conclamatio*).

Domače ženske ali moški, napravljeni v posebno obleko za to priložnost, so začeli pripravljati pokojnika na pokop. Umili so ga s toplo vodo in ga namazali z dišavnimi olji ter ga odeli v slavnostna oblačila, vendar je smel biti samo pravi rimski državljani odet v togo. Pod jezik so mu položili novčič, ta naj bi služil kot plačilo bajeslov-nemu brodarju Haronu, ki je prevažal umrle čez podzemno reko Stiks.¹³ Pokojnika so nato položili na mrtvaški oder ter ga izpostavili v atriju, kjer so ga pustili ležati tri do sedem dni (reveža so pokopali še istega dne). Okrog mrtveca so gorele oljenke na svečnikih, nanj so polagali kite in venčke cvetja. V znamenje žalovanja so ugasnili ogenj v domačem ognjišču, ženske so se menjavale ob mrliču, da bi ga objokovale, v navalih joka pa so si pulile razpuščene lase, trgale obleko in se bile po prsih. Ta obredna žalovanja so bila nekakšno plačilo za dolg smrti. Nad vhod so pripeli cipresine vejice kot znamenje smrti in prižgali sveče in bakle.

¹² Med božanstvi, ki so jih častili v domačem krogu, so bili tudi bogovi duš umrlih (dii manes), duhovi prednikov, ki so jih morali po verovanju častiti, dokler si niso pridobili njihove naklonjenosti. Rimljani so bili namreč trdno prepričani, da bi začele duše umrlih, če se jih ne bi spomnili z daritvami in skrbeli za njihove grobove, nemirno tavati, dokler se ne bi spremenile v zle duhove. Zato je vsak dan vsa družina zmolila molitev.

¹³ Duša umrlega, tako so verjeli, ki ne bi imela novca za plačilo, ne bi mogla v onostranstvo in bi se torej zgubljena potikala v medsvetu. Ne le, da tega svojemu bližnjemu nihče ni želel, temveč so se ljudje tudi silno bali maščevanja pokojnega.

¹¹ Več o zgodovinskem ozadju pojava pokopa v gomilah v severovzhodni Sloveniji Pahič 1965, 48 ss, isti 1972.

Na dan pokopa se je oblikovala povorka, ki je nosila pokojnika skozi mesto vse do prostora, kjer so mrtvega sežgali ali pokopali. Povorko so organizirali *libitinarii*, ki so se ukvarjali s pogrebnimi svečanostmi.¹⁴ V začetku so se pogrebne svečanosti odvijale ponoči (da sonce ne bi potemnelo ob pogledu na mrtvega), kmalu so jih premaknili na dan.¹⁵ Pogreb je bil priložnost za razkošno svečanost. Na čelu pogrebnega sprevoda so bili godci. Čisto spredaj so hodili piskači, sledili so flavtisti, hornisti in trobentači. Za njimi so šli baklonosci in žalovalke z razpuščenimi lasmi, ki so med seboj tekmovali v žalovanju. Ženske so nosile butare lesa, prepojenega z dišečimi smolami, in z visokimi, glasnimi vzkliki izražale bolečino za umrlim.

Za njimi so šli igralci, ki so z mimiko prikazovali lastnosti umrlega, in pokojnikovi varovanci, ki so predstavljali njegovo rodbino. Obraze so si pokrivali z voščenenimi posmrtnimi maskami, ki so predstavljale poteze prednikov;¹⁶ nosili pa so tudi njihovo obleko in orožje, kar je dajalo vtis, da so stanovalci onega sveta vstali, da bi pričakali prišleka.¹⁷ V sprevodu so deklamirali *naeniae*, pesmi, ki so poveljevale vrline in dogodke iz življenja pokojnika, in pesmi hvalnice vsem umrlim. Nosila z mrtvim, ki je ležal na njih odkrit, vsem na očeh, so nesli najbližji v spremstvu črno oblečenih liktorjev s simbolično povezanimi snopi šibja in sekirico, imenovanimi *fasces cum securim*, kot znamenji oblasti. Šele nato je sledila družina umrlega v žalni črnini, ženske brez vsakega nakita in s spušenimi lasmi. Sestra, žena in mati so bile odete v rjavo štolo.

Končno je povorka krenila iz mesta do grmade ob poti med grobovi.¹⁸ Grmada je bila pripravljena na različne načine. Najbolj enostavna je bila *bustum*, izkopana jama, napolnjena z lesom, na katerega je bilo položeno truplo skupaj z nosili. Na grmado so svojci pogosto metali nakit in predmete, ki so pripadali pokojniku, ali hrano, ki jo je imel posebej rad. Prastar običaj je bil, da so mrtvem še poslednjič odprli in zaprli oči in mu dali še zadnji poljub. Nato je najbližji sorodnik prižgal grmado. V plapolajoči ogenj so prisotni metali cvetje in dišave. Truplo, posuto z dišavami, je počasi gorelo. Sorodniki so morali ostati ob grmadi, dokler ni popolnoma zgorela. Žerjavico so pogasili z vinom. Sežgane kosti so sorodniki zbrali, oprali v vinu in jih položili skupaj z dišavnim oljem ali medom v žaro.¹⁹ Ostanke so nato preprosto pokrili z zemljo. Med pogrebom so svojci použili tudi slovesen obed in izlili pitno daritev bogovom (*libatio*), nato pa obredno razbili posodje in ga zmetali v grobno jamo. Po pokopu so morali biti vsi pogrebci obredno očiščeni. Po končanem obredu se je družina ločila od pokojnika z obrednim pozdravom.

Toda tudi še po smrti svojci niso pozabili na pokojnika. Že po osmih dneh so na grob prinesli obed, *manum*, za umrlega. Na različne spominske dneve so se zbrali na grobu, mu prinesli cvetje in darila, njegov spomin pa počastili s slovesnim obedom, ki naj bi ga spet privedel v krog najdražjih. Zatorej so porinili v grobno jamo cevko in mu po njej spuščali pijačo in jedačo.

Če je član družine umrl v tujini in njegovega trupla niso mogli prepeljati domov, so mu postavili *kenotaf* – prazen grob.

Pokopališča so bila nedotakljiva in zavarovana s strogimi kaznimi. Pripadala so tako rekoč duhovom umrlih. Grobovi in nagrobniki so bili običajno v grobnih parcelah, označenih z nagrobnimi spomeniki: nagrobniki z napisi in upodobitvami pokojnikov, prizorov iz pokojnikovega življenja ali upodobitvami bogov oziroma mitov. Pokopališče je bilo zavarovano z ograjo.

LITERATURA

1. ANSI 1975, Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana.
2. Bónis, E. 1942, Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien. – *Dissertationes Pannonicae* II/20.
3. Bónis, E. 1957, Intercisa II. – *Archaeologia Hungarica*, SN 36, 43.
4. Egger, R. 1914, Ausgrabungen in Norikum 1912/13. – *Jahreshefte des Österreichischen archäologischen Institutes in Wien* 17, Beiblatt, 1914, 5–86.
5. Istenič, J. 1999, Poetovio, zahodna grobišča I, II. – *Katalogi in monografije* 32, 33.
6. Klemenc, J. – Saria, B. 1936, Blatt Ptuj, Beograd – Zagreb.
7. Klemenc, J. – Saria, B. 1939, Blatt Rogatec, Beograd – Zagreb.
8. Kovrig, I. 1937, Die Haupttypen der kaiserzeitlichen Fibeln in Pannonien. – *Dissertationes Pannonicae* II/4
9. Kujundžić, Z. 1982, Petovijske nekropole. – *Katalogi in monografije* 20
10. Mikl Curk, I. 1977, Novo iz Formina. – *Arheološki vestnik* 27, 135–183.
11. Mikl Curk, I. 1996, Arheološki viri k vlogi žene v rimskem Ptujju. – *Ptujski zbornik* 6, Ptuj, 157–188
12. Pahič, S. 1960-61, Janežovci, Mestni vrh, Placar, Zgornji Velovlek. – *Varstvo spomenikov* 8, 258.
13. Pahič, S. 1962-64, Gomilci, Placar pri Ptujju, Zgornji Velovlek. – *Varstvo spomenikov* 9, 14.
14. Pahič, S. 1965, Antične gomile v Slovenskih goricah. – *Časopis za zgodovino in narodopisje* 1, 10–60.
15. Pahič, S. 1972, Nov seznam noriško-panonskih gomil. – *Razprave SAZU* VI1/2, Ljubljana.
16. Pahič, S. 1985, Gomila. – *Varstvo spomenikov* 27, 226.
17. Petru, P. 1958-59, Okvirna časovna in tipološka klasifikacija gradiva iz južne nekropole v Bobovniku pri Kranju. – *Arheološki vestnik* 9–10, 13–26.
18. Schmid, W. 1929, Der Töpferofen in Gleisdorf. – *Jahreshefte des Österreichischen archäologischen Institutes in Wien* 25, Beiblatt.
19. Tušek, I. 1982, Drstelja. – *Varstvo spomenikov* 24, 207.
20. Vomer Gojkovič, M. 1993, Lončarsko-opekarska delavnica v rimski obrtniški četrti na Ptujju. – *Ptujski arheološki zbornik*, Ptuj, 449–480.
21. Žižek, I. 2004, Katalog predmetov. – Rimljani, steklo – kamen – glina, 124–144.

¹⁴ Za Rimljane je bilo nepredstavljivo, da ne bi imeli slovesnega pogreba. Poznali so celo posebna združenja, imenovana *collegia funeraticia*, ki so zagotavljala vsem svojim članom dostojen pokop.

¹⁵ Še v zgodnji antiki so običajno pokopavali trupla revežev in otrok, umrlih v najzgodnejšem otroštvu, ob soju sveč, brez sežiga in sredi noči.

¹⁶ Spomin na prednike so ohranjali z voščenenimi portretnimi maskami, ki so jih obesili na stene. Maske so zvesto upodabljale obraz pokojnika. Poleg tega so se enkrat na leto, med prazniki mrtvih, ob pitnih daritvah zbrali na njihovih grobovih in jim darovali hrano, pijačo, cvetje in drugo.

¹⁷ Ob smrti družinskega člana so se tako mani (njegovi predniki) udeležili pogreba; predstavljali so jih tudi igralci, ki so nosili voščene maske prednikov.

¹⁸ Tako so nosili truplo do mesta sežiga ali pokopa. To je moralo biti po strogih rimskih predpisih zunaj nasebine (zakon o pokopih na znamenitih dvanajstih tablicah).

¹⁹ Pri pokopu trupla so pokojnika zavili v slavnostno rjuho, mrtvaški prt, in ga položili direktno v skopano jamo, v leseno krsto ali v kamnit sarkofag.

POVZETEK

Prostor, ki ga pokriva občina Destrnik, je nekoč pripadal delu rimskega cesarstva, provinci Panoniji. V bližini je potekala starodavna rimska cesta, ki je povezovala severne in vzhodne kraje z Italijo in najbližjim centrom, takrat zelo pomembno Petoviono.

Arheološke najdbe so bile odkrite med topografskimi pregledi in nekaterimi izkopavanji. V gričevnatem svetu destrniške občine je mnogo rimskodobnih gomil, med katerimi jih je nekaj še nedotaknjenih, nekaj sistematično raziskanih, veliko pa izropanih. Zaradi odmaknjenosti od glavnih prometnih poti so morebitne arheološke ostaline ostale neraziskane, večkrat pa tudi nepoznane, saj zaradi obilice arheološkega dela na trasah avtocest in velikih gradbišč v večjih mestih strokovnjaki pooblašene službe sem redko zaidejo, lastniki zemljišč pa o posameznih najdbah iz nepoučenosti o njihovem pomenu ne želijo obvestiti pristojnih.

V mnogih letih pa je vendarle bilo odkritih nekaj najdb, predvsem v letih, ko je Slovenske gorice po dolgem in počez prehodil arheolog Pokrajinskega muzeja Maribor Stanko Pahič. Kljub skromnemu številu odkritih najdišč so najdbe v njih pomembne, saj potrjujejo dejstvo, da je bilo nekoč naseljeno celotno ozemlje severovzhodne Slovenije.

Arheološka najdišča v občini Destrnik

Drstelja: prekopana gomila, časovno neopredeljena.

Gomila: najdba keltskih novcev in skupina sedmih gomil (v eni je bil leta 1962 odkrit grob s črepinjami) ter še tri skupine po dve gomili.

Gomilci: skupina treh antičnih gomil, od katerih je bila gomila 2 leta 1962 odkopana. Odkrit je bil žgan rimskodobni grob. Pravokotno jamo je prekrivala žganina s pepelom in raztresenimi koščicami. V južnem delu groba je bila v žganini fragmentirana fibula. Na pepel je bilo položenih šest večinoma celih posod (vrč, lonec, skodelica in trije krožniki) in nekaj raztresenih črepinj raznih posod; ob pepelu je ležal razbit lonec s preveznjem pokrovom. Grob sodi v obdobje 1. stoletja in prve polovice 2. stoletja.

Janežovci: dve gomili s sledovi kopanja v sredini; grobišče štirih sploščenih ter ena dozdevna gomila. Časovna pripadnost gomil je neznana.

Placar: najdba kamnite sekire; skupina petih deloma poškodovanih rimskodobnih gomil in še dve posamični gomili ter dve nepoškodovani posamični gomili, iz neznanega časa. Leta 1962 so sondirali ruševine (= Škofca), kjer naj bi bila najdena rimska opeka. Našli so ostaline srednjeveških stavb.

Zgornji Velovlak: dve nepoškodovani rimskodobni gomili; grobišče petih gomil v dveh vrstah, od katerih sta dve v sredini razkopani. V bližini še dve nepoškodovani gomili, na razkopanih mestih v okolici pa je bila morda še katera.

Pokopavanje v gomilah in pogrebni običaji

V severovzhodnem delu Slovenije, predvsem na območju Slovenskih goric, so med arheološkimi spomeniki najbolj številna gomilna grobišča, ki so lahko iz prazgodovinskega ali iz rimskega obdobja. Velika večina gomilnih grobišč se je ohranila do današnjih dni kot enkratna, izvirna in zanimiva oblika pokopa. V noriško-panonskih gomilah so bili izključno žgani in največkrat posamični pokopi različnih oblik.

Odnos, ki so ga imeli Rimljani do mrtvih, je bil mešanica strahu in spoštovanja. Umrlega so položili na mrtvaški oder ter ga izpostavili v atriju. Pogreba so se udeležili vsi družinski člani. V sprevedu so pokojnika nosili skozi mesto vse do prostora, kjer so mrtvega sežgali ali pokopali. Med pogrebom so svojci použili slovesen obed in izlili pitno daritev bogovom, nato pa obredno razbili posodje in ga zmetali v grobno jamo. Po smrti svojci niso pozabili na pokojnika; na različne spominske dneve so se zbrali na grobu, mu prinesli cvetje in darila, njegov spomin pa počastili s slovesnim obedom.

Umrli so dajali s seboj v grob različne predmete, prdatke. To so bili njihova osebna lastnina, poslovilni darovi ter predmeti kulta mrtvih in žrtveni darovi za bogove. Ta običaj se je ohranil skozi vsa obdobja v vseh kulturah do privzema krščanstva. Grobni prdatki vsekakor pomenijo eno najpomembnejših arheoloških pričevanj, kajti vsi predmeti, ki so jih dali umrlemu s seboj v grob, so prišli v zemljo sočasno. Pokopališča so bila nedotakljiva in zavarovana s strogimi kaznimi. Pripadala so tako rekoč duhovom umrlih.

SUMMARY

In the past the area of the municipality of Destrnik belonged to a part of the Roman Empire, the Roman province of Pannonia. Nearby, there was an ancient Roman road linking the north and east sites to Italy and to the nearest centre, namely a town of considerable importance, Poetovio.

The archaeological findings were discovered during topographic examinations and some excavations. In the hilly area of the municipality of Destrnik there are many burial mounds from the Roman Age, among which few are still untouched, others have been systematically researched and many have been robbed. Due to the remoteness from the main traffic ways, possible archaeological remains have remained uninvestigated and often also unrecognised. This is due to the fact that the experts of the authorized service seldom come to such sites because of the amount of archaeological work they perform on the routes of the highways and larger building sites in bigger cities. Besides this, the landowners do not wish to inform the authorities of the findings due to their lack of knowledge for recognition of the importance of such findings.

Nevertheless, in the previous years quite a few findings have been discovered, mostly in the years when Stanko Pahič, the archaeologist of the Regional Museum Maribor, wandered through the hills of Slovenske gorice and thoroughly examined them.

In spite of the small number of the discovered sites, the findings they contain are important since they confirm the fact that the entire area of northeast Slovenia was populated in the past.

The archaeological findings in the municipality of Destrnik

Drstelja - a burial mound, indefinite time of origin

Gomila - the findings include Celtic coins, and a group of seven burial mounds (where in 1962 a burial mound with shards was discovered in one of them) as well as three groups consisting of two burial mounds each;

Gomilci - a group of three Roman burial mounds, of which burial mound no 2 was excavated in 1962. A cremation grave from the Roman Age was discovered. A rectangular grave pit was covered by burnings of ashes and small scattered bones. In the south part of the grave the burnings contained a fragmented fibula. Six pieces of mostly undamaged pottery (jug, pot, cup and three plates) were placed on the ash and fragments of various pieces of pottery were scattered about; next to the ashes was a broken pot with an overturned lid. The burial mound is dating from the first century and the first half of the second century.

Janežovci - two burial mounds with marks of digging in the middle; the burial place of four flattened and one supposed burial mound. The time of origin of the burial mounds is not known.

Placar - the finding of a stone axe; a group of five partly damaged burial mounds from the Roman Age, two individual mounds and two undamaged individual mounds of unknown origin. In 1962 the ruins were probed (=Škofca) and at this site a brick of Roman origin was supposedly found. The remains of the medieval buildings were also discovered.

Zgornji Velovlek - two undamaged burial mounds from the Roman Age; the site of five burial mounds placed in two lines, of which two in the middle are dug up. Nearby, there are two additional undamaged burial mounds, and there might be some additional burial mounds on the excavated sites in the vicinity.

The process of inhumation and burial rituals

In the northeast of Slovenia, mostly in the area of the Slovenske gorice hills, the most numerous archaeological monuments are burial grounds which could originate from the Prehistoric Times as well as from the Roman Age. The majority of the burial sites have been preserved until the present day as a unique, original and interesting form of burying. In Noric-Pannonian burial mounds the deceased were exclusively burnt and mostly buried individually in various ways.

The attitude of the Romans towards the dead was a mixture of fear and respect. The deceased were placed on a catafalque and exposed in the atrium. All family members attended the inhumation. In the procession the deceased were carried through the town to the place where they were cremated or buried. During the inhumation the relatives consumed a solemn meal and poured the ritual beverage on the ground as a sacrifice to the gods. They also performed a ritual of breaking the pottery which was then thrown into the grave pit. The relatives did not forget their deceased but gathered by their graves on various memorial days, brought them flowers and gifts and paid homage to their memory with solemn meals.

The deceased were buried with different objects and grave goods. These were their personal belongings, farewell gifts as well as objects of the cult of the dead and sacrifice gifts for the gods. This ritual had been preserved through all the periods in all cultures until the acceptance of Christianity. Grave goods no doubt represent one of the most important archaeological testimonies, as the artefacts put in the grave with the deceased were placed in the ground simultaneously and represent a vital evidence of the period.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Gebiet, auf dem sich heute die Gemeinde Destrnik erstreckt, gehörte seinerzeit zum römischen Reich und zwar zu der Provinz Pannonien. In der Nähe befand sich eine altertümliche römische Strasse, die die nördlichen und östlichen Ortschaften mit Italien und den nächstliegenden, damals sehr wichtigem Zentrum – Petoviono, verbunden hat.

Die archäologischen Funde entdeckte man während der topographischen Untersuchungen und Ausgrabungen. In der Hügellandschaft der Gemeinde Destrnik, befinden sich zahlreiche Hügelgräber- genannt auch Grabhügel aus der römischen Zeit. Einige sind noch immer unerforscht, andere wurden systematisch erforscht, viele der Gräber wurden aber geplündert. Auf Grund der Abgeschiedenheit von den Hauptverkehrsstrassen, sind einige mögliche archäologische Funde noch immer unerforscht oder sogar unentdeckt. Der Grund dafür sind die vielen Funde die man auf den Streckenführungen oder auf größeren Baustellen in Großstädten entdeckt. Die Fachleute und die dafür zuständige Behörde kommen nur selten in diese Gegend und die Grundstückseigentümer haben wegen ihrer Uninformiertheit, kein Eigeninteresse die zuständige Behörde über die Funde zu informieren.

Während der vielen Jahre wurden trotz allem einige Funde entdeckt, besonders dann, als der Archäologe des Landesmuseums Maribor (Marburg), Stanko Pahič, die Hügellandschaft Slovenske gorice (Windisch Büheln) nach allen Richtungen durchstreifte. Trotz der bescheidenen Anzahl der entdeckten Funde, sind die Fundstücke die man darin entdeckte sehr wichtig, denn sie bestätigen die Tatsache, dass Früher das ganze nordöstliche Gebiet Sloweniens besiedelt war.

Archäologische Funde in der Gemeinde Destrnik

Drstelja - umgegrabenes Hügelgrab, zeitlich undefiniert;

Gomila - Fundort einiger keltischen Münzen und Gruppe von sieben Hügelgräbern und noch drei Gruppen von jeweils zwei Hügelgräbern (in einer der Gruppen entdeckte man im Jahre 1962 ein Grab mit einem Scherbenhaufen);

Gomilci - Gruppe von drei Hügelgräbern; das Hügelgrab 2 wurde im Jahre 1962 ausgegraben. Es wurde ein Brandgrab gefunden aus der römischen Zeit. Die rechteckige Grube war bedeckt von Brandrückständen, Asche und überall fand man verstreute Knöchelchen. In dem südlichen Teil des Grabes fand man in den Brandrückständen eine fragmentarische Fibel. Auf der Asche lagen sechs größtenteils unzerbrochene Geschirrstücke (Krug, Topf, Tasse und drei Teller) und einige verstreute Geschirrscherben; neben der Asche lag ein zerbrochener Topf mit umgekipptem Deckel. Das Grab stammt aus der Zeit zwischen dem 1. Jahrhundert und der ersten Hälfte des 2. Jahrhunderts.

Janežovci - zwei Hügelgräber mit Grabungsspuren in der Mitte; Grabstätte mit vier flächigen und einem scheinbarem Hügelgrab. Es ist unbekannt aus welcher Zeit die Grabstätte stammt.

Placar - Fundort einer Steinaxt; Gruppe von fünf teilweise beschädigten Hügelgräbern aus der Römerzeit, noch zwei einzelne Hügelgräber und zwei unbeschädigte einzelne Hügelgräber aus unbekannter Zeit. Im Jahre 1962 sondierte man die Trümmer (= Škofca), wo man angeblich römische Ziegelsteine gefunden hat. Es wurden auch Überreste von mittelalterlichen Bauwerken gefunden.

Zgornji Velovlek - zwei unbeschädigte Hügelgräber aus Römerzeit; Grabstätte mit fünf Hügelgräbern verteilt in zwei Reihen. Zwei von den Hügelgräbern sind in der Mitte aufgebuddelt. In der Nähe befinden sich noch zwei unbeschädigte Hügelgräber. Man vermutet es gibt noch weitere Hügelgräber in der Umgebung.

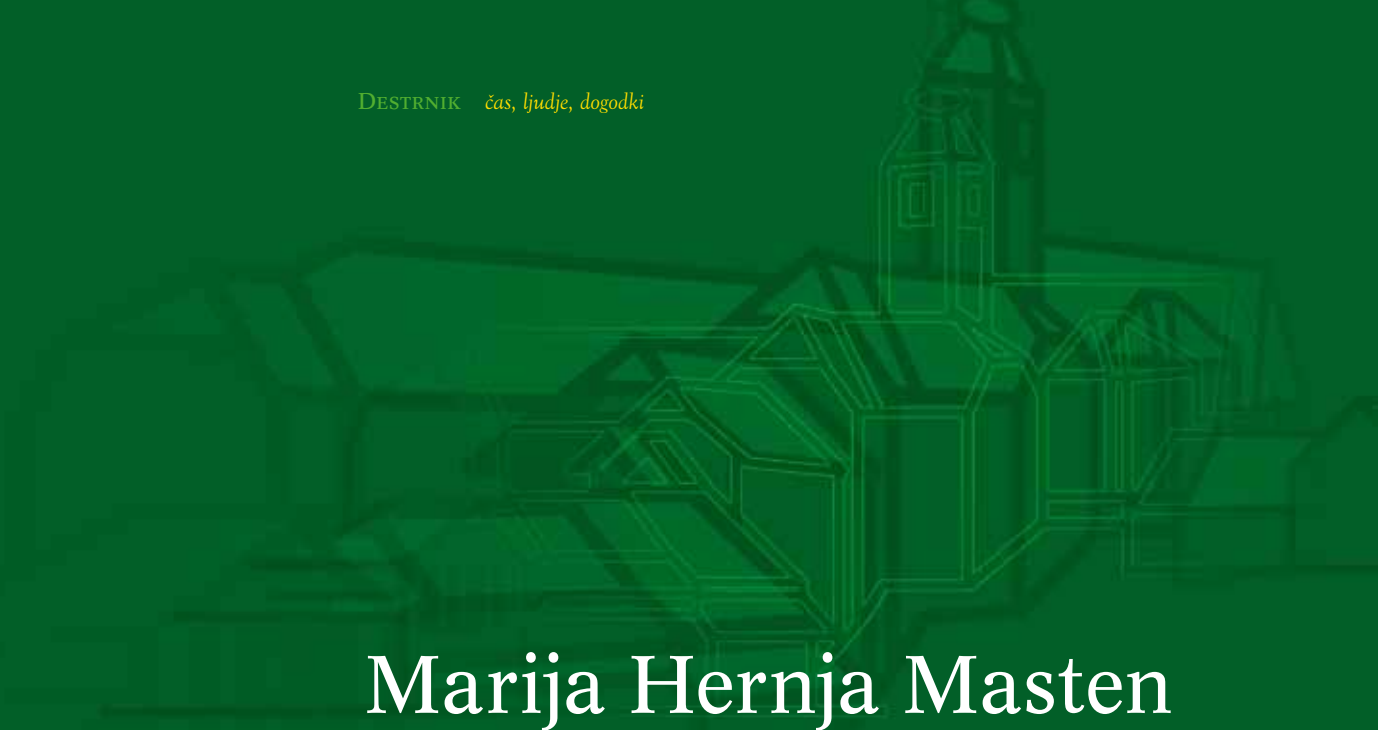
Die Beisetzungsrituale in den Hügelgräbern und die Bestattungssitten

Im nordöstlichen Teil Sloweniens, vor allem in dem Gebiet Slovenske gorice (Windisch Büheln), bestehen die meisten Denkmäler aus Grabstätten der Hügelgräbern und zwar so wohl aus vorgeschichtlicher Zeit wie auch aus der Römerzeit. Der größte Teil dieser Grabstätten ist bis Heute erhalten und stellt eine einmalige, originelle und interessante Art der Bestattung dar. In den norisch-pannonischen Hügelgräbern wurden die Verstorbenen meistens vorher verbrannt und dann wurden sie einzeln begraben und zwar auf unterschiedliche Art.

Das Verhältnis der Römer zu den Toten war eine Mischung aus Angst und Respekt. Der Verstorbene wurde auf die Totenbahre gelegt und dann setzte man ihn in dem Innenhof aus. Zu dem Begräbnis kamen alle Familienmitglieder. In dem Leichenzug trug man den Toten durch die ganze Stadt bis zu der Stelle wo sie den Toten verbrannten und dann bestatteten. Während des Begräbnisses haben die Hinterbliebenen eine festliche Mahlzeit zu sich genommen und das Trankopfer für die Götter ausgegossen. Danach haben sie rituell das Geschirr zerbrochen und es ins Grab geworfen. Nach dem Tod wurde der Tote nicht einfach vergessen, sondern man versammelte sich beim Grab an verschiedenen Gedenktagen und brachte Blumen und Geschenke für die Toten mit. Zum Gedenken an den Toten hat man eine festliche Mahlzeit vorbereitet.

Den Verstorbenen hat man verschiedene Gegenstände und Grabbeigaben mit ins Grab beigelegt. Meistens war das ihr persönlicher Eigentum, Abschiedsgeschenke aber auch Gegenstände des Totenkults und Opfergaben. Dieses Ritual wurde durch die Zeit und Kulturen erhalten bis zur der Annahme des Christentums.

Die Grabbeigaben sind sicherlich eins der wichtigsten archäologischen Fundstücke, denn alle Gegenstände wurden gleichzeitig mit dem Toten in die Gräber gelegt.

Marija Hernja Masten

Sveti Urban pri Ptujju

Prepis iz rokopisa Simona Povodna

Marija Hernja Masten, višja arhivska sodelavka
Zgodovinski arhiv na Ptujju
marija.hernja@guest.arnes.si

UDK 262.2(497.4 Destrnik) „18“
949.712 Destrnik „18“: 929 Povoden S.

Ključne besede: gradič Svetinci, imenski seznam vikarjev in župnikov,
zgodovina župnije, župnija svetega Urbana, Simon Povoden

Sveti Urban pri Ptujju

Prepis iz rokopisa
Simona Povodna

IZVLEČEK

Prispevek je transkribiran in preveden tekst iz rokopisa ptujskega historiografa, kurata Simona Povodna, z naslovom *Zgodovina župnij mariborskega okrožja in sekavske škofije 1833 /Hauptpfarrliches Geschichtenbuch 1833 worin manche Denkwürdigkeiten Theils von der Stadt Pettau, Theils auch von andern dem hiesigen Kreisdecanates untergeordneten Pfarreyen, derselben Urkunden und Stiftungen wörtlich enthalten zu lesen sind .../*, ki ga hrani Zgodovinski arhiv na Ptujju v Rokopisni zbirki s signaturo ZAP 70, R-42 in obravnava zgodovino župnije svetega Urbana v Destrniku.

St Urban near Ptuj

Transcription
of the manuscript
by Simon Povoden

ABSTRACT

The contribution is a transcribed and translated text of the manuscript by Simon Povoden, the curate and a historiographer of Ptuj, entitled 'The History of the Maribor county parishes and the Sekava diocese 1833' /Hauptpfarrliches Geschichtenbuch 1833 worin manche Denkwürdigkeiten Theils von der Stadt Pettau, Theils auch von andern dem hiesigen Kreisdecanates untergeordneten Pfarreyen, derselben Urkunden und Stiftungen wörtlich enthalten zu lesen sind.../, which is kept by the Historical archives of Ptuj in the Collection of Manuscripts under the shelfmark ZAP 70, R-42 and deals with the history of the St. Urban parish in Destrnik.

St. Urban bei Pettau

Abschrift aus dem
Monoskript von Simon
Povoden

SYNOPSIS

Dieser Beitrag ist transkribiert und übersetzt aus dem Manuskript des Geschichtsschreibers Simon Povoden aus Ptuj (1753-1841) mit dem Titel: *Zgodovina župnij mariborskega okrožja in sekavske škofije 1833 /Hauptpfarrliches Geschichtenbuch 1833 worin manche Denkwürdigkeiten Theils von der Stadt Pettau, Theils auch von andern dem hiesigen Kreisdecanates untergeordneten Pfarreyen, derselben Urkunden und Stiftungen wörtlich enthalten zu lesen sind.../ Das Manuskript verwahrt das Geschichtsarchiv in Ptuj mit der Signatur ZAP 70, R-42. Es beinhaltet die Geschichte der Gemeinde Sv.Urban (St.Urban).*

V Zgodovinskem arhivu je rokopis ptujskega historiografa Simona Povodna (1753–1841) z naslovom *Zgodovina župnij mariborskega okrožja in sekavske škofije 1833 /Hauptpfarrliches Geschichtenbuch 1833 worin manche Denkwürdigkeiten Theils von der Stadt Pettau, Theils auch von andern dem hiesigen Kreisdecanates untergeordneten Pfarreyen, derselben Urkunden und Stiftungen wörtlich enthalten zu lesen sind .../* s signaturo ZAP 70, R-42.¹ Vrednost Povodnovih številnih del (okrog 40, vse v rokopisih) je, da je v njih zbral in ohranil raznovrstne in bogate lokalne zgodovinske podatke, ki se nanašajo na Ptuj in širše območje slovenske Štajerske. Pri tem je uporabljal vire, ki so bili takrat še ohranjeni, danes pa jih ni več. Zgodovina župnij je Povodnov originalni rokopis in je eden redkih, ki so se ohranili na Ptujju, saj jih večino hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu in mu jih je Povoden sam podaril.

Povoden ni pisal v slovenskem jeziku, pač pa je bil naklonjen preporoditeljskim idejam, s katerimi ga je seznanil Leopold Volkmer, v čigar bližini je Povoden živel od leta 1784 naprej. Ko se je 30. novembra 1803 pri svetem Urbanu sestalo devet duhovnikov pod Naratovim vodstvom, da bi organizirali delo za izboljšanje slovenskega jezika, je bil – kot domneva Ilešič – med njimi tudi Simon Povoden. Slovenščino je učil Šmigoca² in Matjašiča, poznejšega Ilirca,³ in jima pri šolanju vsestransko pomagal.

V navedenem rokopisu je na straneh 42–47 zapis o župniji svetega Urbana, ki ga objavljamo v prepisu in prevodu. Povoden se je pri opisu posameznih župnij in cerkve omejil na pisne vire in stanje, ki ga je ob obisku posameznih župnij našel, zato tukaj dodajamo le krajši zgodovinski pregled, ki pojasnjuje Povodnov zapis.

Krščanstvo je na območju Slovenskih goric izpričano v pozni antiki, saj je bila okoli leta 300 rimska Petoviona sedež škofije, ki pa se po letu 381 ne omenja več. Ostala pa je pražupnija svetega Jurija na Ptujju, in to kot glavna misijonska postojanka salzburske nadškofije na tem območju, ki je svoje poslanstvo opravljala tudi na ozemlju Slovenskih goric. Antična cerkvena organizacija je sicer propadla, ohranilo pa se je pokristjanjeno prebivalstvo. Drava je bila že leta 796 določena za mejo med območjem oglejskega patriarhata in salzburske nadškofije, kar je leta 811 potrdil Karel Veliki. Ozemlje med Dravo in Muro, ki zajema tudi Slovenske gorice, je spadalo k tako imenovanemu spodnještajerskemu arhidiakonatu, pozneje imenovanemu arhidiakonatu med Dravo in Muro. Tukaj je do 12. stoletja nastalo pet pražupnij, ki se v poznem srednjem veku v časovnem zaporedju v pisnih virih omenjajo takole: Jarenina, Radgona, Ptuj, Maribor in Velika Nedelja.⁴ Najstarejša je Jarenina in je bila ustanova salzburskih nadškofov oziroma benediktinskega samostana v Admontu. Posest v Slovenskih goricah je nadškofija samostanu podarila leta 1139 in admontski⁵ samostan je postal zemljiški mejaš ptujske župnije. Župnija svetega Jurija na Ptujju je pisno izpričana leta 1188, ko je omenjen njen župnik Albert. Pod njeno pristojnost so sodili kasnejši vikariati svetega Ožbalta na Ptujju, svetega Lovrenca v Juršincih, **svetega Urbana**, svetega Ruperta in svete Marjete ter beneficiat in kaplana pri svetem Lovrencu na Dravskem polju. Med njimi se že leta 1100 omenja kapela pri svetem Urbanu, sedanja cerkev pa je bila zgrajena leta 1518. Kraj Sveti Urban se je prvotno imenoval Svetinci, kakor se je imenovala krajevna občina (prej istoimenski urbarialni urad), ki je obsegala dve katastrski občini, Svetince in Destrniški Vrh. Na katastrski mapi iz leta 1824 je cerkev že vrisana v katastrsko občino Destrniški Vrh.⁶

¹ ZAP 70, R-42. Rokopis so obdelovali prof. Anton Klasinc, Branko Vnuk, ki je prepisal velik del teksta in ga odstopil arhivu, ter Marija Hernja Masten, ki ga je uredila.

² Jurkovič, N.: Janez Krstnik Leopold Šmigoc – pisec prve tiskane vzhodnoštajerske slovnice. V: Cirkulane – Svet Belanov, Cirkulane 2005, str. 413-418.

³ Skrabar, V.: Simon Povoden. V: ČZN, I. XXVIII, 1/1933, str. 228.

⁴ Mlinarič, J.: Župnija sv. Benedikta v srednjem in novem veku do konca 18. stoletja. V: Stopinje življenja, zbornik občine Benedikt, Benedikt, 2004, str. 74.

⁵ Admont, kraj v Avstriji, okraj Liezen.

⁶ Janisch, J.: Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark mit historischen Notizen und Anmerkungen, Bd. III, Graz 1885, str. 1158.

Villovlag oberes Dorf	21 d ^{to}	d ^{to} 124.	Vrh Strmec	18	46
Juvanzendorf	32 d ^{to}	d ^{to} 188.	Drstelja	42	224
Lotschitschdorf	27 d ^{to}	d ^{to} 187.	Velovlek zgornja vas	21	124
Svetinzen	41 d ^{to}	d ^{to} 147.	Juvanci vas	32	188
Grajenaberg hat allhier nur	7 d ^{to}	d ^{to} 30.	Ločič vas	27	187
Winterdorf	85 Hausnum.	Seelen 250.	Svetinci	41	147
Ternovetberg	61	254.	Grajenski Vrh	7	30
Da sich in den pfarrlichen	734 Häusern	nur 2920	Vintarovci	85	250
			Trnovski Vrh	61	254
			Skupaj	734	2920

Menschen auffinden, seit 1828 aber mehrere geboren, als gestorben sind, so kann die jetzige Menschenzahl auf 3000 sicher angesetzt werden mit Einrechnung der zwölf Dörfer, welche die 80 abgängige Seelen gegen die obigen 2920 in Ausgleichung bringen.

Pag. 46

Vogtey, und Bezirksobrigkeit in der Pfarre Urban ist Oberpettau, ein kleiner, unbedeutender Theil der Grajena und Gomillabergs dagegen wird bezirksweise von Wurmberg besorget. – Grundherrschaften darin sind: Dornau, Ebensfeld, Puchenstein, Friedau, Deutschlandsberg, Seggau, Wildenstein, Göß in Obersteyr, Hausenbach, Landschaftskataster, Freyhof und Stadtpfarrgült Pettau. – Ihre Gränzung gegen Aufgang der Sonne erstreckt sich an die Pfarren St. Andrä, und St. Lorenz in Windischbücheln, gegen Abend an dem Vikariat zur heiligen Maria in Wurmberg, gegen Mittag an St. Peter, und Paul in Pettau, gegen Mitternacht endlich an St. Ruprecht, und Wolfgang bey Wisch.

Die Hauptbäche innerhalb der besagten Gränzung sind die Rogosnitz, und Peßnitz: beyde durchfließen einen Theil dieser Pfarrey, und haben in ihrem Schooße keinen Ursprung ihres Gewässers²⁷. Unter den Gebirgen, welche allseitig emporragen, behauptet der Stermetz in seiner natürlichen Höhe den Vorrang, stehet auch an guten Weinreben, an versteinerten Schnecken, Mus(ch)eln, und andern derley Petrificaten allen übrigen niederstehenden Hügeln gar nichts nach. Ritzing, Gomilla, Stadtberg, und Lotschitschdorf haben von der Pfarrkirche eine zweystündige Entfernung, folglich ist dahin der weiteste Versehgang, wenn ein Kranker mit den Sterbsakramenten besorget werden muß. Ältere Matrikeln der²⁸ getauften, Todten, und Getrauten finden sich hier nicht, ausser vom Jahre 1705, wo sie Laurentius Zeball ordentlich zu führen begann. Die frühern Protokolle scheint man bey der Hauptpfarre geführt zu haben, und so mögen sie theils 1684, theils

²⁷ Popravljenno in nekoliko spacano.

²⁸ Odrgnjena papir in pisava.

Od leta 1828 se jih rodi več, kot jih umre. Tako bi danes (1833) število prebivalstva lahko ocenili na 3000. Če priračunamo k dvajsetim vasem 80 duš, se to nekako izenači s številom 2920.

Stran 46

Župnija sv. Urbana spada pod okrajno gosposko Ptujski grad, ki ima nad njo tudi odvetništvo. Za manjši del Grajene in Gomilskega Vrha je pristojen okraj gosposčine Vurberk. Sosednje zemljiške gosposke so: Dornava, Ravno polje, Puchenstein, Ormož, Deutschlandsberg, Seggau, Wildenstein, samostan Göß, Hausenbach, deželni kataster, svobodni dvor Ptuj in imenje mestne župnije Ptuj.

Župnija meji na vzhodu na župnijo sv. Andraža in sv. Lovrenca v Slovenskih goricah, na zahodu na vikariat sv. Marije pri Vurberku, na jugu na sv. Petra in Pavla na Ptuj, na severu na sv. Ruperta in sv. Bolfenka pri Bišu.

Glavna potoka znotraj župnije sta Rogoznica in Pesnica. Oba tečeta skozi del župnijskega ozemlja, vendar nimata tukaj nobenega izvira. Med vrhovi, ki se dvigujejo na vseh straneh, je najvišji Strmec, ki izstopa, in tam raste odlična vinska trta na okamnelih polžih, školjkah in drugih kamninah. Ritzing, Gomila, Mestni Vrh in vas Ločič so od cerkve oddaljeni dve uri, kar je izredno težko, če je v teh najoddaljnejših krajih bolnik, ki bi ga bilo treba oskrbeti s poslednjimi zakramenti. Župnija nima starejših matičnih knjig krstov, umrlih in porok.

Šele od leta 1705 jih je Lavrencij Zeball začel redno in natančno voditi. Starejše zapisnike so najverjetneje

auch 1705 ein Opfer der Pettauerischen Feuerbrünste geworden seyn.

Denksteine mit Inschriften fand ich zwey. 1^{ens} am Wengarthause des Herrschaftsverwalters Fillafera N° 36: Anno. Dni. M. CCCC. XXXVIII. An. Der. heilige. Drey. Kunigtag. Starb. Der. Edl. Herr'. Herr'. Friederich. Von. Pettau. Obrister. Dem. Gott. gnadig. Sey.²⁹

2^{tens} an der westlichen Seite des grossen Kirchenthors ist zu lesen: Sinite parvules, et nolite eos prohibere, ad me venire: talium

Pag. 47

est enim regnum coelerum. Math. 19. 14. Dieser schriftliche Text aus dem Evangelisten Mathäus entlehnet zeigt die Begräbniß eines Kindes an, das der Gregoritschischen Ritter Familie gehörend zu Svetinzen gestorben ist³⁰. Franz Ernst, und Johann Christoph Gregoritsch Ritter von Büchelhof besaßen das Gut Büchelhofen, wie auch die Gült Svetinzen. Diese Gült mit 27 Pfunden wurde den 19. Dezember 1664 um 10.000 fl. geschätzt, und später 1676 sammt³¹ jener des Johann Michael von Koinzkhy mit 20 Pfunden zum Kataster beansagt, an Jacob Grafen von Leslie verkauft um beyde erstandene Gültten seiner Fideikommißherrschaft³² Oberpettau einverleiben zu können.

So schwand dieser Edelsitz Svetinzen nähmlich, allwo Johann Maximilian Vater der obberührten Gebrüder seit 2. April 1653 steyermarkischer Landstand einstens gewohnt hatte, aus der Pfarre St. Urban: es schwanden aber auch ihre einstigen Filialen, weil zu unsrer lieben Frauen in Wurmberg, und zu St. Wolfgang bey Wisch selbstständige Kuratien entstanden sind.

²⁹ Na robu je pripis prof. Klasinca: Nagrobnik Friderika Ptujkega (+ 1438).

³⁰ Odrgnjena papir in pisava.

³¹ Nad m je črtica za podvojitve.

³² Nad m je črtica za podvojitve.

vodili pri župniji sv. Jurija na Ptuj in tako so od 1684 in 1705 postale žrtve velikih ptujskih požarov.

V župniji sta dva kamnita spomenika.

Prvi je na vinogradniški hiši števila 36, ki je last Fillaferne, upravitelja ptujke gosposčine.

Spomenik ima napis: Anno. Dni. M. CCCC. XXXVIII. An. Der. heilige. Drey. Kunigtag. Starb. Der. Edl. Herr'. Herr. Friederich. Von. Pettau. Obrister. Dem. Gott. gnadig. Sey.³⁸

Drugi je na zahodni strani velikih cerkvenih vrat, kjer beremo:

*Sinite parvules, et nolite eos prohibere, ad me venire: talium*³⁹

est enim regnum coelerum. Math. 19. 14.

(Pustite otročičke in ne branite jim priti k meni, ker takih je nebeško kraljestvo. Mt 19, 14)

Stran 47

Ta napis iz evangelija po Mateju kaže na smrt nekega otroka iz viteške rodbine Gregoričev iz Svetincev. Franc Ernst in Janez Krištof Gregoritsch, viteza iz Spuhlje, sta imela imenji Spuhlja in Svetinci. Imenje je dajalo 27 funtov, 19. decembra 1664 je bilo ocenjeno na 10000 gld. 1676 sta bila posest Janeza Mihaela Koinzkhyja z 20 napovednimi funti in Svetinci prodana Jakobu grofu Leslieju, ki je obe posesti vključil v svojo fidejkomisno gosposčino Gornji Ptuj. Tako je plemiški dvorec v Svetincih kot samostojna posest izginil.

Nekoč pa je iz župnije sv. Urbana Janez Maksimilijan, oče prej omenjenih bratov, od 2. aprila 1653 prisostvoval štajerskemu deželnemu zboru.

Prav tako je župnija izgubila dve svoji podružnici, in sicer sv. Marijo na Vurberku in sv. Bolfenk pri Bišu, ki sta postali samostojni kuraciji.

³⁸ To je opis za nagrobnik Friderika IX., gospoda Ptujkega, ki je bil po ukinitvi dominikanskega samostana na Ptuj prepeljan k sv. Urbanu. Prim. Marija Hernja Masten, Vasi in prebivalci območja Destrnik v popisih zemljiškega gospostva Gornji Ptuj, v tem zborniku, str. 95.

³⁹ Druga vrstica je že na strani 47.

POVZETEK

Prispevek je transkribiran in preveden tekst iz rokopisa ptujskega zgodovinopisca Simona Povodna (1753–1841) z naslovom *Zgodovina župnij mariborskega okrožja in sekavske škofije 1833 / Hauptpfarrliches Geschichtenbuch 1833 worin manche Denkwürdigkeiten Theils von der Stadt Pettau, Theils auch von andern dem hiesigen Kreisdecanates untergeordneten Pfarreyen, derselben Urkunden und Stiftungen wörtlich enthalten zu lesen sind.../*. Povoden je popisal zgodovino in krajevne znamenitosti v vseh župnijah na Štajerskem. Rokopis hrani Zgodovinski arhiv na Ptuj s signaturo ZAP 70, R-42. Na straneh 42–47 je zapis o župniji svetega Urbana.

Kršćanstvo je na območju Slovenskih goric je izpričano od pozne antike. Župnija svetega Jurija na Ptuj je pisno izpričana leta 1188, pod njeno pristojnost pa so sodili kasneje razviti vikariati, med njimi tudi **sveti Urban**. Kovačič navaja, da se omenja kapela pri svetem Urbanu že leta 1100.

Sedanja cerkev je bila zgrajena leta 1518 in dograjena leta 1768. Leta 1596 je imela svojega kurata Ožbalta Pernauerja, ki je umrl leta 1618. Navedeni so naslednji duhovniki: Johann Ferdinand Schumig (1675–1698), Andrej Gollob (1698–1699), Lavrencij Zeball (1699–1712), Jakob Ferrar (1712–1730), Jurij Koinz (1730–1739), Jožef Koinz (1740–1760), Ožbalt Kronabethvogel (1760–1773), Simon Gollob (1773–1783), Martin Scharuga (1784), Matija Omuletz (1784–1798), Leopold Volkmer, ki je poučeval deželske fante in jih pripravljaj za nadaljnje šolanje, Johann Marvelack (1798–1817) in Anton Koroschack (1817–1840), ki je opravil številne gradbene obnove, nabavil orgle in zvonove, popravil cerkveni zid, leta 1829 zgradil šolo. Omenjeni sta dve štiftni ustanovi: Jakoba Pläschniegg von Pernthala, lastnika imenja Ormož, in Kolomana Vertschitscha, duhovnika pri svetem Lovrencu.

Navedeni so kraji, ki spadajo k župniji svetega Urbana, s številom hiš in duš. Župnija svetega Urbana je upravno spadala pod okrajno gosposko Ptujski grad, ki je imela nad njo tudi odvetništvo.

Omenjena sta dva kamnita nagrobnika, in sicer Friderika IX., gospoda Ptujskega, ki je umrl leta 1438, in nagrobnik otroka iz rodu rodbine Gregorič, ki je bila lastnica gradiča Svetinci. Gradič je bil nekoč središče občine in urbarialni urad.

SUMMARY

The contribution is a transcription and translation of the manuscript by a Ptuj historiographer, Simon Povoden (1753-1841) entitled: */Hauptpfarrliches Geschichtenbuch 1833 worin manche Denkwürdigkeiten Theils von der Stadt Pettau, Theils auch von andern dem hiesigen Kreisdecanates untergeordneten Pfarreyen, derselben Urkunden und Stiftungen wörtlich enthalten zu lesen sind.../* Povoden recorded the history and the sights of the place in all the parishes of the Styria region. The manuscript is preserved by the Historical Archives of Ptuj under the shelfmark ZAP 70, R-42. There is a record of the St. Urban parish on pages 42-47.

In the area of Slovenske gorice hills Christianity has been attested from as early as the Roman Times. The St George parish of Ptuj was recorded in written form in 1188 and the later developed vicarships, among them St Urban, were under its authority. Kovačič alleges that a chapel near St Urban was mentioned as early as 1100. The present church was built in 1518 and completed in 1768. In 1596 the parish had its own curate, Ožbalt Pernauer who died in 1618. The following priests, who served in the parish, are listed: Johann Ferdinand Schumig (1675-1698), Andrej Gollob (1698-1699), Lavrencij Zeball (1699-1712), Jakob Ferrar (1712-1730), Jurij Koinz

(1730-1739), Jožef Koinz (1740-1760), Ožbalt Kronabethvogel (1760-1773), Simon Gollob (1773-1783), Martin Scharuga (1784), Matija Omuletz (1784-1798), Leopold Volkmer, who taught countryside boys, preparing them for further education, then Johann Marvelack (1798-1817), and Anton Koroschack (1817-1840) who performed various renovations of the church architecture, purchased the organs, bells, ordered the renovation of the church wall and had the school built. Two religious institutions owned by Jakob Pläschniegg von Pernthal, the owner of the Ormož estate and by Koloman Vertschitsch, a priest of St Laurence parish. The names of places belonging to the St Urban parish and the number of houses and souls are stated in the manuscript. The St Urban parish was officially under the authority of the Ptuj Castle owners, who also had the advocateship in the parish. Two tombstones are also mentioned, namely the tombstone of Friedrich IX the Lord of Ptuj, who died in 1438, and a tombstone of a child from the Gregorič lineage, the owners of the Svetinci manor, which was once the centre of the municipality and the land registry office.

ZUSAMMENFASSUNG

Dieser Beitrag ist transkribiert und übersetzt aus dem Manuskript des ptuier Geschichtsschreibers Simon Povoden (1753-1841) mit dem Titel: *Zgodovina župnij mariborskega okrožja in sekavske škofije 1833 / Hauptpfarrliches Geschichtenbuch 1833 worin manche Denkwürdigkeiten Theils von der Stadt Pettau, Theils auch von andern dem hiesigen Kreisdecanates untergeordneten Pfarreyen, derselben Urkunden und Stiftungen wörtlich enthalten zu lesen sind.../* Povoden beschreibt die Geschichte und die Sehenswürdigkeiten in allen Pfarreien der Untersteiermark (Štajerska). Das Manuskript verwahrt das Geschichtsarchiv mit der Signatur ZAP 70, R-42. Auf den Seiten 42-47 ist der Eintrag über die Pfarre Sv. Urban (St. Urban).

Es ist nachgewiesen, dass das Christentum auf dem Gebiet Slovenske gorice (Windisch Büheln) schon seit der Spätantike vorhanden war. Die Existenz der Pfarre Sv. Jurij (Hl. Georg) in Ptuj ist schriftlich nachgewiesen und zwar schon im Jahre 1188. Unter die Zuständigkeit der Gemeinde gehörten später entwickelten Vikariaten, zu ihnen gehörte auch Sv. Urban (St. Urban). Kovačič führt weiters an, dass die Kapelle beim St. Urban schon im Jahre 1100 erwähnt wurde.

Die jetzige Kirche wurde im Jahre 1518 gebaut und dann im Jahre 1768 ausgebaut. 1596 hatte die Kirche ihren eigenen Kuraten und zwar war das Ožbalt Pernauer; verstorben 1618. Genannt werden folgende Priester: Johann Ferdinand Schumig (1675-1698), Andrej Gollob (1698-1699), Lavrencij Zeball (1699-1712), Jakob Ferrar (1712-1730), Jurij Koinz (1730-1739), Jožef Koinz (1740-1760), Ožbalt Kronabethvogel (1760-1773), Simon Gollob (1773-1783), Martin Scharuga (1784), Matija Omuletz (1784-1798), Leopold Volkmer unterrichtete die Landknaben und bereitete sie für die weitere Schulung vor. Johann Marvelack (1798-1817), Anton Koroschack (1817-1840) sorgt für zahlreiche Bauarbeiten, er besorgt eine Orgel, Glocken, repariert die Kirchenmauer, 1829 baut er eine Schule. Erwähnt werden zwei Stifte und zwar von Jakob Pläschniegg von Pernthal, Herr von dem Besitz Ormož und von Koloman Verschitsch, Priester von Sv. Lovrenc (St. Lorenz).

Genannt werden auch Orte, die zu der Pfarre Sv. Urban gehören und genannt wird auch die Zahl der Häuser und der Menschenseelen. Die Pfarre Sv. Urban gehörte verwaltungsmäßig zu der Herrschaft Pettau, die auch die Rechtsanwaltschaft über die Pfarre hatte.

Erwähnt werden zwei Grabsteine und zwar von Friderik IX, dem Fronherren von Pettau; gestorben 1438 und von einem Kind aus der Familie Gregorič, die die Eigentümer des kleinen Schlosses Svetinci waren, das einst das Zentrum der Gemeinde war und auch die urbariale Dienststelle.

Polona Vidmar

Kiparska oprema cerkve svetega Urbana v Destrniku

dr. Polona Vidmar
Pokrajinski muzej Ptuj

UDK 726.591(497.4 Destrnik)

Ključne besede: cerkev, oltar, sveti Urban

Kiparska oprema cerkve svetega Urbana v Destrniku

Sculptural and Architectural Furnishing of the St Urban Church in Destrnik

Die bildhauerischen Elemente in der Kirche des hl. Urban (Sv. Urban) in Destrnik

IZVLEČEK

O arhitekturi in opremi župnijske cerkve svetega Urbana v Destrniku najdemo v literaturi le krajše omembe. Pričujoči prispevek je posvečen ovrednotenju oltarjev in drugih kiparskih stvaritev, ki bogatijo cerkveno notranjost. Prispevek temelji na umetnostnozgodovinskih metodah, predvsem preučevanju stilnih značilnosti in primerjav s sorodnim štajerskim gradivom, saj doslej še niso znani pisni viri, ki bi pričali o ustvarjalcih in naročnikih cerkvene opreme.

ABSTRACT

On the architecture and sculptural furnishing of the parish church of St Urban in Destrnik, there can be found but shorter remarks. The present contribution is dedicated to the evaluation of the altars and other sculptural creations enriching the interior of the church. The contribution is based on the methods pertaining to the History of Art, mainly on the studying of the style characteristics and comparison to the related material in the Styria region, as until the present day there have been no records which would mention the creators and the patrons of the church architecture.

SYNOPSIS

Man findet nur sehr wenig Literatur über die Architektur und die Ausstattung der Kirche des hl. Urban (Sv. Urban). Dieser Beitrag umschreibt genau alle drei Altäre und andere Plastiken, die in der Kirche zu sehen sind. Die Autorin beschreibt die stilistischen Elemente der Kirche und dann vergleicht sie diese Elemente mit anderen Werken, der schon bekannten Künstler. Auf dieser Art versucht sie herauszufinden, wer waren die Meister, die die Kirche des hl. Urban (Sv. Urban) ausgestattet haben und wer waren die Auftraggeber.

V drugi polovici 18. stoletja so cerkev svetega Urbana opremili s tremi novimi oltarji: cerkvenemu zavetniku posvečenim velikim oltarjem, Marijinim oltarjem v severni stranski kapeli in Križevim v južni stranski kapeli. Oltarni ansambel je nastal sočasno in kot delo istih mojstrov. Baročni oltarji so praviloma delo vsaj treh mojstrov – mizarja, ki je izdelal oltarno arhitekturo, kiparja, ki je izdelal kipe, in slikarja oziroma pozlatarja, ki je kipe poslikal in pozlatil. Delovali so kot samostojni obrtniki in niso smeli prevzemati del drugega, saj so to sankcionirale stroge cehovske organizacije. Naročilo je ponavadi prevzel eden od njih, velikokrat slikar, in najel druga dva kot podizvajalca.¹ Naročniki – župniki, cerkveni ključarji ali posvetni naročniki – so se za zasnovo oltarja ponavadi odločili na podlagi predložene risbe ali modela. Zasnove oltarja so izrisali slikarji ali kiparji, ki so si pri tem pomagali s predlogami.² Za oltarni ansambel v cerkvi svetega Urbana v virih še ni bilo najdeno ime nobenega od obrtnikov, ki so ga izdelali. Kakor bo prikazano v nadaljevanju, je na podlagi stilnih značilnosti in primerjav mogoče le figuralno plastiko na oltarjih s precejšnjo verjetnostjo pripisati mariborskemu kiparju Jožefu Holzingerju, medtem ko ostajata mizar in pozlatar anonimna.

Slika 1: Veliki oltar (foto: Polona Vidmar)

Zasnova oltarjev svetega Urbana, svete Marije in svetega Križa je zelo sorodna. Nastavek nad oltarno menzo je členjen z diagonalno v prostor postavljenima stebroma in pilastroma. Stebri in pilastri stojijo na visokih postamentih, na višini katerih je prostor tudi za kipa, ki sta na vsakem oltarju spremljala figuro v osrednji niši. Baze stebrov so pozlačene, prav tako tudi kanelure v spodnji tretjini stebrov. Stebri in pilastri imajo pozlačene kapitele. Variacije med velikim oltarjem in obema stranskima oltarjema so vpeljane v spodnjem delu, kjer se veliki oltar razširi, tako da je ustvarjen prostor še za dva kipa, in v volutnih atikah, saj je tista na velikem oltarju zaprta, tako da ustvarja steno za postavitve figure Boga Očeta, medtem ko se atiki na stranskih oltarjih prilagajata oknoma nad zidnim vencem v kapelah: skozi odprti atiki preseva svetloba in ožarja tam nameščeni srci z mistično svetlobo.

Veliki oltar svetega Urbana daje sedaj dokaj ne- navadno podobo, saj je očitno, da se postavitve oltarne menze s tabernakljem in postavitve kipov na njem razlikujeta od prvotnega stanja.

¹ Resman 2005, str. 81. Odnose med obrtniki je dobro opisal Uroš Lubej na primeru muljavskega oltarja. Njegove ugotovitve na podlagi arhivskih podatkov sicer veljajo za sedemdeseta leta 17. stoletja, vendar se cehovska pravila tudi v 18. stoletju niso bistveno spremenila, tako da jih smemo upoštevati tudi za omenjeno obdobje. Glej: Lubej 1998.

² Resman 2005, str. 83.

Oltarna menza je bila sprva pomaknjena v prostor prezbiterija, tako da je bil med njo in oltarno kuliso mogoč prehod. Dekorativne oblike na tabernaklju sicer še kažejo na pozno 18. stoletje, vendar je sedanji tabernakelj najbrž nastal šele v 19. stoletju. Zgodnjemu 19. stoletju oziroma obdobju postbaroka gre pripisati tudi figuri svetega Mihaela in svetega Florijana, ki sta bili sprva oltarni kompoziciji, dodani med enim od restavratorskih posegov. Enemu takih posegov lahko pripišemo tudi dekorativne palmete in deteljičaste ornamente na ogredju. Če odvezamo navedene mlajše elemente, se približamo podobi oltarja, kakršen je bil zasnovan v drugi polovici 18. stoletja. Ugotovimo, da je šlo za ploskovit tip oltarja, ki se je s svojo kompozicijo prilagodil steni prezbiterija. Stebrišče nastavka je skrčeno na dva stebra in dva pilastra, profilirano ogredje ne izstopa, ampak poteka vzporedno z oltarno steno in je prekinjeno na sredini, kamor sega okvir osrednje niše. Volutna atika je brez baldahina. Kipar je oltar opremil z osrednjo figuro svetega Urbana v osrednji niši, stranskima kipoma svetega Petra in svetega Pavla, figuro Boga Očeta v vencu oblakov in angelskih glav v atiki in figurama kerubov, ki flankirata atiko. Isti kiparski delavnici smemo pripisati tudi figuri angelov ob tabernaklju in nekatere putte, čeprav se njihova sedanja postavitev ne ujema s prvotno. Figure razodevajo večšo kiparsko roko. Kip svetega papeža Urbana stoji v izrazitem kontrapostu, v desnici drži grozd, ki je postavljen v simetralo figure, z levico pa drži papeško palico. Resni obraz mu členijo starčevske gube. Njegovo oblačilo v drobnih vzporednih gubah pada proti tlom, le na redkih mestih se tkanina loči od telesa in umirjeno zavihra. Baročno razgibano je le telo svetega papeža v serpentinastem obratu, ki pa je ublažen s širokim plaščem. Papežev pogled je bil nekdanj usmerjen v figuro svetega Petra, ki mu je pogled vračal. Z igro pogledov med svetim Urbanom in apostoloma je bil tako ustvarjen kompozicijski trikotnik. Figuri apostolov svetega Petra in svetega Pavla sta bolj umirjeni. Njuni starčevski glavi sta usmerjeni navzgor, gube njunih oblačil so prav tako shematično vzporedne, vendar ustvarjajo večje gladke površine. Umirjena je tudi sedeča figura blagoslavljaljočega Boga Očeta z zemeljsko kroglo v levici. Spremlja ga pet operutničenih angelskih glav. Več baročnega patosa zasledimo v razgibanih mladeniških figurah kerubov, ki klečita na volutah. Gubanju njunih oblačil se približujejo tudi oblačila kleččih angelov ob tabernaklju. Ločujejo se od angelskih teles in v trdo stoječih ušesastih oblikah svobodno vihrajo. Puttov, ki sedaj sedijo ali klečijo ob tabernaklju, ni izdelala mojstrova roka, so pa najbrž nastali sočasno in v isti kiparski delavnici. Enako velja tudi za operutničene angelske glavice ob Bogu Očetu. Ohišje oltarja je bilo sprva marmorirano in pozlačeno, figure pa polihromirane in pozlačene. V poznem 19. stoletju so ohišje prebarvali z belo oljno barvo, oblačila figur dopolnili z reliefnimi bordurami in jih delno kolorirali, nišo za Urbanovo figuro pa poslikali z grozdi in trtnimi listi v dekorativnem vitičevju.

Slika 2: Kip svetega Urbana na velikem oltarju (foto: Boris Farič)

Figuri apostolov so tedaj premaknili proti središču oltarja pred pilastra. Alojz Zoratti je v prvi polovici 20. stoletja ohišje ponovno marmoriral in pozlatil dele oblačil.

Stranski oltar svetega Križa po zasnovi spominja na veliki oltar. Osrednja niša je nadomeščena s ploskovito oltarno sliko s perspektivom Golgote in Jeruzalema, pred njo pa je plastično oblikovan križ s figuro Križanega. Pred stebrišče oltarne arhitekture sta postavljeni figuri Marije in Janeza Evangelista, ki se z baročno patetičnimi gestami obračata k Jezusu. Čez v sredini prekinjeno gredo je speljan segmentni lok, ki kompozicijsko uokvirja Jezusovo telo. Na volutah atike sedita putta, medtem ko je v njenem perforiranem osrednjem delu nameščeno goreče srce v vencu oblakov in soju žarkov. Sklenjen venec oblakov prekinjata le operutničeni angelski glavici. Pri enem od restavriranj oltarjev sta morali biti zamenjani obe srca na stranskih oltarjih. Na Križev oltar bi namreč sodilo s trnjem ovito goreče srce, ki je sedaj nameščeno na Marijinem stranskem oltarju. Fiziognomija in mimika obrazov, drža teles in gubanje oblačil kipov svete Marije in svetega Janeza spominjajo na figure na velikem oltarju. Večja shematičnost v njunem modeliranju pa bi kazala na to, da nista delo mojstrove roke, ampak v večji meri delavniški izdelek. Na ogredju oltarja je ohranjenih še nekaj prvotnih ornamentov, prav tako pa je prvotna tudi kovana ograja, ki je nekdanj zapirala božji grob. Z motivom mreže in akantovimi listi okrašena ograja je odličen izdelek kovaške obrti 18. stoletja.

Slika 3: Oltar svetega Križa (foto: Boris Farič)

Slika 4: Oltar svete Marije (foto: Boris Farič)

Marijin stranski oltar je pendant Križevega oltarja, le da je na njem osrednja niša zasnovana kakor na oltarju svetega Urbana. V osrednjo nišo je vstavljen mlajši kip svete Marije, ki spominja na skulpture graškega kiparja Jakoba Gschuela iz petdesetih let 19. stoletja. Nahajališče prvotnega Marijinega kipa ni znano. K Mariji se obračata sveta Ana in sveti Joahim. Tudi ti skulpturi kažeta značilnosti delavnice, ki je izdelala kipe na Urbanovem oltarju, vendar se predvsem sveta Ana s svojo labilno držo že precej oddaljuje od mojstrove roke. Najbrž sta tako Ana kakor tudi Joahim delavniško delo. Na Marijinem oltarju je ohranjenih še manj dekorativnih elementov kakor na Urbanovem in Križevem oltarju. Sprednjo stranico menze zapira enaka kovana ograja iz 18. stoletja kakor menzo Križevega oltarja. Kot ostanek enega od restavriranj pa je treba omeniti tudi cvetlično poslikavo v niši za Marijino figuro. Upodobljene cvetlice temeljijo na marijanski simboliki. Njihov ploskoviti vzorec spominja na cvetlične vzorce reformatorja umetne obrti v drugi polovici 19. stoletja Williama Morrisa. Podobno zasnovan je bil tudi omenjeni vzorec v niši za kipom svetega Urbana.

tipnimi neogotskimi skulpturami pa pozornost pritegneta keramični plastiki svetih škofov v (skoraj) naravni velikosti. Kipa "apostolov Slovanov" svetega Cirila in Metoda sta nastala okrog leta 1900. Sveti nadškof Metod s papirnim zvitkom v desnici je postavljen levo ob oltarju Marijinega vnebovzjetja, sveti Ciril pa desno ob njem. V Cirilovi levici je knjiga, v kateri smemo prepoznati Sveto pismo, ki ga je prevedel v staroslovanski jezik. Kipa sta izdelana v tradiciji poznogotske figurativne keramike. Posebno natančno je izdelano oblačilo svetega Cirila, saj je v borduri njegovega plašča mogoče prepoznati v reliefu upodobljene svetniške figure.

Za celovit prikaz gradnje in opremljanja cerkve svetega Urbana bodo potrebne nadaljnje raziskave. Že obravnava kiparske opreme, predvsem oltarnega ansambla iz druge polovice 18. stoletja, pa nakazuje, da se ne moremo strinjati z Janischevo ugotovitvijo, da "cerkev tako na zunanjsčini kakor tudi v notranjsčini vsebuje le malo zanimivega".¹⁴

Slika 5: Sveti Metod (foto: Polona Vidmar)

LITERATURA:

1. Janisch 1885: Josef Andreas Janisch, Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark mit historischen Notizen und Anmerkungen, 3. del, Gradec 1885.
2. Lubej 1998: Uroš Lubej, Mojstra muljavskega oltarja – Jernej Plumberger in Janez Jakob Mönhardt, Cerkev Marijinega Vnebovzjetja na Muljavi – konservatorski posegi, Res. Publikacije Restavratorskega centra Republike Slovenije, Ljubljana 1998, str. 64–85.
3. Mlinarič 1987: Jože Mlinarič, Župnije na slovenskem Štajerskem v vizitacijskih zapisnikih arhidiakonata med Dravo in Muro 1656–1774, Acta Ecclesiastica Sloveniae 9, Ljubljana 1987.
4. Resman 2005: Blaž Resman, Kiparstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem, Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem, Ljubljana 2005, str. 75–88.
5. Vrišer 1992: Sergej Vrišer, Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem, Ljubljana 1992.
6. Vrišer 1997: Sergej Vrišer, Jožef Holzinger, Maribor 1997.

POVZETEK

V drugi polovici 18. stoletja so cerkev svetega Urbana opremili s tremi novimi oltarji: cerkvenemu zavetniku posvečenim velikim oltarjem, Marijinim oltarjem v severni stranski kapeli in Križevim v južni stranski kapeli. Oltarni ansambel je nastal sočasno in kot delo istih mojstrov. Za oltarni ansambel v cerkvi svetega Urbana v virih še ni bilo najdeno ime nobenega od obrtnikov, mizarja, kiparja in pozlatarja, ki so ga izdelali. Na podlagi stilnih značilnosti in primerjav s sočasnimi oltarji na Štajerskem pa je mogoče figuravno plastiko na oltarjih s precejšnjo verjetnostjo pripisati mariborskemu kiparju Jožefu Holzingerju, medtem ko ostajata mizar in pozlatar anonimna. Gre za poznobaročne oltarje ploskovitega tipa, ki se s svojo kompozicijo prilagajajo steni prezbiterja oziroma kapel. Stebrišče nastavka je skrčeno na dva stebra in dva pilastra, profilirano ogrodje ne izstopa, ampak poteka vzporedno z oltarno steno in je prekinjeno na sredini, kamor sega okvir osrednje niše. Volutne atike so brez baldahina. Kipar je veliki oltar opremil z osrednjo figuro svetega Urbana v osrednji niši, stranskima kipoma svetega Petra in svetega Pavla, figuro Boga Očeta v vencu oblakov in angelskih glav v atiki in figurama kerubov, ki flankirata atiko. Osrednja niša oltarja svetega Križa je nadomeščena s ploskovito oltarno sliko s prospektom Golgote in Jeruzalema, pred njo pa je plastično oblikovan križ s figuro Križanega. Pred stebrišče oltarne arhitekture sta postavljeni figuri Marije in Janeza Evangelista. Marijin stranski oltar je pendant Križevega oltarja, le da je na njem osrednja niša zasnovana kakor na oltarju svetega Urbana. Vanjo je vstavljen mlajši kip svete Marije, ki spominja na skulpture graškega kiparja Jakoba Gschuela iz petdesetih let 19. stoletja. K Mariji se obračata sveta Ana in sveti Joahim. Glede na stilne značilnosti oltarne arhitekture in kipov bi oltarje datirali v šestdeseta leta 18. stoletja, vendar lahko po navedbah v vizitacijskem zapisniku arhidiakonata med Muro in Dravo iz let 1760 do 1764, da so vsi oltarji preskrbljeni z vsem potrebnim in lepo okrašeni in da stranska oltarja še nista bila posvečena, sklepamo, da je oltarni ansambel nastal tik pred letom 1760. Oltarji so nastali po naročilu župnika Ožbalta Kronabethvogla ali Karla Kajetana grofa Leslieja, ki je kot lastnik gosposčine Ptuj posedoval odvetništvo nad cerkvijo svetega Urbana. Cerkev krasijo še postbaročne in neogotske svetniške figure ter v tehniki figuralne keramike izdelani figuri svetega Cirila in svetega Metoda.

¹⁴ Janisch 1885, stolpec 1158.

SUMMARY

In the second half of the 18th century the St Urban church was equipped with three new altars: the High altar dedicated to the church protector - St Urban, St Mary's altar in the north side-chapel and the Cross altar in the south side-chapel. The altar ensemble was created simultaneously and is the work of the same group of masters. No names of the craftsmen, cabinet-makers, sculptors or gilders who carved the altar ensemble have been found in any of the sources of the St Urban church. However, on the basis of the style characteristics and the comparisons with the contemporary altars carved in the Styria region, it is possible to ascribe the statues at the altars with great probability to a sculptor from Maribor, Jožef Holzinger, while the cabinet-maker and the gilder remain anonymous. The altars are designed in the late-Baroque style, are of low relief type, and their compositions are adapted to the presbytery and the chapels. The colonnade of the pedestal of the High altar is reduced to two piers and two pilasters, the profiled beams do not stand out but run parallel to the altar wall and are interrupted in the middle where the framework of the central niche extends. Volute attic has no canopy. The sculptor furnished the High altar with embedding the central figure of St Urban in the central niche, adding the side statues of St Peter and St Paul, a figure of God the Father with a wreath of clouds and angelic heads in the attic and the figures of cherubs flanking the attic. The central niche of the Cross altar is substituted by a flat altar painting depicting Golgotha and Jerusalem and in front of it the fully shaped cross with a figure of the Crucified Christ is placed. In front of the colonnade of the altar architecture the figures of St Mary and St John the Evangelist are placed. The St Mary's side altar is the Cross altar pendant, yet they differ in the former having the central niche designed similar to the niche at the High altar. A minor statue of St Mary is embedded in the niche, which reminds us of the sculptures of Jakob Gschiel, the sculptor from Graz from the 1850s. The statues of St Ana and St Joachim are facing towards St Mary. According to the characteristics of the style of altar architecture and statues, the altars could be dated in the 1860s, but we can conclude from the extracts in the visitation minutes of the archdeaconship between the Mura and the Drava rivers from 1760 to 1764, that all the altars had all the necessary attributes and are well decorated. Besides that, he mentions the side altars were not consecrated, and the altar ensemble originates from just before 1760. The altars were commissioned by the priest Ožbalt Kronabethvogel or by Karl Kajetan, the count of Leslie who, as the Lord of Ptuj, owned the advocateship over St Urban. The church is also adorned by the post-baroque and neo-Gothic saintly figures and in addition, the figures of St Cyril and St Methodius created in the technique of figural ceramics are a part of the furnishing.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche des hl. Urban (sv. Urban) wurde in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts mit drei neuen Altären ausgestattet: großer Altar, gewidmet dem Schutzheiligen, Altar in der nördlichen Seitenkappelle, gewidmet der hl. Maria, und der Kreuzaltar in der südlichen Seitenkapelle. Alle drei Altäre entstanden gleichzeitig und sind die Arbeit der gleichen Meister. Bis Heute weist man nicht die Namen der Handwerker und zwar des Tischlers, Bildhauers und des Vergolders, die diese Altäre gebaut haben. Auf Grund der stilistischen Elemente und des Vergleichs mit anderen Altären in der Untersteiermark (Štajerska), kann man die Plastik mit sehr großer Wahrscheinlichkeit dem Bildhauer Jožef Holzinger aus Maribor (Marburg) zuweisen. Der Tischler und der Vergolder bleiben jedoch anonym. Es handelt sich hier um Flachaltäre aus der Zeit des Spätbarocks, die sich mit ihrer Komposition der Wand des Presbyteriums bzw. der Kapellen anpassen. Es gibt zwei Säulen und zwei Wandpfeiler, das Rahmenholz drängt nicht in den Vordergrund, sondern verläuft parallel zur der Wand des Altars. In der Mitte ist es unterbrochen und hier befindet sich auch das Herzstück des Altars. Die Skulpturen haben keine Baldachine. In der Mitte des großen Altars steht die Hauptfigur und zwar der hl. Urban und zwei Seitenfiguren, der hl. Petrus und der hl. Paulus. Man sieht auch die Figur von dem Gottvater, umgeben mit einem Kranz aus Wolken und Köpfen von kleinen Engeln und auf beiden Seiten steht ein Cherub. In der Mitte des Kreuzaltars befindet sich das Bild mit dem Motiv der Golgotha und Jerusalems. Vor dem Bild befindet sich eine Plastik und zwar ein Kreuz mit dem Gekreuzigten. Vor den Säulen steht die Figur der hl. Maria und die Figur Johannes der Evangelist. Der seitliche Altar der hl. Maria ist das Gegenstück des Kreuzaltars nur dass in der Mitte kein Bild ist, sondern eine jüngere Figur der hl. Maria. Diese Skulptur ähnelt den Skulpturen des Bildhauers aus den 19. Jahrhundert, Jakob Gschiel aus Graz. Zwei Figuren sind zu der hl. Maria zugewandt und zwar die hl. Anna und der hl. Joachim. Auf Grund des Architekturstilles der Altäre und der Figuren, könnte man behaupten, dass sie aus den sechziger Jahren des 18. Jahrhunderts stammen. Jedoch können wir auf Grund der Angaben aus der Visitationsniederschrift des Archidiakons zwischen der Mur und der Drau, zwischen den Jahren 1760 und 1764- dass alle Altäre mit dem nötigen versorgt sind und auch schön geschmückt sind und dass die zwei seitlichen Altäre noch nicht geweiht worden sind- schlussfolgern, dass die Altäre kurz vor 1760 entstanden sind. Den Auftrag für die Altäre gab der Pfarrer Ožbalt Kronabethvogel und Karl Kajetan, Graf von Leslie, der die Herrschaft über Pettau hatte und die Rechtsanwaltschaft über St. Urban. Die Kirche schmücken noch andere Figuren der Heiligen aus der Zeit des Spätbarocks und Neugotik wie zum Beispiel die Figur vom hl. Kyrill und hl. Methode.

Marija Hernja Masten

*Vasi in prebivalci
območja Destrnik
v popisih
zemljiškega
gospodstva
Gornji Ptuj*

Marija Hernja Masten, višja arhivska sodelavka
Zgodovinski arhiv na Ptuju

UDK 949.712 Destrnik „568/1754“

Ključne besede: *prebivalci, zemljiško gospodstvo Gornji Ptuj, stara imena vasi*

Vasi in prebivalci območja Destrnik v popisih zemljiškega gospodarstva Gornji Ptuj

The Villages and the Inhabitants of the Destrnik Area - in the Registers of the Landowners of Upper Ptuj

Dörfer und Bewohner des Gebietes Destrnik-aus dem Inventarverzeichnis der Herrschaft Ober Pettau

IZVLEČEK

Vasi in kraji v današnji občini Destrnik so bili od srednjega veka pa vse do zemljiške odveze v sklopu velike zemljiške gosposčine Gornji Ptuj. Prve omembe krajev najdemo v listini iz leta 1286 in v salzburskem urbarju štajerskih posesti iz leta 1320. Destrnik pa se prvič omenja leta 1398 kot Terstenik. Po urbarju gospodarstva Gornji Ptuj iz leta 1495 so navedene vasi in imena podložnikov ter enako po popisu hišnih lastnikov iz leta 1754. V zaključku je predstavljen dvorec Svetinci, ki je bil upravno središče današnje občine Destrnik.

ABSTRACT

From the Middle Ages to the abolishment of feudalism the villages and sites of the present Destrnik municipality belonged to the Upper Ptuj estate. The first records of these places are found in a document dating from 1286 and in the Salzburg land register of the Styrian estates dating from 1320. The document also contains the first record of Destrnik, first mentioned in 1398 under the name of Terstenik. According to the land register of the Upper Ptuj estate from 1495, the names of villages and bondmen are registered and in a similar manner the register of the house owners from 1754 was constructed. In conclusion, the Svetinci manor, which was the administrative centre of the municipality of Destrnik, is presented.

SYNOPSIS

Die Dörfer und Orte in der heutigen Gemeinde Destrnik, gehörten vom Zeitalter bis zur Grundentlastung, unter die Grundherrschaft Ober Pettau. Die erste Erwähnung der Orte finden wir in der Urkunde aus dem Jahr 1286 und in dem Salzburger-Urbarium aus dem Jahr 1320 (beinhaltet den Besitz der Untersteiermark). Der Ort Destrnik wird zuerst erwähnt als Terstenik (1398). In dem Urbarium von Ober Pettau (1945) werden alle Namen der Dörfer und Untertanen aufgelistet, aber auch die Hausbesitzer (Zählung 1754). Am Ende wird auch der Schloss Svetinci vorgestellt, das eins das Verwaltungszentrum der heutigen Gemeinde Destrnik war.

UVOD

Le nekaj kilometrov od Ptuja, na cesti proti Lenartu v Slovenskih goricah, stoji na najvišjem kopcu od daleč vidna cerkev svetega Urbana v Destrniku. Domačini in okoličani v Slovenskih goricah rečejo kraju Urban po župnem patronu svetem Urbanu, krajane pa imenujejo po domače *Vrbajncani*. S tem imenom poimenujejo vse krajane občine Destrnik. Kraj je bil po zakonu o občinah iz leta 1850 občina Sveti Urban v Slovenskih goricah – Destrnik, pred tem pa ga najdemo v okviru občine Svetinci.¹ Ker se je težko omejiti na današnji obseg občine in pri tem pisati o preteklih stoletjih, sem v prispevku vzela kot okvir območje župnije svetega Urbana.

SLOVENSKE GORICE OD POSELITVE DO SALZBURŠKE ZAŠČITE

Preteklost slovenskogoriškega območja se skozi zgodovinska obdobja prepleta s poselitvijo in migracijami različnih ljudstev. Rodovitna in klimatsko ugodna lega gričevnatega sveta je nudila ljudem primerne, predvsem pa varnejše razmere za naselitev. O njihovi prisotnosti nam govorijo arheološke najdbe. Iz rok rimskih osvajalcev je območje prešlo v zahodnogotske, avarske in slovanske roke.

Po premiku Langobardov v novo deželo Italijo leta 568 so se na območje Podravja in obronke vzhodnih Slovenskih goric, Haloz ter Dravskega in Ptujkega polja začeli naseljevati slovanski prebivalci. Slovenski predniki so si svoje domove ustvarjali na mestih, ki so nekoč že bila poseljena. Že sam pogled na vasi slovenskogoriških gričev dokazuje, da so selišča iz varnosti nastala na višje ležečih delih, saj so se novoseleci izogibali ravninskih delov, ki so bili preveč izpostavljeni nevarnostim.

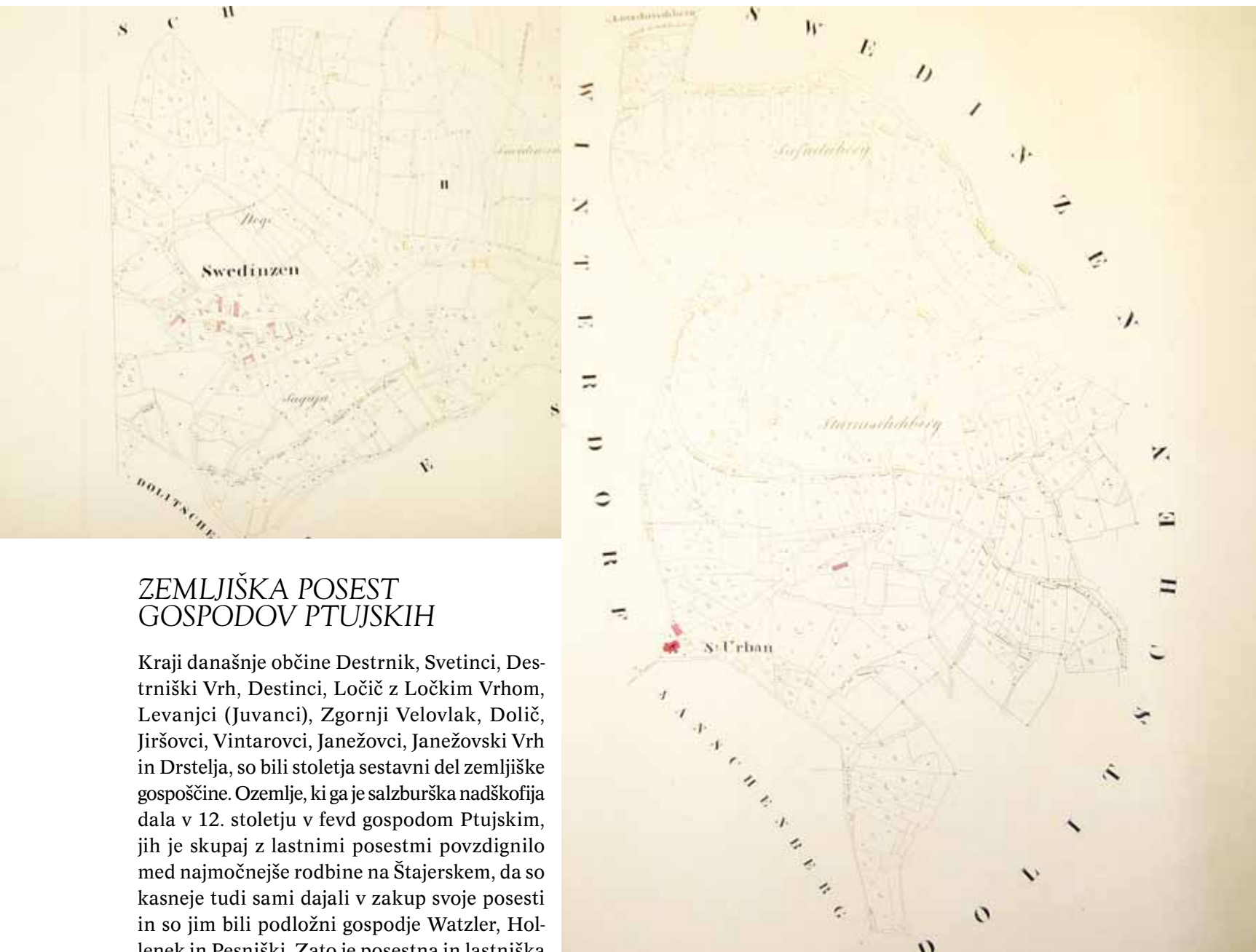
Naseljevanje na ozemlje med Ščavnico in Pesnico do Drave se je v 9. in 10. stoletju ustavilo, saj so v te kraje vdrli Madžari. Po razdelitvi frankovske države med sinove Ludvika Pobožnega je leta 826 ozemlje Avarov ter Vzhodne krajine Karantanije in Zgornje Panonije dobil Ludvik Nemški (prevzel leta 826). Vzhodnofrankovsko ozemlje ob meji ni bilo stabilno, saj so ga zasedli Ogri, in šele po zmagi nad njimi na Leškem polju leta 955 se je nato meja nemške države bolj ustalila in premaknila na vzhod. Obrambni pas je zajemal prostor od Donave do Jadranskega morja, kamor je kot pomemben obrambni del spadala tudi Podravska oziroma Ptujška marka z območjem Slovenskih goric.

Ozemlje Slovenskih goric je bilo od leta 860 last salzburske nadškofije, ki je le s težavo varovala mejo. Po ogrskih vpadih v 12. in 13. stoletju je salzburskemu nadškofu Konradu I. (1106–1147) uspelo skleniti mir z Ogri (1127 in 1131).² Za zavarovanje ozemlja je bil na Ptuj na novo pozidan stari in porušeni grad. Varovanje meje, ozemlja in podložnikov je nadškof podelil svojim ministerialom, gospodom Ptujskim.³

¹ Bračič, V., Prostorski razvoj upravne in samoupravne razdelitve na območju severovzhodne Slovenije. V: ČZN NV, letnik 49, 2/1979, str. 315.

² Kos, Gradivo, zv. 4, št. 88, 105, 109, Življenje nadškofa Konrada (Vita Chunradi archiepiscopi, c. 18). Prim. tudi: Dopsch, Geschichte Salzburgs, Band II, str. 1146.

³ Štih, P., Salzburg, Ptuj in nastanek štajersko-madžarske meje v današnji Sloveniji. ZČ, leto 50, št. 4, 1996, str. 535–543.

ZEMLJIŠKA POSEST GOSPODOV PTUJSKIH

Kraji današnje občine Destrnik, Svetinci, Destrniški Vrh, Destinci, Ločič z Ločkim Vrhom, Levanjci (Juvanci), Zgornji Velovlak, Dolič, Jiršovci, Vintarovci, Janežovci, Janežovski Vrh in Drstelja, so bili stoletja sestavni del zemljiške gosposčine. Ozemlje, ki ga je salzburška nadškofija dala v 12. stoletju v fevd gospodom Ptujskim, jih je skupaj z lastnimi posestmi povzdignilo med najmočnejše rodbine na Štajerskem, da so kasneje tudi sami dajali v zakup svoje posesti in so jim bili podložni gospodje Watzler, Hollenek in Pesniški. Zato je posestna in lastniška zgodovina prej naštetih krajev destrniškega območja do 19. stoletja enaka zgodovini gosposčine Gornji Ptuj.

Zemljiška gosposčina Gornji Ptuj (Ober Pettau), včasih imenovana tudi Ptujski grad,⁴ je imela posest na območju severno, severovzhodno in vzhodno od Ptuja po dolinah Grajene, Rogoznice in Pesnice, po Slovenskih goricah in po spodnjem Ptujskem polju, od koder so se stekale dajatve podložnikov, in lastno deželsko sodišče, ki je delilo pravico svojim podložnikom. Po popisu salzburške posesti iz leta 1286 je segalo ozemlje ptujskega deželskega sodišča od Ptuja in njegovega mestnega pomirja⁵ vse do ogrske meje, na drugi strani Drave pa do Miklavža na Dravskem polju in izliva Dravinje v Dravo. Leta 1322⁶ pravi neznani pisar, da je zapisal meje in pravice salzburške cerkve, mesta Ptuj in gosposčine Ptuj tako, kakor so se je spomnili stari ljudje, in navaja, “da meja poteka od gradu Vurberk proti Pesnici v Sveti

Slika 1: Upodobitev na starem katastrskem operatu Destrniški Vrh s svetim Urbanom in Svetinci leta 1824 (ZAP, Zemljevidi in načrti, k. o. Destrniški Vrh št. 450, Svetinci št. 569)

⁴ V starejših zapisih najdemo ptujsko zemljiško posest z nemškim imenom Ober Pettau (Gornji Ptuj), pogosto pa je imenovana tudi samo Grundherrschaft Pettau (Zemljiška gosposka Ptuj) ali Ptujski grad.

⁵ Pomerij, pomirje, obmirje: zaokroženo območje pristojnosti nekega sodišča, v tem primeru ptujskega mestnega sodišča, ki je imelo nižjo pristojnost kot deželsko sodišče. Prim.: Vilfan, S., Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije, Ljubljana 1961, str. 166; SSKJ, Ljubljana 1995, str. 910.

⁶ Naslednji opis meja najdemo v urbarju iz leta 1597 in tretjega v urbarju iz leta 1680.

Lovrenc (Juršinci), nato poteka dalje do Ščavnice in ogrske meje ter od nje do Drave. Znotraj ozemlja ležita tudi Središče in Ormož. Ozemlje je last salzburške cerkve, in kdor dobi v tem območju v fevd ozemlje, ga lahko dobi le od nje in nikogar drugega. Meja na drugi strani Drave je istovetna z mejo deželskega sodišča, in čeprav je ta del ozemlja Hartnid Ptujski dobil v fevd od avstrijskega vojvode, spada kljub vsemu v salzburško posest.”⁷

PRVE KRAJEVNE OMEMBE

Zadnja formulacija o pravici podeljevanja zemlje izhaja iz spora leta 1286, ki je nastal med salzburškim nadškofom in Friderikom Ptujskim. Kralj Rudolf je dal Frideriku Ptujskemu gosposčino Ptuj za dve leti v najem (1279). Ta jo je zatem želel obdržati kot lastno posest in je z nadškofom začel fajdo,⁸ vendar se je moral ukloniti pravni razsodbi cesarja Rudolfa in nadvojvode Albrehta in vrniti nadškofu 13 desetinskih vasi in vinograde v 26 vaseh. V listini o poravnavi s Friderikom Ptujskim je salzburški nadškof Rudolf **16. decembra 1286** zapisal vse sporne vasi, med njimi **Dolič** – Tragossendorf, **Janežovci** – Jannsdorf, **Vintarovci** – Wintersdorf, **Jiršovci** – Hirschendorff in **Velovlek** – Dobromüzel.⁹

Slika 2: Listina iz leta 1286, v kateri se salzburški nadškof Rudolf poravnava s Friderikom Ptujskim in v kateri so prvič pisno omenjeni Dolič, Janežovci, Vintarovci, Jiršovci in Velovlek (ZAP, FKS, Listina 1286, dec. 16., š. 2)

Naj tukaj navedemo nekaj do sedaj znanih zgodnejših navedb krajev v pisnih virih.¹⁰ Večinoma so navedeni v urbarju za salzburško posest okrog Ptuja iz leta 1322 in v urbarju za urad Ptuj za posest okrog Ptuja iz leta 1495.¹¹

Dolič – Tragossendorf, **1286**.¹² V urbarju iz leta 1322 se navaja villa Dragoessendorf vel Gruentel in leta 1441 perg Dollitsch. Gorninski register za Sveti Urban iz 1597 navaja kraj kot Obergruendperg in Dollitscher Supp, Gruentlperg oder Bratholschnetsch, v registru činžnega žita pa se navaja kot Grundldorff oder Dollitsch. Zato je zgodovinar Matej Slekovec domneval, da se je krajevno ime spremenilo iz Gruentl v Dollitsch oziroma Dolič.¹³

Desenci (starejša oblika Destinci) – Zdeztanczen, **1322**. 1433 Destanzen, 1441 im Klainen im Grossen Destntecz. Popis v urbarju iz leta 1477 navaja, da so Destince napadli Madžari in izropali vse premoženje in živino: “zu Destanzen das ganz dorff alles ires guets vnd viechs durch dye Vngern beraubt.”¹⁴

⁷ ZAP, FKS, š. 31, Urbar salzburške posesti okrog Ptuja in v marki, 1322. Prim.: Pirchegger, H., Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte, München 1962, str. 60–61.

⁸ Fajda: vojna, boj (nem. Fehde). Mišljeni so spopadi med fevdalci. Prim.: Vilfan, S., Novomeški mestni privilegij iz leta 1365, Novo mesto 1365–1965, Prispevki za zgodovino mesta, Maribor - Novo mesto 1969, str. 100.

⁹ Lang, A., Die Salzburger lehen in Steiermark bis 1520, I. Teil. Graz 1937, str. 56–57.

¹⁰ Navajam le nekaj prvih omemb krajevnih zapisov. Podrobnejše navedbe so v: J. Zahn in P. Blaznik.

¹¹ ZAP, FKS, š. 31, Urbar za salzburško posest okrog Ptuja, 1322, in š. 32, Urbar za urad Ptuj, 1495.

¹² Blaznik, P., Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500. Zv. A–M, Maribor 1986, str. 155. Zv. N–Z, Maribor 1988. Zv. I, str. 155 (dalje Blaznik).

¹³ Kos, M., Meja proti Ogrski in Hrvatski v štajerskem Podravju. V: Ptujski zbornik 1969, str. 83–91. Navaja primerjalno vse kraje današnje destrniške občine. Zahn, J., Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter, Wien 1893, str. 138 (dalje ONB).

¹⁴ ONB 130; Blaznik I/135.

Slika 3: Kraji, poimenovani v urbarju salzburške posesti leta 1322 (ZAP, Urbar salzburške posesti 1322, FKS šk. 3)

Destrnik (starejša oblika Desternik) se omenja v listini iz leta **1398** kot Terstenik, v urbarju gospodarstva Ptuj leta 1492 pa kot Desternikh.¹⁵

Drstelja z imenom Drizdel, **1320**. Vaeiztones habent. Apud civitatem circa Drizdel 6 urnas vini iurismontani.¹⁶ 27. 7. 1412 se v kraju Drystel navaja vinograd, od katerega se daje gornina.¹⁷

Janežovci – Janschendorf, **16. 12. 1286**. V kopiji prepisa iste listine v Gradcu se navaja kot Johannsdorf, v urbarju 1322 villa Jannsendorf in leta 1495 Jannsendorf.¹⁸

Janežovski Vrh – Jansdorfer perg, **4. 5. 1307**.¹⁹

Jiršovci – Hirezendorf, Hirtzendorf so navedeni v kopiji prepisa iste listine v Gradcu **16. 12. 1286**, 1322 Hierzendorf, 1440 Hirczendorf, 1470 Hierssdorf.²⁰

Levanjci – villa Ybantzen, **1322**. 1464 Ybansdorf. Urbar iz leta 1477 navaja, da je v vasi šestnajst polovičnih hub, od tega so jih osem izropali in požgali Madžari (Ywanze hat xvi halbhueben, vnder den sind durch dye Vngern VIII verprent, aber all irs guets beraubt).²¹

Ločič, **1320**. Navaja, da imajo Chrautenpergerca v Ločiču šest hub.²²

Svetinci – Zwetinczn, **1320**. Konrad iz Obraerna ima v Svetincih štiri in pol hube (Chunradus de Obraern habet in Zwetinczn hubas 4 1/2).²³ Dalje je v listini iz 1320 navedeno, da ima Nikolaj v Svetincih hubo, Eberhard iz Ormoža pa štiri in pol hube. Istega leta najdemo navedbo, da ima “Frizel de Maierhof habet in Zwaetinczen hubas 3 1/2.”²⁴ V kraju Svetinci je izpričan manjši gradič. **1321** se kraj omenja z imenom Waetinzen.²⁵

Velovlek – Dobromuezzel, **16. 12. 1286**. Urbar iz leta 1322 ga navaja kot “villa Woloblag Bobromizel vel Ober Woloblahk”. Leta 1433 sta navedena oba, Spodnji in Zgornji Velovlak Urbar iz leta 1477 poroča o madžarskem

napadu na Spodnji Velovlak, ki je požgan in izropan: “das doorf Nyder Woloblaeck ist durch dye Vngern gancz verprennt vnd beraubt.” 1478 – Zgornji Velovlak Ober Wolofnack.²⁶

Vintarovci – Wintersdorf, **16. 12. 1286**. Urbar iz 1322 navaja v kraju štirinajst hub. Nato zasledimo kraj različno zapisan: 1441 Wyntderdorf, 1441 Wunderdorf, 1492 Bintersdorff, 1495 Wintersdorff.²⁷

Leta 1322, ko je bil sestavljen urbar za salzburške posesti okrog Ptuja, je bilo naštetih 26 vasi in 308 kmetij 5 domcev. Od teh so imeli salzburški vojaki v fevdu 4 kmetije in 5 domcev. Župani so imeli v lasti 52 kmetij, Wolfhard iz Ptuja pa 2. Skupno so našteali 55 1/2 kmetij pustih in nenaseljenih. Za 14 kmetij so domnevali, da bodo šele v prihodnosti zmožne plačevati dajatve, 180 kmetij pa je naseljenih in služijo, kakor navaja urbar: “Zaradi velikega siromaštva in pomanjkanja mnogi kmetje ne dajejo predpisanih dajatev v celoti, temveč samo delno. Nekateri ne zmorejo nobenih plačil, vendar jih pustimo, da bi ljudje ne zapustili posestev.”²⁸

DESTRNIŠKO OBMOČJE ZEMLJIŠKE POSESTI GORNJI PTUJ DO ZEMLJIŠKE ODVEZE

Po smrti Friderika IX. Ptujkega (6. januarja 1438), ki je umrl brez moških potomcev, je bila posest razdeljena med njegovi sestri Ano grofico Schaunberg in Nežo Stubenberško. Svak Schaunberg je podedoval gradništvo in deželno sodišče, mitnino in desetino okrog mesta, urad in Vičavo. Deželni knez mu je podelil urad maršala z vsemi prihodki. Schaunbergi in Stubenbergi so smeli uporabljati grb Ptujskih, narobe obrnjeno sidro in zmaja. Salzburški nadškof je ob tej priložnosti pridobil nazaj zemljiški grofijski urad. Od takrat naprej je salzburški nadškof zemljiško gosposčino Gornji Ptuj in urad deželskega sodišča dajal v zakup hitro se menjajočim najemnikom. Take hitre menjave zakupnikom niso dajale povoda za spore, kakršne je salzburška nadškofija imela z gospodi Ptujskimi. Toda taka rešitev je bila zelo kratkotrajna, saj so Ptuj leta 1479 zasedli Madžari. Med madžarsko zasedbo mesta Ptuj do leta 1490 je upravljal in poveljeval na ptujskem gradu Jakob Zekel, madžarski kraljevi namestnik za Ptuj in Radgono. Po Korvinovi smrti leta 1490 so gosposčina, grad in mesto Ptuj prišli nazaj v last deželnega kneza.

Povoden navaja, da je našel na vinogradniški vili s hišno številko 38, ki je bila last upravitelja gosposčine Gornji Ptuj Fillaferre, napis, ki pravi, da je leta 1438 na dan svetih Treh kraljev umrl maršal, plemeniti gospod Friderik Ptujski. Bog mu bodi usmiljen: “Anno. Dni. M. CCCC. XXXVIII. An. Der. heilige. Drey. Kunigtag. Starb der Edl. Herr’. Herr. Friederich. Von. Pettau. Obrister. Dem. Gott. gnadig. Sey.”²⁹

Nagrobnik zadnjega gospoda Ptujkega, Friderika IX., je bil 71 let vgrajen v to hišo. Z dekretom cesarja Jožefa II. je bil 2. februarja 1785 ukinjen dominikanski samostan na Ptuj. V njem so bili pokopani gospodje Ptujski, Schaunbergi, Stubenbergi, Stellingi in Kastllbergerji. Po ukinitvi so njihove krste izkopal in jih pokopali v sredini cerkvenega dvorišča. Nagrobnike so razbili ali pa so jih porabili za gradbeni material. Za ukinitvenega komisarja je bil določen takratni zakupnik gosposčine Ptujski grad Kerzon in ta je dal nagrobnik zadnjega ptujkega gospoda odpeljati k Svetemu Urbanu ter ga vgraditi na zunanjo stran “neke” hiše. Leta 1856 je bil s posredovanjem kneza Dietrichsteina prepeljan nazaj na Ptuj in postavljen na ptujski grad, kamor sodi, saj je bil grad “zibelka in sedež te slavne viteške rodbine.”³⁰ Celotno območje je spadalo k okrajnemu glavarstvu Ptujski grad, ki je za župnijo opravljalo tudi odvetništvo. Le del Grajene in Gomile je spadal pod gosposčino Vurberk. V 19. stoletju je bila struktura posesti še zelo nespremenjena, prodanih je bilo le nekaj manjših posestnih delov.

V urbarju gospodarstva Gornji Ptuj iz leta **1495** so našete vasi, dajatve in podložniki za kraje, ki spadajo danes k Destrniku. Vsi župani so bili tako imenovani dvohubni. Naj navedemo nekaj imen iz tega zgodnjega vira.³¹

Dolič – *die sup zu Grüntl* ima sedem in pol hub in naslednje podložnike: Štefan Brunsatz, župan, slepi Prašnickh, Wallannt, Jurij, Miklavžev sin, Lenart Nemetz, Obrannko, Jakob Tschernetz, Kristan, Sunkov sin.

²⁶ ONB 509; Blaznik II/455.

²⁷ Blaznik II/468.

²⁸ ZAP, FKS, šk. 31, Urbar salzburške posesti okrog Ptuja in v marki, 1322, fol. 27.

²⁹ ZAP R-42, Simon Povoden: Zgodovina župnij mariborskega okrožja in sekovske škofije 1833 /Hauptpfarrliches Geschichtenbuch 1833 worin manche Denkwürdigkeiten Theils von der Stadt Pettau, Theils auch von andern dem hiesigen Kreisdecanates untergeordneten Pfarreyen, derselben Urkunden und Stiftungen wörtlich enthalten zu lesen sind./

³⁰ StLA, HS olim 2506, Hönisch: Geschichte des 1230 gegründeten 1785 aufgelassenen Dominikaner Klosters zu Pettau, f. 111–114.

³¹ ZAP, FKS, šk. 32, Urbar urada Ptuj 1495, gosposčina Ptujski grad, orig. v ŠDA: Stockurbar Pettau B 50, N. 126.

¹⁵ ONB 130; Blaznik II/379 navaja Destrnik pod Sveti Urban.

¹⁶ Kos, M., Urbarji salzburške nadškofije, Srednjeveški urbarji za Slovenijo 1. Ljubljana 1939, str. 91 (dalje Kos).

¹⁷ ONB 149; Blaznik I/176.

¹⁸ ONB 278; Blaznik I/302.

¹⁹ Blaznik I/302.

²⁰ ONB 265; Blaznik I/315.

²¹ ONB 286; Blaznik I/424.

²² Blaznik I/445.

²³ Blaznik II/360.

²⁴ Blaznik II/380–381.

²⁵ ONB 473.

Zgornji Velovlek – *die sup zu Oberboloblach* ima sedem hub: Štefan, župan, Rozman, Štefan, Vinkov sin, Gregor Sabitz.

Hierssndorff – Jiršovci imajo trinajst hub: Martin Sneider, župan, Martin Rajko, Andrej, podložnik Sebingerja, Jakob, Petrov sin, Štefan Luthko, Andrej, Mihaelov sin, Štefan Royko, Meitzen, Janže Pyercss, Valent, Martin, Malyjev sin, Bradetz, Lubkov sin.

Vintarovci – *Winttersdorf* imajo štirinajst hub: župan Nedelko, Gregor, Štefanov sin, Gregor Laich, Gregor, Mauritzev brat, Peter, "Bat" Štefana, Peter Slaky, Štefan Puser in Peter.

Zaradi bližine meje z Ogrsko je bilo v okolici Ptuja (Podvinci, Prvenci, Strelci, Zalmanci, Mostje, Oblaki in drugod) mnogo strelskih dvorcev. Strelci so imeli v fevd manjše dvorce, kmetije in vasi, bili so povsem ali delno oproščeni plačevanja dajatev in davščin, morali pa so opravljati vojno in obrambno dolžnost za svojega gospoda. Na obravnavanem območju poznamo **strelski dvorec Placar** – *Dy schutzen in Platzern*: Ulrik Schutz, Ambrož, Hans Hunger.

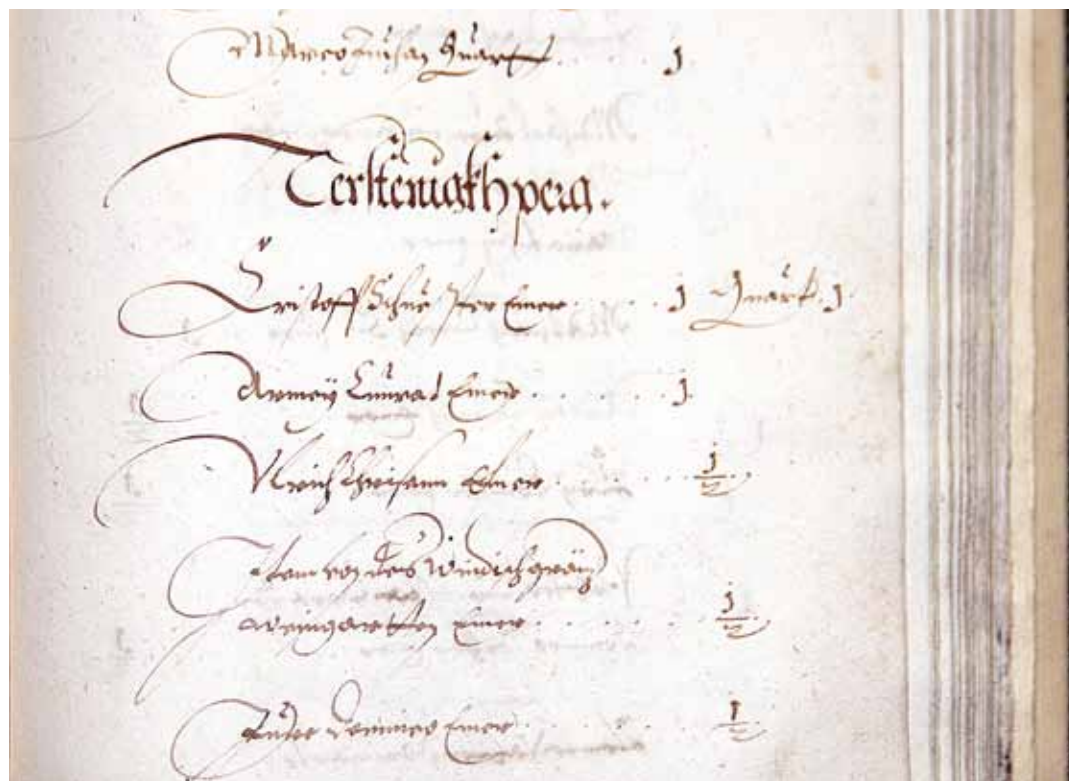
Janežovci – *Janschendorf* imajo sedem in pol hub: župan Jakob, Janže Mundof, Urban Puklperger, Gregor Lach, Andrej Nofakh, Andrej, Martinov brat, Štefan Murollt, Kristan Zwennger, Jurij, Meithanov sin, Janže Meithinn, Janže Suppanisth, Janže Mauko.

Destinci – *Destanntzen* imajo sedem in pol hub: župan Štefan, Lenart, Sorkov sin, Burko, Andrej Raschl, Janže Raschl, Štefan Tscherncko, Janže, Crissanov sin, Gregor, Dannkov sin, Jakob Mynndorf, Janže Felko, Matej, županov sin.

Levanjci – *Ybantzen* imajo devet in pol hub: župan Bradetz, Urban Bradetz, Peter Krall, Martin, Meithanov sin, Jakob, Urbanov sin, Ulrik, Tschernikov sin, Matej, Finkov sin, Jurij Rus, Peter Sinko, Jakob Schutz, Peter Starkh, Matej Wesiackh, Auguštín, Jurkov sin, Janže, Brumtzev sin.

Spodnji Velovlek – *Niederboloblach* ima osem hub: župan Peter, Matej, Nikolajev sin, Rupert, Gregorjev sin, Gregor Wulkh, Matej Kucher, Martin Tra, Jakob Jenusch, Matej Swartz, Jakob Swartzl.

Slika 4: Popis posesti Gornji Ptuj v urbarju iz leta 1597 za Destrniški Vrh (ZAP, R- 23 Urbar gosposčine Gornji Ptuj iz leta 1597, fol. 151).

Za gosposčino Gornji Ptuj hrani ptujski arhiv dva originalna urbarja, in sicer iz let 1597 in 1677. Po urbarju iz leta 1597 je imela ptujska gosposčina skupno 34 vasi, kjer je pobirala desetino v naravi, denarne dajatve in tlako ter gornino iz 40 vrhov. Osrednji del dohodkov je gosposčina pridobivala prav iz vasi, ki sodijo danes v občino Destrnik.

STANJE PO POPISU HIŠ IZ LETA 1754

Bližji današnjemu času je popis hišnih posestnikov na podlagi štetja iz leta 1754.³²

Popis je zajel vse hiše, velikost posesti, ki se je ločila na celo hubo ali kmetijo, polovično, tričetrtinsko ali četrtinsko. Za osebenjake oziroma gostače so šteli tiste podložnike, ki niso imeli nepremičnin. Popis hiš iz leta 1754 za gospostvo Ptuj obsega 81 strani, na koncu je sumarnik. Ptujška gosposčina je imela po tem popisu 44 vasi in vinogradniških vrhov s skupno 780 podložniki. Od tega je bilo enajst vasi z današnjega območja Destrnika s strukturo, kakor jo prikazuje preglednica. V skupnem kazalu so poimensko navedene le vasi, ne pa tudi posamezni vinski vrhovi. Glede na zemljiško razdrobljenost je v posamezni vasi in vinskem vrhu lahko imelo podložnike in viničarje več zemljiških gospodarstev. Tukaj navajam le tiste, ki so bili podložni gosposčini Gornji Ptuj. Gorninsko posest sta imela na obravnavanem območju še samostan Göss, ki je imel 13 viničarjev v Ločkem Vrhu, in Jakob Ernest Cerroni, ki je imel 22 viničarjev v Doliču, Kamenšaku, Ločkem Vrhu, Podvinskem Vrhu, Rudolfšaku, Skrinja Vrhu, Trnovskem Vrhu, Črmljenskem Vrhu in Bišečkem Vrhu.

Tabela 1: Popis hiš leta 1754³³

Ime kraja	Celi kmet	3/4 kmet	1/2 kmet	1/4 kmet	Kajžar, gostač, sogornik	Skupaj
Vintarovci	1	6	2		10	19
Placar			3	4	3	10
Dolič	1	2		4	11	18
Destinci			11		10	21
Jiršovci		8	1	2	16	27
Janežovci		2	9	3	11	25
Levanjci			17		12	29
Ločič	1		3	1	1	6
Svetinci		3	11	2	10	26
Spodnji Velovlek	1	2	11		15	29
Zgornji Velovlek	1		7	2	8	18
skupaj	6	23	75	18	107	228

Vintarovci – *Winterdorff*

Jurij Rojko starejši, Filip Krampreger, Andrej B(V)ezjak (Weßiakh), Jurij Rojko (Roikho ml.), Štefan Dokle (Dokhlä), Štefan Toplak (Topläckh), Gregor Roikho, Urban Mele (Mälle), Anton Švarc (Schwarz), Štefan Topläckh, Anton Čuš (Tschutsch), Janže Kolarič (Kolläritsch), Andrej Alt, Urban Satler, Katarina, vdova po Antonu Dobingerju, Simon Ferenc (Ferenz), Valentin Weßiakh, Boštjan Stanko (Stänkho), Lovrenc Murko (Murkho).³⁴

Dolič – *Dollitschen dorff*

Jakob Munda, Anton Kramperger (Krämperger), Jožef Čuš (Tschutsch), Videc Simonič (Simmonitsch), Jakob Merkuš (Märkusch), Mihl Fric (Fritz), Jernej Hrovat (Hrouäth), Janže Hrovat (Hrouäth), Augustin Jevnik (Jeu-näkh), Anton Gollob, Nikolaj Vedernak (Wedernägg), Jakob Paško (Pässkho), Neža Brumen (Wrumerin), Jurij Fric (Früz), Mihl Mele (Mälle), Pavel Lah (Laach), Urša Golob (Gollobin).

³² StLA, LAA Antiquum I, Häuserzählung, Ober Pettau, fasc. 37, 38, 39. Kopija v ZAP v FKS, šk. 36.

³³ ZAP, FKS, šk. 36, štetje hiš 1754; izpisane so vasi za destrniško območje.

³⁴ Za prepis so imena poslovenjena, priimki pa so prevedeni; v oklepaju je original. Predvsem priimki s črko W (Wrumen) so se kasneje lahko razvili v Vrumen ali Brumen, Bezjak ali Vežjak. Enako velja za priimek Hrouath, ki se je razvil v Hrovat oziroma Horvat.

Destinci – Destinzendorff

Luka Dajnko (Dainko), Janže Gomilšek (Gomillschekh), Koloman Čeh (Tschech), Simon Kajzersperger (Kaysersperger), Gregor Zelenik (Sellenigg), Jurij Bračič (Wrätschitsch), Andrej Kuhar (Kuchär), Jožef Zelenik (Sellenigg), Jakob Pukšič (Pugschitsch), Simon Švarc (Schwarz), Lovrenc Križan (Krüschän), Jakob Hrovat (Hrouath), Matej Fekonja (Fekhonä), Ožbalt Holc (Holz), Sebastijan Šketa (Sgethä), Andrej Kolarič (Kolläristsch), Jakob Vrumen, Gregor Fridl (Früdl), vdova Marina Arnoš (Arnoschin wittib), Gregor Reš (Reß).

Jiršovci – Hirschen dorff

Martin Kolläristsch, Valentin Čeh (Tsech), Janže Simonič mlajši (Sumänitsch junger), Janže Simonič starejši (Sumänitsch alter), Matej Stres (Stress), Jožef Rojko (Roikho), Mihl Simonič (Sumänitsch), Ožbalt Braček (Wrätschekh), Lovrenc Mele (Mälle), Janže Mälle, Urban Bezjak (Wesiäkh), Martin Mele (Mälle), Gregor Šuc (Schuz), Pavel Kolarič (Kollaritsch), Valentin Zelenko (Sellenkho), Marina Rojko, Jernej Satler, Jakob Bezjak (Wesiäckh), Urban Kokol (Kokhol), Ožbalt Pirš (Pürsch), Jernej Murschitsch, Sebastijan Osebeth, Luka Mele (Mälle), Jurij Ribič (Rübitsch), Blaž Preložnik (Preloschnigg), Koloman Križanec (Krüshänez), Tomaž Kramperger.

Janežovci – Janschendorff

Nikolaj Voršič (Vorschitsch), Janže Zelenik (Sellenigg), Matej Mele (Mälle), Gregor Irgl (Jörgl), Ožbalt Simonič (Sümänitsch), Janže Čuš (Tshusch), Jakob Bezjak (Weßiäkh), Mihl Zorec (Sorez), Jakob Munda (Mundä), Urban Rašl (Räschl), Gregor Voršič (Vorschitsch), Gregor Najvirt (Neuwürth), Jožef Simonič (Sümonitsch), Jurij Krefl (Kreffl), Jakob Irgl (Jörgl), Simon Šalamun (Schällämun), Simon Škofič (Skhoffitsch), Jernej Krokošak (Krokhoschäkh), Nikolaj Horvat (Hrouath), Janže Anžel (Anschell), Matija Gsellman, Jožef Rojko (Roikho), Janže Simonič (Sümonitsch), Matej Irgl (Jörgl), Martin Zorec (Sorez).

Levanjci – Juvanzen dorff

Filip Ivanič (Juänitsch), Urban Kajzersperger (Kaysersperger), Jožef Kajzersperger, Blaž Moharič (Moharitsch), Jakob Fric (Früz), Martin Simonič mlajši (Sümanitsch der junge), Jurij Bračič (Wrätschistch), Tomaž Toplak (Topläkh), Matej Bračič (Wrätschitsch), Jurij Brumen (Wrumen), Martin Pukšič (Pugschitsch), Vid Fric (Früz), Ožbalt Šalamun (Schällämun), Ožbalt Pukšič (Pugschitsch), Martin Simonič starejši (Sumänitsch alte), Peter Bezjak (Wesiäkh), Gregor Markež (Märkesch), Janže Sunko (Sunkho), Marina, vdova po Sunkhu, Andrej Klemenčič (Clementsčitsch), Katarina Simonič (Sumänitschin), Mihael Makeš (Mäkesch), Vid Habjanič (Habiänitsch), Blaž Jurič (Juritsch), Gregor Horvat (Hrouath), Jurij Horvat (Hrouath), Koloman Širjanec (Schurianež), Gregor Braček (Wrätschekh), Urban Klemenčič (Clementsčitsch).

Ločič – Lotschitsc

Anton Čuček (Tschutschekh), Urban Šketa (Shgethä), Sebastijan Čeh (Tschech), Matej Dominko (Dominkho), Koloman Čeh (Tschech), Jožef Potočnik (Pototschnigg).

Zgornji Velovlek – Ober Volloulegg

Mihl B(V)enko (Wenkho), Jernej Kelc (Källez), Urban Zorčič (Sortschitsch), Gašper Oserčki (Oßertschkhi), Ilgo Arnoš (Arnosch), Jakob Kovačič (Kouatschitsch), Jakob Lacko (Läzkho), Janže Arnoš (Arnosch), Jurij Brumen (Wrumen), Matej Štebih (Stepich), Peter Krefl (Kreffl), Urban Vilčnik (Viltschnigg), Marko Kajzersperger (Kaysersperger), Martin Bezjak (Wesßiäkh).

Placar – Pläzerndorff

Martin Anžel (Anschell), Jurij Hameršek (Hammerschegg), Jakob Vilčnik (Viltschnigg), Janez Nüss, Martin Šeruga (Scherugä), Andrej Ivec (Jueez), Andrej Sajko (Seukho), Mihael Graber (Gräber), Jurij Redik (Rädikh), Jurij Bezjak (Weßiäkh).

Svetinci – Suetinzendorff

Jurij Horvat (Hrouath), Mihael Tašner (Taschner), Simon Kauc (Kauz), Jakob Šuen (Schuen), Tomaž Braček (Wrätschekh), Janže Rajšp (Reisp), Gregor Arnoš (Arnosch), Andrej Tašner (Taschner), Anton Firbas (Fürbass), Luka Mele (Mälle), Mihl Kuhar (Kucher), Matej Matjašič (Mätheäschitsch), Andrej Rajšp (Reisp), Blaž Pravidč (Prauditsch), Martin Pobratinič (Powrätinstchitsch), Vid Kavčič (Kautschitsch), Jakob Hojnik (Hoinigg), Andrej Kos (Kooß), Tomaž Kajzersperger (Kaysersperger), Lovrenc Koren, Ilgo Rojko (Roikho), Štefan Jurhan (Jurchän), Neža Mälle – vdova, Matej Štebih (Stepich), Luka Pihler (Pichler), Marina Horvat (Hrouätin).

Drstelja – Tristldorff

Andrej Tumpl, Jernej Tumpl, Janže Mele (Mälle), Lovrenc Stres (Stress), Urban Rojko (Roikho), Luka Murko (Murkho), Filip Hameršek (Hämerschekh), Lovrenc Miklavčič (Miklautschitsch), Mihael B(V)ahel (Wachell), Tomaž Alt, Martin Škrobec (Scrobetz), Andrej Zorec (Sorez), Jakob Dokl (Dokhl).

Spodnji Velovlek – Unter Wollouleggdorff

Matej Vojsk (Voiskh), Jakob Pihler (Püchler), Anton Bezjak (Wesiakh), Matej Ribič (Ribitsch), Matej Šeruga (Scherugä), Jožef Kuhar (Kucher), Janže Lah (Laäch), Janže Čeh (Tscheech), Martin Čeh (Tschech), Janže Rukla (Rukhlä), Koloman Čuš (Tschusch), Jožef Čuš (Tschuch), Matej Jager (Jäger), Matej Saukho, Simon Jurhan (Jurchän), Valentin Šešerko (Schescherkho), Valentin Weiß, Peter Horvat (Hrouath), Koloman Vojsk (Voiskh), Anton Pihler (Pichler), Valentin Tobijas (Tobiäß), Andrej Tobijas (Tobiäß), Andrej Rojko (Roikho), Jernej Koradi (Korädy), Luka Šešerko (Schescherkho), Filip Čuš (Tschusch), Gregor Zavec (Sauetz), Martin Saukho, Andrej Zelenko (Sellenkho).

Ločki Vrh – Lotschitschberg: lastnik posesti je bil Jakob Ernst Cerroni³⁵

Urban Venko (Wenkho), Jurij Senekovič (Senekhouitsch), Janže Jančič (Jännschitsch), Matija Polič (Pollitsch), Mihael Nedelko (Nedelkho), Jožef Breznik (Wreßnigg), Andrej B(V)enko (Wenkho), Janže Pihler (Pichler), Matija Lipko (Lippkho), Vid Verderbern, Jožef Šaron (Schäron).

Trinajst vinogradnikov v Ločkem Vrhu je imel samostan Göss. Pripadali so mu: Štefan Kocmut (Kozmuth), gostaç pri Jožefu Hermanu, Jurij Zorko, gostaç pri Mateju Jagru, Andrej Majcen (Maizen), Andrej Ileš (Illesch), Janže Belec (Wöllez), Jurij Kramperger, Janže Krajnc (Creinz), Pavel Mak (Makh), Pavel Poheim, Pongrac Mlinarič (Millernitsch), Martin Satler (Sattler), Florijan Vedernjak (Wedernakh), Vid Pravlič (Praulitsch).

Črmljenski Vrh – Tschermelberg

Simon Rigent, Balaž Rajnko (Rainkho), Jurij Krajnc (Creinz), Vid Fras (Fraß), Vid Doklec (Dokhlež).

Gobošek – Goboschegberg

Gera, žena Jakoba Simoniča (Sümänitsch), Marina, žena Andreja Meleta, Janže Bratec, Jernej Sollenkober, Simon Štefko (Steffkho), Jurij Zorec (Sorez).

*Viničarji in gostaçi, ki so imeli hiše:**Destinski Vrh – Destinzenberg*

Marina, žena Štefana Voršiča, Lenka Holc in Vid Zorec.

Dragoviški Vrh – Dragovitschberg, Gaiaberg

Tomaž Reberc, Luka Mele (Mälle), Marina, žena Antona Kumra, Gregor Kumer, Matej Bele (Wellä).

Dolički Vrh – Grundlberg

Luka Pafko (Päffkho), Urša Simonič (Sumänitschin).

Haßenberg

Gregor Krajnc (Kreünz), Vid Cizerl (Züßerl), Urša, žena Jožefa Mahoriča (Machoritsch).

Veliki Janežovski Vrh – Janschenberg der grosse

Herrschaft ober Pettau weinzerl Johann Adam Pürkher, Martin Rübtsch.

Mali Janežovski Vrh – Janschenberg der der andre

Jurij Sunkho, Jurij Verhenič (Verchänitsch), Joh. Jos. Leebenthall, Matej Kocmut (Kozmueth), Jurij Kajzersperger (Kaysersperger), Jakob Pukšič (Pugschitsch), Margareta, žena Jožefa Gašpariča (Cäspäritsch), Matej Kukovec (Kukhovez), gospod N. Mueths' haimb, Matej Brenčič (Wrentschitsch), Urban Kežlan (Käschlan).

Ločič – Lotschitsch

Matej Jurhan (Jurchann), Gregor Jekome (Jekhomä).

³⁵ StLA, LAA Antiquum I, Häuserzählung, 1754, fasc. 36/16.

Pacinjski Vrh – Paßingberg

Urša, hči Antona Abrama (Abrämb), Ilko Arnoš (Arnosch), Urša, hči Antona Abrama (Abrämb), Gera, žena Valentina Petka (Petteg), Jakob Lacko (Läzkho), Vid Mele (Mälle), Jernej Cizerl (Züßerl), Jakob Ostrožnik (Ostroschnigg).

Placarski Vrh – Plazerberg

Gospod plemeniti Filipitsch, gospod dr. Prešern (Preschern).

Rudolfšak – Rudolphlagenberg

Marko Herman (Hörman), Sebastijan Čeh (Tschech), Urban Vraček (Wrätschegg), Matej Šalamun (Schallamun), Simon Kajzersperger (Kaysersperger), Peter Dominko (Dominkho), Tomaž Omulec (Omullez).

Vintarovski Vrh – Wintterdorffberg

Simon Simonič (Sumänitsch), Tomaž Golnar (Gollnar), Matej Arnoš (Arnosch), Urban Mele (Mälle), Urban Šalamun (Schallamun), Koloman Kurboš (Kirwaß), Sebastijan Čeh (Tschech), Jakob Murko (Murkho), Grega Šalamun (Schallamun), Pavel Bezjak (Weßiakh), Gera, žena Janža Zorca (Sorez), Martin Dobinger, Jakob Sever (Seuer).

Destrnik, gornji – Terstenig der ober

Gregor Toplak (Topläkh), Matej Gergorec (Gregorez), Gašper Dajnko (Dainkho).

Destrnik, srednji – Terstenig der mittere

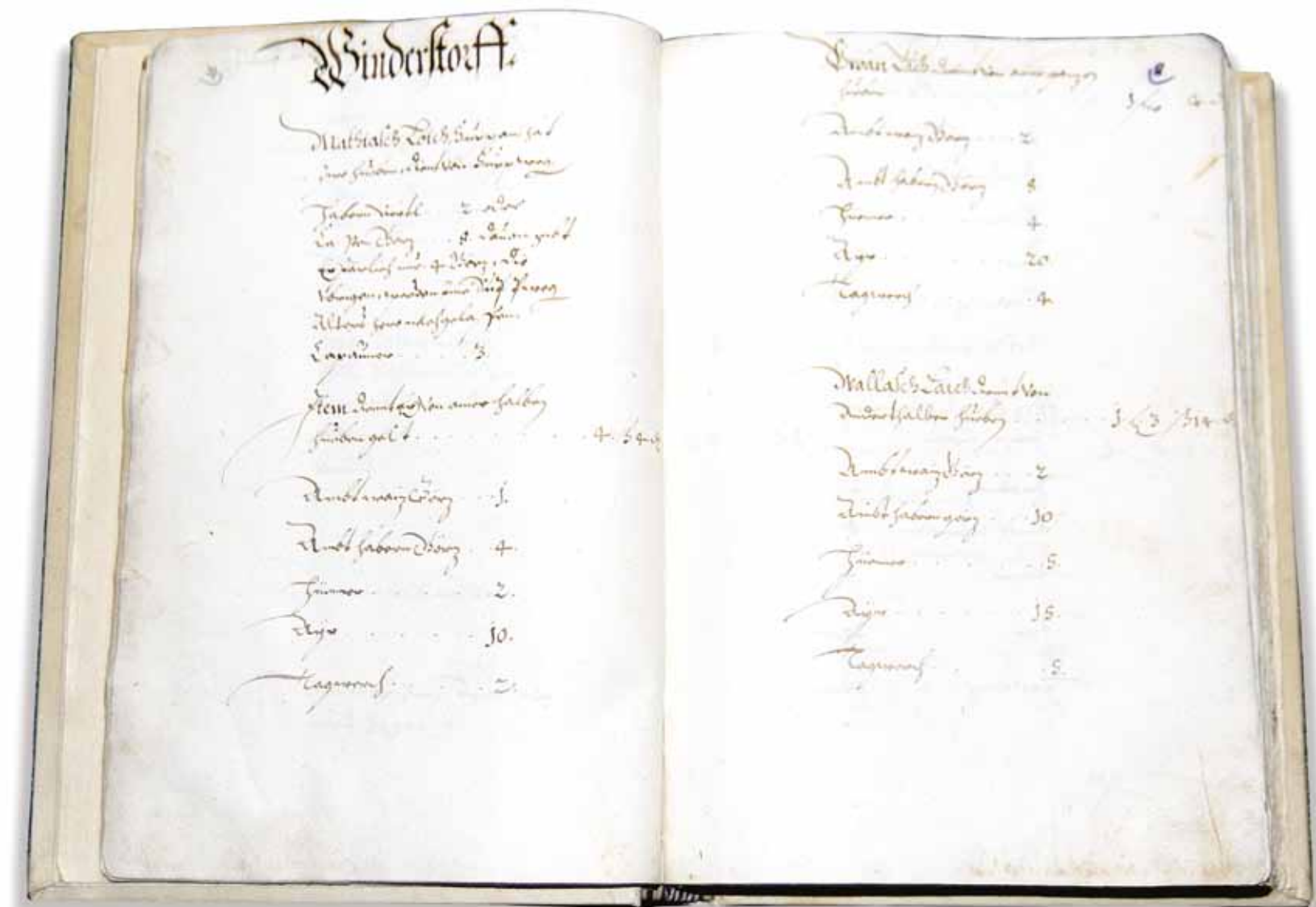
Valentin Horvat (Hrouath).

Destrnik, spodnji – Terstenihg der vntere

Jurij B(V)enko (Wenkho), Andrej Ilošič (Illoschitsch).

18. stoletje je v posestnem in gospodarskem pogledu prineslo nekatere spremembe. Številni kmetje so želeli ročne in naturalne dajatve pri gosposki z odkupom spremeniti v denarne. Ptujška gosposčina je dolgo vztrajala pri opravljanju ročne in vozne tlake, saj je delovno silo potrebovala za obdelovanje predvsem vinogradniške posesti. Tako vse do zadnjega niso dovolili relucije za vozno tlako. V seznamu robotnih voženj 1773–1777 so morali kmetje iz Destincev, Plohl, Gomilšak, Čeh, Kajzersperger, Zelenik, Bračič, Kuhar, Zelenik, Pukšič, Rajko in Kuher, opraviti 13 voženj v Gradec. Če je bila vožnja krajša, denimo le do Celja, je moral kmet opraviti dve do Radgone ali Maribora.³⁶ S transportom lesa, vina in drugih kmetijskih pridelkov si je gosposčina zagotavljala reden vir dohodkov od kmetijskih pridelkov. Še leta 1833 gosposčina podložnikom iz Zgornjega Velovleka ni dovolila odkupa tlake, saj je ta znašala za celega kmeta rento 8 gld, 6 voženj in 30 delovnih dni, polovična kmetija je plačala 4 gld in je opravila 30 dni dela. Dvorni dekret iz leta 1824 je sicer dovoljeval odkup tlake, vendar le v soglasju z gosposčino. Odredba je predpisala, da lahko celi kmet plača 156 voznih ali ročnih dni tlake tako, da se zaračunava ena vožnja za dva delovna dneva. Po preračunu gosposčine je bil koeficient premajhen in kmetom niso dovolili spremeniti naturalne tlake v denarno. Tudi Svetinci so leta 1834 poskusili z odkupom, vendar je tudi njihov poskus ostal neuspešen.³⁷ Vedno pogostejše migracije v mesta, odhod mladih v uk so bili vzrok za fluktuacijo iz okrožja zemljiške gosposčine.

Po Povodnovi navedbi je bilo leta 1833 v župniji svetega Urbana 734 hiš in 2916 duš.³⁸

Slika 5: Popis podložnikov v Vintarovcih v urbarju iz leta 1597 (ZAP, R- 23 Urbar gosposčine Gornji Ptuj iz leta 1597, fol. 7v – 8)

ZA ZAKLJUČEK

Da se kraj Destrnik dolgo časa ni uveljavil kot upravno središče, velja pripisati temu, da je bil v **Svetincih manjši dvorec**. Dvorec je stal v istoimenskem kraju, ki je dolgo časa opravljal funkcijo upravnega centra. Že leta 1507 je postal lastnik gradiča Svetinci in številnih posesti v Slovenskih goricah in ptujski okolici Luka Kövendi Székely/Zekel (1500–1574), ormoški baron.³⁹ Ko je bila oporoka očeta Jakoba Zekela 17. marca 1506 potrjena, je naslednje leto deželni knez kot dediča potrdil Luko, ki je dobil v last, v dedni fevd ali v zajem⁴⁰ številne posesti, med njimi ormoško posest, Borl, Središče, posesti in dvorce na desnem bregu Drave pri Ptujju od Brega do širše okolice Vidma in Podlehnik. Luka je združil podedovano in v fevd dano posest v novo zemljiško gospodarstvo s sedežem na Turnišču, kar je jasno razvidno ob njegovi poznejši prodaji. Med gradiči in posestmi v okviru deželnoknežjih in salzburskih dednih fevdov pa so naštetih Zamušani, Muretinci, Gajevci, Gorišnica, **Svetinci pri Svetem Urbanu**, mnogi vinogradi in drugo.⁴¹

³⁶ ZAP, ZG Ptujski grad, šk. 44, Seznami robotnih voženj 1773–1777.

³⁷ ZAP, ZG Ptujski grad, šk. 43; S-82/8- Svetinci.

³⁸ ZAP, R-42, Povoden, str. 45–47. Povoden je pripisal, da se je po letu 1828 število prebivalcev prav gotovo povečalo vsaj na 3000.

³⁹ Hozjan, A., Vojak na krajini. Prispevek k biografiji Luke Kövendi Székelyja/Zekela, barona ormoškega (1500–1574). V: Ormož skozi stoletja V, Ormož 2005, str. 227–245.

⁴⁰ Zajem (nem. Leihe) je najširša oznaka za podelitev zemlje drugemu, pri kateri si podelitelj pridržijo določene dele lastninske pravice. Prim.: Vilfan, S., Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije, Ljubljana 1961, str. 71.

⁴¹ Hozjan, A., Vojak na krajini. Prispevek k biografiji Luke Kövendi Székelyja/Zekela, barona ormoškega (1500–1574). V: Ormož skozi stoletja V, Ormož 2005, str. 227–245, posebej 241.

Lukovi nasledniki so počasi izgubljali posesti in so zaradi dolgov najprej prodali manjša imenja. Kot naslednjega lastnika Svetincev najdemo leta 1654 Maksa Gregoriča, ki je imel posest v Brstju in hišo na Ptuju. Svetinci so bili ocenjeni s 27 funti imenjske rente, lovom, ribolovom, desetino in vinogradi. Gregorič je zašel v finančne težave in je moral leta 1656 zastaviti lastno hišo na Ptuju, saj je moral plačati velik davčni zaostanek v višini 650 fl. Sam je prosil ptujski mestni magistrat, da na dražbi proda ptujsko hišo. Zemljišča, ki so spadala k dvorcu, lovno in ribolovno pravico, vinograde, hube, činž od mošta, desetino in gorninske pravice od posesti Svetinci sta podedovala sinova Franc Ernest in Janez Krištof Gregorič, viteza iz Spuhlje. Posest je bila 19. decembra 1664 ocenjena na 10.000 gld.⁴² Dvorec je bil lesen, pa tudi z ocenitvijo nista bila najbolj zadovoljna. Leta 1676 so bili Svetinci skupaj z imenjem Janeza Mihaela von Koinzkhya z 20 funti imenjske rente prodani grofu Jakobu Leslieju.⁴³ Ta je obe posesti vključil v svojo fidejkomisno posest Gornji Ptuj. Tako je ta, sicer majhna posest prenehala obstajati. Včasih pa je bila dokaj pomembna, saj je bil iz župnije svetega Urbana, kamor so Svetinci spadali, tudi Maks Gregorič. Od 2. aprila 1653 je bil član štajerskega deželnega zbora v Gradcu.⁴⁴

Ko je svetinski gradič izgubil svoj pomen, se je začelo hitreje razvijati središče okrog cerkve svetega Urbana, šole in gostilne. Uradno pa je ostalo ime krajevne občine Svetinci, kakor se je poprej imenoval urbarialni urad, ki je obsegal dve katastrski občini, Svetince in Destrniški Vrh.⁴⁵

POVZETEK

Slovenske gorice so bile zaradi ugodne in varne lege zgodaj poseljene. Po letu 568 so se na območje Podravja in obronke vzhodnih Slovenskih goric, Haloz ter Dravskega in Ptujkega polja začeli naseljevati slovenski predniki. Mejno ozemlje je bilo nestabilno zaradi ogrskih vpadov in meja se je ustalila šele po letu 955 in se premaknila na vzhod. Od leta 860 je bilo ozemlje Slovenskih goric last salzburške nadškofije. Po ogrskih vpadih v 12. in 13. stoletju je salzburškemu nadškofu Konradu I. uspelo skleniti z Ogri mir, na Ptuju je bil na novo pozidan stari in porušeni grad, varstvo nad ozemljem pa je bilo za več stoletij dano gospodom Ptujskim. Tako so bili kraji današnje občine Destrnik, Svetinci, Destrniški Vrh, Destinci, Ločič z Ločkim Vrhom, Levanjci (Juvanci), Zgornji Velovlak, Dolič, Jiršovci, Vintarovci, Janežovci, Janežovski Vrh in Drstelja, stoletja sestavni del zemljiške gosposčine Gornji Ptuj, imenovane tudi Ptujski grad.

Zemljiško gospodarstvo je imelo posest na območju severno, severovzhodno in vzhodno od Ptuja po dolinah Grajene, Rogoznice in Pesnice, po Slovenskih goricah in po spodnjem Ptujkem polju, od koder so se stekale dajatve podložnikov, in lastno deželsko sodišče. Meje deželskega sodišča so okvirno znane po popisu salzburške posesti iz leta 1286, mnogo bolj natančno pa iz leta 1322.

V sporu leta 1286, ki je nastal med salzburškim nadškofom in Friderikom Ptujskim, so v listini z dne 16. decembra 1286 prvič pisno omenjene vasi Dolič, Janežovci, Vintarovci, Jiršovci in Velovlek. Za preostale kraje je narejen pregled prvih pisnih omemb: Desenci 1322, Destrnik 1398, Drstelja 1320, Janežovski Vrh 1307, Levanjci 1322, Ločič 1320, Svetinci 1320. Leta 1322 je bil sestavljen urbar za salzburške posesti okrog Ptuja, kjer se omenjajo vse zgoraj navedene vasi.

Po smrti zadnjega ptujkega gospoda leta 1438 se je delila velika zemljiška posest. Salzburški nadškof je ob tej priložnosti pridobil nazaj zemljiško posest Gornji Ptuj in urad deželskega sodišča ter ga dajal v zakup hitro menjajočim se najemnikom. Med madžarsko zasedbo v letih 1479–1490 je posest upravljal Jakob Zekel, madžarski kraljevi namestnik za Ptuj in Radgono. Po Korvinovi smrti leta 1490 so gosposčina, grad in mesto Ptuj prišli nazaj v last deželnega kneza.

Po urbarju gospodarstva Gornji Ptuj iz leta 1495 so našteje vasi, dajatve in podložniki za kraje, ki spadajo danes k Destrniku. Za gosposčino Gornji Ptuj hrani ptujski arhiv dva originalna urbarja, in sicer iz let 1597 in 1677.

Podrobneje je predstavljen popis hišnih lastnikov za obravnavano območje iz leta 1754. Za kraje je izdelana preglednica, podložniki pa so poimensko navedeni.

Destrnik ni bil vedno upravno središče, saj je bil v Svetincih manjši dvorec, katerega lastniki so bili od leta 1507 Szekelyi, leta 1654 Maks Gregorič, nato njegova sinova. Leta 1676 je Svetince kupil ptujski grof Jakob Leslie in jih združil s svojo posestjo. Ko je svetinski gradič izgubil svoj pomen, se je začelo hitreje razvijati središče Destrnik, in to okrog cerkve svetega Urbana.

⁴² Gld = goldinar = 8 šilingov = 20 srebrnih novcev.

⁴³ ZAP, R-40, Povoden, Meščanska čitanka II, 1825, str. 166–168: Svetinci in usoda Gregoričev.

⁴⁴ ZAP, R-42, Povoden, str. 47.

⁴⁵ Janisch, J., Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark mit historischen Notizen und Anmerkungen, Bd. III. Graz 1885, str. 1158.

SUMMARY

The Slovenske gorice hills have been settled early due to their favourable and safe geographical position. After 568, the Drava Region and the hillsides of the eastern part of the Slovenske gorice and Haloze hills as well as the plains Dravsko polje and Ptujsko polje were being settled by the Slovene ancestors. The borderland was instable due to the Hungarian incursions and the border was established only after 955 and also moved towards the west. Since 860 the area of Slovenske gorice was the property of the Salzburg archdiocese. After the Hungarian incursions in the 12th and 13th century, the Salzburg archbishop Konrad I successfully established peace with the Hungarians. In the town of Ptuj the old and demolished castle was rebuilt and the guardianship over the land was given to the Lords of Ptuj. Thus the sites of the present municipality of Destrnik, namely Svetinci, Destrniški vrh, Destinci, Ločič with Ločki vrh, Levanjci, Dolič, Jiršovci, Vintarovci, Janežovci, Janežovski vrh and Drstelja, have for centuries been a component part of the land owned by the Lords of Upper Ptuj, also called the Ptuj Castle.

The Ptuj Castle estate comprised of the lands north, northeast and east of Ptuj, including the valleys of Grajena, Rogoznica and Pesnica, the Slovenske gorice hills and the lower Ptujsko polje, where the bondmen were obliged to settle the tributes to the Lords of Ptuj. Besides this the lords of Upper Ptuj also owned the provincial court, the borders of which are recorded in the register of the Salzburg property from 1286 and more exact from 1322.

The dispute arising in 1286 between Salzburg archbishop and Friedrich of Ptuj, was followed by a document dating from December 16th, 1286, where the villages Dolič, Janežovci, Vintarovci, Jiršovci and Velovlek are recorded in written form for the first time. The remaining sites have been examined for their first written records: Desenci were first mentioned in 1322, Destrnik in 1398, Drstelja in 1320, Janežovski vrh in 1307, Levanjci in 1322, Ločič in 1320, Svetinci in 1320. In 1322 the land register of the Salzburg property for the Ptuj surroundings was constituted, where all the above-mentioned villages are stated.

The death of the last Lord of Ptuj in 1438 was followed by the partition of the great land property. On this occasion, the Salzburg archbishop regained the land property of Upper Ptuj as well as the administration office of the land court, which he let out on lease to various tenants. During the Hungarian occupation from 1479-1490, the estate was managed by Jakob Zekeli, the Hungarian regent responsible for the areas of Ptuj and Radgona. After the death of King Matija Korvin in 1490, the authorities, the Castle and the town of Ptuj were again under the rule of the sovereign prince.

In the land register of Upper Ptuj from 1495 the villages, tributes and bondmen are listed for the sites which are today a part of the municipality of Destrnik. The Ptuj archives keep records of two original land registers dating back to 1597 and 1677 for the domination of Upper Ptuj.

For the study area there is a detailed record of the house owners dating from 1754. The sites are listed in a table and the bondmen are stated by their full names.

Destrnik has not always been the administrative centre, as this role was performed by a manor in Svetinci owned by the Szekely family since 1507, in 1654 by Maks Gregorič and later by his sons. In 1676 Svetinci were bought by the Ptuj count, Jakob Leslie who joint the site to his estate. When the Svetinci manor lost his function, the Destrnik centre, namely the sites in the vicinity of the St Urban church, began to develop faster.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Gebiet Slovenske gorice (Windisch Büheln) wurde wegen der günstigen und sicheren Lage schon sehr früh besiedelt. Nach dem Jahr 568, fingen die slowenischen Vorfahren mit der Besiedelung des Draugebietes, des Vorlandes des östlichen Teils von Slovenske gorice (Windisch Büheln), des Gebietes Haloze und des Drau- und Pettauer Feldes. Wegen der ungarischen Einfälle war das Grenzgebiet ziemlich instabil und die Grenze stabilisierte sich erst nach dem Jahr 955 und bewegte sich nach Osten. Seit 860 war das Gebiet Slovenske gorice (Windisch Büheln) das Eigentum von Erzbisum Salzburg. Nach den ungarischen Einfällen im 12. und 13. Jahrhundert erlangte der Salzburger Erzbischof Konrad I. eine Friedensschließung mit den Ungaren. Im Pettau baute man aufs Neue das alte und zerstörte Schloss. Den Schutz über das Gebiet bekamen für mehrere Jahrhunderte die Herren von Pettau. Damit wurden die Orte Svetinci, Destrniški vrh, Destinci, Ločič z Ločkim Vrhom, Levanjci (Juvanci), Zg. Velovlak, Dolič, Jiršovci, Vintarovci, Janežovci, Janežovski Vrh und Drstelja, zu einem Bestandteil der Herrschaft Ober Pettau, genannt auch Pettauer Schloß.

Die Herrschaft hatte ihren Besitz auch in dem Gebieten nördlich, nordöstlich und östlich von Pettau, in den Tälern Grajena, Rogoznica und Pesnica in dem Gebieten Slovenske gorice (Windisch Büheln) und Ptujsko polje (Pettauer Feld). Aus allen diesen Gebieten sammelten sich die Abgaben der Untertanen und es gab hier auch ein Landesgericht. Die Grenzen dieses Landesgerichtes sind ungefähr bekannt und zwar auf Grund des Inventarverzeichnisses des Salzburger-Besitzes aus dem Jahre 1286 und noch genauer aus dem Jahre 1322.

Auf Grund des Konfliktes aus dem Jahr 1286, zwischen dem Salzburger Erzbischof und Friderik von Pettau, sind in der Urkunde mit dem Datum 16. Dezember 1286, zum ersten mal schriftlich die Orte Dolič, Janežovci, Vintarovci, Jiršovci und Velovlek erwähnt. Für die weiteren Orte wurde ein Überblick der ersten schriftlichen Erwähnungen erstellt: Desenci 1322, Destrnik 1398, Drstelja 1320, Janežovski vrh 1307, Levanjci 1322, Ločič 1320, Svetinci 1320 und zwar im Jahre 1322 als das Urbarium zusammengestellt wurde und zwar für den Salzburger-Besitz rund um Pettau, wo alle oben genannten Dörfer eingetragen sind.

Als der letzten Herr von Pettau, 1438 gestorben ist, kam es zur großen Teilung des Grundbesitzes. Der Salzburger Erzbischof bekam bei dieser Gelegenheit den Besitz Ober Pettau und das Amt des Landesgerichtes wieder zurück. Den Besitz hat er dann weiter an die schnell wechselnden Mieter verpachtet. Während der ungarischen Besetzung 1479-1490 verwaltete den Besitz Jakob Zekeli, der ungarische königlicher Stellvertreter für Pettau und Gornja Radgona (Bad Radkersburg). Nach dem Tode von Korvin im Jahre 1490, gingen die Herrschaft, das Schloss und die Stadt Pettau wieder in den Besitz des Landesfürstes über.

Laut dem Urbarium der Herrschaft Ober Pettau aus dem Jahre 1495, wurden alle Dörfer, Abgaben und Untertanen der Orte aufgezählt, die Heute zum Destrnik gehören. Das Geschichtsarchiv Ptuj bewahrt zwei Originalurbariums der Herrschaft Ober Pettau auf und zwar aus den Jahren 1597 und 1677.

Noch genauer sind die Hausbesitzer aus diesem Gebiet aufgelistet (Zählung 1754). Für die Orte existiert eine Übersicht und die Untertanen sind alle namentlich genannt.

Destrnik war aber nicht immer ein Verwaltungszentrum, denn in dem Ort Svetinci gab es ein kleines Schloss. Der Schlossbesitzer war die Familie Szekely (1507) und dann im Jahre 1654 wurde zum Besitzer des kleinen Schlosses Maks Gregorič und nach ihm seine beiden Söhne. 1676 kaufte das Schloss Graf von Pettau, Jakob Leslie und vereinigte das Schloss mit seinem anderen Besitz. Als das kleine Schloss langsam an seiner Bedeutung verloren hatte, fing sich Destrnik immer schneller zu einem Zentrum zu entwickeln und zwar rund um die Kirche Sv. Urban (St. Urban).

Nataša Majerič Kekec

Župani občine Destrnik

Nataša Majerič Kekec
Zgodovinski arhiv na Ptuju
natasa.majeric-kekec@guest.arnes.si

UDK 352.075(497.4 Destrnik)“1849/1941“

Ključne besede: občinska uprava, župan, občina, Destrnik, Desenci, Dolič, Drstelja, Gomila, Janežovci, Janežovski Vrh, Jiršovci, Ločki Vrh, Ločič, Levanjci, Placar, Svetinci, Vintarovci, Zgornji Velovlek

Župani občine Destrnik

IZVLEČEK

Avtorica je želela raziskati, kdo so bili župani, ki so v 19. in 20. stoletju vodili občinsko upravo na področju današnje občine Destrnik. Na tem področju so obstajale naslednje občine: Desenci, Destrnik, Dolič, Drstelja, Gomila, Janežovci, Janežovski Vrh, Jiršovci, Ločki Vrh, Ločič, Levanjci, Placar, Svetinci, Vintarovci in Zgornji Velovlek. Poudarjen je čas od prvega zakona o občinah leta 1849, ko so obstajale majhne krajevne občine, do Kraljevine Jugoslavije, ko so se vse te majhne občine leta 1933 na podlagi novega zakona združile v večjo občino. Članek se zaključuje z drugo svetovno vojno.

The Mayors of the Municipality of Destrnik

ABSTRACT

The author wanted to research the municipality administration and the mayors in the area of the present municipality of Destrnik in the 19th and 20th century. In this area there were the following municipalities: Desenci, Destrnik, Dolič, Drstelja, Gomila, Janežovci, Janežovski vrh, Jiršovci, Ločki Vrh, Ločič, Levanjci, Placar, Svetinci, Vintarovci and Zgornji Velovlek. She focuses on the period from 1849 when the first Act on Municipalities was issued, and when minor local municipalities existed, to the time of the Kingdom of Yugoslavia when, on the basis of the new Act, issued in 1933, all the local municipalities were joined into one big municipality. The contribution is concluded with the time of the Second World War.

Die Bürgermeister der Gemeinde Destrnik

SYNOPSIS

Die Autorin wollte herausfinden, wer waren die Bürgermeister, die die Gemeindeverwaltung der heutigen Gemeinde Destrnik geleitet haben und zwar während des 19. und 20. Jahrhunderts. Auf diesem Gebiet gab es die Gemeinden: Desenci, Destrnik, Dolič, Drstelja, Gomila, Janežovci, Janežovski Vrh, Jiršovci, Ločki Vrh, Ločič, Levanjci, Placar, Svetinci, Vintarovci und Zg.Velovlek. Es fängt mit dem ersten Gemeindegesetz 1849 an, als es kleine Ortsgemeinden gab, bis zum Königreich Jugoslawien als diese kleinen Ortsgemeinden im Jahr 1933 vereint wurden in eine größere Gemeinde. Der Beitrag endet mit der Zeit des 2. Weltkrieges.

ZGODOVINSKI RAZVOJ POMENA BESED ŽUPA IN ŽUPAN

Župan kot predstojnik občine se pojavlja v starocerkveni slovanščini (županъ) in je naziv za plemenskega poglavarja, kneza. Tudi v hrvaškem in srbskem jeziku poznajo poimenovanje župān, v ukrajinskem jeziku pomeni beseda župán predstojnik okrožja, prav tako v češkem jeziku. V praslovanskem jeziku je bila beseda županъ izpeljana iz besede župa, ki je pomenila okrožje, področje enega plemena.¹

Župan je nastal kot specifična oblika nižjega starešine pri jugozahodnih Slovanih, ki je prevzel vodilno vlogo pri naseljevanju in pri prehodu iz rodovno-plemenske skupnosti v naselbinsko. Pojem župan je tesno povezan s pojmom župa. Župa je pomenila naselitveno ozemlje, zaokrožen zemljepisni okoliš, ki se je praviloma razvil v upravno ozemlje. K ozemeljski župi je spadal tisti svet, ki so ga člani skupnosti obdelovali ali uporabljali za pašo živine. Župe pri Slovencih so bile zaradi geografskih značilnosti bolj razdrobljene kot pri drugih južnih Slovanih.²

V zgodnjem fevdalizmu (okrog leta 1000) so namesto prejšnje ene ali več svobodnih sosesk v okviru župe nastale številne vasi s stalnim obdelovalnim svetom. Izraz župa je ponekod preskočil na sosesko, ponekod na skupino vasi, ki so nastale v okviru stare župe. Župan je postal predstojnik fevdalnega urada za več naselij. Praviloma pa se je župan razvil le v starešino soseske. Prvotno je bil župan pod zemljiškim gospostvom oproščen dajatev in je imel dve hubi; drugo je užival za svoj trud in ni bil samo pobiralec dajatev zemljiškega gospoda. V novi upravi teritorialnega gospostva (zemljiškega gospostva) se je beseda župan prenesla na vaške starešine, beseda župa pa na posamezne vasi ali skupino vasi. Do 13. stoletja je bil vaški župan obenem organ zemljiškega gospostva in organ vaške samouprave.³

RAZVOJ OD PRVE POLOVICE 18. STOLETJA DO LETA 1849

Zemljiške gosposke so morale opravljati lokalne upravne posle po navodilih okrožnih uradov. Ker pa so bile zelo razdrobljene, so za potrebe nabornega sistema na Štajerskem leta 1779 raje ustanovili upravne naborne okraje. Teritorialna osnova za njihovo oblikovanje so bile župnije. Upravo nabornih okrajev so zaupali zemljiškemu gospostvu oziroma njihovim uradnikom brez plačila. Uradnik gospostva, ki je izvrševal zadeve v zvezi s konskripcijo,⁴ se je imenoval komisar, njegov urad pa komisariat nabornega okraja. Ker je bila ta funkcija povezana s finančnimi stroški, so se je gospostva želela znebiti. Država jim je govorila, naj si štejejo v čast, da jim je zaupana tako pomembna naloga.⁵ Naborni okraji so poleg prej omenjene naloge opravljali še civilno sodstvo in sodstvo v prestopkih, nabor, razglašanje zakonov in drugih predpisov ter nadzor nad njihovim izvajanjem, skrb za statistiko, gradnjo cest, policijske posle, zdravstveni nadzor, izdelavo katastra, odločanje v sporih med posli in njihovimi gospodarji, od leta 1787 pa so bili komisarji nabornih okrajev tudi šolski nadzorniki in pobiralci davkov.⁶ Konskripcijski komisarji so morali na podlagi patenta z dne 28. junija 1777 postaviti v krajih ali združenih okoliših (za oboje so uporabljali izraz števeni oddelek) rihtarja in dve krajevni starešini. Njihova

¹ Marko Snoj, Slovenski etimološki slovar, Ljubljana 1997, str. 767.

² Sergej Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1961, str. 52–53.

³ Prav tam, str. 99–218.

⁴ Vpis v vojaški seznam, rekrutiranje, novačenje, Slovar tujk, Ljubljana, 2002, str. 604.

⁵ Jože Žontar, Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848, Ljubljana 1998, str. 121 in 126.

⁶ Prav tam, str. 136.

naloga je bila, da komisarjem javljajo vse spremembe v zvezi s konskripcijo. S širjenjem nalog komisarjev so se večale naloge rihtarjev (pripraga, dajatve za vojaštvo, cestna tlaka, skrb za varnost, red in mir). Za svoje delo rihtarji niso prejeli plačila.⁷

Iz krajev (števnih oddelkov) so se za davčne namene izoblikovale davčne občine, po katerih so nato sestavili kataster (zato imenovane tudi katastrske občine). Na čelu davčne občine je bil rihtar, ki je predvsem pobiral davke za državo in zato dobival določeno nagrado.⁸ Oblikovali so jih po načelu, da hiše in zemljišča, ki jih je obsegal števeni oddelek, tvorijo občino. Ker pa so bili števeni oddelki premajhni, so združili v občino več krajev, tako da je štela najmanj 40 do 50 hiš. Ime občine se je ravnalo po največjem kraju v njej. Tako sta ponekod vzporedno obstajala župan stare vaške skupnosti in rihtar nove upravne davčne občine.⁹ Na Štajerskem je ta sistem ostal v veljavi do leta 1848.

Resnično občinsko upravo v avstrijskih deželah so uvedli šele Francozi. Z združitvijo katastrskih občin so ustvarili občinska ozemlja – komune. Na čelu večjih je stal župan (maire), na čelu manjših pa sindik. Tem predstojnikom so bili dodeljeni svetniki. Po odhodu Francozov so Avstrijci ukinili organizacijo komun, niso pa teh upravnih enot popolnoma odstranili. Praviloma so razlikovali med glavnimi občinami (Hauptgemeinde) za večja krajevna območja in podobčinami (Ortsgemeinde) za manjša krajevna območja. Na čelo glavne občine so postavili župana ali nadžupana (Oberriechter), na čelo ene ali več podobčin (katastrskih občin) pa podžupana ali rihtarja. Vsaka podobčina naj bi izvolila dva odbornika, ki bi sodelovala pod županovim vodstvom pri občinskih zadevah. Delokrog te občinske uprave je bil zelo skromen. Višji rihtarji so opravljali državne naloge, ki jim jih je nalagala okrajna gosposka, rihtarji v podobčinah pa so skrbeli za krajevne zadeve ter prevzemali funkcijo županov stare vrste. V bistvu so bili izvršilni organ okrajnih gosposk oziroma okrajnih komisariatov.¹⁰ Možnosti za samostojno delovanje in odločanje v občini so bile minimalne, saj so zemljiški gospodje občine nadzorovali, tako da so bili nosilci posameznih nalog v občini bolj njihovi izvršilni organi kot pa predstavniki občine.¹¹

Na področju današnje občine Destrnik so v prvi polovici 19. stoletja ustanovili majhne krajevne občine (Orts Gemeinde). Pri izdelavi franciscejskega katastra leta 1824 so morali župani (Orts Richter) sodelovati s popisno komisijo in pokazati meje občine, da so lahko izdelali kataster.¹² Takrat so bile katastrske občine enako velike kot krajevne občine. Občine so spadale pod Ptujski okraj (Oberpetttau Bezirk), ta pa pod Mariborsko okrožje (Marburger Kreis). Meritev je opravil geometer Ignatz Thum leta 1824, poleg županov je podpisan okrajni komisar Jožef Šmigoc (Josef Shmigoz). Na področju današnje občine Destrnik so bile naslednje krajevne občine:¹³ Desenci z Gomilci, Destrnik z Zasadi, Drstelja, Dolič z Bratonekom, Janežovci, Janežovski Vrh, Jiršovci z Gajami in Gomilo, Levanjci, Ločič, Ločki Vrh, Placar, Zgornji Velovlek, Svetinci, Strmec, Vintarovci s Podpršakom in Vintarovskim Vrhom.

Katastrska občina **Desenci (DESTINZEN)**¹⁴ je mejila na zahodu na Dolič, na severu na Svetince, na vzhodu na Vitomarce (Vitmannsdorf) in Hvaletince (Hvaletizen), na jugu pa na Levanjce. Leta 1839 so opravljali ponovno meritev katastra (zaradi pritožbe) in takrat je bil kot župan prisoten Franc Zelinik (Zellenig).¹⁵ Občina je imela 13 hiš in 71 prebivalcev.

Krajevna občina **Destrnik (TESTERNIGBERG)**, skupaj z Zasadi, je mejila na severu na Ločki Vrh, na zahodu na Vintarovce, na jugu na Janežovski Vrh in Dolič, na vzhodu na Svetince. Občina je imela 26 hiš in 84 prebivalcev.

⁷ Prav tam, str. 134.

⁸ Božo Grafenauer, Lokalna samouprava na Slovenskem, Lj. 2000, str. 94.

⁹ Prav tam, str. 136.

¹⁰ Jože Žontar, Uprava Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorja 1747/1848. V: Priročniki in karte o organizacijski strukturi do 1918, Graz-Klagenfurt-Ljubljana-Gorizia-Trieste 1988, str. 89–90.

¹¹ Grafenauer, str. 96–97.

¹² Vse dopise s podpisi županov so nalepili na zadnjo stran katastrskih map. Za katastrske občine Destrnik, Desenci, Dolič in Zgornji Velovlek v Zgodovinskem arhivu na Ptuj (ZAP) ni hrbtnih strani katastrskih map.

¹³ Carl Schmutz, Historisch Topographisches Lexikon von Steyermark, Graz, 1822.

¹⁴ Leta 1822 se občina Desenci (slovensko Destinca) še ni omenjala kot občina, kot občine pa so bile omenjene Gomilaberg (Gomila, ki je imela 19 hiš in 81 prebivalcev, spadala je v okraj Vurberg, k fari svetega Urbana ter h gospostvu Gornji grad (Ptujski grad)), Gomilzenberg (občina Gomilci, ki je spadala v okraj Ptuj (Oberpettau), h gospostvu Gornji grad in fari svetega Urbana, imela pa je 11 hiš in 53 prebivalcev) ter Sasadaberg (občina Zasadi, spadala k fari svetega Urbana, h gospostvu Gornji grad ter v okraj Ptuj) in Stermetzberg (Strmec, občina okraja Ptuj, fara svetega Urbana ter gospostva Dornava, Ravno polje in Gornji grad, imela je 15 hiš in 61 prebivalcev). Vse omenjene občine leta 1824 niso imele katastrskih map. Glej Schmutz.

¹⁵ Arhiv republike Slovenije (ARS), AS 177, Franciscejski kataster, fasc. 135.

Tudi pri tej občini so opravljali ponovno meritev katastrske občine in kot župan se je podpisal Miha Kolarič (Michael Kollaritsch), kot občinski svetnik pa Jakob Benko (Wenko).¹⁶

V krajevni občini **Drstelja (TRISTELDORF)** so meritev opravljali 10. novembra. Občina je imela 40 hiš in 191 prebivalcev. Podpisniki so bili: Filip Štos (Philipp Stoss), župan (Richter), Florjan Doklovič (Florian Doklowsch), zaprisežnik (Geschworene), Blaž Fras (Blasius Frass), priča, Tomaž Simonič (Thommas Simonitsch), posestnik, Jožef Čeh (Josepf Tscech), posestnik, in Jakob Šteger (Jacob Stöger), priča za imena podpisnikov (Nahmensfertiger).¹⁷

V krajevni občini **Janežovski Vrh (JANSCHENBERG)**¹⁸ so meritev opravljali 11. novembra. Občina je imela 40 hiš in 157 prebivalcev. Podpisniki so bili: Bolfenk Šamperl (Wolfgang Schamperl), župan, Simon Rašl (Raschl), priča in posestnik, Bartolomej Rašl (Bartholome Raschl), priča in posestnik, Franc Sivko ter Franc Fuks (Fuchs), posestnik.

V krajevni občini **Janežovci (JANSCHENDORF)**¹⁹ so meritev opravljali 21. avgusta, podpisniki so bili: Andrej Rašl (Andre Raschl), župan, Jožef (Joseph) Graber, župan občine Placar (Platzerdorf), Tomaž Osojnik, (Thomas Ossoignig), zaprisežnik in posestnik, in Andrej Šeruga (Andre Scheruga), posestnik. Občina je imela 19 hiš in 104 prebivalce.

V krajevni občini **Jiršovci (HIRSCHENDORF)**²⁰ je bila meritev opravljena 12. novembra. Podpisniki so bili: Urban Kolarič (Holleritsch), župan in posestnik, Matija Maleg (Mathias Mallegg), zaprisežnik in posestnik, Blaž Simonič (Blas Simonitsh), zaprisežnik in posestnik, Franc Bezjak (Wesiagg), posestnik, Franc Muršec (Murschetz), posestnik, Matjaž Lešnik (Mathe Leschnig), posestnik, Valentin Sajko (Walentin Saiko), posestnik, Janez Šamperl (Johann Schamperl), posestnik, ter Franc Kocmut (Kotzmuth) in Matija Letnik (Mathias Lettnigg), priči za imena podpisnikov. Občina je imela 58 hiš in 230 prebivalcev.

V krajevni občini **Levanjci (IUVANZEN/JUVANZEN)**²¹ so meritev za izdelavo katastra opravljali 23. avgusta, ko so se podpisali Arnej (Arne) Kaisersberger kot krajevni župan (Orts Richter) ter prisledniki Jurij Gregorec (Georg Gregoretz), Franc Bračič (Wratschitsch), Franc Brumen (Wrumen), Anton Gomilšek (Gomilschek), Jožef Brunčič (Josepf Wrumschitz) in Martin Simonič (Simonitsh), kot priči za imena sta podpisana Andrej Mahorič (Andre Machoritsch) ter Janez Matjašič (Johann Madiarschitz). Občina je imela 35 hiš in 166 prebivalcev.

V krajevni občini **Ločki Vrh (LOTSCHITSCHBERG)**²² je bila meritev za kataster opravljena 29. julija, podpisniki pa so bili: Bolfenk Kožuhar (Wolfgang Koschucher), posestnik in župan, zaprisežniki Franc Firbas (Fürbas), posestnik, Martin Čeh (Tscech), posestnik, Anton Cvetko (Zwetko), posestnik, in kot priča za imena Janez Simonič (Johann Simonitsh), posestnik. Občina je imela 18 hiš in 76 prebivalcev.

V krajevni občini **Ločič²³ (LOTSCHITZDORF)**²⁴ je bila meritev je opravljena 10. junija, podpisniki pa so bili: Blaž Veršič (Blasius/Blas Wersitz), župan, Tomaž Šketa (Thomas/Tomas Sketta), Matija Šketa (Mathes/Mathias Sketta) in Lovrenc Pihler (Lorenz Bichler) kot odbor (Ausschus) ter Matija Toplek (Mathias Tobleck), verjetno tudi član odbora. Občina je imela 30 hiš in 149 prebivalcev.

V krajevni občini **Svetinci (SVEDINZEN)**²⁵ je bila meritev opravljena 23. avgusta, podpisniki pa so bili: Bolfenk Markež (Wolfgang Markes), župan, Jurij Matjašič (Georg Madiaschich), Jakob Šuen (Jacob Shuen) in Jožef Rajšp (Josef Reisp) kot prisledniki ter Vid Arnuš (Wait Arnusch) in Janez Zelenko (Johann Selenko) kot priči za njihova imena. Občina je imela 42 hiš in 195 prebivalcev.

¹⁶ ARS, AS 177, Franciscejski kataster, fasc. 134.

¹⁷ ZAP, Franciscejski kataster, šk. 1, ovoj 6.

¹⁸ ZAP, Franciscejski kataster, ni urejeno.

¹⁹ ZAP, Franciscejski kataster, ni urejeno.

²⁰ ZAP, Franciscejski kataster, šk. 1, ovoj 12.

²¹ ZAP, Franciscejski kataster, šk. 2, ovoj brez št.

²² ZAP, Franciscejski kataster, šk. 3, ovoj 25.

²³ Danes kraj Ločič ne spada v občino Destrnik, ampak v občino Trnovska vas.

²⁴ ZAP, Franciscejski kataster, šk. 2, ovoj 24.

²⁵ ZAP, Franciscejski kataster, šk. 3, ovoj 50.

V krajevni občini **Vintarovci (WINTERDORF mit Wintersberg)**²⁶ je bila meritev za kataster opravljena 17. julija. Kot podpisniki so navedeni: Martin Toplak (Toplag), župan in posestnik, Jurij Bračič (Georg Wratschitsch), zaprisežnik in posestnik, Jakob Fric (Jacob Fritz), zaprisežnik in posestnik, Janez Doklovič (Johann Doiklowsch), zaprisežnik, kot priči za imena (Nahmenfertiger) pa sta navedena Miha (Michael) Murko in Urban Krefl. Občina je imela 65 hiš in 261 prebivalcev.

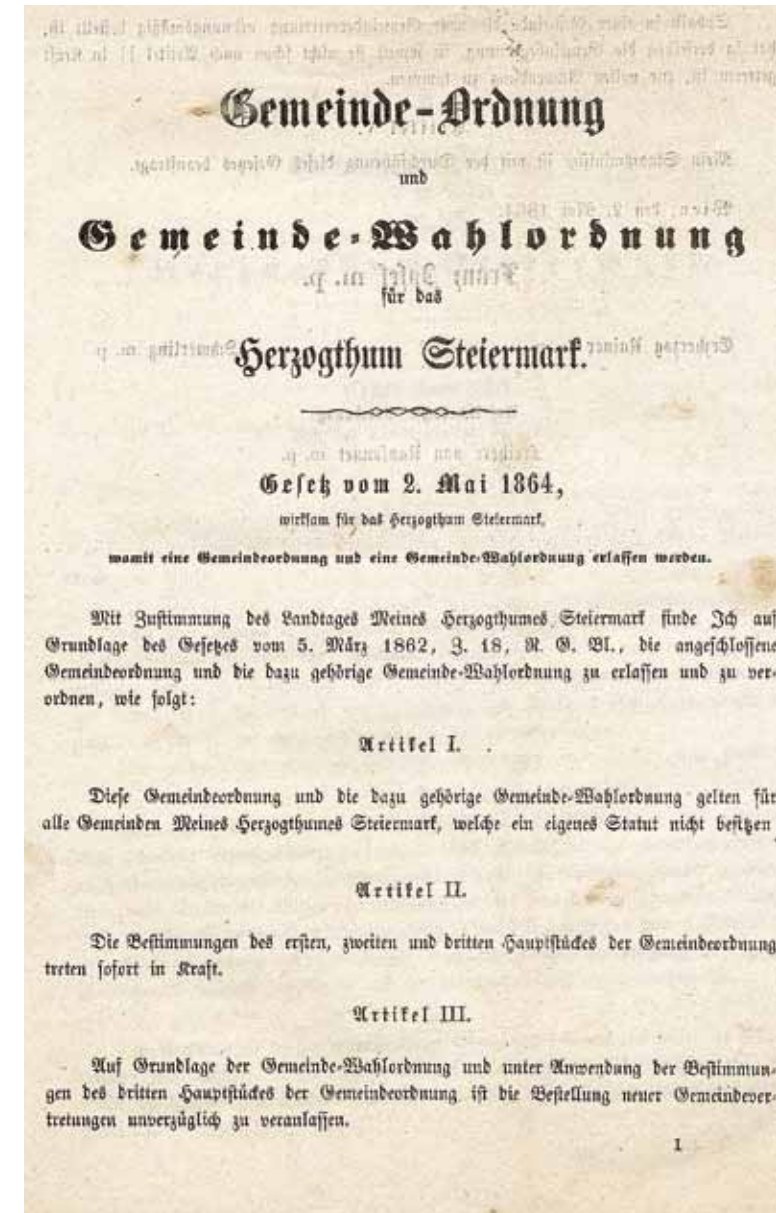
Krajevna občina **Zgornji Velovlek (OBER VOLLULEGG)**²⁷ je mejila na severu na katastrski občini Dolič in Levanjci, na vzhodu na katastrske občine Spodnji Velovlek, Kicar in Rogoznico, na zahodu pa na katastrski občini Janežovci in Janežovski Vrh. Občina je imela 23 hiš in 115 prebivalcev.

ČAS PO MARČNI REVOLUCIJI (PO LETU 1848)

Avstrijski notranji minister grof Stadion je pripravil osnutek zakona o ustanovitvi občin,²⁸ na osnovi katerega je cesar Franc Jožef 17. marca 1849 izdal Začasni zakon o občinah.²⁹ Načela tega zakona so ostala skoraj nespremenjena v veljavi do razpada avstro-ogrske monarhije. Po tem zakonu je katastrska občina samostojna krajevna občina,³⁰ če pa občine nimajo dovolj sredstev za opravljanje svojih nalog, se lahko združijo v eno krajevno občino. Občina je imela zagotovljeno samoupravo v svojih notranjih zadevah, torej pri upravljanju premoženja, postavitvi

občinskih organov in izvajanju policijskega nadzora. Kot občani so bili priznani tisti prebivalci občine, ki so bili lastniki hiše ali posestva, ki so v občini opravljali obrt ali kak drug poklic, ter tisti, ki so bili kot takšni od občine formalno priznani. Uslužbenci, učitelji in duhovniki so bili "pripadniki" tiste občine, v kateri so delali. Člani občinskega odbora so bili izvoljeni izmed občanov za dobo treh let. Sestati so se morali dvakrat na leto. Za sklepe je bila potrebna privolitev tretjine odbornikov. Župan je moral voditi občino kot moralna oseba, vodil je upravne zadeve in civilno pravo. S premoženjem občine je moral gospodariti kot dober gospodar.

Naloge župana so bile: razglašanje zakonov in drugih predpisov, vodenje evidence občanov in tujcev, skrb za nabor ter občinske meje, za mir in varnost (splošna varnost, premoženjska in požarna varnost ter varstvo pred elementarnimi nesrečami), skrb za uboge, služinčad, za trgovino, skrb za zdravstveno stanje občanov, vzdrževanje cest, poti, mostov, pobiranje davkov, skrb za šolstvo.

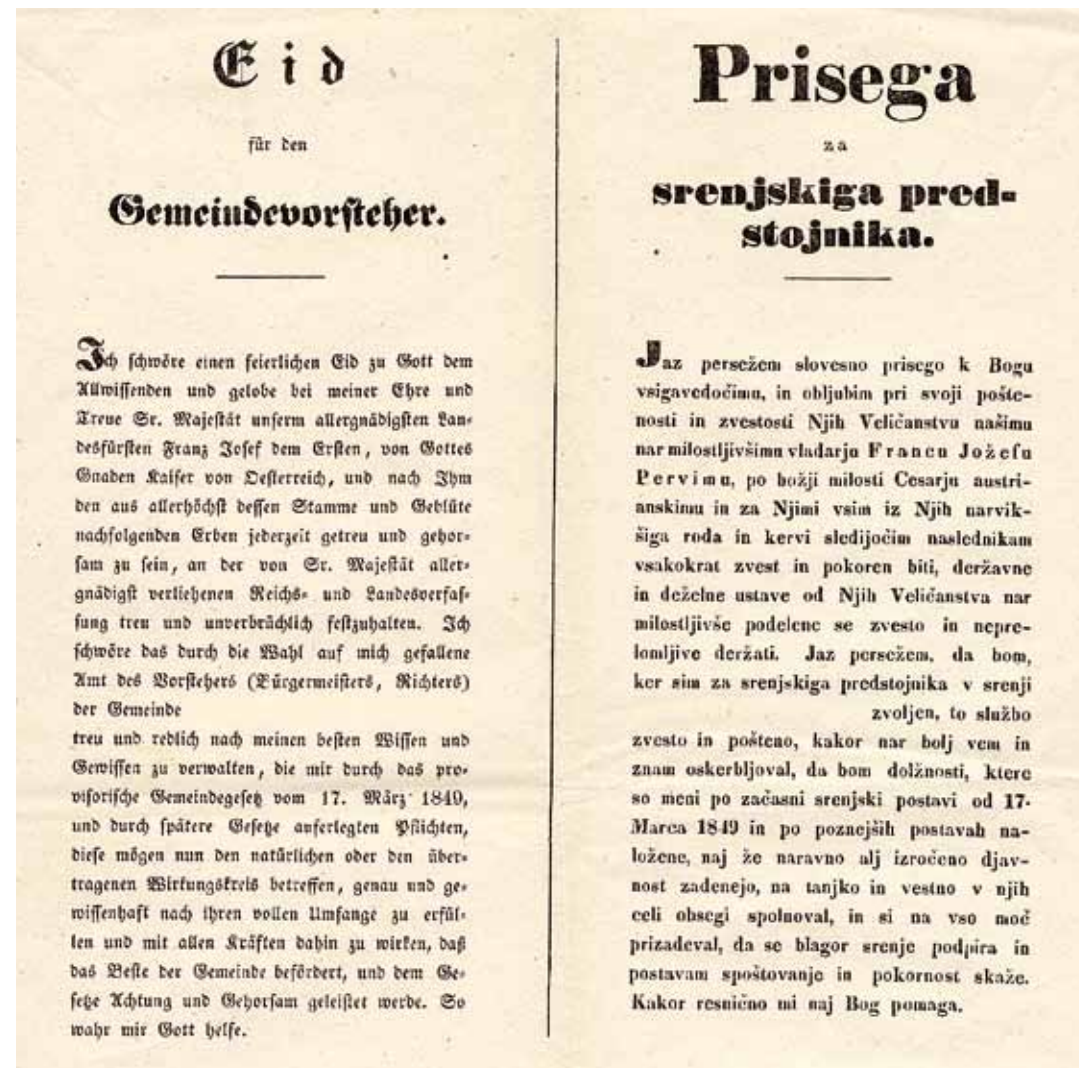

Slika 2: Občinski red za deželo Štajersko z dne 2. maja 1864 (ZAP, Varia, šk. 3, ovoj 42)

Čeprav je bilo načelo zakona, da sestavlja vsaka katastrska občina krajevno občino, to ni bilo izvedeno, ker majhne občine niso bile sposobne opravljati svojih nalog (pojave so se ugotovile, da bi občine potrebovale vsaj 2000 prebivalcev, da občinski odbori in župani niso sposobni opravljati svojih nalog, da veliko županov ne zna brati in pisati, vendar so se občine bale združitve, ker bi potem druge občine imele oblast nad njimi³¹). Nove občine so temeljile praviloma na združitvi več katastrskih občin in s tem na združitvi več sosesk v eno upravno (politično) občino. Za občinskega predstojnika je obveljal izraz župan. Večje so bile težave pri nazivu za ustrezno upravno enoto, vendar se je na koncu uveljavila beseda občina.³²

Prve volitve so potekale brez posebnosti, le ponekod se je pojavil upor, ker so župan in občinski svetovalci prisegli po volitvah v cerkvi, kjer so obljubili, da bodo izpolnjevali ne le občinske zakone, ampak tudi druge, zato so se ljudje bali, da to pomeni pristanek na ponovno podložništvo. Konec oktobra leta 1849 so bile prve volitve končane.

Sodelovanje prebivalstva v smislu ustave naj bi potekalo prek avtonomnih krajevnih občin, vendar so bile do šestdesetih let popolnoma podrejene državnemu vodstvu. Decembra leta 1851, ko se je začel absolutizem, si je vlada pridržala potrjevanje občinskih predstojnikov. Ko je potekla prva mandatna doba, so volitve opustili in podaljšali obstoječim zastopstvom mandat. Uveljavilo se je načelo, da ima občina strogo omejen delokrog in da se mora razvijati v skladu z državno oblastjo. Naslednje leto so odpravili javnost razprav občinskih zastopstev.³³

Slika 1: Prisega župana iz sredine 19. stoletja (ZAP, Varia, šk. 8, ovoj 106)

²⁶ ZAP, Franciscejski kataster, šk. 3, ovoj 58.

²⁷ Carl Schmutz, geslo Ober Vollulegg.

²⁸ Sergej Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana, 1961, str. 450.

²⁹ Provisorisches Gemeindegesetz, Kaiserliches Patent vom 17. März 1849, MOP, šk. 317.

³⁰ Na Štajerskem so bile občine sestavljene iz povprečno dveh katastrskih občin. Vladimir Bračič, Prostorski razvoj uprave in samoupravne razdelitve na območju SV Slovenije. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 2/1978, str. 273.

³¹ Gragenauer, str. 107.

³² Pravni terminolog Matej Cigale je kot urednik slovenske izdaje Državnega zakonika uveljavil besedo občina, ki je izpodrinila besedi soseska in srenja. Glej: Vilfan, str. 449.

³³ Vilfan, str. 451–452.

Po padcu absolutizma so ponovno oživila načela začasnega zakona iz leta 1849, ki so bila zajeta tudi v novem zakonu, ki je izšel 5. marca 1862 in v katerem so bila napisana le okvirna določila, ki jih je dve leti pozneje dopolnil občinski red³⁴ za deželo Štajersko in ki je ostal z manjšimi spremembami v veljavi do nove zakonodaje po prvi svetovni vojni.

Osnovne poteze občinske uprave po novi zakonodaji so bile: občinski zastop (Gemeindevertretung) je bil sestavljen iz občinskega odbora (Gemeindeausschuss) kot najvišjega organa krajevne občine, ki je imel pravico sklepanja in nadzor nad predstojništvom, ter občinskega predstojništva (Gemeindevorstand) kot izvršilne oblasti.³⁵ Občinski odbor je glede na število volivcev štel od 8 do 30 članov.³⁶ Mandat odbora in predstojništva je bil praviloma tri leta. Občinski zastop je postavil občinski odbor izmed svojih članov in je bil sestavljen iz župana (Gemeindevorsteher) ter najmanj dveh svetnikov.

Zakon razlikuje med lastnim in prenesenim delokrogom občin. Lastni delokrog so predstavljale naslednje dejavnosti: 1. upravljanje občinskega premoženja, 2. skrb za varnost oseb in imetja, 3. skrb za občinske ceste, poti in mostove, 4. nadzor nad trgovanjem z živili, skrb za sejme in trge, posebej pa nadzor nad ceno in mero, 5. zdravstveni nadzor, 6. nadzor nad služinčadjo in delavci, 7. npravstveni nadzor, 8. skrb za uboge in dobrodelne zavode, 9. stavbni in požarni nadzor, 10. skrb za šolske stavbe (da se gradijo, vzdržujejo in plačujejo), 11. posredovanje pri poravnavi dveh sprtih s pomočjo izvoljenih občanov, 12. prodaja premičnih stvari na dražbi.³⁷ Preneseni delokrog so predstavljali razglašanje zakonov, pobiranje neposrednih davkov ter skrb za nabor.³⁸

Občina je bila podrejena nadzoru deželnega zbora ali odbora, pri prenesenih obveznostih pa deželni vladi. Deželna vlada je imela tudi pravico razpustiti občinsko zastopstvo. Svoje stroške je občina krila iz lastnega premoženja ali z dokladami na neposredne davke in trošarine. Obveznosti v prenesenem delokrogu pa so bile sproti določene z zakoni.³⁹

Zakon je določal dve kategoriji prebivalcev občine: občani (Gemeindemitglieder) in tujci. Občani so bili ali občinski pripadniki (Gemeinde-Angehörige), to so bili tisti, ki so imeli v občini domovinsko pravico (župniki, uradniki, upokojeni oficirji, odvetniki, notarji, javni učitelji), ali soobčani (Gemeindegossen), to pa so bili tisti, ki v občini niso imeli domovinske pravice, imeli pa so v njej obdavčeno hišo, posest, obrt ali dohodke.⁴⁰

Občinske volitve so se po letu 1861 periodično ponavljale vsaka tri leta. V manjših občinah so dostikrat prevladale osebne povezave, v večjih pa je bil pravi volilni boj med strankami.⁴¹ Ob uvedbi občin (leta 1850) je bila dežela Štajerska razdeljena na tri okrožja – kresije (Graško, Mariborsko in Bruško). Območje sedanje Republike Slovenije je bilo vključeno v Mariborsko okrožje, ki je bilo razdeljeno na šest okrajnih glavarstev. Okraj Ptuj je bil sestavljen iz 79 občin. Na področju današnje občine Destnik so bile občine (takratna poimenovanja) Desnice (verjetno Desenci), Derstela, Dolič, Janežovci, Jirsovci, Levajnca, Ločič, Svetince, Vintarovce.⁴² V posameznih občinah v okraju Ptuj je živel povprečno 563 ljudi.⁴³

Sredi sedemdesetih let je bil župan majhne občine⁴⁴ Drstelja Martin Murko,⁴⁵ oče slovenskega izobraženca in slavista, profesorja Matije Murka. Občinska pisarna je bila kar pri njih doma. Pri njih so bile tudi seje občinskih svetovalcev. Otroci so raznašali razglase in pozive po hišah. Pisarniško delo je opravljal reven kmet, ki je imel nekaj razredov srednje šole. Pomagali so tudi sinovi, zlasti med študijem, pri reševanju poizvedb, pisanju živinskih potnih listov in potnih listov za občane. Murkov oče je znal pravilno pisati nemško pisavo in se je v gotici tudi podpisoval.⁴⁶

³⁴ Gemeinde Ordnung und Gemeinde Wahlordnung für das herzogthum Steiermark, 2. mai 1864, ZAP, Varia, šk. 3, ovoj 42.

³⁵ Jože Zontar, Uprava Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorja 1747/1848, str. 103.

³⁶ Deželni občinski red za Štajersko v 13. členu določa v občini z manj kot 100 volivci, da je občinski odbor sestavljen iz 8 ali 9 odbornikov, če je volivcev 100–300, je odbornikov 12, če je volivcev 301–600, je odbornikov 19, če je volivcev 601–1000, je odbornikov 24, in če je v občini več kot 1000 volivcev, je odbornikov 30.

³⁷ Deželni občinski red, 24. člen.

³⁸ Grafenauer, str. 114.

³⁹ Vilfan, str. 451–452.

⁴⁰ Deželni občinski red, 1. člen.

⁴¹ Grafenauer, str. 130.

⁴² Prav tam, str. 136.

⁴³ Prav tam, str. 138.

⁴⁴ Matija Murko, Spomini, Ljubljana 1951, str. 9. Občina je imela samo 52 hišnih števil.

⁴⁵ Verjetno je bil župan ok. leta 1875, ko je sin Matija, star 14 let, obiskoval nižjo gimnazijo.

⁴⁶ Murko, str. 11–12.

Posledica združitve več katastrskih občin je bila nova občina (Ortsgemeinde) Sveti Urban (St. Urbani), ki je združila katastrski občini Svetinci (Svetinzen) in Destnik (Desternigberg).⁴⁷ Župan občine⁴⁸ je bil podpisan kot občinski predstojnik/predsednik (Gemeinde Vorstand), to je bil Janez Marinič (Johan Marinitsch), kot odborniki pa so se podpisali Alojz Čeh (Alois Schech), Franc Horvat (Franz Horvath) in Jožef Bračič (Josef Wratschitsch).

Občina Desenci (slovensko Destinci)⁴⁹ je bila sestavljena iz katastrske občine Desenci in katastrske občine Gomilci (Gomilzen), občina Drstelja⁵⁰ je ostala nespremenjena, prav tako občina Dolič,⁵¹ kjer je kot župan (avgusta leta 1878) omenjen Lovrenc Horvat (Horvath),⁵² občina Jiršovci⁵³ je bila sestavljena iz katastrskih občin Gomila in Jiršovci, občina Janežovci (slovensko Janževski ves)⁵⁴ je bila sestavljena iz katastrske občine Janežovski Vrh (Janschenberg/Janžovski vrh) ter katastrskih občin Janežovci in Placar (Placerje/Platzern), občina Levanjci⁵⁵ iz katastrskih občin Levanjci in Zgornji Velovlak (Obervelovlak), občina Ločič⁵⁶ pa iz katastrskih občin Ločič in Ločki Vrh (Lotschitschberg); nespremenjena je bila občina Vintarovci/Vinterovci.⁵⁷ Leta 1893 je vas Janežovski Vrh spadala k občini Sveti Urban⁵⁸ in ne k Janežovcem. Občinski predstojniki so uradovali v nemškem jeziku, zato je neimenovani “narodni” mladenič napadel stare občinske može v občini Sveti Urban, ker uradujejo v nemškem jeziku.⁵⁹

Občina je bila po starem avstrijskem zakonu organizacija vseh prebivalcev občine. V propagandni knjižici Kmetске delavske zveze⁶⁰ lahko preberemo, da v občini do takrat ni prišlo do besede ljudstvo, ampak le bogati trgovci, gostilničarji, posestniki in škrici.⁶¹ Zaradi volilnega sistema⁶² se je temu primerno z občinskim premoženjem tudi gospodarilo: “Župan se ni smatral za zastopnika in varuha vseh občanarjev, ampak za zastopnika onih, ki so ga izvolili, torej za zastopnika peščice najbogatejših občinskih mogotcev.”⁶³ Občine niso skrbele niti za zakonsko predpisane obveznosti. To se je zlasti pokazalo med prvo svetovno vojno, ko je bila občinska uprava v rokah bogatih klerikalnih posestnikov. Njihova edina skrb je bila oprostiti od vojaške službe sinove bogatih klerikalnih posestnikov, varovati bogate kmete pred rekvizicijo⁶⁴ ter podpisovati vojna posojila. Občine bi morale po zakonu poskrbeti za hlapce in deklee, ko so postali nezmožni za delo, vendar so bili prepuščeni beračenju od hiše do hiše, dokler niso umrli v kakem hlevu ali na cesti. Podobno se je godilo revnim vdovam in sirotam.⁶⁵

ČAS KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Po razpadu avstro-ogrske monarhije je neposredni nadzor nad občinami prešel na narodno oziroma deželno vlado (1918–1919). Pri občinskih volitvah je bil dotedanji sistem davčnega cenzusa z volilnimi razredi dokončno odpravljen z zakonom leta 1922.⁶⁶ Voliti so imeli pravico vsi moški, stari najmanj 21 let, državljani Kraljevine SHS, če so imeli vsaj eno leto redno bivališče v občini. Za odbornika so smeli biti izvoljeni moški, stari najmanj 24 let, ki so imeli v občini stalno bivališče najmanj dve leti. Glede na število prebivalcev občine je bilo v zakonu

⁴⁷ Josef Andr. Janisch, Topografisch-statistisches Lexikon von Steiermark, Graz 1885, geslo St. Urban.

⁴⁸ ARS, AS 177, Franciscejski kataster, fasc. 134, Protokol, 17. avgust 1878.

⁴⁹ Janisch, geslo Destinzen.

⁵⁰ Prav tam, geslo Tristeldorf.

⁵¹ Prav tam, geslo Dolitschen.

⁵² ARS, franciscejski kataster, št. ovoja 162, k. o. Dolič, Obračunski protokol katastrskega dohodka za l. 1878.

⁵³ Janisch, geslo Hirschendorf.

⁵⁴ Prav tam, geslo Janschendorf.

⁵⁵ Prav tam, geslo luvancen.

⁵⁶ Prav tam, geslo Lotschitschdorf.

⁵⁷ Prav tam, geslo Winterdorf.

⁵⁸ Specialni repertorij krajev na Štajerskem, Dunaj 1893.

⁵⁹ Časopis Štajerc, letnik IV, leto 1903, str. 7.

⁶⁰ Jurij Skopec, V boj za občino, Propagandna knjižica Kmetске delavske zveze, Ljubljana 1921.

⁶¹ Gosposki človek. V: Marko Snoj, Slovenski etimološki slovar, str. 637.

⁶² Občinski odbor so volili trije razredi. V prvem razredu so volili gospodje in najbogatejši posestniki, v drugem razredu bogati posestniki, trgovci, gostilničarji in podobni, v tretjem razredu pa preostali davkoplačevalci (vendar samo plačevalci direktnih davkov). Tako je bila velika večina ljudstva brez volilne pravice za občino. Vsak razred je volil enako število odbornikov. V: Skopec, str. 7.

⁶³ Prav tam, str. 7.

⁶⁴ V vojni zasega, prisilni odkup (npr. živine za vojsko) ali odvzem brez odškodnine. V: Veliki slovar tujk, Ljubljana, str. 986.

⁶⁵ Skopec, str. 8.

⁶⁶ Ur. l. pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 31, 1. 4. 1922, str. 213, Zakon o volitvah v občinska zastopstva v Sloveniji.

tudi določeno število odbornikov.⁶⁷ Po volitvah občinskega odbora je bilo treba izvoliti župana. Župana so volili izmed občinskih svetnikov z več kot polovico glasov navzočih (prisotnih jih je moralo biti najmanj polovica).

Še naprej so obstajale občine, oblikovane v obdobju avstro-ogrske monarhije. Na področju okraja Ptuj so bile leta 1921 občine Destinci (109),⁶⁸ Dolič (182), Drstelja (227), Janežovci (384), Jiršovci (371), Levanjci (263), Ločič (322), Sveti Urban (538) in Vintarovci (284).⁶⁹

Z ustanovitvijo oblasti leta 1922 je prešel nadzor nad občinami na velike župane, ki so opravljali naloge občne uprave. Področje lokalne samouprave sta do sprejetja zakona o občinah leta 1933 urejala Zakon o oblastni in sreski samoupravi⁷⁰ ter Zakon o občni upravi.⁷¹

Po šestojanuarski diktaturi (leta 1929) je oblast vse obstoječe občinske uprave razrešila, nove župane so imenovali tedaj še delujoči veliki župani oblasti. Sestava in pristojnost občinskih uprav sta ostali isti.⁷²

Premoženje občine je bilo sestavljeno iz občinskih zemljišč, hiš, naprav, denarnih zalog in občinskih davkov. Ti davki so se pobirali v obliki doklad na državne neposredne (direktne) davke. Občani so morali opravljati tlako (za razna javna dela za občinske potrebe) in plačevati užitnino (davek na življenjske potrebščine). Občine tudi niso imele neposrednega nadzora nad šolami (za te sta skrbeli dežela in država), morale so le vzdrževati šolske stavbe.⁷³

Proračun občine je bil v glavnem načrt občinskega gospodarstva za leto dni naprej. Obsegati je moral vse izdatke in prihodke občine, ki jih je bilo mogoče predvideti. Čeprav je bil proračun v bistvu neko predvidevanje, je oblast želela, da je realen. Prav tako je želela, da je uravnovešen, kar pomeni, da so bili izdatki kriti z dohodki (kakor je to določal 96. člen zakona o občinah iz leta 1933). Brez tega načela je proračun izgubil vsakršno vrednost.⁷⁴ Majhne občine so imele v tem obdobju več izdatkov kot prihodkov. Svoje dohodke in izdatke so morale vpisati v posebne obrazce, imenovane "Proračun občine", v katere je občina potem samo pripisala vrednost. Vrsta dohodkov je že bila določena:

- I. Priliv tekočega leta;
- II. Dohodek iz občinskega premoženja: zakupnina od zemljišč, pašnina, dohodki iz občinskega zemljišča itd., prihodki od ribnikov in tekočih vod, najemnina od poslopij, obresti od naloženih glavnice;
- III. Dohodki iz podjetij občin: mostne tehtnice, poljedelski stroji;
- IV. Dohodki iz pristojbin in odredb: pristojbina za tržna stojšča, za domovinsko in meščansko pravico, za ogled živine, za ogled mesta, za ogled mrličev, pristojbina gostiln in pivnic za točenje čez uro, pristojbina za odvoz komunalnih odplak;
- V. Dohodki iz samostojnih občinskih davkov: najemni vinarji, davek na pse;
- VI. Dohodki iz denarnih glob;
- VII. Dohodki iz prostovoljnih darov in sporočil: občini prepuščena lovska zakupnina ter sporočila in druga darila;
- VIII. Subvencije za ceste;
- IX. Dohodki iz posojil najetih od občine;
- X. Dohodki iz prodaje premoženja: od prodaje zemljišč ter dvignjenih hranilnih vlog;
- XI. Drugi dohodki (pri pregledanih obračunih občin ta rubrika ni bila nikoli izpolnjena).⁷⁵

Iz proračuna občine Sveti Urban za leto 1928 razberemo, da je imela občina dohodke iz prihodkov od ribnikov in tekočih vod v višini 50 din ter od občini prepuščene lovske zakupnine v višini 500 din. Izdatki občine so znašali 13.195,62 din. Občinski svet z županom Miho Rašlom ter občinski svetovalci Alojz Cizerl, Alojz Januš, Franc Furst in Edvard Marinič ter občinski odborniki Ivan Razbornik, Anton Irgl, Janez Čeh in Tomaž Zelenik so sklenili, da bo občina za pokritje primanjkljaja pobirala 200-odstotno občinsko doklado na hišno najemnino, 250-odstotno občinsko doklado na preostale direktne davke (razen na tiste, ki so po zakonu prosti občinskih doklad) ter 150-odstotno doklado na trošarino od vina in vinskega mošta. Oblastni odbor Mariborske oblasti je moral nato potrditi izdatke ter višino doklad.

Tabela 1: Dohodki občin leta 1928⁷⁶

Občina	Dohodki	v DIN	Skupaj v DIN
Desenci ⁷⁷ župan Franc Čeh	– dozdevni pribitek tekočega leta – lovska zakupnina	145,35 65,00	210,35
Drstelja ⁷⁸ župan Jakob Bezjak	– dozdevni pribitek tekočega leta – lovska zakupnina	100,00 500,00	600,00
Dolič ⁷⁹ župan Jožef Hauptman	– dozdevni pribitek tekočega leta – lovska zakupnina	1.500,00 70,00	1.570,00
Janežovci ⁸⁰ župan Jakob Potočnik	– dohodki iz občinskega zemljišča – lovska zakupnina	700,00 150,00	850,00
Jiršovci ⁸¹ župan Franc Fuks	– dozdevni pribitek tekočega leta – lovska zakupnina	1500,00 105,00	1.605,00
Levanjci ⁸² župan Tomaž Čuš	– dozdevni pribitek tekočega leta – lovska zakupnina	100,00 300,00	400,00
Ločič ⁸³ župan Janez Senekovič	– dozdevni pribitek tekočega leta – pašnina – lovska zakupnina	4.050,00 400,00 210,00	4.660,00
Vintarovci ⁸⁴ župan Leopold Markež	– lovska zakupnina	170,00	170,00
Sv. Urban ⁸⁵ župan Miha Rašl	– prihodki od ribnikov in tekočih vod – lovska zakupnina	50,00 500,00	550,00

Izdatki občin so bili navedeni na istem obrazcu, in sicer:

1. Predviden (dozdevni) primanjkljaj (nedostatek) tekočega leta;
2. Za ohranitev, uporabo in upravo občinskega premoženja (a. za obdelovanje zemljišča, b. za ohranitev poslopij, c. za dokup premičnega blaga, č. za davčne in pristojbinske namene, d. za zavarovalne premije);
3. Za splošno uporabo (a. letni prejemki obč. načelnika, b. letni prejemki obč. svetovalcev, c. letni prejemki obč. pisarja, č. letna plača obč. posla, d. odškodnina za potne stroške, e. letna najemnina uradnih prostorov, f. čiščenje, kurjava, osvetljava obč. prostorov, g. pisarniške potrebščine in tiskovine, razglasi, koleki, poštnina, h. pohišstvo, zakoniki, knjige);
4. Za podjetja (a. za mostno tehtnico, b. za poljedelske stroje);
5. Za varnostno redarstvo (a. za varnostne in nočne čuvaje, b. za ogledne obhode);

⁶⁷ V občinah z manj kot 500 prebivalci je bilo določenih 7 odbornikov, v občinah z manj kot 1000 prebivalci pa 9 odbornikov.

⁶⁸ Številke v oklepajih pomenijo število prebivalcev.

⁶⁹ Grafenauer, str. 189.

⁷⁰ Ur. l. pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 49, 15. 5. 1922. Slovenija je bila razdeljena na Ljubljansko in Mariborsko oblast; oblasti so bile sestavljene iz srezov, srezov iz občin.

⁷¹ Ur. l. pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 49, 15. 5. 1922.

⁷² Ur. l. Ljubljanske in Mariborske oblasti, št. 5, str. 32, Zakon o spremembi zakonov o občinah in oblastnih samoupravah.

⁷³ Skopec, str. 47 in 50.

⁷⁴ Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 50, 24. 6. 1939, Navodila za sestavo občinskih proračunov, str. 494.

⁷⁵ ARS, AS 93, Oblastni odbor Mariborske oblasti, Proračuni občin za l. 1928, natisnjeni obrazec, ki ga je izpolnila vsaka občina posebej.

⁷⁶ ARS, AS 93, Oblastni odbor Mariborske oblasti, Proračuni občin za l. 1928.

⁷⁷ Prav tam, fasc. 102, spis 5906.

⁷⁸ Prav tam, fasc. 102, spis 1980.

⁷⁹ Prav tam, fasc. 102, spis 3842.

⁸⁰ Prav tam, fasc. 105, spis 9131.

⁸¹ Prav tam, fasc. 105, spis 2645.

⁸² ARS, AS 93, Oblastni odbor Mariborske oblasti, fasc. 106, spis 6194.

⁸³ Prav tam, fasc. 106, spis 6195.

⁸⁴ Prav tam, fasc. 115, spis 3837.

⁸⁵ Prav tam, fasc. 114, spis 65.

6. Za sejensko redarstvo;
7. Za požarno obrambo;
8. Za zdravstveno oskrbo (a. prispevek za okrajnega (distriktnega) zdravnika, b. za babico; c. za mrliškega oglednika, č. za oglednika živine in živinozdravnika, d. za izolacijske (samotne) prostore in razkuževanje, e. za občinsko pokopališče, f. za konjederca, g. za odvoz fekalij);
9. Prispevek občinske blagajne k blagajni za reveže (ubožni zaklad);
10. Stroški za ceste in vodne poti (cestne in vodne stavbe) ter promet (a. za nove ceste in mostove, b. za vzdrževanje cest in mostov, c. plača cestarju, č. prispevek za pošto in telegrame, d. za cestne table);
11. Za poljedelstvo (a. za poljske čuvaje);
12. Za bogočastje, pouk, prosveto in umetnost (a. prostovoljni prispevki za cerkev in cerkvene prireditve, b. prispevki za ljudske šole);
13. Za podpore, prispevki za društva in ustanove;
14. Za vojaške namene;
15. Za občinske, okrajne, deželne in državnozborske volitve;
16. Za občinske dolgove (a. za obresti, b. za poravnave);
17. Za pomnožitev občinskega premoženja (a. nakup zemljišč, b. nakup državnih papirjev, c. vloga pri kreditnih zavodih);
18. Za posojila in povračljive denarne podpore;
19. Pri vremenskih dogodkih in izrednih silah;
20. Za druge zadeve in sicer ... (prosto za dopisat).

Tabela 2: Izdatki občin leta 1928⁸⁶

Občina	Izdatki	Skupaj v DIN	Primanjkljaj v DIN	Višina davkov v %
Desenci	za davčne in pristojbinske dohodke 25,00 letni prejemki za zaposlene: obč. načelnik 75, obč. svetovalci 0, obč. pisar 100, prevozni stroški 200, pisalne potrebščine 105, zakoniki in knjige 120 zdravstvena oskrba prebivalstva 350,00 stroški za ceste in mostove 700,00 za šolo pri Sv. Urbanu 3989,36 za popis prebivalstva 100,00 za revne vojaške obveznike 60,00 za volitve 100,00 za vremenske, naravne nesreče 100,00 za ubožni sklad 60,00	6.084,36	5.874,00	450 % doklade na neposredne državne davke, 150 % doklade na trošarino od vina in vinskega mošta
Drstelja	letni prejemki obč. načelnika 300, prejemki za obč. pisarja 40, pisarniške potrebščine 100, pohištvo, zakoniki, knjige 100 za zdravnika 46, konjederca 30 vzdrževanje cest, mostov 500,00 za šolo pri Sv. Urbanu 2636,58 za RK 30, za revni sklad 100 130,00 za nabor, spremstvo rekrutov 50,00 za volitve 100,00	4.032,58	3.426,58	

Občina	Izdatki	Skupaj v DIN	Primanjkljaj v DIN	Višina davkov v %
Dolič	letni prejemki za obč. načelnika 100, pisarniške potrebščine 200, nakup zakonikov, knjig 200 500,00 za zdravnika 30,00 za vzdrževanje cest, mostov ter plača cestarja 101,00 za šolo pri Sv. Urbanu 1761,26 za bedni sklad 50, za RK 500 100,00 za nabor 60,00 za volitve 60,00 za vremenske, naravne nesreče 100,00	2.712,00	1.142,00	100 % doklade na neposredne državne davke, 100 % doklade na trošarino od vinskega mošta
Janežovci	primanjkljaj tekočega leta 3000,00 za obdelovanje obč. zemljišča 30, za davčne in pristojbinske dohodke 40 70,00 prejemki obč. načelnika 150, svetovalcev 100, pisarja 50, potni stroški 100, čiščenje, kurjava, svečava 50, zakoniki, knjige 200 650,00 za zdravnika 80, mrliškega oglednika 20 100,00 za nove ceste in mostove 983,08, vzdrževanje cest in mostov 1200 2183,08 za šolo pri Sv. Urbanu 7283,76 za ubožni sklad Mariborske oblasti 250,00 za nabor, spremstvo rekrutov 100,00 za volitve 100,00	13.810,84	12.960,84	200 % občinske doklade 400 % doklade na direktne davke 200 % doklade na trošarino od vina in vinskega mošta
Jiršovci	prejemki obč. načelnika 250, obč. svetovalcev 20, obč. pisarja 100, obč. posla 50, letna najemina prostorov 110, pisarniške potrebščine 200, knjige, uradni listi 124 854,00 prispevek za zdravnika 94,95, oglednika živine in živinozdravnika 5, za izolacijske prostore in razkuževanje 15, za konjederca 50 164,95 vzdrževanje cest in mostov 1538,00 za šolo pri Sv. Urbanu 4328,00 za šolo v Vurbergu 1175,00 za RK 20, za dom za zaščito deklet 20 40,00 za nabor 50,00 za volitve 100,00	8.251,50	6.646,50	350 % doklade na direktne davke 100 % doklade na trošarino od vina in vinskega mošta
Levanjci	letni prejemki za obč. načelnika 300, obč. svetovalce 40, pisarja 60, posla 40, čiščenje, kurjava in svečava prostorov 40, pisarniške potrebščine, tiskovine, koleki, poštnina 200, zakoniki, knjige 200 920,00 za zdravnika 152, za izolacijske prostore in razkuževanje 50, konjederca 100 302,00 za gradnjo novih cest in mostov 2200,00 za šolo pri Sv. Urbanu 9124,60 za ubožni sklad 150,00 za vojaške zadeve 100,00 izredni izdatki 742,70	13.499,30	13.099,30	430 % na občinske doklade

⁸⁶ ARS, AS 93, Oblastni odbor Mariborske oblasti, Proračuni občin za l. 1928, fasc. od A-Ž.

Občina	Izdatki	Skupaj v DIN	Primanjkljaj v DIN	Višina davkov v %
Loič	letni prejemki obč. načelnika 400, čiščenje, kurjava, svečava 35, pisarniške potrebščine 100, pohištvo, zakoniki, knjige 120. 655,00 za požarno obrambo 500,00 za zdravnika 134,70, za konjederca 50 184,70 za vzdrževanje cest 4000,00 za šolo pri Sv. Urbanu 8127,26 za vremenske nesreče 26,75	13.493,71	8.833,71	300 % doklade na direktne davke 100 % na trošarino od vina in vinskega mošta
Vintarovci	primanjkljaj tekočega leta 500,00 letni prejemek obč. načelnika 350, potni stroški 100, pisarniške potrebščine 100, pohištvo, zakoniki, knjige 100 650,00 za zdravnika 82,49, za izolacijske prostore in razkuževanje 25, za konjederca 100 207,49 prispevek obč. blagajne k ubožnemu skladu 3000,00 za vzdrževanje cest 768,22 za šolo pri Sv. Urbanu 4185,00 za RK 20,00 za nabor 50,00	9.381,35	9.211,35	200% doklade na hišno najemnino 700 % doklade na direktne davke 100 % doklade na trošarino od vina in vinskega mošta
Sv. Urban⁸⁷		13.195,62	12.645,62	200 % na hišno najemnino 250 % na ostale direktne davke 150 % na trošarino od vina in vinskega mošta

Majhne podeželske občine so porabile za osebne izdatke administrativnega osebja eno tretjino svojih celotnih dohodkov, za pisarniške potrebščine, kurjavo in razsvetljavo pa 8,4 % celotnega občinskega proračuna, to je skoraj toliko, kot so ga porabile za gradnjo in popravilo zgradb ter popravilo cest. Hkrati pa je bila zanemarjena skrb za izobraževanje, sanitarno-zdravstvene potrebe, zlasti pa za pospeševanje kmetijstva in živinoreje, za kar so porabili komaj 2 % proračuna. Da bi dobile občine vir za pokritje teh neproduktivnih izdatkov, so povečale doklade in davčna bremena. Tako je 26 % vseh občin v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev imelo doklade na davke do 300 %, 48,6 % občin je imelo doklado do 1000 %, 17,8 % občin je imelo doklado do 2000 %, 4 % občin pa je imelo doklado nad 2000 %. Zaradi tega je minister za finance odredil, da morajo občinske uprave izvesti naslednje ukrepe: najprej revidirati vse osebne izdatke in jih znižati na najnižjo mero tako, da odpustijo vse nepotrebne osebe (predvsem jih je pozival, naj ukinejo zaposlovanje za nagrajevanje ter zaposlovanje osebnih in strankarskih prijateljev). Največjo pozornost med izdatki naj bi namenjali ureditvi in vzdrževanju cest, zdravju, prosveti, zlasti pa kmetijstvu in živinoreji kot najvažnejšima dejavnikoma za gospodarski in kulturni napredek naroda. Vsota odmerjene doklade leta 1929 ni smela biti večja, kot je bila odmerjena leta 1928, občinska uprava se je morala potruditi, da bi se odstotek celo zmanjšal. In ne nazadnje, izvesti je bilo treba revizijo vseh občinskih taks in trošarin, da ne bi njihova višina škodljivo vplivala na proizvodnjo in promet z lastnino (imovinami). Kršitev te uredbe se je štela za težko kršitev državnih koristi in je bila najstrožje kaznovana.⁸⁸

Izveček
iz zapisnika seje občinskega odbora
dne 12. febr. 1928

Navzoči so: župan Miha Rasl, občinski svetovalci
Anton Jugl, Jani Alonj,
Ant. Fran, Anton B. B. B.
Anton B. B. B., Anton B. B. B.
Anton B. B. B. in občinski odborniki

Predsednik dožene, da šteje občinski odbor udov. (Ker so udje dalje časa zadržani od izvrševanja svoje službe, so se za nje vpoklicali zastopniki.) Glasom izkazala 3. so potrdili vsi občinski odborniki (in vpoklicani zastopniki), da so bili vpoklicani k posvetovanju o občinskem proračunu in o proračunu krajnega ubožnega zaklada. Ker sta dve tretjini občinskih odbornikov navzoči, je seja sklepna.

Dalje se dožene, da sta bila občinski proračun in proračun krajnega ubožnega zaklada glasom izkazala 1. skozi 14 dni predložena občanom v vpogled. Glasom izkazala 2. se niso vložile nobene opazke. Občinski proračun in proračun krajnega ubožnega zaklada se odobrita z zneski, ki so vpisani v zadnjem predelku. Vsota izdatkov občinskega proračuna vstevši dodatek h krajncemu ubožnemu zakladu se torej določa na 13195 Din 62 p

in vsota dohodkov na 550 Din p

Primanjkljaj Din 12645 p

V pokritje primanjkljaja po sklene občinski odbor v letu 1928 pobirati sledeče doklade in naklade, in sicer:

I. 200 % no občinsko doklado na hišno najrnino; predpis znaša 100 Din 25 p. t. j. 200 % 370 Din 50 p

II. 250 % no občinsko doklado na ostale direktne davku razen onih, ki so po zakonu prosti občinskih doklad; predpis znaša 100 Din 25 p. t. j. 250 % 690 Din 17 p

III. 150 % no doklado na trošarino, in sicer:

a) od vina in vinskega mošta, predpis znaša 3793 Din 30 p. t. j. 150 % 5689 Din 95 p

b) od petifot, predpis znaša Din p. t. j. %

IV. Samostojne občinske naklade:

a) na pivo hl a Din p

b) hl % žganja, od hektolitrske stopinje Din p

c) na poslajeno žganje (likerje) litrov od litra Din p

d) na sadjevec hl a Din p

e) na govedo na 1 hektom, fcom. a Din p

f) na teleta do 1 leta, kom. a Din p

g) na prašiče kom. a Din p

h) na drobičo kom. a Din p

h) na 100 kg mesa (mesnih izdelkov vseh vrst) Din p, t. j. Din p za kg

Vsota vseh doklad in naklad znaša 12987 Din 62 p

Ostanek 342 Din p

6% odtegljaj finančne kontrole za pobiranje trošarino (ad III) 342 Din p

tako, da prostanje prebitek kateri se bo porabil za nepričakovane izdatke.

Občinski urad dne 12. febr. 1928.

Jani Alonj Občinski svetovalec
Anton Jugl občinski svetovalec
Miha Rasl župan.

Slika 3: Izveček iz zapisnika seje občinskega odbora občine Sveti Urban⁸⁹

Pri pregledovanju občinskih proračunov za leto 1928 je oblastni odbor Mariborske oblasti spoznal, da gospodarjenje in poslovanje občin nista povsem v redu. Tudi iz samih občin so prihajale pritožbe, da njihovo poslovanje ni v skladu z zakonom. Revizije so pokazale, da nekatere občine vodijo svoje knjige skrajno pomanjkljivo in uporabljajo pri svojem delu knjige in tiskovino, ki ni bila več v skladu z ustavo. Zato je januarja leta 1929 Oblastni odbor povabil vse župane, blagajnike, tajnike in druge člane občinskega odbora na tečaj, kjer bi dobili na-

⁸⁷ Za to občino nisem dobila podatkov o višini izdatkov.⁸⁸ Ur. l. Ljubljanske in Mariborske oblasti, št. 14, 9. 2. 1929, str.120, Uredba ministra za finance glede umnega občinskega gospodarstva.⁸⁹ ARS, AS 93, Oblastni odbor Mariborske oblasti, Proračuni občin za l. 1928, fasc. 114, spis št. 65.

vodila, kako se pravilno vodijo občinsko gospodarstvo, občinska pisarna in drugi občinski posli. Tečaj je potekal 19. in 20. januarja v restavraciji Mihe Brenčiča, mestnega župana na Ptuju. S seboj so morali prinesiti blagajniški dnevnik občine, blagajniški dnevnik blagajne za reveže (ubožnega zaklada), inventurni seznam občinskega premoženja, vložni zapisnik, občinsko matico⁹⁰ ter knjigo sejnih zapisnikov. Na tečaju so pregledali občinske poslovne knjige ter poslušali predavanji o načelih občinskega računovodstva in o temeljnih pojmih organizacije občinske pisarne.⁹¹

KOMASACIJA OBČIN

Novi Zakon o občinah⁹² je celovito urejal organiziranost občin, pogoje za njihovo oblikovanje, njihove pristojnosti bi bile vezane na področje samouprave in izvajanje nalog občne uprave. Cilj zakona je bil poenotiti organiziranost in pristojnost občin ter oblikovati velike občine, ki bodo sposobne s svojimi dohodki izvajati številne naloge ter hkrati dobro upravljati vse prenesene naloge občne uprave. Novi zakon je določal, da morajo imeti občine kot samoupravna telesa najmanj 3000 prebivalcev, ta kriterij pa se je smel prekršiti le, če so to zahtevale terenske razmere ali drugi upravičeni razlogi. Z zakonom je bilo določeno, da mora imeti občina na svojem sedežu primerno in dostojno zgradbo za občinsko upravo.

Temeljni organ odločanja (sklepanja in nadzora) je bil občinski odbor. Število članov je bilo pogojeno s številom prebivalcev.⁹³ Odbor je bil izvoljen s splošnim, enakim, neposrednim in javnim glasovanjem za tri leta. Volilni red je določal javno glasovanje in privilegiranje najmočnejše kandidatne liste, ki je tudi dobila dve tretjini odborniških mest. Občinske volitve po novem je ban odredil za 15. oktober 1933. Za občinskega odbornika je bil lahko izvoljen vsak, ki je imel volilno pravico in je bil star najmanj 25 let. Na prvi seji so vsi izvoljeni podpisali prisego, ki se je glasila: “Jaz N. N. prisegam na edinega Boga, da bom kralju in domovini zvest, da se bom pri poslovanju držal ustave in državnih zakonov, da bom čuval državno in narodno edinstvo, da bom dolžnost svojega zvanja točno opravljal in vestno zastopal in branil samoupravne in državne koristi. Tako mi Bog pomagaj.”

Zakon je določal, da je nosilec zmagovalne liste postal tudi predsednik občinskega odbora kot predsedujoči in nadzorni organ. Predsednik občine je vodil občinsko upravo (sestavljeno iz predsednika in članov kot izvršilni kolegijski organ občinskega odbora), ki je imela nalogo, da neposredno upravlja z občinskim premoženjem, sestavi predlog občinskega proračuna in občinskih davkov ter upravlja druge finančne zadeve, pripravlja sklepe za občinski odbor, ustanavlja občinska podjetja in nadzoruje njihovo poslovanje ter izreka kazni za prekrške s področja občinske pristojnosti. Najvažnejša naloga predsednika občine pa je bila izvajanje sklepov občinskega odbora in uprave.

Zakon je podrobno določal naloge občine pri skrbi za gospodarski, socialni in kulturni razvoj njenega območja in pri opravljanju nalog krajevne policije. Občina je morala skrbeti za javno varnost in red, za nadziranje obratovanja gostinskih lokalov in tujcev, za zatiranje nalezljivih bolezni, za varnost javnega prometa, za čistočo in vzdrževanje cest, mostov, rek in potokov. Graditi in vzdrževati je morala občinske ceste ter druge komunalne objekte, podpirati socialno ogrožene občane, skrbeti za zdravstvene zadeve, pospeševati gospodarstvo z ustanavljanjem in podpiranjem različnih kmetijskih zadrug in hranilnic, izdajati gradbena dovoljenja, skrbeti za varnost pred požari in drugimi nesrečami, širiti in pospeševati prosveto z zidanjem šol, ustanavljanjem knjižnic in čitalnic, prirejati gospodarske in gospodinjske tečaje.

OBČINA SVETI URBAN

Na podlagi novega zakona o občinah iz leta 1933 je prešel nadzor nad občinami neposredno na sreske (okrajne) načelnike, ki so lahko prisostvovali sejam občinskih odborov, imeli pravico kadarkoli pregledati delovanje občinskih organov in pravico preprečiti njihovo uveljavitev, če so ugotovili, da so njihovi sklepi v nasprotju z zakonodajo. Občinski odbori so se v primeru nesoglasja z zahtevami sreskega načelnika in bana lahko pritožili

ministru za notranje zadeve. Zakon o občinah je povzročil, da se je začela pospešena komasacija občin, vendar so bile premalo upoštevane teritorialne lastnosti. Vse občine so dobile stalen sedež, mnoge tudi novo ime.

Na predlog bana Dravske banovine z dne 7. septembra 1933 in na osnovi 138. in 139. člena Zakona o občinah ter 190. člena Zakona o notranji upravi je vlada izdala uredbo o družitvi občin. V srezu Ptuj je bila med novoustanovljenimi občinami tudi občina Sveti Urban,⁹⁴ sestavljena iz dotedanjih občin oziroma njihovih delov: občine Sveti Urban (Destrnik z Zasadi in Svetinci), občine Desenci (z Gomilci), občine Dolič, občine Drstelja, občine Janežovci (z Janežovskim Vrhom in Placarjem), občine Jiršovci (z Gomilo), občine Levanjci (z Zgornjim Velovlakom), katastrske občine Ločki Vrh iz občine Ločič ter občine Vintarovci.⁹⁵ Predsednik občine je bil Jože Zelenik, delovodja pa Ivan Klemenčič.⁹⁶ V proračunu za leto 1936/37 je občina pobirala naslednje davke: 75 % doklada na vse državne neposredne davke, trošarine (od 100 l vina 100 din, od hl stopnje alkohola špirta in žganja 5 din, od l likerja, ruma, konjaka, penečih vin in drugih luksuznih pijač 5 din) in takse po odobrenih tarifah ali po odobrenem proračunu.⁹⁷

Tabela 3: Preglednica občin in njihova poimenovanja za obdobje 1822–1893

Občina ali kraj	1822 ⁹⁸	1824 ⁹⁹	1885 ¹⁰⁰ občina, kraj	1893 ¹⁰¹ občina, kraj
Destrnik	(Desternigberg) ¹⁰²	Desternigberg	St. Urban (Sv. Vrban) Desternigberg (Desternik) Svetinzen	Sct. Urbani (658 preb.) Desternigberg, Janschenberg, Sasadi, Swetinzen
Desenci	Destinza ¹⁰³	Destinzen	Destinzen (Destinci) Destinzen Gomilzen	Destinzen (125 preb.) Destinzen, Gomilzen
Dolič	Dollinze	Dollitsch	Dolitsch (Dolič)	Dolitschen (158 preb.)
Drstelja	Drstelle	Tristeldorf	Tristeldorf (Drstelja)	Tristeldorf ¹⁰⁴ (225 preb.)
Janežovci	Janshoki verss	Janschendorf	Janschendorf (Janžovski ves) Janschendorf Janschenberg Plazern (Placeri)	Janschendorf (415 preb.) Janschendorf Platzern
Janežovski Vrh	Janshsoki verh	Janschenberg	—————	—————
Jiršovci	Hiršofze	Hirschendorf	Hircsendorf (Jiršovci) Hirschendorf Gomila	Hirschendorf (433 preb.) Hircsendorf Gomila
Levanjci	Iuvanzen	Iuvanzen	Juvanzen (Juvance) Juvanzen Ober Volovlak (Zg. Volovjak)	Juvanzen (311 preb.) Juvanzen Ober Velovlek
Ločki Vrh	Lotschitzky verch	Lotschitschberg	—————	—————
Ločič	Lotschitsch	Lotschitzdorf	Lotschitschdorf (Ločič) Lotschitschdorf Lotschitschberg (Ločki vrh)	Lotschitschdorf (417 preb.) Loschitschberg Loschitschdorf
Placar	Platze ¹⁰⁵	—————	—————	—————
Svetinci	Svetinze	Swedinzen	—————	—————
Zgornji Velovlek	Gorne Volloleg	Ober Vollulegg	—————	—————
Vintarovci	Vinterofze	Winterdorf	Winterdorf (Vinterovca)	Winterdorf (325 preb.)

⁹⁴ Občina je imela 2691 prebivalcev, njena površina je merila 3417 ha. V: ZAP, MOP, šk. 317, Združitve občin v ptujskem srezu.

⁹⁵ Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 73, 12. 9. 1933, Uredba o spojitvi občin v Dravski banovini.

⁹⁶ Veliki adresar Maribora, Celja, Ptuja in občin bivše Mariborske oblasti, Maribor 1935, str. 319.

⁹⁷ Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 36, 2. 5. 1936, str. 384, Banove uredbe.

⁹⁸ Carl Schmutz, Historisch Topografisches Lexicon von Steyermark, Graz 1822. Uporabljeni so slovenski izrazi za imena krajev, kot so originalno zapisani v nemški pisavi, razen pri občini Destrnik.

⁹⁹ ZAP, Franciscejski kataster.

¹⁰⁰ Josef Andr. Janisch, Topografisch-statistisches Lexikon von Steiermark, Graz, 1885. V oklepaju so uporabljeni slovenski izrazi za imena krajev.

¹⁰¹ Specialni repertorij krajev na Štajerskem, Dunaj 1893.

¹⁰² Schmutz. Občina je v slovenskem jeziku poimenovana kot Destinca, kar je verjetno pomota, saj ima isto ime kraj Desenci.

¹⁰³ Schmutz. Ni občina.

¹⁰⁴ Občinski predstojnik l. 1905 je bil Jakob Bezjak (Wezjak). V: Kažipot po slovenskem Štajerskem, Občeslovensko obrtno društvo v Celju, leto 1, 1905.

¹⁰⁵ Schmutz. Verjetno gre za napako, da jo omenja kot občino, ker kasneje to ni bila nikoli.

ČAS OKUPACIJE

Taka upravna razdelitev je ostala v veljavi še prve mesece okupacije. Julija 1941 pa je okupator uvedel lastni sistem z večjimi spremembami. Odpravljeni so bili okraji in uvedena okrožja. Šef civilne uprave za Štajersko je razpustil jugoslovanske občinske odbore ter imenoval svoje župane, ki so bili predvsem nemški uradniki ali domači "volksdeutscherji", zelo redko pa so bili to Slovenci.¹⁰⁶ Politični komisar ptujskega okrožja Fritz Bauer je oktobra 1941 izdal uredbo o preimenovanju občin. Občina Sveti Urban se je preimenovala v občino Winterdorf. Obsegala je vasi: Desenci (z Gomilci), Dolič, Destrniški Vrh, Drstelja, Janežovci s Placarjem, Janežovski Vrh, Jiršovci z Gomilo, Levanjci, Svetinci z Zasadi, Ločki Vrh, Vintarovci. Velika sprememba je bila preimenovanje skoraj vseh vasi (tabela 4).

Tabela 4: Preglednica občin in njihova poimenovanja za obdobje 1928–1943

Občina ali kraj	1928 ¹⁰⁷	1937 ¹⁰⁸ , občina, kraji	1943 ¹⁰⁹ – občina, kraji (nova imena)
Sveti Urban	Sveti Urban	Sveti Urban ¹¹⁰ (2691 preb.) Desenci, Destrnik, Dolič, Drstelja, Gomila, Gomilce, Janežovci, Janežovski Vrh, Jiršovci, Levanjci, Ločki Vrh, Placar, Svetinci, Vintarovci, Zasadi, Zgornji Velovlek	Winterdorf Urbaniberg, Zehent, Gründl, Tristeldorf, Braunerhof, Braunerberg, Hirschendorf, Gomila (Lebern), Lakendorf, Schachenberg, Platzern, Neusetzeberg, Satzen (Sasadi), Oberochsenau, Lebring (Gomilzen), Winterdorf
Destrnik	_____	_____	Urbaniberg
Desenci	Destinci	_____	Zahent
Dolič	Dolič	_____	Gründl
Drstelja	Drstelja	_____	Tristeldorf
Janežovci	Janežovci	_____	Braunerhof
Janežovski Vrh	_____	_____	Braunerberg
Jiršovci	Jiršovci	_____	Hirschendorf
Levanjci	Levanjci	_____	Lakendorf
Ločki Vrh	_____	_____	Schachenberg
Ločič	Ločič	Spada k občini Sveti Bolfenk v Slovenskih goricah	Schachendorf Spada k občini Dornberg (Trnovska Vas)
Placar	_____	_____	Platzern
Svetinci	_____	_____	Neusetzeberg
Zgornji Velovlek	_____	_____	Oberochsenau
Vintarovci	Vintarovci	_____	Winterdorf

Slika 4: Karta občine Destrnik danes¹¹¹

¹⁰⁶ Grafenauer, str. 262.

¹⁰⁷ ARS, AS 87, Veliko županstvo Mariborske oblasti, Oddelek za notranje zadeve, šk. 27, spis 1081, Občinski proračun za l. 1928.

¹⁰⁸ Krajevni leksikon dravske banovine, Ljubljana 1937.

¹⁰⁹ ZAP, MOP, šk. 317, Verordnungs und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, nr. 24, Graz am 26. Avgust 1943, Verordnung über die Bezeichnung der Gemeinden, Katastralgemeinden und Ortschaften in der Untersteiermark, Seznam občin, katastrskih občin in krajev Spodnje Štajerske.

¹¹⁰ Leta 1935 je bil predsednik občine Jože Zelenik, delovodja pa Ivan Klemenčič. V: Veliki adresar Maribora, Celja, Ptuja in občin bivše Mariborske oblasti, Maribor, 1935, str. 319.

¹¹¹ Dostopno na naslovu: <http://www.gov.si/loksam/htm/18/0.htm>.

VIRI IN LITERATURA

- Arhiv republike Slovenije, fondi:
 - Franciscejski kataster,
 - Veliko županstvo Mariborske oblasti, Oddelek za notranje zadeve,
 - Oblastni odbor Mariborske oblasti, Obračuni občin.
- Časopis Štajerc, letnik IV, leto 1903.
- Gemeinde Ordnung und Gemeinde Wahlordnung für das herzogthum Steiermark, 2. mai 1864.
- Provisorisches Gemeindegesetz, Kaiserliches Patent vom 17. März 1849.
- Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 35, 29. 4. 1933, št. 73, 12. 9. 1933.
- Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 50, 24. 6. 1939.
- Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 31, 1. 4. 1922 in št. 49, 15. 5. 1922.
- Uradni list Ljubljanske in Mariborske oblasti, št. 14, 9. 2. 1929 in št. 5, 17. 1. 1929.
- Verordnungs und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, nr. 24, Graz am 26. Avgust 1943, Verordnung über die Bezeichnung der Gemeinden, Katastralgemeinden und Ortschaften in der Untersteiermark.
- Zgodovinski arhiv na Ptuju, fondi:
 - Franciscejski kataster,
 - Mestna občina Ptuj,
 - Varia.
- Bračič, V., 1978. Prostorski razvoj uprave in samoupravne razdelitve na območju SV Slovenije, ČZN 2/1978.
- Grafenauer, B., 2000. Lokalna samouprava na Slovenskem, Ljubljana.
- Janisch, J. A., 1885. Topografisch-statistisches Lexikon von Steiermark, Graz.
- Kažipot po slovenskem Štajerskem, Občeslovensko obrtno društvo v Celju, leto 1, 1905.
- Krajevni leksikon Dravske banovine, 1937, Ljubljana.
- Murko, M., 1951. Spomini, Ljubljana.
- Schmutz, C., 1822. Historisch Topographisches Lexikon von Steyermark, Graz.
- Skopec, J., 1921. V boj za občino, Propagandna knjižica Kmetske delavske zveze, Ljubljana.
- Snoj, M., 1997. Slovenski etimološki slovar, Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Specialni repertorij krajev na Štajerskem, 1893, Dunaj.
- Veliki adresar Maribora, Celja, Ptuja in občin bivše Mariborske oblasti, 1935, Maribor.
- Veliki slovar tujk, 2002, Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Vilfan, S., 1961. Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana.
- Žontar, J., 1988. Uprava Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorja 1747/1848. V: Priročniki in karte o organizacijski strukturi do 1918, Graz-Klagenfurt-Ljubljana-Gorizia-Trieste.
- Žontar, J., 1998. Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848, Arhiv republike Slovenije, Ljubljana.

POVZETEK

Vloga župana se je skozi zgodovino razvijala in spreminjala. Najprej je bil plemenski poglavar, potem starešina sošeske ali samo ene vasi, kasneje predstojnik fevdalnega urada. V 18. stoletju so na področju krajev ali števnih oddelkov nastavila zemljiška gospostva župane, imenovane rihtarji, ki so morali sporočati o vseh spremembah. Za davčne namene je država kasneje oblikovala davčne občine, na čelu katerih so bili rihtarji, ki so pobirali davke za državo. Po odhodu Francozov so Avstrijci ohranili njihovo razdelitev dežel na občine, s tem da so razlikovali med glavnimi občinami in podobčinami. Na čelu majhnih občin (Orstgemeinde) so bili rihterji in po dva odbornika, ki sta pomagala rihterju. Ti rihterji so skrbeli za krajevne zadeve ter izvrševali naloge, ki so jim jih naložile okrajne gosposke. Ob popisu parcel za izdelavo franciscejskega katastra so se že podpisali župani majhnih občin. Na področju današnje občine Destrnik jih je bilo 11 (Destinzen, Testernigberg, Tristeldorf, Janschenberg, Janschendorf, Hirschendorf, Iuvanzen, Lotschitschberg, Lotschitdorf, Svedinzen, Winterdorf in Ober Velovlek). Avstrijska oblast je prvi zakon izdala leta 1849, izpopolnila pa ga je leta 1862. Občinska uprava je bila sestavljena iz občinskega odbora (Gemeindeausschuss) in občinskega predstojništva (Gemeindevorstand). Občinski odbor je bil sestavljen iz župana ter najmanj dveh svetnikov. Naloge občine so bile: upravljanje občinskega premoženja, policijska varnost oseb in stvari, skrb za ceste, mostove in reke, zdravstveni nadzor, nadzor nad trgovanjem, cenami in utežmi, skrb za uboge in dela nezmožne, skrb za šolske stavbe, skrb za požarno varnost. Ker so bile občine premajhne za normalno delovanje, so jih sredi osemdesetih let združili (običajno dve katastrski občini). Nove občine so bile Sveti Urban, Desenci, Drstelja, Dolič, Jiršovci, Janežovci, Levanjci, Ločič, Vintarovci. Taka oblika občin je ostala nespremenjena tudi v času stare Jugoslavije. Večja sprememba se je zgodila z Zakonom o občinah leta 1933, ko so se odločili, da združijo vse te majhne občine v eno veliko. Nova občina se je imenovala Sveti Urban. Okupator je nekaj časa pustil ureditev takšno, kot jo je našel, nato pa je preimenoval občino Sveti Urban v občino Winterdorf ter spremenil večino krajevnih imen v občini.

SUMMARY

The role of a mayor was developing and changing throughout the history. At first the management was performed by a tribal chief, then a neighbourhood superior or a village superior, and later by a head of the feudal office. In the 18th century the landlords appointed the mayors called 'rihtar' who were responsible for the area or for numerated sections and were obliged to report on all the changes. For the purposes of taxation the state later formed tax municipalities which had a mayor ('rihtar') at the head, who was responsible for collecting the state taxes. After the French had departed from the Slovene area, the Austrians preserved the division of the land to municipalities and distinguished between the main municipalities and minor subsidiary municipalities. At the head of minor municipalities (Orstgemeinde) there were mayors ('rihtar') and two members of the committee who helped the mayor. The mayors ('rihtars') were obliged to see to the local matters and execute the tasks set by the local lords. On registering the parcels of land for the establishment of the Francisco cadastre, the latter was already signed by the mayors of minor municipalities. In the area of the present Destrnik municipality there were 11 municipalities (Destinzen, Testernigberg, Tristeldorf, Janschenberg, Janschendorf, Hirschendorf, Iuvanzen, Lotschitschberg, Lotschitdorf, Svedinzen, Winterdorf and Ober Velovlek). The Austrian authorities

issued the first act on municipalities in 1849 and completed it in 1862. The municipality administration consisted of the municipality board (Gemeindeausschuss) and the municipality directorate (Gemeindevorstand). The municipality board consisted of a mayor and at least two councillors. The municipality's responsibilities were the management of the municipality's assets, providing police security for people and objects, management of the roads, bridges and rivers, health control, control over trading, prices and weights, care for the poor and those unable to work, management of the school building, care for the fire safety. Since the municipalities were too small for normal functioning, they were joint (usually into two cadastre municipalities) until the middle of the 1980. The new municipalities were the following: St Urban, Desenci, Drstelja, Dolič, Jiršovci, Janežovci, Levanjci, Ločič, Vintarovci. Such form of municipalities remained unchanged even in the time of the Socialist Republic of Yugoslavia. A greater change was brought about by the issue of the Municipality Act in 1933 when it was decided that all minor municipalities be joint into one municipality. The new municipality was called St Urban. The Germans allowed such arrangement for some time, but later renamed the St Urban municipality to Winterdorf and changed the majority of the place names in the municipality.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Rolle des Bürgermeisters veränderte und entwickelte sich durch die Geschichte. Zuerst gab es Häuptlinge, danach Dorfälteste und später kannte man schon Amtsvorsteher. Im 18. Jahrhundert stellte die Herrschaft Bürgermeister ein- genannt „rihtar“. Diese „rihtar“ mussten Ihnen über alle Veränderungen in der Gemeinde Bericht erstatten. Wegen der Steuer, bildete der Staat später Steuergemeinden, die dem Staat Steuer gezahlt haben und an der Spitze war erneut ein „rihtar“. Nach dem Abzug der Franzosen, haben die Österreicher die Gemeineteilung der Franzosen beibehalten, jedoch gab es ab dann einen Unterschied zwischen der Hauptgemeinde und der Untergemeinde. An der Spitze der kleinen Ortsgemeinden waren ein „rihtar“ und zwei Ausschussmitglieder, die dem „rihtar“ geholfen haben. Die Aufgaben des „rihtar“-s waren: Sorge um Ortsangelegenheiten und die Befolgung der Anweisungen der Herrschaft. Während der Aufzählung von Grundstücken für die Entstehung des Grundkatasters, unterschrieben schon Bürgermeister der kleinen Gemeinden. Auf dem Gebiet von Destrnik, gab es 11 Gemeinden (Destinzen, Testernigberg, Tristeldorf, Janschenberg, Janschendorf, Hirschendorf, Iuvanzen, Lotschitschberg, Lotschitdorf, Svedinzen, Winterdorf und Ober Velovlek). Die Gemeindeverwaltung setzte sich aus dem Gemeindeausschuss und dem Gemeindevorstand zusammen. In dem Gemeindeausschuss waren der Bürgermeister und zumindest zwei Gemeinderäte. Die Aufgaben der Gemeinde waren: Verwaltung des Gemeindevermögens, Polizeischutz von Personen und Gegenständen, Verantwortung für Straßen, Brücken und Flüsse, Verantwortung für den Gesundheitszustand, Kontrolle über dem Handel, Preisen und Lasten, Verantwortung für die Armen und Arbeitsunfähigen, Verantwortung für das Schulgebäude, Feuerschutz. Weil die Gemeinden nicht richtig funktioniert haben denn sie waren ja zu klein, hat man sie Mitte der achtziger Jahre Vereint (meisten zwei Katastralgemeinden). Es entstanden somit neue Gemeinden und zwar: Sv. Urban, Desenci, Drstelja, Dolič, Jiršovci, Janežovci, Levanjci, Ločič, Vintarovci. Diese Form von Gemeinden blieb unverändert auch im alten Jugoslawien. Mit dem Gemeindegesetz 1933, als man beschlossen hatte, all diese kleinen Gemeinden in eine große Gemeinde zu vereinen, kam es natürlich zu großen Veränderungen. Die neue große Gemeinde nannte sich Sv. Urban. Die Besatzungsmacht hat diese Regelung zuerst so gelassen und danach hat man die Gemeinde Sv. Urban (St.Urban) umbenannt in die Gemeinde Winterdorf. Man veränderte auch die meisten Ortsnamen in der Gemeinde.

Irena Mavrič Žižek

Občina Destrnik med nacistično okupacijo 1941–1945

Irena Mavrič Žižek, prof. zgod., muzejska svetovalka
Muzej narodne osvoboditve Maribor

UDK 94 (497.4 Destrnik) "1941/1945"

Ključne besede: *druga svetovna vojna, žrtve,
okupatorska uprava, narodnoosvobodilni boj*

Občina Destrnik med nacistično okupacijo 1941–1945

IZVLEČEK

Avtorica v svojem prispevku obravnava kraje nekdanje občine Sveti Urban (danes Destrnik) med drugo svetovno vojno. V prispevku je obdelala okupatorsko upravo in narodnoosvobodilni boj tukajšnjega prebivalstva. Prispevek se končuje z imenskim seznamom žrtev druge svetovne vojne na območju nekdanje občine Sveti Urban v Slovenskih goricah.

The Municipality of Destrnik during the Nazi Occupation from 1941 to 1945

ABSTRACT

In the contribution the author deals with the sites of the former municipality of St Urban (the present Destrnik) during the Second World War. She has included the administration of the German Occupiers and the National Liberation Struggle of the local people of Destrnik. The contribution is concluded with a nominal list of the victims of the Second World War in the area of the former municipality of St Urban in Slovenske gorice.

Die Gemeinde Destrnik während der nazistischen Besatzung 1941 – 1945

SYNOPSIS

Die Autorin behandelt in ihrem Beitrag die Ortschaften der Gemeinde St. Urbanus (heute Destrnik) während des zweiten Weltkrieges. Im Beitrag beschreibt sie die Verwaltung der Besatzungsmacht und den Kampf um die nationale Befreiung der hiesigen Bevölkerung. Der Beitrag endet mit einer Namensliste der Opfer aus dem Gebiet der ehemaligen Gemeinde St. Urbanus in der Slowenischen Hügellandschaft namens Slovenske gorice während des zweiten Weltkrieges.

Kraji današnje občine Destrnik¹ v Slovenskih goricah so bili pred drugo svetovno vojno vključeni v občino Sveti Urban v ptujskem srezu. Občina se je razprostirala po jugozahodnem delu gričevnatih Slovenskih goric in je zajemala zahodni del spodnje doline reke Pesnice ter zgornjo dolino potoka Rogoznice. Obsegala je 16 katastrskih občin, po popisu prebivalstva z dne 31. marca 1931 je v njih živelo 2691 prebivalcev. Največ ljudi, kar 318, je bilo v kraju Placar, najmanj, le 43, pa v kraju Gomilce. Pred drugo svetovno vojno se je prebivalstvo v dolinah ukvarjalo s poljedelstvom in živinorejo, na prisojnih legah gričevja pa s sadjarstvom in vinogradništvom. Po socialni strukturi je bilo v občini 576 posestnikov, 79 kočarjev in 15 najemnikov.² Prodaja drv, živine, mlečnih izdelkov, sadja in vina na ptujskem trgu je tukajšnjim ljudem prinašala dodaten vir zaslužka. Mali kmetje in kočarji so si skromen dohodek poiskali v sezonskem delu v opekarni v Janežovcih ter pri gradnji vojaških bunkerjev v dolini Pesnice.³

Pred nacistično okupacijo na območju današnje občine Destrnik ni delovala samostojna krajevna skupina Švabsko-nemške kulturne zveze (Kulturbund). Pokrajinskemu obmejnemu uradu v Gradcu (Gaugrenzlandamt) je v mrežo svojih zaupnikov v omenjeni občini uspelo pridobiti le gostilničarja Mariniča in krojaškega mojstra Simoniča.⁴

Pristop k trojnemu paktu 25. marca 1941 je odmeval tudi med prebivalci Slovenskih goric. Dneve pred nacističnim napadom na Jugoslavijo je slovenskogoriško prebivalstvo preživelo v strahu in negotovosti. Dne 1. aprila so prenehale s poukom vse šole, v naslednjih dneh so sledili vpoklici rezervistov v jugoslovansko vojsko, za potrebe vojske pa so mobilizirali tudi vozove in vprežno živino pri kmečkem prebivalstvu. Pred drugo svetovno vojno v Destrniku ni bilo vojaških utrd. Obrambna linija betonskih bunkerjev ter protipehotnih in protitankovskih ovir je potekala po dolini Pesnice. Zgrajena je bila v letih 1939 in 1940 z namenom, da bi preprečila prodor nemških vojaških enot do Maribora in Ptuja s severa. Večina bunkerjev je bila poplavljen, redke posadke mož, slabo pre-skrbljene z obleko, hrano in orožjem, pa niso bile sposobne nuditi večjega odpora proti tedaj dobro opremljeni in izurjeni nemški vojski.⁵ Nemškimi vojakom je uspelo 8. aprila 1941 brez večjih spopadov zasesti Destrnik in okoliške kraje. Ljudje so nemškega okupatorja sprejeli z različnimi občutki. V nemškem vojnem ujetništvu se je znašlo 33 mož iz destrniške občine. Med njimi je bil tudi dr. Jože Potrč, zdravnik iz Janežovcev, sekretar okrožnega komiteja Komunistične partije Slovenije (KPS) na Ptujju. Nemci so ga zajeli s skupino ptujskih prostovoljcev v bližini Celja 12. aprila 1941, ko se je vračal domov iz Novega mesta, kamor je odšel skupaj s Francem Osojnikom in drugimi ptujskimi prostovoljci 7. aprila pod vodstvom Jožeta Lacka.⁶ Kratkotrajna aprilaska vojna je zahtevala svoj krvni davek tudi med prebivalci destrniške občine. Dne 10. aprila 1941 je v bojih pri Vidmu v

¹ Današnja občino Destrnik sestavlja 17 zaselkov oziroma vasi: Desenci, Destrnik, Dolič, Drstelja, Gomila, Gomilci, Janežovci, Janežovski Vrh, Jiršovci, Ločki Vrh, Levanjci, Placar, Strmec pri Destrniku, Svetinci, Vintarovci, Zasadi in Zgornji Velovlek.

² Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 518 in 519; v občino Sveti Urban v Slovenskih goricah so spadali kraji: Desenci, Destrnik, Dolič, Drstelja, Gomila, Gomilce, Janežovci, Janežovski Vrh, Jiršovci, Levanjci, Ločki Vrh, Placar, Svetinci, Vintarovci, Zasadi in Zgornji Velovlek.

³ Opekarniški obrat v Janežovcih je bil ustanovljen leta 1928. Deloval je v okviru "Tvrde Vidic in drug" s sedežem v Ljubljani. Lastnik obrata je bil ljubljanski posestnik in trgovec Anton Dežman.

⁴ Arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor, Vertrauensmännerliste der Untersteiermark, Gaugrenzlandamt; dalje: AMNOM.

⁵ Zelenko, A., Rupnikova linija na Koroškem in Štajerskem, Vojni muzej Logatec, Vojnozgodovinski zbornik 14, Logatec 2003, str. 37 in 38.

⁶ AMNOM, fond St. HB., Kreisführung Pettau, fasc. K 10/1, Verzeichnis der in deutscher Kriegsgefangenschaft befindlichen Kriegsgefangenen der Grossgemeinde Winterdorf, Landkreis Pettau, 30. Oktober 1941; Kreft, B., Življenje za človeka, Potret dr. Jožeta Potrca, Maribor 1970, str. 31 in 32; Rojic, V., Spomini na osvobodilni boj, Skozi viharje v lepšo prihodnost, Ptuj 1981, str. 221 in 222; dalje: Rojic, Spomini; Šuligoj, L., Življenjska in revolucionarna pot Franca Osojnika - Kostje, brošura Franc Osojnik - Kostja, Ptuj 1986, str. 14. Dr. Jože Potrč je vsa štiri leta vojne preživel v taboriščih vojnih ujetnikov, nekaj časa je bil tudi v taborišču Mühlberg an der Elbe.

Halozah padel Franc Toplak iz Vintarovcev, v nemškem vojnem ujetništvu v Nemčiji pa sta leta 1941 preminila Anton Horvat iz Zgornjega Velovleka in Franc Irgl iz Janežovskega Vrha.⁷

Kratkotrajno nemško vojaško upravo je 14. aprila 1941 zamenjala civilna. Nemški okupator je v prvih mesecih vojne pustil staro jugoslovansko upravno razdelitev; 14. aprila je razpustil občinske odbore, izvoljene na zadnjih občinskih volitvah leta 1938, ter imenoval nove *uradujoče župane*. V občini Sveti Urban v Slovenskih goricah so nacisti odstavili dotedanjega župana Antona Hergo. Za župana so najprej imenovali Edvarda Mariniča, kasneje pa je županske posle prevzel Rudolf Terglavčnik.⁸ Po okupatorjevem štetju prebivalstva 29. novembra 1942 je v občini Sveti Urban, ki je obsegala 34,16 km², živelo v 634 gospodinjstvih 2653 oseb, kar je predstavljalo 2,5 % vsega prebivalstva v ptujskem okrožju. Največ, kar 2368 ali 90,2 %, se jih je ukvarjalo s kmetijstvom, v industriji in obrti je bilo zaposlenih 113 oseb ali 4,3 %, zaslužek v trgovini in prometu je našlo 20 oseb ali 0,7 %, gospodinjstvo službo je opravljalo 24 oseb ali 0,9 %, v javni službi je bilo 34 oseb ali 1,3 %, brez zaposlitve pa je bilo 67 oseb ali 2,6 % vsega prebivalstva v občini. Po socialni strukturi je bilo kar 71,5 % kmetov – samostojnih gospodarjev kmetij, 9,9 % delavcev, 17 % služinčadi, 0,9 % uradnikov in 0,7 % uslužbencev ter nameščencev.⁹ Prebivalstvo je bilo zelo revno, naselja so bila raztresena po gričevju, v občini pa ni bilo elektrike.¹⁰

Nemški okupator je slovenskemu narodu namenil etnično uničenje. V pičlih petih letih je hotel popolnoma ponemčiti deželo in ljudi. Najprej je dosledno odstranil vse slovenske napise na javnih ustanovah ter poskrbel za ponemčenje imen naših krajev; vse to naj bi dalo deželi zopet *nemško lice*. Že konec aprila 1941 je šef civilne uprave na Spodnjem Štajerskem dr. Siegfried Uiberreither izdal odredbo, da je treba kraje poimenovati z imeni iz Krajevnega imenika (Ortsverzeichnis), ki sta ga leta 1940 pripravila dr. Manfred Straka in dr. Wilhelm Sattler skupaj s sodelavci graškega Inštituta za jugovzhodno nemštvo. Kraje so večinoma preimenovali s krajevnimi imeni iz avstro-ogrske monarhije, nove spremembe pa so sledile jeseni leta 1943, ko so v večini krajev ukinili svetniško obliko.¹¹ Občino Sveti Urban so Nemci najprej preimenovali v Sankt Urban, leta 1943 pa v Winterdorf po kraju Vintarovci. Preostale kraje današnje destrniške občine pa so med vojno preimenovali takole:

Kraj	Leta 1941	Leta 1943
Desenci	Destinzen	Zehent
Destrnik	Desternigberg	Urbaniberg
Dolič	Dolitschen	Gründl
Drstelja	Tristeldorf	
Gomila		Lebern
Gomilce		Lebring
Janežovci	Janschendorf	Breunerhof
Janežovski Vrh	Janschenberg	Breunerberg
Jiršovci	Hirschendorf	
Levanjci	Juvanzen	Lakendorf
Ločki Vrh	Lotschitschberg	Schachenberg
Placar	Platzern	
Svetinci	Swetinzen	Neusetzerberg
Vintarovci	Winterdorf	
Zasadi	Sasadi	Satzen
Zgornji Velovlek	Obervelovlek	Oberochsenau ¹²

Takoj po uvedbi civilne uprave, sredi aprila 1941, so nacisti razpustili vsa slovenska društva, združbe in organizacije, njihovo premoženje pa so zaplenili v korist nemškega rajha. Na območju današnje občine Destrnik je bilo ukinjenih 10 društev. Njihova imena so bila objavljena v posebnem razglasnem listu (Bekanntmachungen),

⁷ Zgodovinski arhiv Ptuj, fond Vojna škoda, šk. 40 in 79; dalje: ZAP.

⁸ AMNOM, fond St. HB., Kreisführung Pettau, fasc. K 11/3, mapa Ortsgruppe Winterdorf, in fasc. K 18/2, mapa Ortsgruppe Winterdorf, Amt Volksbildung.

⁹ AMNOM, Ergebnisse der Bevölkerungsbestandsaufnahme in der Untersteiermark vom 29. November 1942, str. 51, dalje: Ergebnisse.

¹⁰ AMNOM, fond St. HB., Kreisführung Pettau, fasc. K 11/3, mapa Ortsgruppe Winterdorf.

¹¹ Ferenc, T., Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945, Maribor 1968, str. 731 in 732; dalje: Ferenc, Nacistična.

¹² Ortsverzeichnis zur Gemeindegrenzkarte von Untersteiermark, Miesstal und Übermurgebiet, Graz 1940, str. 38; Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, Graz, Nr. 24, 26. Avgust 1943, str. 170 in 171.

ki ga je izdajal ukinitveni komisar za Spodnjo Štajersko Maks Hruby. Med društvi je bilo z odločbo št. 36 z dne 15. oktobra 1941 prvo ukinjeno Društvo kmečkih fantov in deklet. Njemu so sledila še druga: Fantovski odsek, Katoliški dom, Pevsko društvo, Krajevna kmečka zveza, Prostovoljno gasilsko društvo, Gospodarsko in bralno društvo (prosvetno društvo), Sokolska četa in Podružnica sadjarskega in vrtnarskega društva za Slovenijo; kot zadnja je bila z odločbo št. 186 z dne 25. avgusta 1942 ukinjena Hranilnica in posojilnica v Destrniku. Med okupacijo so Nemci na novo ustanovili le gasilsko društvo ter Sadjarsko in vrtnarsko društvo Vintarovci, ki je ob ustanovitvi prevzelo pravila Deželnega vrtnarskega društva Südmark iz Gradca.¹³ Od denarnih zavodov je med vojno delovala le Raiffeisenkasse Vintarovci. Denarni zavod je vodil Edvard Marinič, njegov namestnik je bil Alojz Bračič iz Janežovcev, člani upravnega odbora pa so bili Jožef Mahorič iz Gomile, Franc Belec iz Vintarovcev in Janez Žampa iz Levanjcev.¹⁴

Okupator je zaplenjeno društveno in cerkveno posest ter posest aretiranih in zaprtih pripadnikov odporniškega gibanja predal v upravljanje pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva v Mariboru. Za zaplenjeno posest je skrbel glavni oddelek V – poljedelstvo in gozdarstvo. Za sedem posestev z območja današnje občine Destrnik, katerih skupna površina je znašala 61,57 ha, je skrbel Višja uprava Ptuj (Oberverwaltung Pettau), ki jo je med okupacijo vodil višji upravitelj Arthur Ulitzka s Ptuja.¹⁵

Konec aprila 1941 so nacisti na Spodnjem Štajerskem ukinili vse javne knjižnice, hkrati pa so začeli veliko akcijo uničevanja slovenskih knjig. Zažgali so učiteljsko in šolarsko knjižnico ljudske šole v Destrniku, ki sta imeli skupaj okrog 830 knjig. Poleg knjig so uničili tudi celoten šolski arhiv ter šolsko kroniko za šolsko leto 1940/41. Učiteljci Avgusti Kirbiš je uspelo rešiti in skriti le nekaj mladinskih knjig iz šolarske knjižnice.¹⁶ Podobno usodo sta doživeli tudi bogati knjižnici sokolske čete in bralnega društva. Večino knjig so zažgali, nekaj knjig pa je članom obeh društev uspelo poskriti na svojih domovih.¹⁷

Aprila 1941 so nacisti na Spodnjem Štajerskem začeli z aretacijami narodnozavednih Slovencev, ki bi jih ovirali pri ponemčevanju dežele. Iz krajev današnje občine Destrnik je bilo v Srbijo in na Hrvaško izgnanih 13 oseb. Že s 5. transportom 20. junija 1941 je bila izseljena učiteljica Ana Ivančič, z 10. transportom 3. julija 1941 Ema Potrč z otrokoma in svojimi starši, z 21. transportom 19. julija 1941 delavka Frančiška Kranjc, ključavničar Karl Pavelka ter viničarka Frančiška Strgar z otroki. Kot zadnji je bil iz Destrnika z 22. transportom 20. julija 1941 izseljen kmet Marko Hašič. Vsi izgnanci, razen Karla Pavelke, so vojno vihro preživeli in so se po osvoboditvi vrnili domov.¹⁸

Pri ponemčenju slovenskega prebivalstva na Spodnjem Štajerskem je imela vodilno vlogo Štajerska domovinska zveza (ŠDZ). Ustanovljena je bila 10. maja 1941 s posebno odredbo šefa civilne uprave na Spodnjem Štajerskem dr. Siegfrieda Uiberreitherja. Imela je nalogo, da zajame *“vse ljudi, ki se priznavajo k Führerju in velikonemškemu rajhu”*.¹⁹ Po valu propagandnih zborovanj na Spodnjem Štajerskem so od 17. do 25. maja 1941 sprejemali prijave za vstop v ŠDZ. Viktor Jabornik, vodja krajevne skupine ŠDZ Vintarovci, je 26. maja 1941 poročal, da se je v ŠDZ prijavilo 1726 ljudi, v vermanšaft 138 in v nemško mladino 197 oseb.²⁰ Večina prebivalstva se je prijavila v organizacijo zaradi strahu in groženj pred izselitvijo in zapiranjem zavednih Slovencev v ječe in taborišča, del prebivalstva pa je preslepila nacistična socialna demagogija o *“boljšem življenju brez revščine”*. Za sprejem v ŠDZ sta bili pomembni politična in rasna ocena prosilca, ki ju je prejel od sprejemne komisije. Politično oceno je ponavadi predlagal vodja krajevne skupine, ki je tudi najbolj poznal krajevne razmere, rasno oceno pa je podal rasni preiskovalec. Z ocenama so nacisti hoteli izločiti vse *“Nemcem sovražne osebe”*, rasno neustreznim elementom pa *“onemogočiti vključitev v nemško ljudsko skupnost”*.²¹ Posebna sprejemna komisija je prebivalce destrniške občine

¹³ AMNOM, Objave komisarja za ukinitve društev, organizacij in združenj na Spodnjem Štajerskem.

¹⁴ AMNOM, fond St. HB., Kreisführung Pettau, fasc. K 11/3, mapa Ortsgruppe Winterdorf. V nadzorni svet denarnega zavoda, ki ga je vodil Jožef Zelenik iz Levanjcev, so bili imenovani Anton Herga iz Vintarovcev, Johann Vertič iz Zgornjega Velovleka, Alojz Toplak iz Desencev, Anton Remih iz Placarja, Karl Graber iz Jiršovcev, Franc Zagoršek iz Janževskega Vrha, Anton Bezjak iz Drstelje ter Alojz Cvetko iz Svetincev.

¹⁵ AMNOM, Liegenschafts-Verzeichnis der H. A. IV, Stand vom 15. März 1943, str. 17.

¹⁶ Arhiv Slovenskega šolskega muzeja, Dokumentacijska zbirka, Državna ljudska šola Sveti Urban – Destrnik; dalje: ASŠM, Državna ljudska šola.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ AMNOM, Verzeichnis der aus der Untersteiermark ausgesiedelten Personen und der Betriebe, welche, durch die Dienststelle des deutschen Volkstums beschlagnahmt wurden; usoda ključavničarja Karla Pavelke nam ni znana.

¹⁹ Ferenc, Nacistična, str. 747.

²⁰ AMNOM, fond St. HB., Kreisführung Pettau, fasc. K11/3, mapa Ortsgruppe Winterdorf, Erfassungsliste.

²¹ Ferenc, Nacistična, str. 749 in 750.

pregledala v dneh od 7. do 10. julija 1941. V arhivskem gradivu nimamo ohranjenega poročila o številu oseb oziroma družin, ki so se zvrstile pred sprejemno komisijo. Ohranjeni so le podatki o rasni oceni, ki jo je prejelo tukajšnje prebivalstvo. Največ prebivalcev, kar 72 %, je dobilo rasno oceno III (povprečno) – prevladovali so manj izravnani mešanci s pretežno dinarskim deležem in z vidnimi vzhodnimi znamenji; rasno oceno II (dobro) je dobilo 12 % prebivalcev, 16 % prebivalcev krajevne skupine ŠDZ Vintarovci pa je bilo spoznanih za rasno neustrezne ter so prejeli oceno IV. Posamezni tipi ras so bili pri prebivalstvu zastopani takole: nordijska rasa z 18,5 %, falka rasa s 3,5 %, dinarska rasa s 47 %, zahodna s 3 %, vzhodna s 14 %, vzhodnobaltska s 17 % in neevropska z 1 %.²² Iz ohranjenega poročila Johanna Loidla, vodje krajevne skupine ŠDZ Vintarovci, ki ga je poslal 12. novembra 1941 na okrožno vodstvo v Ptuj, izvemo, da je jeseni 1941 v krajevni skupini živelo 2733 ljudi ter da je bilo v ŠDZ sprejetih 1352 oseb.²³ Leta 1942 je bilo po rezultatih štetja prebivalstva z dne 29. novembra 1942 v ŠDZ 1385 oseb ali 51,94 % vseh prebivalcev, ki so živeli na območju krajevne skupine ŠDZ Vintarovci.

Dokončnih članov je bilo 7 ali 0,4 %; prejeli so rdeče izkaznice in predstavljali "kristalizacijsko jedro" ŠDZ. Začasnih članov je bilo 1378 ali 78,9 %. Dobili so zelene izkaznice, svojo pripadnost "führerju in velikonemškemu rajhu" pa so morali s svojim delom šele dokazati. Mladih (Deutsche Jugend), rojenih med 1. januarjem 1925 in 31. marcem 1927, je bilo v krajevni skupini 43 ali 2,5 %. Prejeli so posebna potrdila (Dienstausweis). V ŠDZ ni bilo sprejetih 318 oseb ali 18,2 %. Zunaj ŠDZ je ostalo 13 nemških državljanov (Reichsdeutsche) ter 8 članov nacistične stranke NSDAP.²⁴ Članstvo v ŠDZ je odločalo o državljanstvu. Nacisti so ga na Spodnjem Štajerskem dokončno uredili spomladi leta 1942. Dokončni člani ŠDZ so dobili stalno državljanstvo, začasniki člani pa državljanstvo na preklic. V krajevni skupini ŠDZ Vintarovci je dobilo stalno nemško državljanstvo 20 ljudi ali 0,8 %, državljanstvo na preklic je prejelo 2205 oseb ali 83,1 %, zaščitencev nemškega rajha je postalo 425 ljudi ali 16 %. V krajevni skupini so živeli tudi trije tujci – Italijan in dva Hrvata.²⁵

Od podeljenega državljanstva so bile odvisne tudi pravice in dolžnosti prebivalcev. Državljanji na preklic so morali opravljati obvezno državno delovno službo (Reichsarbeitsdienst). Moški, člani ŠDZ in stari od 18 do 45 let, so bili obvezniki vermanšafta. Iz krajevne skupine ŠDZ Vintarovci so bili vključeni v šturm št. 3 in 4, oba šturma pa sta bila vključena v Sturmbann I, ta pa v Standarto Ptuj sever (Pettau Nord).²⁶ V okviru vermanšafta so se moške urili v vojaških borbenih veščinah v duhu nacistične ideologije, od spomladi leta 1942 pa jih okupator začel uporabljati za boj proti partizanom. Poleti 1944 so nacisti vpoklicali iz krajevne skupine ŠDZ Vintarovci 67 mož, članov vermanšafta; dodelili so jih alarmni kompaniji ter jih poslali na južno mejo nemškega rajha v boj proti "banditom".²⁷ Od poletja 1942 so moške, rojene med letoma 1908 in 1928, postopoma mobilizirali v nemško vojsko. Naborni kraj za mobilizirance iz Destrnika in okoliških krajev je bil Ptuj. Prvi rekruti iz Ptuja so odšli na vojaško urjenje v garnizijo Kufstein na Tirolsko že 21. julija 1942. Med njimi je bilo tudi 11 fantov letnika 1923 iz krajevne skupine ŠDZ Vintarovci, kar je predstavljalo 2,2 % vseh vpoklicanih iz ptujskega okrožja.²⁸ O odhodu prvih rekrutov v nemško vojsko iz Ptuja je poročal tudi Štajerski gospodar. Med drugim je zapisal: "...na slavnostno okrašenem trgu pred nemško hišo so se zastopniki vojske, države, organizacije Steirischer Heimatbund in občinstva poslovili z lepimi govori od teh mladih vojakov. S cvetjem okrašeni mladeniči, ki so s petjem in vriskanjem oživel mesto in okolico, so v spremstvu godbe veselo korakali proti kolodvoru, prebivalstvo jih je pa veselo pozdravljalo..."²⁹ Večina fantov se je v letih 1942 in 1943 odzvala pozivom v nemško vojsko ter tako zaščitila svoje družine pred preganjanjem. Leta 1944 so se na območju današnje občine Destrnik pojavili prvi dezertjerji iz nemške vojske. Spomladi leta 1944 je na vzhodni fronti iz nemške vojske pobegnil Franc Marinič iz Ločkega Vrha. Priključil se je 1. jugoslovanski brigadi, ustanovljeni v Sovjetski zvezi, ter še istega leta padel v bojih za osvoboditev Jugoslavije.³⁰ Poleti 1944 je nemški okupator začel preganjati sorodnike dezertjerjev iz nemške vojske. Z odločbama št. 565 in 566, ki ju je do 20. februarja 1945 pripravilo zvezno vodstvo ŠDZ, sta bila iz krajevne skupine ŠDZ Vintarovci odpeljana v Taborišče za kazenske posebne delovne obveznike v Strnišče pri Ptuj Janez in Terezija Fras. Nemci so na odločbo zapisali, da je njun sin Janez odšel 12. septembra 1944 prostovoljno k "banditom" ter ni izkoristil možnosti amnestije in se ni vrnil domov. Natančnega števila vseh Slovencev, ki so padli kot pripadniki nemških oboroženih sil za "führerja in rajh" z območja današnje občine Destrnik, še nimamo. Po doslej zbranih podatkih je v nemški vojski padlo 50 fantov in mož. Prva med njimi sta bila iz Vintarovcev: Ivan Vojsk, ki je padel v začetku novembra 1942 na bojišču v Tuniziji, in Leopold Štumberger, ki je bil ubit februarja 1943 na vzhodni fronti.³¹

Med okupacijo so bili kraji nekdanje občine Sveti Urban v Slovenskih goricah vključeni v krajevno skupino ŠDZ Vintarovci (Ortsgruppe Winterdorf). Podrejena je bila Okrožnemu vodstvu ŠDZ Ptuj, ta pa zveznemu vodstvu s sedežem v Mariboru. Avgusta 1941 je bila razdeljena na 3 celice in 19 blokov, leta 1942 pa se je število blokov povečalo na 20. Prva celica je zajela območje Vintarovcev, Jiršovcev, Drstelje, Placarja in Janežovcev. Razdeljena je bila na 8 blokov. V njej je živelo 1317 prebivalcev. Celico je do začetka avgusta 1942 vodil Anton Remih, posestnik iz Placarja. Druga celica je pokrivala naselja Destrnik, Desence, Svetince in Ločki Vrh. Štela je 6 blokov s 738 prebivalci. Med okupacijo je celico vodil Johann Belec, posestnik iz Vintarovcev. Tretja celica, kamor so

Slika 1: Zbirni seznam prijavljenih ljudi za sprejem v Štajersko domovinsko zvezo v krajevni skupini Vintarovci (vir: Arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor)

²² ZAP, fond Mestna občina Ptuj 1941–1945, šk. 18, ovoj St. HB. – spisovno gradivo 1941; Ferenc, T., Viri o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji 1941–1945, Maribor 1980, str. 257 in 260.

²³ AMNOM, fond St. HB., Kreisführung Pettau, fasc. K 11/3, mapa Ortsgruppe Winterdorf, dopis.

²⁴ AMNOM, Ergebnisse, str. 39.

²⁵ Prav tam.

²⁶ AMNOM, Befehlsblatt der Bundesführung des Steirischen Heimatbund, Juli 1943, Folge 7, str. 185; dalje: Befehlsblatt.

²⁷ AMNOM, Steierland, Soldatenzeitung des Gaues Steiermark, Ausgabe für Steiermark, Nr. 7, August 1944, str. 5; dalje: Steierland, Soldatenzeitung.

²⁸ Nemška mobilizacija Slovencev v drugi svetovni vojni, Zbornik, Celje 2001, str. 44.

²⁹ Prvi rekruti nemške vojske iz Spodnje Štajerske, Štajerski gospodar, letnik II, št. 30, 25. julij 1942, str. 6.

³⁰ AMNOM, Kartoteka žrtev druge svetovne vojne.

³¹ Prav tam.

in Wilhelmine Krischnitz.⁵² V šolskem letu 1942/43 je upravitelj postal Emil Unger.⁵³ V začetku marca 1943 je vodenje šole prevzel Erich Scholze, upravitelj šole iz Majšperka, ter jo vodil do konca vojne. Poleg omenjenih učnih moči so na šoli krajši ali daljši čas poučevali še: Gertrude Holzer, Fritz Schehl, Christine Maier, Liselote Payer in Liselote Riess.⁵⁴ Učitelji, ki so prišli iz Avstrije, so vsebino pouka prilagodili nacistični vzgoji in ponemčevanju. Največ časa so namenili zgodovini nacističnega gibanja, poznavanju življenja in dela Adolfa Hitlerja, petju nacističnih pesmi, vojaškim borilnim veščinam ter učenju nemščine. Slovenska govornica med učenci je bila v šoli strogo prepovedana. Z mladino so ravnali surovo; pretepali so jo za vsak najmanjši prekršek, jo pred zračnimi napadi zapirali v šolsko klet, sami pa se skrivali v bližnjem gozdu.⁵⁵

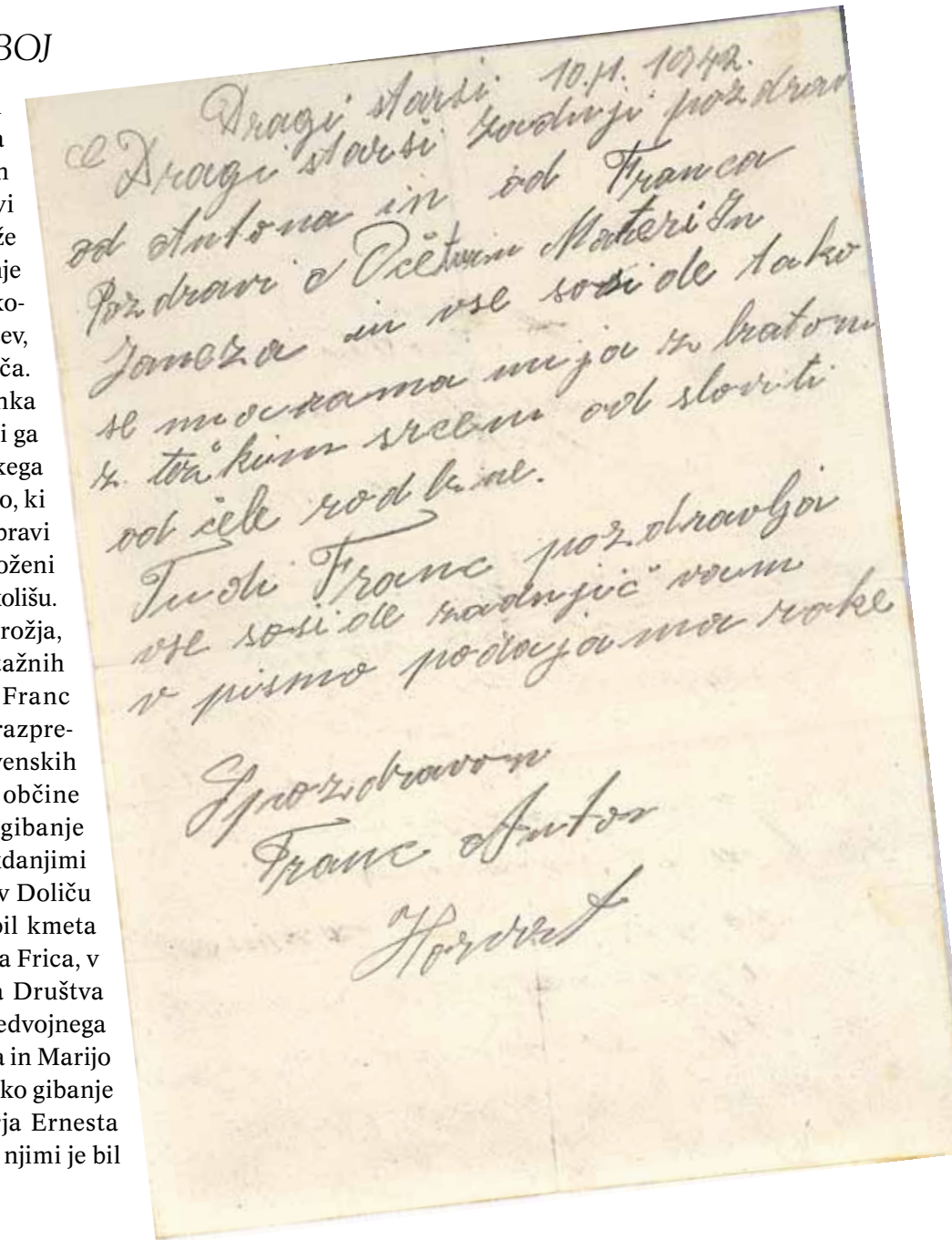
Med vojno so Nemci ob zimskih večerih pripravljali posebne jezikovne tečaje za odrasle. Po nacističnih načrtih bi se morali vsi Spodnještajerci naučiti nemščine v treh ali štirih letih. Za izpeljavo jezikovnih tečajev v krajevni skupini ŠDZ Vintarovci je bila zadolžena v okviru urada za ljudsko izobraževanje najprej učiteljica Liselote Payer, od jeseni 1943 pa upravitelj šole Erich Scholze. Nemščino v tečajih so poučevali učitelji iz destrniške šole, od jeseni 1942 pa jim je pri delu pomagal tudi domačin Johann Veber iz Placarja. Leta 1941 je bilo v krajevni skupini organiziranih 10 jezikovnih tečajev, ki se jih je udeležilo 495 oseb, nemščino pa so poučevale učiteljice Avgusta Kirbiš, Elisabetha Tardy in Anna Hartleb. V veliki jezikovni akciji 1943/44, ki je zajela vso Spodnjo Štajersko, je bilo v krajevni skupini ŠDZ Vintarovci izpeljanih 12 jezikovnih tečajev, obiskovalo jih je 541 tečajnikov, 150 oseb pa je bilo vključenih v učenje nemščine na domu.⁵⁶ V želji, da bi se spodnještajersko prebivalstvo čim prej naučilo nemščine, so nacisti leta 1942 tudi v Destrniku ustanovili "ljudsko knjižnico". Vodila jo je učiteljica Christine Pflingstner; novembra 1944 je imela knjižnica 95 bralcev.⁵⁷

Za varnost in red na območju današnje občine Destrnik je med vojno skrbelo orožniška postaja v Vintarovcih. Podrejena je bila orožniškemu oddelku v Lenartu, le-ta pa Orožniškemu okrožju Ptuj in naprej Orožniškemu glavarstvu v Maribor. Sprva je bila majhna, saj je imela le dva orožnika in dva pomožna policista. Proti koncu vojne pa se je število orožnikov povečalo na pet. Do junija 1942 jo je vodil orožniški stražmojster Johann Loidl, po njegovi smrti pa je vodstvo postaje prevzel orožniški stražmojster Leopold Egger.⁵⁸ Po napadu borcev Slovenskogoriške čete na orožniško postajo 7. junija 1942 so Nemci v začetku oktobra 1942 sedež orožniške postaje prenesli v župnišče v Destrnik. Poslopje postaje so obdali z bodečo žico ter pri postojanki zgradili bunker.⁵⁹ Za pomoč orožnikom je bila jeseni leta 1942 ustanovljena deželna straža (Landwacht). Vanjo so bili vključeni domačini, ki so pod vodstvom orožnikov ponoči patrolirali po terenu in varovali nemške ustanove. Po seznamu z dne 18. decembra 1943 je bilo v deželno stražo iz destrniške občine vključenih 36 mož, ki so bili oboroženi s petimi puškami in 240 naboji.⁶⁰ O manjših sabotažnih akcijah, političnih nastopih ter napadih na nemške postojanke, ki so jih izvedli borci Slovenskogoriške čete, je orožniška postaja poročala že leta 1942, znova pa jeseni 1944. Med akcijami "banditov", kakor partizane imenujejo orožniki v svojih poročilih, je bilo nekaj zaplemb in političnih mitingov. Prvi miting je orožniška postaja prijavila 4. oktobra 1944. Potekal je v Placarju pri Ptuj, na njem pa se je zbralo 25 ljudi. Med udeleženci je bilo tudi sedem šolarjev. Priredila ga je skupina 6 partizanov in ene partizanke, ki so bili oblečeni v srbske in vermanske uniforme, oboroženi pa s puškami, pištolami in ročnimi granatami. Orožniško poročilo žal ne navaja imena hiše, v kateri je potekal miting.⁶¹ Večjo preskrbovalno akcijo so "banditi" izvedli v noči na 4. november v Placarju. Kakor je poročala orožniška postaja, je skupina 10 partizanov, oblečenih v srbske uniforme ter oboroženih s pištolami, izpraznila tamkajšnjo trgovino. Pri odhodu so naleteli na orožniško zasedo, vnel se je spopad, v katerem je bil en partizan ubit, dva pa ujeta.⁶² Med tukajšnjim prebivalstvom je odmeval partizanski napad na orožniško postajo v Destrniku v večernih urah 6. decembra 1944. Napad na postajo ni uspel, saj je bila orožniška postojanka zelo utrjena, močna partizanska skupina, po

poročilu orožnikov naj bi štela celo okoli 60 mož, pa je uničila pošto in močno poškodovala občinski in matični urad. V akciji so partizani zaplenili 2000 rajhovskih mark ter večje število živilskih kart.⁶³ Partizani so ponovno preskrbovalno akcijo v Placarju opravili 9. decembra zvečer. Zaplenili so hrano in pijačo, tukajšnjemu prebivalstvu pa pripravili politični miting.⁶⁴ V poznih večernih urah 12. decembra je skupina partizanov obiskala prebivalce Levanjcev. Na mitingu so domačinom pojasnili pomen OF in cilje narodnoosvobodilne vojne.⁶⁵ Naslednji dan so trije partizani v Ločkem Vrhu prisilno mobilizirali enega domačina.⁶⁶ Manjše akcije so se nadaljevale tudi spomladi leta 1945.

NARODNOOSVOBODILNI BOJ

Destrnik z okoliškimi kraji je bil v prvih dveh letih vojne eno izmed žarišč upora proti okupatorju na območju Slovenskih goric. Prvi, ki je prinesel glas o ustanovitvi OF na destrniško območje, je bil kmet Jože Lacko iz Nove vasi. Za osvobodilno gibanje je pridobil svoja stara znanca, predvojna komunista Franca Osojnika, kmeta iz Desencev, in ključavničarja Franca Rajšpa iz Doliča. Skupaj so se 21. julija 1941 udeležili sestanka OF v Novi vasi pri Ptuj. Na sestanku, ki ga je vodil Miloš Zidanšek, član Pokrajinskega komiteja KPS za severovzhodno Štajersko, ki je potekal na robu gozda na Gojčičevi dobri med Novo vasjo in Žabjakom, so bili položeni temelji za nadaljnji razvoj OF v ptujskem okolišu. Udeleženci so se dogovorili za zbiranje orožja, mobilizacijo v partizane, izvajanje sabotažnih akcij in pridobivanje članov za OF.⁶⁷ Franc Osojnik je v prvih mesecih okupacije razpredel mrežo sodelavcev OF po vaseh Slovenskih goric. Na območju sedanje destrniške občine mu je uspelo pridobiti za odporniško gibanje trdne sodelavce, ki jih je našel med nekdanjimi člani Društva kmečkih fantov in deklet v Doliču in Destrniku. V Doliču je za OF pridobil kmeta Alojza Krambergerja in delavca Vincenca Frica, v Levanjcih Jožeta Zelenika, predsednika Društva kmečkih fantov in deklet, v Placarju predvojnega komunista kovača Jožeta Frasa ter Franca in Marijo Potočnik. V Vintarovcih se je v odporniško gibanje vključila zavedna družina ključavničarja Ernesta Reša s tremi sinovi. Najbolj aktiven med njimi je bil

Slika 2: Poslovilno pismo bratov Franca in Antona Horvata iz Gomilcev pri Destrniku. Kot talca sta bila ustreljena v Mariboru 2. oktobra 1942 (vir: Arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor)

⁵² AMNOM, Der Aufbau des Schulwesens in der Untersteiermark, Graz 1941, str. 107.

⁵³ AMNOM, fond St. HB., Kreisführung Pettau, fasc. K 11/3, mapa Ortsgruppe Winterdorf.

⁵⁴ ASŠM, Državna ljudska šola; AZG PMP, fasc. Landrat, Amtliche Nachrichten 1941–1945;

⁵⁵ AŠSM, Državna ljudska šola.

⁵⁶ AMNOM, fond St. HB., Kreisführung Pettau, fasc. K 18/2, mapa Ortsgruppe Winterdorf – Amt Volksbildung.

⁵⁷ Prav tam, Leserkreis der Bücherei; učiteljica Christl Pflingstner je bila od decembra 1943 zadolžena tudi za pisanje vaške knjige (Dorfbuch).

⁵⁸ AMNOM, fasc. Orožniško okrožje Ptuj, mapa Orožniška postaja Vintarovci. Leopold Egger je bil rojen 8. novembra 1897 v kraju Fohnsdorf v okrožju Judenburg. Na Spodnjo Štajersko je prišel 20. junija 1942 iz kraja Leutschach iz okrožja Leibnitz. Član NSDAP od leta 1938.

⁵⁹ AMNOM, fasc. Orožniško okrožje Ptuj; AZG PMP, fasc. Topografski podatki iz narodnoosvobodilne borbe za občini Destrnik in Juršinci; dalje: Topografski podatki.

⁶⁰ AMNOM, fasc. Orožniško okrožje Ptuj, Land- und Stadtwacht.

⁶¹ AMNOM, fasc. Orožniško glavarstvo Maribor, Bandenmeldungen Untersteiermark, 6. Oktober 1944.

⁶² Prav tam, Bandenmeldungen Untersteiermark, 5. November 1944.

⁶³ Prav tam, Bandenmeldungen Untersteiermark, 8. Dezember 1944.

⁶⁴ Prav tam, Bandenmeldungen Untersteiermark, 11. Dezember 1944.

⁶⁵ Prav tam, Bandenmeldung Untersteiermark, 14. Dezember 1944.

⁶⁶ Prav tam, Bandenmeldung Untersteiermark, 15. Dezember 1944.

⁶⁷ Rojic, Spomini, str. 222. Poleg Lacka, Osojnika in Rajšpa so se sestanka udeležili še: Franc Čuček, Zvonko Sagadin, Rudi Žnidarič, Miha Anžel, Leopold Voda, Karel Arnuš, Franc Peršon in Alojz Lovrenčič.

Vinko, ki je bil tik pred vdorom okupatorja ptujski okrožni sekretar SKOJ-a. V Gomilcih sta se aktivistom OF priključila brata Anton in Franc Horvat. Z osvobodilnim gibanjem so sodelovali še Olga Čeh iz Janežovcev, Neža in Terezija Kolednik, Ana Januš iz Janežovskega Vrha ter Janez Kocmut iz Strmca pri Destrniku.⁶⁸

Že leta 1941 je postal Osojnikov dom v Desencih trdna postojanka političnih aktivistov. Osojnikova mati Ana, žena Ivanka in sestra Marija so skrbele za njihovo varnost, jih oskrbovale s hrano ter dajale prispevke za OF. Varno zatočišče na domačiji je novembra 1941 našel tudi Jože Lacko, potem ko se je umaknil v ilegalo, decembra pa se mu je na domačiji pridružil tudi Franc Kramberger. Vsi trije, Osojnik, Lacko in Kramberger, so obiskovali znance po Slovenskih goricah ter pri njih organizirali manjše sestanke OF. Februarja 1942 so se oglasili tudi pri Francu Fuksu v Zgornjem Velovleku, zbranim ljudem pa so pojasnili pomen narodnoosvobodilnega gibanja.⁶⁹ Marca 1942 je Franc Osojnik odšel na sedež PK KPS za Štajersko v Sveti Vid pri Rogaški Slatini, kjer je poročal o uspehih OF v ptujskem okrožju. Domov se je vrnil z Mimo Kovač - Barčko, aktivistko iz zasavskih revirjev, ki je postala tudi nova sekretarka ptujskega Okrožnega komiteja (OK) KPS. Svoje prvo srečanje z Osojnikom in prihod v Desence je Mima Kovač - Barčka v spominih opisala takole: "... Z Osojnikom sem se spoznala in prvič srečala na Pokrajinskem komiteju marca 1942 /.../ Bil je lep, še hladen, spomladanski dan, pripravljen kot nalašč za pot. /.../ Razdaljo med vasjo nad Rogaško Slatino, kjer je tedaj deloval PK za Štajersko, in Desenci, vasjo blizu Urbana pri Ptuj, /.../ sva prehodila z Osojnikom peš. /.../ Ceste nisva iskala. Šla sva dobesedno čez drn in strn. Osojnik se je zanesel na svojo orientacijo, jaz pa /.../ sem se prepustila njegovemu vodstvu. Vso pot nisva skoraj nič govorila. /.../ Osojnik je bil sploh redkobeseden človek /.../ pozneje, ko sva pri delu postala dobra tovariša, /.../ pa sem spoznala, da je domovala v navidez trdi grči krepka volja, a silno mehko srce. Tisto noč sem ostala pri Osojnikovih. K njim sem se tudi pozneje še večkrat vračala in prihajala sem domov."⁷⁰

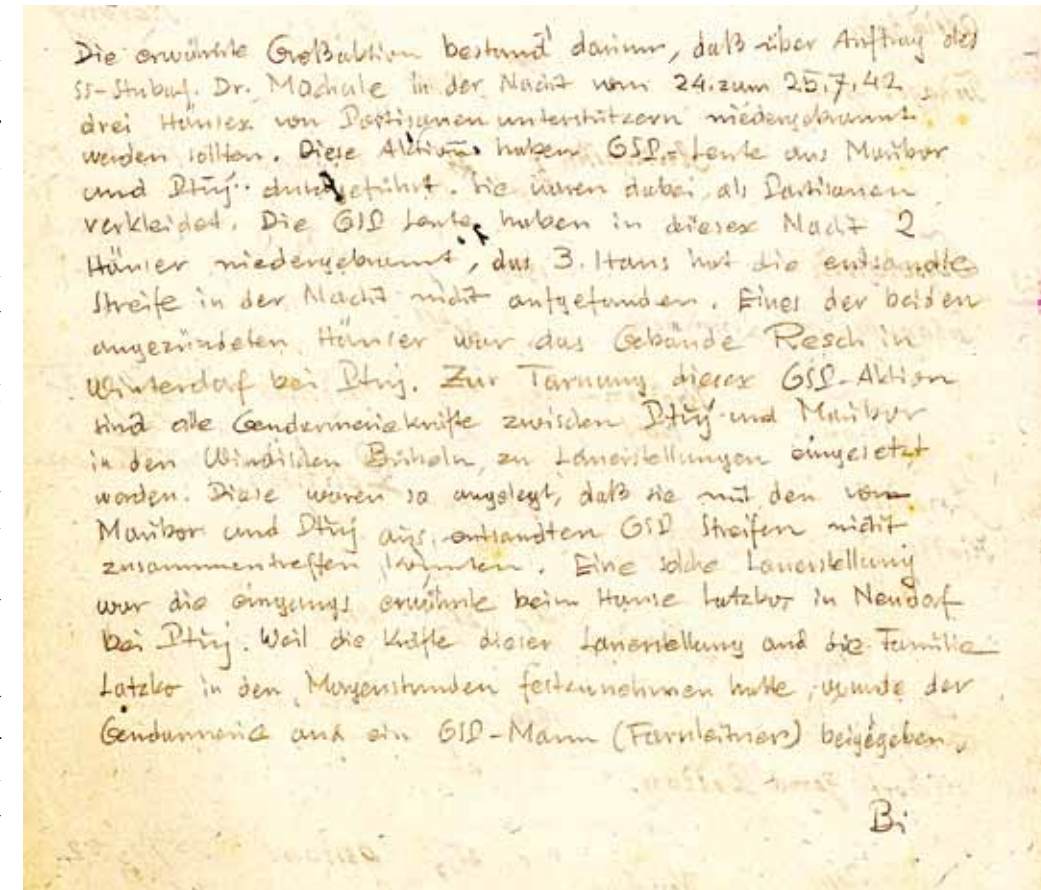
Na Osojnikovem domu v Desencih so člani ptujskega OK KPS v začetku aprila 1942 ustanovili Ptujski vod. Borci so ga imenovali Slovenskogoriška četa, med ljudstvom pa se je uveljavilo ime Lackova četa. Z destrniškega območja so v četo prvi vstopili bratje Mirko, Vinko in Kostja Reš, ki so se ob veliki noči vrnili z dela v Avstriji. Vinko je postal prvi komandir čete. Junija se je četi priključil tudi Franc Osojnik ter prevzel vodstvo.⁷¹ Na destrniškem območju se je četa najpogosteje zadrževala na Osojnikovi domačiji v Desencih in na domačiji Reševih na hribu Ojstrovcu v Vintarovcih. Oče Ernest je partizanom popravil nekaj pušk, mati Gera pa je borce oskrbovala s hrano. V veliko oporo četi je bil Franc Rajšp, ki je partizanom popravljaj orožje ter jih spremljal na pohodih. V Zgornjem Velovleku so se borci čete oglašali pri Francu in Tereziji Simonič ter pri Janezu in Mariji Čuš. Gospodinja Marija je požrtvovalno podpirala odporniško gibanje. Na njenem domu so bili pogosti sestanki aktivistov, v njeni zidnici v Gradiščaku pa so borci večkrat prenočevali. Prenočišče in hrano so dobili tudi pri bratih Francu in Antonu Horvatu v Gomilcih. V Drstelji sta varno zavetje partizanom nudili domačiji Franca Polanca in Jakoba Grabnerja, na podstrešju Štegerjeve domačije pa so imeli aprila 1942 tudi skladišče orožja. V Levanjcih so se borci čete zatekali k Jožetu Zeleniku, v Placarju pa h kovaču Jožetu Frasu; pri njem je bilo skladišče za hrano. V Janežovcih so imeli postojanko pri Olgi Čeh, v opuščeni opekarni pa v pečeh skrito orožje. V Strmci pri Destrniku so večkrat prenočili v zidnici Franca Pihlerja, prihajali pa so tudi k Janezu Kocmutu, Ozmeču in Vaudovim.⁷²

Do svojega tragičnega padca 8. avgusta 1942 v Mostju je četa izvedla vrsto manjših oboroženih akcij na območju zahodnega dela Slovenskih goric. Na območju destrniške občine je med prebivalci najbolj odmeval napad na orožniško postajo v Vintarovcih v noči na 7. junij. Borci čete so poskušali rešiti zaprte sodelavce Franca Rajšpa in njegovo ženo Marijo ter Vincenca Frica. V napadu sta bila ubita vodja orožniške postaje Johann Loidl in orožnik Janez Zemljč. Zaprtih sodelavcev, ki jih je okupator aretiral 6. junija 1942, četi ni uspelo rešiti.⁷³ Okupator jih je že pred napadom odpeljal v ptujske sodne zapore. Franca Rajšpa je ustrelil v Celju 23. junija 1942, njegovo ženo Marijo ter Vincenca Fritza pa je poslal v koncentracijsko taborišče, kjer sta preminila.⁷⁴ Partizanski napad

na orožniško postajo je močno vznemiril tamkajšnje vodstvo krajevne skupine, pa tudi nemškega okupatorja v ptujskem okrožju. Vodja šole Erich Wonder je 7. junija 1942 v poročilu o dogodku med drugim zapisal: "Posebno pa moram poudariti, da sta se v zadnjem času šolski obisk in razpoloženje prebivalstva izredno poslabšala. Predvideva se, da je to povezano z napadom, ki se je zgodil. Po mojem opažanju kaže del prebivalstva zelo malo sočutja ob smrti obeh orožnikov."⁷⁵ Pooblaščenec za šolstvo v ptujskem okrožju je naslednji dan poročal uradu za šolstvo pri šefu civilne uprave na Spodnjem Štajerskem naslednje: "Jasno je, da je napad, prvi takšne vrste v ptujskem okrožju, v celotnem kraju sprožil razburjenje. Tudi učiteljstvo, šola, v kateri stanujejo, je v bližini orožniške postaje, je zaradi tega napada vznemirjeno. Zato me je šolski vodja prosil za zaprte šole za nekaj dni, vsaj dokler ne bo zaključena policijska preiskava in dokler v kraju zopet ne nastopi mir. /.../ Prosil me je, da ga do vpoklica v nemško vojsko ne pošljem več nazaj v Destrnik. Novi vodja šole v Destrniku Tscholl bo prevzel /.../ tudi vodstvo krajevne skupine in upam, da je primeren mož, ki bo na tem nemirnem območju naredil red."⁷⁶

Sodelovanje prebivalcev destrniške občine z OF in z borci Slovenskogoriške čete ni ostalo prikrito nemškemu okupatorju. Osojnikovo ženo Ivanko ali Hano, kakor so jo klicali domačini, je okupator aretiral že 5. junija 1942, njegovo sestro Marijo naslednji dan, mater Ano pa 10. junija. Konec junija jih je iz ptujskih sodnih zaporov prepeljal na Borl, od tam pa 22. julija interniral v koncentracijsko taborišče Auschwitz, kjer sta Hana in Ana končali v krematorijskih pečeh.⁷⁷ Z Osojnikovimi so Nemci zaprli tudi delavca na domačiji Antona Perneka ter ga poslali na grad Borl. Po napadu na orožniško postajo v Vintarovcih so Nemci 7. junija 1942 aretirali Ernesta Reša, čez tri dni pa njegovo ženo Gero. Pot ju je vodila iz ptujskih zaporov na Borl, od tam pa v koncentracijsko taborišče v Mauthausen in Auschwitz, kjer sta preminila. Mirkovo ženo Matildo so Nemci aretirali 10. julija ter jo ustrelil 30. julija 1942 v Celju. V noči na 25. julij so Nemci izvedli hajko po Slovenskih goricah po ukazu dr. Machule. V njej so sodelovali mariborski in ptujski gestapovci, oblečeni v partizane, ter orožniki iz orožniških postaj iz Slovenskih goric. V akciji so zažgali tri domačije, med njimi tudi Reševo.⁷⁸

Po padcu čete v Mostju 8. avgusta 1942 se je okupator zverinsko znesel nad partizanskimi sodelavci. Pod streli okupatorja so z območja današnje destrniške občine padli: Ivan in Marija Čuš, Jože in Marija Fras, Franc in Anton Horvat, Vinko in

Slika 3: V nemški hajki v noči na 25. julij 1942 so gestapovci požgali Reševo domačijo na hribu Ojstrovcu v Vintarovcih (vir: Arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor, Ptujška knjiga pripornikov I)

⁶⁸ AZG PMP, Topografija, Zapiski iz narodnoosvobodilne borbe iz občin Destrnik in Juršinci, AMNOM, fasc. 607, Vida Rojic, OF v Ptujskem okolišu leta 1941; Rojic, V. Slovenskogoriška četa, Ptuj 1967, str. 41–43; dalje: Rojic, Slovenskogoriška četa; Rojic, V., Uporne Slovenske gorice, Tednik, l. XXXI, št. 9, 2. marec 1978, str. 7.

⁶⁹ Rojic, V., Uporne Slovenske gorice, Tednik, l. XXXI, št. 9, 2. marec 1978, str. 7, in št. 18, 11. maj 1978, str. 9.

⁷⁰ Kovač - Zupančič, M. - Barčka, Spomini na Slovenjegoriško četo, Ptujski zbornik II, Ptuj 1962, str. 11–14.

⁷¹ Rojic, Slovenskogoriška četa, str. 16–23. Poleg Reševih in Osojnika so bili v četi še: Zvonko Sagadin, Alojz Zavec in Ivan Petrovič s Ptuja, Janez Pukšič iz Kicarja, Janez Čeh iz Cerkevnejaka, Drago Stojko iz Mote pri Ljutomeru in Franc Knez iz Renkovcev pri Vidmu ob Ščavnici, 7. avgusta 1942 pa sta se četi kot zadnja priključila Franc Kramberger in Jože Lacko.

⁷² Prav tam, str. 41; Rojic, Uporne Slovenske gorice, Tednik, l. XXXI, št. 26, 7. julij 1978, str. 7.

⁷³ Rojic, Slovenskogoriška četa, str. 34 in 35.

⁷⁴ Prav tam, str. 59.

⁷⁵ AMNOM, fond. St. HB., Kreisführung Pettau, fasc. K 10/7, Šolske zadeve.

⁷⁶ Prav tam.

⁷⁷ AMNOM, Ptujška priporniška knjiga I, l. 6. 1942–2. 7. 1943; dalje: Ptujška priporniška knjiga; Koncentracijsko taborišče Auschwitz Birkenau, Zbornik, Maribor 1982, str. 520 in 521.

⁷⁸ AMNOM, Ptujška priporniška knjiga.

Franc Polanec, Franc in Terezija Simonič, Jakob Grabar in Janez Kocmut. Nekaj sodelavcev in njihovih družinskih članov z destrniškega območja je okupator poslal v koncentracijska taborišča Mauthausen, Dachau, Ravensbrück in Auschwitz. Iz taborišč se niso vrnil: Franc in Marija Kocmut, Ana Januš, Franc Zorec ter Franc Potočnik.⁷⁹ Okupator ni prizanesel niti najmlajšim. Skupaj z aretiranimi sorodniki je otroke odpeljal v celjsko okoliško šolo. Iz destrniškega območja so bili odpeljani: Aleksander, Erna, Romana in Viktor Rajšp, Olga Osojnik ter Dragica, Janko, Matilda in Olga Reš. Hčerko Marije Osojnik, 4-letno Olgico, so skupaj z drugimi otroki razkazovali po celjskih ulicah. Na prsi so ji pripeli lepenko z napisom "Ich bin eine Banditentocher", kar je pomenilo "Sem hči bandita". Dragica Reš, najmlajša in edina preživela od Reševe družine, je v svojih spominih zapisala: "Bilo mi je 11 let, ko se je pričela vojna. /.../ Neko nedeljo v juniju 1942, ko smo bili ravno pri kosilu, so prišli ... Očeta so odvedli kar od mize. /.../le nekaj dni zatem so odpeljali tudi mater /.../ ostala sem sama z Mirkovimi otroki in zatekli smo se k starim staršem, včasih pa tudi k sosedom. Naš dom so namreč zapečatili in postali smo tujci na lastni zemlji in domačiji! Nemcem vse to ni bilo dovolj. Lotili so se tudi nas, otrok. Mene, Mirkove otroke, petletnega Janka, triletno Matildo in leto in pol staro Olgo, so naložili nekega dne na kamion. Odpeljali so nas na ptujsko žandarmerijsko postajo in nato v Celje. Znašli smo se skupaj z Rajšpovimi, Zavčevimi, Hreničevimi in Lackovimi otroki. Jaz "starejša" sem postala varuh otrokom brata Mirka."⁸⁰ Otroke so v šoli rasno pregledali ter jih odpeljali v taborišče Frohnleiten pri Gradcu. Od tam pa so jih transportirali v taborišča Coburg, Neustift, Saldenburg, Seligenporten in Knitelfeld.⁸¹

Slika 4: Otroci z območja Destrnika in Trnovske vasi v mladinskem taborišču med vojno (vir: Fototeka Muzeja narodne osvoboditve Maribor)

Iz boja v Mostju 8. avgusta 1942, kjer je okupatorju po izdaji uspelo uničiti četo, sta se poleg Jožeta Lacka rešila tudi Mirko Reš in Franc Osojnik. Mirko ni mogel preboleti izgube svojih najdražjih ter si je 12. avgusta 1942 v Zasadih vzel življenje. Franc se je zatekel prek Janežovskega Vrha na Vičavo v zapuščeno lopo posestnika Selmajerja, kjer mu je Olga Meglič obvezala rano. Čez nekaj dni je odšel skupaj z Mimo Kovač - Barčko v Sveti Vid pri Rogaški Slatini, kjer sta Sergeju Kraigherju poročala o padcu čete ter okupatorjevem terorju na ptujskem območju. Iz Svetega Vida je Franc odšel na Pohorje ter se priključil Ruški četi. Postal je partizan Kostja in politični komisar čete. S Pohorja se je še nekajkrat vrnil na ptujsko območje. Na eni izmed takšnih poti so ga Nemci po izdaji presenetili ter ga ustrelili na domačiji Franca Krambergerja v Krčevini pri Vurberku 29. decembra 1942.⁸²

⁷⁹ Rojic, Slovenskogoriška četa, str. 62.

⁸⁰ "Ukradeni otroci", Katalog k razstavi, Pokrajinski muzej Ptuj 1979.

⁸¹ Prav tam.

⁸² Rojic, Slovenskogoriška četa, str. 74–77.

Mrtvega Osojnika so nacisti naslednji dan pripeljali v Ptuj na sedež gestapa ter ga postavili pred zid Brenčičeve hiše na ogled ptujskim nemčurjem.⁸³ Poveljnik Varnostne policije in Varnostne službe na Spodnjem Štajerskem Untersturmführer Mack je na štabnih razgovorih v Mariboru 11. januarja 1943 poročal naslednje: "... po uničenju bande v Ptujju je vodja bande Osojnik križaril po okraju in si prizadeval, da bi se v okolici Ptujja formirala nova banda. Storil je razna nasilja. Dne 29. decembra 1942 je uspelo obkoliti Osojnika v neki hiši in ker se je skušal upirati, je bil ustreljen ..."⁸⁴ Poveljnik redarstvene policije "Alpenland" pa je v svojem poročilu 18. januarja 1943 zapisal: "... V okrožju Ptuj vlada po ustrelitvi vodje bande Osojnika prav tako mir ..."⁸⁵

Okupatorjev teror je ohromil odporiško gibanje. Znova je na območju destrniške občine zaživelo spomladi leta 1944. Aktivistom in partizanom je uspelo za osvobodilno gibanje ponovno pridobiti družino Horvat iz Gomilcev. Jeseni leta 1942 so Nemci družino hudo prizadeli, saj so ustrelil sinova Franca in Antona, ki sta bila povezana z borci Slovenskogoriške čete.⁸⁶ V Janežovcih je se je v OF znova vključila Olga Čeh, v Levanjih Jože Zelenik, v Svetincih Neža Fric, v Zasadih Tomaž Zelenik. V Zgornjem Velovleku so se v odporiško gibanje vključili Terezija Breznik, Janez Druzovič, Alojz Semnicki, Anton in Olga Kovačec, v Drstelji pa tudi družina Podgoršek.⁸⁷ Poleti 1944 so terenci iz Dornave, Vlado in Mirko Peteršič, Mirko Čuš, Martin Žgeč in Anton Hrga, v Zgornjem Velovleku zgradili dva bunkerja; prvega na domačiji Terezije Breznik (Markežove), drugega pa v listnjaku domačije Antona Kovača.⁸⁸ Leta 1944 so po Slovenskih goricah aktivisti začeli ustanavljati krajevne odbore OF. Dne 4. septembra 1944 je bil ustanovljen odbor OF v Levanjih. Šestčlanski odbor, ki je zajel območje Levanjcev, Zgornjega Velovleka in Desencev, je vodil Jože Zelenik iz Levanjcev. Člani odbora so postali Janez Volgemut in Alojz Pihler iz Levanjcev ter Anton Kovačec, Štefan Semnicki in Terezija Breznik iz Zgornjega Velovleka.⁸⁹ Jeseni 1944 je bil ustanovljen krajevni odbor OF za Destrnik. Ustanovni sestanek, ki ga je sklical Janez Štrafela - Don, je potekal v hiši Olge Čeh v Janežovcih. Izvolili so petčlanski odbor OF, ki je zajel območje Destrnika. Sekretarka odbora je postala Olga Čeh - Minka. Poleg nje so bili v odbor imenovani še: Anton Kolarič, kovač iz Žabjaka, Alojz Bračič, Janez Potrč in Franc Čeh, vsi iz Janežovcev. V tej sestavi je odbor obstajal vse do osvoboditve. Člani odbora so za kurirje, terence in partizane zbirali hrano, obutev, obleko, sanitetni material ter pobirali denarne prispevke za OF. Poleg tega pa so med prebivalstvom širili partizanski tisk, ki ga je s Pohorja prinašal Janez Štrafela - Don.⁹⁰ Krajevni odbor OF je bil ustanovljen tudi v Jiršovcih, vodil pa ga je Anton Slodnjak iz Juršincev.⁹¹ Prek ozemlja današnje občine Destrnik je od leta 1944 potekala kurirska pot Janežovci–Svetinci–Ločki Vrh–Trnovska vas–Biš. Kurirske poti sta opravljala kurirja Jože Zelenik - Tomaž iz Zasadov pri Destrniku in Jože Čeh iz Janežovcev. Kurirske postojanke so bile pri Olgi Čeh v Janežovcih, Tomažu Zeleniku v Zasadih in Janezu Horvatu v Trnovski vasi. Iz Trnovske vasi je pot kurirjev vodila proti Lenartu in Voličini. Kurirja sta aktivistom raznašala pošto, partizansko literaturo, letake in sanitetni material.⁹²

Konec aprila 1945 so Destrnik najprej zapustile nemške učiteljice, otroška vrtnarica in uradnica na občini. Zadnji nemški vojaki in orožniki so Destrnik in okoliške kraje zapustili 8. maja 1945. Z njimi je kraj zapustil tudi upravitelj šole in vodja krajevne skupine ŠDZ Erich Scholze.⁹³ Prišla je svoboda.

Med vojno sta na območju Destrnika in okoliških krajev izgubila življenje 102 domačina oziroma 3,8 % vsega prebivalstva: iz Jiršovcev 18, Drstelje 15, Vintarovcev 15, Placarja 12, Zgornjega Velovleka 8, Janežovskega Vrha 4, Destrnika 5, Desencev 4, Doliča 4, Strmca 3, Gomile 3, Janeževcev 3, Zasadov 2, Gomilcev 2, Ločkega Vrha 2 ter po eden iz Svetincev in Levanjcev. V partizanskih enotah je padlo 6 oseb, med aktivisti OF sta padli 2 osebi, med talci je bilo ustreljenih 16 oseb, v nemški vojski je padlo 50 vojakov, v enotah vermašafta je padla 1 oseba, med rezervisti jugoslovanske vojske so življenje izgubile 3 osebe, v koncentracijskih taboriščih je umrlo 10 oseb, civilnih žrtev je bilo 10, štiri osebe pa so izgubile življenje v povojnih pobojih.⁹⁴

⁸³ Šuligoj, L., Življenjska in revolucionarna pot Franca Osojnika - Kostje, brošura Franc Osojnik - Kostja, Ptuj 1986, str. 19.

⁸⁴ Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov VI/5, Ljubljana 1960, dokument št. 118, str. 389.

⁸⁵ Prav tam, dokument št. 124, str. 412.

⁸⁶ Rojic, V., Uporne Slovenske gorice, Tednik, l. XXXII, št. 5, 8. februar 1979, str. 9.

⁸⁷ Prav tam.

⁸⁸ Prav tam, št. 9, 8. februar 1979, str. 5.

⁸⁹ AZG PMP, Topografija, Zapiski iz narodnoosvobodilne borbe iz občin Destrnik in Juršinci.

⁹⁰ Prav tam.

⁹¹ Rojic, V., Uporne Slovenske gorice, Tednik, l. XXXII, št. 5, 8. februar 1979, str. 9.

⁹² AZG PMP, fasc. Topografija, Topografski podatki iz NOB za občini Destrnik in Juršinci 1941–1945.

⁹³ ASŠM, Državna ljudska šola.

⁹⁴ AMNOM, Kartoteka žrtev druge svetovne vojne; AZG PMP, fasc. Življenjepisi, izjave A–Ž; ZAP, fond Vojna škoda, šk. 35, 36, 40, 79 in 82.

ŽRTVE DRUGE SVETOVNE VOJNE NA OBMOČJU OBČINE DESTRNIK ⁹⁵

Padli v starojugoslovanski vojski

Anton HORVAT (1900–1941), Zgornji Velovlek; posestnik. Kot rezervist jugoslovanske vojske je umrl 25. novembra 1941 v vojnem ujetništvu v Nemčiji.

Franc TOPLAK (1913–1941), Vintarovci, posestniški sin. Kot rezervist je bil leta 1941 mobiliziran v jugoslovansko vojsko; ubit je bil 10. aprila 1941 v spopadu pri Vidmu pri Ptuju.

Franc IRGL (1900–1941), Janežovski Vrh, posestnik. Kot rezervist jugoslovanske vojske je umrl leta 1941 v vojnem ujetništvu v Nemčiji.

Padli v enotah NOV

Ignac ČRNEZL (?-1944), Jiršovci, delavec. Kot pripadnik vermanšafta je bil jeseni 1944 zajet v Zgornji Savinjski dolini; priključil se je partizanom in padel konec leta 1944 v bojih na območju Mozirja.

Franc MARINIČ (1922–1944), Ločki Vrh, kmečki sin. Prisilno je bil mobiliziran v nemško vojsko leta 1943 in poslan na vzhodno fronto. Aprila 1944 ga je zajela Rdeča armada, vstopil je v 1. jugoslovansko brigado, ustanovljeno v Sovjetski zvezi. Padel je 8. novembra 1944 bojih pri vasi Otok v Sremu.

Franc OSOJNIK - Kostja (1900–1942), Desenci, mlinar in kmet. Ob okupaciji se je vključil v narodno-osvobodilno gibanje, se leta 1942 priključil Slovenskogoriški četi, po padcu čete je odšel na Pohorje, kjer se je vključil v Ruško četo in postal njen politični komisar. Padel je 29. decembra 1942 v Krčevini pri Vurberku.

Kostja REŠ (1928–1942), Vintarovci, delavec. Ob prihodu okupatorja je zapustil osnovno šolo ter odšel skupaj z bratoma Mirkom in Vinkom v Avstrijo, kjer so se zaposlili v tovarni kovinskih izdelkov v Kapfenbergu. Marca 1942 so se vrnil domov ter se v začetku aprila 1942 priključili Slovenskogoriški četi. Padel je 8. avgusta 1942 v Mostju.

Mirko (Miroslav) REŠ (1917–1942), Zasadi, ključavničarski pomočnik. Iz spopada v Mostju se je vrnil v domači kraj, 12. avgusta 1942 je iz obupa, ker so mu Nemci odpeljali starše, ženo in otroke, končal svoje življenje v Zasadih.

Vinko REŠ (1921–1942), Vintarovci, pekovski pomočnik. Bil je prvi komandir Slovenskogoriške čete. Padel je v Mostju 8. avgusta 1942.

Ferdinand SIMONIČ (?), Vintarovci, zidar. Padel je v partizanih.

Talci

Jakob ČUČEK (1914–1942), Drstelja, kmet. Sodeloval je z odporniškimi gibanjem, ustreljen je bil kot talec.

Janez ČUŠ (1896–1942), Zgornji Velovlek, kmet. Ob okupaciji se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje, sodeloval je z borci Slovenskogoriške čete. Nemci so ga aretirali 14. avgusta 1942 ter ga 2. oktobra 1942 v Mariboru ustrelili kot talca.

Marija ČUŠ (1885–1942), Zgornji Velovlek, kmetica. Podpirala je borce Slovenskogoriške čete; okupator jo je aretiral 14. avgusta 1942 in jo skupaj z možem 2. oktobra 1942 v Mariboru ustrelil kot talko.

Jože FRAS (1888–1942), Placar, kovač. Ob okupaciji se je vključil v OF, okupator ga je aretiral ter ga 2. oktobra 1942 v Mariboru ustrelil kot talca.

Marija FRAS (1889–1942), Placar, gospodinja. Podpirala je osvobodilno gibanje, okupator jo je aretiral ter 2. oktobra 1942 v Mariboru ustrelil.

Jakob GRABER (1914–1942), Drstelja, posestnik. Ob okupaciji se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje; Nemci so ga aretirali 14. avgusta 1942 in ga 4. novembra 1942 v Mariboru ustrelili kot talca.

Anton HORVAT (1914–1942), Gomilci, kmečki sin. V domačem kraju se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje. Nemci so ga aretirali 27. avgusta 1942 in ga skupaj z bratom 2. oktobra 1942 v Mariboru ustrelili kot talca.

Franc HORVAT (1906–1942), Gomilci, kmečki sin. Z bratom Antonom se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje. Okupator ga je aretiral 27. avgusta 1942 in ga 2. oktobra 1942 v Mariboru ustrelil kot talca.

Janez KOCMUT (1914–1942), Strmec, kmet. Leta 1941 se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje, bil je sodelavec Slovenskogoriške čete. Nemci so ga aretirali 19. septembra 1942 ter ga 4. novembra 1942 v Mariboru ustrelili kot talca.

Franc POLANEC (1880–1942), Drstelja, kmet. Bil je sodelavec odporniškega gibanja v domačem kraju. Nemci so ga aretirali 8. septembra 1942 in ga 2. oktobra 1942 v Mariboru ustrelili kot talca.

Vinko POLANEC (1910–1942), Drstelja, kmečki sin. Bil je sodelavec narodnoosvobodilnega gibanja. Nemci so ga aretirali 3. septembra 1942 ter ga 2. oktobra 1942 v Mariboru ustrelili kot talca.

Franc RAJŠP (1901–1942), Dolič, ključavničar. Leta 1941 se je vključil v domačem kraju v odporniško gibanje, bil je tesen sodelavec Slovenskogoriške čete. Nemci so ga aretirali 7. junija 1942 in ga 23. junija 1942 v Celju ustrelili kot talca.

Matilda REŠ (1914–1942), Zasadi, gospodinja. Leta 1942 se je vključila v osvobodilno gibanje. Okupator jo je aretiral 10. julija 1942 in jo ustrelil 30. julija 1942 v Celju kot talko.

Franc SIMONIČ (1884–1942), Zgornji Velovlek, kmet. Bil je sodelavec odporniškega gibanja. Nemci so ga ustrelili 2. oktobra 1942 v Mariboru kot talca.

Terezija SIMONIČ (1897–1942), Zgornji Velovlek, kmetica. Sodelovala je z osvobodilnim gibanjem; okupator jo je ustrelil 2. oktobra 1942 v Mariboru kot talko.

Gera VAUDA (1885–1942), Drstelja, preužitkarica. Zaradi sodelovanja z OF so jo Nemci aretirali 8. julija 1942 ter jo 30. julija 1942 v Celju ustrelili kot talko.

Padli kot pripadniki narodnoosvobodilnega gibanja, aktivisti OF

Franc POTOČNIK (1901–1945), Placar, kmet. Leta 1941 se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje. Nemci so ga aretirali 27. junija 1942, po izpustitvi iz zapora leta 1943 se je ponovno vključil v odporniško gibanje. Ponovno so ga aretirali 10. februarja 1945 ter ga odpeljali v mariborske sodne zapore. Pogrešan ob bombardiranju mariborske kaznilnice 2. aprila 1945.

Marija POTOČNIK (1888–1945), Placar, gospodinja. Bila je sodelavka odporniškega gibanja. Med okupacijo je bila zaprta v ptujskih sodnih zaporih. Umrla je za posledicami mučenja aprila 1945 v Placarju.

Umrli v koncentracijskih taboriščih

Vincenc FRIC (1911–1942), Svetinci, kmet. Ob okupaciji se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje; sodeloval z borci Slovenskogoriške čete. Okupator ga je aretiral 7. junija 1942 ter ga odpeljal v koncentracijsko taborišče Mauthausen, kjer je preminil 1. decembra 1942.

Ana JANUŠ (1922–1943), Janežovski Vrh, posestniška hči. Bila je sodelavka odporniškega gibanja. Nemci so jo aretirali avgusta 1942 ter jo odpeljali v koncentracijsko taborišče Auschwitz, kjer je 8. maja 1943 umrla.

Franc KOCMUT (1871–1943), Strmec, kmet. Bil je sodelavec narodnoosvobodilnega gibanja. Okupator ga je aretiral 7. oktobra 1942 ter ga odpeljal v koncentracijsko taborišče Mauthausen. Umrl je 4. februarja 1943.

Marija KOCMUT (1874–?), Strmec, kmetica. Podpirala je odporniško gibanje. Nemci so jo aretirali 7. oktobra 1942 ter jo odpeljali v koncentracijsko taborišče Auschwitz, kjer je umrla.

Ana OSOJNIK (1872–1942), Desenci, kmetica. Njen dom je bil varna postojanka političnim aktivistom in borcem Slovenskogoriške čete. Okupator jo je aretiral 9. junija 1942 ter jo odpeljal v koncentracijsko taborišče Auschwitz. Umrla je 16. novembra 1942.

Ivanka OSOJNIK (1910–1942), Desenci, gospodinja. Leta 1941 je začela sodelovati z odporniškimi gibanjem. Okupator jo je aretiral v začetku junija 1942 ter jo konec avgusta odpeljal v koncentracijsko taborišče Auschwitz, kjer je 28. decembra 1942 preminila.

⁹⁵ V seznamu so zajete osebe, ki so na začetku vojne, to je 6. aprila 1941, živele v občini Sveti Urban v Slovenskih goricah oziroma so imele domovinsko pravico v omenjeni občini. Seznam je narejen na osnovi dokumentacije Življenjepisi žrtev druge svetovne vojne v arhivu Muzeja narodne osvoboditve Maribor in Življenjepisov padlih v Pokrajinskem muzeju Ptuj ter na osnovi podatkov o žrtvah, ki so navedene v fondu Vojna škoda za omenjene kraje v Zgodovinskem arhivu Ptuj. Za trud in pomoč pri pripravi seznama se zahvaljujem g. Janezu Zampij iz Levanjcev in g. Antonu Horvatu iz Zasadov.

Marija RAJŠP (1914–1943), Dolič, gospodinja. Njen dom je bil do poletja 1942 postojanka borcev Slovenskogoriške čete. Nacisti so jo aretirali 7. junija 1942 ter jo odpeljali v koncentracijsko taborišče Auschwitz, kjer je leta 1943 preminila.

Ernest REŠ (1888–1942), Vintarovci, ključavničar. Bil je sodelavec Slovenskogoriške čete. Okupator ga je aretiral 7. junija 1942 ter ga odpeljal v koncentracijsko taborišče Mauthausen. Preminil v taborišču 30. avgusta 1942.

Gertruda Jera REŠ (1892–1943), Vintarovci, gospodinja. Njen dom je bil do poletja 1942 postojanka sodelavcev odporniškega gibanja in borcev Slovenskogoriške čete. Nemci so jo aretirali 10. junija 1942 ter jo 22. julija odpeljali v koncentracijsko taborišče Auschwitz, kjer je umrla leta 1943.

Franc ZOREC (1896–1945), Placar, kmet. Sodeloval je z odporniškim gibanjem. Nemci so ga aretirali 28. septembra 1942 in ga odpeljali v koncentracijsko taborišče Dachau. Umrl je za tifusom 7. maja 1945.

Padli v nemški vojski

Franc ARNUŠ (1919–1944), Zgornji Velovlek, posestniški sin. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je leta 1944 v bojih v Rusiji.

Alojz BELA (?), Jiršovci, posestniški sin. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan v bojih.

Ivan BEZJAK (1918–1944), Vintarovci. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 25. maja 1944 v bojih v Italiji.

Janez BEZJAK (1917–1944), Jiršovci, kovač. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je maja 1944 v bojih v Franciji.

Franc BEZJAK (1919–?), Janežovci. Julija 1942 je bil prisilno mobiliziran v nemško vojsko, izginil je v bojih v Rusiji.

Matija BEZJAK (?–1945), Jiršovci, kmečki sin. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 1. februarja 1945 v bojih na Češkoslovaškem.

Leopold BRUNČIČ (1920–1945), Vintarovci, zidar. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan leta 1945 v bojih v Nemčiji.

Albin CAF (1917–1944), Drstelja, kmečki sin. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je leta 1944 v bojih v Nemčiji.

Alojz ČEH (1922–1944), Destrnik, kmečki sin. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, umrl je 6. junija 1944 za posledicami ran, dobljenih v bojih v Nemčiji.

Ivan ČEH (?), Jiršovci, delavec. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan v bojih.

Jožef DVORŠAK (1919–1944), Drstelja. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan novembra 1944 v bojih na Finskem.

Franc FLAJŠMAN (1920–1943), Dolič. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je jeseni 1943 v bojih v Rusiji.

Fric FEKONJA (1922–?), Vintarovci. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan v bojih.

Ivan GOLOB (1922–1944), Vintarovci. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je v bojih na vzhodni fronti leta 1944.

Ivan GOLOB (1921–1944), Jiršovci, kmečki sin. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 16. septembra 1944 v bojih na vzhodni fronti.

Ivan GREGOREC (?), Drstelja, delavec. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan maja 1945 v bojih.

Rudolf GRANDOŠEK⁹⁶ (1924–1945), Placar, posestniški sin. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, izginil je 3. marca 1945 v Celovcu.

Alojz HAMERŠAK (1921–1943), Ločki Vrh, kmečki delavec. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan v bojih julija 1943.

Dominik HOLC (1924–1944), Jiršovci, posestniški sin. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 16. februarja 1944 v bojih na vzhodni fronti.

Ivan HORVAT (1914–1945), Placar, posestnik. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko. Padel je leta 1945 v bojih pri Hamburgu.

Simon KOVAČIČ (?), Jiršovci, delavec. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan 17. septembra 1943 v bojih na Češkoslovaškem.

Janez KRAMBERGER (1922–1944), Jiršovci, mizar. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan 26. decembra 1944 v bojih.

Viktor LEBER (1915–1944), Placar. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 22. avgusta 1944 v bojih v Romuniji.

Anton LEOPOLD (1919–1944), Drstelja, delavec. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan aprila 1944 v bojih pri kraju Kreč na Krimu.

Franc LEŠNIK (?), Jiršovci, delavec. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan v bojih na vzhodni fronti.

Anton LOVREC (?), Jiršovci, trgovski pomočnik. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan junija 1943 v bojih v Afriki.

Alojz LUBEC (1919–1943), Destrnik. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan v bojih septembra 1943 v Franciji.

Franc MAHORIČ (1925–1944), Janežovci, posestniški sin. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 24. marca 1944 v bojih na Baltiku.

Anton MARKEŽ (1919–1943), Zgornji Velovlek, posestniški sin. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je januarja 1943 v bojih za Stalingrad.

Konrad MATJAŠIČ (1915–1944), Jiršovci, delavec. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je oktobra 1944 v bojih v Regensburgu.

Andrej PETROVIČ (1914–1945), Destrnik, viničar. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan aprila 1945 v bojih pri kraju Münchendorf v Nemčiji.

Ludvik PINTARIČ⁹⁷ (1923–1945), Vintarovci, delavec. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 30. januarja 1945 v bojih v Nemčiji.

Ivan PODGORŠEK (1921–1943), Gomila, trgovski pomočnik. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan v bojih 19. maja 1944 v Rusiji.

Konrad PODGORŠEK (1923–1943), Gomila. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je leta 1943 v bojih pri kraju Žitomir v Rusiji.

Vincenc POLANEC (1923–1945), Drstelja, delavec. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 21. februarja 1945 v bojih na Poljskem.

Janez PUKŠIČ (1922–1945), Janežovski Vrh. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je neznano kje v bojih 26. marca 1945.

Anton RODOŠEK (1925–1944), Zgornji Velovlek. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan avgusta 1944 v bojih v Franciji.

⁹⁶ Na spominski plošči je zanj naveden priimek Grandušek.

⁹⁷ Na spominski plošči je zanj naveden priimek Pinterič.

Ivan SEVER (1920–1944), Drstelja, kmečki sin. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 28. oktobra 1944 v bojih v Holandiji.

Maks SOK (1920–1945), Vintarovci, delavec. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 12. januarja 1945 v bojih pri Varšavi na Poljskem.

Ivan STRGAR (?), Jiršovci, delavec. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan v bojih.

Franc ŠUEN ml. (1925–1944), Dolič. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je leta 1944 neznano kje.

Leopold ŠTUMBERGER (1923–1943), Vintarovci, delavec. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 21. februarja 1943 v bojih na vzhodni fronti.

Anton TOPLAK (1920–1944), Placar. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je leta 1944 v bojih v Franciji.

Janez TOPLAK (?), Vintarovci. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je v bojih neznano kje.

Franc VILČNIK (?), Jiršovci, posestniški sin. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan v bojih.

Konrad VODA (1920–1943), Drstelja, krojaški pomočnik. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 25. januarja 1943 v bojih na vzhodni fronti.

Martin VODA (1917–1943), Drstelja, delavec. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, pogrešan 16. junija 1943 v bojih na vzhodni fronti.

Ivan VOJSK (1923–1942), Vintarovci. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 5. decembra 1942 v bojih v Tuniziji.

Franc ZAGORŠEK (1926–1945), Drstelja, krojač. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 2. marca 1945 v bojih na zahodni fronti.

Anton ŽAMPA (1926–1944), Placar. Bil je prisilno mobiliziran v nemško vojsko, padel je 22. decembra 1944 v bojih na Slovaškem.

Padli v enotah Vermašufta

Franc GOLOB (1905–1942), Vintarovci, kmet. Padel je jeseni 1942 v bojih na Pohorju.

Civilne žrtve

Martin BENKO (?–1942), Desenci, kmet. Ubit je bil junija 1942 v Desencih.

Jakob KOLARIČ (1889–1945), Gomila, sodar. Ubit je bil 10. aprila 1945 v Gomili.

Janez LEOPOLD (1904–1943), Drstelja, viničar. Umrli je v ptujski bolnišnici 2. junija 1943 za posledicami strelnih ran, ki jih je dobil na prisilnem delu.

Ana LESJAK (1899–1941), Janežovci. Usmrčena je bila 25. junija 1941 v Hartheimu v Avstriji.

Anton REMIH (1879–1942), Placar, posestnik in orožnik. Ubit je bil 6. avgusta 1942.

Mihael REPEC (1939–1945), Jiršovci, šolar. Življenje je izgubil ob eksploziji granate 9. maja 1945 v Jiršovcih.

Marija REPEC (1933–1945), Jiršovci, šolarica. Življenje je izgubila ob eksploziji granate 9. maja 1945 v Jiršovcih.

Albin ZOREC (1923–1945), Janežovski Vrh, poljedelec. Ubit je bil ob bombardiranju Ptuja 17. marca 1945.

Ivana ZOREC (1914–1941), Placar. Usmrčena je bila 25. junija 1941 v kraju Feldhof pri Gradcu.

Janez ŽAMPA (1894–1942), Levanjci, posestnik. Ubit je bil 6. avgusta 1942.

Povojni poboji

Janez GRABAR (?–1945), Jiršovci. Ubit je bil poleti 1945.

Karl GRABAR (?–1945), Jiršovci. Ubit je bil poleti 1945.

Alojz PERKO (?–1945), Destrnik, sadni trgovec. Ubit je bil junija 1945.

Rudolf TERGLAVČNIK (?–1945), Destrnik. Ubit je bil junija 1945.

VIRI

1. AMNOM – Arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor:

Fond St. HB., Kreisführung Pettau, fasc. K 11/3 in K 18/2;

Befehlsblatt der Bundesführung des Steirischen Heimatbundes, leto 1941, 1942 in 1943;

Der Aufbau des Schulwesens in der Untersteiermark, Graz 1941;

Ergebnisse der Bevölkerungsbestandsaufnahme in der Untersteiermark vom 29. November 1942;

Liegenschafts-Verzeichnis der H. A. IV. Stand vom 15. März 1943;

Ortsverzeichnis zur Gemeindegrenzkarte von Untersteiermark, Miesstal und Übermurgebiet, Graz 1940;

Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, Graz, Nr. 24, 26. August 1943;

Verzeichnis der aus der Untersteiermark ausgesiedelten Personen und der Betriebe, welche durch die Dienststelle des deutschen Volkstums beschlagnahmt wurden;

Kartoteka življenjepisov žrtev druge svetovne vojne;

Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, Ljubljana 1960, dokumenta št. 118 in 124.

2. ASŠM – Arhiv Slovenskega šolskega muzeja Ljubljana:

Dokumentacijska zbirka, Državna ljudska šola v Svetem Urbanu – Destrniku.

3. ZAP – Zgodovinski arhiv Ptuj:

Fond Vojna škoda, šk. 35 Janežovci, Placar, Drstelja;

šk. 36 Gomila, Jiršovci, Strmec;

šk. 40 Ločki Vrh, Levanjci, Desenci, Levanjci, Zgornji Velovlek;

šk. 79 Destrnik, Dolič, Gomilce, Janežovski Vrh, Svetinci, Zasadi;

šk. 82 Vintarovci.

Fond Okrajni ljudski odbor Ptuj, Prosvetni odsek, leto 1946; šk. 45, Karakteristike in življenjepisi učiteljev.

4. AZG PMP – Arhiv Zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj:

Fasc. Topografija, Zapiski iz Narodnoosvobodilne borbe iz občin Destrnik in Juršinci 1941–1945 in Topografski podatki iz narodnoosvobodilne borbe za občini Destrnik in Juršinci.

LITERATURA

1. Ferenc, Tone, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945, Maribor 1968.

2. Ferenc, Tone, Viri o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji 1941–1945, Maribor 1980.

3. Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937.

4. Nemška mobilizacija Slovencev v drugi svetovni vojni, Zbornik, Celje 2001.

5. Kreft, Bratko, Življenje za človeka. Potret dr. Jožeta Potrča, Maribor 1970.

6. Ostrovška, Milica, Kljub vsemu odpor, 1. knjiga, Maribor 1981.
7. Rojic, Vida, Uporne Slovenske gorice, Tednik leto 1978 in 1979.
8. Rojic, Vida, Slovenskogoriška četa, Ptuj 1967.
9. Ukradeni otroci, Katalog k razstavi, Pokrajinski muzej Ptuj 1979.
10. Zelenko Aleš, Rupnikova linija na Koroškem in Štajerskem, Vojni muzej Logatec, Vojnozgodovinski zbornik št. 14, Vojni muzej Logatec, Logatec 2003.

POVZETEK

Kraji današnje občine Destrnik so bili med okupacijo vključeni v Krajevno skupino Štajerske domovinske zveze Vintarovci v ptujskem okrožju. Krajevno skupino, ki je bila razdeljena na 3 celice in 20 blokov, so med okupacijo vodili: Viktor Jabornik, Johann Loidl, Leopold Tscholl, Emil Unger in Erich Scholze. Po popisu prebivalstva 29. novembra 1942 je bilo v Štajersko domovinsko zvezo vključenih 1385 oseb ali 51,94 % vseh prebivalcev, ki so živeli na območju današnje destrniške občine. Nemške okupacijske oblasti so takoj po prihodu na Spodnjo Štajersko poskrbele za ponemčenje krajevnih imen, razpustile so 10 društev, slovensko prebivalstvo pa so hotele čim prej ponemčiti. Iz krajev današnje občine Destrnik je bilo med okupacijo izseljenih v Srbijo in na Hrvaško 13 oseb.

Destrnik z okoliškimi kraji je bil v prvih dveh letih vojne eno izmed žarišč upora proti okupatorju na območju Slovenskih goric. Odporniško gibanje so na območju destrniške občine širili kmet Franc Osojnik iz Desencev, ključavničar Franc Rajšp iz Doliča in ključavničar Ernest Reš iz Vintarovcev. V začetku aprila 1942 so na Osojnikovem domu v Desencih člani ptujskega Okrožnega komiteja ustanovili prvo partizansko četo v Slovenskih goricah Ptujski vod. Borci so jo imenovali Slovenskogoriška četa, med ljudstvom pa se je uveljavilo ime Lackova četa. Četa je izvedla vrsto manjših oboroženih akcij, med prebivalci destrniške občine pa je najbolj odmeval napad na orožniško postajo v Vintarovcih 7. junija 1942. Borci čete so poskušali rešiti zaprte sodelavce Franca Rajšpa, njegovo ženo Marijo in Vincenca Fritza. Po padcu čete 8. avgusta 1942 se je okupator zverinsko znesel nad partizanskimi sodelavci. Pod streli okupatorja je z območja destrniške občine padlo 16 talcev, iz koncentracijskih taborišč pa se ni vrnilo 10 krajanov s tega območja. Okupatorjev teror je ohromil odporniško gibanje. Znova je na območju destrniške občine zaživelo spomladi leta 1944. Med vojno sta izgubila življenje 102 prebivalca destrniške občine.

SUMMARY

During the occupation, the sites of the present municipality of Destrnik were included in the Local Unit of the Styrian National Association of Vintarovci in the Ptuj county. The local unit was divided to 3 cells and 20 blocks, which were led during the occupation by: Viktor Jabornik, Johann Loidl, Leopold Tscholl, Emil Unger, and Erich Scholze. After the population registration on 29 November 1942, 1385 people, or 51.94% of all the population living in the area of the present Destrnik municipality were included in the Styrian National Association. Soon after the arrival of the German occupation authorities at the Lower part of Styria, the Slovene names of the

sites were Germanized, 10 societies were dissolved and moreover, the Germans strived for a fast Germanization of the Slovene population as well. During the occupation 13 people were deported from the sites of the present Destrnik municipality to Croatia and Serbia.

In the first two years of the Second World War Destrnik with its vicinity presented one of the centres of the resistance in the area of Slovenske gorice. In the area of the Destrnik municipality the Resistance Movement was led by a peasant Franc Osojnik from Desenci and two locksmiths Franc Rajšp from Dolič and Ernest Reš from Vintarovci. In the beginning of April 1942 the members of the Ptuj District Committee gathered at Franc Osojnik's house and established the first Partisan Battalion in the area of Slovenske gorice, called Ptujski vod (the Ptuj Detachment). The fighters called it Slovenjegoriška četa (the Slovenske gorice Battalion), but among the locals the Battalion was known as Lackova četa (the Lacko Battalion). The Battalion executed many minor armed operations, yet the inhabitants of the Destrnik municipality remembered the attack at the armed police force station of Vintarovci on 7 June, 1942 as the most important. The strugglers of the Battalion made an attempt to rescue the imprisoned collaborators Franc Rajšp, his wife Marija and Vincenc Fritz. Following the defeat of the Battalion on 8 August 1942 the Occupier punished the Partisan collaborators in the cruellest way. 16 hostages from the area of the Destrnik municipality died under the shots of the Occupier and 10 inhabitants of this municipality never returned from the concentration camps. The Occupier's oppression paralysed the Resistance Movement, which was revived in the area of the Destrnik municipality in the spring of 1944. During the war 102 inhabitants of the Destrnik municipality lost their lives.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Ortschaften der heutigen Gemeinde Destrnik waren während der Besatzungszeit Teil der „Örtlichen Gruppe des Steirischen Heimatbundes Vintarovci“ im Landkreis Ptuj. Die örtliche Gruppe, welche in 3 Zellen und 20 Blocks aufgeteilt war, führten während der Besatzung: Viktor Jabornik, Johann Loidl, Leopold Tscholl, Emil Unger und Erich Scholze. Nach der Volkszählung am 29. November 1942 waren 1385 Personen, oder 51,94 % aller Bewohner im Landkreis der heutigen Gemeinde Destrnik, Mitglieder des Steirischen Heimatbundes. Die deutschen Besatzungsmächte sorgten sofort nach ihrem Einzug in die Untersteiermark für die Einddeutschung der slowenischen Ortsnamen, lösten 10 Verbände auf und wollten die slowenische Bevölkerung so schnell wie möglich germanisieren. Aus den Ortschaften der heutigen Gemeinde Destrnik wurden während der Besatzungszeit 13 Personen nach Serbien und nach Kroatien umgesiedelt.

Destrnik mit seiner Umgebung war während der ersten zwei Kriegsjahre ein Brennpunkt des Widerstandes gegen die Besatzungsmächte im Gebiet der Slowenischen Hügellandschaft Slovenske gorice. Die Widerstandsbewegung wurde in der Gemeinde Destrnik von dem Bauer Franc Osojnik aus Desenci, dem Schlosser Franc Rajšp aus Dolič und dem Schlosser Ernest Reš aus Vintarovci verbreitet. Anfang April 1942 gründeten die Mitglieder des Ptujer Kreiskomitees im Osojnikhaus in Destrnik den ersten Partisanentrupp der Slowenischen Hügellandschaft, den Ptujer Zug. Die Kämpfer nannten ihn „Trupp der Slowenischen Hügellandschaft“ (Slovenskogoriška četa), unter der Bevölkerung jedoch setzte sich der Name „Lackos Trupp“ durch. Der Trupp führte eine Reihe kleinerer bewaffneter Aktionen aus, aber bei den Bewohnern der Gemeinde Destrnik fand der Angriff auf die Gendarmeriestation in Vitomarci am 7. Juni 1942, in der die Kämpfer versuchten, die Mitarbeiter von Franc Rajšp, seine Frau Marija und Vincenc Fritz zu retten, den meisten Anklang. Nach dem Fall des Trupps am 8. August 1942 ließ die Besatzungsmacht ihren Zorn bestialisch an den Verbündeten der Partisanen aus. Unter den Schüssen der Besatzungsmacht fielen 16 Geiseln aus dem Gebiet der Gemeinde Destrnik, weitere 10 Bürger aus diesem Gebiet kamen nicht mehr aus den Konzentrationslagern zurück. Der Terror der Besatzungsmacht brachte die Widerstandsbewegung zum Erliegen, im Gebiet der Gemeinde Destrnik erwachte sie erst wieder im Frühjahr 1944. Während des Krieges verloren 102 Bewohner der Gemeinde Destrnik ihr Leben.

Nada Jurkovič

Zgodovina osnovne šole v luči kronike (1878–1910)

Nada Jurkovič, arhivska svetovalka v pokoju
Zgodovinski arhiv na Ptuju

UDK 373.3(497.4 Destrnik) „1878/1910“

Ključne besede: šolska kronika, gradnja šole, predmetnik,
imena učiteljev, vsolani kraji

Zgodovina osnovne šole v luči kronike (1878–1910)

IZVLEČEK

V prispevku je na podlagi ohranjene šolske kronike orisana zgodovina šole pri Svetem Urbanu, današnjem Destrniku. Dopolnjena je s podatki iz Šolske popisnice in Školskega lista, ki sta bila predpisana obrazca za šole v času Kraljevine Jugoslavije.

The History of St Urban Primary School Reflected by the Chronicle (1878-1910)

ABSTRACT

In the contribution the history of the primary school of St Urban, the present Destrnik, is outlined on the basis of the preserved school chronicle. It is supplemented by the data taken from the School's List of Inventory and the School Paper, which were obligatory forms for the schools to complete in the time of the Kingdom of Yugoslavia.

Die Geschichte der Grundschule (1878-1910)

SYNOPSIS

Der Beitrag beinhaltet die Geschichte der Grundschule beim St. Urban. Die Geschichte der Schule wurde erhalten mit Hilfe von der Schulchronik und den Angaben aus „Šolska popisnica“ und „Školski list“ (während der Zeit des Königreichs Jugoslawien).

UVOD

Pri Svetem Urbanu, današnjem Destrniku, naj bi po navedbah Etbina Bojca¹ že leta 1716 delovala prostovoljna zasebna šola, enorazrednica pa je bila ustanovljena leta 1776. Ustanovile so jo občine, gosposčini Ptujski grad in Vurberk in bila je pod patronatom ptujske mestne župnije. Pouk je potekal v stari leseni mežnariji in je bil v začetku prostovoljen. Splošna šolska obveznost je bila uzakonjena leta 1774 s Splošno šolsko naredbo. Tako je bilo uzakonjeno obvezno šolanje od 6. do 12. leta starosti. Za podeželske šole je veljalo določilo, da so otroci zaradi pomoči pri kmečkih opravilih lahko izostajali od pouka ali pa so ga obiskovali le v zimskih mesecih. Za osnovnošolsko izobraževanje so obstajale tri vrste šol, in sicer normalke, glavne šole in trivialke. Normalke so bile vzorčne šole v deželnih glavnih mestih, v večjih mestih so bile glavne šole, na podeželju trivialke. Takrat so osnovno šolo dopolnjevale nedeljske ponavljalne šole z veroukom, kjer so brezplačno poučevali duhovniki. Leta 1869 je začel veljati državni osnovnošolski zakon, s katerim je ljudska šola postala državna in deželna ustanova. Ustanovljeni so bili krajevni, okrajni in deželni šolski sveti, ki so skrbeli za nemoten potek delovanja šole vsak na svoji ravni. Učitelji so se štiri leta izobraževali na učiteljskih. Tudi ženske so postale enakopravne in niso učile le ročnih del, saj so se izobraževale na ženskih učiteljskih. Šolo je vodil učitelj, ki je dobil naziv nadučitelj. Šole so morale imeti tudi knjižnice za učitelje in posebej za učence. Obvezne so bile tudi učiteljske konference, in sicer domače, se pravi za učitelje posamezne šole, in okrajne, na katerih so se sestajali učitelji vseh šol v okraju. Na konferencah so reševali probleme, ki so nastajali ob delu, vedno pa je eden od učiteljev pripravil tudi predavanje, največkrat z vzgojno tematiko. Uvedena je bila tudi telesna vzgoja. Ker pa podeželske šole v začetku niso imele telovadnic, so ob lepem vremenu telovadili na prostem, seveda le v primernih letnih časih, torej spomladi, poleti in jeseni.

Po razpadu avstro-ogrske monarhije leta 1918 smo Slovenci dobili novo državo, Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Tako je leta 1929 izšel zakon, ki je poenotil osnovno šolstvo za vso državo. Uvedel je skupni pouk za dečke in deklice, kjer pa so razmere dovoljevale, naj bi bili ločeni. Zakon je uvedel razrede in oddelke ter nov način ocenjevanja. V času Avstrije je bila najboljša ocena enica, po novem pa petica. Šola se je imenovala narodna šola; razdeljena je bila na štiriletno narodno in štiriletno višjo narodno šolo. Na podeželju so redno osnovno šolo obiskovali otroci šest let, 7. in 8. razred pa le pozimi, se pravi od novembra do marca. Država je skrbel za ustanavljanje šol in za plače učiteljev, občine pa so morale poskrbeti za zemljišče, šolske poti in šolske vrtove. Naloge krajevnih šolskih svetov so bile zidanje in vzdrževanje šol ter nabava opreme in učnih pripomočkov.²

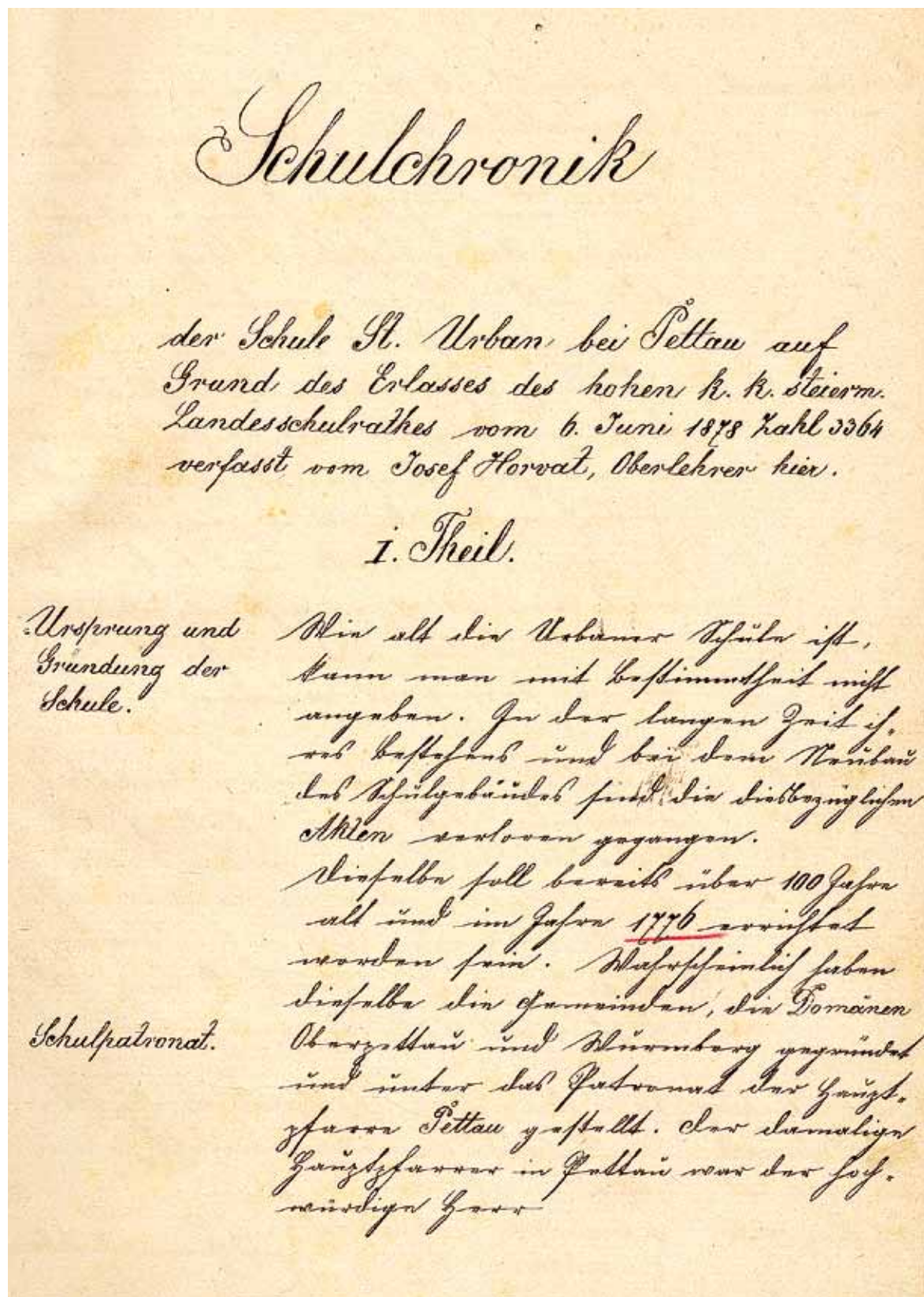
Po vojni so zaradi pomanjkanja učiteljev osemletno šolsko obveznost skrajšali za eno leto in tako leta 1946 uzakonili sedemletno obvezno šolanje. Šola je bila torej sestavljena iz štirih razredov osnovne šole ter treh razredov višje osnovne šole. Po štiriletni osnovni šoli so učenci lahko nadaljevali šolanje v triletni višji osnovni šoli ali v triletni nižji gimnaziji, nadaljevali pa nato v petletni višji gimnaziji. Že leta 1953 so spet uvedli osemletno obvezno šolanje, šolsko obveznost pa uzakonili za otroke od 7. do 15. leta starosti.³

¹ Bojc, E., Doneski h gradivu za zgodovino šolstva na območju sedanje občine Ptuj, Poetovio – Ptuj 69–1969, Zbornik razprav ob tisočdevetstoletnici, Založba Obzorja, Maribor 1969.

² Ciperle, J., Vovko, A., Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja, Ljubljana, Slovenski šolski muzej, 1987, str. 71 in 72.

³ Prav tam, str. 97.

Leta 1958 je izšel splošni zakon o šolstvu, ki je uzakonil osemletno osnovno šolo kot edino obliko obveznega osnovnega šolstva. Gimnazije so postale štiriletne, klasične so bile ukinjene. Nastale so popolne osemletke in štiriletne podružnične šole.⁴

Slika 1: Prva stran šolske kronike šole pri Svetem Urbanu

OBDOBJE OD 1776 DO 1870

Ko so leta 1776 v stari mežnariji odprli šolo, je bil pouk prostovoljen. Obiskovalo ga je od 70 do 80 učencev, poleti pa le tretjina teh. Prvi učitelj je bil Jakob Plohl (1776–1780), ki je bil istočasno tudi organist in mežnar. Kot učitelj je dobival zbirco 37 meric žita ter 27 meric in 1/4 merice ajde. Prostovoljno zbirco pa je dobival kot mežnar in organist, in sicer vino, klobase, jajca, seno, slamo in predivo. Vse to naj bi znašalo povprečno 800 goldinarjev. Mežnarija je bila stara, lesena, s slamo krita stavba z veliko učilnico in s stanovanjem za učitelja, ki ni več ustrezala zahtevam in jo je bilo treba podreti. Gradbena komisija pod vodstvom takratnega upravitelja Ptujskega gradu Janeza Šmigoca⁵ se je sestala štirikrat, vendar gradnje niso končali. Načrtovali so nadstropno stavbo z dvema učilnicama v nadstropju, vendar za to niso imeli dovolj denarja. Celo preprosti podeželski tesar Franc Šuen, ki je vodil gradnjo, se je zavzemal za nadstropno stavbo, vendar komisija te potrebe ni upoštevala. Stroški gradnje žal niso znani, domnevamo pa, da so patron, gosposčini in občine prispevali v enakem deležu, in sicer prva dva v denarju, občine pa v materialu. Tako so leta 1823 na istem mestu, kot je bila prej mežnarija, zgradili novo šolo, enorazrednico. Več podatkov o tem, kakšna je bila ta stavba, nimamo. Vemo pa, da je bila parcela ozka in s tem je bil obseg stavbe omejen.

Podatki o učiteljih, ki so poučevali v tej šoli, so povzeti po kroniki (v oklepaju pri posameznem učitelju sta navedeni leti prihoda in odhoda): Jakob Plohl (1776–1780), Franc Denk (1780–1817), Jurij Lašanc (Laschanc, 1818–1829), Anton Šmer (Schmer, 1830–1859), Franc Schrei (1862–1869) in Jožef Horvat (1869–1879). Poleg teh so začasno poučevali še Janez Rojko, Franc Schrei (1859–1862, ko je dobil stalno zaposlitev) in Jurij Wohlmuth.

Ker je bilo otrok vedno več, je bila potrebna še druga učna moč, tako imenovani pomočnik učitelja ali podučitelj. Natančnih podatkov žal ni, ohranila so se le naslednja imena: Jožef Schmidinger (1832), Zinauer, Zedermann, Matija Ornik (1843–1845 in 1847–1848), Janez Simonič (1846), Franc Tomanič (1849 in 1850), Vincenc Kocmut (1852–1854), Jakob Kocmut (1855), Matija Murko (1856 in 1857), Janez Irgl (1858 in 1859) ter Janez Kos (1860–1862). V kroniki sta posebej omenjena dva učitelja, Franc Denk in Anton Šmer. Denk je bil dober pedagog in organist. V spomin se je vtisnil, ker je v nesrečnih letih 1813 in 1814 vaščane uril v orožju ter jih pripravljaj za obrambo. Urili so se na sejmišču, ki se ga je od takrat držal vzdevek “eksercirplac”. Žene so bile seveda nejevoljne, da so moške čas zapravljali z nekakšnim urjenjem, namesto da bi delali, in so se spravile na ubogega učitelja, ki se je pred njihovo jezo skrivil v zvonik! Sicer pa je bil vnet učitelj, plemenit mož in goreč domoljub. Drugi omembe vreden učitelj je bil Anton Šmer, odličen šolnik in glasbenik, zelo priljubljen in spoštovan. Deloval je skoraj trideset let. Knezoškofijski sekovski ordinariat v Gradcu ga je leta 1852 imenoval za “vzornega učitelja” in tukajšnjo šolo povzdignil v “vzorno šolo – Musterschule”. Od leta 1859 do smrti leta 1864 je poučeval v mestni šoli na Ptujju.

Omeniti moramo še Leopolda Volkmerja, ki je bil rojen 13. oktobra 1741 v Ljutomeru. Kot duhovnik je deloval na Destrniku do smrti 7. februarja 1816. Volkmerja poznamo predvsem kot pesnika. Dostikrat je nadomeščal učitelja. Za nadarjene dečke je uvedel poseben, lahko bi rekli dodaten pouk za predmete, ki so jih sicer poučevali v 3. razredu normalke ter v 1. in 2. razredu gimnazije. Tako je marsikateri šolar dobil podlago za nadaljnje šolanje.

Šolski nadzor na Štajerskem je imel sekovski ordinariat v Gradcu, po delitvi škofij pa lavantinski ordinariat v Mariboru. Nadzor je opravljal mestni župnik na Ptujju kot okrajni šolski nadzornik za ves okraj, za vsak posamezni kraj pa je bil določen vsakokratni župnik. Politični šolski nadzor, se pravi krajevno nadzorno službo, je več kot pol stoletja imela družina Marinič. Dejaven je bil tudi šolski konkurenčni odbor, pozneje šolski svet. Kot člani so omenjeni Janez Marinič od Svetega Urbana, ki je bil predsednik, Matija Korošak iz Vintarovskega Vrha, ki je bil namestnik predsednika, ter člana Matija Kolarič iz Juršovcev ter Franc Simonič iz Levanjcev.

V prvem delu kronike je omenjen tudi Franc Kramberger, ki je podatke za prvi del kronike posredoval nadučitelju Jožefu Horvatu. Kramberger je bil rojen 6. oktobra 1810 v Svetincih pri Korenovem mlinu na Pesnici. Šolo je obiskoval pri Svetem Urbanu, pozneje je študiral, prišel kot uradnik na Ogrsko in se zaposlil pri knezu Schaumburgu Lippeju v Slavoniji v kraju Slatina, kjer je živel do svoje smrti. Po naključju je bilo to posestvo last družine, katere predniki so bili nekoč lastniki njegovega domačega kraja. To je bil rod Lesliejev in Szekelyev. Grof Szekely je imel v 15. stoletju gosposčino “Trnova” in posest “Mindszent”, slovensko Svetinci. Kramberger je v arhivu gradu v Slavoniji našel spise o Mindszentu pri Svetem Urbanu, svojem rojstnem kraju, kjer je nekoč stal gradič.

⁵ Janez Šmigoc je leta 1812 napisal prvo tiskano vzhodnoštajersko slovnico. Hrani jo Domoznanski oddelek Knjižnice Ivana Potrča na Ptujju.

⁴ Prav tam, str. 98.

OBDOBJE OD 1870 DO 1879

Na podlagi uredbe ministrstva za uk in bogočastje z dne 12. julija 1869 (štev. uredbe 6299, 16. člen) je šola postala dvorazredna ljudska šola. Čeprav so šolo zgradili leta 1823, kronist ugotavlja, da je potrebna temeljite prenove. Stavba je bila sicer zidana in pokrita z opeko, vendar je bila le pritlična, v njej pa so bile velika učilnica (dolžina 8,35 m, širina 3,72 m, višina 3,05 m), kuhinja z odprtim ognjiščem, učiteljevo stanovanje (ena večja in ena manjša soba) ter podstrešna sobica, ki je ni bilo mogoče ogrevati in ki je bila poleti podučiteljevo stanovanje. Ob kuhinji je bila še ena majhna sobica, ki jo je za stanovanje uporabljal mežnar. Pod šolsko zgradbo je bil le en kletni prostor, poleg šole pa je stalo leseno, s slamo krito gospodarsko poslopje, ki je imelo poleg hleva in drvarnice še dva majhna kletna prostora.

V šolskem letu 1869/70 je bilo šoloobveznih 421 otrok. Pouk je obiskovalo 232 otrok, od tega 132 dečkov in 100 deklic. Leta 1874 je bilo šoloobveznih otrok prav tako 421, pouk pa jih je obiskovalo le 274. Čez pet let je bilo šoloobveznih otrok 414, pouk jih je obiskovalo že 348. Število učencev se je povečalo zaradi izvajanja novega zakona, pa tudi zaradi "prijateljskega prigovarjanja nadučitelja staršem o pomembnosti in potrebnosti pouka", kot je zapisal Jožef Horvat. Odsotnost od pouka so dvakrat mesečno obravnavali na krajevnem šolskem svetu. Vzrok, da je niso obravnavali po predpisih, je v tem, da sta bili obe učilnici prenapolnjeni in pravzaprav niti ni bilo prostora za vse. Zato tudi kazni ni bilo mogoče izrekat.

Kljub temu da je šola postala dvorazredna, je imela le eno učilnico. Zato so v novozgrajeni hiši Janeza Rašla v Vintarovskem Vrhu ob cesti za Ojstrovce najeli sobo za učilnico za 1. razred. Vendar je to trajalo le nekaj časa, nato je Rašl zahteval sobo zase, in ker je odšel še podučitelj, je nadučitelj učil oba razreda v šoli. Na energično prizadevanje okrajnega šolskega nadzornika Rannerja se je krajevni šolski svet odločil in leta 1877 najel sobo v novozgrajeni Veršičevi hiši v Janežovskem Vrhu 56. Prav tako so dobili novo učno moč, Franca Grohmana, absolviranega učiteljskega kandidata iz Maribora. Naslednje leto se je pokazala potreba po tretjem učitelju in novi učilnici, s tem pa so začeli razmišljati o razširitvi šole. Zaradi pomanjkanja prostora ob obstoječi šoli ter zaradi več slabih letin in elementarnih nesreč v letih 1877 in 1878 pa kljub nujni potrebi graditi niso začeli.

Okrajni šolski svet Ptuj je 27. maja 1875 potrdil šolski okoliš za naslednje kraje: Destrnik, Zasadi, Svetinci, Desenci, Gomilce, Dolič, Jiršovci, Gaje, Janežovci, Janežovski Vrh, Placar, Levanjci, Zgornji Velovlak, Ločič, Ločki Vrh, Trnovski Vrh, Strmec, Drstelja, Grajenščak in Vintarovci. Ti kraji so spadali v občine Sveti Urban, Desenci, Dolič, Jiršovci, Janežovci, Levanjci, Ločič, Trnovski Vrh, Drstelja, Grajenščak in Vintarovci. Po šolski matici za čas od 1878 do 1879 so ti kraji imeli 493 učencev, od tega 245 dečkov in 248 deklic.

V času pred letom 1870 je pouk potekal po ustni metodi, po letu 1870 pa sta bili uvedeni metodi branja in pisanja. Prvi učni načrt je bil predložen leta 1872. Drugi učni načrt je potrdil okrajni šolski svet 14. novembra 1876. Tretji učni načrt je bil razdeljen po mesecih in ga je prav tako potrdil okrajni šolski svet leta 1877. Naj navedemo tudi učbenike, ki so jih takrat uporabljali. To so bili Slovenski abecednik, Prvo berilo, Drugo berilo, Prva slovensko-nemška slovnica, Druga slovensko-nemška slovnica, I., II., III., in IV. računica po dr. Močniku ter Začetnica g. Mikložiča, vadničnega učitelja v Mariboru. Poleg teh so uporabljali še Mali in Veliki katekizem ter Zgodbe svetega pisma. Za risanje so uporabljali Grandauerjeve risalne podlage za risanje na tablo, za geometrijo pa navodila za geometrijsko oblikoslovje za ljudske šole dr. Močnika.

Šolski red je bil določen z odredbo z dne 20. avgusta 1870. Šolsko leto je trajalo 46 tednov, začelo se je 2. novembra in končalo 15. septembra. Od leta 1878 se je pouk začel 15. oktobra ter končeval konec septembra. Pouk je trajal od 9. do 12. ure dopoldne ter od 1. do 3. ure popoldne. Zanimivo je, da so bili četrtki pouka prosti dnevi, ob sobotah pa je bil redni pouk. Zanimivo je tudi to, da so bile glavne počitnice vedno jeseni, v času spravila poljskih pridelkov in trgatve, kar je bilo za podeželje še posebej praktično. Šolska naznanila so bila razdeljena štirikrat letno. Na predlog krajevnega šolskega sveta in po odobritvi okrajnega šolskega sveta so imeli otroci dvakrat na teden šolsko mašo in štirikrat na leto sveto spoved in obhajilo.

Nadučiteljeva žena gospa Elizabeta Horvat je poučevala ženska ročna dela. Za to se je dodatno izobrazila na dvomesečnem obrtnem tečaju v Mariboru. Žal pa je leta 1878 umrla, ko je razsajala epidemija koz.

Vsako leto so slovesno praznovali rojstni dan in god cesarja in cesarice. Cesarjev rojstni dan so praznovali 18. avgusta, cesaričin god pa 19. novembra. Najprej so bili otroci pri sveti maši, po maši so zapeli himno, potem pa so učitelji razložili pomen tega praznovanja in tako budili pripadnost cesarski hiši in ljubezen do nje.

Nadučitelj Jožef Horvat je pisanje dogodkov za kroniko zaključil 6. aprila 1879.

OBDOBJE OD 1879 DO 1910

Dne 1. septembra 1879 je bil za nadučitelja imenovan Janez Kocmut, ker je bil dotedanji nadučitelj Jožef Horvat premeščen v Ljutomer. Spet so začeli razmišljati o novi šoli. Gradbenik Tolazzi s Ptuja je zatrjeval, da so zidovi šole dovolj močni za nadgradnjo. Župnik Anton Kocuvan bi za primerno odškodnino odstopil del cerkvenega vinograda. Pri Štajerski hranilnici bi zaprosili tudi za posojilo v višini 6.000 goldinarjev. Na seji krajevnega šolskega sveta dne 25. aprila 1880 so sprejeli sklep, da načrte in predračun izdelata inženir Scheibl s Ptuja, začeli so zbirati tudi gradbeni material. Dne 15. avgusta je bil načrt predložen, in sicer za štiri učilnice, tri stanovanja za učitelje ter sobo za mežnarja. Predračun je znašal 8.700 goldinarjev. Okrajni šolski svet je načrt in predračun sprejel. Zaradi slabih zidov so se odločili za novogradnjo, ne za nadzidavo. Tako so 15. julija 1881 staro stavbo porušili in 18. julija začeli graditi novo. "Polir" je bil Dominko, za njim Jesih, gradnjo pa je nadzoroval inženir Scheibl. Med gradnjo je bil pouk v župnišču, kjer je župnik Kocuvan odstopil poselsko sobo. Tukaj je pouk potekal od 23. maja do 7. novembra, ko so se preselili v prostore nove šole. Da je bila nova šola zgrajena tako hitro, je bila predvsem zasluga Janeza Mariniča in gradbenega odbora. Seveda so pri gradnji sodelovale tudi druge občine. V novi šoli so bile štiri učilnice, stanovanje za nadučitelja – kuhinja in tri manjše sobe, ena soba za učitelja, ena za podučitelja ter stanovanje za mežnarja s posebnim vhomom. Ne samo, da so leta 1881 dobili novo šolo, ampak je po odloku cesarsko-kraljevega deželnega šolskega sveta z dne 26. januarja 1882 (štev. odloka 7826) šola iz dvo-razrednice postala trirazrednica. V šolskem letu 1881/82 je bilo 505 šoloobveznih otrok, pouk pa je obiskovalo le 287 otrok. Obisk je bil slab zaradi pomanjkanja prostora in zato izostankov niso sankcionirali. Ko pa je bila zgrajena nova šola, stanje žal ni bilo bistveno drugačno. Tako je bilo v šolskem letu 1882/83 453 šoloobveznih otrok, pouk pa jih je obiskovalo le 286. Po razširitvi šole v trirazrednico je bil obisk v 2. in 3. razredu zelo slab. Nadučitelj navaja, da krajevni šolski svet pri obravnavi izostankov ni pokazal dovolj resnosti, zato se je neobiskovanje pouka nadaljevalo. Zaradi pomanjkanja prostora šola ni imela svojega vrta, pač pa je imel nadučitelj v svojem vrtu, ki je bil od šole oddaljen 10 minut, tudi drevesnico in tam je dečke poučeval sadjarstvo. Na šoli so bili trije učitelji in poučevanje je bilo razdeljeno. Nadučitelj Janez Kocmut je poučeval 2. razred. Imel je 25 ur tedensko. Poleg tega je poučeval petje v vseh treh razredih. Učitelj Jožef Juvan je poučeval v 3. razredu po 28 ur tedensko, v 2. razredu je poučeval še risanje. Podučitelj Jožef Bezjak je poučeval v 1. razredu, in sicer 22 ur, v 2. in 3. razredu pa je poučeval telovadbo. Poleg tega je bil zadolžen za šolarsko knjižnico. Verouk v 1. razredu je poučeval župnik Franc Zmazek, v 2. in 3. razredu pa kaplan Jakob Zupanič.

Z odlokom cesarsko-kraljevega deželnega šolskega sveta z dne 12. julija 1888 (štev. odloka 3824) je trirazrednica postala štirirazrednica. Tako so dobili tudi dva nova učitelja, in sicer Šijanca in Krivca kot začasna podučitelja. Kot zanimivost naj navedem, da je leta 1890 na učiteljski konferenci predaval potujoči učitelj Matjašič, sicer doma iz Sakušaka. Naslov predavanja je bil "Sadjereja s posebnim ozirom na drevesnice v šolskem vrtu".

Po smrti gospe Horvatove leta 1878 ročnih del ni učil nihče. Leta 1891 je dobila službo začasne učiteljice gospodična Ljudmila Plaper. Poučevala je v 2. razredu, in sicer 23 ur tedensko. Ročna dela je poučevala po dve uri na teden v 2., 3. in 4. razredu. Ko je bila leta 1893 Plaperjeva premeščena, jo je zamenjala gospodična Clotilde Pirich. Poučevala je v 1. razredu ter ročna dela v preostalih razredih.

Leta 1896 sta zgorela gospodarsko poslopje in stanovanje drugega učitelja na vzhodni strani zgradbe, zato so načrtovali prizidek. Vendar je bilo – kot že v preteklosti – za uresničitev tega načrta treba počakati nekaj let. Leta 1901 so na seji krajevnega šolskega sveta razpravljali o razširitvi. Svet je postal lastnik pokopališke parcele in je privolil v zamenjavo. Župnik Janez Tomanič je zahteval 1 m prostora za pot po vsej dolžini vinograda. Krajevni šolski svet je sklenil, naj gradbenik Kramberger s Ptuja pripravi nov načrt, ki naj bi vseboval naslednje spremembe: v stari šoli je treba prestaviti stranišča, vhod v 1. razred naj bo z južne strani, nadučiteljevo stanovanje naj bo povečano za dotedanjo mežnarjevo sobo, kjer bo treba vgraditi dve okni. Nadučiteljevo stanovanje bo imelo poseben vhod in svoje stranišče. Župniku so namesto metra prostora za pot namenili pol metra od vzhoda proti zahodu in pol metra od severa proti jugu po vsej dolžini vinograda.

Kot poseben dogodek je kronist zapisal, da sta leta 1906 na učiteljišču v Gorici maturirali nadučiteljeva hči Marija Kocmut ter hči učitelja Bezjaka Ana. Prva je dobila službo v Majšperku, druga pri Svetem Vidu pri Ptuj.

Tudi pri Svetem Urbanu je eno leto poučevala suplentka Emilija Požegar, in sicer od 1907 do 1908. Ko pa je maja 1910 naredila strokovni izpit, je na šoli dobila stalno zaposlitev.

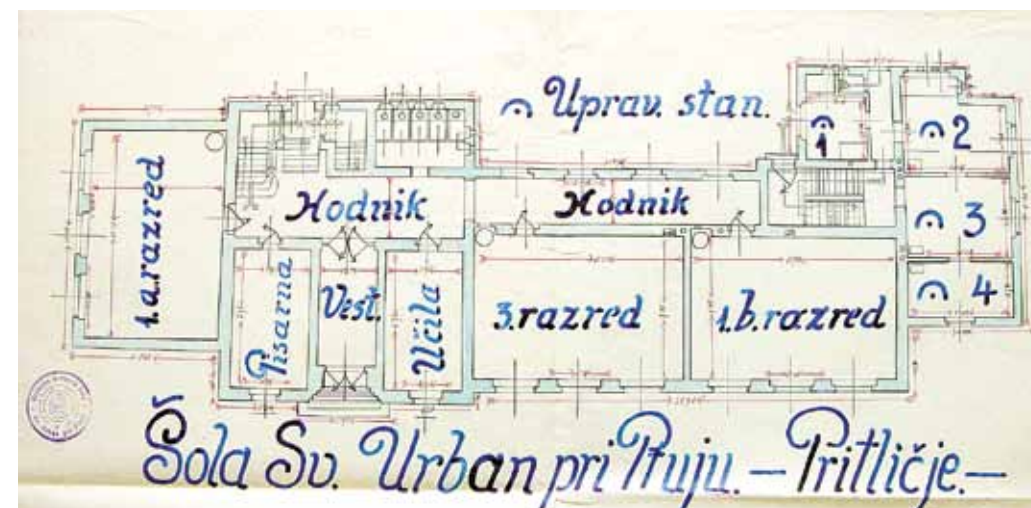
Čeprav je kronika v celoti napisana v nemškem jeziku, je spored proslave ob 60-letnici vladanja cesarja Franca Jožefa napisan v slovenščini. Praznovanje je bilo leta 1908. Začelo se je s slavnostno mašo v cerkvi, potem so učenci z učitelji ter drugi ljudje odšli v šolo, kjer je bil slavnostno okrašen 3. razred pripravljen za proslavo. Pod cesarjevo sliko je bil napis *V spomin na 60 letni vladarski jubilej*. Na proslavi so bili navzoči vsi učenci. Spored šolske slavnosti je bil tak:

1. Koračnica. Igra gramofon.
2. Slavnostni govor. Govori g. nadučitelj Kocmut.
3. 1. kitica ces. pesmi. Pojo vsi učenci.
4. Slavnostna deklamacija "Ob demantnem jubileju". Govori 6 učencev in 6 učenk 4. razreda. Pri zadnjem delu pesmi venča učenka cesarjev kip z lovorjevim vencem.
5. Pesem "Franc Jožef I.". Pojo učenci 4. razreda.
6. "Štajerc se naklanja cesarju". Govori učenec 2. razreda.
7. "Avstrija moja". Pojo učenci 3. razreda.
8. "Otrokova cesarska pesem". Govori učenec 1. razreda.
9. J. Žirovnik: "Cesarjev dan". Govori učenec 3. razreda.
10. "Živi, svitli cesar naš". Govori učenka 3. razreda.
11. Zadnja kitica cesarske pesmi. Pojo vsi učenci.
12. V trajni spomin se razdele ces. podobe, ki so se nabavile iz prostovoljnih prispevkov občanov.
13. Koračnica. Igra gramofon.

Učitelji, ki so poučevali v letih od 1879 do 1910, so bili: Janez Kocmut (1879–1910), Franc Grohmann (1879), veroučitelj Jožef Slavič (1879–1880), Janez Bohanec (1880–1882), Mihael Šmid (1882) in Martin Kolenko (1882), Anton Vindiš (1882), Sebastijan Krajnc (1882), Franc Skaza (1882), Franc Zmazek, župnik, učil verouk (1882–?), kaplan Jakob Županec (1882–1887), Jožef Juvan (1883–?), Jožef Bezjak (Wesiag, 1884–1908), Franc Brinar (1885–?), Georg Vaupotič (1887–?), kaplan Vincenc Kolar (1887–1891), Friderik Šijanec (1888–1890), Alojz Krivec (1888–?), Janez Hauptman (1890–?), Anton Klajnsček (1890–?), Ljudmila Plaper (1891–1893), Vincenc Šerona (1891–1893), kaplan Anton Pintarič (1891–1893), kaplan Johann Jodl (1893–1895), Clotilde Pirich (1893–?), Janez Geršak (1893–1894), Jožef Lovrec (1894–1903), župnik Janez Tomanič (1895–?), Jernej Štabuc (1895–1897), kaplan Janez Kansky (1897–1899), kaplan Janez Kozoderc (1899–1905), Vincenc Okorn (1903–1904), Franc Fink (1904–1908), kaplan Jožef Poplatnik (1905–?), Emilija Požegar (1907–1908, za stalno od 1910), Franc Šegula (1907–?), Edvard Čeh (1908–?).

Kronika obsega 451 rokopisnih strani. Prvi del, do strani 53, je pisal nadučitelj Jožef Horvat in zajema čas od začetkov do 1879. Seveda je začetke šole povzel po pripovedovanju, od leta 1870 pa po virih. Njegovo delo je nadaljeval nadučitelj Janez Kocmut, ki je pisanje zaključil leta 1910. Zanimivi so naknadni vpisi s svinčnikom, in sicer na platnicah kot kazalo k stranem: stran 76: 26. januar 1882 trirazredna, stran 161: 12. julij 1888 razširjena v štirirazredno, stran 309: navodilo za starostni dodatek, stran 379: nov poslovník. Na predzadnjem listu je s črnilom vpis: Obletnica šole 250 let – 1768 – 1968. 1913 so bili izdelani načrti za novo gradnjo OŠ v Destrniku. Dokončno izgrajena 3. etapa šole v letu 1924.

Druga knjiga kronike, v kateri je bilo zapisano nadaljevanje dogajanja v zvezi s šolo na Destrniku, žal ni ohranjena. Nastala je časovna praznina, saj od leta 1910 do 1945 nimamo podatkov, ki so še kako pomembni za razumevanje takratnega časa in za razvoj šolstva.

Slika 2: Tloris prvega nadstropja šole

DODATEK

Nekaj podatkov smo dobili iz Šolske popisnice in Školskega lista, ki ju hrani Zgodovinski arhiv na Ptuj. Šolsko popisnico⁶, ki je bila uradni obrazec za šole, je 31. decembra 1923 izpolnil šolski upravitelj Rudolf Kocmut, ki je leta 1913 nasledil Janeza Kocmuta. Leta 1923 je bila šola petrazredna javna osnovna šola s sedežem v davčni občini Janežovski Vrh 45, spadala pa je v politično občino Sveti Urban. Všolani kraji so bili: Destrnik, Zasadi, Svetinci, Janežovski Vrh, Desenci, Gomilce, Dolič, Gaje - Jiršovci, Gomila, Janežovci, Placar, Levanjci - Gornji Velovlak, Ločki Vrh, Ločič, Trnovski Vrh - Strmec, Drstelja, Vintarovci in Grajenščak (od hišne številke 51 do 94). Iz Šolske popisnice povzemamo nekatere podatke, pomembne za šolo.

Kot lastnica je bila v zemljiško knjigo vpisana Šolska občina Sveti Urban, in sicer že leta 1884. Šolskega vrta in telovadnice leta 1923 še ni bilo, ker ni bilo primernega zemljišča. Z odlokom okrajnega šolskega sveta iz leta 1921 je bil celodnevni pouk v 3., 4. in 5. razredu, poldnevni pa v 1. in 2. razredu. Leta 1923 so začasno uvedli nerazdeljen dopoldanski pouk. Poučevali so naslednje predmete: slovenski in srbohrvaški jezik, računstvo in merstveno oblikoslovje, čitanje, pisanje, verouk, prirodopis, prirodoslovje, kmetijstvo, zemljepis, zgodovino, petje, risanje, telovadbo in ženska ročna dela.

Zakonsko predpisan obrazec je bil tudi Šolski list⁷, ki je bil natisnjen v cirilici. Tudi tega je 6. aprila 1929 izpolnil šolski upravitelj Rudolf Kocmut. Povzemamo kratko kronologijo zgodovine šole:

- 1776 enorazrednica
- 1823 zgradila se je nova šola, še vedno enorazrednica
- 1869 razširjena v dvorazrednico
- 1882 razširjena v trirazrednico
- 1888 razširjena v štirirazrednico
- 1914–1924 gradila se je nova šola
- 1921 postala petrazrednica
- 1922 postala šestrazrednica z eno vzporednico
- 1929 začasna uvedba vzporednice k 2. in 3. razredu
- 1935 (naknadni vpis!) uvedba vzporednice k 2. in 3. razredu

Prvi učni načrt je bil predlagan in sprejet leta 1870. Od leta 1878 so bile vsaki prvi ponedeljek v mesecu učiteljske konference. Šolski red iz leta 1870 je določal začetek pouka 2. novembra in konec 15. septembra. Sprememba je nastala leta 1878, ko se je začetek pouka premaknil na 15. oktober in temu primerno konec na 30. september.

⁶ Šolska popisnica števil. 34, Osnovna šola v Sv. Urbanu, Zgodovinski arhiv na Ptuj (ZAP), fond Šolstvo.

⁷ Šolski list števil. 34, Državna narodna šola Sv. Urban, ZAP, fond Šolstvo.

Počitnice so trajale od 1. septembra do 15. oktobra. Novince so sprejemali ob veliki noči. Pouk ženskih ročnih del je prva poučevala Elizabeta Horvat, nadučiteljeva soproga. Leta 1879 so ustanovili prvo šolsko knjižnico in kupili najpotrebnejša učila. V šolskem letu 1879/80 je razsajala živinska kuga. Pouka en mesec ni bilo, v šoli so bivali vojaki, ki so skrbeli za red, da se bolezen ne bi širila.

Šolo so začeli graditi leta 1914. Zaradi vojne so dokončali le dva razreda. Ker je bil nadučitelj vpoklican v vojsko, je vodenje šole prevzela njegova soproga Karolina Kocmut. Pomagala ji je učiteljica Marija Rapoc, ki je pozneje postala ravnateljica gospodinjske šole "Vesna" v Mariboru. Obe učiteljici sta poučevali, delili podporo ženam, katerih možje so bili vpoklicani, ter delili karte za sladkor in kruh. Leta 1916 je prišla s Ptuja tretja učna moč (žal ime ni navedeno), dokončali so tretjo učilnico in leta 1919 še četrto. Po nadučiteljevi vrnitvi so gradnjo nadaljevali in leta 1924 je bila stavba zgrajena. Imela je sedem učilnic, eno pisarno, en kabinet, stanovanja za vse učitelje in vse potrebne pritikline. Gradnja je stala okrog 400.000 takratnih dinarjev.

Ker se je žal ohranila le prva knjiga šolske kronike, smo kot dopolnitev k zgodovini šole uporabili še ohranjeno Šolsko popisnico in Šolski list.

VIRI IN LITERATURA

1. Šolska kronika šole Sveti Urban pri Ptuju 1878–1910.
2. Šolska popisnica števil. 34 za osnovno šolo v Sv. Urbanu, Zgodovinski arhiv na Ptuju (ZAP), fond Šolstvo.
3. Šolski list števil. 34 za državno narodno šolo Sv. Urban, ZAP, fond Šolstvo.
4. Jože Ciperle, Andrej Vovko, Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja, Ljubljana, Slovenski šolski muzej, 1987.
5. Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937.
6. Etbin Bojc, Doneski h gradivu za zgodovino šolstva na območju sedanje občine Ptuj. V: Poetovio – Ptuj 69–1969, Zbornik razprav ob tisočdevetstoletnici, Založba Obzorja, Maribor 1969.

POVZETEK

Prispevek predstavi zgodovino šole pri Svetem Urbanu, današnjem Destrniku, v luči ohranjene šolske kronike. V uvodu sta predstavljena šolska zakonodaja in stanje šol v sklopu tedanje Avstro-Ogrske. Predstavljeni so pomembni dogodki za ustanovitev in razvoj šole ter tudi težave, ki so spremljale napore za gradnjo ustrežnejše šolske stavbe. Našteti so tudi vsi učitelji, ki so poučevali na šoli od leta 1776 do 1910. Ker naslednja knjiga šolske kronike žal ni ohranjena, smo podatke v dodatku dobili v Šolski popisnici in Šolskem listu, obveznih obrazcih za šole, izpolnjenih v letih 1923 in 1929.

SUMMARY

The contribution presents the history of the school of St Urban, the present Destrnik, in the light of the preserved school chronicle. In the introduction, the school legislation and the condition of schools in Austria-Hungary are presented. The author also presents important dates regarding the foundation and development of the school as well as the problems which accompanied the efforts for the construction of a more suitable school building. All the teachers working at school from 1776 to 1910 are also listed. Since the next book of school chronicle has unfortunately not been preserved, we have acquired the data from the School's List of Inventory and the School Paper, the obligatory forms for schools to complete, from 1923 and 1929.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Beitrag stellt die Geschichte der Grundschule bei St. Urban, heutigem Destrnik vor und zwar auf der Basis der erhaltenen Schulchronik. In der Einleitung werden die Gesetzgebung und die Lage der Schulen vorgestellt und zwar als dieses Gebiet noch zu Österreich-Ungarn gehörte. Es werden auch wichtige Ereignisse vorgestellt, die sehr viel zur Gründung und der Entwicklung der Schule beigetragen haben. Es werden aber auch Probleme aufgezählt, die während des Baus eines mehr geeigneten Schulgebäudes entstanden sind. Es sind auch alle Lehrer aufgezählt die auf dieser Schule unterrichteten und zwar während 1776 bis 1910. Weil das nächste Buch der Schulchronik leider nicht erhalten ist, haben wir die Angaben aus der „Šolska popisnica“ und „Šolski list“ entnommen. Hierbei geht es um Pflichtformulare für Schulen. Diese Formulare wurden im Jahr 1923 und 1929 ausgefüllt.

Drago Skurjeni

Kronika Osnovne šole Destrnik

Drago Skurjeni, prof. šp. vzg., ravnatelj
OŠ Destrnik - Trnovska vas

UDK 373.3(497.4 Destrnik) "1945/2005"

Ključne besede: osnovna šola, Destrnik, Trnovska vas, Vitomarci,
šolska zakonodaja, šolska kronika, šolske aktivnosti, učiteljstvo

Kronika Osnovne šole Destrnik

IZVLEČEK

Avtor je v prispevku prikazal zgodovinski prerez Osnovne šole Destrnik v času od konca druge svetovne vojne do leta 2005 s posebnim poudarkom na prenovi šole. Zapisane so dejavnosti, ki potekajo na šoli, in pripisani sezname zaposlenih.

The Chronicle of the Destrnik Primary School

ABSTRACT

The article presents a historical profile of the Destrnik Primary School from the end of the Second World War up to 2005, in which the author puts special emphasis on the renovation of the school. The author has described the activities in progress at school and included the lists of the employees.

Chronik der Grundschule Destrnik

SYNOPSIS

Der Autor macht einen Querschnitt durch die Geschichte der Grundschule Destrnik von der Zeit des zweiten Weltkrieges bis zum Jahr 2005 mit besonderer Betonung auf der Erneuerung der Schule. Außerdem beschreibt er die Aktivitäten, die an der Schule ablaufen und führt Listen der Angestellten auf.

OBDOBJE 1945–1955

9. maju 1945 so se začele nove skrbi. “Treba je bilo poprijeti za delo. Ker ni bilo nobenega slovenskega učitelja, je prevzela skrb za šolo Karolina Kocmut, ki je bila že deset let v pokoju. Njen mož Rudolf Kocmut, tudi upokojeni nadučitelj, pa je šel na občino.”¹

Šolska stavba je bila v zelo slabem stanju, vrata in okna so bila razbita, ljudje so prihajali in odnašali uporabne stvari. Pred šolskim poslopjem je bil velik kup papirja, saj so Nemci zažgali knjige, slovensko kroniko in šolsko matico.

Tudi domačini so se vključili v obnovo in popravilo šole, zato so organizirali miting. Iz sredstev “črne blagajne” (šolsko leto 1952/53) so odličnjakom ob koncu leta razdelili svinčnike.

Vsako leto so potekala manjša obnovitvena dela, ki so bila odvisna od finančnih zmožnosti šole. Prav tako so nabavljali učne pripomočke.

Slika 1: Stara šola (vir: arhiv OŠ Destrnik)

Ob energičnem nastopu Karoline Kocmut je bil ponovno vzpostavljen red. Kljub slabim razmeram so 28. maja začeli s poukom. Vpisanih je bilo 494 otrok. Novo šolsko leto se je začelo 15. oktobra 1945. V šolskem letu 1945/46 je bila uvedena sedemletna šolska obveznost.

Dne 26. decembra 1945 je bil sklican občni zbor za ustanovitev knjižnice. Pri nabiralni akciji so nabrali 15 knjig in 3457 DIN za nabavo novih knjig. Mladina je bila naročena na mladinska lista Ciciban in Pionir.

Vsi učitelji so bili včlanjeni v sindikat in so imeli redne sestanke, večina učencev pa je bila včlanjena v pionirsko organizacijo.

Dne 14. januarja 1946 so ustanovili kmetijsko nadaljevalno šolo za mladino od 14. do 18. leta, ki jo je obiskovalo 45 dečkov in 46 deklic. Pouk je potekal trikrat tedensko (zgodovina, zemljepis, računstvo, slovenščina, gospodarstvo in gospodinjstvo). Marca so pri Svetem Urbanu izvedli agrarno reformo. Šola je dobila 12 arov zemlje.²

¹ Šolska kronika Osnovne šole Destrnik, knjiga 2, šolsko leto 1945/46, str. 14, (dalje: Šolska kronika).

² Isto, str. 18–22.

Šolski okoliš se je v šolskem letu 1947/48 nekoliko spremenil. Otroci z dela Drstelje so začeli obiskovati pouk na Grajeni.³

V šolskem letu 1948/49 so uvedli mlečno kuhinjo.⁴

Šolski obisk je bil izredno slab. Predvsem v zimskih mesecih je zaradi slabe obutve in obleke ostalo doma veliko otrok, v spomladanskih mesecih pa je bil vzrok izostankov izkoriščanje otrok za delo. Slab obisk, telesna zanemarjenost, alkoholizem, slabi družinski odnosi, pomanjkanje šolskih pripomočkov, različne bolezni (škrlatinka, tifus) in oddaljenost so bili vzroki za slab učni uspeh.

“Nivo, na katerem je bila destrniška šola leta 1948, je rodil sklep dom. učiteljskega zbora, da se poleg takrat izvedene energične in brezobzirne operacije vrnitve nesposobnih otrok v nižje razrede – v bodoče ob koncu vsakega šol. leta v prav vseh razredih striktno in pedantno izvede interna kolektivna ocena učencev po celokupnem učiteljskem zboru, ali vsaj po 4 članski komisiji, ki naj jo tvorijo razredni učitelji, učitelji nižjega in višjega razreda ter šol. upravitelj.”⁵

Slika 2: Pouk leta 1948 (vir: arhiv OŠ Destrnik)

Na vseh proslavah ob državnih praznikih in drugih slovesnostih so pionirji nastopali na skupnih in internih proslavah (29. november, novo leto, 8. marec, 27. april, 1. maj, 25. maj) po predpisih in uradnih navodilih. Na predvečer vseh državnih praznikov so pionirji v spremstvu svojih učiteljev kresovali in prepevali domoljubne pesmi.⁶

“V mesecu novembru 1952 se je na vseh osnovnih in srednjih šolah uvedel nov predmet o družbeno moralni vzgoji »moralka«.”

V okviru šole so v šolskem letu 1952/53 začeli izvajati dva tečaja: tečaj Rdečega križa in gospodinjski tečaj.⁷

“Dne 18. maja 1953 so učenci sprejeli v Janežovcih Titovo štafeto in jo naši pionirji odnesli v Ptuj.”⁸

“Svet za prosveto in kulturo LRS je na svojem 7. zasedanju sklenil, da se v vseh šolah uvede enkrat mesečno Športni dan.”⁹ Učiteljski zbor je poskrbel, da so bili športni dnevi pestri in vedno različni.

Učiteljstvo se je idejno in strokovno izpopolnjevalo na svojih domačih učiteljskih konferencah, sestankih, učiteljskih zborovanjih, pri sektorskih nastopih.

Na zboru volivcev 17. oktobra 1954 je bil ustanovljen šolski odbor, v katerega je bilo izvoljenih 14 članov. Sodeloval naj bi pri upravljanju šole, se zanimal za socialna in zdravstvena vprašanja ter za gospodarsko stanje šole.¹⁰

Redno so izvajali preglede šole in šolskega dela. Nadzor so izvajali: Franjo Sebert, Karl Šepec, Stane Stanič, Janez Krsenjuk, Franc Hribernik. Leta 1950 je šolo inšpicirala še komisija CK KPJ iz Beograda.

Upraviteljice šole so bile: Karolina Kocmut, Ema Potrč, Genovefa Kovač.

Zaposleni¹¹: Karolina Kocmut, Ema Potrč, Alica Golobar, Frančiška Čučulovič, Ivana Fric, Marija Podgoršek, Nikolaj Antauer, Stanko Lovrič, Genovefa Kovač, Rozalija Urbančič, Marija Kralj, Anica Kotnik, Albin Rehberger, Ivan Smolej, Jožica Iglar, Majda Šalamun, Rajko Iglar, Katica Deberšek, Ivanka Grešnik, Berta Cestnik, Ivanka Hočevar, Mara Pelcl, Ivanka Šilec, Veronika Križič, Milko Batagelj, Anica Rebernak, Franc Ogrinc, Vera Meglič, Danica Planinšec, Nežika Bandur.¹²

1955–1965

Število otrok je v tem obdobju naraščalo.

Šolska stavba je bila kljub manjšim popravilom še vedno v slabem stanju. Predvsem na najvišji stopnji je občutno primanjkovalo učbenikov in učil. Za učiteljsko in pionirsko knjižnico so nabavili precej knjig.

Dne 9. maja 1956, na dan zmage, so izvedli prvi pomladanski kros.¹³

Pojavljati so se začele potrebe po spremembi v šolskem sistemu. “Po sklepu 6. redne seje Sveta za šolstvo LRS z dne 2. julija 1957 je bil predpisan začasni predmetnik in začasni učni načrt za 1., 2. in 3. razred obveznih osemletnih šol v Sloveniji. Ta načrt naj bi bil prvi korak k postopnemu uresničevanju šolske reforme v obvezni šoli – najvažnejši dogodek v šolstvu sploh.”¹⁴ Hospitacijski razred je bil s tem ukinjen.

V šolskem letu 1959/60 je bil v petem razredu prvič uveden učni program po novem učnem načrtu z vsemi smernicami reformirane šole.¹⁵

Reforma šole je prinesla uvedbo tujega jezika – nemščine (1959/60) in angleščine (1960/61).

Ob koncu šolskega leta so bili učenci ocenjeni po novem Zakonu o osnovni šoli, zato so lahko napredovali kljub negativni oceni.¹⁶

Novembra 1962 je bila šola preimenovana v Osnovno šolo Bratje Reš Destrnik.

Takrat so osmi razred začeli obiskovati tudi učenci iz Trnovske vasi.¹⁷

Za učence osmih razredov je bila organizirana praksa v proizvodnem podjetju. Učenci so jo izvajali v različnih podjetjih. Tako so se seznanjali s proizvodnjo in spoznali delo za tekočim trakom.

Učenci so se lahko vključevali v različne zunajšolske dejavnosti (šah, kolesarstvo, dramski krožek, pevski zbor).

“Mladinski pevski zbor je posnela tudi ekipa sodelavcev Radia Ptuj in Maribor.”¹⁸

Strokovno učiteljsko knjižnico so preuredili v šolskem letu 1963/64. Pionirski in mladinski knjižnici sta knjige podarila dr. Jože Potrč in podjetje Vinko Reš s Ptuja, ki je prevzelo patronat nad šolo.¹⁹

V šolskem letu 1964/65 so dokončno uredili igrišče in delavnico za tehnični pouk.

Dne 9. aprila 1964 je šolski odbor sprejel in potrdil prvi statut šole. Potrdila sta ga tudi delovni kolektiv in odbor Skupščine občine Ptuj. “Šola je tako dobila prvi samoupravni akt, delovni kolektiv pa je postal nosilec samo-

³ Isto, šolsko leto 1947/48, str. 39.

⁴ Isto, šolsko leto 1948/49, str. 45.

⁵ Isto, šolsko leto 1949/50, str. 48.

⁶ Isto, šolsko leto 1952/53, str. 76.

⁷ Isto, str. 81–82.

⁸ Isto, str. 79.

⁹ Isto, šolsko leto 1953/54, str. 89.

¹⁰ Isto, šolsko leto 1954/55, str. 93.

¹¹ S tem so mišljeni vsi zaposleni delavci šole: učitelji, strokovni delavci, spremljevalci gibalno oviranih otrok, tehnično osebje in kasneje tudi zaposleni v vrtcu.

¹² Šolska kronika, knjiga 2, 1945–1955, str. 18–99.

¹³ Isto, šolsko leto 1955/56, str. 102.

¹⁴ Isto, šolsko leto 1957/58, str. 119.

¹⁵ Isto, šolsko leto 1959/60, str. 134.

¹⁶ Isto, 139.

¹⁷ Isto, šolski leti 1961–63, str. 153.

¹⁸ Šolska kronika, knjiga 3, šolsko leto 1963/64, str. 3.

¹⁹ Isto, str. 6.

upravljanja na šoli.” Na šoli so delovali Pionirska organizacija, ZSMS, PRK. Januarja 1964 je bila organizirana Šola za starše in uvedli so govorilne ure.²⁰

Za učence so organizirali izlete in uvedli hospitacijski razred.

Učitelji so nenehno izpopolnjevali svoje znanje na različnih tečajih, seminarjih, konferencah (modelarski tečaj, tečaj slovenskega jezika, tehniška dejavnost, tečaj za uporabo vizualnih pripomočkov in tečaj za poučevanje skupinskega pouka).

Po našem šolskem okolišu je potovala Titova štafeta in leta 1965 prvič tudi Kurirčkova pošta.

Nadzor šole so redno izvajali svetovalci: Franc Hribernik, Karel Šepec, Karl Podhostnik, Branko Rajšter, Albin Lugarič, Janez Pulko, Tone Lorger, Stane Stanič, Stane Horvat, Milena Tomažej in Janez Pučko, 25. maja 1965 pa še republiški prosvetni inšpektor tov. Mehora.

Zaposleni: Marija Kralj, Vera Meglič, Danica Planinšec, Veronika Križič, Milko Batagelj, Berta Cestnik, Anica Ferlan, Franc Ogrinc, Katica Rogina, Katica Jakopič, Ivanka Ogrinc, Ivan Markež, Zofija Polanec, Anica Šprah, Marija Perger, Karlo Krivec, Peter Pečnik, Emil Štumberger, Miro Tramšek, Marija Kocjan, Marta Krivec, Marija Kostanjevec, Edita Planinc, Rudi Lenart, Marija Sakelšek, Albert Pogorevc, Marija Pečnik, Janko Marinič, Marija Markež, Otilija Zelenik, Milka Urbanija, Marija Stöger.²¹

1965–1975

V začetku šolskega leta 1965/66 je bilo vpisanih 479 otrok, ki so bili razporejeni v 14 oddelkov.²²

Šolska stavba je bila potrebna temeljite obnove. V šolskem letu 1966/67 je šola prejela sredstva za adaptacijo.²³ Takrat so začeli poučevati po novih učnih načrtih. Tega leta je bila prvič organizirana mala šola, učni proces pa so izvajale vzgojiteljice s Ptuja.²⁴

Ob 200-letnici ustanovitve šole (1967/68) je potekala slavnostna otvoritev prenovljene šole. Šola je bila v celoti opremljena s sodobnimi stoli in mizami. Spominsko ploščo na pročelju je odkril predsednik SO Ptuj Franjo Rebernak. Proslavo je neposredno prenašala radijska postaja Ptuj. Navzoči so bili še novinarji Tednika, Večera in Vestnika ter snemalec RTV Ljubljana.²⁵ Tega leta so pedagoški delavci prekinili delo zaradi nezadovoljstva z osebnimi dohodki.²⁶

V šolskem letu 1968/69 so bile v šolstvu uvedene nekatere organizacijske spremembe. Sprejet je bil popravek oziroma dopolnilo Zakona o osnovni šoli – ravnatelj je imenovala občinska skupščina. Učenci 1. razreda niso mogli napredovati z negativno oceno. Učenci 5., 6., 7. razreda, ki so imeli eno ali dve negativni oceni, so imeli pravico do popravnega izpita.²⁷

V šolskem letu 1970/71 so se začele aktivnosti za prehod na petdnevni teden. Elementarke so uspešno opravile seminar za poučevanje MOM, matematiko so začeli poučevati po novem programu MOM. Šolo so vsako leto posodabljali. To šolsko leto so učilnice opremili še z zavesami, ki omogočajo zatemnitev in uporabo avdiovizualnih sredstev.²⁸ Kasneje so dokončno uredili knjižnico in prostor za dodatno pomoč. Del učilnic so preuredili v kabinete, saj je bil v šolskem letu 1973/74 uveden kabinetni pouk. Oblikovan je bil tudi svet staršev, s katerim so se starši aktivno vključili v delo in življenje šole.²⁹

V tem obdobju so v okviru učnega načrta pripravljali izlete in poučne ekskurzije za učence in učitelje. Učenci so se v tem obdobju udeleževali tudi različnih tekmovanj (tekmovanje za pokal bratov Reš, revija pevskih zborov, šah, rokomet, matematično tekmovanje). Ob zaključkih Ingoličeve bralne značke so otroke obiskali znani slo-

venski ustvarjalci: France Bevk, Josip Ribičič, Anton Ingolič, Tone Pavček, Nada Gaborovič, Mimi Malenšek, Janez Švajncer, Kristina Brenkova.

Učenci so se še vedno aktivno vključevali v interesne dejavnosti. Organizirani so bili roditeljski sestanki.

Za vse učence šole so bili organizirani zdravniški pregledi in besežiranje ter zobozdravstveni pregledi. Preglede so opravili dr. Milan Carli, dr. Udovič in dr. Petrovič.

Nadzor šole so izvajali: Stane Horvat, Branko Rajšter, Stane Stanič, Milena Tomažej, Tone Lorger, Franc Kavčič, Slavko Zafošnik, Gabrijela Sorman, Janez Pucko, Franc Huber, Jurša, Lovrečec, Praček, Švajger, Babič.

Zaposleni: Franc Ogrinc, Karlo Krivec, Miro Tramšek, Marta Krivec, Edita Planinc, Rudi Lenart, Marija Sakelšek, Marija Pečnik, Marija Stöger, Erika Holc, Kristina Toplak, Ivan Markež, Ivan Galun, Marija Lešnik, Regina Horvan, Elza Galun, Marta Pislak, Ivanka Ogrinc, Dušan Primožič, Rudi Lešnik, Peter Pečnik, Daniela Olup, Slavica Janžekovič, Branko Mramor, Marija Dvoršak, Veronika Kirbiš, Marija Simonič, Milka Urbanija, Rudi Olup, Branko Širec, Feliks Majerič, Marija Lončar, Emil Štumberger, Erika Šafranko, Marija Murko, Lidija Skok, Anica Klajderič, Marija Brumec, Erika Zorec, Lidija Vastič, Sonja Lešnik, Boža Horvat, Marjan Robin, Marija Golob, Elizabeta Hauptman.³⁰

1975–1985

Število otrok je v tem obdobju postopoma upadalo. Na šoli sta delovala dva oddelka male šole v okviru VVO Ptuj.³¹ Sprejet je bil nov Zakon o osnovni šoli (s poudarkom na spremembah pravilnika o ocenjevanju učencev v osnovni in srednji šoli) ter Pravilnik o organizaciji dopolnilnega pouka v OŠ. Novosti so bile pri ocenjevanju vzgojnih predmetov. Ti so se ocenjevali z ocenami zelo uspešno, uspešno, manj uspešno (ZU, U, MU), podobno se je ocenjevalo vedenje (vzorno, primerno, manj primerno).³²

V šolskem letu 1976/77 je ravnateljstvo prevzel Bortut Predan. Redno sta se sestajala aktiva razredne in predmetne stopnje. Starše so na roditeljskih sestankih in govorilnih urah redno seznanjali z uspehi njihovih otrok.³³

V šolskem letu 1979/80 je prvič izšlo šolsko glasilo Sončni grič, ustanovljeno je bilo tudi šolsko športno društvo (ŠŠD).³⁴

Po potrebi so opravljali manjša adaptacijska dela na zgradbi šole. Šola se je veselila velike pridobitve – vodovoda,³⁵ nove opreme za šolsko kuhinjo, didaktičnih učil, pripomočkov in nabave računalnikov. Asfaltirali so igrišče in poligon za prometno preventivo.³⁶ Učitelji so se nenehno strokovno izpopolnjevali na seminarjih, aktivih, delavnicah ipd. V šoli je bil organiziran oddelek podaljšanega bivanja.³⁷

Učenci so ob šoli urejali cvetlični in zelenjavni vrt ter manjši sadovnjak. Sodelovali so v akcijah zbiranja sekundarnih surovin, urejali šolsko okolico in igrišča, pobirali so sadje pri zasebnikih. V svojih akcijah so bili aktivni tudi MČRK, ki so delovali v sklopu KORK-a.³⁸

V šoli je bila manjša trgovina, v kateri so lahko učenci kupili zvezke in druge šolske pripomočke; kasneje je bila preurejena v knjižnico.³⁹ Prvič je bil organiziran kulturni teden, v okviru katerega so potekale vsakodnevne prireditve. V tem šolskem letu so izvedli prvi obrambni dan.⁴⁰

V šolskem letu 1984/85 sta bila prvič izvedena smučarski in plavalni tečaj. Podan je bil predlog ustanovitelja, da bi k Osnovni šoli Destrnik priključili Osnovno šolo Trnovska vas, toda zaradi političnih razlogov to ni bilo izvedeno.⁴¹

³⁰ Šolska kronika, knjiga 3, šolska leta 1965–75, str. 19–83, in Matična knjiga za javne uslužbenice in tehnično osebje II/1.

³¹ Isto, šolsko leto 1975/76, str. 88.

³² Isto, str. 90.

³³ Isto, šolsko leto 1976/77, str. 100 in 102.

³⁴ Isto, šolsko leto 1979/80, str. 133 in 136.

³⁵ Isto, šolsko leto 1977/78, str. 113.

³⁶ Isto, šolsko leto 1980/81, str. 149.

³⁷ Isto, str. 145.

³⁸ Isto, knjiga 4, šolsko leto 1981/82, str. 6.

³⁹ Isto, šolsko leto, 1982/83, str. 12.

⁴⁰ Isto, str. 10 in 13.

⁴¹ Isto, šolsko leto 1984/85, str. 27–28.

V tem obdobju se je v šolah začelo poklicno usmerjanje za učence 8. razredov. Učence 7. in 8. razredov so testirali delavci zavoda za zaposlovanje.

Učenci so bili naročeni na revije, ki so takrat izhajale (Ciciban, Pionir, Kurirček, Pionirski list, Mladina). Aktivno so bili vključeni v interese dejavnosti, v velikem številu so se udeleževali številnih tekmovanj. S pomočjo mentorjev so učenci pripravili številne proslave in sodelovali na njih.

Ob zaključkih bralne značke so jih obiskali: Milena Batič, Branko Rudolf, Ančka Šumenjak, Janez Švajncer, Miroslav Slana, Karolina Kolmanič, Boris Frelih, Slavko Jug, Anton Ingolič.

Zaradi slabih higienskih razmer so bili otroci nagnjeni k mnogim obolenjem, bili so podhranjeni in neodporni. Zdravstveno stanje otrok je bilo zelo zaskrbljujoče. Glede na socialno strukturo prebivalstva so nekateri učenci prejeli brezplačno malico.

Zdravniške preglede je redno izvajal dr. Udovič, zobozdravstvene pa dr. Zdenko Antonovič.

Nadzor nad delom šole so izvajali: Franc Kumer, Branko Rajšter, Ludvik Brumec, Franko Florjančič, Ivan Babič, Irena Tomažej.

Zaposleni: Karlo Krivec, Marta Krivec, Ivanka Ogrinc, Emil Štumberger, Erika Šafranko, Ivan Galun, Elza Galun, Marija Murko, Marta Pislak, Branko Širec, Marija Stöger, Lidija Vastič, Marija Brumec, Sonja Lešnik, Marija Golob, Boža Horvat, Marjan Robin, Frida Šešek, Alojz Šešek, Pavlina Majnik, Marija Dešman, Borut Predan, Jasenka Ferk, Majda Skok, Drago Slukan, Lojzka Meglič, Erika Maurič, Alenka Zorko, Rudi Križanič, Nada Milošič, Mira Mijačević, Vlasta Mlinarič, Drago Skurjeni, Marjana Kopušar, Jože Foltin, Jožica Petek, Marko Mihelič, Vlado Čuš, Alenka Ferk, Vida Gajser, Dragica Pešaković, Marta Šilak, Bojana Kolenko, Marjeta Kosi, Peter Vurcer, Alojz Mikša, Ljudmila Duler, Nežka Gašparič, Marinka Vinko, Vlasta Nendl, Irena Cvetko, Franc Urbanija, Milena Anžel, Rozalija Markež, Milena Širec, Janez Cizerl, Miran Lubej, Milan Šilak, Genovefa Lenart, Marinka Vinko, Elizabeta Hauptman, Milka Urbanija, Lizika Novak.⁴²

1985–1995

Število otrok je še vedno upadalo, pouk je potekal v dveh izmenah.

Šola je v šolskem letu 1986/87 svečano praznovala 220-letnico obstoja. Začele so se razprave o novih šolskih okoliših. Šoli Bratje Reš naj bi se priključila podružnična OŠ Trnovska vas, ki je sedaj podružnica OŠ Tone Žnidarič Ptuj.⁴³

Dne 1. septembra 1988 je ravnateljstvo prevzela Marta Krivec. Dne 9. junija 1989 so na šoli proslavili prvi dan šole. Učenci so v tem šolskem letu množično zboleli za zlatenico, izvedena so bila predavanja za starše, uvedene so bile posebne higienske razmere.⁴⁴

V šolskem letu 1990/91 so se zgodile velike politične prelomnice (osamosvojitve) in spremembe v šolstvu. Spremenila se je zakonodaja: dobili smo nov zakon o MDR, nov ZOFVI v OŠ, kolektivno pogodbo in zakon o zavodih. Dne 1. aprila 1991 so šole postale javni zavodi. Starši so dali pobudo za skrajšanje imena šole in šola se je 22. novembra 1991 preimenovala v OŠ Destrnik.⁴⁵ Uvedena je bila nova oblika financiranja programov A (osnovni program) in B (nadstandardni program). V tem šolskem letu sta prenehali delovati PO in ZSMS.⁴⁶

V šolskem letu 1991/92 je bilo uvedeno eksterno preverjanje znanja iz matematike, slovenskega jezika in izbirnega predmeta. V šoli so prešli na tri ocenjevalna obdobja, stekle so priprave na podaljšano opismenjevanje in opisno ocenjevanje. Postavljeni so bili novi normativi za pedagoške delavce (22 ur) in nova sistematizacija za tehnično osebje.⁴⁷

Marca 1994 so stekle intenzivne priprave za gradnjo telovadnice in prizidka (priprava načrta in dokumentacije).

V šole je bil za 5. razred uveden projekt Petra pri slovenskem jeziku, matematiki in tehnični vzgoji. Kot novost se je pojavilo napovedano spraševanje za učence. Izpopolnjevanje pedagoških delavcev se je iz aktivov preusmerilo v študijske skupine za posamezne razrede in predmete.⁴⁸

Na šoli so potekala manjša obnovitvena dela. Adaptirali so podstrešje, uredili učilnico za tehnični pouk, obnovili električno napeljavo in ločili kuhinjo od preostalih prostorov. V okviru finančnih sredstev so bila nabavljena didaktična sredstva in učila.

Učenci so aktivno sodelovali na proslavah, ki so jih z mentorji pripravljali ob pomembnih praznikih.

Za učence je bil skupaj s podjetjem Ontario s Ptuja organiziran tečaj tujega jezika (nemščine in angleščine). Šola je izvajala projekta Upanje 2000 in EKO teden. Organizirala je športne, kulturne in naravoslovne dneve v skladu z učnim načrtom.

Učenci so se udeleževali najrazličnejših tekmovanj (športnih, za Vegovo in Cankarjevo priznanje, Mladi tehniki, Vesela šola, šiškarijada, šah, kolesarstvo, računalništvo, bralna značka, Turizmu pomaga lastna glava ...). Ustvarjalni so bili tudi pri raziskovalnih nalogah.

V pouk so se vključevale nove oblike dela: nivojski pouk, diferenciacija, integrirani pouk in projektno učno delo.

Uspešno sta bili izvedeni zimska in letna šola v naravi. Za osmošolce je bilo organizirano poklicno usmerjanje in ogled obrtnega sejma v Celju.

Mladi ustvarjalci so svoje izdelke prikazali v šolskem glasilu Sončni grič.

Zanimanje za branje je naraščalo, saj je bila pionirska knjižnica zelo dobro obiskana. Otroci so z veseljem prisluhnili uram pravljic. Učenci so se udeležili Medobčinskega knjižnega kviza.

Ob zaključkih bralne značke so otroke obiskali slovenski književniki Ivo Zorman, Milena Batič in Vitan Mal.

Nekako po ustaljeni navadi so se otroci udeleževali Kurirčkove pošte, Štafete mladosti in tradicionalnega pohoda v Mostje.

Zdravniške preglede je redno izvajal dr. Udovič, zobozdravniške pa dr. Antonovič. Zelo vzpodbudna je bila ugotovitev, da se je stanje zobovja pri otrocih izboljševalo. V kasnejših letih se je postopoma izboljševalo tudi zdravstveno stanje.

Svetovalci, ki so v tem obdobju obiskali šolo, so bili: Branko Rajšter, Ivan Babič, Franko Florjančič, Drago Šuligoj, Hren, Huber, Karlo Krivec, Franci Požgan, Ivan Galun in predstojnik Zavoda za šolstvo mag. Alojz Širec.

Zaposleni: Marta Krivec, Marija Murko, Marta Pislak, Marija Stöger, Lidija Vastič, Marija Brumec, Sonja Lešnik, Marija Golob, Branko Širec, Erika Maurič, Milena Širec, Drago Skurjeni, Marjana Kopušar, Alenka Ferk, Vida Gajser, Dragica Pešaković, Bojana Kolenko, Marjeta Kosi, Jožica Petek, Peter Vurcer, Marija Arnuš, Irena Hunjet, Jelica Cafuta, Anton Goznik, Jelka Bezjak, Sonja Stepanov, Jožica Zorko, Ivanka Kramberger, Mira Težak, Darja Zadravec, Zlatka Dolenc, Irena Vodušek, Stanka Ivanuša, Tatjana Intihar, Marta Šilak, Franc Urbanija, Milena Anžel, Rozalija Markež, Irena Cvetko, Ljudmila Duler, Milka Urbanija, Sonja Janžekovič, Marjana Šterbal, Milena Puhar, Slavica Gerič, Jerica Cizerl, Vlasta Nendl, Tatjana Plohl, Jožica Horvat, Zofija Fras, Lilijana Pisar, Marija Cvetko, Elizabeta Novak, Ivan Rožman.⁴⁹

1995–2005

Šolska zgradba je bila neprimerna za kakovostno izvajanje pouka, zgraditi je bilo treba telovadnico, saj je otroci sploh niso imeli. Zato so 21. junija 1996 položili temeljni kamen za gradnjo prizidka k šoli in izgradnjo telovadnice. Dne 15. marca 1996 sta izšla dva nova zakona, Zakon o šolstvu ter Zakon o organizaciji in financiranju v izobraževanju.⁵⁰

⁴² Šolska kronika, knjiga 3, str. 1–151, knjiga 4, str. 1–33, in Matična knjiga za javne uslužbenke in tehnično osebje II/1.

⁴³ Šolska kronika, knjiga 4, šolsko leto 1986/87, str. 41 in 45.

⁴⁴ Isto, šolsko leto 1988/89, str. 60, 62 in 65.

⁴⁵ Isto, 96.

⁴⁶ Isto, šolsko leto 1990/91, str. 79, 82, 84–85.

⁴⁷ Isto, šolsko leto 1991/92, 92–95.

⁴⁸ Isto, šolsko leto, 1993/94, str. 117 in 119–120.

⁴⁹ Isto, šolska leta od 1985–1995, str. 1–137, in Matična knjiga za javne uslužbenke in tehnično osebje II/1.

⁵⁰ Isto, knjiga 5, šolsko leto 1995/96, str. 144 in 146.

V šolskem letu 1996/97 je ravnateljstvo prevzel Drago Skurjeni. Veliko pozornosti posveča strokovni in osebnostni rasti vseh zaposlenih, saj se zaveda, da je dober učitelj zadovoljen učitelj. Vzpodbuja jih k strokovnemu izpopolnjevanju.

V tem šolskem letu sta šolo obiskala takratni predsednik države Milan Kučan in starosta športa in zdravega duha Leon Štukelj.⁵¹

V šolskem letu 1997/98 sta se šoli Destrnik priključili še podružnični šoli Trnovska vas in Vitomarci. Šola se je preimenovala v Javni vzgojno-izobraževalni zavod OŠ Destrnik - Trnovska vas - Vitomarci. Istega leta se je šoli priključil oddelek male šole. V tem letu je bilo uvedeno fakultativno poučevanje angleškega jezika in računalništva ter varstvo vozačev. Poleg zimske in letne šole v naravi je bila učencem ponujena še možnost pridobivanja novih znanj v centrih šolskih in občinskih dejavnosti.⁵²

Svečano odprtje telovadnice, prizidka in obnovljenega starega dela šole je bilo 12. septembra 1998. Slavnostni govorniki so bili takratna sekretarka na Ministrstvu za šolstvo in šport Tea Valenčič, ravnatelj Drago Skurjeni in župan Franc Pukšič.⁵³ "Ob tako pomembnem dogodku, kot je otvoritev šole, smo izdali publikacijo z naslovom NAŠE ŠOLE SKOZI ČAS. V njej so kronološko predstavljeni pomembnejši dogodki vse od nastanka prostovoljne zasebne šole pri Sv. Urbanu (l. 1716) pa do današnjih dni."⁵⁴

Slika 3: Nova šola (Foto Langerholc, 1998)

Na šoli je v šolskem letu 1999/00 potekalo snemanje radijske oddaje Radia Ptuj Otroški vrtljak. Gostje so bili nekdanji učenci naše šole: pesnik Aleš Šteger, pevka Simona Pučko in pesnica Suzana Arnuš.⁵⁵

V šolskem letu 2000/01 so učenci iz Trnovske vasi ponovno začeli obiskovati pouk na predmetni stopnji v Destrniku. Na šolo so v tem šolskem letu prvič sprejeli gibalno ovirano učenko.⁵⁶

⁵¹ Isto, šolsko leto 1996/97, 1–9 in 12.

⁵² Isto, šolsko leto 1997/98, str. 10 in 17–18.

⁵³ Isto, šolsko leto 1998/99, str. 21.

⁵⁴ Isto, str. 24.

⁵⁵ Isto, šolsko leto 1999/00, str. 81–82.

⁵⁶ Isto, knjiga 6, šolsko leto 2000/01, str. 124–125 in 156.

V šolskem letu 2001/02 smo v 1. in 7. razredu začeli uvajati devetletko.⁵⁷

Vzgojno-izobraževalno delo v devetletki je potekalo uspešno. Učitelji so poučevali učinkovito, učni proces, učna snov, metode in tehnologija so bili zelo preudarno izbrani, saj so bili učenci pri pouku sproščeni in motivirani.

Pozitivno oceno so učitelji izrekli projektu opisnega ocenjevanja, učenju tujih jezikov na razredni stopnji, vključevanju učencev v oddelek podaljšanega bivanja in varstva vozačev ter prisotnosti športnega pedagoga na razredni stopnji.

V šolskem letu 2002/03 se je Osnovna šola Vitomarci priključila Osnovni šoli Cerkvenjak kot matični šoli. V tem šolskem letu sta na šoli potekala simpozija o Leopoldu Volkmerju in Matiji Murku.⁵⁸

V šolskem letu 2004/05 je bil sprejet sklep za menjavo tujega jezika v prvi in drugi triadi devetletke. V tem šolskem letu je šolo obiskal minister za šolstvo in šport dr. Milan Zver. To je bil njegov prvi uradni obisk na osnovni šoli, odkar je prevzel to ministrstvo.⁵⁹

Organizirani so bili kulturni, naravoslovni, športni in tehniški dnevi, v katere so bili učenci aktivno vključeni. Svoje znanje so učenci pokazali na številnih tekmovanjih, kjer so dosegali in še dosegajo lepe rezultate. Šola je organizirala finalno tekmovanje v skokih z male prožne ponjave (leta 2003) in polfinalno državno prvenstvo v malem nogometu za starejše deklice (leta 2005).

Šola je vključena v projekta Zdrava šola in Siva čaplja. Učenci in učitelji so sodelovali na Festivalu vzgoje in izobraževanja v Celju in na Dnevih izobraževanja v Ljubljani.

Šolsko glasilo Sončni grič je ponovno začelo izhajati.

Ob zaključkih bralne značke smo v tem obdobju gostili: Borisa A. Novaka, Evo Škofič Maurer, Nežo Maurer, Andreja Rozmana in Primoža Suhodolčana.

Šola se aktivno vključuje v življenje in delo v občini. Na prireditvah učenci sodelujejo s kulturnim programom.

Zaposleni: Marta Krivec, Marija Murko, Marija Stöger, Lidija Vastič, Sonja Lešnik, Marija Golob, Erika Maurič, Milena Širec, Drago Skurjeni, Marjana Kopušar, Alenka Ferk, Vida Gajser, Dragica Pešakovič, Bojana Kolenko, Jelica Cafuta, Sonja Stepanov, Jožica Zorko, Ivanka Kramberger, Janko Marinič, Stanka Kocmut, Irena Vodušek, Marjana Šterbal, Lilijana Pisar, Franc Urbanija, Irena Cvetko, Ljudmila Duler, Sonja Janžekovič, Zofija Fras, Darja Zadavec, Vesna Havlas, Mira Anderlič, Nataša Zemljič, Marija Vindiš, Milan Kunčič, Ivanka Petrovič, Karmen Ivančič, Angelca Fras, Majda Drumlič, Milena Meznarič, Hilda Bedrač, Alenka Štrafela, Feliks Slaček, Anica Mohorič, Nina Holc, Karl Vurcer, Milena Zagoršek, Marija Kumer, Nataša Štumberger, Saša Pavlič, Viktorija Murko, Brigita Kovačič, Vilma Fras, Marjana Gomzi, Urška Kostanjevec, Damjan Pihler, Andreja Burina, Cvetka Mauko, Petra Vrečar, Daniela Spevan, Stanka Drobnak, Jožica Ratek, Jasna Marin, Jožica Vek, Marjana Rojko, Aleksandra Stromajer, Suzana Klasič, Nada Jeza, Janja Kronvogel, Melani Kos, Lidija Zrim, Danica Satler, Mitja Krajnc, Peter Majerič, Boštjan Caf, Milan Matijević, Branko Bohanec, Ivan Rožman, Danilo Klajnsšek, Vesna Kabaj, Katja Gajzer, Gorazd Voglar, Jean Bohorč, Valentina Vrhovšek, Lidija Kodrič, Danica Polič, Milena Petek, Jasmina Caf, Sonja Janžekovič, Kristina Kumer, Marija Cvetko, Branko Lah, Jelka Slemenšek, Nataša Welle, Črtomir Matejek, Andreja Mlakar, Katja Križe, Martina Arnuš, Lidija Anzelc, Tamara Urbanija, Iztok Hrastar, Andreja Anžel, Breda Pisar, Marjeta Petrovič, Nataša Rantaša, Julija Preac, Maruška Vekjet, Tanja Lovrec, Mojca Perič, Majda Kunčnik, Mateja Miklošič, Brigita Matjašič, Mirjam Pleteršek, Štefka Vidovič, Maja Nerat, Mojca Hribar, Karl Majer, Nives Skamlič, Mojca Hrovat, Marija Prstec, Aleš Mardetko, Drago Prelog, Natalija Paternost, Aleksandra Braček, Ernest Kokot, Stanka Požegar.⁶⁰

⁵⁷ Isto, šolsko leto 2001/02, str. 26.

⁵⁸ Isto, šolsko leto 2002/03, str. 75 in 109.

⁵⁹ Šolska kronika, knjiga 7, šolsko leto 2004/05, brez strani.

⁶⁰ Šolska kronika, knjige 4, 5, 6, 7, in Matična knjiga za javne uslužbenke in tehnično osebje II/1.

LITERATURA

- Šolska kronika Osnovne šole Destrnik:
Knjiga 2, od osvoboditve do šolskega leta 1961–63,
Knjiga 3, od šolskega leta 1963/64 do šolskega leta 1980/81,
Knjiga 4, od šolskega leta 1981/82 do šolskega leta 1995/96,
Knjiga 5, od šolskega leta 1996/97 do šolskega leta 2000/01,
Knjiga 6, od šolskega leta 2000/01 do šolskega leta 2003/04,
Knjiga 7, o d šolskega leta 2003/05 do šolskega leta 2004/05.
- Matična knjiga za javne uslužbence in tehnično osebje II/1.

KRATICE/KRAJŠAVE

CK – Centralni komite	PRK – podmladek Rdečega križa
DOM – domačega	RTV – radio in televizija
KORK – Krajevna organizacija Rdečega križa	SO – skupščina občine
KPJ – Komunistična partija Jugoslavije	ŠOL. – šolski
LRS – Ljudska republika Slovenija	ŠŠD – Šolsko športno društvo
MČRK – mladi člani Rdečega križa	U – uspešno
MDR – medsebojno delovno razmerje	VVO – vzgojno-varstvena organizacija
MOM – moderna matematika	ZOFVI – Zakon o financiranju vzgoje in izobraževanja
MU – manj uspešno	ZSMS – Zveza socialistične mladine Slovenije
OŠ – osnovna šola	ZU – zelo uspešno
PO – Pionirska organizacija	

ZAHVALA

Za pripravo podatkov se iskreno zahvaljujem Lilijani Pisar in Andreji Mlakar. Zahvala gre tudi Alešu Mardetku za zgodovinsko obdelavo podatkov in Bojani Kolenko za lektoriranje besedila in slovnične napotke.

POVZETEK

V prispevku je predstavljena kronika Osnovne šole Destrnik v obdobju od 1945 do 2005. Obravnavani čas je razdeljen na obdobja po deset let. V kroniki so podani podatki o stanju šolske zgradbe, izvajanju različnih šolskih in obšolskih dejavnosti, zdravstvenem stanju učencev, izobraževanju in izpopolnjevanju učiteljev. Največja prelomnica za našo šolo je bilo leto 1998, ko je bilo odprtje prenovljene šole, njenega prizidka, telovadnice in vrtca. Šola je energetske varčna, vsi prostori so prezračevani. Vgrajena je tudi digitalna regulacija z nadgradnjo centralnega nadzornega sistema. Vse prezračevalne in klimatske naprave so opremljene z enotami za vračanje energije iz odpadnega zraka v višino. Prenovljena destrniška šola s kakovostno kadrovske zasedbo in z vsem didaktičnim materialom nudi idealne možnosti za učenje.

SUMMARY

The article consists of the Destrnik Primary School chronicle in the period from 1945 to 2005. The discussed period has been divided into decades. The chronicle comprises of the data on the condition of the school building, the execution of various school and additional school activities, the health condition of the pupils and teacher training. The most important milestone of the school was undoubtedly the year of 1998, when we witnessed the inauguration of the renovated school, its extensions, the gymnasium and the day-care centre. The school saves on energy consumption and all the rooms are ventilated. The school has also an in-built digital regulation with the upgrading of the central control system. All ventilation and air conditioning appliances are equipped with units for restoring the energy from waste air into a higher level. With all its didactic material and quality of the teaching personnel, the renovated Destrnik Primary School offers the ideal conditions for education and care for the well-being of its pupils.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Beitrag wird die Chronik der Grundschule Destrnik im Zeitraum von 1945 bis 2005 vorgestellt. Dieser Zeitraum wird in Zeiträume á 10 Jahre aufgeteilt. In der Chronik werden Angaben über den Stand des Schulgebäudes, über die Ausführung verschiedener schulischer und außerschulische Aktivitäten, den Gesundheitszustand der Schüler sowie über die Bildung und Fortbildung der Lehrer angegeben. Der größte Wendepunkt für unsere Schule war das Jahr 1998 – die Eröffnung der renovierten Schule, ihres Anbaus, der Turnhalle und des Kindergartens. Die Schule ist energiesparsam, alle Räume werden gelüftet. Es ist auch eine digitale Regulierung mit einer Neuversion des zentralen Überwachungssystems eingebaut worden. Alle Lüftungs- und Klimaanlage sind mit Rückgabeneinheiten für die Energie aus der Abluft in die Höhe ausgestattet. Die renovierte Grundschule in Destrnik mit ausgezeichneten Lehrkräften und allen didaktischen Materialien bietet ideale Voraussetzungen zum Lernen.

Nataša Kolar

“*Sv. Urban je
narodno zaspan*”,
“*Sv. Urban tudi gre
na dan*”

mag. Nataša Kolar, muzejska svetovalka
Pokrajinski muzej Ptuj
natasa.kolar2@guest.arnes.si

*Društva v Destrniku med letoma
1900 in 1941*

UDK 061.22/23(497.4 Destrnik) “1900/1941”

Ključne besede: *Sveti Urban v Slovenskih goricah, gospodarska,
izobraževalna, telesnovzgojna in kulturna društva*

"Sv. Urban je narodno zaspan", "Sv. Urban tudi gre na dan"

Društva v Destrniku med letoma 1900 in 1941

IZVLEČEK

Avtorica v prispevku predstavlja delovanje društev pri Svetem Urbanu v Slovenskih goricah oziroma Destrniku med letoma 1900 in 1941.

"St Urban's National Awareness is Asleep", "St Urban Comes to Light"

Destrnik Societies Between 1900 in 1941

ABSTRACT

The article presents the activities of the societies at St Urban in Slovenske gorice or Destrnik, between 1900 and 1941.

"St. Urban ist national-müde", "St. Urban kommt auch zu Tage"

Vereine in Destrnik zwischen den Jahren 1900 und 1941

SYNOPSIS

Die Autorin stellt in ihrem Beitrag die Arbeit der Vereine bei Sankt Urban in den Windischen Bühlen bzw. in Destrnik zwischen den Jahren 1900 und 1941 vor.

Z uveljavitvijo pravice do svobodnega združevanja so v habsburški monarhiji nastala politična, narodna in narodnoobrambna, izobraževalna, kulturno-prosvetna, umetniška, znanstvena, delavska, humanitarna in podporna društva, telovadne organizacije in športna društva ter druga družabna društva.¹ Na slovenskem ozemlju je značilna dvojnost pri ustanavljanju društev, ki sta jo povzročili ideološka strankarska in nacionalna diferenciacija prebivalstva. Ob slovenskih društvih so na Kranjskem in na Spodnjem Štajerskem delovala še nemška društva, na Primorskem pa italijanska. Po letu 1867 se je ustanavljanje društev močno razmahnilo. V društvih so Slovenci razvijali in utrjevali politično in narodno zavest ter dvigovali družbeno, kulturno in izobrazbeno raven slovenskega naroda. Središče političnega in kulturnega delovanja Slovencev so bile čitalnice, kjer se je zbirala narodno zavedna inteligenca. Kjer pa čitalnic ni bilo, so njihovo vlogo prevzela druga društva (politična, delavska prosvetna, narodnoobrambna, bralna in izobraževalna).

Temu družabnemu razvoju se niso izognili niti na ptujskem območju. Življenjski utrip vsakega mesta, kraja, trga ali vasi se vidi tudi po delovanju društev v naselju. Nič drugače ni bilo v Destrniku oziroma pri Svetem Urbanu v Slovenskih goricah, saj so delovala v kraju med letoma 1900 in 1941 številna društva, ki so popestrila vsakdanjik ljudi, v njih pa so krepili tudi slovensko narodno zavest.

Gospodarsko bralno društvo² je bilo pri Svetem Urbanu ustanovljeno v nedeljo, 27. aprila 1902. Na ustanovnem občnem zboru je v kulturnem programu mladenič Martin Čeh navdušeno recitiral pesem "Rojakom", mladenka Polonca Hameršak pa pesem "Vprašaj čemu sem Slovenka". Slavnostni govor je imel častiti gospod Franc Gomilšek od Svete Barbare pri Ptujju (Cirkulane), in sicer v duhu Slomškovega reka: "Vrli Slovenci, sveta vera bodi nam luč, materin jezik bodi vam ključ do zveličanske narodne omike!". V društvo se je včlanilo 126 oseb. Za predsednika so izvolili kmeta Jožeta Kaisersbergerja, za člane odbora pa Vinka Simoniča, Janeza Bezjaka, Jožeta Čeha, Janeza Kozoderca, Alojza Kosa, Franca Belca in Alojza Hameršaka. Med posameznimi točkami je prepeval andraški pevski zbor.³ Društvo je v prvem letu svojega delovanja pridobilo 380 različnih knjig, nekaterih po več izvodov. Ob knjigah so imeli tudi časopise in druge periodične izdaje: po deset izvodov Slovenskega gospodarja in Našega doma, pet izvodov Domoljuba in po en izvod Mira, Glasnika, Narodnega gospodarja, Slovenskega učitelja ter Svetnika. 161 članov si je izposodilo 1147 knjig in 659 časnikov. Literaturo so si člani izposojali tako, da so jo brali po občinah, druga za drugo. Najbolj so brali večernice in dobre povesti. Poleg članov so društvu med drugimi podarili knjige tudi Slovenska matica (10 knjig), Ciril-Methodova družba⁴ (30 knjig) in župnik Janez Tomanič (80 knjig). Kaplan Janez Kozoderc je poklonil društvu omaro za hrambo knjig. Knjižnica društva je leta 1907 štela že 400 knjig, izposodilo si jih je 700 članov.⁵ V okviru svoje dejavnosti je društvo prirejalo tudi različne veselice, igre in izobraževalna predavanja. Tako je imel na prvem rednem občnem zboru 15. februarja 1903 potujoči učitelj Zupanc predavanje o sadjarstvu in vinogradništvu.⁶ Predavanja na to temo je imel Zupanc

¹ ES, 2/1987, str. 351.

² Ivan Bratko v prispevku Tako je živela moja dolina (Kmečki glas, št. 36, 28. 8. 1969, priloga Pisana njiva, str. 139) piše, da se v Urbanu v začetku 20. stoletja še ni dalo govoriti o razvitem kulturnem življenju, ampak le o njegovih zametkih. Po zaslugi takratnega narodno zavednega kaplana Podplatnika je bilo ustanovljeno Gospodarsko bralno društvo. "Kaplan je menda šel z "garčjekom" od hiše do hiše, zbral stare Mohorjeve knjige in uredil v svoji sobi, da so si jih ljudje lahko izposojevali." Po zapisu Ivana Bratka so v društvu prirejali tudi igre, kot sta "Kmet in fotograf" in "Moč uniforme". Uprizarjali so jih le ob poletnih nedeljskih popoldnevih na prostem, ker v kraju ni bilo dvorane.

³ Slovenski gospodar, št. 18, 1. 5. 1902, str. 5.

⁴ Ivan Bratko omenja, da so bile knjige Mohorjeve družbe zelo pomembne za širjenje splošne izobrazbe in tudi za strokovno znanje vseh vrst. Leta 1907 je prišlo v župnijo 133 zbirk ali okrog 500 knjig. Župnija je takrat štela 3200 duš. Kmečki glas, št. 36, 1969, str. 139.

⁵ Slovenski gospodar, 3. 1. 1907, str. 3.

⁶ Slovenski gospodar, 19. 5. 1903, str. 5.

nato še večkrat.⁷ Na tem občnem zboru so člani društva za predsednika izvolili kmeta Jožeta Kaisersbergerja, za podpredsednika Vinka Simoniča, za blagajnika Janeza Bezjaka, za tajnika Jožeta Čeha, za knjižničarja Janeza Kozoderca, za člane odbora pa Alojza Hameršaka, Franca Belca in Alojza Kosa. Za širitev članstva je Gospodarsko bralno društvo v Slovenskem gospodarju vabilo nove člane z naslednjim besedilom: "*Urbančani! Komur je še količkaj za blagor domovine ter prebiranja krščanskih knjig in časopisov, ta naj ne zamudi priložnosti vpisati se kot ud, da ne bo več: 'Sv. Urban je narodno zaspan', ampak 'Sv. Urban tudi gre na dan.'*"⁸ Na občnem zboru 24. januarja 1909 so dejali, da je društvo leta 1908 delalo dobro, knjižnica pa je bila zelo obiskana. Pri volitvah je bil ponovno izvoljen stari odbor, le namesto gospoda podpredsednika, ki se je izselil iz župnije, je bil izvoljen gospod kaplan Malajner. Občnemu zboru je sledilo predavanje o dveh takrat glavnih temah, o denarju in časopisu.⁹

Društvo je organiziralo razne prireditve ob različnih priložnostih in praznikih. V nedeljo, 9. junija 1907, je priredilo Gospodarsko bralno društvo veselico z gledališko igro, petjem in prosto zabavo.¹⁰ V gostilni Čeh-Pöcl je imelo društvo 13. oktobra 1909 zabavni večer s šaloigro, šaljivo pošto in drugimi točkami.¹¹ Igro "Vagabundi", ki so jo uprizorili 16. februarja 1930, si je ogledalo veliko domačinov in tudi drugih obiskovalcev.¹² Društvo je organiziralo ob materinskem dnevu 6. aprila 1930 popoldan na šolskem odru deklamacijo in igro "Lurška pastirica".¹³

Urbančani so v skrbi za boljše izobraževanje in gospodarski razvoj svojega območja ob Gospodarskem bralnem društvu želeli imeti še kakšno društvo več, s katerim bi lahko ponudili svojim krajanom možnost dopolnilne dejavnosti, novega načina dela, pridobivanja znanja in dodatnega zaslужka. Dne 1. maja 1904, le tri tedne po ustanovitvi osrednjega slovenskega štajerskega društva na Ptuju, je 27 čebelarjev v gostilni Jožefa Colnarja v Gomilcih 14 ustanovilo za območje tedanjih župnij Sveti Urban, Sveti Bolfenk (Trnovska vas) in Sveti Andraž (Vitomarci) prvo podružnico slovenskega čebelarskega društva za Štajersko.¹⁴ Prvi pobudnik in organizator ustanovitve osrednjega društva ter njegove prve podružnice je bil priznani čebelarski mojster, predavatelj, pisec čebelarskega priročnika "Čebeloreja" ter drugih strokovnih razprav in člankov, slovenski rodoljub Ivan Jurančič. V prvem odboru osrednjega društva in prve podružnice so bili čebelarji Jože Zelenik iz Levanjcev (predsednik), Ivan Jurančič (namestnik predsednika), Ivan Srelec, nadučitelj pri Svetem Andražu (tajnik), in Jožef Bezjak, nadučitelj pri Svetem Urbanu (blagajnik). Član odbora je bil tudi gostilničar Jožef Colnar.¹⁵

Med obema svetovnima vojnama so se v okviru jugoslovanske države v Sloveniji strankarska nasprotja zelo stopnjevala, njihove razprtije so bile vidne tudi v javnem življenju. Politično delovanje je bilo razdeljeno na liberalni in klerikalni tabor, enako pa je veljalo za njuna društva.

Telesnovzgojna društva so bila organizirana v Jugoslovanski sokolski zvezi, po letu 1929 pa v Sokolu Kraljevine Jugoslavije, v Slovenski orlovski zvezi, po 1937 v Zvezi fantovskih odsekov ter v dekliških krožkih, ki so delovali pod okriljem klerikalnih kulturno-prosvetnih društev do okupacije leta 1941.¹⁶ Dekliški krožki in fantovski odseki so v tridesetih letih 20. stoletja na podeželju skrbeli za množično telesno vzgojo ter za prebujo narodne, državne in socialne zavesti.¹⁷

V okviru društev katoliške Prosvetne zveze so po razpustu jugoslovanske Orlovske zveze decembra 1929 začeli ustanavljati fantovske odseke in dekliške krožke, ki so se ukvarjali predvsem s športom. Prosvetna zveza je bila s svojimi društvi razpuščena leta 1933. V okviru Katoliške akcije so delovali fantovski odseki in dekliški krožki do leta 1935, ko so ponovno obnovili Prosvetno zvezo. Oktobra 1937 so ustanovili osrednjo katoliško organizacijo Zvezo fantovskih odsekov s sedežem v Ljubljani. Društvo naj bi bilo po pravilih nepolitično, skrbelo naj bi za нравno, umsko in telesno vzgojo ter za utrjevanje narodne in socialne zavesti. To je bila organizacija, v kateri so v župnijah na podeželju prevladovali kmečki in kmečko-obrtni sloji, v mestih pa delavsko-obrtni sloji. Leta

⁷ Slovenski gospodar, 15. 2. 1906, str. 4.

⁸ Slovenski gospodar, 19. 3. 1903, str. 5.

⁹ Straža, 25. 1. 1909, št. 11, str. 2.

¹⁰ Žal Slovenski gospodar z dne 6. 6. 1907 na str. 3 ne omenja naslova igre in podrobnega pevskega programa.

¹¹ Straža, 22. 10. 1909, št. 124, str. 4.

¹² Slovenski gospodar, 26. 2. 1930, str. 11.

¹³ Slovenski gospodar, 2. 4. 1930, str. 8.

¹⁴ 100-letnica ustanovitve prve podružnice slovenskega čebelarskega društva za Spodnjo Štajersko 1904–2004 (ur. Franjo Rebernak). Zgodovinski arhiv Ptuj, Ptuj 2004, str. 9.

¹⁵ Prav tam, str. 9.

¹⁶ ES, 2/1987, str. 354.

¹⁷ Ljubica Šuligoj, Narodnoprrebudno poslanstvo društev na ptujskem območju med svetovnima vojnama. V: Ptujski zbornik VI, Ptuj, 1996 (ur. Bojan Terbec), str. 651.

1938 je dobila zveza položaj samostojne organizacije. Fantovski odseki so veljali za udarno moč slovenskega dela Jugoslovanske radikalne zajednice (JRZ); pogosto so nastopali na strankinih prireditvah in manifestacijah.¹⁸

Zveza dekliških krožkov je začela junija 1935 ponovno delovati kot poseben odsek Prosvetne zveze. V okviru dekliških krožkov so bili tudi telovadni odseki, ki so gojili telovadno vzgojo, se pripravljali na večje nastope, zlasti za mednarodni katoliški mladinski tabor v Ljubljani konec junija 1938. Zveza dekliških krožkov je oživljala izročilo nekdanjih orlic. Posebno pozornost so posvečali stanovski vzgoji v smislu socialnega sistema krščanskega solidarizma.

Organizacijsko sta bili obe zvezi v drugi polovici tridesetih let 20. stoletja razdeljeni na obe slovenski škofiji, znotraj teh pa na podzveze, okrožja in župnije. Številčno sta obe zvezi v okviru prosvetno-kulturne in telesnovzgojne dejavnosti predstavljali udarno moč klerikalne stranke na Slovenskem, kar se je zlasti kazalo na strankinih taborih, manifestacijah, cerkvenih slavnostih in prireditvah.¹⁹

Slika 1: Članice Marijine družbe pri Svetem Urbanu v Slovenskih goricah; trideseta leta 20. stoletja (last: Anton Zelenik, Vintarovci)

Med katoliškimi društvi sta bila pri Svetem Urbanu Fantovski odsek in Marijino društvo. Obe društvi sta ob utrjevanju krščanske vzgoje razvijali tudi krščansko kulturo, skupaj so uprizorili marsikatero odrsko delo. Za mnogostransko kulturno dejavnost pri Svetem Urbanu so na pobudo župnika Razvodnika v tridesetih letih 20. stoletja začeli zidati farni dom z dvorano in drugimi prostori, ki so ga odprli leta 1937.²⁰ Fantovski odsek je na binško nedeljo, 5. junija 1938, uprizoril v novem farnem domu dve igri, "Kmet Herod" in "Pravica se je izkazala".²¹

Prostore v domu so za svojo dejavnost uporabljala tudi druga društva, predvsem za uprizorjanje iger in koncerte, saj so do tedaj člani urbanskih društev igrali na šolskem odru ali v katerem drugem prostoru v naselju, ki pa je z razmahom družabnega življenja postal premajhen.

Številne prireditve in koncerti so bili organizirani večinoma ob nedeljah. Tako so tudi 3. maja 1936 pripravili pevski koncert z uprizoritvijo Vodopivčeve operete "Kovačev študent" in ga dopolnili z izbranimi narodnimi pesmimi.²²

Med liberalno usmerjenimi društvi pri Svetem Urbanu sta bila v tridesetih letih 20. stoletja ob Gospodarskem bralnem društvu, kjer sta bila aktivna učiteljca Ženka Kovač in Mirko Majcen, še sokolska četa ter Društvo kmečkih fantov in deklet.

Najstarejša telovadna organizacija na Slovenskem je bil Južni sokol, ustanovljen 1. oktobra 1863 v Ljubljani, kjer je deloval do razpusta leta 1867. Njegovo delo je nadaljeval leto pozneje ustanovljeni Ljubljanski sokol, ki je bil matičen za vsa sokolska društva. V slovanskih deželah habsburške monarhije je bilo ustanavljanje sokolskih društev odgovor na delovanje nemške nacionalistične telovadne organizacije Turnverein. Do devetdesetih let

¹⁸ ES, 3/1989, str. 86.

¹⁹ ES, 2/1988, str. 188.

²⁰ Podatke o delovanju krščanskih društev v tridesetih letih 20. stoletja pri Svetem Urbanu mi je ljubeznivo posredoval gospod Janez Žampa iz Levanjcev, za kar se mu zahvaljujem.

²¹ V Slovenskem gospodarju so 1. 6. 1938 na str. 7 najavili uprizoritvi obeh iger.

²² Slovenski gospodar, 29. 4. 1936, str. 7.

19. stoletja so bile v ospredju narodnopolitične naloge sokola. Reorganizacija društva ob koncu 19. stoletja je omogočila sistematično telovadbo. V Kraljevini SHS so se slovenska, hrvaška in srbska organizacija združile v Sokolsko zvezo Srbov, Hrvatov in Slovencev. Sedež zveze je bil do 1929 v Ljubljani. Po uvedbi kraljeve diktature je bil decembra 1929 z zakonom ustanovljen Sokol Kraljevine Jugoslavije (SKJ) kot državna ustanova, vse druge telovadne organizacije in društva pa razpuščena. Sedež zveze so iz Ljubljane preselili v Beograd. Glavni namen SKJ ni bila več telesna vzgoja, temveč prizadevanje za čim bolj množično širjenje vpliva jugoslovanskega nacionalizma med jugoslovansko mladino. Ob starih sokolskih društvih, ki so delovala v večjih krajih, so začeli ustanavljati tudi vaške čete. V njih se je sokolska vzgoja omejila na nekaj preprostih skupinskih vaj in na koračanje v urejeni skupini med nastopi na javnih manifestacijah.²³

Slika 2: Nastop članov sokolske čete (sokolov in sokolic) pri Svetem Urbanu v Slovenskih goricah (fototeka zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj)

Uniforma (sokolski kroj) je bila eden od poglobitnih zunanjih znakov sokolstva, ki so jo člani društev nosili na najrazličnejših nastopih, na katerih so se borili za slovenske narodne pravice. Sprva kroj ni bil enoten, posamezna slovenska sokolska društva so uvajala najrazličnejše posebnosti. Najvidnejši del uniforme je bila rdeča srajca, simbol boja za nacionalne pravice. Sokoli so nosili tudi suknjič, ki je bil ponavadi ogrnjen le prek levega ramena, s posebnim namenom, da bi izstopala rdeča srajca. Pokrivalo je bilo zelo pomemben del sokolske uniforme. V Ljubljani so se pri Južnem sokolu sprva odločili za klobuk s sokoljim peresom, po reformi v sokolskih vrstah pa je bila med letoma 1893 in 1919 v veljavi okrogla čepica po češkem vzoru. Po politični reorganizaciji sokolstva leta 1930 so sokoli nosili šajkačo z rdečim dnom in pripetim sokoljim peresom. Ob uniformi je bil simbol sokolstva tudi prapor.²⁴

V Svetem Urbanu so sokolsko četo ustanovili na občnem zboru januarja 1930 v navzočnosti predstavnikov matičnega društva Ptuj. Za prvega starosta je bil izvoljen Andrej Rakuša,

Slika 3: Sokolska četa Sveti Urban pri Ptuj, nastop dečkov; trideseta leta 20. stoletja (fototeka zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj)

²³ ES, 12/1998, str. 146.

²⁴ Sokoli in orli na Štajerskem, Koroškem in Prekmurju. Katalog. Muzej Narodne osvoboditve Maribor, Maribor 1993, str. 14.

za načelnika Mirko Majcen, za načelnico Avgusta Kirbiš. Telovadilo je do 25 članov, do 20 članic in do 100 otrok obeh spolov. Prvi nastop je četa imela 21. junija 1930, nastopi pa so se ponavljali do leta 1935. Četa je sodelovala v župnih zletih na Ptuj, v Ljubljani in v Zagrebu. Njeni zastopniki so se udeležili tudi zleta v Pragi leta 1932. Sokolska četa ni imela svoje telovadnice, kot telovadišče so uporabljali nekdanje sejmišče. V okviru društva so delovali še knjižnica, godba na pihala in dramski odsek. Godbo in dramski odsek je vodil načelnik Mirko Majcen. Dramski odsek je v šolskih prostorih priredil več iger in akademij. Četa je sodelovala z Društvom kmečkih fantov in deklet, posebno pri predavanjih in gledaliških igrah. Z nastopom režima JRZ so za četo nastopili težki časi. Načelnik čete Mirko Majcen je bil sredi šolskega leta 1935/1936 službeno premeščen zunaj okraja.

Slika 4: Telovadna vaja člana urbane sokolske čete na drogu; trideseta leta 20. stoletja (fototeka Zgodovinskega arhiva na Ptuj)

Slika 5: Sokolska prireditev pri Svetem Urbanu v Slovenskih goricah, vaja dece;²⁵ trideseta leta 20. stoletja (fototeka Zgodovinskega arhiva na Ptuj)

Njegova izguba je društvo ohromila. Četa je zato že januarja 1939 sama zaprosila matično društvo Ptuj za ukinitiv. To se je zgodilo 15. februarja 1939. Knjižnico čete je njena lastnica Zveza kulturnih društev Maribor dodelila društvu Zarja iz Svete Marjete niže Ptuja (Gorišnica). Član sokolske čete je bil tudi Franc Osojnik, ki je sodeloval v dramskem odseku.²⁶

Slika 6: Sokolska prireditev pri Svetem Urbanu v Slovenskih goricah, vaja dečkov; trideseta leta 20. stoletja (fototeka Zgodovinskega arhiva na Ptuj)

²⁵ Sokoli so tako imenovali svoj podmladek oziroma otroke.

²⁶ Navedeni zapis o sokolski četi v Svetem Urbanu je napisal po spominu Mirko Majcen s pripombo, da je bil arhiv sokolske čete med drugo svetovno vojno uničen. ZAP, fond Rodbinski in osebni fondi, šk. 2, Komac Radoslav.

Na podeželju je imelo pred drugo svetovno vojno pomembno mesto tudi Društvo kmečkih fantov in deklet (DKFID), napredno gibanje, prek katerega je komunistična partija uveljavljala svojo revolucionarno dejavnost. Društvo kmečkih fantov in deklet je nastalo na pobudo kmečke visokošolske mladine, ki med študijem ni pretrgala vezi z vaškim življenjem. Mladina – delovali so v akademskem klubu Njiva – si je prizadevala za gospodarski in prosvetni dvig vasi in za osamosvojitve izkoriščenega in zapostavljenega kmečkega človeka. Za razvoj mladinskega kmečkega gibanja in za krepitev stanovske zavesti med slovenskim kmečkim prebivalstvom sta bila pomembna kongresa Zveze jugoslovanske kmečke mladine in Zveze slovenske kmečke mladine, ki sta bila v Ljubljani septembra leta 1923 in na katerih so ovrednotili veljavo in pomembnost kmečkega stanu.²⁷

Društva kmečkih fantov in deklet so začeli ustanavljati sredi tridesetih let 20. stoletja. Bila so kulturno-prosvetna društva, ki so med seboj povezala mladino. Zveza društev se je v programu dela zavzemala za rešitev socialnih problemov na vasi, saj jugoslovanska država ni izpolnila pričakovanih kmetov o izpeljavi agrarne reforme.

Da bi ohranili slovenska srednja in malokmečka posestva, dosegli višjo kulturno raven vasi ter politično in duhovno osamosvojili kmečko mladino, je vodstvo Zveze društev kmečkih fantov in deklet svojim članom omogočilo izobraževanje na različnih področjih (gospodarskih, kmetijskih, obrtnih, delavskih in drugih).²⁸ Društva so vzgajala svoje člane v kmečkem duhu in v državljanski zavesti. Širila so združništvo in kmečko kulturo, prizadevala pa so si tudi za splošen socialni, gospodarski in kulturni napredek slovenskega podeželja.²⁹

Delovanje društev kmečkih fantov in deklet je bilo glede na naravo dela raznoliko. Kulturno-prosvetnemu delu in izobraževanju sta bili namenjeni jesen in zima, ko so društva obe dejavnosti dopolnila še z zimskimi športi. Spomladi in poleti so organizirali prireditve v kmečkih delih; predstavljali so jih s tekmami koscev, grabljic in žanjic, ki so se mnogokrat zaključile z veličastnimi povorkami.

Zveza društev kmečkih fantov in deklet je imela tudi svoje simbole. Društveni znak je bila zelena štiriperesna deteljica, simbol sreče in kmetstva. Zastava je bila zelena, z zeleno štiriperesno deteljico v belem krogu v sredini, na vrhu droga pa je bila pritrjena ponikljana kosa. Bili so tudi delno uniformirani. Na prireditvah so bili člani oblečeni v zeleno srjaco in zeleno kravato, članice pa v kroj "dečve – naglavne rute z izvezenimi deteljicami". Za himno društev so leta 1933 izbrali besedilo pesmi pesnika Griše Koritnika "Zeleni prapor", ki ga je uglasbil skladatelj Zorko Prelovec. Zveza kmečkih fantov in deklet se je financirala samo iz članarine, dodatni vir dohodka pa je bil tudi izkupiček od kulturnih prireditev (igre, koncerti) ter veselje v sklopu tekem.

Na ptujsko-ormoškem območju je bilo v tridesetih letih 20. stoletja ustanovljenih enajst društev kmečkih fantov in deklet. Konec februarja 1935 se je zbral pri Svetem Urbanu na pobudo kmečkega sina Jožeta Zelenika iz Levanjcev in šolskega nadučitelja Mirka Majcna pripravljali odbor za ustanovitev Društva kmečkih fantov in deklet Sveti Urban pri Ptujju. Člani pripravljalnega odbora so bili: predsednik Jože Zelenik, podpredsednik Janez Furbas, blagajnik Anton Simonič in tajnica Irena Kocmut. Ustanovni občni zbor društva je bil 28. avgusta 1935. Za prvega predsednika je bil izvoljen Jožef Zelenik iz Levanjcev, podpredsednik je postal Janez Horvat iz Desencev, blagajnik Anton Simonič iz Janežovcev, tajnica pa Irena Kocmut iz Svetega Urbana.³⁰ Jože Zelenik je vodil društvo do leta 1938, ko so vodstvo odbora razširili in pomladili. Takrat je postal predsednik Franc Šven, podpredsednik je bil sprva še Janez Horvat iz Desencev, nato pa je to postal Mirko Reš, poznejši borec Lackove čete. Člani odbora so bili še: tajnik Joško Zelenik, blagajničarka Julka Rašl, drugi odborniki pa Anton Simonič, Anton Zelenik, Janez Horvat, Jožefa Cizerl, Franc Toplak, Franc Braček in Ivana Zelenik. V nadzornem odboru društva sta bila Anton Hrga in Janez Vebru. Društvo je v svojem petletnem delovanju pripravilo štiri tekme koscev in grabljic ter tekmo žanjic. V okviru društva je deloval še dramski odsek. Uprizorili so manjše igre, najbolj pa je uspela Golarjeva "Vdova Rošlinka", ki so jo prvič igrali 23. marca 1936.³¹

Društvo kmečkih fantov in deklet Sveti Urban je imelo okrog 40 članov, med katerimi sta bila tudi Franc Osojnik in Jože Lacko, poznejša člana Slovenskogoriške čete. Bila sta aktivna člana, govorila sta na marsikateri društveni prireditvi. Društvo se je udeležilo tudi različnih prireditev, ki so jih organizirala druga društva v ptujskem okrožju ali v drugih okrožjih na Štajerskem in v Prekmurju.

²⁷ Irena Mavrič in Nevenka Korpič, Društva kmetijskih fantov in deklet na ptujsko-ormoškem območju. Katalog. Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj, 1997, str. 3.

²⁸ Anka Vidovič Miklavčič, Mladina med nacionalizmom in katolicizmom. Knjižna zbirka Krt, Ljubljana 1994, str. 23.

²⁹ Prav tam.

³⁰ Gruda, 1935, str. 211.

³¹ Gruda, 1936, str. 71.

Slika 7: Člani Društva kmečkih fantov in deklet Sveti Urban v Slovenskih goricah; trideseta leta 20. stoletja (last: Anton Zelenik, Vintarovci)

Člani društev, v katerih so bili aktivni tako mladi kot starejši, so lahko bili tudi šoloobvezni otroci, ki pa so se lahko včlanili tudi v organizacijo Jadranska straža. V kraljevini Jugoslaviji si je organizacija Jadranska straža prizadevala za spoznavanje jadranske obale, njen razvoj in za pomorsko obrambo. Ustanovljena je bila leta 1922 v Splitu, kjer je imela sedež in osrednji dom. Prirejala je predavanja in razstave, izlete na morje, vzdrževala obmorska letovišča in drugo. Imela je grb, himno in uniforme, njeno geslo pa je bilo: "Čuvajmo naše morje!" Pod nadzorom prosvetnih oblasti se je po šolah razširil podmladek Jadranske straže, ki naj bi mladino domoljubno in narodnoobrambno vzgajal ter krepil ljubezen do morja in narave.³² Do sredine tridesetih let 20. stoletja se je podmladek razširil na večino šol v Sloveniji, med drugim je bil tudi v šoli pri Svetem Urbanu v Slovenskih goricah.

Družabna in druga društva so nastajala iz osebnih potreb posameznikov in iz gospodarskih potreb, delovala pa so tudi za javno dobro in za pomoč prebivalstvu. Med temi društvi so bila tudi humanitarna, podporna in dobrodelna društva, ki so jih ustanavljali tako v habsburški monarhiji kot tudi v kraljevini Jugoslaviji. Humanitarnim društvom pripadajo po svoji dejavnosti tudi gasilske organizacije. Za požarno varnost na območju Svetega Urbana v Slovenskih goricah je skrbelo Prostovoljno gasilsko društvo Desenci - Sveti Urban. Pobudnika za ustanovitev društva sta bila župnik Ivan Razvodnik in Franc Čeh iz Desencev. Prostovoljno gasilsko društvo so ustanovili kmetje iz Desencev, Ivajnec in Ločiča leta 1929. Od ustanovitve do začetka druge svetovne vojne je bil predsednik društva Franc Čeh.³³

Slika 8: Razglednica Svetega Urbana v Slovenskih goricah, 11. 12. 1938 (fototeka zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj)

³² ES, 4/1990, str. 242.

³³ Podatke o ustanovitvi društva mi je posredoval gospod Janez Žampa, saj za to obdobje gasilska kronika ni ohranjena.

Na Slovenskem je bila društvena dejavnost prekinjena z začetkom druge svetovne vojne, saj je okupator razpustil vsa slovenska društva in zasegel njihovo premoženje. Na Spodnjem Štajerskem je šef civilne uprave dr. Uiberreither 16. aprila 1941 izdal posebno odredbo, s katero je imenoval ukinitvenega komisarja za društva, organizacije in združenja za imenovano območje. Po tej odredbi so bila tako ukinjena tudi društva v Destrniku oziroma pri Svetem Urbanu.

Društvo kmečkih fantov in deklet je bilo ukinjeno 15. oktobra 1941. Zadnji predsednik je bil Franc Šven (Schuen) iz Svetega Urbana, doma iz Doliča.³⁴

Fantovski odsek Sveti Urban - Vintarovci je bil razpuščen 30. oktobra 1941. Pripadali so krovni organizaciji, Fantovskemu odseku Ptuj. Društvo je bilo vpisano v register okrajnega glavarstva Ptuj. Ob popisu vprašalnika 10. aprila 1941 je bilo v društvu 6 članov. Predsednik je bil Hergaban, Desternik 21, tajnik Franc Simonič, Sveti Urban, Janežovski Vrh, blagajnik Janez Kurbus, Sveti Urban, Janežovski Vrh.³⁵

Prostovoljno gasilsko društvo Desenci - Sveti Urban je bilo ukinjeno 15. novembra 1941, takrat je imelo 30 članov. Člani odbora so bili: predsednik Franc Čeh (Čech), Sveti Urban, Desenci 3, tajnik Alojz Herga, Sveti Urban, Janežovski Vrh, blagajnik Anton Korošec, Sveti Urban, Desenci 1. Od inventarja je imelo društvo ob razpustitvi eno brizgalno z opremo.³⁶

Pevsko društvo Sveti Urban - Vintarovci je bilo ukinjeno 15. novembra 1941. Ob ukinitvi je imelo društvo 120 notnih listov (ročno napisanih različnih pesmi) in 21 tiskanih notnih zvezkov za ljudske pesmi v vrednosti 10 rajhovskih mark oziroma 108 dinarjev, ki jih je imel pri sebi organist Martin Marguč (Margutsch) vse do maja 1944, ko jih je odkupil od civilne uprave za 5 rajhovskih mark. Društvo je bilo ustanovljeno z namenom, da s slovenskimi ljudskimi ter cerkvenimi pesmimi vzpodbuja in ohranja slovensko narodno zavest. Registrirano je bilo pri okrajnem glavarstvu Ptuj. Od banske uprave v Ljubljani je društvo dobilo dovoljenje za delovanje 25. julija 1936. Ob popisu vprašalnika 10. aprila 1941 je imelo 24 članov. Predsednik je bil Martin Marguč, Sveti Urban, Vintarovci 56, tajnika in blagajnika niso imeli.³⁷

Gospodarsko bralno društvo Vintarovci je bilo ukinjeno 1. decembra 1941; v društvu je bilo takrat 40 članov. V odboru so bili predsednik Martin Marguč, Sveti Urban, Vintarovci 56, tajnik Stanislav Slodnjak, Trnovska vas, Trnovski Vrh, blagajnik Janez Hameršak (Hammerschak), Sveti Urban, Janežovski Vrh 50. Ob razpustitvi je imelo društvo 360 knjig.³⁸

Številni arhivi društev so bili med drugo svetovno vojno uničeni, zato lahko o obstoju in delu nekaterih društev izvemo le iz zapisov ukinitvenega komisarja za društva, organizacije in združenja na Spodnjem Štajerskem ter iz objav v časopisih, ki so bile občasno zelo skope. Ob prispevkih v časopisih lahko dejavnost društev dopolnimo tudi še z ustnimi izročili domačinov. Tako je nastal tudi ta prispevek o društvih v Destrniku oziroma pri Svetem Urbanu v Slovenskih goricah v obravnavanem obdobju.

VIRI

1. Gruda, 1935, 1936.
2. Slovenski gospodar, 1902, 1903, 1906, 1907, 1930, 1936, 1938.
3. Straža, 1909.
4. Zgodovinski arhiv Ptuj (ZAP), fond Rodbinski in osebni fondi, šk. 12, Komac Radoslav.
5. Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Ukinitveni komisar za društva, organizacije in združenja na Spodnjem Štajerskem, tehnične enote: 1/35, 4/170, 13/534, 20/864, 30/1284.

LITERATURA

1. Ivan Bratko, Tako je živela moja dolina. V: Kmečki glas, št. 36, 28. 8. 1969.
2. Društvo. V: Enciklopedija Slovenije, 2, Ljubljana, 1987, str. 348–356.
3. Fantovski odseki. V: Enciklopedija Slovenije, 3, Ljubljana, 1989, str. 86.
4. Jadranska straža. V: Enciklopedija Slovenije, 4, Ljubljana, 1990, str. 242.
5. Irena Mavrič, Nevenka Korpič, Društva kmetijskih fantov in deklet na ptujsko-ormoškem območju. Katalog. Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj 1997.
6. Anka Vidovič - Miklavčič, Mladina med nacionalizmom in katolicizmom. Knjižna zbirka Krt, Ljubljana 1994.
7. Sokol. V: Enciklopedija Slovenije, 12, Ljubljana, 1998, str. 146.
8. Sokoli in orli na Štajerskem, Koroškem in Prekmurju. Katalog. Muzej Narodne osvoboditve Maribor, Maribor 1993.
9. 100-letnica ustanovitve prve podružnice slovenskega čebelarskega društva za Spodnjo Štajersko 1904–2004 (ur. Franjo Rebernak). Zgodovinski arhiv Ptuj, Ptuj 2004.
10. Ljubica Šuligoj, Narodnoobrambno poslanstvo društev na ptujskem območju med svetovnjima vojnama. V: Ptujski zbornik VI, Ptuj 1996 (ur. Bojan Terbuc), str. 643–664.

³⁴ PAM, fond. Ukinitveni komisar za društva, organizacije in združenja na Spodnjem Štajerskem, tehn. enota 1/35, zap. št. 76.

³⁵ PAM, tehn. enota 4/170, zap. št. 77.

³⁶ PAM, tehn. enota 20/864, zap. št. 79.

³⁷ PAM, tehn. enota 13/534, zap. št. 78.

³⁸ PAM, tehn. enota 30/1284, zap. št. 80.

POVZETEK

Z uveljavitvijo pravice do svobodnega združevanja so v habsburški monarhiji nastala politična, narodna in narodnoobrambna, izobraževalna, kulturno-prosvetna, umetniška, znanstvena, delavska, humanitarna in podporni društva, telovadne organizacije in športna društva ter druga družabna društva. Središče političnega in kulturnega delovanja Slovencev so bile čitalnice, kjer se je zbirala narodno zavedna inteligenca. Kjer pa čitalnic ni bilo, so njihovo vlogo prevzela druga društva (politična, delavska prosvetna, narodnoobrambna, bralna in izobraževalna).

Urbančani so v skrbi za boljše izobraževanje in gospodarski razvoj svojega območja pred prvo svetovno vojno ustanovili Gospodarsko bralno društvo (27. aprila 1902) in Podružnico slovenskega čebelarskega društva za Štajersko (1. maja 1904).

Med obema svetovnima vojnama so se v okviru jugoslovanske države v Sloveniji strankarska nasprotja zelo stopnjevala, njihove razprtije so bile vidne tudi v javnem življenju. Politično delovanje je bilo razdeljeno na liberalni in klerikalni tabor, enako je veljalo za njuna društva.

Telesnovzgojna društva so bila organizirana v Jugoslovanski sokolski zvezi, po letu 1929 pa v Sokolu Kraljevine Jugoslavije, v Slovenski orlovski zvezi, po 1937 v Zvezi fantovskih odsekov ter v dekliških krožkih, ki so delovali pod okriljem klerikalnih kulturno-prosvetnih društev do okupacije 1941. Med katoliškimi društvi sta bila v Svetem Urbanu Fantovski odsek in Marijino društvo. Obe društvi sta ob utrjevanju krščanske vzgoje razvijali tudi krščansko kulturo, skupaj pa so uprizorili marsikatero odrsko delo.

Slovensko narodno zavest je s slovenskimi ljudskimi ter cerkvenimi pesmimi vzpodbujalo in ohranjalo tudi Pevsko društvo Sveti Urban - Vintarovci, ustanovljeno 25. julija 1937.

Med liberalno usmerjenimi društvi pri Svetem Urbanu sta bila v tridesetih letih 20. stoletja ob Bralnem društvu, kjer sta bila aktivna učitelja Ženka Kovač in Mirko Majcen, še sokolska četa, ustanovljena januarja 1930, ter Društvo kmečkih fantov in deklet, ustanovljeno 28. avgusta 1935.

Šoolobvezni otroci so se lahko včlanili v društva, v katerih so bili aktivni tako mladi kot starejši, pa tudi v organizacijo Jadranska straža, katere podmladek je bil v tridesetih letih 20. stoletja tudi v šoli pri Svetem Urbanu v Slovenskih goricah.

V okviru svojih dejavnosti so društva pri Svetem Urbanu prirejala različne veselice, igre in izobraževalna predavanja.

Med humanitarna društva sodijo po svoji dejavnosti tudi gasilske organizacije. Za požarno varnost na območju Svetega Urbana v Slovenskih goricah je skrbelo Prostovoljno gasilsko društvo Desenci z okolico, ki so ga leta 1929 ustanovili kmetje iz Desencev, Ivajncev in Ločiča.

Na Slovenskem je bila društvena dejavnost prekinjena z začetkom druge svetovne vojne, saj je okupator razpustil vsa slovenska društva in zasegel njihovo premoženje. Na Spodnjem Štajerskem je šef civilne uprave dr. Uiberreither 16. aprila 1941 izdal posebno odredbo, s katero je imenoval ukinitvenega komisarja za društva, organizacije in združenja za imenovano območje. Po tej odredbi so bila do konca leta 1941 ukinjena tudi društva pri Svetem Urbanu oziroma Destrniku.

Številni arhivi društev so bili med drugo svetovno vojno uničeni, zato lahko o obstoju in delu nekaterih društev izvemo le iz zapisov ukinitvenega komisarja za društva, organizacije in združenja na Spodnjem Štajerskem ter iz objav v časopisih, ki so bile občasno zelo skope. Ob prispevkih v časopisih lahko dejavnost društev dopolnimo tudi še z ustnimi izročili domačinov. Tako je nastal tudi ta prispevek o društvih v Destrniku oziroma pri Svetem Urbanu v Slovenskih goricah v obravnavanem obdobju.

SUMMARY

With the assertion of the right to free association, the Hapsburg monarchy witnessed the formation of various political, national and national-defence, educational, cultural, art, scientific, working, humanitarian and support societies, gymnastics associations and sports societies as well as many others. The centre of political and cultural activities of the Slovenes was the so-called reading rooms, where intellectuals, who wanted to express their national awareness, would assemble. Where there were no reading rooms, people could express their national awareness by assembling in other kinds of societies (political, working-educational, national-defence, reading and educational).

In care for better educational and economic development of their own region in the pre-war period, the inhabitants of the St Urban municipality founded the Economic Reading Society (on 27th April 1902) and the Subsidiary of the Slovene Apicultural Society for the Styria region (on 1st May 1904).

During the interwar period, when Slovenia was a part of the former Yugoslavia, the oppositions among the Slovenian political parties were increasing and their discords were also reflected in public life. Political activity was divided into liberal and clerical camps, and the societies were divided accordingly.

The gymnastics societies were organized in the Yugoslavian Sokol Association, and after 1929, in the Sokol Society of the Yugoslavian Kingdom, afterwards in the Slovene Eagle Association, and after 1937, in the Association of Boys' Sections and in Girls' Clubs, which were active within cultural societies until the occupation in 1941. In the St Urban municipality the catholic societies of the Boys' Section and Mary's Society were active. Both societies have, besides establishing Christian education, also developed the culture of Christianity and jointly staged many stage works.

Slovene national awareness was encouraged and preserved by Slovene folk and clerical songs by the Choral Society of St Urban-Vintarovci, founded on 25th July 1937.

Among the liberally-oriented societies existing in the 1930s in St Urban, there were reading societies, which consisted of active teachers Ženka Kovač, Emil Mačuš and Mirko Majcen, the Falcon Squad (Sokolska četa), founded in January 1930 and the Society of the Boys and Girls in the Countryside, founded on 28th August 1935.

Besides the societies, which consisted of active members of various age, school children could enrol the organisation of Jadranska straža (Adriatic watch) and in the 1930s, the children of the St Urban primary school also joined this organisation.

The activities organised by the societies also included various festive gatherings, games and educational lectures.

According to their activity, the Fire-fighters Organisation is also considered a humanitarian society. The fire safety in the area of St Urban in Slovenske gorice was ensured by the Voluntary Fire Brigade of Desenci and its vicinity, which was founded by the farmers from Desenci, Ivajnci and Ločiče in 1929.

The activities of the societies were interrupted at the beginning of World War II, when the enemy dissolved all Slovene societies and confiscated their assets. On 16th April 1941, the chief of the civil administration Uiberreither, PhD, issued a special decree in the Lower Styria region, which appointed a commissioner for dissolving the societies, associations, organisations and clubs in this area. By this decree, all societies in St Urban or Destrnik were dissolved until the end of 1941.

The numerous archives of the societies were destroyed during World War II, therefore we can find evidence for the existence and activities of some societies only in written records of the commissioner accountable for dissolving the societies and in newspaper publications, which occasionally comprised of but a few words. Besides the publications in newspapers, the records of the activities of the societies can be supplemented also by the oral tradition of the local people. Thus also this contribution on the societies of Destrnik or St Urban in Slovenske gorice was written.

ZUSAMMENFASSUNG

Mit der Durchsetzung des Rechts auf freie Vereinigung, entstanden in der Donaumonarchie politische, National- und Nationalbefreiungs-, Ausbildungs-, kulturelle, Schul-, Kunst-, Wissenschafts-, Arbeiter-, Humanitär- und Hilfsvereine, Sportorganisationen und andere soziale Vereine. Der Mittelpunkt der kulturellen Tätigkeit der Slowenen waren die Vereine „Čitalnice“ (Slowenische Kulturvereine zu der besagten Zeit; das Wort selbst bedeutet „Leseraum“), wo sich die nationalbewusste Intelligenz versammelte. Dort, wo es keinen solchen Verein gab, übernahmen dessen Rolle andere Vereinigungen (politische, Arbeiter-, Schul-, Nationalbefreiungs-, Lese- und Bildungsvereine).

Die Urbaner gründeten, aus Sorge um eine bessere Bildung und Wirtschaftsentwicklung ihres Ortes, vor dem zweiten Weltkrieg (am 27. April 1902) den „Wirtschaftsleseverein“ (Gospodarsko bralno društvo) und (am 1. Mai 1904) eine Zweigstelle des „Slowenischen Imkervereins für die Steiermark“ (Podružnica slovenskega čebelarskega društva za Štajersko).

Zwischen den beiden Weltkriegen steigerten sich die Parteiunterschiede innerhalb Jugoslawiens sehr und die Streitigkeiten zwischen den Lagern waren auch im öffentlichen Leben sichtbar. Das politische Leben war in das liberale und das klerikale Lager geteilt und das gleiche galt auch für deren Vereine.

Sportvereine waren in dem „Jugoslawischen Sportverband Sokol“ (Sokol=Falke) organisiert, nach 1929 im „Sokol des Königreichs Jugoslawien“, in dem „Slowenischen Sportverband Orel“ (Orel=Adler), nach 1937 im „Sportverband des Jungensektors“ (Zveza fantovskih odsekov) und in Mädchengruppen (dekliški krožki), die unter der Führung der klerikal kulturellen und Schulvereine bis zur Besetzung 1941 tätig waren. Katholische Vereine in Sankt Urban waren „Der Jungensektor“ (Fantovski odsek) und der „Marijaveroin“ (Marijino društvo). Beide Vereine sorgten neben der Festigung der katholischen Erziehung auch für die christliche Kultur und führten gemeinsam so manche Theateraufführung auf.

Das slowenische Nationalbewusstsein unterstützte mit slowenischen Volks- und Kirchenlieder der Gesangverein Sankt Urban–Vintarovci; er wurde am 25. Juli 1937 gegründet.

Zu den liberal orientierten Vereinen bei Sankt Urban zählten in den dreißiger Jahren des 20. Jahrhunderts neben dem „Leseverein“ (Bralno društvo), in dem Ženka Kovač und Mirko Majcen als Lehrer aktiv waren, noch „Die Sokoltruppe“, gegründet im Januar 1930, sowie „Der Klub der Bauernjungen und –mädchen“ (Društvo kmečkih fantov in deklet), der am 28. August 1935 gegründet wurde.

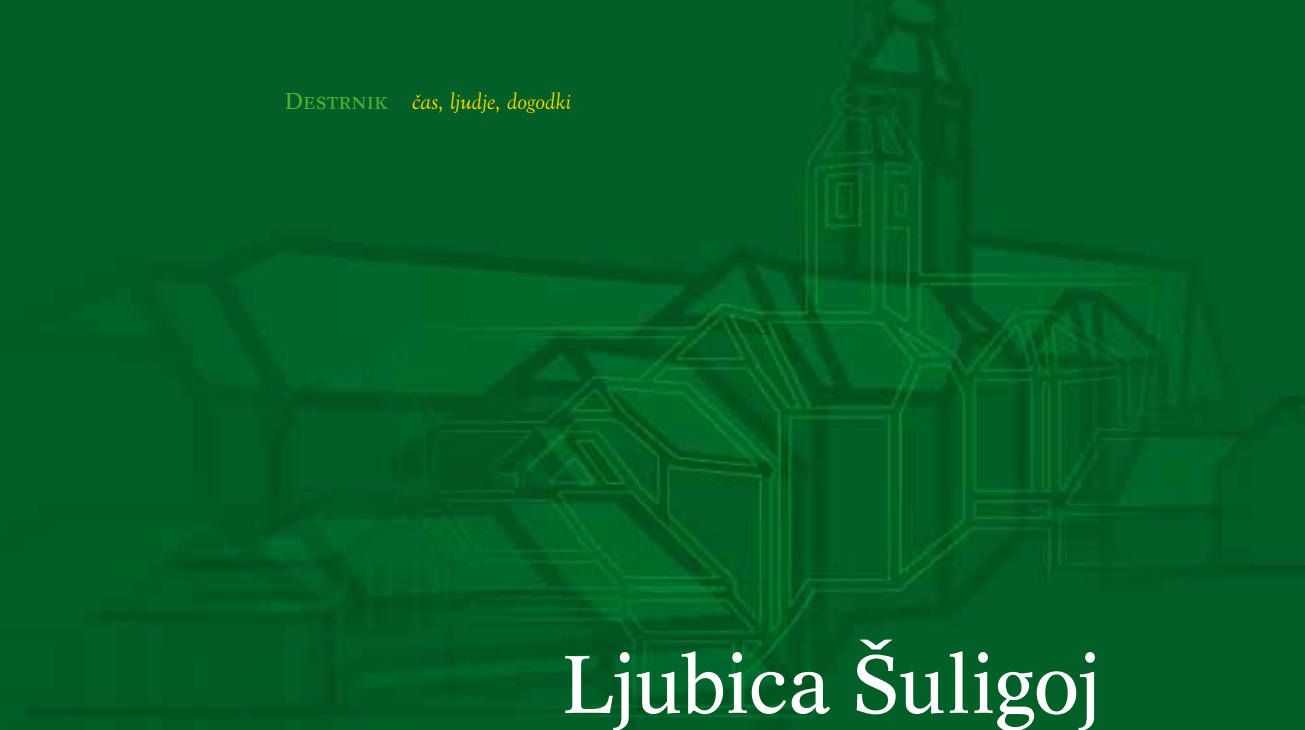
Schulpflichtige Kinder konnten Vereinen beitreten, in denen sowohl junge als auch ältere Leute aktiv waren, aber auch der Organisation „Adriawache“ (Jadranska straža), deren Nachwuchs es in den dreißiger Jahren des 20. Jahrhunderts auch in der Schule bei Sankt Urban in den Windischen Bühlen gab.

Im Rahmen ihrer Tätigkeiten veranstalteten die Vereine bei Sankt Urban verschiedene Volksfeste, Spiele und Vorlesungen.

Zu den humanitären Vereinen zählen auch die Feuerwehrgorganisationen. Für den Feuerschutz auf dem Gebiet Sankt Urban in den Windischen Bühlen sorgte die freiwillige Feuerwehr Desenci mit Umgebung, welche im Jahr 1929 von den Bauern aus Desenci, Ivajnci und Ločič gegründet wurde.

Mit Beginn des zweiten Weltkriegs wurden die Vereinsaktivitäten auf dem Gebiet Sloweniens beendet, da die Besatzungsmächte die slowenischen Vereine auflösten. Der Chef der Zivilverwaltung der Untersteiermark Dr. Uiberreither veröffentlichte am 16. April 1941 eine Sonderverordnung, in der er den Auflösungskommissar für Vereine, Organisationen und Vereinigungen im genannten Gebiet nannte. Gemäß dieser Verordnung wurden bis Ende des Jahres 1941 auch die Vereine bei Sankt Urban bzw. Destrnik aufgelöst.

Die Zahlreichen Archive der Vereine wurden während des zweiten Weltkriegs vernichtet, deshalb erfahren wir von der Existenz und den Aktivitäten einiger Vereine nur aus den Notizen des Auflösungskommissars für Vereine, Organisationen und Vereinigungen in der Untersteiermark und aus Publikationen in Zeitungen, welche gelegentlich sehr kurz gehalten wurden. Neben den Beiträgen in den Zeitungen kann man das Wissen über die Aktivitäten der Vereine noch durch mündliche Überlieferungen der Einheimischen ergänzen, so entstand auch dieser Beitrag über Vereine in Destrnik bzw. bei Sankt Urban in den Windischen Bühlen im behandelten Zeitraum.

Ljubica Šuligoj

Občina Sveti Urban pri Ptujju od konca 19. stoletja do okupacije leta 1941

dr. Ljubica Šuligoj, docentka v pokoju
Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

UDK 352 (497.4 Destrnik) „1900/1941“
949.712 Destrnik „1900/1941“

Ključne besede: *Destrnik, društva, družbene razmere, geografske razmere, gospodarske razmere, kmečko vprašanje, komasacija, narodnost, občina, politični okraj, politično opredeljevanje, stranke, Sveti Urban pri Ptujju, upravna ureditev, volitve*

Občina Sveti Urban pri Ptujju od konca 19. stoletja do okupacije leta 1941

IZVLEČEK

Avtorica v omenjenem obdobju predstavlja upravno organiziranost občine, demografske razmere, narodnostno in politično opredeljevanje prebivalstva v povezavi z družbenogospodarskimi razmerami in s problemi v zvezi z nerešenim kmečkim vprašanjem.

St Urban near Ptuj Municipality at the Break of the 20th Century Until the 1941 Occupation

ABSTRACT

The author presents the administrative organization of the municipality during the above-stated period as well as demographical conditions, national and political definition of the population regarding social and economic conditions and the problems of the unsolved rural question.

Die Gemeinde St. Urban bei Pettau während der Wende des 20. Jahrhunderts bis hin zur Besetzung im Jahre 1941

SYNOPSIS

Die Autorin stellt in dem Beitrag die Verwaltung der Gemeinde, die demographische Situation, nationale und politische Bestimmtheit der Bewohner dar in Zusammenhang mit den gesellschaftlich-wirtschaftlichen Verhältnissen und den ungelösten Problemen der Bauern.

GEOGRAFSKA PODOBA

Med podolžnimi, plečatimi hrbti mladega terciarnega gričevja Slovenskih goric, ki dosejajo višino okoli 400 m (Ojstrovce na Destrniku 378 m), so dolge, a ozke doline, ki so jih vrezali dravski in murški pritoki. Takšni sta dolini Rogoznice in Pesnice. Na manjšem, zahodnem delu široke in zamočvirjene pesniške doline se gričevje vleče v obliki slemen od severozahoda proti jugovzhodu in se končuje z Mestnim Vrhom nad Ptujem; svet vzhodno od Pesnice nekoliko izgublja višino. Medtem ko na zamočvirjenem območju prevladujejo travniki in pašniki, so na sušnih predelih posamezne njivske površine, sadovnjaki in vrtovi. Gozd se drži strmih senčnih območij. Temeljni pečat daje slovenskogoriški pokrajini vinska trta predvsem na vzhodu pokrajine in veliko manj v osrednjem delu.

Slika 1: Destrnik leta 1900; v levem kotu je kip svetega Urbana, zaveznika župnije (vir: SI ZAP 219/417, Zbirka razglednic)

Skladno z naravnimi značilnostmi označuje Slovenske gorice razložena naseljenost, izrazita na vinogradniških območjih. Stari kmečki domovi, kriti večinoma s slamo (na vinogradniških območjih posamezni gosposki hrami), so izkazovali podobo nerazvitega agrarnega območja.

Domove (cimprane, s slamo krite hiše, na primer na Gomili in Ločkem Vrh, prave kmetije, na primer na Strmcu pri Destrniku, ter viničarije, hiške iz brun in ilovice, krite s slamo, na Ločkem Vrh) večinoma spremljamo po slemenih ("vrheh") in manj v "grabah".¹ Slabo naseljene so seveda bile mokrotne doline, zlasti pesniška. Takšno je na primer razloženo naselje Desenci na robu Pesniške doline s travniki, sadnim drevjem okrog domačij, z vinogradi (tudi samorodnice) in viničarijami na gričih proti Destrniku, kjer se hiše na videz urbanizirano gručasto strnejo okoli šole in cerkve svetega Urbana, zaščitnika viničarjev. Sicer pa Destrnik z zaselki Frajovšak in Starinšak kot uradni sedež nekdanje občine Sveti Urban pri Ptujju velja za razloženo naselje na gričevnatih izrastkih Slovenskih goric, ki se tod položno spuščajo proti dolini potoka Rogoznica.

¹ Krajevni leksikon Slovenije IV, Podravje in Pomurje (ur. Roman Savnik). Ljubljana 1980, str. 366.

Slika 2: Propadajoča cimprana kočarska hiša na Ločkem Vrhju št. 13 (foto: Milko Rojs, 2005)

Peščeno-ilovnata prst, ki daje skromne pridelke krušnih žit, mlečna govedoreja in tržišču namenjeno pitano govedo, razvito sadjarstvo, samorodnice med plemenitimi trtami, vino slabše kakovosti, razredčeni mešani gozdovi, ki dajejo steljo in drva za prodajo, oskrba z vodo iz vodnjakov ali izvirkov (nošenje vode iz grab) – so bile *oznake občine Sveti Urban pri Ptujju*. Hkrati so bili kraji prometno slabo povezani (Drstelja, Gomila, Jiršovci, Ločki Vrh dostopni z vozom) in odmaknjeni od kmetijskega tržišča. Destrnik, od Ptujja oddaljen 10 km, se je po dveh kilometrih občinske ceste navezoval na banovinsko cesto, ki je vodila s Ptujja proti Svetemu Lenartu v Slovenskih goricah. Vendar je Ptuj kot okrajno središče brez industrijskega razvoja in kot tržišče širokega kmetijskega zaledja na okolico skromno urbano vplival.²

UPRAVNO-TERRITORIALNA UREDITEV OBČINE

Upravna organiziranost ptujskega političnega okraja je izhajala iz upravnih reform v habsburški monarhiji sredi 19. stoletja. Upravna organiziranost občin (sosesk) in njihova pooblastila je urejala zakonodaja iz leta 1864; občine, dejansko majhni okoliši, so pri izvajanju nekaterih izvršilnih pooblastil odgovarjale Okrajnemu glavarstvu na Ptujju.³

Bistvenih upravnopolitičnih sprememb v jugoslovanski državi ni bilo do leta 1933/34, ko so bile nekdanje občine teritorialno preurejene. S komasacijo so nastale mnogo večje občine, kot so bile pred reorganizacijo (v ptujskem političnem okraju je bilo z Mestno občino Ptuj 31 občin). K občini Sveti Urban pri Ptujju, ki je pred *komasacijo* obsegala 524 ha (po velikosti na 47. mestu med 112 političnimi občinami ptujskega okraja), po njej pa 3.415 ha 78 a 23 m² (po velikosti na 6. mestu v okraju), so spadali kraji Desenci z Gomilci, Dolič, Drstelja, Janežovci s Placarjem, Janežovski Vrh, Jiršovci z Gomilo, Levanjci, Ločki Vrh, Svetinci z Zasadi, Vintarovci in Zgornji Velovlek.⁴

Dodajmo še, da so naselja, kjer so bila središča župnij v zadnjih sto letih in so se razvila v agrarno-upravne mikrocentre, postala po komasaciji kot lokalna središča sedeži novih političnih občin v okraju, med njimi Destrnik. Območje občine se je povsem izenačilo z območjem Župnijskega urada svetega Urbana pri Ptujju, ki je zajemal občino Sveti Urban pri Ptujju ter dele občin Sveti Bolfenk v Slovenskih goricah in Grajena (omenjeno območje tudi šolski okoliš).⁵

² Prav tam, str. 387, 399. Splošni pregled Dravske banovine. Ljubljana 1939, str. 173. Socialnoekonomski institut v Ljubljani, zbirka študij št.

2. Socialni problemi slovenskih vasi, I. zv. (Ivo Pirc, Franjo Baš), Ljubljana 1938, str. 68 (v občini Sveti Urban pri Ptujju je bilo leta 1938 200 vodnjakov, v okraju četrtna higiensko ustreznih). Arhiv Republike Slovenije, AS (fasc. 348, 437), Stroke – industrija po strokah; Srezi – industrijske stroke A–Ž 1 (opekarna v Janežovcih, od 1928 "Tvrška Vidic in drug" s sedežem v Ljubljani, lastnik ljubljanski posestnik Anton Dežman).

³ Spominski zbornik Slovenije ob 20. obletnici Kraljevine Jugoslavije (ur. J. Lavrič, J. Mal, F. Stele). Ljubljana 1939, str. 109–127.

⁴ Gl. op. 2, Splošni pregled, str. 92–93. Specijalni krajevni repertorij avstrijskih dežel IV. Štajersko. Izdelan na podlagi podatkov ljudskega štetja 31. decembra 1910, Dunaj 1918, str. 3, 119–132. Zgodovinski arhiv Ptuj (ZAP), Mestna občina Ptuj (MOP), šk. št. 287, dok. št. 533/37 in 2625/37; šk. št. 298.

⁵ Gl. op. 2, Splošni pregled, str. 92–93 (območje Župnijskega urada svetega Urbana, tudi šolskega okoliša, je zajemalo občino Sveti Urban pri Ptujju ter dele občin Sveti Bolfenk v Slovenskih goricah in Grajena). ZAP, Sresko načelstvo Ptuj, fasc. 1, Spisek občin v srezu ptujskem s stanjem 10. 12. 1936. Prav tam, ZAP MOP, Seznam novih združenih občin v ptujskem srezu 8. 4. 1937. ZAP, Osnovna šola Destrnik, šk. št. 23, Nadzorniška poročila 1929–1940, poročilo za leto 1937.

Upravna preureditev v tridesetih letih prejšnjega stoletja pa je razdelila tudi posamezne katastrske občine in naselja. Na primeru občine Sveti Urban pri Ptujju lahko za primerjavo opozorimo tudi na poselitev območja (tabela 1).⁶

Tabela 1: Občina Sveti Urban pri Ptujju

Leto	k. o.	Število naselij	Prebivalcev na km ²
1880		3	
1890		4	
1900	3*	4	
1910		4	106,5
1933	12**	16	78,8***

* Destrnik, Janežovski Vrh, Svetinci

** Destrnik, Janežovski Vrh, Svetinci, Zasadi

*** po popisu prebivalstva leta 1931

Občine se od štetja prebivalstva leta 1890 do komasacije občin v letih 1933 in 1934 velikokrat niso spremenile.

Po številu prebivalcev na km² se je občina Sveti Urban pri Ptujju med 112 občinami ptujskega političnega okraja uvrščala na 17. mesto. Pred prvo svetovno vojno je bila prisotna agrarna prenaseljenost: ob zadnjem avstrijskem štetju leta 1910 je na območju Slovenskih goric živelo v povprečju 87,8 človeka na km² (v Doliču 137,27, v Ločkem Vrhju 89,2, v Destrniku 86,3, v Janežovcih 70,2). Če primerjamo, je na slovenskogoriškem območju leta 1921 živelo 86,4 človeka na km², leta 1931 pa 88,3 (na Slovenskem 82,5 % podeželskega prebivalstva, povprečna naseljenost 75 ljudi na km²).⁷

Migracijski saldo se je spreminjal tudi na območju občine Sveti Urban pri Ptujju.

DEMOGRAFSKE RAZMERE IN NARODNOSTNO OPREDELJEVANJE PREBIVALSTVA

Gibanje prebivalstva v občini Sveti Urban pri Ptujju lahko spremljamo le skozi prizmo naravnih značilnosti ter gospodarskih in družbenih razmer v ptujskem političnem okraju (leta 1931 80.877 ha 5 a 62 m² in 69.081 prebivalcev). Zato na primer upadanje števila prebivalcev na vinorodnih območjih povezujemo s krizo vinogradništva na začetku 20. stoletja in posledično z zadolževanjem podeželja ter s spreminjanjem lastniške strukture. *Kmečko vprašanje* kot temeljni socialni problem v okraju (posledice prve svetovne vojne, bolezni, nerešena agrarna reforma, agrarna prenaseljenost, industrijska nerazvitost, brezposelnost, posledice svetovne gospodarske krize, izseljevanje) se vsekakor tesno prepleta z demografskimi razmerami. V gosto naseljenem okraju z visokim deležem podeželskega prebivalstva (leta 1921 94,8 %) sledimo tudi počasni rasti števila prebivalcev (od 1880 do 1910 porast za 6,1 %). Vaške soseske, ki kažejo trend rasti prebivalstva, tudi bistveno ne izstopajo. Rast prebivalstva v okraju je bila neznatna tudi v letih od 1910 do 1921. Delež rasti je pripisati še vedno podeželju, v celotnem okraju pa se je število prebivalcev brez ptujske mestne občine celo zmanjšalo za 0,7 %.⁸

V Slovenskih goricah je intenzivno vinogradništvo vplivalo na večjo poselitev (povprečno 88 ljudi na km²), na območju širših dolin, kjer je bila izraba tal težavna (zamočvirjenost, poplavno območje), pa spremljamo manjšo obljudenost. Hkrati v soseskah, odrinjenih od prometnih poti (Ločki Vrh, Zasadi), sledimo stagnaciji v gibanju

⁶ Gl. op. 2, Splošni pregled, str. 16–17, 92–93, 168–174. Gl. op. 4, Specijalni. Special Orts Repertorium von Steiermark, Wien 1883, str. 191–206. Special Orts Repertorium, na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. decembra 1890, Wien 1893, str. 291–298. Leksikon občin, kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru, izdelan po rezultatih popisa ljudstev dne 31. grudnia 1900, IV. Štajerska, str. 232–245.

⁷ Pri statističnih podatkih so manjša odstopanja. Gl. op. 2, Splošni pregled, str. 16–17, 92–93, 168–174. Gl. op. 4, Specijalni. ZAP, Sresko načelstvo, Ptuj, fasc. 1, Podatki ljudskega štetja z dne 31. januarja 1921. Leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937, št. 12.

⁸ Prav tam, ZAP, Prav tam, Leksikon, str. 12, 499–500. Prim. Fran Zwitter, Prebivalstvo na Slovenskem od 18. stoletja do današnjih dni; v: Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, Historični odsek 5, Ljubljana 1936, str. 96.

Slika 3: V slabem stanju ohranjena kmečka hiša v Zasadih št. 3 (foto: Milko Rojs, 2005)

prebivalstva.⁹ V posameznih krajih na pasivnih območjih Slovenskih goric ugotavljamo tudi povprečno naseljenost, na primer v Strmcu pri Destrniku, Gomilcih, Doliču in Desencih, kar povezujemo s slabimi življenjskimi razmerami, sezonskim izseljevanjem in z majhnim naravnim prirastkom. S pasivnih, a gosto naseljenih okolišev so ljudje odhajali na občasno delo; služili so kruh pri Polancih, dekleta iz Slovenskih goric so se pozimi kot predice zaposlovale v Medžimurju.

Natančnejši vpogled v gibanje prebivalstva v letih od 1880 do 1931 po posameznih naseljih občine Destrnik v zadnjih desetletjih minulega stoletja nam ponuja naslednja tabela.¹⁰

Tabela 2: Gibanje prebivalstva v občini Destrnik v letih 1880–1831

Prebivalstvo po naseljih	1880	PN	1890	PN	1900	PN	1910	PN*	1931
Desenci	61	-4,9	58	+3,4	60	+1,7	61	-8,2	56
Destrnik	177	+7,9	192	-8,9	175	-13,2	152	+5,6	161
Dolič	163	-3,1	158	+13,2	182	+3,2	188	-10,2	169
Drstelja	207	+8,0	225	+3,9	234	+4,9	246	-5,7	232
Gomila	80	+2,5	82	-1,3	81	+5,9	86	-24,5	65
Gomilci	61	+7,6	66	+1,5	67	+8,3	73	-10,9	65
Janežovci	106	-9,5	96	-27,1	70	+19,6	87	+16,1	73
Janežovski Vrh	232	+3,4	240	-29	209	-12,9	202	+9,9	204
Jiršovci	334	+4,9	351	-3,5	339	-4,2	325	-0,4	324
Levanjci	170	+13,3	196	-11,8	173	-9,9	156	-1,3	154
Ločki Vrh	232	+15,9	276	-10,6	247	-2,1	242	/	242
Placar	304	+4,8	319	-6,3	299	+8,0	325	-3,7	313
Strmec pri Destrniku	54	+20,6	68	+8,2	74	-18,9	60	-18,4	49
Svetinci	199	-10,6	178	+2,2	182	-9,9	164	+2,4	168
Vintarovci	310	+4,7	325	+0,4	326	-8,3	299	+3,6	310
Zasadi	55	-12,8	48	-16,7	40	/	40	+3,1	46
Zgornji Velovlek	116	-0,9	115	-18,3	94	+8,8	103	+6,4	110

PN* (prirastek, nazadovanje v %)

Za desetletje od 1880 do 1890 je na območju občine Sveti Urban razvidna rast prebivalstva za 4,4 %. Porastu prebivalstva sledimo v sedemnajstih naseljih (Strmec pri Destrniku za 20,6 %, Ločki Vrh za 13,3 %, Gomila

komaj za 2,5 %). Največje nazadovanje prebivalstva opazimo v Zasadih – za 12,8 %, v Svetincih za 10,6 % in v Janežovcih za 9,5 %.

Med leti 1890 in 1900 je opazen trend upadanja prebivalstva za 4,8 %. Nazadovale so 10 naselij, med njimi Janežovski Vrh za 29 %, Janežovci za 27 %, Zgornji Velovlek za 18,3 %, Zasadi za 16,7 %, Levanjci za 11,8 % in Ločki Vrh za 10,6 %. Porast prebivalstva se kaže v sedmih naseljih, tako v Doliču za 13,2 % in v Strmcu pri Destrniku za 8,2 %.

Slika 4: Propadajoča cimprana hiša na Destrniku št. 6 (foto: Milko Rojs, 2005)

V desetletju od 1900 do 1910 je opazna stagnacija prebivalstva. Nazadovanje prebivalstva zlasti izkazuje Strmec pri Destrniku (za 18,9 %), Destrnik (za 13,2 %) in Janežovski Vrh (za 12,9 %). Največjo rast prebivalstva zasledimo predvsem v Janežovcih (za 19,6 %) in v Zgornjem Velovleku (za 8,8 %).

Trend upadanja in stagniranja v rasti prebivalstva ugotavljamo za obdobje med letoma 1910 in 1931, ko se je prebivalstvo na tem področju zmanjšalo za 2,5 % (med 1910 in 1921 za 3,5 %). Največje nazadovanje prebivalstva beležimo zlasti v Gomili – za 24,5 %, v Strmcu pri Destrniku za 18,4 %, v Gomilcih za 10,9 % in v Doliču za 10,2 %. Na porast prebivalstva (med letoma 1921 in 1930 za 7,1 %) naj opozorimo v Janežovcih (za 16,1 %) in Doliču (za 10,2 %).

Skozi govorico števil lahko spoznavamo politično občino (sosesko) Sveti Urban pri Ptujju tudi po drugih kazalcih. Ob štetjih prebivalstva pred prvo svetovno vojno opozarjajo statistični podatki tudi na število stanovanjskih bivališč in število družinskih članov (tabela 3).¹¹

Tabela 3: Politična občina Sveti Urban pri Ptujju

Leto	Št. prebivalcev	Št. hiš
1880	431	126
1890	657	200
1900	606	182
1910	558	179

V ptujskem političnem okraju so prevladovali povprečno velike družine. V sodnem okraju Ptuj z Mestno občino Ptuj so družine v povprečju štejele 4,5 člana (brez mestne občine 4,2). Glede na migracije prebivalstva je bilo na primer v Janežovcih 4,5 družinskega člana, v sosednji Rogoznici pa 5,5.

Štetja prebivalstva v habsburški monarhiji razkrivajo tudi narodnostno opredeljevanje prebivalstva (po pogovornem jeziku). Po statističnih podatkih za občino Sveti Urban pri Ptujju ugotavljamo, da je bilo območje z neznatnimi odstopanji slovensko. Leta 1880 so se v občini izrekli za slovenski pogovorni jezik vsi prebivalci. Deset let pozneje je bilo 99,4 % slovenskega prebivalstva, za nemški pogovorni jezik so se izrekli štirje ali 0,6 %. Leta 1900 je le na Janežovskem Vrhu živel en Nемец (0,2 %), 99,8 % pa je bilo Slovencev (ob zadnjem avstrijskem štetju se je v ptujskem političnem okraju opredelilo za slovenski jezik dobrih 95 % podeželskega prebivalstva).¹²

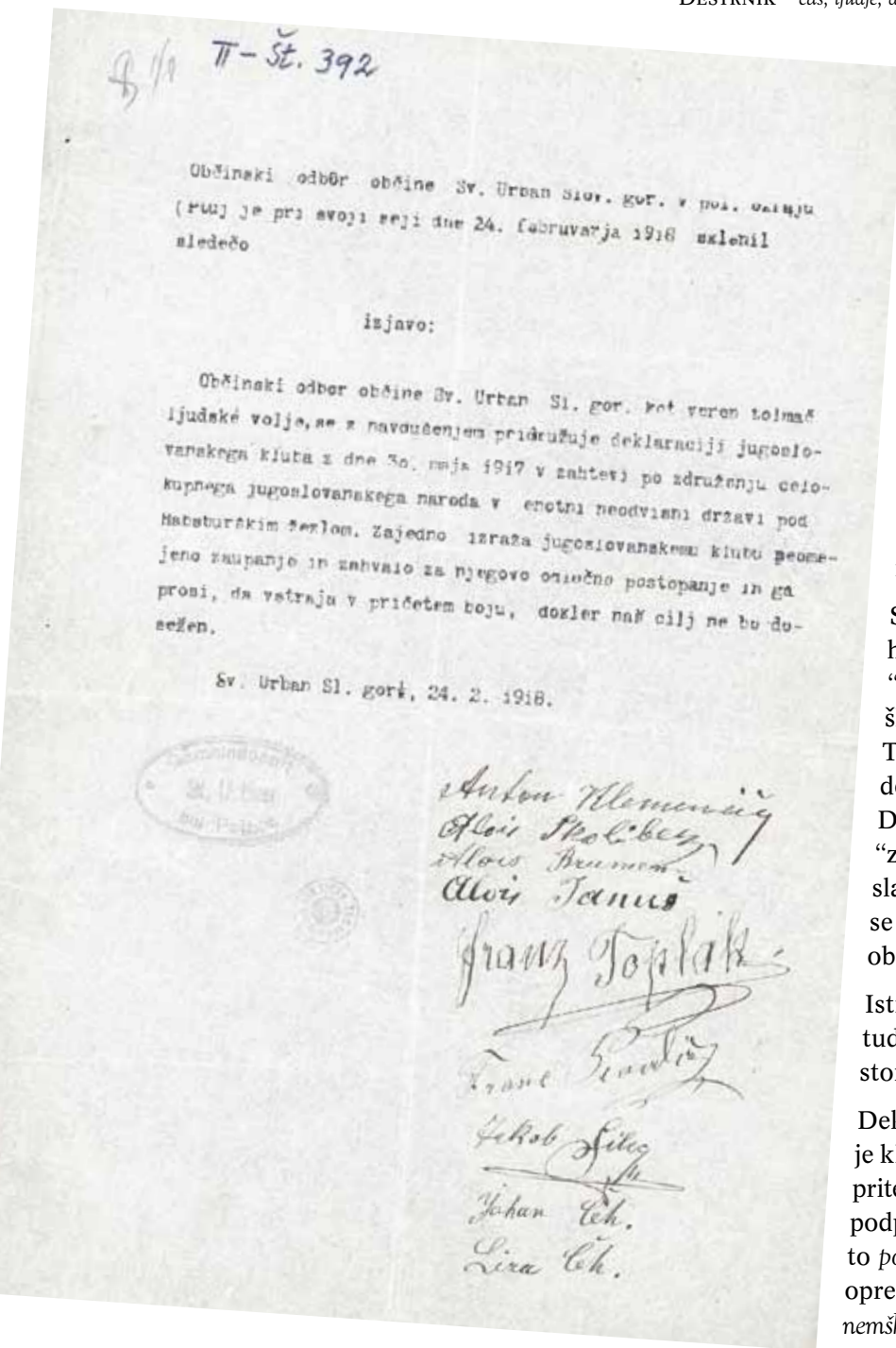
Zastavlja se vprašanje o trdnosti slovenske narodne zavesti, saj je nemški kapital ogrožal slovenstvo. Vsekakor se je podeželje v ponemčevalnem valu oklepalo svojih narodnih korenin – jezika, kulture; *prebuja narodne zavesti* je slonela na slovenskih društvih (Ciril-Metodovo društvo – CMD, bralna društva).

⁹ Anton Melik, Slovenija – geografski opis II. Opis slovenskih pokrajin, 2. zv. Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Ljubljana 1957, str. 297, 362. Prim. Vlado Valenčič, Prebivalstvo v Slovenskih goricah v preteklosti in do danes; v: Svet med Muro in Dravo (ur. Viktor Vrbnjak), Maribor 1968, str. 335.

¹⁰ Gl. op. 1. Gl. op. 2, Splošni pregled. Gl. op. 8, Fran Zwitter.

¹¹ Gl. op. 4, Specialni. Gl. op. 6, Special Orts. Prim. Gemeindeflexikon der Reichsrats-Vertretungen, Königreiche und Länder IV., Steiermark, Wien 1905, str. 216.

¹² Gl. op. 4, Specialni. Gl. op. 6, Special Orts.

Slika 5: Za majniško deklaracijo se je 24. februarja 1918 izrekel devetčlanski občinski odbor Svetega Urbana (vir: PAM, Izjave za majniško deklaracijo 1917–1918, II, št. 392)

Kako prebujena je bila ta zavest, nam razkrivajo odmevi na majniško izjavo v letih 1917 in 1918, ki so dosegli tudi občino Sveti Urban pri Ptujju.

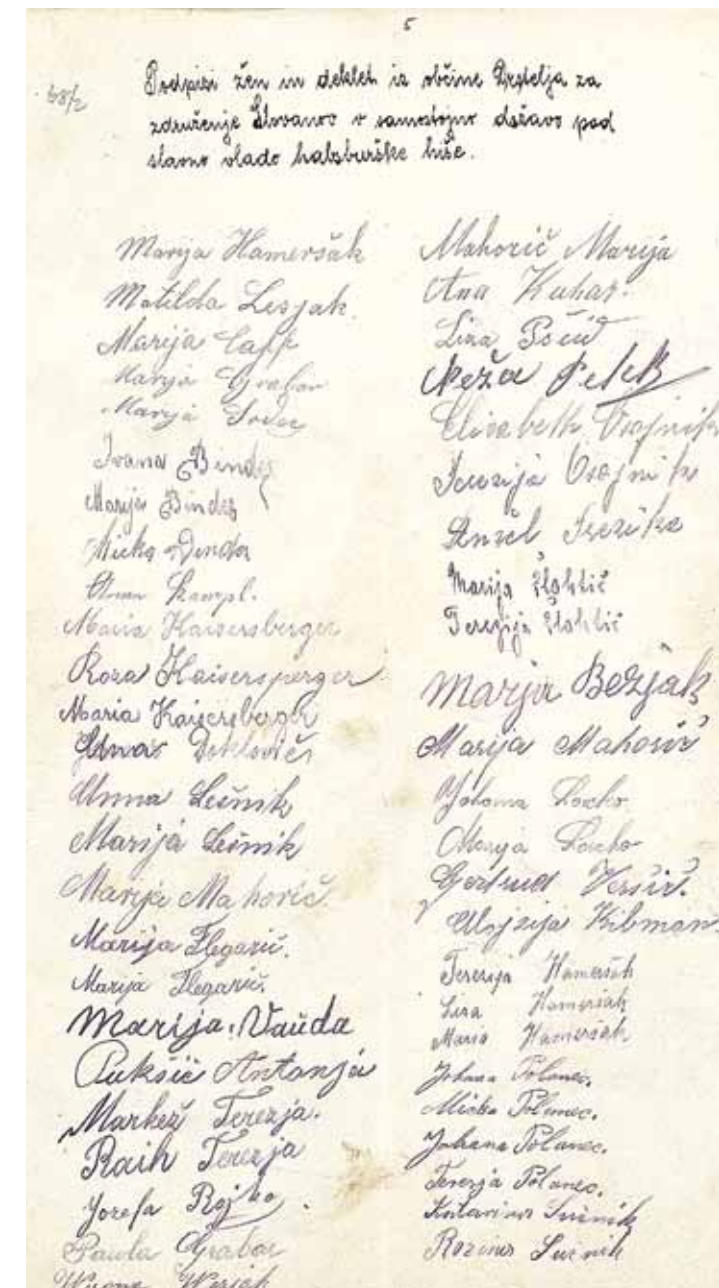
V zadnjem obdobju prve svetovne vojne, ko se je ptujski politični okraj znašel v hudi gospodarski krizi, ljudje pa so, naveličani vojne, hlepeli po miru, so podrejeni narodi habsburške monarhije zahtevali svoje pravice – preureditev države. In ko je dr. Anton Korošec v poslanski zbornici dunajskega parlamenta 30. maja 1917 v imenu Jugoslovanskega kluba predložil zahtevo po zedinjenju vseh južnih Slovanov na tleh avstro-ogrške monarhije v samostojno državno telo pod žezlom habsburško-lotarinške dinastije, je dogodek pri nas sprožil deklaracijsko gibanje.

S podpisi za majniško izjavo so ljudje izražali svoja hotenja po miru in upanju na boljše čase, ko bi bili “gospodarji na svoji zemlji” pod okriljem habsburškega vladarja. Tako je 151 podpisnikov zapisalo na Trnovskem Vrhu. Januarja 1917 se je na majniško deklaracijo odzval desetčlanski občinski urad na Drstelji, 115 podpisnikov (46,7 %) pa se je izreklo “za združitev Slovanov v samostojno državo pod slavno vlado habsburške hiše”. Na majniško izjavo se je februarja 1918 ugodno odzval devetčlanski občinski odbor Svetega Urbana.

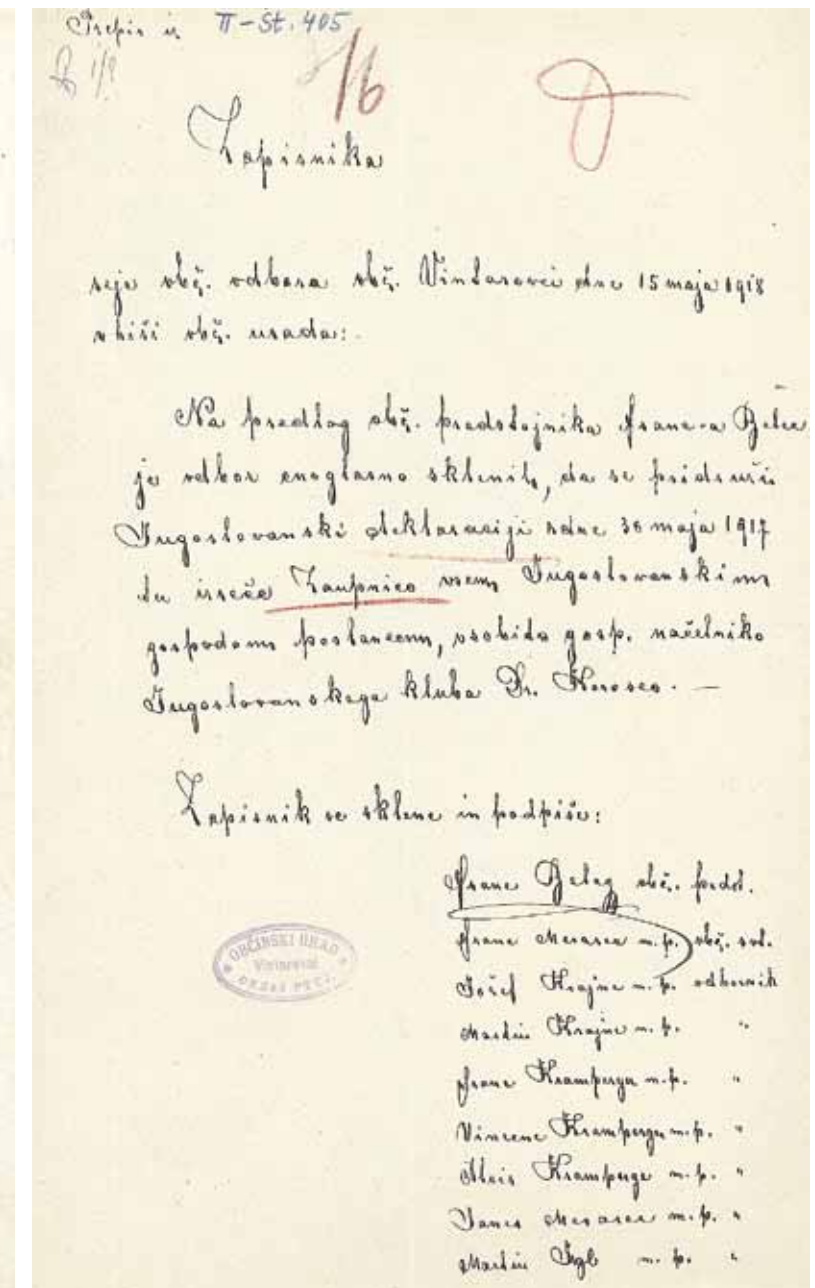
Isti mesec je zahteve majniške deklaracije podprlo tudi 173 žena in mož iz Janežovcev. Podobno je maja storil občinski odbor občine Vintarovci.¹³

Deklaracijsko gibanje v ptujskem političnem okraju je kljub ostrim nasprotovanjem tukajšnjega nemštva pritegnilo 23,6% podpisnikov glede na število zbranih podpisov na slovenskem Štajerskem.¹⁴ Vsekakor je bilo to pomembno dejanje v narodnem gibanju, zlasti če pri opredeljevanju prebivalstva na Ptujskem upoštevamo nemško propagando, viničarske odnose, zaostalost haloških in slovenskogoriških krajev ter tamkajšnjo prisotnost nemških lastnikov.

Moč nemškega kapitala in politična dejavnost nemške manjšine na tem območju med svetovnimi vojnami sta narekovali utrjevanje narodne identitete – to poslanstvo je slonelo na slovenskih šolah in društvih.

Slika 6: Podpisi mož in žena občine Drstelja v podporo majniški deklaraciji (vir: PAM, Izjave za majniško deklaracijo 1917–1918, I, št. 68/2)

Slika 7: Na seji občinskega odbora občine Vintarovci 15. maja 1918 so prisotni izrazili podporo majniški izjavi (vir: PAM, II, št. 405)

Tabela 4 prikazuje, kako se je med svetovnimi vojnami prebivalstvo opredeljevalo po maternem jeziku.

Tabela 4: Opredeljevanje prebivalstva po maternem jeziku med obema svetovnimi vojnami

Leto	Št. prebivalcev	Na km ²	Št. družin	Št. druž. članov	Državljanstvo		
					jug.	tujci	neopredeljeni
1921	538	102,6	135	3,9	530	6	2
1931	579	110,4	143	4,1	578	1	/

Leta 1921 so se za slovenski materni jezik opredelili vsi prebivalci. Po gostoti naseljenosti se je občina leta 1921 uvrščala v okraju na 17. mesto, deset let kasneje na 15.¹⁵

¹³ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), Izjave za majniško deklaracijo 1917–1918, Acta declarationi faventia, št. 1–219 (68/1, 68/2, 118), št. 220–445 (št. 405). Dne 22. 2. 1918 piše Straža o ponemčenem županu v Jiršovcih. Lojze Ude, Slovenci in jugoslovanska skupnost, Maribor 1974, str. 102.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Gl. op. 7, ZAP, Podatki ljudskega štetja, Izkaz političnih in k. o. Mariborske oblasti, stanje zač. leta 1927.

Demografska razmerja po komasaciji občin leta 1933 (po popisu prebivalstva leta 1931) so prikazana v tabeli 5.

Tabela 5: Demografska razmerja po komasaciji občin (po popisu prebivalstva leta 1931)

Leto	Št. prebivalcev	Na km ²	Št. stanov. hiš	Št. gospodinjstev	Št. članov na gospodinjstva
1933	2 692	78,8*	656	627	4,2**

* V Slovenskih goricah povprečna naseljenost 84,1 človeka na km²

** V političnem okraju Ptuj povprečno 4,7 družinskega člana

V politični občini Sveti Urban pri Ptujju je bilo po navedenem popisu 29 hiš izpraznjenih. Razmerje med številom stanovanjskih hiš in gospodinjstvi opozarja na migracije prebivalstva v občini. Ta je bila po naseljenosti prebivalstva na 23. mestu med 31 občinami ptujskega političnega okraja.

Statistika tudi kaže, da se je v občini leta 1931 *opredelilo za slovensko narodnost* (po maternem jeziku) 2.675 prebivalcev (99,4 %), štirje pa za nemško (0,2 %). V ptujskem političnem okraju je bilo brez ptujske mestne občine 97,0 % slovenskega prebivalstva, deset let pozneje pa 98,6 % in 0,5 % Nemcev (z mestno občino 1,2 %).¹⁶

Tako je *podeželje na Ptujjskem*, kljub raznarodovalnim nemškim pritiskom, *ohranilo svoje slovensko bistvo*. Ptujjsko nemštvo, ki ga je do konca prve svetovne vojne predstavljal župan mestne občine Josef Ornig, je skušalo s Štajercem, svojim protislovenskim glasnikom, demagoško vplivati na neuko kmečko prebivalstvo in mu dokazovati, da je izhod iz njegove gospodarske stiske v ohranitvi celovitosti štajerske dežele.¹⁷ Štajerc, "najstrupenejši protislovenski list", pisan v slovenskem spodnještajerskem narečju, naj bi dosegel predvsem podeželske ljudi, da bi jih vzgajal, poučeval in seznanjal z novostmi obdelovanja, z možnostmi trgovanja in podobnim. Bil je poceni časopis in je z gospodarsko prisilo delodajalcev pridobival naročnike. Politična strankarska nasprotja, *nacionalna mlačnost in nemška demagogija* so ljudi pritegovali k listu. Z gospodarskimi grožnjami je *ptujski Štajerc* strahoval kmečkega človeka, ki je v obupu iskal uteho v pogubni šmarnici. Tako so mnoga posestva prehajala v nemške roke s pomočjo nemških denarnih zavodov.¹⁸

Štajerčev urednik Karl Linhart, nekdanji slovenski socialdemokrat, je odkrito izražal nemška hotenja. Tako so na primer na enem od shodov posestnikov Štajerčeve stranke leta 1901 pri Svetem Urbanu, na predavanju o umnem gospodarjenju, napadli tamkajšnjega kaplana in "klerikalce", ki so imeli v kraju močno oporo. Podoben shod so imeli leta 1908, ko so za krivične kmečke davke obdoližili klerikalne poslance.¹⁹

Takih napadov, dejansko *protislovenske gonje*, je bilo v različnih oblikah v občini veliko. Štajerc je branil "zaslužne" može in občinske predstojnike, ki uradujejo v nemškem jeziku, ter nastopil proti slovenskim časopisom in ustanavljanju narodnih društev v kraju. Odločno je zagovarjal potrebo po znanju nemškega jezika in se obrnil na "vrbanjske fante" z besedami: "Kaj bi počeli dan danes slovenski sinovi, recimo mašniki, učitelji, uradniki, ... brez nemškega govora? Če Slovenec nemški jezik toliko vraži, zakaj se ga tedaj uči? ... Sodite in ne verjemite vsega vašemu enostransko mislečemu vodju ..."²⁰ Gonje je bil deležen zlasti *Slovenski gospodar*, ki je leta 1901 zapisal, da pravi kristjan in Slovenec Štajerca, ki je "neumne vsebine", a nizke cene, ne bo naročeval. Slovenski gospodar je nekajkrat tudi opozarjal krajane občine Sveti Urban pri Ptujju na "narodno mlačnost" in jih spomnil na *narodnoprebudno delo duhovnika Leopolda Volkmerja*. Pozival je kristjane – prave Slovence, naj pustijo ptujske nemškutarje, naj se združijo v bralnem in pevskem društvu, naj segajo po Slovenskem gospodarju in Narodnem domu in tako krepijo narodno zavest. Glasilo je torej odvrčalo ljudi od "ptujskega nemčurskega lista" Štajerca, ki je želel odvrniti ljudi od krščanskega – slovenskega duha. "Čeprav smo mali narod, a imamo slavne sinove, zaradi nekaj nemčurjev, ne bomo zatajili svojo vero" je zapisal Slovenski gospodar 30. januarja 1902. Hkrati je grajal tiste občinske predstojnike, ki se povezujejo s ptujskimi mogotci ter se sramujejo slovenskega porekla. O takih posestnikih in *pritiskih štajercijancev v občini Sveti Urban* je pisal Slovenski gospodar predvsem v predvolilnem času,

¹⁶ Gl. op. 2, Splošni pregled, str. 14, 17, 92–93, 168–174. Gl. op. 7, ZAP, Podatki ljudskega štetja z dne 31. 1. 1927, Pregled o štetju prebivalstva Dravske banovine po stanju o polnoči 31. 3. do 1. 4. 1934. V ptujskem političnem okraju je bilo leta 1921 brez MOP 97,0 % Slovencev (1931 98,6 %) in 0,8 % Nemcev (1931 0,5 %), z MOP pa je bilo Slovencev 95,5 % (1931 97,7 %), Nemcev pa 1,9 % (1931 1,2 %).

¹⁷ Dr. Stanko Cajnkar, Moje mesto; v: 63. izvestje Gimnazije Dušana Kvedra v Ptujju, Ptuj 1969, str. 185–186.

¹⁸ Bogo Teply, Narodnostno življenje pri Lenartu v Slovenskih goricah pred prvo svetovno vojno; v: Svet med Muro in Dravo, str. 483–484, 493.

¹⁹ Štajerc, 29. 1. 1901/II, št. 64. Slovenski gospodar, 6. 2. 1908/XLII, št. 6.

²⁰ Štajerc, 24. 3. 1901/II, št. 6; 16. 6., št. 12; 9. 2. 1902/III, št. 3.

Slika 8: Destrnik leta 1915; v Mariničevi gostilni se je zvrstilo več shodov in predavanj (vir: SI ZAP 219/437, Zbirka razglednic)

na primer ob državnozbornskih volitvah leta 1907 in dve leti pozneje ob deželnozbornskih volitvah.²¹

Germanizacijska prizadevanja pred prvo svetovno vojno in moč nemškega kapitala med svetovnimi vojnami niso omajali slovenstva na ptujskem podeželju. Prebivalstvo se je oprijemalo ljudskega izročila in zavesti o pripadnosti slovenski zemlji.

Podatki, ki smo jih navedli za občino Sveti Urban pri Ptujju, slednje potrjujejo.

GOSPODARSKE IN DRUŽBENE RAZMERE

Na območju Slovenskih goric je *poljedelstvo* predstavljalo *pomembno kmetijsko vejo*, saj je bilo na celotnem območju 28,3 % njiv, 34,2 % vrtov in sadovnjakov ter 24,6 % travnikov in pašnikov. Vinogradniških površin (9,7 %) je bilo več na vzhodnih predelih, tudi do 46 % celotne površine (v občini Sveti Urban pri Ptujju 4 % vinogradov). V občini sta bila poleg *poljedelstva in živinoreje razvita še sadjarstvo* (žlahtna jabolka) in *v manjši meri vinogradništvo*. Trta, cepljena na ameriške podlage (v nižjih legah precej šmarnice), nas opozarja na prenovno vinogradov na začetku 20. stoletja, ko je bolezen vinske trte pustošila po vinorodnih območjih okraja. Na krizo je opozoril dopisnik iz Svetega Urbana pri Ptujju januarja leta 1900, ko je v Slovenskem gospodarju pisal o siromašenju kraja, propadanju lepih kmetij, zadolženih želarjih, o uničenih, a nekoč donosnih vinogradih, o potrebi navajanja ljudi na umno gospodarjenje, kot na primer pri uvajanju "amerikanskih nasadov".²²

Toda tudi ugodnejše letine kmetijski proizvodnji niso prinašale večjega donosa. Slovenski gospodar je septembra leta 1908 poročal o dobri vinski in sadni letini pri Svetem Urbanu, le da se pridelki prodajajo po "sramotno" nizki ceni in da se v kraju ustanavlja "neka" liberalna posojilnica.²³ Izvoz živine, sadja, vina in drv je še med svetovnimi vojnami omogočala le občinska prometnica, ki se je proti Ptujju navezovala na banovinsko cesto II. reda.

Neugodnim gospodarskim razmeram na zaostalem podeželju so se pridružile še naravne nesreče. Ko je julija leta 1920 toča uničila vinograde, sadovnjake in druge poljščine v Janežovcih, Drstelji, Jiršovcih, Vintarovcih, Doliču in Levancih, je Ptujjski list opozoril javnost na potrebno pomoč prizadetim.²⁴

Ptujjsko podeželje so pestile še druge tegobe. Pridelava večjih količin sadja bi za ptujski politični okraj pomenila pomemben gospodarski prispevek (velike možnosti v Slovenskih goricah), toda *zabora tržišč po letu 1918*, tuja konkurenca, neorganiziran in za posamezne pasivne (slovenskogoriške, haloške) predele nedosegljiva sadni in vinski trg, v hudi zimi 1928/29 prizadeto sadjarstvo ter *posledice svetovne gospodarske krize* so bili huda preizkušnja za domače proizvajalce: pridelki so ostajali doma ali pa so jih prodajali po nizki ceni.²⁵

²¹ Slovenski gospodar, 28. 2. 1901/XXV, št. 9, 28. 3., št. 13; 30. 1. 1902/XXVI, št. 5; 1. 8. 1907/XLL, št. 38; 30. 1. 1908/XLII, št. 5; 4. 3. 1909/XLIII, št. 9; 13. 5., št. 18, 3. 6., št. 22.

²² Slovenski gospodar, 25. 1. 1900/XXXIV, št. 4.

²³ Slovenski gospodar, 24. 9. 1908/XLII, št. 39.

²⁴ Ptujjski list, 4. 7. 1920/II, št. 27.

²⁵ Gl. op. 3, str. 339. Gl. op. 7, Leksikon, str. 499–500, in 9, Anton Melik, str. 250–252, 260–261, 372. ZAP, MOP, št. š. 262, dok. št. 700.

V okraju se v gospodarsko kritičnih tridesetih letih minulega stoletja ni veliko storilo in kompleksi nekultiviranih poplavnih območij so še vedno obstajali (Pesniška dolina). Davčne obremenitve so težile kmetijske proizvajalce, predvsem majhne posestnike (55 % občinska doklada na zemljarino in rentnino, 20 din od goveda nad enim letom, 10 din od prašiča).²⁶

Objektivne razmere so pripeljale *ptujsko podeželje na pot družbenega razslojevanja*.

Za podeželje ptujskega političnega okraja sta bili značilni zemljiškoposestniška struktura in *razdrobljenost kmečke posesti*. *Prevladujoči majhni posestniki* z 2 do 5 ha zemlje (v okraju 53,5 %) niso mogli slediti tuji konkurenci. Srednji kmetje, posebno s pasivnih območij, so bili obremenjeni z dolgovi; skrbeti so morali za velike družine. Ob upoštevanju družinskih članov se je v okraju leta 1937 s kmetijstvom ukvarjalo nad 83 % ljudi (slovensko povprečje 60,3 %), v občini Sveti Urban pri Ptuj 89 %. Nizka produktivnost in agrarna prenaseljenost sta oteževali življenje na podeželju.

Med enaintridesetimi komasiranimi občinami okraja je bil *posestniški sloj najmočneje zastopan pri Svetem Urbanu pri Ptuj* (Svetinci), in to z 21,4 % (pri Svetem Bolfenku v Slovenskih goricah 15,8 %, pri Svetem Lovrencu v Slovenskih goricah 6,2 %, pri Svetem Andražu v Slovenskih goricah 4,1 %).²⁷ V Slovenskih goricah pa je bilo veliko vinogradniške posesti v lasti trdnejših kmetov iz bližnjih sosesk ali meščanov. Ti so lažje prišli do tržišč in so lahko uvajali tehnološke izboljšave. Posledica je bila pomnožitev želarjev in nastajanje viničarjev. Po razlastitvenih postopkih po drugi svetovni vojni lahko ugotovimo, da so bili med zemljiškimi lastniki v občini Sveti Urban pri Ptuj kmetje iz nižinskih predelov, meščani Ptuja, Spodnjega Brega in Maribora. Bili so lastniki posesti na Drstelji, Gomili, v Janežovcih, Jiršovcih, Vintarovcih, na Destrniku, v Svetincih, Doliču, na Ločkem Vrhu in v Desencih.²⁸

Kočarji ali želarji z manj kot 2 ha zemlje, občutno obremenjeni z dolgovi, so “na tavrhu” delali kot težaki na gospodarstvu zemlji, saj se na svoji “krpi” zemlje niso mogli preživeti; mlajši so odhajali na sezonska dela v druge kraje. Teh je bilo v občini Sveti Urban pri Ptuj 2,9 % (pri Svetem Lovrencu v Slovenskih goricah 13,7 %, pri Svetem Andražu v Slovenskih goricah 11,3 % in pri Svetem Bolfenku v Slovenskih goricah 4,2 %). Socialna plast najemnikov (Sveti Urban pri Ptuj 0,5 %, Sveti Andraž v Slovenskih goricah 4,3 %, Sveti Bolfenk v Slovenskih goricah 3,4 %, Sveti Lovrenc v Slovenskih goricah 3,8 %) je bila šibkeje zastopana. Pod določenimi pogoji so se ti vezali na posestnike, da bi preživel na kosu zemlje. Brez te so bili *poljedelski delavci*, ki so iskali zaslužek pri veleposestnikih, kmetih in drugod. V Slovenskih goricah so slednji zaslužili na “deri” ob 10-urnem delavniku 10 din. Za primerjavo povejmo, da je leta 1935 v Mestni občini Ptuj stal kilogram kruha 3,25 din, liter mleka 1–2 din, kilogram sladkorja 14–16 din, kilogram zaseke 14 din in kilogram mesa okoli 10 din.²⁹

Socialna nasprotja so se kazala tudi na videzu slovenskogoriškega podeželja: zidani “gospočki” hrami, s slamo krite cimprane hiše, cimprane in ilovnate (“butane”) *viničarske bajte*, po dolinah kmečki domovi z gospodarskimi poslopji ter “blajtače” kočarjev so opozarjali na družbena neskladja in revščino. O socialni stiski govorijo tudi šolska nadzorniška poročila. Nadzorniki, ki so v tridesetih letih prejšnjega stoletja obiskali osnovno šolo Sveti Urban pri Ptuj, so ugotovili, da šola nima vode in da je potreba po šolski kuhinji velika. Šolski obisk ni bil zadovoljiv, saj so otroci siromašnih staršev, oddaljeni od šole, izostajali od pouka zaradi dela doma. Otroci so bili slabo prehranjeni, mnogi tudi slabo razviti.³⁰

Slika 9: Otroci pred Krambergerjevo viničarsko hišo na Ločkem Vrhu pozimi leta 1963 (iz družinskega albuma)

POLITIČNO ŽIVLJENJE V OBČINI

Volilni rezultati, ki nam ponujajo splošno oznako *političnega opredeljevanja prebivalstva*, so relativen pokazatelj, toda tem bolj razumljiv, če jih *povežemo z gospodarskimi in družbenimi razmerami*. Slednje smo doslej že spoznali, ko je na primer Štajerčeva stranka demagoško gospodarsko “ozaveščala” ljudi in jih odvrčala od narodnjaških “klerikalcev”; ob volitvah je iskala oporo tudi pri liberalnih učiteljih. O nasprotjih med liberalnim in klerikalnim taborom, ki so tudi bila prisotna, nam pove javni politični shod pri Svetem Urbanu pri Ptuj 24. avgusta 1919, ko so se zborovalci zavzeli za rešitev gospodarskih vprašanj in za razpis občinskih volitev, ker so mnoge občine vodili “nezanesljivi elementi”.³¹

Opredeljevanje prebivalstva se je zrcalilo v *strankarski dejavnosti*, njihovih *društvih*, *organizacijah* in *privreditvah* s političnim ozadjem. Seveda pa je bila ekonomska stiska ljudi vodilo pri oddajanju volilnih glasov; v strankarskih programih so iskali izhod iz krize. Zato je omenjene dejavnike treba kompleksno povezovati z volilnimi rezultati med svetovnimi vojnama. Te rezultate bomo v ptujskem političnem okraju primerjalno povezovali z izidi volitev v občini Sveti Urban pri Ptuj.

Poudariti je treba, da *za volitve v konstituantno* 28. novembra 1920 nemška manjšina v ptujskem političnem okraju ni imela volilne pravice. Volili so moški, stari 21 let in v kraju naseljeni najmanj šest mesecev.

V volilni boj se je na ptujskem območju podalo sedem političnih strank, med katerimi je Slovenska ljudska stranka (SLS) za težaven položaj kmečkih množic in delavcev krivila zagovornike centralizma – liberalno Jugoslovansko

²⁶ ZAP, MOP, šk. št. 308, proračun MOP za leto 1941.

²⁷ Prim. op. 3, str. 327. Gl. op. 7, Leksikon, str. 501–524 (po štetju prebivalstva leta 1931 za občino Sveti Urban pri Ptuj).

²⁸ Okrajni LO Maribor – zaplembe – komisija za agrarno reformo Ptuj 1945–1964, Inventar, arhivska signatura: ZAP 78/17, uredila Katja Zupanič. Največjo posest (čez 2 ha) v k. o. Desenci, Janežovci, Ločič je imel lastnik s Spodnjega Brega pri Ptuj. Kurt Elsbacher s Ptuja (industrijski obrat Simon Hutter & Elsbacher) je bil lastnik gozda v k. o. Janežovci, Mestni Vrh. Posojilnica Sveti Urban pri Ptuj je bila lastnica (nad 2 ha zemlje) v k. o. Vintarovci, Levanjci. Prim. Tone Zorn, Nemški industrijski obrati v Sloveniji leta 1938/39 – Poskus splošnega orisa. Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino 1/1972, str. 35–36.

²⁹ ZAP, MOP, šk. št. 282, dok. št. 1826/35. Gl. op. 9, prim. Vlado Valenčič, str. 339. France Kresal, Socialno-politični in materialni položaj delavcev v Sloveniji 1921–1924; v: Revolucionarno delavsko gibanje v Sloveniji 1921–1924, Ljubljana 1975, str. 58.

³⁰ Gl. op. 5, ZAP, Osnovna šola.

³¹ Ptujski list, 31. 8. 1919/I, št. 22.

demokratsko stranko (JDS), radikale in delavsko Jugoslovansko socialno demokratsko stranko (JSDS). Na posledice vojne (druginje, menjava krone, zadolževanje) se je odzival program liberalne Samostojne kmečke stranke (SKS) in ponujal socialne rešitve.

Po volilnih rezultatih v ptujskem političnem okraju (volilna udeležba je bila 72,9 %) je SLS ohranila največji vpliv (36,6 %), in to prav na podeželju. Izjemne podpore (31,3 %) je bila SKS deležna na podeželju.

Na voliščih v Jiršovcih (za Drsteljo, Janežovce, Jiršovce, Vintarovce) in pri Svetem Urbanu pri Ptujju (za Bišečki Vrh, Desence, Dolič, Levanjce, Ločič, Sveti Urban, Trnovsko vas, Trnovski Vrh) se je nad 70 % volivcev opredelilo takole:³²

- za SLS v Jiršovcih 55 %, pri Svetem Urbanu pri Ptujju 41,2 %,
- za SKS v Jiršovcih 35,8 %, pri Svetem Urbanu pri Ptujju 51,1 %.

Skromne podpore volivcev so bile deležne JDS, drobnomeščanska Narodno-socialistična stranka, JSDS, Komunistična stranka Jugoslavije (KSJ):

- za JSDS v Jiršovcih 6,5 %, pri Svetem Urbanu pri Ptujju 1,9 % (v okraju 20,8 %),
- za KSJ v Jiršovcih 0,4 %, pri Svetem Urbanu pri Ptujju 2,2 % (v okraju 3 %).

Odziv na program KSJ je bil posledica revolucionarnih vplivov po prvi svetovni vojni.

V ptujskem političnem okraju pa so volitve v Narodno skupščino leta 1923 (v ptujskem sodnem okraju je bila udeležba 68,3 %) opozorile na glasove nemške manjšine (v političnem okraju 5,9 %), ki je s propagando in močjo svojega kapitala pridobivala volivce. Na kmečko vprašanje v okraju (agrarna reforma) se je s programom najbolj odzvala SLS in s 65,7 % dosegla največji uspeh. Močno pa je upadel vpliv SKS (4,1 %), zato pa so na podeželju pokazali večje zanimanje za hrvaško republikansko kmečko stranko (Hrvatska republikanska seljačka stranka, HRSS), ki je pridobila 11,5 % volivcev.

Na območju občine Sveti Urban pri Ptujju je SLS pridobila največjo podporo: na voliščih v Jiršovcih (za Drsteljo, Janežovce, Jiršovce, Vintarovce) 218 glasov, pri Svetem Urbanu pri Ptujju (za Bišečki Vrh, Desence, Levanjce, Ločič, Sveti Urban, Trnovsko vas, Trnovski Vrh) pa 403 glasove.³³

Tabela 6: Porazdelitev volilnih glasov v občini

	JDS	SLS	SKS	Komunisti	SSJ	HRSS	Nemci
Jiršovci	0,8 %	91,9 %	1,7 %	1,3 %	1,7 %	1,7 %	0,8 %
Sv. Urban pri Ptujju	1,2 %	93,2 %	0,7 %	0,5 %	0,5 %	1,8 %	1,8 %

V občini je neznatno podporo (0,2 %) dobila Narodna radikalna stranka (NRS).

Za parlamentarne volitve leta 1925 se je strankarska razcepljenost kazala s štirinajstimi kandidatnimi listami. V ptujskem političnem okraju (volilna udeležba je bila 70,3 %) je SLS, zlasti s podporo podeželja, izšla kot zmagovalka s 64,2 % volilnih glasov. Pokazala se je razcepljenost v delavskih vrstah in nekoliko večji porast Narodnoliberalnega bloka ter nemške kandidatne liste.³⁴

Na voliščih v Jiršovcih (za Janežovce, Drsteljo, Jiršovce, Vintarovce) je volilo 63,3 % upravičencev, pri Svetem Urbanu pri Ptujju (za Desence, Dolič, Levanjce, Sveti Urban) pa 61,9 % volivcev.

Tabela 7: Rezultati volitev v Jiršovcih in pri Svetem Urbanu

	SLS	HSS	Narodni blok	SKS	Komunisti	SSJ	Nemci
Jiršovci	86,9 %	5,2 %	1,6 %	3,6 %	0,5 %	0,5 %	/
Sv. Urban pri Ptujju	84,2 %	4,7 %	3,5 %	4,1 %	1,2 %	/	1,2 %

SLS je obdržala trden položaj na ptujskem podeželju tudi ob volitvah v mariborsko oblastno skupščino januarja leta 1927. Ob skromni volilni udeležbi v okraju je SLS v Slovenskih goricah dosegla čez 80 % volilnih glasov. V posebni izdaji je Slovenec 24. januarja 1927 poročal o "velikanskem porazu" socialistov in komunistov ter o "nasprotnikih naroda, ki leže na tleh."³⁵

V občini Sveti Urban pri Ptujju³⁶ so na volišču v Jiršovcih (za Janežovce, Jiršovce, Drsteljo, Vintarovce) zabeležili 59,7 % volilno udeležbo, pri Svetem Urbanu pri Ptujju (za Desence, Dolič, Levanjce, Sveti Urban) pa le 36,8 % udeležbo. V Jiršovcih se je za SLS opredelilo 89,8 % volivcev, pri Svetem Urbanu pri Ptujju pa 85,4 % (pri Svetem Andražu v Slovenskih goricah 78,6 %, v Trnovski vasi 88,8 %). Druge stranke so dobile znatno manj glasov.

Tabela 8: Število glasov za druge stranke

	Socialisti	Samostojna demokratska stranka	SKS
Jiršovci	4,8 %	4,8 %	6,5 %
Sv. Urban pri Ptujju	0,8 %	5,0 %	6,6 %

Volivci so se opredeljevali za programe, ki so se dotikali kmečkega vprašanja.

Posledica neučinkovitega reševanja kmečkega vprašanja na Ptujskem je bila, da se je konec dvajsetih let prejšnjega stoletja začelo spreminjati tudi politično opredeljevanje prebivalstva: na državnozbornih volitvah septembra 1927 je bilo zaznati odmeve na (komunistični) Delavsko-kmečki republikanski blok (DKRB). Na podeželju, kjer je SLS ohranjala močno podporo, je pridobivanje socialno ogroženih slojev za DKRB organizirano teklo po individualni poti – rezultati delovanja študenta medicine Jožeta Potrča iz Vintarovcev, pri ljudeh znanega kot Južeka, so se pokazali ob volitvah pri Svetem Urbanu pri Ptujju in na voliščih v Jiršovcih.

Po ohranjenih virih povzemamo, da je Potrč na predvolilnem shodu socialistične stranke 27. julija 1927 pri "Belem križu" na Ptujju utemeljeval program DKRB. V ovadbi Okoliškega oddelka državne straže na Ptujju je zapisano, da je na shodu "komunizma naduti visokošolec medicine Josip Potrč od Sv. Urbana pri Ptujju delal razdor" in v razpravi somišljenikom "namigoval", naj pristopijo h komunistom. Dne 15. septembra je okrajni načelnik zaradi "propagiranja komunističnih idej"³⁷ pred Okrajnim sodiščem na Ptujju zoper Potrča sprožil kazenski postopek. Komunistične predvolilne agitacije je Potrča obremenilo tudi poročilo komandirja orožniške postaje Sveti Urban pri Ptujju okrajnemu načelniku z dne 15. septembra 1927, v katerem je navedeno, da je obdolženi "tajno in osebno od osebe do osebe agitiral za komunistično stranko" in da je ta dobila v Jiršovcih 13, pri Svetem Urbanu pri Ptujju pa 10 glasov (za DKRB je glasoval tudi Potrčev oče).³⁸ Ker je Josip Potrč na zaslišanju pred sodiščem 21. septembra utemeljil, da je na zboru socialistov le "razvijal" program uradno potrjenega DKRB in je bilo izpričano, da se ni izrekel za spremembo političnega stanja v državi, je bil postopek ustavljen.³⁹

Državnozborni volilni rezultati v ptujskem političnem okraju nam sicer govorijo o politični neenotnosti, saj je bilo vloženih osem kandidatnih list. Ob 61,8 % volilni udeležbi je SLS dobila največ glasov (69,6 %), in to predvsem na Ptujskem polju in v Slovenskih goricah. Hrvatska seljačka stranka (HSS), prej (HRSS), ki za kmete ni ponujala rešitve, znatnejše podpore ni imela več. Oddani glasovi za DKRB (1,4 %) so le malo zaostajali za socialisti (1,8 %).

³² Vasilij Melik, Izid volitev v konstituantno leto 1920; v: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1962/III, št. 1. Ptujski list, 14. 11. 1920/II, št. 46, 5. 12., št. 49, 12. 12., št. 50. Prim. Statistički pregled izbora narodnih poslanika za ustavotvornu skupščino Kraljevine SHS izvršenih 28. nov. 1920. god. Podatki se ne ujemajo povsem.

³³ Več delavskih frakcij (Socialistična stranka Jugoslavije, Neodvisna delavska stranka Jugoslavije ilegalne KSJ). Tabor, 23. 3. 1923/IV, št. 66, 25. 3. 1923, št. 68. Prim. L. Kostić, Statistika izbora narodnih poslanika Kraljevine SHS održanih 18. 3. 1923, Definitivni rezultati popisa stanovništva Kraljevine SHS 31. 1. 1921.

³⁴ Neznatno število glasov za posamezne druge stranke ni navedeno. Tabor, 19. 2. 1925/VI, št. 40. Statistika izbora narodnih poslanika Kraljevine SHS održanih 8. feb. 1925, Beograd 1926. Uradni list Kraljevine SHS Ljubljanske in Mariborske oblasti, 29. 12. 1924, št. 22.

³⁵ Slovenec, 24. 1. 1927/LV, št. 18a.

³⁶ Prav tam.

³⁷ DKRB zveza komunistov in Bernotove JSDS. Pokrajinski muzej Ptuj (PMP), Arhiv Zgodovinskega oddelka, fasc. Antikomunistična dejavnost, Zaslišba Josipa Potrča (prepis). Prim. Jože Potrč, O socialistični etiki in morali, Maribor 1962, str. 427.

³⁸ Prav tam. Pravilno Jiršovci.

³⁹ Prav tam.

Volilne rezultate v občini Sveti Urban pri Ptuju leta 1927 prikazujeta tabeli 9a in 9b.⁴⁰

Tabela 9a: Volišče Jiršovci (Drstelja, Janežovci, Jiršovci, Vintarovci): volilna udeležba 66,9 %, oddani glasovi

SLS	HSS	SDS	Nemci	Komunisti
86,2 %	2,4 %	2,5 %	1,5 %	6,4 %

Tabela 9b: Volišče Sveti Urban pri Ptuju (Desenci, Dolič, Levanjci, Sveti Urban): volilna udeležba 60,5 %, oddani glasovi

SLS	HSS	SDS	Nemci	Komunisti
80,2 %	10,1 %	/	2,9 %	5,9 %

Socialisti v občini niso dobili podpore. Neznatno podporo so poželi radikali (NRS).

Glede na strankarska razmerja v občini je župnik lahko svaril tiste, ki so se opredelili za 7., to je “komunistično”, volilno skrinjico.⁴¹

Strankarska nesoglasja v državi je pretrgala *kraljeva diktatura*. Veliki župan je že 8. januarja 1929 Mestnemu magistratu na Ptuju sporočil sklep o razpustitvi občinske uprave v državi.

Volitve v državi leta 1931, ko je lahko nastopila le ena (Živkovičeva) vladna lista, so pokazale, da se je ob abstinenca opozicije (v ptujskem političnem okraju najmočnejše pozicije SLS) udeležilo volitev 38,7 % volilnih upravičencev.⁴²

Politično krizo v državi je še naprej povzročala *kraljeva diktatura*. Nezdovoljstvo prebivalstva je poglobljala *svetovna gospodarska kriza*. Tudi *petomajske* (javne) volitve leta 1935, ki se jih je v ptujskem političnem okraju udeležilo 41,4 % volivcev (v banovini 46,9 %), niso pomirile napetosti v političnem ozračju. Uspeh državne Jevtičeve kandidatne liste (v okraju 89,8 % glasov) je med prebivalstvom sprožil negotovanje. Zato je Kraljeva banska uprava 9. maja 1935 opozorila sreska načelstva na širjenje neresničnih vesti o ponarejanju volilnih rezultatov: ker se “vnaša zmeda med ljudmi”, so občinski forumi dolžni nanje odgovoriti.⁴³ Nedvomno so petomajske volitve razgibale politično življenje: *opozicijska združena lista* Vladka Mačka je v ptujskem političnem okraju dosegla 9,1 % glasov (v banovini 14,8 %). Legalna priložnost za sodelovanje v opoziciji se je tedaj ponudila levici, ki je postala v okraju akter kmečko-delavskega gibanja. Le-to je ob nerešenih družbenih in gospodarskih problemih na Ptujskem dobilo zagon v zadnjih tridesetih letih minulega stoletja. Naslednje parlamentarne volitve so že opozorile na nova politična razmerja v okraju.

Javno opredeljevanje volivcev na občinskih volitvah 15. oktobra 1933 je lahko samo zagotavljalo zmago vladne *Jugoslovske nacionalne stranke (JNS)*. Ta je ob 69,4 % volilni udeležbi pridobila v komasiranih podeželskih občinah 68,7 % glasov, kompromisna lista JNS 13,5 % in *opozicijska* (za katero je stala SLS) 27,8 %. Glede na pozicije SLS na podeželju pred uvedbo kraljeve diktature volilni izidi niso realni. Za občino Sveti Urban pri Ptuju vemo samo, da se je volitev udeležilo 63,5 % upravičencev ter da je *vladna JNS* zmagala z 59,2 % glasov in si pridobila 16 odborniških mest.⁴⁴

Politično razgibanost so vnesle *občinske volitve 25. oktobra 1936*, takrat že v času nove *vladne koalicije Jugoslovske radikalne zajednice (JRZ)*, v katero je stopila SLS.

V občini Sveti Urban pri Ptuju se je volitev udeležilo 71,7 % volivcev. Za JRZ se je opredelilo 45,8 % volilnih upravičencev, za kompromisno listo JRZ pa 42,2 %. O odmevih na listo združene opozicije, ki je v okraju zaradi vplivov levicarjev zadevala na ovire, ni poročil.⁴⁵

⁴⁰ ZAP, MOP, šk. št. 266, dok. št. 5, šk. št. 268. Enotnost, 5. 8. 1927/II, št. 29. Mariborski večernik Jutra, 13. 9. 1927/I, št. 109 (povolilni rezultati, delavski glasovi omejeni na Ptuj, Rogoznico, Sveti Urban pri Ptuju). Prim. Delavsko gibanje v Sloveniji 1918–1941, Murska Sobota 1974, str. 48.

⁴¹ Enotnost, 7. 10. 1927/II, št. 38 (Komunistična “pošast” pri Sv. Urbanu pri Ptuju).

⁴² Mariborski večernik Jutra, 26. 10. 1931/V (XII), št. 243, 9. 11., št. 255.

⁴³ Kandidat na vladni listi za ptujski srez posestnik in gostilničar Mihael Brenčič izvoljen za narodnega poslanca. ZAP, MOP, šk. št. 280, dok. št. 750/35. Prim. Mariborski večernik Jutra, 7. 5. 1935/IX (XVI), št. 103, 8. 5., št. 104. Gl. op. 3, str. 102. Kraljevina Jugoslavija, Službeni list Kraljeve banske uprave Dravske banovine, 23. 2. 1935, št. 16. Kos., 17. 4., št. 31, 29. 4., št. 34A, 5. 6., št. 45. Kos.

⁴⁴ Mariborski večernik Jutra, 17. 9. 1933/VII (XIV).

⁴⁵ ZAP, MOP, šk. št. 284, dok. št. 2029/36. Mariborski večernik Jutra, 27. 10. 1936/X (XVII), št. 246.

Za zadnje *parlamentarne volitve* pred drugo svetovno vojno 11. decembra 1938 podrobnejših volilnih rezultatov nimamo na voljo. Izpostavimo lahko le pglavitne značilnosti volitev v ptujskem političnem okraju; posebnih odstopanj po krajih gotovo ni bilo.

Volitve se je v okraju udeležilo 68,2 % volivcev (v banovini 68 %). Vladajoča JRZ je pridobila 88,6 % glasov (v banovini 78,6 %). *Opozicijska Mačkova lista* (s sreskim kandidatom Jožefom Lackom, kmetom iz Nove vasi pri Ptuju) je dosegla 11,2 % (v banovini 20,8 %). V predvolilnem času so si oblasti prizadevale odvrniti volivce od opozicije, v katero so se povezali komunisti, socialisti in krščanski socialisti, združeni v *ljudskofrontnem gibanju*. Volitve so tudi pokazale, da opozicija ni dobila podpore v krajih, kjer je imela oporo v volivcih SLS.

O volilnem opredeljevanju prebivalcev v občini Sveti Urban pri Ptuju lahko zapišemo, da sta njihovo ravnanje narekovala gospodarska stiska in družbena zaostalost. V strankarskih programih, tudi demagoško obarvanih, so iskali izhod iz krize. Volitve so opozorile tudi na politično, *strankarsko neenotnost*, ki se je prenašala na *društveno življenje* v občini. Neenakost pa ni bila v prid napredku kraja. Strankarsko ločevanje društev v občini Sveti Urban pri Ptuju je bilo žal prisotno tudi v času vinogradniške krize na začetku 20. stoletja, ko so demagoško nastopali štajercijanci (primer ustanavljanja liberalne posojilnice).⁴⁶

V vizitacijskih poročilih o župniji svetega Urbana pri Ptuju se lahko seznanimo s tamkajšnjimi *cerkvenimi društvi* in *nabožnim tiskom* ter drugimi društvi in časopisjem. Po prvi svetovni vojni je na primer šola naklonjeno spremljala *cerkveno življenje*, ki se je kazalo v delovanju društev: Bratovščine svetega Rožnega venca, Bratovščine Svete družine, Presvetega srca Jezusa in Marije, Bratovščine vednega češčenja in zlasti Marijine družbe.⁴⁷ Slednja je s 101 članom leta 1927 še dalje aktivno delovala. Tega leta so večje število članov pritegnila društva, tako Bratovščina srca Jezusovega (623), Bratovščina srca Marijinega (467), Bratovščina svetega Rešnjega telesa (115) in III. red svetega Frančiška (67).⁴⁸

Iz poročil povzemamo, da se je učiteljstvo na prelomu v trideseta leta prejšnjega stoletja vključevalo v delo Bralnega društva, Jugoslovske matice in podružnice Kmetijskega in čebelarkega društva; v naslednjih letih je poseglo v delo drugih strokovnih društev (gasilska četa, Podružnica sadjarskega in vrtnarskega društva, ki je organizirala več strokovnih predavanj).

Spremenjena politična razmerja v občini v tridesetih letih minulega stoletja, ko so se z *legalnimi oblikami delovanja liberalnega tabora širili levicarski, komunistični vplivi*, so se odražala tudi v društvenem življenju.

Ugotovitve dekanijske vizitacije pri Svetem Urbanu pri Ptuju leta 1940 kažejo na brezbriznost mladine, saj je bil le del vključen v cerkvena društva (na šoli je bil v šolskem letu 1938/39 organiziran Marijin vrtec). Poročilo izpostavlja delo Dekliške Marijine družbe, ki je s šolo pripravila božičnico za revne učence. Med dejavnimi društvi sta bili še društvi svetega Rožnega venca ter srca Jezusovega in Marijinega. V župniji so delovali še Družba krščanskih družin (vključenih 40 družin), III. red svetega Frančiška in Apostolstvo mož in fantov. Iz omenjenega poročila izvemo tudi, da je bila ustanovljena Katoliška akcija in da Fantovski odsek ni imel ustreznega vodstva.

Cerkveni tisk je zbral več naročnikov: Slovenski gospodar (310), Glasnik Srca Jezusovega (50), Kmečka žena (45), Bogoljub (30) in Slovenec (10). Navedbi o nasprotnem Društvu kmečkih fantov in deklet (DKFID) pri Svetem Urbanu pri Ptuju (število članov ni znano) in o številu naročnikov drugega časopisja (mariborski večernik Jutra 10, Domovina 7, Jutro 3, Kmetski list 2, Politika 2) opozarjata na politična nesoglasja v občini.⁴⁹

Po razpoložljivih virih sklepamo, da je *nasprotni tabor ob liberalnih učiteljih* (Mirko Majcen, Ema Mačus Potrč) dejavno nastopil v Prosvetnem društvu, pri Sokolu in v Društvu kmečkih fantov in deklet. Gotovo je, da je vpliv dr. Jožeta Potrča, “zagrizenega idejnega komunista, v propagandi zelo spretnega”, dosegel omenjena društva.⁵⁰

Prosvetno društvo z manjšo knjižnico je s svojim kulturno-prosvetnim delom pritegnilo več sodelavcev, med njimi “poljedelca iz Desenc, pristaša Zveze delovnega ljudstva Slovenije” Franca Osojnika, ključavničarja Ernesta Reša iz Vintarovcev, kovača Franca Rajšpa iz Doliča in kovača Jožefa Frasa iz Placarja.⁵¹

⁴⁶ PAM, Der Stillhaltekommissar für Vereine, Organisationen und Verbände in der Untersteiermark – Bekanntmachungen. 15. 12. 1941 je bila likvidirana Hranilnica in posojilnica Sveti Urban pri Ptuju in hkrati zaplenjene hranilne knjižice.

⁴⁷ Škofijški arhiv Maribor, F61/16, poročila župnikov ob kanonični vizitaciji.

⁴⁸ Prav tam, F16, škofijška vizitacija 1927. Sv. Urban pri Ptuju. Prim. op. 5, ZAP, Osnovna šola, šol. leti 1930/31 in 1938/39.

⁴⁹ Prav tam, D-22/1940, poročila o dekanijski vizitaciji. Prim. op. 5, ZAP, Osnovna šola, šolsko leto 1938/39.

⁵⁰ AS 1551, Odd. I., Okrajna glavarstva – preganjanje komunistov. Sezname komunistov 1919–1940, Kraljevska banska uprava – odd. II. 1929–1939.

⁵¹ Prav tam.

Pri sokolski četi, ustanovljeni leta 1930, je telovadilo tudi do 100 otrok; društvo je imelo do 25 članov in članic. Pri utrjevanju narodne zavesti je veliko storilo učiteljstvo, še zlasti Mirko Majcen, načelnik sokolov. Člani so nastopali na župnih zletih (1932 v Pragi), ustanovili so lastno knjižnico, imeli lastno godbo na pihala ter dramski krožek. Zaradi službene premestitve Mirka Majcna je društveno delo leta 1939 usahnilo.⁵²

S predavanji, tekmovanji koscev in žanjic se je predstavljalo *Društvo kmečkih fantov in deklet*. Manifestativni značaj je dosegla tekma koscev 27. avgusta 1939. Ob prisotnosti članov društva iz Svetega Jurija ob Ščavnici in s Hajdine je Jože Lacko navzočim spregovoril o puntarskem duhu slovenskega kmeta ter boju za pravice delavcev in kmetov.⁵³

Društvo, ustanovljeno leta 1935, je vodil Jože Zelenik iz Levanjcev in je štelo okoli 40 članov; več društvenih članov se je pri državnozborskih volitvah leta 1938 opredelilo za opozicijo.

Iz zapisanega sledi, da so se *strankarska nasprotja usmerjala v društveni dejavnosti*. Po prihodu okupatorja se je ta v skladu z *uničevanjem slovenstva* lotil pregonov, uničevanja slovenskih knjižnic, ukinjanja slovenskih šol, društev, denarnih ustanov in zaplemb njihovega premoženja v prid Spodnje Štajerske. Tako je bilo tudi v občini Sveti Urban pri Ptujju.⁵⁴

Gospodarske, družbene in politične razmere v občini so odsevale v času okupacije.

Slika 10: S slamo krita cimprana kmečka hiša v Vintarovcih št. 12 (foto: Milko Rojs, 2005)

⁵² Gl. op. 46. Sokolsko društvo Sveti Urban pri Ptujju je bilo ukinjeno 28. 2. 1942. Prim op. 5., Osnovna šola, šolsko leto 1938/39. ZAP, Rodbinski in osebni fond, Zbirka Komac Radoslava (Mirko Majcen o društvenem delu pri Svetem Urbanu). Gl. op. 37, PMP, Društva in druge organizacije. Ivan Kreft, Tri srečanja z Lackom pred 20 leti; v: Ptujski tednik, 4. 9. 1959/XI, št. 35.

⁵³ Gl. op. 46. Društvo kmečkih fantov in deklet Sveti Urban je bilo ukinjeno 15. 10. 1941. Okupator je v letih 1941 in 1942 ukinil še: Fantovski odsek, Gospodarsko bralno društvo (1. 12. 1941), Krajevno kmečko zvezo, Marijino družbo, Pevsko društvo (15. 11. 1941), Prostovoljno krajevno požarno brambo, Sadjarsko društvo.

⁵⁴ Nacistična propaganda na Ptujskem je bila okrepljena po anšlusu (pričakovanja o ureditvi kmečkega vprašanja). Propaganda je v okraju delovala prek zaupnikov (Vertrauensmänner); pri Svetem Urbanu sta bila dva (Muzej narodne osvoboditve Maribor, Vertrauensmännerliste der Untersteiermark, izd. Gaugrenzlandamt za ptujski okraj, "Vertraulich").

VIRI IN LITERATURA

1. Arhiv Republike Slovenije, AS 1551 Oddelek I, Okrajna glavarstva – preganjanja komunistov 1919–1940, Kraljevska banska uprava – oddelek I. 1929–1939. AS, A-Ž 1, Srezi in industrijske stroke. AS, fasc. 348, 437, Stroke – industrija po strokah.
2. Delavsko gibanje v Sloveniji 1918–1941, Murska Sobota 1974.
3. Enotnost, II/1927, št. 29, 38.
4. Gemeindelexikon der im Reichsrat Vertretenen, Königreiche und Länder IV. Steiermark, Wien 1905.
5. L. Kostič, Statistika izbora narodnih poslanika Kraljevine SHS, održanih 18. 3. 1923, Definitivni rezultati popisa stanovništva Kraljevine SHS 31. 1. 1921.
6. Krajevni Leksikon Slovenije IV. Podravje in Pomurje (ur. Roman Savnik), Ljubljana 1980.
7. Kraljevina Jugoslavija, Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, VI/1935, št. 16 Kos, 31, 34A, 45 Kos.
8. Kraljevina SHS, Uradni list Ljubljanske in Mariborske oblasti, IX/1927, št. 4.
9. Leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937.
10. Mariborski večernik Jutra, I/1927, št. 109; V (XII)/1931, št. 243, 255; VII (XIV)/1933, št. 235, 236; IX (XVI)/1935, št. 103, 104; X(XVII)/1936, št. 246.
11. Anton Melik, Slovenija – geografski opis II. Opis slovenskih pokrajin, 2. zv., Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino, Ljubljana 1957.
12. MNOM – Muzej narodne osvoboditve Maribor, Vertrauensmännerliste der Untersteiermark.
13. PAM – Pokrajinski arhiv Maribor, Izjave za majniško deklaracijo 1917–1918, Acta declarationi faventia I., II. Der Stillhaltekommissar für Vereine, Organisationen und Verbände der Untersteiermark, Bekanntmachung.
14. PMP – Pokrajinski muzej Ptuj, Arhiv Zgodovinskega oddelka, fasc. Antikomunistična dejavnost, Društva in druge organizacije.
15. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, III/1962, št. 1.
16. Ptujski list, I/1919, št. 22; II/1920, št. 27.
17. Ptujski tednik, XI/1959, št. 35.
18. Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani 14, Historični odsek 5, Ljubljana 1936.
19. Revolucionarno delavsko gibanje v Sloveniji 1921–1924, Ljubljana 1975.
20. Slovenec, LV/1927, št. 18a.
21. Slovenski gospodar, XXXIV/1900, št. 4; XXXV/1901, št. 9, 13; XXXVI/1902, št. 5; XLI/1907, št. 38; XLII/1908, št. 5, 6, 39; XLIII/1909, št. 9, 18, 22.
22. Special Orts Repertorium von Steiermark, Wien 1883, 1893. Leksikon občin, kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru, izdelan po rezultatih popisa ljudstev dne 31. grudnia 1900, IV. Štajerska.
23. Specijalni krajevni repertorij avstrijskih dežel IV. Štajersko, Dunaj 1918.
24. Splošni pregled Dravske banovine, Ljubljana 1939.
25. Spominski zbornik Slovenije ob 20-letnici Kraljevine Jugoslavije (ur. J. Lavrič, J. Mal, F. Stele), Ljubljana 1939.
26. Statistički pregled izbora narodnih poslanika za ustavotvornu skupštinu Kraljevine SHS izvršenih na dan 28. nov. 1920. godine, Beograd 1921.
27. Statistika izbora narodnih poslanika Kraljevine SHS održanih 8. feb. 1925, Beograd 1926.

28. Svet med Muro in Dravo (ur. Viktor Vrbnjak), Maribor 1968.
29. Škofijski arhiv Maribor, F61, D-22/1940.
30. Štajerc, II/1902, št. 4, 6; III/1902, št. 3.
31. Tabor, IV/1923, št. 66, 68; VI/1925, št. 40; VIII/1927, št. 19.
32. Lojze Ude, Slovenci in jugoslovanska skupnost, Maribor 1974.
33. Uradni list Kraljevine SHS Ljubljanske in Mariborske oblasti, VI/1924, št. 22.
34. ZAP – Zgodovinski arhiv Ptuj, fond Mestna občina Ptuj (MOP), šk. št. 262, 266, 280, 282, 284, 287, 298, 308; Sresko načelstvo Ptuj, fasc. 1; Rodbinski in osebni fond; sg. 78/17, Okrajni LO Maribor – zaplembe – komisija za agrarno reformo Ptuj 1945–1964, Inventar.

Objektivne razmere so vplivale na rast in upadanje prebivalstva: leta 1910 je živel v občini 558 ljudi, leta 1921 538, deset let pozneje 579, po komasaciji občin pa 2.692.

Kljub nemškimi raznarodovalnim prizadevanjem je podeželje po narodnostni strukturi ostalo slovensko. Prebivalstvo se je oklepalo maternega jezika, svoje kulture (v občini Sveti Urban pri Ptujju je bilo leta 1931 0,14 % ljudi nemške narodnosti). Za prebujanje narodne zavesti so veliko storila slovenska društva. Narodna zavednost se je pokazala med deklaracijskim gibanjem v letih 1917 in 1918, ko je steklo zbiranje podpisov za majniško izjavo Jugoslovanskega kluba na Dunaju (ohranjene so deklaracijske izjave za Drsteljo, Janežovce, Sveti Urban pri Ptujju, Vintarovce).

Med svetovnjima vojnima je utrjevanje narodne zavesti slonelo na mnogih društvi: v občini, kjer je imela največjo oporo Slovenska ljudska stranka, je delovalo več cerkvenih društev. Bralce so dosegla nabožna in liberalna glasila. V tridesetih letih minulega stoletja so se nekateri učitelji dejavno vključili v posamezna liberalna društva (Prosvetno društvo, Sokol, Društvo kmečkih fantov in deklet), kamor so segli tudi levičarski vplivi. Ti so se kazali v občini konec dvajsetih let in v tretjem desetletju prejšnjega stoletja – ob nerešenem kmečkem vprašanju in posledicah svetovne gospodarske krize ter pod vplivom dr. Jožeta Potrča, komunista in etika iz Vintarovcev.

Specifične družbene, gospodarske in politične razmere v občini Sveti Urban pri Ptujju so se odrazile s prihodom nemškega okupatorja.

POVZETEK

Ptujski politični okraj je veljal za agrarno nerazvito območje; na podeželju je živel okoli 95 % prebivalstva. Občina Sveti Urban pri Ptujju je do leta 1933 obsegala 524 ha, po komasaciji občin pa nad 3.400 ha. Po velikosti je bila tedaj v okraju na šestem mestu. Značilnost ptujskega podeželja je bila agrarna prenaseljenost: ob zadnjem avstrijskem štetju leta 1910 je v občini Sveti Urban pri Ptujju živel na km² povprečno nad 89 ljudi, leta 1937 pa več kot 88.

Na poselitev in gibanje prebivalstva so vplivale naravne značilnosti (večja poselitev ob intenzivnem vinogradništvu in manjša na mokrotnem območju), predvsem pa gospodarske in družbene razmere v okraju (vinogradniška kriza, posledice prve svetovne vojne, bolezni, industrijska zaostalost, neorganiziran kmetijski trg, nerešena agrarna reforma, zadolževanje, posledice svetovne gospodarske krize in izseljevanje).

V občini Sveti Urban pri Ptujju je bilo poleg poljedelstva in živinoreje razvito predvsem sadjarstvo, v manjši meri pa tudi vinogradništvo (v nižjih legah precej samorodnice); mešani gozdovi so dajali drva za prodajo. Zaradi prometne nedostopnosti so pridelki ostajali doma ali pa so jih prodajali po nizki ceni.

Zaradi omenjenih okoliščin se je na podeželju ptujskega političnega okraja pojavilo družbeno razslojevanje; s kmetijstvom se je ukvarjalo nad 83 % prebivalstva. Prevladovali so posestniki z 2 do 5 ha zemlje. Največ tistih, ki niso mogli slediti tuji konkurenci, je bilo v občini Sveti Urban pri Ptujju (nad 21 %). Srednje kmete, posebno s pasivnih območij, so bremenili dolгови in skrb za velike družine (leta 1931 je bil v občini Sveti Urban pri Ptujju povprečno 4,1 družinski član). V občini so imeli posesti kmetje z nižinskih predelov in meščani Ptujja, Spodnjega Brega in Maribora. Da bi se posestniki preživeli, so jim bili na voljo kočarji ali želarji z manj kot 2 ha zemlje (v občini Sveti Urban pri Ptujju je bilo teh 2,9 %). Brez zemlje so bili poljedelski delavci, ki so iskali zaslužek pri zemljiškem posestniku ali kot sezonski delavci drugod. Od volje gospodarjev so bili povsem odvisni viničarji.

SUMMARY

The Ptuj political county was regarded as an undeveloped rural area, where about 95% of the population lived in the country. Until 1933, the St Urban municipality extended over 524 ha. and after the commassation of the municipalities it was extending over 3400 ha. It was the sixth biggest municipality in the county by its size. A characteristic of the Ptuj countryside was rural overpopulation: on the last Austrian population registration in 1910, there lived over 89 people per square meter and in 1937 over 88 people per square meter in the St Urban near Ptuj municipality.

The settlement and the migrations of the population were influenced by natural resources (greater number of people settled in the areas where wine growing was possible and a fewer number of people settled in wet areas), and above all the social-economic situation in the county (wine growing crisis, the consequences of the First World War, diseases, industrial retardation, unorganised agricultural market, unsolved agrarian reform, indebtedness, consequences of the world economy crisis and emigration).

Besides agriculture and stockbreeding the inhabitants of the St Urban municipality mostly engaged in fruit growing and to a lesser degree also wine growing (in the lower geographical positions there was much self-sown vine); in addition, they sold fire wood from heterogeneous forests. Due to traffic inaccessibility the crops mostly remained within local boundaries or were sold at low prices.

The above-mentioned circumstances led to social stratification in the countryside of the Ptuj political county; over 83% of people took up agriculture. The landowners with 2 to 5 ha. of land were predominant. The greatest number of those who could not follow foreign competition was in the St Urban municipality (over 21%). Middle-class farmers, especially in the passive areas, were troubled with debts and having to care for large families (in 1931 an average number of 4.1 members per family was recorded in the St Urban municipality). In the St Urban municipality the property was in the hands of the farmers from the lower regions and the citizens of Ptuj, Lower Breg and Maribor. In order to survive, cottagers or ironworkers who owned less than 2 ha. of land also worked

for the landowners (in the St Urban municipality there were 2.9% of such landowners). People who owned no land were agricultural workers who searched for work with landowners or as season workers elsewhere. Only the vinedressers were completely dependent on the will of the landowners.

The objective conditions influenced the growth and decrease of the population: in 1910 there lived 558 people in the St Urban municipality, in 1921 it had 538 inhabitants, ten years later 579 and after the commassation of municipalities, it consisted of 2692 inhabitants. In spite of German aspirations for denationalisation, the countryside remained Slovene, in terms of its national structure. The population preserved their mother tongue and their culture (in 1931 there were 0.14% of people of German nationality in the St Urban near Ptuj municipality). The Slovene societies have done much for the awakening of national awareness. This was reflected in the time of the declaration movement between 1917 and 1918 when the signatures gathering for the May Declaration was in progress, stimulated by the Yugoslav Club in Vienna (the declaration statements for the sites of Drstelja, Janežovci, St Urban near Ptuj and Vintarovci have been preserved).

During the interwar period the process of establishing Slovene national awareness was dependent on many societies: in the Destrnik municipality, where the Slovene National Party had the biggest support, there were many religious societies. The readers were receiving religious as well as liberal papers. In the 1930s some of the teachers have voluntarily joined as active members in certain liberal societies (the Cultural Society, the Sokol Society, Society of Boys and Girls at the Countryside) which were on many occasions influenced by the ideas of the left-wing. Besides the unsolved agrarian question and the consequences of the world economy crisis and under the influence of Jože Potrč, PhD, the communist and humanist coming from Vintarovci, the influences of the liberals were also exhibited in the municipality towards the end of the 1920s and in the 1930s.

With the presence of German occupation, the specific social and economic as well as political conditions in the St Urban near Ptuj municipality have justified their existence.

ZUSAMMENFASSUNG

Der politische Bezirk von Ptuj (Pettau) galt als agrarisch nicht entwickeltes Gebiet; auf dem Land lebte ungefähr 95% der Bevölkerung. Die Gemeinde St. Urban bei Pettau umfasste bis zum Jahr 1933, 524 Hektar und nach der Vereinigung der Gemeinden, 3 400 Hektar. Nach der Größe, lag die Gemeinde damals in diesem Bezirk an der sechsten Stelle. Das Merkmal dieses ländlichen Gebietes war die agrarische Überbevölkerung: nach der letzten österreichischen Volkszählung aus dem Jahr 1910, lebten in der Gemeinde St. Urban bei Pettau auf einem km² über 89 Personen und im Jahr 1937 mehr als 88 Personen.

Einen großen Einfluss auf die Besiedelung und die Bevölkerungsbewegung hatten natürliche Gegebenheiten (stärkere Besiedelung bei intensiverem Weinbau und etwas schwächere Besiedelung auf nassem Gebiet), vor allem aber die wirtschaftlich-gesellschaftliche Zustände in diesem Bezirk (Weinbaukrise, Auswirkungen des 1. Weltkrieges, Krankheiten, industrielle Unterentwicklung, ein nichtorganisiertes Landwirtschaftsmarkt, ungelöste Agrarreform, Verschuldung, Auswirkungen der weltweiten Wirtschaftskrise und Auswanderung).

Neben dem Landbau und Viehhaltung beschäftigten sich die Bewohner der Gemeinde St. Urban vor allem mit Obstbau und etwas weniger auch mit Weinbau (in unteren Gebieten gab es Hybridrebe); die vielen Mischwälder waren ideal für Brennholz – natürlich zum Verkauf. Weil aber diese Gebiete nur schwer zugänglich waren, blieb fast die ganze Ernte Zuhause oder man verkaufte sie zu einem sehr niedrigen Preis.

Wegen solchen Zustände kam es auf dem Lande rund um die Stadt Pettau zur gesellschaftlichen Schichtenbildung. Mit Landwirtschaft beschäftigte sich über 83% der Bevölkerung. Es gab sehr viele Landbesitzer mit 2-5 Hektar Land. In der Gemeinde St. Urban lebte ein großer Teil (21%) der Leute, die mit der ausländischen Konkurrenz einfach nicht Schritt halten konnten. Die mittleren Bauern aus den passiven Gebieten waren stark verschuldet und hatten dazu noch große Familien (1931 hatte eine Familie in dieser Gemeinde im Durchschnitt 4,1 Familienmitglieder). Landbesitzer in der Gemeinde waren zumeist Bauern aus niedrigen Gebieten und Einwohner der Stadt Pettau, des Gebietes Spodnji Breg und Marburg. Um zu überleben, halfen solchen Landbesitzern Kätner-Leute mit weniger als 2 Hektar Land (in der Gemeinde St. Urban gab es 2,9% solche Leute). Ohne Land waren die Feldarbeiter die ihren Verdienst bei Landbesitzern suchten oder arbeiteten als Saisonarbeiter anderswo. Ganz abhängig von der Laune der Herren waren aber die Winzer.

Die objektiven Zustände beeinflussten das Wachstum und die Bevölkerungsabnahme: 1910 lebten in der Gemeinde 558 Leute, 1921 538 Leute, zehn Jahre später 579 und nach der Vereinigung der Gemeinden 2692 Leute.

Trotz der deutschen Anstrengungen, blieb das Land - betrachtet nach der Nationalstruktur - slowenisch. Die Bevölkerung hielt fest an ihrer Muttersprache, und Kultur (in der Gemeinde St. Urban gab es 1931 0,14% Bewohner mit deutscher Nationalität). Zur Erweckung des Nationalbewusstseins trugen sehr viel die slowenischen Vereine bei. Das Nationalbewusstsein zeigte sich in der Zeit der Deklarationsbewegung in den Jahren 1917 und 1918, als man mit der Unterschriftsammlung für die Maideklaration des Jugoslawischen Vereins in Wien (es gibt noch erhaltene Deklarationsaussagen der Orte Drstelja, Janežovci, Sv. Urban pri Ptuj, Vintarovci), begonnen hatte.

Während der zwei Weltkriege, sorgten für die Stärkung des Nationalbewusstseins viele unterschiedliche Vereine: in der Gemeinde St. Urban, war die stärkste Partei, die Slowenische Volkspartei (Slovenska ljudska stranka) und es gab sehr viele kirchliche Vereine. Die Leser konnten sich informieren mit Hilfe der geistlichen und liberalen Zeitschriften. In den dreißiger Jahren des vergangenen Jahrhunderts haben einige Lehrer in einzelnen Vereinen (Prosvetno društvo- Bildungsverein, der Sokol, Društvo kmečkih fantov in deklet- Verein der Landesjungen und Mädchen) sehr aktiv mitgearbeitet. Auch in diesen Vereinen spürte man den Einfluss der „Linkshänder“. Diese Einflüsse zeigten sich in der Gemeinde, Ende der zwanziger Jahre des vergangenen Jahrhunderts und zwar in der offenen Frage über Landwirtschaft und Auswirkungen der weltweiten Wirtschaftskrise. Nicht zu übersehen war auch der Einfluss von Dr. Jože Potrč - Kommunist und Ethiker aus Vintarovci.

Sehr spezifische gesellschaftlich-wirtschaftliche und politische Zustände in der Gemeinde St. Urban bei Pettau zeigten sich natürlich mit der Ankunft der Besetzungsmacht.

Metka Kajzer

Društva v Destrniku od 1929 do 2005

Metka Kajzer, dipl. org. turiz.
Občina Destrnik
metka.kajzer@destrnik.si

UDK 061.22/.23(497.4 Destrnik) "1929/2005"

Ključne besede: *Destrnik, društva, 1929–2005*

Društva v Destrniku od 1929 do 2005

Societies in Destrnik from 1929 to 2005

Die Vereine in Destrnik zwischen den Jahren 1929 und 2005

IZVLEČEK

Avtorica predstavlja šestnajst društev, ki so leta 2005 delovala na območju Destrnika. Podatki o društvih so iz registra, avtorica pa je sledila društvom od časa nastanka dalje. Pri nastajanju prispevka so ji pomagali tudi člani društev, za kar se jim zahvaljuje.

ABSTRACT

The author presents sixteen societies which were in existence in 2005 in the area of Destrnik. The data on the societies are taken from a register which helped the author to follow the societies back to the time of their formation. In writing of the contribution she was assisted by the members of the societies for which she is very grateful.

SYNOPSIS

Die Autorin stellt 16 Vereine vor, die auf dem Gebiet Destrnik tätig waren. Die Angaben sind aus den Registern der Vereine. Die Autorin folgte den Angaben bis zur Gründung der Vereine. Bei dem Beitrag halfen der Autorin auch viele Vereinsmitglieder und sie bedankt sich herzlich für deren Hilfe.

UVOD

V občini Destrnik so leta 2005 aktivno delovala naslednja društva: Prostovoljno gasilsko društvo Desenci, Lovska družina Destrnik, Krajevna organizacija Rdečega križa Destrnik, Prostovoljno gasilsko društvo Destrnik, Kulturno društvo Destrnik, Turistično društvo Destrnik, Društvo upokojencev Sveti Urban Destrnik, Društvo kmetič Destrnik, Društvo vinogradnikov in sadjarjev osrednje Slovenske gorice, Športno društvo Destrnik, Gasilska zveza Destrnik, Športno društvo Placar, Društvo mladih Destrnik, Tenis klub Destrnik, Športno rekreacijsko društvo Urban – Destrnik, Združenje likovnikov pri Urbanu Destrnik.¹

Iz registra društev je razvidno, da je v tem obdobju delovalo še nekaj društev, ki pa so prenehala delovati in so bila iz registra izbrisana. Predstavljena so le tista društva, ki so vodena v registru društev pri Upravni enoti Ptuj na dan 8. julija 2005² in ki s svojimi aktivnostmi ter prostovoljnim delom ohranjajo duhovno in materialno dediščino ter kulturno identiteto občine.

PROSTOVOLJNO GASILSKO DRUŠTVO DESENCI

Leta 1929 so kmetje iz vasi Levanjci, Desenci, Svetinci, Velovlek in Ločič na pobudo takratnega župnika Razbornika in Franca Čeha iz Desencev ustanovili Prostovoljno gasilsko društvo Desenci. Prvi predsednik društva je bil ustanovitelj in pobudnik Franc Čeh iz Desencev.³

Že istega leta je društvo zgradilo gasilski dom s stolpom in kupilo novo motorno brizgalno Rosenbauer z opremo za gašenje, ki jo še danes hranijo v gasilskem domu. Leta 1941 je bil kupljen vprežni voz za prevoz opreme in gasilcev.⁴

V društvu se je med njegovim delovanjem zamenjalo kar nekaj predsednikov. Za Francem Čehom je društvo vodil Otmar Simonič iz Gomilcev, nato je bil predsednik Janez Krajnc iz Desencev. Od 1973 do 1988 je bil predsednik društva Franc Rodež, od 1989 do 1990 Alojz Toplak, leta 1990 Milan Muraj, od 1991 do 2003 pa Anton Žampa. Leta 2003 je vodenje društva prevzel Jože Korošec.⁵

Člani društva so leta 1955 kupili prvo vozilo znamke Lancia. Leta 1956 je bil razvit nov gasilski prapor. V začetku šestdesetih let preteklega stoletja je bila kupljena nova motorna brizgalna Rosenbauer, ki še danes služi svojemu namenu.⁶

Leta 1975 je bil zgrajen nov gasilski dom z dvorano, leto pozneje pa razvit tudi mladinski gasilski prapor. Ob praznovanju 50. obletnice društva je bil kupljen nov gasilski terenski avtomobil UAZ. Leta 1981 so k obstoječemu domu dogradili še manjšo garažo, čez 10 let, leta 1991, pa so začeli obnavljati dom. Leta 1992 so kupili rabljeno avtociстерno TAM 110, leta 1994 pa še avtomobilsko prikolico za potrebe mobilnosti in pripravljenosti gasilske

¹ Zakon o društvih, Ur. l. RS, št. 60/1995.

² Seznam društev, ki so vpisane v register društev pri Upravni enoti Ptuj na dan 8. 7. 2005.

³ Žampa, A. (2000, 29. september). Predstavitev prostovoljnega gasilskega društva Desenci od ustanovitve leta 1929 do 2000, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 5.

⁴ Prav tam, str. 5.

⁵ Podatke o predsednikih društva mi je posredoval Jože Korošec (ustni vir).

⁶ Žampa, A. (2000, 29. september). Predstavitev prostovoljnega gasilskega društva Desenci od ustanovitve leta 1929 do 2000, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 5.

opreme. Ob praznovanju 70. obletnice obstoja društva (1999) so predali namenu novo gasilsko vozilo Peugeot Boxer s preurejeno prikolicco za orodje.⁷

Leta 2004 je društvo praznovalo 75. obletnico delovanja. Ob tej priložnosti so gasilski dom dogradili in obnovili.

Slika 1: Obnovljen gasilski dom v Desencih leta 2004 (foto: Jožef Korošec; vir: arhiv društva)

Društvo je ves čas veliko vlagalo v izobraževanje kadrov. V okviru društva je bila zelo aktivna kulturna sekcija, ki je nastopala z različnimi igrami; sekcijo je vodil Alojz Toplak.

Leta 2005 je društvo štelo 124 članov.⁸ Danes je sestavni del Gasilske zveze Destrnik.

LOVSKA DRUŽINA DESTRNIK

Lovsko družino Destrnik je leta 1946 ustanovilo devet lovcev, med katerimi je bil tudi Ivan Razbornik, takratni župnik fare svetega Urbana. Glavna skrb lovcev je bila gojitev divjadi, varovanje naravnega okolja in pravilno gospodarjenje z divjadjo.⁹

V letih od 1950 do 1955 so lovci vsako leto s pomočjo domačinov uprizorili ljudsko igro.

Lovci so se dobivali na posvetih pri lovcem naklonjenih kmetih ali v gostilnah, saj niso imeli lastnih prostorov. Leta 1970 so si pridobili dokumentacijo za gradnjo lovskega doma na Drstelji in ga začeli graditi še isto leto. Vsa dela so opravili prostovoljno. Lovski dom je bil zgrajen leta 1975.¹⁰

Leta 1982 so se lovci odločili za gradnjo gospodarskega poslopja. V neposredni bližini lovskega doma so naredili še prostor za čiščenje divjadi, poseben prostor za hladilnik, shrambo in sanitarije. Zgradili so še oboro za vzrejo fazanov. Vsako leto jih v lovišče vložijo okrog 200.¹¹

V lovski družini skrbijo za izobraževanje članov. Člani društva lahko opravijo izpit za lovskega čuvaja in lovskega tehnika. Vsi člani podpišejo etični kodeks, ki je obenem zapisnega vsakega lovca.¹²

Prvi predsednik lovske družine je bil Konrad Vela (1946–1962 in 1964–1980). Med letoma 1962 in 1964 je družino vodil Janko Dokl, od 1980 do 1986 pa Marjan Čeh. Od 1986 do 2001 je bil predsednik Konrad Bezjak, od leta 2001 pa je predsednik ali starešina lovske družine Feliks Majerič.¹³

⁷ Prav tam, str. 6.

⁸ Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov organizacij in društev na področju humanitarnih in drugih dejavnosti za leto 2005 (arhiv Občine Destrnik).

⁹ Podatke o delovanju društva mi je posredoval Feliks Majerič (arhiv Občine Destrnik).

¹⁰ Bezjak, K. (2000, 29. september). LD Destrnik skozi čas, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 10.

¹¹ Podatke o delovanju društva mi je posredoval Feliks Majerič (arhiv Občine Destrnik).

¹² Bezjak, K. (2000, 29. september). LD Destrnik skozi čas, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 10.

¹³ Podatke o predsednikih društva mi je posredoval Feliks Majerič (arhiv Občine Destrnik).

Slika 2: Petdeset let Lovske družine Destrnik leta 1996 (foto: Drago Murko; vir: arhiv društva)

Leta 2004 je začel veljati nov zakon o divjadi in lovstvu, ki je tudi naravovarstveno usmerjen in lovce zavezuje, da skrbijo za ohranjanje čiste in zdrave narave ter za ohranjanje prostoživečih divjadi. V ta namen vsako leto organizirajo čistilno akcijo.

Leta 2005 je društvo štelo 51 članov.¹⁴

KRAJEVNA ORGANIZACIJA RDEČEGA KRIŽA DESTRNIK

Po pripovedovanju Tinke Vršič iz Trnovske vasi naj bi bil prvi občni zbor društva že leta 1947. Društvo je nato večkrat za krajši čas prenehalo delovati. Pojavljajo se različne letnice registracij, in sicer 1952, 1958 in 1961, in dve imeni predsednikov, Alojz Herga in Feliks Majerič. Zapiski o delovanju društva so ohranjeni od leta 1995 dalje.

Leta 1996 je društvo razvilo svoj prapor. Društvo sodeluje z Območno zvezo Rdečega križa Ptuj. V društvu redno spremljajo socialne razmere, nudijo pomoč občanom v primeru naravnih in drugih nesreč, pomagajo ostarelim, bolnim in osamljenim osebam, vzpodbujajo in organizirajo krvodajalske akcije in podobno.

Od leta 1991 do 2002 je društvo izvajalo brezplačno merjenje pritiska za občane, in to do leta 1995 v prostorih Krajevne skupnosti Destrnik, od ustanovitve občine, to je od leta 1995, pa v občinski sprejemni pisarni. Občanom je pritisk merila Marija Štumberger vsako prvo nedeljo v mesecu po rani maši.¹⁵

¹⁴ Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov organizacij in društev na področju humanitarnih in drugih dejavnosti za leto 2005 (arhiv Občine Destrnik).

¹⁵ Podatke o delovanju društva mi je posredovala Marija Štumberger (arhiv Občine Destrnik).

Slika 3: Praznovanje 50. obletnice društva leta 1997 (Foto Langerholc; vir: arhiv društva)

Od 1989 do 1997 je bila predsednica društva Marija Štumberger iz Janežovskega Vrha, od 1997 do 2002 Marija Stöger iz Vintarovcev, od leta 2002 dalje pa Klavdija Sluga iz Levanjcev.¹⁶

V društvu so posebej ponosni na krvodajalce, zlasti na tiste posameznike, ki so darovali dragoceno tekočino že 20- do 60-krat.¹⁷ Leta 2005 je društvo štelo 215 članov.¹⁸

PROSTOVOLJNO GASILSKO DRUŠTVO DESTNIK

V register društev je bilo to društvo vpisano 14. marca 1969.¹⁹

Na predlog ustanovnih članov je bil 6. januarja 1969 sklican zbor občanov, na katerem je bil sprejet sklep o ustanovitvi društva.²⁰

Člani društva so s pomočjo krajanov začeli graditi gasilski dom, ki je bil dokončan že septembra 1970. V gradnjo je bilo vloženi več kot 2.500 prostovoljnih delovnih ur. Prvi prapor društva je bil razvit leta 1973 in je svojemu namenu služil vse do leta 1999, ko je društvo praznovalo 30. obletnico obstoja in ob tej priložnosti razvilo tudi nov prapor.²¹ Gasilsko društvo je leta 1972 nabavilo prvi avtomobil – bil je znamke Doot –, ki ga je leta 1975 prodalo in kupilo vozilo podjetja Land Rover. Leta 1980 so zaradi pomanjkanja prostorov obstoječi dom nadgradili. Tega leta so nabavili tudi avtociстерno. Leta 1981 se je društvo opremljalo za gašenje zahtevnejših požarov, zato so nabavili penilna sredstva, zaščitne obleke, dihalne aparate.²²

Od leta 1969 pa vse do danes so člani društva sodelovali pri gašenju več kot 120 požarov in pomagali pri drugih elementarnih nesrečah. S svojo požrtvovalnostjo so člani društva tvegali tudi svoja življenja. Januarja leta 1975 je na poti na gašenje požara izgubil življenje ustanovni član Jožef Zelenik.²³

V zadnjih letih imajo člani društva od junija do oktobra enkrat tedensko operativne vaje. Namen vaj je ustrezno usposobiti kader za operativno delo v primeru intervencij ob gašenju požarov ali drugih nesrečah. Istočasno se člani usposablajo tudi zaradi udeležbe na tekmovanjih.

¹⁶ Podatke o predsednikih društva mi je posredovala Marija Štumberger (ustni vir).

¹⁷ Stöger, M. (2000, 29. september). Predstavitev KORK Destrnik, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 9.

¹⁸ Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov organizacij in društev na področju humanitarnih in drugih dejavnosti za leto 2005 (arhiv Občine Destrnik).

¹⁹ Register društev pri Upravni enoti Ptuj.

²⁰ Irgl, M. (2000, 29. september). 31 let PGD Destrnik v besedi in sliki, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 3.

²¹ Podatke o delovanju društva mi je posredoval Marjan Zelenik (ustni vir).

²² Irgl, M. (2000, 29. september). 31 let PGD Destrnik v besedi in sliki, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 3.

²³ Podatke o delovanju društva mi je posredoval Marjan Zelenik (ustni vir).

Slika 4: Predstavitev Gasilskega društva Destrnik v sklopu praznovanja 7. občinskega praznika leta 2005 (foto: Nataša Žižek; vir: arhiv časopisa Občan)

Društvo je ob praznovanju "Vrbenskega žeganja" maja vsako leto prirejalo tudi tradicionalno vrtno veselico.²⁴ Danes je društvo sestavni del Gasilske zveze Destrnik.

Predsednik društva je bil od 1969 do 1975 Anton Zelenik iz Gomilcev, leta 1975 je bil predsednik Ferdinand Benko iz Svetincev, od 1976 do 1979 ponovno Anton Zelenik, od 1979 do 1996 Janez Irgl iz Janežovcev, od 1996 dalje pa je predsednik Marjan Zelenik iz Janežovskega Vrha.²⁵

Leta 2005 je društvo štelo 97 članov.²⁶

Na pobudo člana Gasilskega društva Destrnik Otmarja Simoniča iz Vintarovcev je v okviru društva delovala **Godba na pihala**, ki je bila ustanovljena leta 1998. Godba je prenehala delovati leta 2004. Vseskozi je štela približno 25 članov, starih od 12 do 70 let. Ob 1. maju so člani godbe po vaseh igrali prvomajsko budnico.²⁷

KULTURNO DRUŠTVO DESTNIK

Kulturno društvo Destrnik je bilo registrirano 17. avgusta 1978.²⁸

Pred tem je društvo delovalo že od leta 1937 kot Prosvetno društvo bratov Reš. Med drugo svetovno vojno je mirovalo, po vojni pa spet zaživelo – uprizarjali so igre. Takratni člani so bili predvsem učitelji. Društvo je imelo svoj prosvetni dom, ki so ga člani leta 1982 obnovili ter dogradili klubski prostor s sanitarijami in kuhinjo.²⁹

Društvo je leta 1999 ostalo brez prostorov, saj je občina kulturni dom vrnila Cerkvi zaradi denacionalizacijskega postopka. Leta 2004 je Rimskokatoliška cerkev kulturni dom prodala nazaj občini, ki ga je takoj začela dograjevati in preurejati v sodobno kulturno dvorano s spremljajočimi prostori, ki bodo namenjeni delovanju društev.

Predsednik društva je bil od 1978 do 2005 Milan Šteger. Leta 2005 je vodenje društva prevzel Branko Širec.

Leta 2005 je društvo štelo 67 članov. V njegovem okviru so delovale naslednje sekcije: Destrniški oktet ter starejša, mladinska in otroška folklorna skupina.³⁰

Starejša folklorna skupina je bila ustanovljena leta 1984 na pobudo takratnih članov društva. Prva mentorica skupine je bila Ivanka Ogrinc. Po petih letih je vodenje prevzela Anica Toplak, ki je ustanovila še otroško folklorno skupino. Anica Toplak je starejšo folklorno skupino vodila deset let, nato je mentorstvo prevzela Jelka Pšajd. Skupina je ob 20. obletnici delovanja pripravila nastop, ki je bil 6. novembra 2004 v večnamenski dvorani v Destrniku. Zavidljivih dvajset let v skupini plešeta Suzana Vindiš in Andrej Zelenik.³¹

²⁴ Irgl, M. (2000, 29. september). 31 let PGD Destrnik v besedi in sliki, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 4.

²⁵ Podatke o predsednikih društva mi je posredoval Marjan Zelenik (ustni vir).

²⁶ Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov organizacij in društev na področju humanitarnih in drugih dejavnosti za leto 2005 (arhiv Občine Destrnik).

²⁷ Podatke o delovanju godbe na pihala mi je posredoval Marjan Zelenik (ustni vir).

²⁸ Register društev pri Upravni enoti Ptuj.

²⁹ Podatke o delovanju društva mi je posredoval Milan Šteger (ustni vir).

³⁰ Prijava na javni razpis za sofinanciranje kulturnih programov za leto 2005 (arhiv Občine Destrnik).

³¹ Žampa, S. (2004, 15. december). 20 let folklorne skupine na Destrniku, Občan, 5, str. 32.

Leta 1996 se je osem fantov na pobudo Milana Štegerja odločilo združiti se v **Destrniški oktet**. Člani okteta so z izbranimi pesmimi popestrili skoraj vsako prireditev v občini.

Dne 1. februarja 2004 so člani okteta pripravili 8. pevski večer v večnamenski dvorani pri osnovni šoli v Destrniku z naslovom Pozimi pa rožice ne cveto. Oktet je nastopal v naslednji sestavi: prva tenorja Tone Žampa in Stanko Bac, druga tenorja Janez Fridl in Franc Kumer, bariton Milan Šteger in Ivan Hauptman, bas Ivan Požegar in Marjan Zelenik.³²

Slika 5: Nastop otroške folklorne skupine na prireditvi S plesnimi koraki v praznične dni leta 2005 (foto: Marko Pukšič; vir: arhiv društva)

Otroška in mladinska folklorna skupina sta začeli delovati leta 2002. Vodja obeh skupin je Marko Pukšič. Do danes sta skupini že mnogokrat nastopili v občini, ponašata pa se tudi s številnimi nastopi po Sloveniji in prek njenih meja. Skupini plešeta izvirne ljudske plesne iz različnih slovenskih pokrajin, mentor pa poleg tega posveča posebno skrb še glasbeni spremljavi ter nabavi in šivanju avtentičnih nož za mlade plesalce.

Obe folklorni skupini pod vodstvom Marka Pukšiča pripravita vsako leto večjo kulturno prireditev. Pri organizaciji prireditve jima pomaga Društvo mladih Destrnik. Leta 2003 so pripravili prireditev Otroci z igro in plesnimi koraki v jutrišnji dan, leta 2004 Ples, pesem in igra, lani pa S plesnimi koraki v praznične dni.³³

TURISTIČNO DRUŠTVO DESTRNIK

Ustanovni občni zbor Turističnega društva Destrnik je bil 16. maja 1981 v Vintarovcih pri Otmarju Simoniču, ki je postal tudi predsednik društva. Na tem zboru so sodelovali: Otmar Simonič, Mijo Burina, Borut Predan, Franc Simeonov, Ervin Stöger, Marija Muršec, Alojzija Hauptman, Janez Žampa, Janez Hauptman in Anton Kovačec. Prvič je bilo društvo ustanovljeno že leta 1966. Tedanji iniciativni odbor za ustanovitev društva je vodil Franc Simeonov. Predsednik društva je bil Janez Žampa. Ker društvo ni bilo aktivno in se ni prilagajalo pravilom tedanje zakonodaje o delovanju društev, je bilo izbrisano iz registra. Po večkratnem spodbujanju Antona Purga iz Turistične zveze Ptuj je bilo društvo leta 1981 ponovno ustanovljeno.³⁴

Društvo je bilo v register društev pri Upravni enoti Ptuj vpisano 7. septembra 1981.³⁵

Društvo je že v prvem letu delovanja organiziralo Kmečki praznik, ki je postal vsakoletna tradicionalna prireditev. V želji po lastnih prostorih so že leta 1982 začeli graditi prizidek h gasilskemu domu, ki so ga dokončali v treh letih. Leta 1992 je vodenje društva prevzela Jožica Horvat. Ob 15. Kmečkem prazniku je bil razvit društveni prapor. Leta 1997 se je začel sedaj že tradicionalni blagoslov konjev. Isto leto je vodenje društva prevzel Ivan Zorec.

Društvo je najprej delovalo v spodnjih prostorih turističnega doma, leta 1999 pa se je preselilo v zgornje prostore. V spodnjih prostorih doma deluje danes zdravstvena ambulanta.³⁶

³² Žižek, N. (2004, 20. februar). Pozimi pa rožice ne cveto, Občan, 1, str. 16.

³³ Podatke mi je posredoval Marko Pukšič (ustni vir).

³⁴ Zorec, I. (2000, 29. september). Turistično društvo Destrnik, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 7.

³⁵ Register društev pri Upravni enoti Ptuj.

³⁶ Zorec, I. (2000, 29. september). Turistično društvo Destrnik, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 7.

Leta 2002 je vodenje društva prevzela Danica Pernat, ki je s poznavanjem kulinarike in vztrajnim delom veliko pripomogla k promociji društva. V turističnem domu so uredili kuhinjo, občasno je pred turističnim domom delovala tudi kmečka tržnica. Skupaj z Občino Destrnik so izbrali najizvirnejše spominke občine. Društvo je veliko prispevalo k ohranjanju kmečkih eksponatov, ki so jih zbrali v Škarjakovem muzeju, ki je v zasebni lasti družine Brenčič.

Slika 6: Sodelovanje v povorki na Kmečkem prazniku leta 2001 (Foto Kosi; vir: arhiv društva)

Slika 7: Škarjakov muzej leta 2003 (foto: Janja Kogej)

Poleg Kmečkega praznika in blagoslova konj prireja društvo še kolesarjenja in pohode. Leta 2004 je vodenje društva prevzel Ivan Hauptman.

Društvo ima svoj logotip. Leta 2005 je štelo 111 članov.³⁷ Lani so v okviru društva delovale naslednje sekcije: Ljudske pevke Urbančanke, Kurenti in Ansambel Dinamika.

Sekcija Kurenti je bila ustanovljena leta 1998. V pustnem času odganjajo zimo in kličejo pomlad ter s svojimi nastopi predstavljajo Občino Destrnik. Vsako leto se skupaj z učenci Osnovne šole Destrnik udeležijo pustne povorke: z drugimi pustnimi skupinami in liki se sprehodijo po Destrniku.

Skupina Ljudske pevke Urbančanke je bila ustanovljena 24. februarja 2000 z namenom oživljanja ljudskih pesmi, ki počasi tonejo v pozabo. Za obogatitev in popestritev nastopov so medse povabile še harmonikarja s frajtonarico. Pevke uporabljajo priročne instrumente, kot so: lončeni bas, glavnik, šef, kuhalnica, piščalka in ribež oziroma perilnik (nanj so nekoč prali perilo).

Dne 19. februarja 2005 so v večnamenski dvorani predstavile svojo prvo kaseto in zgoščenko. Skupino Urbančank sestavljajo: Anica Čeh (vodja skupine), Elizabeta Vajt, Frančka Brumen, Nežika Čeh, Marija Voda, Marija Brumen in Marija Zver, na frajtonarico igra Stanko Mušič.³⁸

Ansambel Dinamika je kot sekcija pristopil k društvu leta 2002. S svojimi nastopi predstavlja občino po Sloveniji in zunaj nje.

³⁷ Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov organizacij in društev na področju humanitarnih in drugih dejavnosti za leto 2005 (arhiv Občine Destrnik).

³⁸ Žampa, S. (2005, 15. marec). Večer ljudske pesmi, Občan, 2, str. 8.

DRUŠTVO UPOKOJENCEV SVETI URBAN DESTRNIK

Društvo je bilo registrirano 21. avgusta 1987.³⁹ Ustanovni občni zbor društva je bil 3. maja 1987 v gasilskem domu v Destrniku. Pri ustanovitvi so sodelovali: Alojz Novak, Tunek Murko, Anton Horvat, Bolfenk Muršec, Milika Zupanič in Janez Jurič iz Placarja.

Ob ustanovitvi je društvo štelo 70 članov, leta 2005 pa jih je bilo že 353.⁴⁰ Prvi predsednik je bil Alojz Novak, ki je društvo vodil do leta 1992. Razvili so tudi društveni prapor. Od leta 1993 dalje je predsednica društva Julijana Černezel. Leta 1995 je društvo razvilo nov prapor.

Društvo je kar nekajkrat menjalo svoj prostore. Sprva so bili v prostorih Krajevne skupnosti Destrnik, nato v bloku v Destrniku, kasneje v nekdanji destrniški pošti in končno v kletnih prostorih Občine Destrnik, kjer je sedež društva še danes.⁴¹

Društvo se ukvarja z naslednjimi dejavnostmi: obisk in obdaritev nepokretnih, bolnih in starejših občanov, sodelovanje pri zlatih porokah, razna družabna srečanja in srečanje starejših nad 70 let, organiziranje predavanj in ekskurzij, sodelovanje na raznih prireditvah v občini, sodelovanje pri čistilnih akcijah.

Slika 8: Izlet v Gorenjo vas leta 2003 (foto: Franc Černezel; vir: arhiv društva)

DRUŠTVO KMETIC DESTRNIK

Društvo kmetič Destrnik je bilo vpisano v register 17. februarja 1997.⁴² Pred tem so kmečke žene delovale več kot 20 let kot aktiv kmečkih žena. Začetek organiziranega druženja kmetič na Destrniku sega v leto 1975, ko je bil med trinajstimi aktivni na območju občine Ptuj ustanovljen tudi Aktiv kmečkih žena Destrnik.⁴³

Članice sodelujejo na razstavah in prireditvah, kot so občinski praznik, kmečki praznik, majske igre, srečanje starejših, kolesarjenje, Dobrote Slovenskih kmetij in podobno.

³⁹ Register društev pri Upravni enoti Ptuj.

⁴⁰ Podatke o delovanju društva mi je posredovala Julijana Černezel (arhiv Občine Destrnik).

⁴¹ Isti vir.

⁴² Register društev pri Upravni enoti Ptuj.

⁴³ Podatke mi je posredovala Majda Korošec (ustni vir).

Slika 9: Delavnica z naslovom Priprava na veliko noč leta 2005 (foto: Nada Zupanič; vir: arhiv društva)

S svojimi kulinaričnimi izdelki (pecivom, kruhom iz krušne peči, domačimi gibanicami) navdušujejo obiskovalce od blizu in daleč. Redno se udeležujejo seminarjev in predavanj, ob večerih pa mnogokrat pripravljajo delavnice.

Leta 2000 je društvo sodelovalo s turističnim podmladkom Osnovne šole Destrnik pri izvedbi projekta Medene sanje, za kar so učenci dobili srebrno državno priznanje.⁴⁴

Od ustanovitve do leta 2002 je društvo vodila Marjana Mohorič, od leta 2002 dalje pa ga vodi Alenka Gregorec.

Leta 2005 je društvo štelo 48 članic.⁴⁵

DRUŠTVO VINOGRADNIKOV IN SADJARJEV OSREDNJE SLOVENSKE GORICE

Društvo je bilo registrirano 17. marca 1997.⁴⁶

Ustanovni člani so bili: Stanko Plut, Ivan Rašl, Franc Lacko, Andrej Rebernišek, Branko Urek, Franc Paternost in Anton Rebernišek.⁴⁷ Društvo je bilo ustanovljeno predvsem zato, da bi povezovalo vinogradnike in sadjarje na območju osrednjih Slovenskih goric ter jih izobraževalo. V društvo je vključenih kar nekaj pridelovalcev z območja občine Destrnik, zato potekajo predavanja, analize in ocenjevanje vina, predstavitve in degustacije na občinskih prireditvah. Vsako leto poteka v času martinovanja zanimiva prireditev Dan odprtih vrat vinogradniških kleti.

Društvo vinogradnikov in sadjarjev osrednje Slovenske gorice ima svoj sedež v Mestnem Vrhu 42, 2250 Ptuj. Predsednik društva je že od ustanovitve Andrej Rebernišek.

Leta 2004 je društvo štelo 136 članov.⁴⁸

Slika 10: Sodelovanje na razstavi društev ob 5. občinskem prazniku leta 2003 (foto: Jasmina Bauman; vir: arhiv društva)

⁴⁴ Mohorič, M. (2000, 29. september). Društvo kmetič Destrnik, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 8.

⁴⁵ Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov organizacij in društev na področju humanitarnih in drugih dejavnosti za leto 2005 (arhiv Občine Destrnik).

⁴⁶ Register društev pri Upravni enoti Ptuj.

⁴⁷ Podatke o ustanovitvi društva mi je posredoval Andrej Rebernišek (arhiv Občine Destrnik).

⁴⁸ Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov organizacij in društev na področju humanitarnih in drugih dejavnosti za leto 2004 (arhiv Občine Destrnik).

ŠPORTNO DRUŠTVO DESTRNIK

Registrirano je bilo 27. januarja 1999.⁴⁹

Ustanovitelji so bili Venčeslav Kramberger, Franc Pukšič, Martin Graj in Matija Zorec. Društvo daje velik podarek rekreaciji občanov in strokovni vadbi šolske mladine.⁵⁰

Leta 2005 je društvo štelo 87 članov. Delovale so naslednje sekcije: košarka (tekmovanje v rekreacijski ligi), šah (tekmovanje v tretji slovenski ligi), nogomet (rekreacijska vadba) in smučarji skakalci (rekreacijska vadba). V sklopu sekcij so organizirali več tekmovanj v občinskem in republiškem merilu.⁵¹

Slika 11: Ustanovni občni zbor društva leta 1999 (foto: Milan Rojs; vir: arhiv društva)

Člani smučarske sekcije so v Jiršovcih zgradili dve skakalnici. Vsako leto priredijo tekmovanje v smučarskih skokih za pokal občine.

Od ustanovitve do leta 2005 je bil predsednik društva Venčeslav Kramberger. Januarja 2005 je vodenje društva prevzel Srečko Vrečar.

GASILSKA ZVEZA DESTRNIK

Registrirana je bila 6. maja 1999⁵² z namenom zagotovitve požarne varnosti na področju cele občine. V zvezo sta vključeni dve društvi: Prostovoljno gasilsko društvo Destrnik in Prostovoljno gasilsko društvo Desenci. Zveza organizira razna tekmovanja, srečanja veteranov gasilcev, pregleduje hidrantna omrežja, skrbi za vzgojo mladih v gasilskem duhu in podobno. Vsako letu ob tednu požarne varnosti podeli nagrade učencem Osnovne šole Destrnik za najboljše spise na temo požarnega varstva. Članom podeljujejo gasilska odlikovanja in napredovanja. Predsednik zveze je že od ustanovitve dalje Janez Irgl, njen poveljnik pa Marjan Irgl.⁵³

⁴⁹ Register društev pri Upravni enoti Ptuj.

⁵⁰ Podatke mi je posredoval Srečko Vrečar (ustni vir).

⁵¹ Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov športa za leto 2005 (arhiv Občine Destrnik).

⁵² Register društev pri Upravni enoti Ptuj.

⁵³ Podatke mi je posredoval Janez Irgl (ustni vir).

ŠPORTNO DRUŠTVO PLACAR

Društvo je bilo registrirano 27. decembra 2000.⁵⁴ Ustanovili so ga na pobudo Alojza Anžela, Franca Čučka in Franca Anžela. Na ustanovnem občnem zboru so potrdili statut in simbol društva; v simbolu sta motor za motokros in žoga. Predsednik društva je Alojz Anžel. Društvo je leta 2004 štelo 27 članov.⁵⁵

Slika 12: Člani sekcije za motokros leta 2003 (foto: Alojz Anžel; vir: arhiv društva)

DRUŠTVO MLADIH DESTRNIK

Društvo je bilo registrirano 19. februarja 2003.⁵⁶ Namen društva je druženje, spoznavanje in medsebojno sodelovanje mladih. Člani društva so aktivni na različnih področjih v občini. Mladi se srečujejo v kletnih prostorih Občine Destrnik, kjer pripravljajo različne delavnice za mlade in tudi za šolske otroke: velikonočna otroška delavnica, slikanje s kredami na asfalt ob dnevu državnosti, slikanje na tekstil, slikanje na steklo, božična otroška delavnica. Za mladino je še posebej pomembno športno udejstvovanje, zato skrbijo za redne športne treninge svojih članov, pripravljajo pa tudi športna tekmovanja v odbojki in malem nogometu. Društvo mladih je skupaj z mlajšo in starejšo folklorno skupino priredilo kar

Slika 13: Tabor Ciglenca leta 2003 (foto: Marko Pukšič; vir: arhiv društva)

⁵⁴ Register društev pri Upravni enoti Ptuj.

⁵⁵ Podatke mi je posredoval Alojz Anžel (ustni vir).

⁵⁶ Register društev pri Upravni enoti Ptuj.

nekaj kulturnih prireditev: leta 2003 Otroci z igro in plesnimi koraki v jutrišnji dan, leta 2004 Ples, pesem in igra, leta 2005 pa S plesnimi koraki v praznične dni.⁵⁷

Mladi organizirajo tudi smučanje na Rogli, pustno zabavo, taborjenje, decembra pa pripravijo program za najmlajše z naslovom Srečanje z Božičkom.⁵⁸

Leta 2005 je bilo v društvu 67 članov.⁵⁹ Predsednik društva je Marko Pukšič.

TENIS KLUB DESTRNIK

Klub je bil registriran 18. marca 2004.⁶⁰

Poleg vadbe prireja tradicionalni medobčinski turnir v tenisu z naslovom +100 let v parih moški. V sklopu praznovanja ob 7. občinskem prazniku je klub leta 2005 pripravil razstavo o uspešni teniški karieri Urške Jurič iz Placarja.⁶¹

Slika 14: Medobčinski turnir v tenisu leta 2005 (foto: Nataša Žižek; vir: arhiv časopisa Občan)

Klub organizira tečaj tenisa za odrasle in mladino. Vodja kluba je Milan Šteger, leta 2005 pa je bilo včlanjenih 36 ljubiteljev tenisa.⁶²

ŠPORTNO REKREACIJSKO DRUŠTVO URBAN – DESTRNIK

Društvo je bilo registrirano 20. februarja 2004.⁶³

Ustanovljeno je bilo na pobudo Marte Kaučič, Milana Zvera in Vlada Simoniča. V društvo je včlanjena populacija vseh starostnih skupin, od 4 do 79 let. Člani društva se ukvarjajo z najrazličnejšimi aktivnostmi, kot so:

⁵⁷ Podatke mi je posredoval Marko Pukšič (ustni vir).

⁵⁸ Žampa, S. (2005, 15. marec). Aktivnosti mladih, Občan, 2, str. 2.

⁵⁹ Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov organizacij in društev na področju humanitarnih in drugih dejavnosti za leto 2005 (arhiv Občine Destnik).

⁶⁰ Register društev pri Upravni enoti Ptuj.

⁶¹ Žižek, N. (2005, 13. julij). Izvedli turnir in prvenstvo, Občan, 6, str. 24.

⁶² Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov športa za leto 2005 (arhiv Občine Destnik).

⁶³ Register društev pri Upravni enoti Ptuj.

paintbal, namizni tenis, pohodništvo, kolesarjenje, ribolov in druge. Člani ribiške sekcije so uredili ribnik Pečjak v Vintarovcih, kjer organizirajo tekmovanja v ribolovu.⁶⁴

Slika 15: Ribnik Pečjak v Vintarovcih leta 2005 (foto: Nataša Žižek; vir: arhiv časopisa Občan)

Leta 2005 je društvo štelo 54 članov. Njegova predsednica je Marta Kaučič.⁶⁵

ZDRUŽENJE LIKOVNIKOV PRI URBANU DESTRNIK

Društvo je bilo registrirano 31. julija 2002. Vodja združenja je Vlasta Toplak.⁶⁶

Društvo je bilo ustanovljeno z namenom predstavitve kraja na slikah akademskih slikarjev in kiparjev na koloniji, ki naj bi bila organizirana vsako drugo leto.⁶⁷

Slika je nema pesem je bil moto srečanja udeležencev, ki so na povabilo družine Marinič iz Destnika nekaj dni ustvarjali na likovnem srečanju. Prva razstava je bila 20. septembra 2002,⁶⁸ druga pa 24. septembra 2004 in je trajala dva dni.⁶⁹ Obe razstavi sta potekali v Osnovni šoli Destnik.

Leta 2002 so se vabilu odzvali akademski slikarji Jože Foltin, Rado Jerič, Manja Jerič, Darina Pavletič Lorenčak, Pavle Sedej in Karen Soklič. Na drugem srečanju, leta 2004, so se jim pridružili še Bogdan Čobal, Milena Houška - Pavlin, Bojan Klančar in akademska kiparka Vlasta Zorko.⁷⁰

Slika 16: Krajina iz Destnika proti Vintarovcem (foto: Jože Foltin; vir: arhiv društva)

⁶⁴ Podatke mi je posredovala Marta Kaučič (ustni vir).

⁶⁵ Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov športa za leto 2005 (arhiv Občine Destnik).

⁶⁶ Register društev pri Upravni enoti Ptuj.

⁶⁷ Lokalni program za kulturo Občine Destnik 2004–2007 (arhiv Občine Destnik).

⁶⁸ Kuhar, M., in Kaja H. (2002, 27. september). Slika je nema pesem, Občan, 8, str. 15.

⁶⁹ Žižek, N. (2004, 15. december). Slika je nema pesem, Občan, 8, str. 8.

⁷⁰ Podatke mi je v pisni obliki posredovala gospa Tanja Marinič (arhiv Občine Destnik).

LITERATURA

1. Bezjak, K. (2000, 29. september). LD Destrnik skozi čas, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 10.
2. Irgl, M. (2000, 29. september). 31 let PGD Destrnik v besedi in sliki, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 3 in 4.
3. Kuhar, M., in Kaja H. (2002, 27. september). Slika je nema pesem, Občan, 8, str. 15.
4. Mohorič, M. (2000, 29. september). Društvo kmetič Destrnik, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 8.
5. Stöger, M. (2000, 29. september). Predstavitev KORK Destrnik, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 9.
6. Zorec, I. (2000, 29. september). Turistično društvo Destrnik, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 7.
7. Žampa, A. (2000, 29. september). Predstavitev prostovoljnega gasilskega društva Desenci od ustanovitve leta 1929 do 2000, Občan, 8, priloga Iz življenja in dela naših društev, str. 5,6.
8. Žampa, S. (2005, 15.marec). Večer ljudske pesmi, Občan, 2, str. 8.
9. Žampa, S. (2005, 15. marec). Aktivnosti mladih, Občan, 2, str. 2.
10. Žampa, S. (2004, 15. december). 20 let folklorne skupine na Destrniku, Občan, 5, str. 32.
11. Žižek, N. (2004, 20. februar). Pozimi pa rožice ne cveto, Občan, 1, str. 16.
12. Žižek, N. (2004, 15. december). Slika je nema pesem, Občan, 8, str. 8.
13. Žižek, N. (2005, 13. julij). Izvedli turnir in prvenstvo, Občan, 6, str. 24.

VIRI

1. Zakon o društvih. Ur. l. RS, št. 60/1995.
2. Register društev pri Upravni enoti Ptuj na dan 8. 7. 2005. Pridobljeno na spletni strani: http://www.upravneenote.gov.si/upravne_enote/ostalo.ue?ue=ptuj
3. Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov organizacij in društev na področju humanitarnih in drugih dejavnosti za leto 2004 in 2005. Arhiv Občine Destrnik.
4. Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov športa za leto 2005. Arhiv Občine Destrnik.
5. Prijava na javni razpis za sofinanciranje kulturnih programov za leto 2005. Arhiv Občine Destrnik.
6. Lokalni program za kulturo Občine Destrnik 2004–2007. Arhiv Občine Destrnik.
7. Pisni viri: Feliks Majerič, Marija Štumberger, Julijana Černezel, Andrej Rebernišek, Tanja Marinič. Arhiv Občine Destrnik.
8. Ustni viri: Jože Korošec, Marija Štumberger, Marjan Zelenik, Milan Šteger, Marko Pukšič, Majda Korošec, Srečko Vrečar, Alojz Anžel, Marta Kaučič.

POVZETEK

V prispevku so predstavljena društva na območju Destrnika od njihovega vpisa v register pri Upravni enoti Ptuj pa vse do leta 2005, ko so podatki vzeti iz registra.

Leta 2005 so v občini aktivno delovala naslednja društva: Prostovoljno gasilsko društvo Desenci, Lovska družina Destrnik, Krajevna organizacija Rdečega križa Destrnik, Prostovoljno gasilsko društvo Destrnik, Kulturno društvo Destrnik, Turistično društvo Destrnik, Društvo upokoencev Sveti Urban Destrnik, Društvo kmetič Destrnik, Društvo vinogradnikov in sadjarjev osrednje Slovenske gorice, Športno društvo Destrnik, Gasilska zveza Destrnik, Športno društvo Placar, Društvo mladih Destrnik, Tenis klub Destrnik, Športno rekreacijsko društvo Urban – Destrnik, Združenje likovnikov pri Urbanu Destrnik.

Iz registra društev je razvidno, da je v tem obdobju delovalo še nekaj društev, ki pa so prenehala delovati in so bila iz registra izbrisana. Predstavljena so le tista društva, ki so bila vodena v registru društev pri Upravni enoti Ptuj na dan 8. julija 2005.

SUMMARY

The article describes the societies active in the area of Destrnik from their entry into the register of the Administration Office of Ptuj to 2005, when the data were collected from the register.

In 2005, the following societies of the municipality of Destrnik have been recorded as active: The Voluntary Firemen Brigade of Desenci, The Hunting Society of Desenci, The local Red Cross Organisation of Destrnik, The Tourist Society of Destrnik, The Society for the Retired of St Urban- Destrnik, The Peasant Women's Society, The Winegrowers' and Fruitgrowers' Society of the central part of the Slovenske gorice hills, The Sports Society of Destrnik, The Firemen Association of Destrnik, The Sports Society of Placar, The Youth Society of Destrnik, The Tennis Club of Destrnik, Sports and Recreation Society of Urban-Destrnik, Artists' Association of Urban – Destrnik.

According to the register of the societies and associations, it is evident that in this period a few additional societies have been active but have ceased to exist and have been deleted from the register. This contribution includes only those societies and associations, which have been registered in the societies register at the Administration Office Ptuj until 8th July, 2005.

ZUSAMMENFASSUNG

Dieser Beitrag stellt die Vereine in Destrnik vor, die bei der Verwaltungsbehörde Ptuj eingetragen sind. Der Auszug der Vereine wurde erstellt am 8.7.2005 und alle diese Vereine sind noch Heute aktiv.

Vorgestellt werden folgende Vereine: freiwillige Feuerwehr Desenci, Jägerverein Destrnik, örtliche Organisation Rotes Kreuz Destrnik, freiwillige Feuerwehr Destrnik, Kulturverein Destrnik, Fremdenverkehrsverein Destrnik, Seniorenverein Sv. Urban-Destrnik, Verein der Bäuerinnen Destrnik, Verein der Weinbauer und Obstbauer Osrednje Slovenske gorice, Sportverein Destrnik, Feuerwehrverband Destrnik, Sportverein Placar, Jugendverein Destrnik, Tennisklub Destrnik, Sport- und Erholungsverein Urban - Destrnik, Verband der bildenden Künstler bei Urban – Destrnik.

Aufgrund ihrer Bemühungen und freiwilligen Arbeit, haben die Vereinsmitglieder einen großen Einfluss auf die Entwicklung der lokalen Gemeinde und zwar besonders auf den Gebieten wie Kultur, Humanitarismus, Sport und Tourismus.

Aus dem Vereinsregister geht hervor, dass zwischen den Jahren 1929 und 2005 noch einige andere Vereine aktiv waren, die aber während dieser Zeit mit ihrer Tätigkeit aufgehört haben. Andere Vereine wurden umbenannt oder wurden aus dem Register gelöscht.

Branko Oblak

Hranilnica in posojilnica Sveti Urban pri Ptujju - Destrnik

Branko Oblak, višji arhivski strokovni sodelavec
Zgodovinski arhiv na Ptujju
branko.oblak@guest.arnes.si

UDK 334.732.2(497.4 Destrnik)''1920/1947''

Ključne besede: hranilnica in posojilnica, kreditne zadruge, Sveti Urban

Hranilnica in posojilnica Sveti Urban pri Ptuj - Destrnik

Savings and Loan Bank of St Urban near Ptuj - Destrnik Die Sparkasse und Darlehenskasse St. Urban bei Pettau - Destrnik

ABSTRACT

The contribution briefly describes the beginnings and the development of the movement of cooperative societies in the Slovene countryside. Among the numerous kinds of cooperative societies the savings and loan banks were of greatest importance as they were the pillars of the economic independence and autonomy of the Slovene rural population. Savings banks also had an important role in the awakening of national awareness. The savings and loan bank of St Urban near Ptuj was established in 1920 and was in operation until German occupation when it was liquidated and German Raiffeisenkasse Winterdorf was founded instead. In 1947 the savings bank was abolished.

IZVLEČEK

V prispevku so na kratko opisani začetki in razvoj zadružnega gibanja na slovenskem podeželju. Med številnimi vrstami zadrug so imele največji pomen hranilnice in posojilnice, ki so bile steber ekonomske neodvisnosti in samostojnosti slovenskega kmečkega prebivalstva. Hranilnice so imele tudi veliko vlogo pri prebujanju nacionalne zavesti.

Hranilnica in posojilnica Sveti Urban pri Ptuj je bila ustanovljena leta 1920 in je delovala do okupacije, ko je bila likvidirana. Namesto nje je bila ustanovljen nemška Raiffeisenkasse Winterdorf. Leta 1947 je bila ta hranilnica ukinjena.

SYNOPSIS

Der Beitrag umfasst die Anfänge und die Entwicklung der Genossenschaftsbewegung auf dem Lande. Die größte Bedeutung hatten zur dieser Zeit die Sparkassen und Darlehenskassen, denn sie waren die Stütze der ökonomischen Unabhängigkeit und der Selbstständigkeit der slowenischen Bauern. Wichtige Rolle hatten sie auch bei Erweckung des Nationalbewusstseins. Die Spar- und Darlehenskasse bei Pettau wurde 1920 gegründet und war bis zur Besetzung aktiv. Dann wurde sie aufgelöst und an ihrer Stelle entstand die deutsche Raiffeisenkasse Winterdorf. 1947 wurde auch diese Sparkasse aufgelöst.

ZADRUŽNO GIBANJE NA SLOVENSKEM PODEŽELJU

Začetki zadružnega gibanja in s tem nastanek prvih hranilnic in posojilnic na Slovenskem segajo v drugo polovico 19. stoletja, največji obseg pa je to gibanje doseglo po letu 1900. Zadružništvo se je razvijalo na podeželju po Raiffeisnovih vzorih. Pravna podlaga za ustanovitev zadrug je bil avstrijski Zakon o pridobitnih in gospodarskih društvi ali tovarištvih iz leta 1873¹. Na Štajerskem sta širila ideje zadružništva brata Vošnjak, ki sta bila zavedna Slovenca. Kreditno zadružništvo so uvajali narodno zavedni krogi, saj je sodelovanje v kreditnih zadrugah veljalo za narodno dolžnost. Na pobudo dr. Josipa Vošnjaka so začeli ustanavljati hranilnice po češkem vzoru. Delo je nadaljeval njegov brat Mihael Vošnjak, ptujski rojak, ki je kot praktik uresničeval Josipove ideje, zato ga štejejo za očeta zadružništva na Slovenskem.² Veliko zaslug za uvajanje kreditnega zadružništva ima tudi Janez Evangelist Krek. Njegove zadruge so imele namen pomagati malemu kmetu ter dvigniti kmetijsko proizvodnjo na podeželju. Tudi te zadruge so delovale po Raiffeisnovih načelih.

Kreditne zadruge so nastajale na nacionalni osnovi in so reševale slab položaj slovenskega prebivalstva na podeželju. Ustanovitelji novih zadrug so hoteli doseči gospodarsko samostojnost in neodvisnost slovenskega kmeta. Množici kmetov, obrtnikov in trgovcev je kronično primanjkovalo obratnega kapitala; zlasti kmetje so se zadolževali pri zasebnikih, čeprav so bile obresti zelo visoke.

Nova vloga kreditnih zadrug se ni izražala smo na ekonomskem področju, temveč tudi na kulturnem, saj so zadruge poslovale v slovenskem jeziku.

V slovenskem prostoru je kreditno zadružništvo mobiliziralo majhne prihranke in jih z nizkimi obrestmi plasiralo med kmete in obrtnike. Pri zadrugah so bila posojila cenejša zaradi samopomoči in vzajemnosti, ki nista prenesli velike razlike med pasivno in aktivno obrestno mero. Velik pomen kreditnih zadrug je poleg gospodarsko-socialnih dejavnikov imel tudi nacionalni interes, saj so bile zadruge v slovenskih rokah in so bile namenjene za finančno osamosvojitve.

V Sloveniji sta se razvijala dva tipa kreditnih zadrug, Schulze-Delitschev in Raiffeisnov zadružni sistem.³

Schulze-Delitschev sistem je bil namenjen zlasti meščanskemu sloju – obrtnikom, trgovcem in malim posestnikom. Kreditna zadruga je poznala dve vrsti deležev, glavne in opravilne. Posameznik je lahko imel več deležev. Kolikor deležev je zadružnik imel, toliko glasov je imel na občnem zboru. V vodstvene organe so bili lahko izvoljeni samo glavni deležniki. Območje delovanja zadruga je bilo neomejeno. Dobiček je bil razdeljen med zadružnike. Vsaka zadruga bi morala biti finančno trdna in brez pomoči osrednjih bančnih ustanov.

Pri ustanavljanju kreditnih zadrug na podeželju so prevladovala Raiffeisnova načela. Zadruga je poslovala samo s svojimi člani in vsi so imeli enake pravice in dolžnosti, zato so se lahko potegovali za vodstvena mesta vsi člani. Deleži so bili nizki, vsak je lahko imel samo en delež, jamstvo zadruga je bilo neomejeno. Območje delovanja zadruga je bilo ponavadi omejeno na eno občino. Dobiček je bil obvezno razporejen v rezervne sklade.

Klub načelu enotnosti zadružnega gibanja so bile vse kreditne zadruge strankarsko opredeljene in so se združevale v različne zadružne zveze, ki so skrbele za revizijska opravila kreditnih zadrug in za pospeševanje poslovanja zadrug s kreditiranjem in obrestovanjem vlog. Pred prvo svetovno vojno je kreditne zadruge na Slovenskem

¹ Državni zakonik XXXV/1873.

² Orožen, J., Celje in slovensko hranilništvo. Celje, 1977, str. 19.

³ Lazarevič, Ž., Prinčič, J., Zgodovina slovenskega bančništva. Ljubljana, 2000, str. 26.

združevalo pet združnih zvez. Štajerske zadruga so se največ združevale v Zvezo slovenskih posojilnic v Celju in v Zvezo slovenskih zadrug v Ljubljani. Članstvo je bilo obvezno.

V obdobju med obema vojnama so bile kreditne zadruga združene v Zadržno zvezo v Celju, ki je usihala, ter v Zadržno zvezo in v Zvezo slovenskih zadrug v Ljubljani. Članice celjske zveze so se v pretežni meri priključile Zvezi slovenskih zadrug v Ljubljani.

Največji razmah in obseg poslovanja so zadruga dosegle ob koncu dvajsetih let, ko je bilo v kreditne zadruga vključenih celo 15 % Slovencev. V Sloveniji skoraj ni bilo kraja, ki ne bi imel svoje kreditne zadruga. V začetku tridesetih let je zadruga pretresla velika gospodarska kriza in beležile so velik upad hranilnih vlog. Država je morala kmečko prebivalstvo zaščititi. Moratorij na kmečke dolgove leta 1932 je stanje kreditnih zadrug še poslabšal, saj so bili kmetje največji najemniki kreditov. Leta 1936 je začela veljati končna odredba o likvidaciji kmečkih dolgov. Kot odškodnino so zadruga dobile 50 % kmečkih dolgov povrnjenih od Privilegirane agrarne banke, vsota se je obrestovala po 3-odstotni letni obrestni meri. Ta znesek naj bi bil izplačan v štirinajstih letih. Za 25 % dolgov so zadruga dobile državne obveznice po 3-odstotni letni obrestni meri. Obveznice so se izplačevale po obrokih oziroma z žrebanjem v dvajsetih letih. Preostalih 25 % razlike so morale zadruga pokriti iz lastnih rezervnih skladov.⁴ Položaj kreditnih zadrug se je začel po tem ukrepu izboljševati, razvoj pa je pospešila tudi naraščajoča gospodarska konjunktura.

Druga svetovna vojna je delovanje kreditnih zadrug prekinila. Po zasedbi našega ozemlja so Nemci na podlagi odloka iz leta 1941 poslovanje kreditnih zadrug prepovedali in jih nato likvidirali. Likvidator za naše kreditne zadruga je bil Raiffeisenverband Steiermark iz Gradca, ki je nato septembra 1941 ustanovil svoje "rajfajznovke". Okupator je uvedel svojo zakonodajo, zamenjal domačo valuto za rajhovske marke (Reichsmark, RM) in uvedel nižjo obrestno mero. S tem so hoteli na podeželju izbrisati vse sledi slovenskega gospodarskega vpliva.

Po koncu vojne leta 1945 so samo nekatere kreditne zadruga obnovile svoje poslovanje, pa še te so bile odvisne od Zadržne in kmetijske banke, ki je prevzela kreditiranje zadrug in nadzor nad njihovim poslovanjem. Zadruga so životarile, dokler niso leta 1946 prešle v likvidacijski postopek. Dostaviti so morale likvidacijsko bilanco na dan 30. aprila 1947 ter pregled vlog in dolžnikov. Likvidirani sta bili tudi obe zadržni zvezi. Na ptujskem področju je kreditne zadruga likvidiralo Poverjeništvo za likvidacijo kreditnih zadrug pri Ministrstvu za finance LRS na Ptujju.⁵ Poverjeništvo je bilo ustanovljeno septembra 1947 in je delovalo do maja 1949, ko so bile dokončno ukinjene vse zadruga. Premoženje kreditnih zadrug je Poverjeništvo preneslo na kreditne odseke pri kmetijskih zadrugah.

HRANILNICA IN POSOJILNICA SVETI URBAN PRI PTUJU (DESTRNIK)

Pri Svetem Urbanu je bila ustanovljena hranilnica in posojilnica leta 1920. Ustanovni občni zbor zadruga je bil 18. aprila 1920 v osnovni šoli.⁶ Organi zadruga so bili načelstvo, nadzorstvo in skupščina. Upravne in nadzorne organe so volili člani zadruga na občnem zboru. Glasovalna pravica je bila taka, da je imel en član tudi en glas.

Prvi načelnik zadruga je bil Franc Čeh, posestnik v Desencih, njegov namestnik pa Franc Belec, posestnik v Vintarovcih. Člani načelstva so bili: Jožef Panič, župnik pri Svetem Urbanu, Franc Kramberger, posestnik iz Trnovskega Vrha, Franc Polanec, posestnik iz Drstelje, Matija Holc, posestnik iz Janežovcev, Jožef Hauptman, posestnik iz Doliča, Jožef Zelenik, posestnik iz Levanjcev, Alojz Hamersak, posestnik iz Ločiča, in Janez Bezjak, posestnik iz Jiršovcev.

Občni zbor je sprejel tudi pravila zadruga. Zapisnik o ustanovitvi so overili na Okrožnem sodišču v Mariboru junija in julija člani načelstva župnik Jožef Panič ter posestniki Jožef Hauptman, Franc Polanec in Jožef Zelenik.

V zadržni register je bila hranilnica vpisana 20. oktobra 1920. Zadruga je bila članica Zadržne zveze v Ljubljani, kjer so imeli odprt tudi tekoči račun za hranilne vloge. Zadržna zveza je opravljala tudi revizijo poslovanja kreditne zadruga.

Obrestna mera za hranilne vloge je znašala 6 %, za posojila na osebni kredit pa 6,5 %.

Pred okupacijo je zadruga imela 141 zadržnikov.

Zadržnikov je bilo v začetku leta 1940 192, konec leta pa 191. Denarni promet je leta 1940 obsegal 177.720,40 din prihodkov in 176.103,86 din odhodkov, skupaj pa 343.824 din.⁷ Hranilnih vlog je bilo 511.412 din, izdanih je bilo 163.546 din.

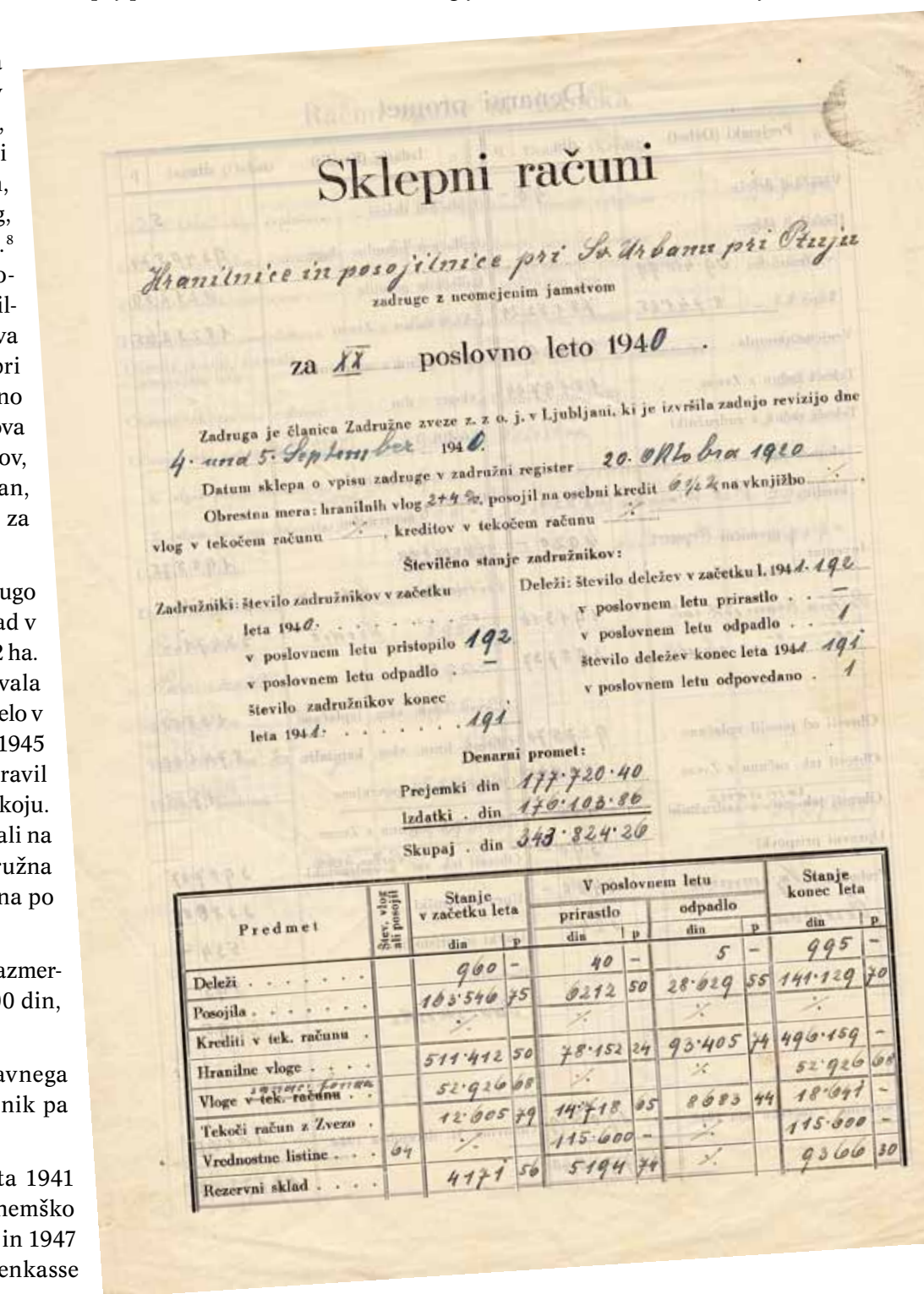
Hranilnica je delovala v glavnem za občino Sveti Urban, največ članov je bilo iz naselij Sveti Urban, Placar, Drstelja, Svetinci, Jiršovci, Ločki Vrh, Janežovski Vrh, Trnovski Vrh, Selce, Smolinci, Levanjci, Vurberg, Vintarovci, Desenci, Janežovci.⁸ Varčevali so predvsem kmetje posestniki, varčevalci v domači hranilnici pa so bila tudi nekatera društva in dobrodelni skladi (Farni ubogi pri Svetem Urbanu, Gospodarsko bralno društvo, osnovna šola, Mašna ustanova Sveti Urban, Društvo starih vojakov, Cerkevno predstojništvo Sveti Urban, Krajevni šolski svet Vurberg, sklad za vojni spomenik, Društveni dom)⁹.

Hranilnica in posojilnica je pred drugo svetovno vojno imela v lasti vinograd v izmeri 1,26 ha in travnik v izmeri 1,42 ha. Obdelovanje tega posestva je plačevala zadruga sama, mezde za opravljeno delo v vinogradu so znašale 1.074 din. Leta 1945 so pridelali 600 l vina, ki ga je pospravil Rudi Kocmut, šolski upravitelj v pokoju. Seno s travnika v Levanjcih so prodali na licitaciji in zanj iztržili 760 din. Zadržna zemljišča so bila leta 1946 razlaščena po zakonu o agrarni reformi.

Vloge na hranilne knjižice so bile sorazmerno majhne: največ jih je bilo za 2.000 din, segale pa so največ do 5.000 din.

Zadnji predvojni predsednik upravnega odbora je bil Franc Čeh, zadnji tajnik pa Martin Marguč.

Nemški okupator je hranilnico leta 1941 likvidiral in namesto nje ustanovil nemško kreditno zadruga. V letih med 1942 in 1947 se je hranilnica imenovala Raiffeisenkasse

Računski zaključek hranilnice in posojilnice pri sv. Urbanu pri ptujju (Destrnik) za poslovno leto 1940.

⁴ Prav tam, str. 126.

⁵ Zgodovinski arhiv Ptuj, fond Kreditne zadruga Ptuj, škatla št. 1.

⁶ Zgodovinski arhiv Ptuj, fond Kreditne zadruga Ptuj, škatla št. 1, ovoj III/1.

⁷ Zgodovinski arhiv Ptuj, fond Kreditne zadruga Ptuj, škatla št. 1, ovoj III/2.

⁸ Zgodovinski arhiv Ptuj, fond Kreditne zadruga Ptuj, Knjiga hranilnih vlog 1931–1947, št. 3/1.

⁹ Zgodovinski arhiv Ptuj, fond Kreditne zadruga Ptuj, Knjiga hranilnih vlog 1931–1947, št. 3/1.

Winterdorf. Hranilnih vlog je bilo 120.703 RM, posojil niso izdajali v večjem obsegu, le za 703 RM. Hranilne vloge je okupator nalagal v svojo osrednjo banko v Gradcu, zato je hranilnica dočkala konec vojne zelo osiromašena in v slabem finančnem stanju.

Ob likvidaciji leta 1947 je imela zadruga še 103.075 din vlog. Zadruga je prijavila tudi vojno škodo v višini 64.572 dinarjev, ki je nastala zaradi menjave denarja iz nemških mark v dinarje.

Zadrugo je likvidiralo Poverjenišтво za likvidacijo kmečkih zadrug pri Ministrstvu za finance Ljudske republike Slovenije na Ptuju. 112 hranilnih vlog v višini 93.927 din je prešlo na Hranilno-kreditno službo pri Kmetijski zadrugi Destrnik.

POVZETEK

Prispevek obravnava nastanek zadružnega gibanja na slovenskem podeželju, ki se je začelo pojavljati v drugi polovici 19. stoletja. Med številnimi zadrugami so nastale tudi kmečke hranilnice in posojilnice, ki so imele velik pomen pri ohranjanju ekonomske neodvisnosti in razvoja kmečkega podeželja. Hranilnice so bile v slovenskih rokah in so vzpodbujale z ugodnimi posojili kmetijsko proizvodnjo, velik pomen so imele tudi pri nastanku slovenske nacionalne zavesti. Na podeželju so nastajale kreditne zadruge po Raiffeisnovih načelih. Na podeželju sta zadružništvo širila brata Vošnjak.

Zadruga je poslovala samo s svojimi člani in vsi so imeli enake pravice in dolžnosti, zato so se lahko potegovali za vodstvena mesta vsi člani. Deleži so bili nizki, vsak je lahko imel samo en delež, jamstvo zadruga je bilo neomejeno. Območje delovanja zadruga je bilo ponavadi omejeno na eno občino. Dobiček je bil obvezno razporejen v rezervne sklade. Zadruge so bile povezane v zadružne zveze; hranilnica pri Svetem Urbanu je bila tako članica Zadružne zveze v Ljubljani.

Pri Svetem Urbanu je bila ustanovljena hranilnica in posojilnica leta 1920. Ustanovni občni zbor zadruga je bil 18. aprila 1920 v osnovni šoli. Organi zadruga so bili načelstvo, nadzorstvo in skupščina. Zadruga je delovala predvsem v okviru občinskih mej. Pred vojno je imela okrog 200 članov.

Nemški okupator je hranilnico leta 1941 likvidiral in namesto nje ustanovil nemško kreditno zadrugo. Od leta 1942 do leta 1947 se je hranilnica imenovala Raiffeisenkasse Winterdorf.

Zadrugo je leta 1947 likvidiralo Poverjenišтво za likvidacijo kmečkih zadrug pri Ministrstvu za finance Ljudske republike Slovenije na Ptuju.

SUMMARY

The contribution deals with the beginning of the cooperative movement in the Slovene countryside which first appeared in the second half of the 19th century. Among numerous cooperative societies rural savings and loan banks also appeared, which were of great importance for preserving economic independence and development of the rural countryside. The savings banks were in the Slovene hands, and they encouraged farm yield with favourable loans. Besides this, they were very important for the forming of national awareness. In the countryside mutual loan societies originated according to the Raiffeisen principles. In the countryside the cooperative societies were spread by the Vošnjak brothers.

A cooperative society performed its activity only for its members who all had equal rights and duties. Consequently, all members could run for the management posts. The shares were low, each member was allowed to have only one share and the warranty of the cooperative society was unlimited. The scope of the activities of the cooperative society was usually limited to one municipality. It was obligatory to allocate the profit of the savings banks to reserve funds. The cooperative societies were joint to cooperative associations and the savings bank of St Urban was a member of the Ljubljana Cooperative Association.

At St Urban a savings and loan bank was founded in 1920. The general meeting of the founders of the cooperative society was on 18th April 1920 in the premises of the primary school. The bodies of the cooperative society were the principal, the supervisory body and the assembly. The scope of the activities of the cooperative society was mainly aimed at performing its activity inside the municipality borders. Before World War II, the cooperative society consisted of 200 members.

In 1941 the Germans liquidated the savings bank and founded a German loan cooperative society instead. From 1942 to 1947 the savings bank was called Raiffeisenkasse Winterdorf. The cooperative society was liquidated by the Commission for Liquidation of Agricultural Cooperatives, the Ministry of Finance of People's Republic of Slovenia in the town of Ptuj in 1947.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Beitrag beschreibt die Entstehung der Genossenschaftsbewegung auf dem Lande. Die Bewegung begann in Slowenien während der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Neben den vielen Genossenschaften entstanden auch einige Landsparkassen und Darlehenskassen, die sehr viel zu Erhaltung der ökonomischen Unabhängigkeit und Landesentwicklung beigetragen haben. Die Sparkassen waren zu dieser Zeit in slowenischen Händen und mit Hilfe von günstigen Darlehen regten sie die landwirtschaftliche Erzeugung an. Eine große Rolle hatten sie auch bei der Stärkung des Nationalbewusstseins. Nach dem Prinzip von Raiffeisen, entstanden auf dem Lande Kreditgenossenschaften. Für die Ausweitung der Genossenschaften auf dem Lande, waren die zwei Bruder Vošnjak verantwortlich.

Die Genossenschaft machte Geschäfte nur mit ihren eigenen Mitgliedern und alle hatten die gleichen Rechte und Pflichten. Auf Grund dieser Gleichheit konnte sich jedes Mitglied um die Führungspositionen bewerben. Die Anteile waren sehr klein und jedes Mitglied hatte nur einen Anteil. Die Garantie der Genossenschaft war unbegrenzt. Die Genossenschaft beschränkte sich meistens nur auf eine Gemeinde. Der Gewinn der Genossenschaft floss in die Reservefonds. Die Genossenschaften verbündeten sich zu eigenen Genossenschaftsverbänden und die Sparkasse bei St. Urban war Mitglied des Genossenschaftsverbandes in Ljubljana (Laibach).

Die Sparkasse und Darlehenskasse in Destrnik wurden 1920 gegründet. Zur ersten Hauptversammlung kam es am 18.04.1920 in den Räumen der Grundschule. Es entstanden folgende Organe: der Vorstand, die Aufsicht und die Versammlung. Der Wirkungsbereich der Genossenschaft erstreckte sich vor allem auf das Innere der Gemeinde. Die Genossenschaft hatte vor dem Krieg ungefähr 200 Mitglieder.

Die deutsche Besatzungsmacht schaffte die Sparkasse im Jahre 1941 ab und gründete stattdessen die deutsche Kreditgenossenschaft. Zwischen 1942 und 1947 nannte sich die Sparkasse in Destrnik, Raiffeisenkasse Winterdorf.

Die Organisation für Abschaffung der Landesgenossenschaften "Poverjenišтво za likvidacijo kmečkih zadrug" des Finanzministeriums der Volksrepublik Slowenien, schaffte die Genossenschaft 1947, ab.

Nataša Majerič Kekec

Okrajna opekarna v Janežovcih

Nataša Majerič Kekec
Zgodovinski arhiv na Ptuju
natasa.majeric-kekec@guest.arnes.si

UDK 061.5 (497.4 Janežovci)“18/19“: 691.421

Ključne besede: *opekarna, Janežovci*

Okrajna opekarna v Janežovcih

The County Brickworks in Janežovci

Bezirks- ziegelwerk in Janežovci

IZVLEČEK

Predstavljena je zgodovina opekarne v Janežovcih pri Destrniku od nastanka leta 1948 do začetka osemdesetih let 20. stoletja, ko so obrat zaprli.

ABSTRACT

The author describes the history of the Janežovci brickworks near Destrnik from its establishment in 1948 to the beginning of the 1980s, when the factory was closed down.

SYNOPSIS

Die Autorin beschreibt die Geschichte der Ziegelei in Janežovci bei Destrnik von ihren Anfängen bis Anfang der achtziger Jahre des 20. Jahrhunderts, als der Betrieb geschlossen wurde.

RAZVOJ OPEKARSTVA

Odlčne lastnosti opekarskega materiala so bile cenjene že tisočletja. Arheološke izkopanine na področju Ptuja in okolice so nam odkrile veliko število opekarskih delavnic, ki so nastale že konec 1. in na začetku 2. stoletja. Opekarska obrt je bila povezana s prihodom Rimljanov, saj je bilo izdelovanje opek vezano na nov način gradnje stavb v mestih. Že takrat so glede na uporabo ločili zidake, strešnike, slemenjake, votlake, opeko za izdelovanje obokov, peterokotne tlakovce, opečne plošče pravokotne, kvadratne in trikotne oblike za tlakovanje.¹

Opeko so izdelovali ročno. Izdelovanje se je običajno delilo v poletno in zimsko delo. Čez zimo so nakopavali in pripravljali material, vzporedno pa žgali opeko, oblikovano in posušeno čez poletje. Opekarne so imele omejeno dobavno območje zaradi oblike prevoza in težkega tovora. Ležišča surovin so bila pogosto na kmetijskih zemljiščih in kmetje so sami postavljali ročne obrate za pokrivanje potreb bližnje okolice. Povpraševanje po opeki je bilo največje med sezono gradenj in ni bilo vse leto enakomerno. Železnica in gradnja z opeko sta prispevali k mehanizirani izdelavi opeke v Angliji, na Nizozemskem in v Nemčiji. Velik napredek je leta 1858 prinesla Hoffmanova krožna peč, ki ni nudila le racionalnega izkoristka goriva, temveč je prispevala tudi k porastu proizvodnje žganih izdelkov. Napredek se je nadaljeval z naravnim sušenjem v odprtih sušilnih lopah. Zimska prekinitev dela v obratih pa je še vedno ostala.

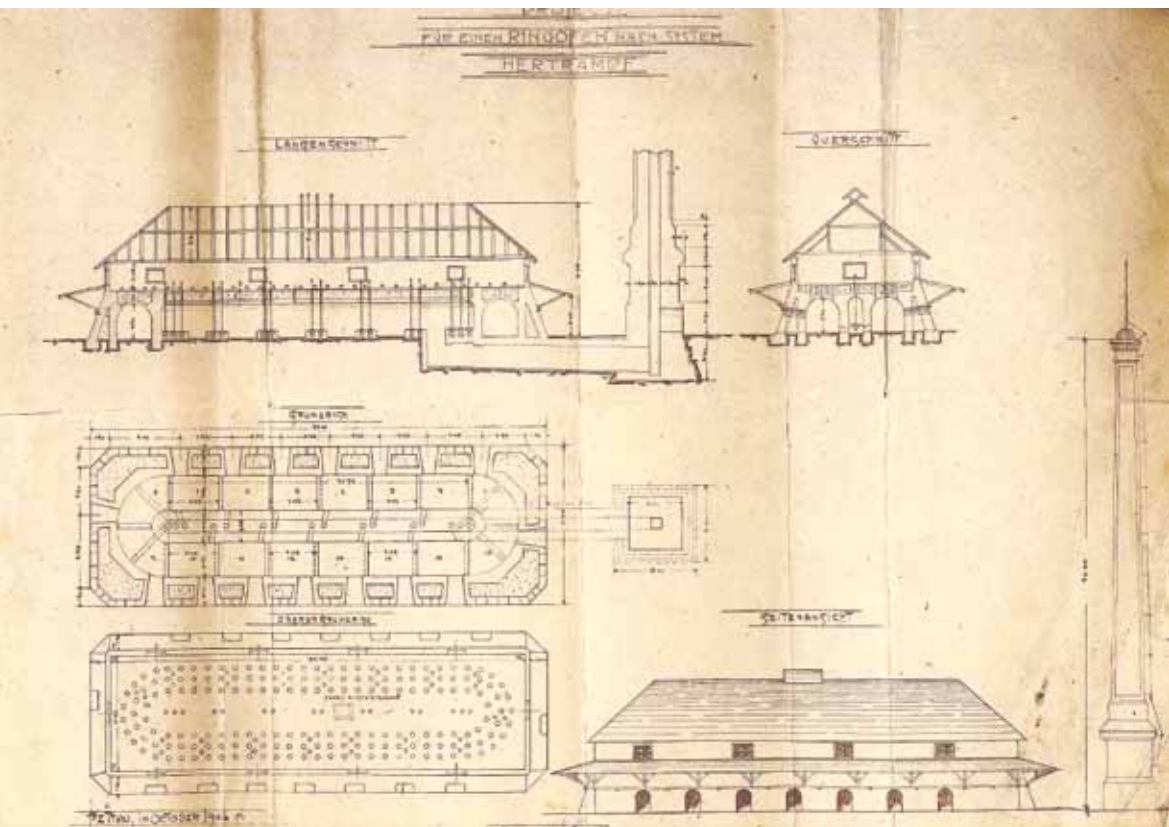
Glavna surovina v opekarstvu je glina. Glino se nekoč pridobivali z ročnim izkopavanjem, kasneje ga je nadomestilo strojno izkopavanje z bagrom. Preden so glino uporabili za predelavo, so jo prepustili naravni predelavi. S tem so mišljeni vplivi sonca, dežja, mraza in najmanjših živih bitij, ki so glino predelala v dobro razkrojeno, zmehčano in vlažno maso. To so dosegli z odležavanjem gline na prostem in močvirjenjem. Z modernizacijo se je pojavila zahteva po ukinitvi naravne predelave. Hitro pa se je pokazalo, da samo strojna predelava ne da enakega rezultata kot naravna, in tako so združili obe predelavi. Izkopano glino so prepeljali v zorilnico, kjer so jo lahko še dodatno vlažili. Po predelavi gline je sledilo oblikovanje. Pri končni velikosti izdelkov je bilo treba upoštevati krčenje pri sušenju in žganju. Zaradi nezadostnega razkrajanja glinenih sestavin, slabe vezave neplastičnih delcev in slabega mešanja delovne mase so imeli proizvodi hrapave površine in grobo strukturo ter neenako trdnost. Izdelke so oblikovali avtomatsko ali polavtomatsko, kar pomeni, da je moral delavec odvzeti izdelek, ki ga je stroj odrezal.

S sušenjem so surovim izdelkom odvzeli vodo. S tem so dosegli trdnost polizdelka, da so ga lahko zlagali v peči. Pri sušenju se je izdelek skrčil. V naravnih sušilnicah so uporabljali sončno energijo in energijo vetra. Glede na vremenske razmere so se izdelki posušili v 4–30 dneh. Obstajale so tudi kombinirane in umetne sušilnice. Sušenje je moralo potekati pri primerni temperaturi, kroženje zraka okoli polizdelkov pa je moralo biti enakomerno. Da so dobili glineni izdelki potrebno mehansko trdnost, so jih po sušenju žgali. Po žganju so dobili potrebno trdnost, barvo in niso bili občutljivi na vlago. Surove izdelke je bilo treba postopoma segreti do visoke temperature (900–1250 °C) in jih nato postopoma ohladiti.

Poljska peč je predstavljala najenostavnejši način žganja opeke. Zgrajena je bila iz štirih zidov, na vrhu navadno odprta, dno je bilo tlakovano z opeko. V dveh nasprotnih obodnih zidovih so bila vrata za dovoz in izvoz izdelkov. Opeko so zlagali na dno in do polovice višine peči, pokonci in navzkrižno, med seboj je bila oddaljena 1–2 cm. Na dnu so napravili kanale, ki so bili povezani z odprtini v obodnem zidu. Skozi te odprtine so kurili. Z zgornje

¹ Ivan Žižek, Opekarstvo Petovione. V: Rimljani – steklo, glina, kamen. Katalog k razstavi, Ptuj 2004, str. 100.

strani so opeko pokrili z zemljo ali peskom. Ko je opeka zažarela in se je to videlo na zgornjem delu peči, je bilo žganje končano. Krožna peč spada med peči z neprekinjenim obratovanjem in pomičnim ognjem. To pomeni, da izdelki med žganjem mirujejo, ogenj pa se premika. "Zasluga" te peči je, da se je opekarstvo industrializiralo. Peč je sestavljena iz dveh vzporednih žgalnih kanalov, ki sta na obeh straneh spojena s prečnim krožnim ali ravnim hodnikom. Čim širši je kanal, tem boljši je izkoristek toplote. Vsaka polovica žgalnega kanala je ena komora. V stropu žgalnega kanala so kurilne odprtine, ki so namenjene za dovod goriva. Stropi so bili včasih v obliki oboka, zaradi lažjega vlaganja pa so začeli delati ravne strope. Zunanji in notranji zidovi so opečni. Dimni plini se odvajajo skozi dimne odprtine, ki vodijo v dimnik. Pri vlaganju v peč je veljal rek: "Dobro vloženo je že napol žgano." O načinu vlaganja so odločali krčenje in stabilnost gline v ognju, presek žgalnega kanala, kakovost kuriva in moč vleke. Ko so nekaj komor žgalnega kanala napolnili z opeko, so začeli kuriti in opeko segreti. Nekaj vrst opeke je postajalo vedno bolj žarečih, komore pa so polnili dalje. Ogenj, ki ga je vlekel preprih, se je pomikal naprej v smeri polnih komor. Ko je bil tako močan, da ga je bilo mogoče vzdrževati z dodajanjem goriva skozi kurilne odprtine, so vrata peči zaprli.

Opečni izdelki so zelo trdni in dovolj trdi, da jih lahko obdelujemo z orodjem. So dobri toplotni in zvočni izolatorji, vsrkano vlago hitro oddajo. Vse te lastnosti jih uvrščajo med najbolj uporaben gradbeni material.²

Slika 1: Načrt za opekarno po sistemu Hertrampf, ki je bila predvidena za lokacijo v Janežovcih (ZAP, Drava načrti, predal št. 1, ovoj 15)

ČAS OBNOVE

Slovenija je bila po drugi svetovni vojni v težkem gospodarskem položaju. Med obnovo (do leta 1947) so ljudje s prostovoljnimi delom obnavljali porušeno domovino. Leta 1947 se je začel čas petletk. Slovenija se je pospešeno industrializirala in elektrificirala z namenom, da postavi na noge gospodarstvo. Napredek in razvoj so onemogočale mnoge nevšečnosti. Kot glavne probleme lokalnega gospodarstva lahko izpostavimo neredno dostavljanje surovin, obrabo strojev in nemogočo nabavo rezervnih delov, pomanjkanje strokovnega vodstva, pomanjkanje materialnih sredstev za razširitev podjetij, pomanjkanje čuta odgovornosti v transportu, prostori obratov niso izpolnjevali higienskih in varnostnih pogojev. Ministrstvo za komunalne zadeve LRS je vsako leto pripravilo proizvodni plan, ki pa ga zaradi teh problemov niso mogli v celoti uresničiti.³ Načelo rentabilnosti in dobička je bilo ukinjeno, podjetja so delovala po predpisih državnega proračuna.⁴ Kljub omenjenim problemom so modernizacija

² Martin Česen, Adi Amon, Tehnologija opekarstva, Ljubljana 1976.

³ Zgodovinski arhiv na Ptuj (dalje ZAP), Okrajni ljudski odbor Ptuj (dalje OLO), leto 1949, šk. 37, ovoj 4, Planska komisija, spisi za l. 1949.

⁴ Slovenska kronika XX. stoletja, Nova revija 1996, str. 93.

opekarn, ki se je začela po drugi svetovni vojni, uvedba mehanizacije, izgradnja sušilnic in razširitev krožnih peči omogočile velik porast v proizvodnji opeke. Opekarska industrija se je morala preusmeriti na proizvodnjo opečnih elementov, novih po velikosti in obliki. Poseben pomen pri tem je imela kombinacija opečnih izdelkov z betonom. Ti elementi so zahtevnejši po kakovosti, obliki in velikosti. K popolni organizaciji pa so spadale še sodobne delovne metode in temeljito izobraževanje strokovnega kadra.

Na področju Ptujja so po drugi svetovni vojni delovala zvezna, republiška, oblastna in lokalna podjetja. Med lokalna podjetja so spadale vse opekarne v ptujskem okraju, tudi opekarna v Janežovcih. Samo opekarna v Žabjaku je bila republiško podjetje in se je imenovala Mariborske opekarne, obrat Ptuj.⁵

NAKUP OPEKARNE

Opekarna v Janežovcih je bila ustanovljena že v stari Jugoslaviji, po drugi svetovni vojni pa je bila prepuščena razpadanju. Zadnji lastnik opekarne je bil Anton Dežman, živeč na Ambroževem trgu 60 v Ljubljani. Opekarno je okraj Ptuj leta 1948 popolnoma obnovil in usposobil za obratovanje. Okrajni narodni odbor Ptuj, Odsek za finance je poslal sporočilo tajništvu Okrajnega ljudskega odbora (OLO) o višini davka za opekarno v Janežovcih. Na prvi strani ovoja je napis: Opekarna Janežovci – nakup opekarne⁶ 550.000 din.⁷ Tudi v drugih dopisih je podatek, da je OLO kupil opekarno v Janežovcih, ker so računali, da bodo lahko odpeljali opekarske stroje iz nekdanje Scharnerjeve opekarne. Glavna direkcija industrije gradbenega materiala LRS pa odboru strojev ni dovolila odpeljati, ker jih je potrebovala pri opremlenju opekarne Dobrovo v Goriških opekarnah. Kasneje je vseeno popustila in jim dovolila, da odpeljejo material in stroje.⁸

Podjetje Okrajna opekarna Janežovci pri Ptujju je ustanovil OLO Ptuj z odločbo z dne 5. julija 1948.⁹ Finančni odsek OLO Ptuj je 28. julija 1948 izdal potrdilo o registraciji Okrajne opekarne Janežovci pri Ptujju. S tem se je opekarna vpisala v register državnih gospodarskih podjetij, ki jih je vodil Finančni odsek OLO Ptuj, upravno-operativni voditelj pa je bil Izvršni odbor (IO) OLO Ptuj. Predmet poslovanja je bilo izdelovanje strešne, zidne in drugih vrst opeke. Osnovna in obratna sredstva so bila sestavljena iz premoženja nacionaliziranega podjetja Vidic & co. in sredstev, ki bi jih določil IO OLO Ptuj. Sedež in obrat podjetja sta bila v Janežovcih pri Ptujju. Podjetje ni imelo nobene podružnice, zastopal ga je Ivan Bajgot.¹⁰ OLO je v opekarno investiral 1.500.000 din.¹¹

Podjetja, ki so izdelovala opeko v okraju Ptuj leta 1949 (tako imenovana industrija gradbenega materiala), so bila Opekarna Žetale, Mariborske opekarne Košaki, obrat Ptuj, Ormoška opekarna Ormož, Opekarna Središče ter Opekarna Janežovci. Opekarne v Žetalah, Središču in Janežovcih so bile poljske; za opekarne tega tipa je bilo značilno ročno izdelovanje opeke.¹²

DELO V OPEKARNI

Leta 1948 je bilo v opekarni skupno 29 zaposlenih, od tega 1 kvalificirani delavec, 4 priučeni, 22 nekvalificiranih in 1 tehnični delavec (od vseh zaposlenih le 4 ženske).¹³

V obratu je bila iz starega neuporabnega stroja predelana krožna peč, ki je izdelala dnevno 6.000 kosov opeke, leta 1949 pa so predvidevali še en stroj za izdelovanje opeke, tako da bi dosegli leta 1949 planirano proizvodnjo 2 milijona kosov zidakov. Pogoj za proizvodnjo je bila pogonska sila v obliki traktorja, ki so si ga sposodili od traktorske brigade. Ta po besedah vodje opekarne g. Bajgota ni več mogel služiti kot pogonski stroj, ker je bil namenjen za druge stvari. Zato je bilo nujno potrebno, da se opekarna elektrificira. Ravnateljstvo okrajnih proizvodnih podjetij Ptuj je prosilo Centralno direkcijo za elektrifikacijo pri Ministrstvu za industrijo in rudarstvo v Ljubljani za dovoljenje, da potegnejo električni daljnovod od republiške opekarne v Žabjaku, ki je bila oddaljena

⁵ ZAP, OLO, leto 1950, šk. 43, Poverjeništvu za lokalno industrijo in obrt, razni sezname za l. 1950.

⁶ Veliki adresar Maribora, Celja, Ptujja in občin bivše Mariborske oblasti, Maribor, 1935, str. 319.

⁷ ZAP, OLO, leto 1948, šk. 30, ovoj 57, Odsek za finance, Poročilo o višini davka.

⁸ ZAP, OLO, leto 1948, šk. 50, ovoj 1, spisi.

⁹ ZAP, OLO, leto 1954, šk. 11, ovoj 40, Spremembe v registraciji gospodarskih podjetij, spisi.

¹⁰ ZAP, OLO, leto 1949, šk. 37, ovoj 2, Evidenca podjetij za l. 1949.

¹¹ ZAP, OLO, leto 1948, šk. 50, ovoj 1, spisi.

¹² ZAP, OLO, leto 1949, šk. 37, Planska komisija, Letna poročila podjetij.

¹³ Prav tam.

od Janežovcev približno 5 km. V bližini opekarnice v Janežovcih bi zgradili transformator, ki bi zalagal z električno opekarno in okoliške vasi. Zgraditev transformatorja in daljnovoda je bila planirana za leto 1949. Državne elektrarne Slovenije so poslale Ravnateljstvu okrajnih proizvodnih podjetij dopis, da jim bo njihov obrat v Ptuj predložil načrte za transformatorsko hišico, ki bi jo potem zgradili še leta 1948.¹⁴ Avgusta istega leta se je začela tudi gradnja strojne lope pri opekarni.¹⁵

Planska komisija OLO v Ptuj je 3. septembra 1948 poslala na prošnjo Ravnateljstva okrajnih proizvodnih podjetij Ptuj pri Planski komisiji Ministrstva za komunalne zadeve pri predsedstvu vlade LRS dopis, ali ji lahko priskrbijo traktor, ki ga potrebujejo za obratovanje. Opekarna je sestavila stroj za izdelavo opeke in bi bila sposobna za obratovanje, čim bi dobila traktor. V sezoni izdelovanja opeke bi traktor uporabljali kot strojno pogonsko silo v obratu, zunaj sezone pa kot prevozno sredstvo za izdelke. Planska komisija OLO Ptuj je čez dva tedna sporočila, da potrebnega traktorja ne morejo zagotoviti in da naj si pomagajo na drug način, da izpolnijo planske naloge. Na kakšen način, pa niso navedli.¹⁶

V začetni fazi so v opekarni Janežovci opeko izdelovali ročno,¹⁷ ker pač niso imeli potrebnega stroja. Planska komisija je izdelala proizvodni plan za vse opekarnice v okraju za leto 1948.

Tabela 1: Proizvodni plan za opekarno leta 1948¹⁸

Podjetje	Zidaki v 000		Strešniki v 000	
	Surovi	Žgani	Surovi	Žgani
Opekarna Ormož	2.000	1.500	1.100	1.000
Opekarna Janežovci	1.000	1.000	–	–
Opekarna Žetale	500	400	–	–
Opekarna Središče	400	300	–	–
Skupaj	3.900	3.200	1.100	1.000

Leta 1948 so bili večji problemi pomanjkanje stalnih delavcev, premajhno število potrebnih sušilnic, delavci niso imeli gumijastih škornjev, "blato pa je v hladnih jutranjih urah škodljivo zdravju", delati so začeli novi delavci, ki delu še niso bili priučeni, deževno vreme je zelo oviralo delo oziroma takrat sploh niso delali, zaradi pomanjkanja potrebnega materiala ni bilo mogoče zlahka napraviti streh za sušenje opeke, delati ni bilo mogoče tako dolgo, dokler se polja, kamor so polagali opeko, niso posušila. Glavna problema pri vseh opekarnah sta bila pomanjkanje delavcev in premajhno število sušilnic.¹⁹ Nobena od opekarn leta 1948 ni izpolnila plana, ki jim je bil postavljen, poljske opekarnice ne zaradi slabega vremena, pomanjkanja kvalificiranih delavcev in potrebnega kuriva, strojna opekarna v Ormožu pa je bila v zaostanku zaradi popravila peči.²⁰ V letnem poročilu Okrajne opekarnice Janežovci pri Ptuj je upravnik na koncu pripisal, da opekarno obnavljajo, tako da so v glavnem opravljali gradbena dela.²¹

Ministrstvo za komunalne zadeve LRS je vsako leto izdelalo plan proizvodnje, ki je bil postavljen na podlagi zmogljivosti obrata. Upravniki podjetij so morali – da bi plan izpolnili vsaj deloma – razdeliti delo v dve izmeni, proučiti organizacijo transporta, posplošiti racionalizacijske izkušnje nekaterih obratov (racionalno izkoriščanje električne energije glede na konice v potrošnji, mešanje žaganja in premogovega prahu v glino, zmanjševanje odpadkov pri glini, kurivu in žganih proizvodih) in organizirati razširitev žaganja v poljskih pečeh, sindikalna organizacija pa je morala doseči znižanje izostankov od dela. Po mnenju Ministrstva bi nenehen boj za preseganje dnevne norme ter pospešeno žganje z nedeljskim zlaganjem iz peči dala nove uspehe in presegl postavljenе norme

v industriji gradbenega materiala.²² Planska komisija je morala Ministrstvu za komunalne zadeve neprestano pošiljati poročila o planih in o njihovi realizaciji ter izdelovati protiplane, ko realizacija ni bila izvedljiva.

Upravnik opekarnice Ivan Bajgot je 31. avgusta 1948 poslal Planski komisiji "protiplan" proizvodnje za drugo polletje leta 1948. Izdelali bi lahko 900.000 surovih zidakov in 600.000 žganih. Pripisano je bilo, da je plan mišljen s strojno proizvodnjo.²³ Iz letnega poročila lahko razberemo, da je bila proizvodnja opekarnice realizirana 73,3-odstotno.

Ministrstvo za komunalne zadeve LRS je poslalo OLO Ptuj okrožnico zaradi določitve cene opeke. Okrožnica se je nanašala na vse lokalne opekarnice s strojnim obratom in krožno pečjo. Iz dopisa lahko vidimo, kakšno vrsto opeke so izdelovale opekarnice: normalni zidak ter votlake 1/1, 2/1, 4/1 in 6/1, opekarna v Ormožu pa je izdelovala še stiskani in vlečeni strešnik in bobrovec ter stiskani in vlečeni žlebak.²⁴

Za vsa gospodarska podjetja, tudi za opekarno v Janežovcih, je skrbela Uprava okrajnih proizvodnih podjetij OLO v Ptuj. Dne 9. decembra 1949 je IO OLO Ptuj sporočil ptujski podružnici Narodne banke FLRJ podatke, da je dobila opekarna plan za leto 1950, ki je petkrat večji, kot je bil za leto 1949, in da morajo za izpolnitev plana začeti izkopavati glino, ki jo bodo uporabili leta 1950, že novembra in decembra leta 1949. Ker je zaradi tega opekarna zaposlila novo delovno silo, potrebujejo več denarja za plače. Prosili so podružnico, naj jim odobri fond plač.²⁵ OLO je Opekarni Janežovci novembra priskrbel tudi 400.000 din kredita.²⁶ Opekarna je imela leta 1949 kljub vsemu izgubo v višini 46.000 din.²⁷

Poverjeništvo za industrijo in obrt pri OLO Ptuj je bil operativno-upravni voditelj le za industrijska podjetja, pristojen je bil za izdajo finančnih planov in zbirnike finančnih planov podjetij, za druga podjetja pa je moralo finančne plane izdelati Poverjeništvo za finance.²⁸

Ministrstvo za komunalne zadeve LRS je v dopisu z dne 14. februarja 1950 pozvalo Poverjeništvo za industrijo in obrt pri OLO Ptuj, da morajo v Opekarni Janežovci uvesti delovne norme. OLO je moral poslati na "normirski" tečaj (tečaj za pravilno uvedbo in pravilno kontrolo norm) nekaj uslužbencev. Poverjeništvo za industrijo in obrt je obvestilo Ministrstvo, da so do tedaj uvedli le normo za odkop glin pri zemlji najtrše kakovosti, in ta norma je 4 m³ (ni pa navedeno, ali je mišljeno na dan ali uro).²⁹ Dne 10. aprila 1950 je upravnik Okrajne opekarnice Janežovci postal Urban Toplak.³⁰

Poslovanje leta 1950 spet ni potekalo brez problemov. V obratu v Janežovcih so leta 1950 začeli izdelovati surove izdelke 6. maja, prenehali pa 16. oktobra, žgati pa so jih začeli 19. junija in prenehali 30. novembra. Kot velik problem je upravnik izpostavil pomanjkanje delavcev. Po planu bi opekarna potrebovala 42 delavcev, imela pa jih je le 27. V obratu so bili zaposleni predvsem mali posestniki in najemniki zemljišč iz okolice. Ko je prišel čas za poljska dela, so delavci poprijeli za delo na svojih njivah in niso prišli na delo. To je potem neugodno vplivalo na proizvodnjo v opekarni. Da bi v obratu v Janežovcih sploh lahko začeli delati, so morali v tem letu najeti delavce iz Krajevne zadruge (KZ) Selce. Kot odškodnino jim je opekarna dolgovala opeko. Opekarnice so material, ki so ga potrebovale, pogosto zamenjale za opeko; našla sem podatke, da so opeko zamenjale za hrastov les.³¹

Velik problem v obeh obratih podjetja Okrajne opekarnice Ptuj je bila nedisciplinarnost, ki pa se je po direktorjevih besedah začela izboljševati. Je pa bilo vedno več delavcev na bolniškem dopustu zaradi manjših nezgod, ki so se vedno bolj množile.³²

Leta 1950 so bili dolžniki Okrajnih opekarn Ptuj zasebniki in ustanove: Industrija lesenih proizvodov Maribor, Jugoslovanske državne železnice Maribor, KDZ Selce, Telovadno društvo Ormož, Vojska pošta Ptuj, Okrajno podjetje za promet z mesom Ptuj, Mehanična tkalnica Ptuj, Krajevni ljudski odbor Leskovec, MGP Ormož, OLO

²² ZAP, OLO, leto 1948, šk. 34, Planska komisija, Plani za l. 1948.

²³ ZAP, OLO, leto 1948, šk. 34, Planska komisija, spisi.

²⁴ ZAP, OLO, leto 1949, šk. 37, ovoj 4, Planska komisija, spisi.

²⁵ ZAP, OLO, leto 1949, šk. 50, ovoj 4, Poverjeništvo za lokalno industrijo in obrt, spisi.

²⁶ ZAP, OLO, leto 1949, šk. 50, ovoj 1, Poverjeništvo za gospodarstvo, spisi.

²⁷ ZAP, OLO, leto 1949, šk. 29, ovoj 2, Poverjeništvo za finance, Dobiček podjetij za l. 1949.

²⁸ ZAP, OLO, leto 1950, šk. 43a, Poverjeništvo za industrijo in obrt, Finančni plani za l. 1950.

²⁹ ZAP, OLO, leto 1950, šk. 43a, Poverjeništvo za industrijo in obrt, razni spisi.

³⁰ ZAP, OLO, leto 1954, šk. 11, ovoj 40, Spremembe v registru gospodarskih podjetij, spisi.

³¹ ZAP, OLO, leto 1952, šk. 8, Zapisnik seje kolegija dne 17. 10. 1950.

³² ZAP, OLO, leto 1951, šk. 16, Zapisniki sej strokovnega sveta.

¹⁴ ZAP, OLO, leto 1949, šk. 50, ovoj 1, spisi za l. 1949.

¹⁵ ZAP, OLO, leto 1949, šk. 50, ovoj 1, Poverjeništvo za gospodarstvo, spisi za l. 1949.

¹⁶ ZAP, OLO, leto 1948, šk. 34, Planska komisija, spisi.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ ZAP, OLO, leto 1948, šk. 34, Planska komisija, spisi.

¹⁹ ZAP, OLO, leto 1948, šk. 34, spisi.

²⁰ Prav tam.

²¹ ZAP, OLO, leto 1948, šk. 37, ovoj 2, Planska poročila za l. 1948.

Ptuj, Poverjeništvo za komunalne zadeve, Okrajna opekarna Razvanje in drugi.³³ Upniki opekarne v Janežovcih pa so bili: Mariborske opekarne Maribor, Mestne obrtne delavnice, Okrajni premogovniki Ptuj, Potrošniška zadruga Ptuj in Žveplarna Ptuj.³⁴

NASTANEK PODJETJA OKRAJNE OPEKARNE PTUJ

Na podlagi prijave Poverjeništva za lokalno industrijo in obrt pri OLO je Poverjeništvo za finance 24. maja 1950 izdalo odločbo o združitvi Okrajne opekarne Janežovci pri Ptuj in Ormoške opekarne Ormož v podjetje Okrajne opekarne Ptuj s sedežem v Ormožu.³⁵

Novembra leta 1950 je bila velik problem distribucija. Upravnik je sporočil, da je v obratu 300.000 kosov opeke. Prosil je Komite Vlade LRS za lokalno industrijo, da omenjeno opeko razvozijo za potrebe ptujskega okraja, ker je zaradi pomanjkanja prevoznih sredstev, oddaljenosti obrata od železniške postaje ter bencina ne morejo pošiljati po železnici.

Pri proizvodnji zidakov je bilo pomembno lepo vreme, da so se lahko sušili, pri proizvodnji strešnikov pa ne, ker so se sušili nad krožno pečjo.

Sezona v opekarstvu se je končala, ko je bilo tako mrzlo, da se zidaki niso več sušili. Leta 1950 je bilo to okrog 21. oktobra.³⁶ Upravnik Okrajnih opekarn je bil Vinko Fekonja.³⁷

Že januarja leta 1950 so v obeh obratih izkopavali glino. Poseben problem je bilo zapuščanje delovnih mest. Delavci so zapuščali delovna mesta zaradi prenizkih plač in težkega dela ter zaradi rezanja živilskih nakaznic. V praksi se je uveljavilo, da so rezali živilske nakaznice delavcem, ki so delali v industriji in so imeli manj zemlje, kot so je potrebovali za vzdrževanje sebe in družine. Ker delavci niso mogli kupovati hrane na prostem trgu, so raje šli delat h kmetu, pri katerem so poleg hrane dobili še višjo dnevnicco kot v industriji.³⁸

Dne 16. junija so v opekarni v Janežovcih zakurili v krožni peči in začeli žgati opeko. Tega leta se je spet pojavil problem v zvezi z distribucijo opeke. Glavni problem je bila za direktorja podjetja cena zidakov, ki je bila previsoka, zato so zasebniki opeko raje kupovali pri kmetih ali drugih izdelovalcih. Poljske opekarne so prodajale opeko po ceni 3,30–3,50 din. Obrata Ormož in Janežovci sta prodajala opeko po ceni, ki se je izoblikovala iz proizvodne cene, povečane s faktorjem 3, in je tako znašala 6,49 din za kos opeke. Zato je direktor predlagal, da se vzame kot osnova za izračunavanje cene nižja enotna cena, ki je znašala 1,40 din na kos, in bi bila tako prodajna cena 3,90 din. Pri takšni ceni bi dosegli tudi predvideni tržni dobiček. Predsednik sveta za lokalno industrijo in obrt ter referent za finančna vprašanja sta bila zadolžena, da pri uradu za cene priskrbita odobritev nove prodajne cene. Nasprotno pa je ostal faktor 3 pri ceni za strešnike.³⁹

Oktobra 1951 poroča direktor Okrajnih opekarn, da se je 1. novembra znižala cena za zidake iz obrata v Janežovcih s 4,50 din na 3,90 din, medtem ko je za zidake iz obrata v Ormožu ostala stara cena. Opekarna je imela velike težave z dostavo premoga oziroma ga sploh ni dobivala, zato je zagrozila, da bo vzela premog iz premogovnika Vičanci.⁴⁰ Prodaja zidakov iz obrata v Janežovcih je bila leta 1951 zelo slaba kljub znižani ceni, obrat v Ormožu pa je imel dovolj odjemalcev. Sta pa bili obe podjetji v finančnih težavah.⁴¹

V opekarni v Janežovcih je bil proizvodni plan surovih zidakov za leto 1951 do septembra dosežen 65-odstotno, žganih 50-odstotno. Velik izpad sta povzročila deževno vreme spomladi in pomanjkanje delovne sile.

Brez predhodnega potrdila Ministrstva za finance zasebni obrtniki za podjetje niso smeli opravljati storitev. Ker na Ptuj ni bilo državnih obrtnih podjetij, je nastal ali izpad proizvodnje ali pa težave pri plačilu potrebnih storitev.⁴²

³³ ZAP, OLO, leto 1951, šk. 16, Poverjeništvo za lokalno industrijo in obrt, Zapisniki zaključnih računov za l. 1950.

³⁴ Prav tam, Zapisniki zaključnih računov, bilanca za l. 1949.

³⁵ OLO, leto 1954, šk. 5, ovoj 30, spisi.

³⁶ ZAP, OLO, leto 1952, šk. 8, Zapisnik seje kolegija dne 21. 10. 1950.

³⁷ Prav tam, Zapisnik seje kolegija dne 28. 10. 1950.

³⁸ Prav tam, Zapisnik seje Strokovnega sveta pri Svetu za lokalno industrijo in obrt OLO, 20. 1. 1951.

³⁹ Prav tam, Zapisnik seje Strokovnega sveta pri Svetu za lokalno industrijo in obrt, 21. 4. 1951.

⁴⁰ Prav tam, Zapisnik seje Sveta za lokalno industrijo in obrt pri IO OLO, 27. 10. 1951.

⁴¹ Prav tam, Zapisnik seje Sveta za lokalno industrijo in obrt pri IO OLO, 10. 11. 1951.

⁴² Prav tam, Zapisnik o konferenci Sveta za lokalno industrijo in obrt z dne 8. 9. 1951.

NASTANEK OPEKARNE ŽABJAK PRI PTUJU

Opekarna v Žabjaku je nastala iz nacionaliziranega podjetja Alberta Scharnerja z imenom Opekarna in cementni izdelki, obrata sta bila v Rogoznici in Zgornji Pristavi.⁴³ Že leta 1942 so jo partizani požgali, stroji so bili uničeni, zgradbe, razen dveh stanovanjskih hiš, so pogorele. Požgane stroje in staro železo je NOO Rogoznica spravil v začasno lopo.⁴⁴ Opekarno na Rogoznici je imela tudi družina Cellotti (Franz in Terezija).⁴⁵ Dne 26. septembra 1945 sta se obe opekarni združili, podjetje pa se je še naprej imenovalo po Scharnerju.⁴⁶

OLO Ptuj je ustanovil opekarno v Žabjaku leta 1947 kot samostojno podjetje. Opekarno je v republiško upravo prevzela Direkcija gradbenega materiala v Ljubljani 22. aprila 1948.⁴⁷ Podjetje je poslovalo pod Okrajnimi opekarnami Ptuj do leta 1949, ko je prešlo v sklop Mariborskih opekarn Košaki kot njihov obrat. Obrat je imel 60 zaposlenih, na leto so proizvedli 500.000 strešnikov in 1.100.000 zidakov. Obrat je stal daleč od svojega matičnega podjetja in je dejansko samostojno gospodaril. Glede na število zaposlenih in osnovna sredstva je imel možnosti, da postane samostojno podjetje. Delovni kolektiv ni imel vpogleda v poslovanje podjetja, ni mogel soodločati pri vodenju podjetja, tudi ne kontrolirati uspehov podjetja, čeprav bi jih po takratnih predpisih lahko. OLO je zapisal v sklepu o osamosvojitvi, da ima vse pogoje in možnosti ter pravico, da se osamosvoji.⁴⁸ Opekarna Žabjak pri Ptuj je bila ustanovljena s sklepom OLO 26. februarja 1954 na skupni seji okrajnega zbora in zbora proizvajalcev na predlog Sveta za gospodarstvo OLO. Dejavnost podjetja je bilo izdelovanje vseh vrst opeke, zidakov, votlakov in strešnikov na industrijski način ter prodajanje izdelkov lastne proizvodnje. Za direktorja Opekarne Žabjak je bil imenovan Ivan Bajgot, ki je bil pred tem do leta 1949 direktor podjetja Okrajne opekarne Ptuj.⁴⁹

PRIPOJITEV K OPEKARNI ŽABJAK

V začetku leta 1952 se je začelo govoriti o osamosvojitvi obrata Okrajnih opekarn Ptuj v Janežovcih predvsem zaradi nerentabilnosti celotnega podjetja, velike razdalje med obema obratoma (med Janežovci in Ormožem je bilo več kot 32 km), kar je oteževalo, če ne celo onemogočalo kontrolo nad poslovanjem posameznega obrata in onemogočalo vsak samoiniciativni razvoj obratov zaradi nezdrave in zavirajoče spojitve, zaradi zaviranja pravilnega razdeljevanja zaslужka kot posledice izgub enega obrata (Janežovci) in nenazadnje zaradi želje delavskega sveta Opekarne Ormož. Svet za lokalno industrijo pri OLO Ptuj je 10. aprila 1952 Izvršnemu odboru sporočil, da sta upravni odbor in delavski svet podjetja Okrajne opekarne Ptuj na svoji skupni seji 26. marca 1952 sklenila, da se oba obrata osamosvojita. Ta sprememba je bila po njunih besedah potrebna, da se omogoči neposredno vodstvo delovnih kolektivov pri upravljanju podjetja, kar je bilo v tistem trenutku nemogoče, predvsem zaradi oddaljenosti obeh obratov. Skupni upravi je uspelo dvigniti opekarno v Janežovcih na stopnjo, ko je sposobna samostojnega obratovanja. Nastali bi podjetji Opekarna Ormož in Opekarna Janežovci pri Ptuj. Direktor Opekarne Ormož bi bil dotedanji direktor Vinko Fekonja, direktor Opekarne Janežovci pa Ivan Bajgot. Predmet obeh obratov bi bila izdelava vseh vrst surove opeke in žganje surove opeke v vse vrste žgane opeke, distribucija in prodaja opeke. Pristojni gospodarsko-upravni organ za obe podjetji bi bil OLO Ptuj. Sedež obeh podjetij bi bil na kraju obratovanja. Izvršni odbor OLO Ptuj je proučil ta predlog 25. aprila 1952 na svoji redni seji in ugotovil, da obrat v Janežovcih v trenutni organizacijski obliki in ob ekonomskih značilnostih ni sposoben za samostojno poslovanje. Predlagal je, naj se razdružitve reši skupaj z vprašanjem opekarniškega obrata Žabjak. Že 23. junija 1952 je Svet za gradbene in komunalne zadeve pri Vladi LRS poslal dopis, v katerem je predlagal, da se obrata Okrajnih pekarn Ptuj osamosvojita.

OLO je decembra 1952 moral razveljaviti svojo odločbo z dne 12. julija 1952 o prenehanju delovanja državnega gospodarskega podjetja Okrajne opekarne Ptuj s sedežem v Ormožu in odločbo o ustanovitvi podjetja Ormoške opekarne Ormož ter vzpostaviti stanje, kot je bilo pred 12. julijem 1952 zato, ker odločbi nista bili sprejeti na podlagi sklepa seje OLO. Z isto odločbo je bilo obratovanje v Janežovcih do nadaljnjega zaustavljeno.⁵⁰

⁴³ ZAP, Zaplembe, leto 1946, spis št. 497.

⁴⁴ ZAP, Narodna imovina, šk. 11, ovoj Scharner.

⁴⁵ ZAP, Zaplembe, leto 1946, spis 502.

⁴⁶ ZAP, Narodna imovina, šk. 11, ovoj Scharner.

⁴⁷ ZAP, OLO, leto 1948, šk. 34, Planska komisija.

⁴⁸ ZAP, OLO, leto 1954, šk. 3, ovoj 15, Osamosvojitve opekarne Žabjak.

⁴⁹ ZAP, OLO, leto 1954, šk. 5, spis 4621/54 – imenovanje direktorja opekarne Žabjak.

⁵⁰ ZAP, OLO, leto 1954, šk. 11, ovoj 40, spis št. 1054/54.

Delavski svet Opekarnar Žabjak pri Ptujju je 18. junija 1954 sprejel sklep, da se obrat Ormoške opekarnar v Janežovcih priključi k Opekarni Žabjak pri Ptujju z imenom Opekarna Žabjak pri Ptujju, obrat Janežovci z enim tekočim računom, skupnim delavskim svetom in upravnim odborom ter tudi sindikalno podružnico, vsak obrat pa bo imel zasebni rentabilni račun. Isti sklep je sprejel tudi delavski svet Ormoške opekarnar Ormož 29. junija 1954. Dne 1. julija je OLO Ptuj izdal sklep, da Opekarna Žabjak pri Ptujju prevzame obrat Janežovci od Ormoške opekarnar z vsemi osnovnimi ter obratnimi sredstvi, z vsemi pravicami in obveznostmi. Drobnege inventarja in materiala za vzdrževanje in čiščenje niso prevzeli, tisti v obratu je pa bil neuporaben. V slabem stanju so bila tudi preostala osnovna sredstva, tako da je opekarna Žabjak imela z zagonom obrata 300.000 din stroškov. Obenem so prevzeli tudi vse listine. Ob prenosu in izročitvi obrata, kar se je komisijsko zgodilo 23. julija 1954, so bili navzoči direktor Ormoške opekarnar v Ormožu Vinko Fekonja, računovodkinja Berta Letonja in predsednik delavskega sveta Avgust Zadravec, za Opekarno Žabjak pa so bili prisotni njen direktor Ivan Bajgot, računovodkinja Nežka Osenjak in predsednik delavskega sveta Franc Žinko.⁵¹

Leta 1954 je opekarna dosegla 96-odstotni plan (3.300.000 enot po planu, izdelali pa so jih 3.146.000). Leta 1955 so jim povečali plan za 800.000 kosov, in sicer na 4.100.000.

Proizvodnja opekarnar je zaostajala za povpraševanjem. Kapaciteta podjetja je bila 100-odstotno izkoriščena, ker so bile sušilne naprave zastarele. Če bi obnovili strojni park in povečali sušilne naprave, bi lahko kapaciteto še povečali. Material so še vedno izkopalivali ročno, transport je bil primitiven. Ker celotna proizvodnja še ni bila mehanizirana, so potrebovali več delovne sile in potrebnega je bilo več napora. Leta 1955 je bil dosežen 103-odstotni plan (4.231.000 kosov), in to kljub slabemu vremenu in pomanjkanju elektrike. Plane je postavljalo Republiško združenje za gradbeno industrijo, priprojeni so bili za mehanizirane obrate. V druge okraje so izvažali zidake in votlake, strešno opeko pa so zaradi stalnega pomanjkanja prodajali samo v ptujjskem okraju. Povpraševanje po izdelkih je bilo dosti večje, kot so jih lahko proizvedli. Široko potrošnjo v okraju so zadovoljevali 90-odstotno. Nujno je bilo treba obnoviti in povečati zastarele sušilnice v obratu v Žabjaku in na novo postaviti sušilnice v obratu v Janežovcih. Tako bi lahko sledili proizvodnji opekarnar z uvedbo novih izdelkov, na primer strešnikov in stropnjakov.⁵²

Leta 1965 je direktor postal Anton Hlupič. Poslovanje v podjetju se je vodilo za oba obrata skupaj, le računovodstvo je zaradi boljše kontrole stroškov ločeno evidentiralo proizvodne stroške surovih izdelkov, končnega prodajnega proizvoda in realizacijo. V obratu v Janežovcih je delo nadzirala obratovodja. Vodil je vso potrebno evidenco za delovno silo in proizvodnjo ter dostavljal vsa potrebna poročila upravi podjetja. Skladišče, prevozni park in delavnice za redno vzdrževanje so bili enotni za oba obrata. Tega leta je bilo v podjetju v povprečju zaposlenih 118 delavcev, od tega 36 v Janežovcih. Še vedno je bilo glede na proizvodnjo zaposlenih precej delavcev. Vzrok za to je bila sorazmerno nizka stopnja mehanizacije v tehnološkem postopku, predvsem v preprostem notranjem transportu polizdelkov. Delavci, zaposleni v opekarstvu, so bili izpostavljeni vremenskim nevarnostim in težjim delovnim razmeram (pri delu s krožno pečjo je bilo 60 °C).

Podjetje je leta 1965 prodalo vse svoje izdelke, kljub znatno povečani proizvodnji. Na trgu je predvsem primanjkovalo strešne opeke. Gradbena podjetja so zmanjšala odjem proizvodov, zasebni odjemalci pa so ga povečali.

V obratu v Janežovcih so izdelovali le zidake. Leta 1965 je bil plan surove proizvodnje dosežen 103-odstotno, plan žgane proizvodnje pa 100-odstotno. V tem letu je bil narejen korak naprej v proizvodnji (v primerjavi z letoma 1963 118 % in 1964 112 %) ter dosežen večji odstotek čistega dobička.

Leta 1974 (7. maja) se je organizacija znova spremenila. Po zakonu o registraciji in formiranju delovnih organizacij se je moralo podjetje konstituirati kot delovna organizacija. Novo ime podjetja je bilo: Opekarniško podjetje MAP Maribor, o. sol. o., TOZD Opekarna Ptuj s sedežem v Žabjaku. Predmet poslovanja je bilo: 1. izdelovanje vseh vrst opeke na industrijski način, 2. dostava opečnih izdelkov po želji kupca na določeno mesto s transportnimi sredstvi podjetja, 3. proizvodnja točkovno varjene armature za stropne nosilce, 4. proizvodnja montažnih elementov na osnovi opeke in armiranega betona, 5. trgovanje na malo in veliko z gradbenim materialom, in sicer z opečnimi izdelki, cementom, mavcem, apnom, cementnimi izdelki, kovinskimi proizvodi za gradbeništvo, lesom in lesnimi izdelki.

Direktor podjetja je bil še vedno Anton Hlupič. Oba obrata podjetja sta samostojno vodila realizacijo, plan proizvodnje, stroške poslovanja, dohodek in osnovna sredstva. Obrat v Janežovcih je še vedno vodil obratovodja.

Leta 1976 se je podjetje združilo z Opekarno Košaki iz Maribora v Opekarniško podjetje MAP Maribor, o. sol. o., z dvema TOZD-oma, in sicer Opekarno Ptuj, o. sol. o., in Opekarno Košaki, o. sol. o. Združitve je bila zavestna odločitev in posledica referendumov obeh kolektivov v smislu boljšega nadaljevanja gospodarjenja. Osnovni cilji so bili: delitev dela in ožja specializacija proizvodnje, enoten nastop na tržišču, skupna analiza trga, skupna razvojna politika, ki ne ovira proizvodnih programov obeh partnerjev, pocenitev proizvodnje in izboljšanje tehnoloških postopkov, ustvarjanje nove proizvodnje in preusmeritev neustrezne proizvodnje. Oba TOZD-a sta delovala popolnoma samostojno. Skupne službe so opravljale tista dela, ki so bila v interesu obeh podjetij, nikoli pa niso smele negativno vplivati na drugi TOZD.

Leta 1976 je število zaposlenih glede na prejšnje leto nekoliko padlo (5 delavcev manj), vseh zaposlenih pa je bilo 153. Na manjše število zaposlenih so vplivale večje delovne izkušnje zaposlenih. Podjetje je zaposlovalo predvsem delavce iz Slovenskih goric (60 % vseh zaposlenih). S tem so skušali vplivati na večje število zaposlenih iz najbolj ogroženih predelov občine, vse to pa se je negativno odražalo v strokovni usposobljenosti zaposlenih, ki so bili pretežno prekvalificirani oziroma nevalificirani delavci. Sodobna tehnologija pa je zahtevala vedno bolj popolnega, strokovno usposobljenega proizvajalca, kar so skušali nadomestiti z dodatnim šolanjem in tečajji.

Proizvodnja se je glede na leto 1975 povečala pri opečni proizvodnji za 38,6 %. Problem v izdelovanju opeke so bile predvsem neustrezne prodajne cene in dajatve samoupravnim skupnostim (prispevek za izobraževalno skupnost, za raziskovanje, za srednješolski center, vodni prispevek in drugo). Neurejeni so bili odnosi med prodajnimi pogoji v opekarstvu, zrasle so cene tehnoloških goriv in električne energije. Ker so se preusmerili na montažne in polmontažne elemente, so kljub močni konkurenci na tržišču dosegli solidne rezultate, ki pa še vedno niso bili jamstvo za hitrejši tehnološki razvoj.

Proizvodni plan za leto 1976 je bil za opekarno Žabjak 10.000.000 kosov in so ga presegli za 9,7 %, v obratu v Janežovcih pa je bil plan 3.000.000 kosov in so ga presegli za 4,4 %. Ti porasti so bili daleč nad republiškim povprečjem in so bili med najvišjimi v tej panogi. Podjetje je želelo preusmeriti opečno proizvodnjo v obratu v Janežovcih, kjer je bila proizvodnja najprimitivnejša in zato najbolj vezana na vremenske spremembe. Vodstvo podjetja ni bilo zadovoljno z ostankom dohodka in nenehno neenakomerno rastjo stroškov in družbenih dajatev. Naslednje leto so želeli izkoristiti možnosti za cenejšo in boljše proizvodnjo in maksimalno izkoriščanje kapacitet ter preusmeriti proizvodnjo na montažne sisteme z betonom.⁵³

Leto 1980 je bilo za gospodarstvo dokaj težavno. Izvesti je bilo treba notranje spremembe v proizvodnji, proizvodnjo uskladiti z možnostjo dobav reprodukcijskega materiala (železo, cement), predvsem pa energetskih virov (mazut, nafta). Posledica teh sprememb je bila, da v določenih delovnih organizacijah niso bili v celoti doseženi obsegi proizvodnje. Pomanjkanje železa na jugoslovanskem trgu je povzročilo, da so stroji mirovali 25 delovnih dni, to pa je negativno vplivalo na fizični in finančni uspeh poslovanja predvsem pri proizvodnji nosilcev, ki so predstavljali skoraj 70 % vrednosti celotnega prihodka iz neposredne proizvodnje. Proizvodnja opeke je bila uspešna. Lahko bi bila še boljša, če bi bila zagotovljena konstantna dobava goriv in dane možnosti za rekonstrukcijo za povečanje proizvodnih zmogljivosti, kar bi bistveno pocenilo stroške na enoto proizvoda. Cena energetskih virov se je neprestano večala, in to za 62 %, medtem pa se prodajne cene opekarških proizvodov niso spreminjale v enakem razmerju. Za dosego čim boljših rezultatov je bilo uvedeno triizmensko delo, nepretrgoma tudi ob sobotah, nedeljah in državnih praznikih, tako da so bile strojne kapacitete popolnoma izkoriščene. Kljub tem naporom jim ni uspelo doseči zelenih rezultatov. Proizvodi opekarške panoge so bili podvrženi družbeni kontroli, ki jo je opravljal republiški Zavod za cene. Opekarna je poskušala najti izhod iz težkega gospodarskega položaja z varčevanjem z materialom in energetskimi viri, kar je rodilo pozitivne premike. Večjo pozornost so želeli posvetiti izkoriščenosti materiala in proizvodnih naprav ter večji storilnosti pri delu, zmanjšati izostanke z dela in prekomerne bolniške izostanke, želeli so večjo angažiranost pri delu, potrebna bi bila večja odgovornost slehernega člana kolektiva. Širša družba pa je imela nalogo, da prepove divjanje cen, da ne rešuje ustvarjanja dohodka na račun neupravičene rasti cen, zapiranja trga in podobnih ukrepov. Cene surovin in energije so bile previsoke in neuskaljene s cenami lastnih proizvodov.⁵⁴ Leta 1980 je bilo 157 zaposlenih. Zaradi

⁵¹ ZAP, OLO, leto 1954, šk. 5, ovoj 23, spis 5025.

⁵² ZAP, Služba družbenega knjigovodstva (dalje SDK), Zaključni računi 1953–1980, šk. 12, ovoj 167.

⁵³ ZAP, SDK, Zaključni računi, leto 1976, šk. 165, Opekarniško podjetje MAP Maribor, TOZD Opekarna Ptuj.

⁵⁴ ZAP, SDK, Zaključni računi, leto 1980, Opekarna Ptuj, Poslovno poročilo k zaključnemu računu.

izrednega povpraševanja po opečnatih izdelkih so vse tudi prodali, razen preklad, je pa bila prodaja le-teh za 20 % večja kot preteklo leto. Zaradi stabilizacije v gospodarstvu je podjetje odstopilo od nameravane investicije v proizvodno halo, ki takrat še ni kazala negativnih posledic. Že ob polletju so se bali, da bosta povečanje cen reprodukcijskega materiala in njegovo pomanjkanje zmanjšala povpraševanje po njihovih proizvodih. Obstoj in razvoj sta bila zagotovljena samo tistim podjetjem, ki bi se pravočasno in učinkovito organizirala v smeri večjega uveljavljanja ekonomskih oziroma tržnih zakonitosti.⁵⁵

Obrat v Janežovcih je bil zaprt leta 1981, delavci so se preselili v obrat v Žabjaku. Opekarna Žabjak je še vedno kopala glino v glinokopih v Janežovcih. Občani so se pritoževali, da povzročča odvoz gline hrup, dviguje prah v naselju in da se je zaradi tega poškodovalo cestišče.⁵⁶ Od opekarne sta ostala samo dimnik in del zgradbe, v kateri si je delavec, ki se je vozil v opekarno Žabjak, uredil stanovanje. Del stavbe je obnovil gospod Niko Žgeč, ki je izdeloval lesno galanterijo. Ostale so velike jame, ki niso bile sanirane in so bile za ljudi zelo nevarne.⁵⁷ V teh letih je bilo kar nekaj idej, kaj narediti z obratom v Janežovcih. Na območju obrata so nameravali urediti centralno odlagališče odpadkov.⁵⁸ Potem se je pojavila zamisel o preselitvi opekarne iz Žabjaka v Janežovce. Po besedah direktorja Opte Ptuj, d. o. o., gospoda Marjana Piška bi bila preselitev potrebna, ker je širitev Ptujja opekarno obkročila s stanovanjskimi hišami, potrebna pa je bila tudi tehnološka posodobitev.⁵⁹ Kasneje je občina Destrnik odkupila opustošeno opekarno. Naročila je raziskovanje na področju glinokopov in na globini 800 m so našli termalno vodo s temperaturo 45 °C. Porodila se je ideja o termalnem kopališču.⁶⁰ Ali jo bo občina uresničila, pa še ni gotovo.

Opekarna v Janežovcih je dolgo kljubovala mnogim problemom in se poskušala uveljaviti v konkurenci z večjimi obrati. Tako kot v drugih panogah so se tudi v opekarstvu konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let 20. stoletja začele kazati posledice pomanjkanja materialov in energetskih virov, zastarelih proizvodnih procesov, obrati niso mogli povečati proizvodnje in zato niso konkurirali drugim proizvajalcem. Predvsem obrat v Janežovcih je bil izredno zastarel, produktivnost je bila minimalna, stroški proizvodnje pa zelo veliki. Vprašanje je, ali je bilo obrat mogoče rešiti pred propadom, saj je pomenil reden zaslužek za okoliško prebivalstvo.

VIRI IN LITERATURA

1. Zgodovinski arhiv na Ptuj, Okrajni ljudski odbor 1945–1957.
2. Zgodovinski arhiv na Ptuj, Služba družbenega knjigovodstva, Zaključni računi 1955–1986.
3. Zgodovinski arhiv na Ptuj, Uprava narodne imovine Ptuj 1945–1951.
4. Zgodovinski arhiv na Ptuj, Zaplembe 1945–1959.
5. Martin Česen, Adi Amon, Tehnologija opekarstva, Ljubljana 1976.
6. Ivan Žižek, Opekarstvo Petovione: Rimljani – steklo, glina, kamen. Katalog k razstavi, Ptuj 2004.
7. Časopisi Delo, Večer, mesečnik Občan.

⁵⁵ ZAP, SDK, Zaključni računi, leto 1980, Opekarna Ptuj, Komentar k doseženim rezultatom za I. polletje 1980.

⁵⁶ Občan, glasilo občine Destrnik, leto II, št. 7.

⁵⁷ Občan, leto VI, št. 10.

⁵⁸ Janežovci za naslednje tisočletje, Večer, 28. 9. 1993, leto XLIX, št. 225, str. 11.

⁵⁹ Opekarji se bodo selili, Delo, 11. 10. 2001, XLII, št. 237, str. 7.

⁶⁰ Surovine ni, ker janežovski glinokop ni bil nikoli saniran, Večer, 30. 10. 2001, LVII, št. 251, str. 15.

POVZETEK

Avtorica je želela prikazati zgodovino opekarne v Janežovcih pri Destrniku. Opekarna je nastala julija leta 1948 iz obrata, ki je stal na istem mestu že v stari Jugoslaviji. Obrat je obnovil OLO Ptuj z novim imenom Okrajna opekarna Janežovci pri Ptuj. Na začetku se je spopadala s pomanjkanjem delovne sile, pomanjkanjem materiala, slabim vremenom. Organizacija se je prvič spremenila leta 1950, ko sta se združili opekarni Okrajna opekarna Janežovci pri Ptuj in Ormoške opekarne Ormož v podjetje Okrajne opekarne Ptuj s sedežem v Ormožu. V začetku leta 1952 se je začelo govoriti o osamosvojitvi obrata v Janežovcih predvsem zaradi nerentabilnosti celotnega podjetja, velike oddaljenosti med obratoma (več kot 32 km), kar je oteževalo – če ne celo onemogočalo – kontrolo nad poslovanjem posameznega obrata. Delavski svet Opekarne Žabjak pri Ptuj je dne 18. junija 1954 sprejel sklep, da se obrat Ormoške opekarne v Janežovcih priključi k Opekarni Žabjak z imenom Opekarna Žabjak pri Ptuj, obrat Janežovci. V začetku osemdesetih let 20. stoletja so obrat zaprli.

ABSTRACT

The author presents the history of the brickworks in Janežovci near Destrnik. The brickworks were established in July 1848 at the site of a former Yugoslav factory. The factory was renewed by OLO Ptuj (The County People's Committee of Ptuj) which gave it a new name, namely The County Brickworks of Janežovci near Ptuj. At the beginning it had to deal with the problems of the shortage of manpower and material, and with bad weather. The change of the organisation took place in 1950 when two brickworks, namely the County Brickworks of Janežovci near Ptuj and the Ormož brickworks, joined their powers, into the company of County Brickworks of Ptuj with its seat in Ormož. In the beginning of 1952, the rumours were spread that the factory at Janežovci was going to attain independence, mainly due to the unrewarding activity of the entire company, and also to a great distance between the factories (over 32 km), which aggravated if not even made it impossible to control the functioning of an individual factory. On 18th June 1954, the worker's council of the Žabjak Brickworks near Ptuj reached a decision that the Ormož Brickworks factory in Janežovci will be joined to the Žabjak near Ptuj Brickworks under the name Žabjak near Ptuj Brickworks, the factory of Janežovci. In the beginning of the 1980s the factory was closed down.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Autorin beschreibt die Geschichte des Ziegelwerks in Janežovci bei Destrnik. Das Ziegelwerk entstand im Juli, 1848. Auf dieser Stelle gab es schon im alten Jugoslawien ein Ziegelwerk. Das Werk wurde erneuert und bekam einen neuen Namen „Okrajna opekarna Janežovci pri Ptuj“ (Bezirksziegelwerk Janežovci bei Pettau). Anfangs hatte das Werk Schwierigkeiten mit der fehlenden Arbeitskraft, Material und schlechtem Wetter. Das Jahr 1950 brachte groerken entstand das Bezirksziegelwerk Ptuj mit dem Hauptsitz in Ormož. Anfangs des Jahres 1952 entstanden Gerüchte, dass sich das Werk in Janežovci verselbstständig möchte und zwar wegen der Unrentabilität des ganzen Unternehmens. Der Grund für die unrentable Arbeit war die große Entfernung zwischen den beiden Werken (über 32 Km) und deshalb gab es auch keine richtige Kontrolle über einzelnes Werk. Der Arbeiterrat des Ziegelwerkes Žabjak bei Pettau beschloss am 18. Juni 1954, dass man das Werk in Janežovci dem Ziegelwerk Žabjak anschließt. Der neue Name lautete Ziegelwerk Žabjak bei Pettau, das Werk Janežovci. Anfang der achtziger Jahre des 20. Jahrhunderts wurde das Werk geschlossen.

Monika Simonič Rožkar

“To pa se je
tak fotografiralo,
ka se je Jakob
ali pa Mima
dol pokrila ...”

Monika Simonič Rožkar, univ. dipl. etn.
Pokrajinski muzej Ptuj

UDK 77.041 (497.4 Destrnik): 929 Šilec J.
77.041 (497.4 Destrnik): 929 Krajnc M.

Ključne besede: *fotograf, fotografija, fotograf Jakob Šilc*

“To pa se je tak fotografiralo, ka se je Jakob ali pa Mima dol pokrila ...”

“The Photographs Were Taken When Jakob or Mima Covered Themselves...”

„Da wurde so fotografiert, dass sich Jakob oder Mima zugedeckt hat...“

IZVLEČEK

V članku je predstavljenih trinideset fotografskih plošč, zapuščina fotografa Jakoba Šilca in njegove hčere Marije Krajnc iz Levanjcev. Posnetki so večinoma nastali na območju župnije svetega Urbana pri Ptujju v prvi polovici 20. stoletja. Spoznamo tudi Jakobovo in Marijino življenjsko zgodbo ter čas in prostor, v katerem sta živela in fotografirala.

ABSTRACT

The article presents thirty-three photographic plates, the legacy of the photographers, Jakob Šilc and his daughter Marija Krajnc from Levanjci. The snaps were mostly taken in the area of the St Urban near Ptuj parish in the first half of the 20th century. We also learn about Jakob and Marija's life stories as well as the time and the place in which they lived and took photographs.

SYNOPSIS

Im Beitrag werden dreiunddreißig fotografische Platten, der Nachlass des Fotografen Jakob Šilc und seiner Tochter Marija Kranjc aus Levanjci, vorgestellt. Die Aufnahmen sind hauptsächlich in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts im Gebiet der Gemeinde St. Urban bei Ptuj entstanden. Wir lernen auch die Lebensgeschichte von Jakob und Marija, sowie auch den Zeitraum, in dem sie gelebt und fotografiert haben, kennen.

UVOD

Na enem izmed mnogih slovenskogoriških slemen se proti nebu mogočno dviguje zvonik cerkve svetega Urbana, ki s svojo impozantno lego priteguje pogled tako s ptujske in vurberške strani kakor tudi od Svete Trojice in Svetega Andraža v Slovenskih goricah. Okoli cerkve je gručasto naselje Destrnik, ki je središče župnije, po okoliških slemenih, vmesnih dolinah in ob robu Pesniške doline pa v petnajstih vaseh¹ stojijo raztreseno, v gručah ali v nizu (odvisno od lege) domačije prebivalcev *vrbejske fare*. Gričevje in doline kot pisan mozaik prekrivajo različne zemljiške kategorije: njive, vinogradi, sadovnjaki, travniki in gozdovi.

Prvi vtis, ki ga človek dobi na tako od vseh strani vidno, pestro in razgibano pokrajino, ga privede tudi na misel, da se vpraša: “Le kakšen način življenja se je razvil na tako slikovitem območju?”

Čeprav tudi sama skoraj z domačega okna lahko vsak dan v daljavi opazujem to podobo, sem do nedavna na žalost o tem območju vedela zelo malo. Saj ponavadi je tako, da svet pred domačim pragom slabo poznamo, naše zanimanje je usmerjeno k oddaljenemu, tujemu in “eksotičnemu”. Pred časom pa mi je prijateljica, domačinka iz Destrnika,² v pogovoru po naključju omenila, da je na Destrniku pred nekaj leti obiskala družino, ki hrani fotografske plošče, ki sta jih posnela njihova mama oziroma babica Marija Krajnc, rojena Šilec, in stari oče oziroma praded, Marijin oče Jakob Šilec iz Levanjcev. Plošče si je ogledala, fotografijnin sin Alojz oziroma Slavko pa ji je povedal, kar mu je o tem ostalo v spominu.³ Prijateljica me je vzpodbudila, naj obiščem to in še eno družino, ki sta si v sorodu, in še kaj več izvem in raziščem o tej družinski zapuščini. Vzpodbudo sem z veseljem sprejela in začela raziskovati.

PREDSTAVITEV FOTOGRAFSKIH PLOŠČ FOTOGRAFA JAKOBA ŠILCA IN NJEGOVE HCERE MARIJE KRAJNC TER ZBIRANJE PODATKOV

Pot me je najprej vodila do Cvetke Arnuž na Destrnik, ki je Marijina vnukinja oziroma Jakobova pravnukinja. Zaupala mi je kartonsko škatlo s 27 fotografskimi ploščami, ki jo je pred nekaj leti, ob prodaji hiše, kjer sta živela Marija in Jakob in je tudi sama odraščala, prinesla v svoj dom, kjer živi s svojo družino. Fotografskih plošč sem bila zelo vesela, saj sem se na terenu prvokrat srečala z njimi. Gospa Arnuževa mi je povedala tudi nekaj podatkov, ki jih je po pripovedovanju svojega pokojnega očeta Ivana oziroma Janeza izvedela o svoji babici in pradedku. Poleg fotografskih plošč mi je zaupala tudi nekaj starih družinskih dokumentov (dve notarski pismi oziroma poročni pogodbi, šolsko spričevalo, rojstni list ...), ki so mi, kot se je izkazalo kasneje, pomembno dopolnili, pojasnili in potrdili podatke iz ustnih virov, ki sem jih dobila na terenu, da sem lahko napisala vsaj osnovne podatke o Marijinem in Jakobovem življenju. Kasneje sem v Vintarovcih obiskala tudi njeno sestrično Majdo Graj, ki mi je prav tako zaupala šest fotografskih plošč, ki jih hrani kot zapuščino po svojem pokojnem očetu Alojzu oziroma

¹ Vasi, ki poleg Destrnika še sodijo v župnijo svetega Urbana, so: Desenci, Dolič, Drstelja, Gomila, Gomilci, Janežovci, Janežovski Vrh, Jiršovci (po drugi svetovni vojni se je od te vasi ločil zaselek Strmec pri Destrniku), Levanjci, Ločki Vrh, Placar, Svetinci, Vintarovci, Zasadi in Zgornji Velovlek.

² Ko omenjam “na Destrniku” ali “pri svetem Urbanu”, mislim na širše območje okoli vasi Destrnik oziroma na celotno župnijo svetega Urbana pri Ptujju (ponekod je omenjeno tudi ime Sveti Urban v Slovenskih goricah) in vse vasi, ki spadajo vanjo.

³ O teh fotografskih ploščah je omenjena prijateljica, Jelka Pšajd, kustodinja etnologinja v Pokrajinskem muzeju v Murski Soboti, napisala članek Med njivo in kamero, ki je bil objavljen v Naši ženi, Dediščina, Priloga Naše Zene, leto 7, št. 12, 1999, str. 8–9. Ko je avtorica pisala članek, je bil edini najbližji sorodnik fotografijnje Mime sin Alojz še živ, zato so v njem pomembne informacije iz prve roke, za katere sem bila sama pri svojem raziskovanju prikrajšana.

Slavku. Ob najinem srečanju mi je tudi ona pripovedovala o družini po očetovi strani in o svojih spominih na Jakobovo in Mimino, sedaj že prodano domačijo.

Ko sem si kasneje v pisarni ogledovala fotografske plošče, sem ugotovila, da so med njimi nekatere bolj, nekatere manj poškodovane; nekaj steklenih plošč je bilo prelomljenih, nekatere so bile samo malo odlomljene, na nekaterih pa se je zaradi neustreznega hranjenja (neustrezna toplota, vlaga, mehanske poškodbe) sčasoma začela luščiti emulzija. Izročila sem jih muzejskemu fotografu, ki je iz njih naredil kontaktne kopije⁴ in jih preslikal z digitalnim fotoaparatom, fotografske plošče pa sem vrnila gospe Arnuževi in gospe Grajevi.

Ko sem imela v rokah triintrideset fotografij oziroma kontaktnih kopij fotografskih plošč, ki sem jih dobila na Destrniku, sem se znašla pred izzivom: Kaj naj naredim z njimi? Kako naj se lotim dela? Kaj naj bo cilj mojega strokovnega proučevanja? Kaj osrednji predmet mojega proučevanja, steklene plošče ali kontaktne kopije? Motivi na njih? Čas in prostor, v katerem so nastali? Marijina in Jakobova življenjska zgodba?

Naredila sem zasnovo strokovnega članka, ki sem ga kasneje večkrat spremenila in dopolnila, predvsem zato, ker se je moje znanje oziroma obseg informacij iz dneva v dan širil, deloma pa tudi zato, ker sem se s tovrstno tematiko srečala prvikrat.

Prebrala sem nekaj strokovne literature o tej temi, kot etnologinja pa sem se lotila tudi najpomembnejše metode v naši stroki, to je zbiranja podatkov na terenu.

S triintridesetimi fotografijami v torbi sem obiskala nekaj starejših domačinov v *vrbejski fari*, ki so mi ob ogledovanju fotografij povedali marsikaj zanimivega, čeprav se zaradi oddaljenosti časa, v katerem sta živela Marija in predvsem Jakob, niso več veliko spomnili. Informatorji so bili večinoma generacija Marijinih otrok in se ju spominjajo le kot majhni otroci ali mladostniki. Kljub temu so zame njihove informacije dragocen vir podatkov o njima ter o času in prostoru, v katerem sta živela.

Ko sem imela zbrane vse prej omenjene informacije, ki sem jih dobila pri informatorjih in v različnih virih, sem imela toliko znanja, da sem si v mislih ustvarila zaokroženo podobo o obravnavani tematiki in naredila dokončno zasnovo, ki jo ima članek, ki je sedaj pred vami.

KRATEK ORIS ZAČETKOV FOTOGRAFIJE IN FOTOGRAFIRANJA V EVROPI IN V SLOVENIJI

Začetki fotografije segajo v obdobje konec štiridesetih let 19. stoletja, ko je Francoz Daguerre januarja 1839 v nekem časopisu objavil članek o svojem izumu, ki ga je poimenoval dagerotipija.⁵ Čas dagerotipije je trajal, skupaj z nekaterimi drugimi postopki, ki so bili rezultat drugih izumiteljev, do okrog leta 1860, ko so se uveljavile mokre kolodijske plošče, z njimi pa enotno poimenovanje: fotografija. S pojavom dagerotipije so se prebivalci dežele Kranjske in njene prestolnice Ljubljane seznanili že zelo zgodaj, saj je časopis Carniolia, ki je izhajal v nemščini, že 18. februarja 1839 objavil članek o iznajdbi gospoda Daguerra iz Pariza. V istem časopisu je bil dve leti pozneje, 10. maja 1841, objavljen tudi članek, katerega avtor je omenjal dagerotipijo v zvezi z novim izumom, nastajajočim v Metliki, novica pa je bila povezana z imenom Janeza Puharja, ki je bil po doslej znanih podatkih prvi dagerotipist na Slovenskem, velja pa tudi za izumitelja fotografije na steklo.⁶

Z razširitvijo dagerotipije in nato fotografije z mokrimi kolodijskimi ploščami se je kmalu uveljavil nov poklic: fotograf. Nekateri popotni dagerotipisti in drugi fotografi so se ustalili v določenih krajih in si postavili ateljeje. Že pred letom 1860 je tako nastal pojem ateljejskega fotografa, ko pa so se pojavili tudi amaterski fotografi, to je bilo nekako od 1880 dalje, ko so se na tržišču pojavile tako imenovane suhe fotografske plošče,⁷ pa so ta pojem

⁴ Kontaktana kopija je neposredni odtis negativa, ki ga dobimo s pomočjo posebnega fotografskega postopka (SSKJ).

⁵ L. J. M. Daguerre, ki je nadaljeval Niepceovo delo, je pripeljal postopek do praktične uporabnosti. Dagerotipija pomeni izum, postopek in slike in obsega čas od 1839 do okrog 1860. Slika je pozitív na srebrni plošči ali na posrebreni bakreni plošči oziroma pozitív in negativ obenem, odvisno od kota odbojne svetlobe. Dagerotipijo hitro prepoznamo po mavrično barvitih lisah ob robu slike (oksidacija). Pravilno ohranjena slika je zaščitena s steklom. Ploščica je vložena v vzorčasto blago, baržun, usnje, obdana s kovinskim okvirom ali samo zalepljena, vložena v šatuljico ali tudi ne. Nekatere dagerotipije so srebrno sive, druge obarvane (kolorirano je steklo z notranje strani ali slika sama). Vsako sliko štejemo za redek unikat. Restavratorske posege lahko opravi le strokovnjak. Mirko Kambič, Najstarejši fotografski postopki. V: 150 let fotografije na Slovenskem, katalog razstave, Mestna galerija Ljubljana, Ljubljana, 1989, str. 156.

⁶ Mirko Kambič, Fotografija na Slovenskem. V: 150 let fotografije na Slovenskem, katalog razstave, Mestna galerija Ljubljana, Ljubljana, 1989, str. 12–13.

⁷ Mokri kolodij se je umaknil želatinasti emulziji, ki je ohranila občutljivost za svetlobo tudi v suhem stanju. Mirko Kambič, Fotografija na Slovenskem. V: 150 let fotografije na Slovenskem, katalog razstave, Mestna galerija Ljubljana, Ljubljana, 1989, str. 25.

izenačili s kvalifikacijo poklicni fotograf. Ideal slovenskih ateljejskih fotografov je bila realistična fotografija, v skladu s tedanjimi nazori čimbolj zvesta naravni predlogi. Med motivi so se ob portretu uveljavili še krajina, veduta, žanr, reportažna in dokumentarna fotografija. Ateljejski mojstri so pozneje sodelovali z amaterji, izjemoma celo kot njihovi mentorji, toda hkrati so od njih prevzemali posamezne slogovne in motivne prvine. Repertoar svojih storitev so ponujali v oglasih, svoje stvaritve so opremljali z žigi in napisi ter drugimi podatki, obvezno seveda z imenom mojstra oziroma lastnika ateljeja. V skladu z evropskimi normami so tudi naši ateljejski fotografi izdelovali slike različnih formatov. Fotografski papir je bil tanek, zato so ga lepili na kartonsko podlago, amaterji pa so puščali slike brez trde podlage ali pa so jih lepili v albume oziroma na tanjši raznobarvni papir. Dunajska grafična industrija je po naročilu ateljejev opremljala kartone z besedilom in okrasnimi risbami. Slikovno gradivo, ki je nastalo na Slovenskem do prve svetovne vojne, lahko prav po zaslugi te opreme hitro razvrstimo po imenih fotografov in krajih nastanka. Največ del naših ateljejskih fotografov je ohranjenih v družinskih albumih, marsikaj pa je bilo uničeno med drugo svetovno vojno. Med leti 1859 in 1919, v šestdesetih letih od ustanovitve prvega ateljeja v Ljubljani, je v različnih slovenskih krajih delovala vrsta sposobnih poklicnih fotografov, ki so svoje storitve (portreti, pokrajinski motivi, fotografiranje arhitekture, notranjosti cerkva ...) propagirali v izložbenih omaricah in z oglasi v časopisu. Med imeni poklicnih fotografov, ki so delovali na Slovenskem pred prvo svetovno vojno in zapustili obsežen opus, je tudi Johann Winkler, ki je deloval na Ptujju.⁸

Ko so se konec 19. stoletja uveljavile suhe plošče in preprostejši aparati, je fotografiranje postalo dostopno širšemu krogu ljudi.

FOTOGRAFIJA V ETNOLOŠKI VEDI

Fotografije so za etnologa odličen slikovni vir in dokument, ki je verodostojen posnetek takratne resničnosti in dejanskega stanja ter načina življenja. V njih je sicer tudi nekaj subjektivnega zaradi pogleda z zornega kota fotografa in želje ljudi (če govorimo o portretni fotografiji), da bi bili na fotografijah videti čim lepši, kar pa ne zmanjšuje njihove vrednosti kot etnološkega vira.

Fotografije so lahko za etnologa tudi predmet proučevanja, ko nas zanimajo proces in okoliščine nastajanja fotografij, tehnične možnosti, deloma pa tudi način življenja fotografa kot nosilca fotografiranja ter čas in prostor, v katerem je delal.

V pričujočem članku so fotografske plošče oziroma kontaktne kopije (ali iz njih narejene fotografije), ki so se ohranile kot zapuščina fotografa Jakoba Šilca in njegove hčere Marije Krajnc, predstavljene kot predmet proučevanja, obenem pa tudi kot slikovni vir in dokument, ki pomeni za kmečko okolje, iz katerega izhaja, edinstven, za podeželje zelo redek in bogat vir raznovrstnih informacij.

NEKAJ DROBCEV IZ ČASA IN PROSTORA, S KATEREGA IZVIRAJO FOTOGRAFSKE PLOŠČE, S POUĐARKOM NA OBLAČILNI KULTURI

Fotografske plošče so bile posnete verjetno že na prelomu 19. in 20. stoletja ter v obdobju do začetka druge svetovne vojne. Na tem območju je v omenjenem obdobju živelo večinoma kmečko prebivalstvo, ki se je delilo na več slojev: kmetje, želarji, kočarji in viničarji. Večje kmetije so bile predvsem v vaseh na robu Pesniške doline, po gričevju pa so večinoma živeli želarji, ki so imeli manj zemlje kot kmetje, ter kočarji in viničarji, ki so živeli kot najemniki. Župnija je imela v tem obdobju (konec 19. stoletja in prva tretjina 20. stoletja) okrog 2.800 prebivalcev; viri za leto 1937⁹ navajajo, da je bilo 2.691 prebivalcev, 673 hiš, 576 posestnikov,¹⁰ 79 kočarjev in 15 najemnikov.¹¹ Območje je obsegalo 3.347,30 ha, od tega je bilo 1107,43 ha njiv in vrtov, 874,18 ha travnikov in pašnikov, 122,28 ha vinogradov, 870 ha gozdov, 308,30 ha sadovnjakov in 65,42 ha preostalega zemljišča. Ti podatki potrjujejo, da je bilo kmetijstvo oziroma poljedelstvo glavni vir preživetja. Zanimivi so tudi ustni podatki, ki pravijo, da se je po koncu prve svetovne vojne na tem območju začelo razvijati sadjarstvo, ki mu to območje nudi idealne naravne možnosti za razvoj. S sadjarstvom so se začeli ukvarjati predvsem želarji, ki jim je prodaja sadja prinesla lepe

⁸ Mirko Kambič, Fotografija na Slovenskem. V: 150 let fotografije na Slovenskem, katalog razstave, Mestna galerija Ljubljana, Ljubljana, 1989, str. 18–22.

⁹ Leksikon Dravske banovine, Ljubljana, 1937.

¹⁰ Mednje so šteti kmetje in želarji.

¹¹ Kot najemniki so verjetno mišljeni viničarji.

dobičke, zato se je njihov življenjski standard precej izboljšal. Omenjeni razvoj so vzpodbudile trgovske oziroma gospodarske povezave med novonastalima državama Kraljevino Jugoslavijo in Republiko Češkoslovaško. Okrog leta 1938 naj bi po ustnih virih s tega območja na Češko izvozili okrog 150 vagonov sadja, predvsem jabolk in tudi hrušk, ter nekaj vagonov češenj. Za dobljeni denar so želarji začeli od kmetov, za katere takrat niso bili najbolj ugodni časi, v Pesniški dolini kupovati zemljo oziroma travnike. Zanimivo je tudi pričevanje domačinov, ki se spomnijo, da so imele večje kmetije hlapca in deklo, nekateri celo več, ki so jim pomagali pri delu na kmetiji. Če ni bilo domačih otrok, so ponekod imeli tudi pastirja. Veliko dekel je v te vasi prišlo iz Haloz. To so bila mlada dekleta, ki so končala osnovno šolo. Na kmetiji so živela po nekaj let, da so si kaj zaslužila. Z denarjem so si kupovala predvsem obleko in čevlje, kasneje, ko so že razmišljala o prihodnosti, pa tudi kakšen pripomoček za gospodinjstvo. Čez nekaj let so se zaljubila in "šle kot mlade lastovice iz gnezda", kot je slikovito pripomnil domačin in nadaljeval: "Dekla je bila pri hiši le tri, štiri leta, potem se je zaljubila, pa je že šla. Ko je bila stara 17, 18 let, je že šla kot lastovica iz gnezda. Oblekla se je, pa porihkala, ljubezen je nastopila, pa je šla. Gospodar je šel po drugo. Tako je teklo življenje. Nekateri so se poročili na želarijo, druge so postale kočarke ali viničarke." Največ kočarskih in viničarskih družin je namreč nastalo prav iz dekel in hlapcev. Za primerjavo je zanimiv podatek, da so dekleta in hlapci v tridesetih letih 20. stoletja na leto zaslužili 1.100 din, pri boljših gospodarjih tudi 1.200 din. Za ta denar so si kupili obleko; malo boljša ženska obleka je stala 300 do 350 din, torej je dekleta na leto zaslužila samo za tri obleke. Moška obleka je v istem obdobju stala od 250 do 300 din in več. Ponekod so od gospodarja dobili tudi tri pare čevljev in še kakšno darilo.

Oblačilni videz, torej obleka, je bil zelo pomemben. Med kmečkim prebivalstvom je obleka kazala premoženjsko stanje, pa tudi človekov značaj oziroma nekatere značajске poteze: redoljubnost, skrbnost, temperament in še kaj. Fantje so si v nedeljo pri cerkvi ali ob kaki drugi slovesnosti ogledovali dekleta, kako so bila oblečena, pa tudi dekleta so rada pogledala za lepo urejenimi fanti. V tistem času so bila industrijsko sešita oblačila dražja, kot če so si ljudje blago kupili in jim je obleko sešila šivilja ali krojač. Domačini pri Urbanu so metrsko blago kupovali v trgovini z mešanim blagom na Destrniku in na Ptuju. Spominjajo se, da so bile na Ptuju najbolj znane tri ali štiri trgovine, kjer so kupovali blago: trgovina Havlek, v kateri so najraje kupovali Haložani, Zavrnik, v kateri so kupovali večinoma meščani, Cvikl in Lenart, kjer so kupovali Slovenskogoričani. V okolici Destrnika je med vojnami živelo kar nekaj šivilj: Anica Zlatič v Velovleku, Jerica Horvat, Ivanka - Hanika Hedl, Terezija Markež, po domače Kolmečova Trezika iz Svetincev,¹² Hujkova iz Podvincev in neka šivilja Altova. Verjetno jih je bilo še več, vendar se domačini njihovih imen ne spomnijo več. Nekateri med njimi so se šiviljske obrti učile pri mojstricah v Gradcu. Čez nekaj let so se same kot izučene mojstrice vrnile domov. S seboj so prinesle kroje iz meščanskega okolja. Ker so doma šivale za kmečke ljudi, so jih poenostavile in obleke sešile iz manj kakovostnega blaga, saj si boljšega kmečki ljudje niso mogli privoščiti. Pri njih so se učila šivati tudi mlada dekleta. Tako se je širilo znanje šivanja.

Slika 1: Jakob Šilec (s svojimi starši?) v uniformi avstrijskega uradnika (davčnega izterjevalca?), fotografirano konec 19. ali v začetku 20. stoletja. Foto: Jakob Šilec ali s pomočjo samosprožilca (?).

(To je najstarejša fotografija v proučevani družinski zapuščini; fotografska plošča se ni ohranila. Če je bila posneta z Jakobovo kamero, potrjuje domnevo, da je bil Jakob eden izmed prvih, ki je imel na obravnavanem kmečkem območju že na prelomu 19. in 20. stoletja svojo kamero.)

¹² Po poroki ni več šivala; poročila se je z nekim Gregorčcem.

Domačinka, rojena leta 1922, se spominja: "Mladin diklinan nan je obleka dosti pomenila, samo ka smo si ne mogli dosti privoščiti. Mi smo meli pri kmeti ogon zemle, ka smo si posadili kromper. Potlan si hodo na delo za tisto, dvanajst dni za štiri redi. V jeseni smo ga pobrali, pa ga odali pri neken nemšken trgovci na Ptuji. S tistin sen se oblekla potli. Včasik smo dikline tak malo kan letele, ka smo se kej zmenile. Največ smo se pogovarjale o oblekah, ne pa o dečkih. Zgučale smo si, ka de si kera dala zašiti pa kak, včasik je kera povedala vün, včasih pa tüdi ne." Kot mlado dekleta je nosila že bolj ozka, gladka, čez kolena segajoča krila, s kakšno gubo ob strani. Bluze so bile rahlo oprijete, imele so dolge ali do komolcev segajoče rokave, ki so bili na ramah včasih bolj, včasih manj nabrani. Takim bluzam so rekli *kafura*. Nedopustno je bilo nositi kratke rokave ali celo bluze brez rokavov. Okoli pasu so vedno, tudi k maši, nosile *atlasni firtoh na rüče* (preden so šle k maši, so ga oprale in zlikale). To je bil naprsnik, krojen predpasnik iz črne atlasne svile, segajoč malo čez polovico krila, spodaj polkrožno zarobljen, čez rame so bile naramnice, ki so bile na hrbtu prekrizane in z gumbom pripete k pasu predpasnika. Domačinke se spominjajo, da so dekleta pri maši kar tekmovala, katera bo imela v rokah lepši in bolj dišeč šopek in kateri se bo *atlasni firtoh* bolj svetil, saj so to fantje pri dekletih radi pogledali. Pozimi so čez bluzo nosile kratke jakne iz debelejšega blaga – *štofa*, okoli pa so si ogrnile pleteno ogrinjalo sivih, rjavih ali črnih odtenkov, ki so mu rekli *štrekani tihl* in so ga do druge svetovne vojne lahko kupili v trgovini, potem pa ne več, zato je začel počasi izginjati iz oblačilne kulture. Ko so deklice stopile iz šole, so že nosile židani robec oziroma ruto, ob navadnih dnevih pa navadno bombažno ali platneno ruto, ki so jo pred nedeljsko mašo oprali, posušili in poštirkali. Nekoč je bilo namreč zelo pomembno, kako lepo je stala ruta oziroma kako skrbno si jo je deklica ali ženska zvezala.

Starejše ženske so v obdobju med obema vojnami hodile oblečene bolj "starinsko",¹³ kar je pomenilo, da so nosile daljša, do gležnjev segajoča nabrana krila in oprijete bluze oziroma kafure, medtem ko so dekleta in mlajše ženske nosile krajše in bolj ozko krojene obleke ali krila.

O moških in otroških oblačilih se informatorji niso veliko spomnili.¹⁴ Omenili pa so, da so imeli skromna obučala. Otroci so poleti hodili večinoma bosi, prav tako tudi odrasli iz revnejših družin. Čevlje so jim iz domačega svinjskega, "ta boljše" pa iz govejega usnja, ki so ga nosili strojit večinoma v usnjarno k Sveti Trojici v Slovenskih goricah, izdelovali domači čevljarji – *šoštari*, ki so hodili k hišam na *štero*, kupovali pa so jih tudi na sejnih na Ptuju.

ŽIVLJENJSKI ZGODBI FOTOGRAFA JAKOBA ŠILCA IN NJEGOVE HCERE MARIJE KRAJNC

Jakob Šilec, ki so mu domačini rekli Köšov Jakob, in njegova hči Marija Šilec, poročena Krajnc, ki so jo poznali pod imenom Köšova Mima ali Küška, sta živela ob koncu 19. stoletja oziroma v prvi polovici 20. stoletja. Spomin še živečih informatorjev, domačinov iz Destrnika, v to obdobje (pred okrog letom 1930) ne sega ali pa imajo (za obdobje med vojnami) le bežen spomin, saj so bili takrat otroci oziroma mladostniki. To je vzrok, da o Jakobovem življenju ne vemo veliko, nekaj več pa so povedali o Mimi. Da sem lahko o vsakem napisala vsaj kratek življenjepis, podkrepljen z nekaj letnicami in pomembnimi podatki iz njunega življenja, so mi bili v pomoč ohranjeni dokumenti, ki sem jih dopolnila z ustnimi viri.

Jakob Šilec se je rodil leta 1870 materi Neži in očetu Alojzu Šilcu, posestnikoma iz Ločkega Vrha v župniji svetega Urbana. Do leta 1901, ko se je poročil z Ivano Lenart, hčerko Katarine in Franca Lenarta, posestnikov iz Levanjcev, in se preselil na ženin dom, nisem dobila nobenih pisnih podatkov. Po ustnih virih naj bi se na Dunaju izšolal za davčnega izterjevalca. To potrjuje tudi dokument (pismo) iz leta 1906, ki ga je Jakob naslovil na Predsedstvo cesarsko-kraljeve deželne finančne uprave v Gradcu, v katerem prosi, da bi ga ponovno vzeli v službo davčnega izterjevalca, ki jo je v Šoštanju (Schönstein) in na Ptuju (Pettau) opravljal med letoma 1901 in 1905, vendar jo je zaradi neutemeljenih oziroma lažnih klevet izgubil. Ali je službo ponovno dobil ali ne, ne vemo. O obdobju, ko je bil na Dunaju, da si je pridobil znanje za davčnega izterjevalca, ne vemo ničesar, iz dokumenta, datiranega 2. avgusta 1906, pa lahko sklepamo, da je bil na Dunaju že pred letom 1901, ko se je poročil z Ivano. Kdo mu je pomagal, da je prišel na Dunaj, kako dolgo je bil tam, kje je stanoval, kako dolgo se je izobraževal in s čim vse se je tam ukvarjal in preživljal, ne vemo. Po ustnih virih nam je znano le to, da "se je

¹³ Ta izraz so za opis obleke pri od sebe starejših ženskah uporabljale informatorke, ki so bile takrat še deklice in se jim je zdelo, da so starejše ženske "starinsko" oblečene.

¹⁴ Čeravno so fotografije, ki so vključene v tekst, črno-bele, so odlični vir informacij oziroma pokazatelj oblačilne kulture, zato si lahko ob njih ustvarimo prvi vtis tudi o moški in otroški obleki v obravnavanem času in prostoru.

na Dunaju honorarno zaposlil pri obrtniku za izdelovanje instrumentov”.¹⁵ Obrtnik je verjetno izdeloval trobila, saj je znano, da je Jakob kasneje, ko je bil že v pokoju in je živel v Levanjcih, verjetno za tega obrtnika sestavljal trobila, za katera je sestavne dele dobival z Dunaja.

Leto dni po poroki, natančneje 15. 12. 1902, se je v Levanjcih Ivani in Jakobu rodila hči Marija. Tudi o njenem otroštvu oziroma mladosti ne vemo veliko. Iz ohranjenega šolskega naznanila oziroma spričevala, ki ga je izdala Štirirazredna splošna ljudska šola pri Svetem Urbanu, je razvidno, da je Marija začela obiskovati to šolo 5. 11. 1909 in da je 30. 8. 1912 uspešno končala drugi razred. V rubriki “podpis staršev ali njih namestnikov” je v prvih treh četrtletjih podpisan oče Jakob Šilec, za zadnje četrtletje pa ni nobenega podpisa. Ti podatki so zanimivi, saj naj bi po ustnih virih Marija začela obiskovati šolo pri Svetem Urbanu, nadaljevala in končala pa naj bi jo v Leobnu oziroma na Dunaju v Avstriji, kamor se je preselila k svojemu očetu ali pa sta tja odšla skupaj. V Šilčevi družini se je namreč aprila leta 1911 zgodila tragedija: v požaru, ki je zajel domačijo, sta bili žena oziroma mama Ivana in njena mama Katarina Lenart,¹⁶ ki je živela z njimi, tako opečeni, da sta kasneje v ptujski bolnišnici umrli. Zgorela je skoraj cela hiša, po ustnih podatkih pa požar ni poškodoval sobe, v kateri je bila Jakobova delavnica. Iz pisnih podatkov¹⁷ domnevam, da sta Jakob in Marija po požaru v Levanjcih ostala najmanj tako dolgo, da je Marija končala drugi razred šole, ki ga je začela obiskovati jeseni leta 1911, potem pa sta se morda konec poletja ali jeseni 1912 preselila v Leoben, da je Marija tam začela obiskovati tretji razred. Zakaj se je Jakob odločil, da odide iz Levanjcev v tujino? Ali ni imel denarja za obnovo pogorele domačije, ker po letu 1905 ni več dobil službe davčnega izterjevalca? Je hotel ubežati neprijetnim dogodkom, ki so se zgodili? Kaj se je v letih, ko sta bila Jakob in Marija v tujini, dogajalo z domačijo? Je bila prazna? Kdo je skrbel za kmetijo, hranil živali, obdeloval zemljo? Kako sta naslednja leta preživela Jakob in Marija? Kako dolgo sta živela v Leobnu in kaj je tam počel Jakob? Kdaj sta se preselila na Dunaj in s čim se je tam ukvarjal Jakob? Je bil zaposlen pri obrtniku, ki je izdeloval trobila in pihala? Katero šolo je obiskovala Marija in katerega leta jo je končala?¹⁸ Na ta vprašanja ne vemo odgovorov. O tem obdobju nam je znan le ustni podatek, ki pa je nekakšen ključ za celotno pričujočo raziskavo; Marijin sin Alojz je namreč dejal,¹⁹ da “je dedek Jakob že na Dunaju kupil fotoaparatus oz. kamero in začel fotografirati. Ko je opazil, da ima hči Marija veselje in spretno roko za ravnanje s “kamero”, ji je predal aparat in kupil material za razvijanje fotografij.” To naj bi bilo glede na zgornje domneve nekako v obdobju med letoma 1911 in 1920 ali 1921,²⁰ saj je Alojz med drugim povedal tudi to, da “je dedek Jakob na Destrniku leta 1920 ali 1921 ustanovil pihalno godbo, ki je delovala do začetka druge svetovne vojne in katere kapelnik je bil”. Ta trditev pa je v nasprotju z drugim ustnim oziroma rokopisnim virom,²¹ ki trdi, da je godbo pri Svetem Urbanu ustanovil Martin Simonič (rojen 1849, umrl 1935). Zagotovo pa je, da obstaja fotografska plošča oziroma fotografija, na kateri je godba na pihala z Destrnika in na kateri so informatorji – domačini prepoznali Jakoba Šilca in Martina Simoniča. Glede na letnice rojstva oziroma Jakobovo in Martinovo starost lahko domnevamo, da bi lahko bila fotografija posneta okrog leta 1920 (ali nekaj let kasneje), ko sta se Jakob in hči Marija verjetno po koncu prve svetovne vojne vrnila v rodne Levanjce.²² Naslednji verodostojni podatek, ki je bil omenjen že prej, je namreč notarsko pismo oziroma ženitna pogodba iz leta 1924, ko se je Marija poročila z Rudolfom Krajncem iz Trnovskega Vrha, ki se je po poroki preselil na njen dom v Levanjce. To potrjuje, da sta se Marija zagotovo, verjetno pa tudi oče Jakob, v začetku dvajsetih let 20. stoletja vrnila v Levanjce. Verjetno sta po svojem prihodu domov v Levanjce z

¹⁵ Ta podatek je kolegici Pšajdovi dal Jakobov vnuk Alojz in je zapisan v prej omenjenem članku. V nadaljevanju bo navedenih še nekaj podatkov o Jakobu, ki jih je prav tako povedal Alojz in jih ne bom posebej citirala.

¹⁶ V Mrliški matični knjigi 1901–1913 Ptuj – svetil Jurij, ki jo hrani Škofijski arhiv Maribor, sem našla podatek, da je Katarina Lenart umrla 20. 4. 1911, stara 75 let, njena hči Ivana Šilec, stara 32 let, pa tri dni kasneje, torej 23. 4. 1911.

¹⁷ Zgoraj omenjeno šolsko naznanilo oziroma spričevalo. Ohranjen pa je tudi dokument, notarsko pismo oziroma ženitna pogodba, izdana 21. 5. 1924, ko sta se poročila Marija Šilec iz Levanjcev in Rudolf Krajnc iz Trnovskega Vrha. Ob podpisu omenjene pogodbe so bili poleg ženina in neveste navzoči tudi ženinovi starši, oče Jožef in mati Helena Krajnc, posestnika v Trnovskem Vrhu št. 59, in nevestin oče Jakob Šilec iz Levanjcev. V njem je med drugim omenjeno, da je “Marija Šilec leta 1911 s prisojilom dobila več zemljišč oz. parcel, njen oče Jakob, pa odstopi od svoje hasnovanjske pravice do četrtega dela iz prisojilne listine 16. 11. 1911”. Iz teh podatkov je razvidno, da je bila omenjenega leta posest, katere lastnika sta bila od poroke dalje, torej od leta 1901, Ivana in Jakob Šilec, razdeljena zaradi smrti enega od partnerjev, torej žene Ivane.

¹⁸ V tem obdobju so tudi zunaj Slovenije kot podružnice delovale družbe svetega Cirila in Metoda. Imele so vlogo kulturnega in narodnoozaveščevalnega središča med Slovenci, ki so živeli v tujini. Njihova naloga je bila tudi ustanavljanje zasebnih vrtcev in osnovnih šol. Leta 1913 jih je bilo 284 z 18.224 člani. Družba je med drugim delovala tudi v Leobnu in na Dunaju. (Ilustrirana zgodovina Slovencev, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1999, str. 263). Je morda tudi Marija v Leobnu in na Dunaju obiskovala osnovno šolo, ki jo je ustanovila omenjena družba?

¹⁹ Glej omenjeni članek avtorice Jelke Pšajd.

²⁰ To je bilo nemirno obdobje pred prvo svetovno vojno, med njo in nekaj let po njej, ki sta ga Jakob in Marija verjetno preživela v Leobnu ali na Dunaju.

²¹ Rokopis Saša Simoniča iz Vintarovec, ki zbira podatke o pihalni godbi na Destrniku. Je potomec Martina Simoniča. Tudi njegov dedek Otmar in oče Dušan sta igrala v destrniški pihalni godbi.

²² Fotografijo bi lahko posnela Marija.

v tujini prisluženi denarjem obnovila domačijo, saj je na Marijini in Rudolfovi poročni fotografiji iz leta 1924, posneti na domačem dvorišču, v ozadju že videti novejšo, z opeko krito streho.

Sledi obdobje, za katerega je znanih že več podatkov, nekaj letnic in čedalje več ustnih virov. Informatorji so namreč generacija Marijinih otrok, zato njihov spomin že sega v to obdobje.

Neki domačin se Jakoba in Marije spominja takole: “Gospod Šilec, ali po domače Kōšov Jakob, je bil v svojem času v domači vasi in tudi pri Urbanu poseben mož. Bil je sposoben in prosvetljen in je pustil za seboj za domačo župnijo bogato zapuščino. Ljudje so ga spoštovali in cenili, našli pa so se tudi taki, ki so mu bili nevoščljivi. Za gospoda župnika, župana, učitelja in druge domačine, ki so cenili njegove sposobnosti, je bil avtoriteta, saj je veliko naredil na področju kulture. Sam se ga spomnim nekako od leta 1936 dalje, ko sem pričel mimo njihove hiše hoditi v šolo. Z njegovim vnukom Alojzom sva bila sošolca in prijatelja. Kōšov Jakob je bil višje rasti, njegova drža je bila rahlo nagnjena naprej, bil je sivolas, ni bil plešast, imel je lepe, dolge, navzgor zavihane brke. Ko je v nedeljo šel k maši ali na kakšno drugo svečanost, mu v Levanjcih ni bilo para; posebno otroci smo občudovali njegov lepo krojeni lajbič z zlatimi gumbi, na katerem je imel pritrjeno verižico z uro in ‘cilinder’. On je dal nekaj na svojo ‘osebnost’! Tako je bilo le ob pomembnih dnevih, v vsakdanjem življenju pa ni izstopal od drugih. Še v tem času, ko se ga jaz spomnim,²³ je fotografiral in delal fotografije ter popravljal ure in instrumente. Od starejših sem slišal, da je že pred prvo svetovno vojno fotografiral in sam izdeloval fotografije. Za tisti čas je bilo to za Levanjce in Vrbejsko župnijo nekaj posebnega. Poslikal je skoraj vsako gostijo in pomembne dogodke v kraju in župniji. Ko smo se otroci mimo njihove hiše vračali iz šole, smo se skoraj vsak dan ustavili, ker je bila tam muzika. Jakob je poleti zunaj popravljaj instrumente, ki smo si jih otroci z zanimanjem ogledovali in ga poslušali. Pihal je vanje, poskušal, če delujejo, in jih uglaševal. Tudi ko smo otroci poleti doma zunaj sedeli, smo ga radi poslušali. Otrokom pa nam je bila še posebej zanimiva njegova soba, zadnja hiška, ki je na srečo požar ni dosegel, saj bi bilo drugače njegovo življenje uničeno. Na stenah so visele razne slike, kipi, fotografije, instrumenti in ure. Na mizi so bili majhni izvijači in drugo orodje, ki ga je rabil za popravilo ur in instrumentov. V sobi je bilo tudi veliko drugih zanimivih predmetov in debele knjige z usnjenimi platnicami ter kovanimi robovi in vogali platnic. To je bila samo njegova soba, ki je bila delavnica, kjer je popravljaj ure in instrumente in hkrati njegov bivalni prostor, v katerem je preživel večino časa. Spominjam se tudi, da smo ga večkrat videli ali srečali, ko se je z basom vračal proti domu. Pri vrbejski pleh muziki je namreč igral bas. Poleg pihal in trobil pa je vedel popraviti tudi tamburice in violine: zamenjal je strune in jih oglasil in zalepil, če je bilo potrebno. Popravil je tudi kakšno harmoniko, vendar redko. Muzikanti na vasi so bili srečni, če so s svojim igranjem na poroki, košicnbalu, ko so luščili bučnice, ali ko so ličkali koruzo, pa za fašenk, ko so si sosedje pri nekom naredili ples in na hišnem plesu ali balu, zaslužili kakšen dinar. Če se jim je instrument pokvaril, so ga nesli h Kōšu, da ga je za mali denar popravil. Tu okrog je bil edini mojster, ki je vedel popraviti instrumente na strune, trobila in pihala. Otroci pa smo nestrpnno čakali dan, ko je imel gospod Kōš rojstni dan ali god. Spominjam se, da je bila pred hišo velika lipa, okoli nje pa miza in klopi. Ob njegovem prazniku so se pod lipo zbrali muzikanti, ki so igrali na razne instrumente. Praznovanje je trajalo ves popoldan. Igrali so mu, ker so ga cenili, ker je bil mojster. Imel je majhen vinograd, zato je bilo vino vedno na mizi. Vaščani niso hodili k njemu kar tako na klepet, le če se je pokvarila ura, če se je kdo prišel fotografirat ob posebni priložnosti, in če se je kje našel še kakšen zlatnik. Gospod Kōš je bil namreč zelo spreten gospod, ki je znal trgovati tudi z zlatom. Avstro-ogrška monarhija je v drugi polovici 19. stoletja izdala zlate kovance, ki so bili v obtoku, ko pa se je bližala prva svetovna vojna, so jih vzeli iz obtoka in jih zamenjali z navadnimi kovanci. Kdor je zadržal zlate kovance, je imel kasneje ‘bogastvo’, saj so imeli visoko ceno. Gospod Kōš ve to kupiti, ve to prodati ali predelati; doma je topil zlato, imel pa je tudi stalne kupce, ki jim je prodajal zlato. Če se je pri kateri hiši našel kakšen zlatnik, so ga nesli k njemu, saj je zanj plačal več kot banka, denar pa so dobili na roko, kar je bilo za ljudi zelo pomembno. Imel je malo posestvo, želarijo, dva, tri hektarje zemlje, dve, tri krave, nekaj prašičev, vendar se za kmetovanje ni zanimal. Za kmetijo je v začetku skrbela žena in njena mama, ki je živela z njimi, po njuni smrti pa hčerka Mima, kasneje tudi njen mož Rudolf. Jakob je bil zelo vljuden mož, ki se ni izpostavljaj in tudi ni veljal za vaškega posebneža, temveč je bil med ljudmi priljubljen. Dobro sem poznal tudi Marijo oz. Kōšovo Mimo, kot so ji rekli domačini. Bila je pridna, delovna ženska, očetovega značaja. Z možem Rudolfom sta imela hčerko Zinko in sinova Alojza in Ivana.²⁴ Živeli so na mali želariji. Družina je bila urejena. Marija in njen mož Rudolf sta si bila dobra. Mima se po zunanem videzu oz. oblačenju in načinu obnašanja ni razlikovala od ostalih žensk v vasi. Tudi po načinu življenja ne. Bila je skromna, skrbela je za družino in delala na njihovi želariji. Ženske v vasi so jo sprejele kot sebi enako. Bila je prijazna in je z vsakim rada poklepetala. Po svojem očetu Jakobu pa je podedovala nekaj, kar jo je

²³ Rojen je bil leta 1870, torej je bil konec tridesetih let 20. stoletja star okrog 65 ali 70 let.

²⁴ Hčerka Zinka je bila rojena leta 1927, Alojz oziroma Slavko leta 1929, Ivan oziroma Janez pa leta 1935. Dne 5. oktobra 1926 leta se jima je rodil sin Stanko, ki pa je na žalost čez nekaj dni, 11. oktobra, umrl. Ta podatek sem našla zapisan na hrbtni strani stare družinske fotografije.

vzpodbudilo, da je poleg gospodinjstva in dela na kmetiji morala početi še nekaj drugega. Od drugih žensk se je razlikovala po tem, da je bila fotograf. Vsi ljudje tod okoli so jo poznali, tako kot njenega očeta Jakoba. Imela je leseno ohišje, da se je tam notri skrila.²⁵ Poleg fotografiranja je delala tudi vence iz svežih rož; ljudje so vedeli - če je kdo umrl, so šli k Kōšovi Mimi, ona je naredila venec, napisala je tudi trak s posvetilom in fotografirala pogreb, če so jo prosili. To dvojje je bilo njen hobi zraven družine in dela na gruntu. Mož ji je pri tem pomagal; če je bilo potrebno, ji je prinesel zelenje za vence, če je šla kam fotografirat, je namesto nje kaj postoril in podobno. Mima je imela doma na vrtu poleti veliko rož, tako kot tudi druge kmečke in želarske gospodinje. Na oknih pa so imele visoke pelargonije, ki so cvetele celo leto, poleti zunaj, pozimi pa za okni. Če je kdo umrl, so jih potrgali in prinesli Mimi, da je iz njih naredila venec. Poznali so jo tudi izven meja domače župnije, zato je delala vence tudi za pogrebe v sosednjih župnijah. Njeni venci so bili lepi, cena pa ni bila previsoka. Najpogosteje je fotografirala birme, včasih tudi prvo sveto obhajilo pri cerkvi, pogrebe, pa na gostijo je rada šla; tam se je rada tudi malo zadržala in poklepetala.²⁶

O Jakobu in Mimi sta veliko zanimivega povedala tudi njuna soseda. Spominjata se, da je Jakob "rad potoval in ni ostal dolgo na enem kraju". Poleg fotografiranja, popravila instrumentov in stenskih ur, odkupa in prodaje zlata je bila prodaja medu dodaten vir zaslužka, saj je imel doma v Levanjih velik čebelnjak. Sosed se spominja, da so otroci zelo radi obiskovali Jakoba v njegovi sobi, saj je imel v njej shranjene lesene posode z medom: "Če si bija priden, te si med dobo. Na žlički. Deca smo rekli. 'Mi smo prišli k Kōši po med, če mate?' Če je ne bilo meda, te si doba tiste pogače, da si jih liza, ka so ostale, če si peš na flejdrmašino med veja." V Jakobovi sobi je ob eni steni stala stara postelja, nad njo pa je visela zidna tapiserija z motivom dveh srnjakov "z glavami skup obrnjenih". Na stenah so visele fotografije muzikantov. Nasproti postelje je bilo majhno okno, nasproti vrat pa miza, na kateri je Jakob popravljaj instrumente in stenske ure. Sosed nadaljuje: "V sobi je meja tudi pank za lotanje pa poliranje. Dostikrat so se po gostijah stepli, pa so se instrumenti spovujgnili pa spovihrali. Kōš je to fse zravna, če pa je načik ne šlo, pa je vün vrez, pa drgoč takši del notri vdela, da se ni videlo, da je kaj popravljeno pa zalotano. V krušni peči ali pa na gašperli je segreva peglo. Meja je kak za kafe kühati male džezvice, ka jih je na tisto vročo peglo dja. V jih je meja nekej, ne ven če ne kositer, ka je vün vleva pa s tistin, ka je skoro rdečo bilo, zaleva tiste nove dele na instrumenti. Potli pa je tisto spolera z nekšo voščenko; takoj je zglada pa spolira. Kōš nan je deci dovola, ka smo gledali, kak je dela, samo reka je: 'Ka se ti nede kej na prste zalepilo!' Deca smo poleg gledali, pa čakali, gda de ti med do. Ali pa si spomna: 'Stric, dejte malo meda!' Take mostače je meja, je pomiga ž jimi, pa smo deca že vedli: 'Zej je Kōš z barusami zmiga, te veš, ka lahko greš!' Deca smo to vedli. V sobi je meja na navadni cimrmansko izdelani stalaži knige. Pa kakše debele knige z ornamentu iz slonovine na platnicah! Rad je čita. Deci nan je reka: 'Bon van nekej prečita!' Kake zgodbe, ka so bile notri, nan je prečita. Jakob je tudi doma vedno nosa ketnco z viuro doli ravno prek po lajbiči. Frtošjače je ne nosa. Gda je kej popravla, si je čez kolena dja neko tkanino, da si je zaščita hlače. Neje hoda oblečeni po kmečko, nikoli, ker je on že meja tisto f sebi, kak more gospod hoditi oblečeni, ker je on negda bija davčni izterjevalec. Bil je take vrste človek. Ne hoštaplar, pač pa je hteja biti na neki način, po obleki, ločeni od ostalega prebivastva. Ljudje so ga obrejtali, ker je veda besedo postafti. Če pa je kumi ne pasalo, pa je reka: 'Boš še moga v šolo malo hoditi ali pa neka prebrati negi!' Jakob je bil zelo razgledani, drugače ne bi bil tako dober pri plehmuziki! Nekateri so mu pomagali pri popravilu instrumentov. Reka jin je: 'Ja, če češ meti nareto, te mi pomagaj! To moreš tak nareti! Če pa boš ga pofora, te pa bova še enkrat razkopala, pa ma drgoč znavi začela delati.' To so stari Šilec rekli. Neje bija odrezav ali pa grobi. Ka pa je reka, je moglo držati."

Tudi na Jakobovo hčer Mimo imata soseda lepe spomine: "Mimo so imeli ljudje radi! Bila je lüšna. Če je le mogla, ki je kej ošpičila. Vice je vedla, pa plesala je. Mlade je vičila plesati na lüšjeji košic, pa gda so perje cejzali. Mima je mela gramofon, še od ateka. To je bila taka veka trompeta, zvočnik, doli pa ena mala kištica pa fedra. Gor je devala plesne plošče, te pa se je pomalen gnalo, ka je feder bila slaba notri. Te pa je enakomerno gnala, te pa si lahko plesa: 'Jedno nogu sim, sim, jednu nogu tam,... Beba, te te rad mam!' Tudi Mimin mož Rudolf je bil zraven. Tudi on je vedel povedati šalo. Samo Mima je bila bol spontana. Z fseh vetrov je fkiup pobirala vice! Mima je tudi slikala s kamero. Lidje so rekli: 'Gremo se k Kūški slikat!' Jakob je bija Kōš, Mima pa Kūška. Mima te je postavila k mizi ali kakemi stoli, ki je ona spopunla tisto sliko, ka bi to reka, ozadjje. Tan si se lahko kcoj postava, pa si se z eno rokoj te maličko prijēja, ka si se lahko te malički naštima. Dikline so prišle lepo zrihtane. Ki je bilo te že bol javno, ka resen diklina pa fant skup hodita, sta se

²⁵ Domačin se Mime spominja še kot otrok, zato se mu je najbolj vtisnilo v spomin, ko se je Mima skrila za leseno ohišje kamere; Jakob in Marija sta verjetno fotografirala z manjšo kamero oziroma mehovko (format fotografske plošče je 9 x 12 cm). "Mehovka je bila lesena kamera z mehonom in črnim platnom, pod katerega se je skrila fotograf, da je skozi leče preveril bodoči posnetek. Ekspoziranje na taki kameri je potekalo tako, da je fotograf z objektivu snel pokrovček in ga spet pokrila, ko je bila fotografska emulzija na plošči dovolj osvetljena." (Ferlež, str. 38)

²⁶ V članek je vključenih tudi nekaj dobesednih pričevanj informatorjev, ki so napisana ležeče. Sogovorniki so mi pripovedovali v mešanici pogovornega jezika in enega izmed slovenskogoriških narečij, ki ga govorijo na tem območju. Da povedano ne bi izgubilo svoje povednosti, jezika nisem spreminjala v knjižni jezik.

oba prišla slikat. Dečki so se bol redko sami slikali. Bolj so se hodila slikat dikline, da so dale slike svojim fantom. One so mele dajatev, dečki pa sliko! Mima je imala leseno stojalo za kamero. Zgoraj je bil nek kovinski del, vijak, da se je dala na njega pritrjena kamera vrteti. Stojalo se je dalo zložiti. Ko je slikala, si je kamero vrtela. Tistemi, ka se je slika, je rekla: 'Nasmete se prosim!' Te pa se je skrila za tistin stojalon, pa prijela en štikl žice, ka je te tisto sprožila. Prej kak je sprožila, je neko steklo notri dala, pa nekaj ven potegnila. Potli je slike razvila v temnici, ka jo je mela v shrambi."

Pri Šilčevih, po domače Kōšovih oziroma pri Krajnčevih, ki so jim sosedje, ko se je tja priženil Rudolf, rekli tudi Ornigovi, so imeli tudi žrmlje, na katere so si sosedje hodili mlet zrnje za moko, in leseno napravo – roliko za luščenje sončničnih semen in ajdove kaše. Sosed se spominja, da so bili Ornigovi zelo dobri sosedje, ki so sosedom radi pomagali, če so rabili kakršnokoli pomoč.

O svojem dedku Jakobu in mami Mariji ter o svojih spominih na obdobje svojega otroštva in mladosti, ko so živeli skupaj, je pred nekaj leti veliko zanimivega povedal tudi Alojz Krajnc: "Dedek je igral pri vrbenski pleh muziki. V godbi so igrali starejši moški. Vaje so imeli ob sobotah popoldan ali nedeljah dopoldan pri nas v Levanjih na dvorišču. Tega se dobro spominjam, ker sem jim moral vedno na dvorišče nositi klopi. Dedek je na Dunaju kupil fotoaparata oz. kamero in začel fotografirati. Ko je opazil, da ima tudi hčerka veselje in spretno roko za ravnanje s kamero, ji je predal aparat, jo naučil fotografirati in izdelovati fotografije. Fotografirala je v glavnem ob nedeljah, saj je imela takrat največ časa. Spominjam se, da so bile pri nas cele vrste, ko so šli ljudje od maše.²⁷ Kamera je bila vedno pripravljena, če ni bilo

Slika 2: Mladenka. Fotografirano verjetno pred prvo svetovno vojno. Foto: Jakob Šilec (?).

Slika 3: Sveta birma. Fotografirano na Šilčevem dvorišču v Levanjih (?) med obema svetovnimaj vojnamaj. Foto: Jakob Šilec (?).

²⁷ Verjetno je ta trditev precej pretirana. Alojz je bil takrat namreč še otrok, ki je dejansko stanje videl nerealno, vendar se mu je takšno vtisnilo v spomin. Ljudje na terenu so mi namreč rekli, da je bilo fotografiranje zanje predrago in si ga niso mogli privoščiti, razen ob posebnih priložnostih.

doma mame, je tudi oče fotografiral, več pa ne. Špajzo smo imeli preurejeno v temnico, v kateri je mama izdelovala fotografije. Okno je bilo zazidano, petrolejka pobarvana z rdečo barvo, pred vrati pa je bil zvonec, da kdo ni ob nepravem času odprl vrat in bi v špajzo prišla svetloba. Mama je vse poslikane dogodke oz. ljudi dokumentirala: številčila si je fotografije in si zapisovala imena ljudi na posameznih fotografijah. Fotografirala je poroke, cerkvene praznike, in druge priložnostne dogodke v domači župniji, pri Sveti Trojici, v Trnovski vasi, pri Svetem Andražu in tudi na Ptujju. Fotografirat se je vozila s kolesom, veliko pa je tudi prepešala. Na dogodke so jo vabili oz. obvestili tudi z dopisnico, na kateri sta bila napisana kraj in čas dogodka, ki bi ga naj fotografirala. Večkrat se je zgodilo, da jo je kdo prosil, da bi kaj fotografirala, ko je bila na njivi. Takrat je odhitela z njive, vzela kamero, fotografirala kar so jo prosili in zopet odhitela nazaj na njivo. Ob večerih so se sosede zbirale pri moji mami, se pogovarjale, pletle in pele, dedek pa jim je včasih na gramofonu predvajal plošče. Mama je sledila fotografskim smernicam. Družila se je z nekaterimi ptujskimi fotografi, enega je celo naučila razvijati fotografije. Na dvorišču pred hišo je imela postavljen 'atelje', kjer je fotografirala. Za ozadje je dodala kakšen kos pohištva, rože. Na dvorišču je fotografirala dopoldan, ker je bilo obrnjeno proti vzhodu, popoldan pa je fotografirala za hišo pod lipo, ki jo je osvetljevalo zahodno popoldansko sonce. Nikoli ni fotografirala v hiši, ker ni bilo primernega prostora. Fotografirala je do leta 1945. Med vojno skoraj ni fotografirala, ker ni imela fotografskega materiala, kar ga je imela, je hranila za nujne primere. Po koncu vojne ji je kamero vzela takratna povojna jugoslovanska oblast, pregledala in zaplenila je tudi fotografije oz. fotografske plošče. Kamero je kasneje dobila nazaj, vendar tako poškodovano, da je bila neuporabna.²⁸

Slika 4: Vojak avstrijske vojske z domačimi. Fotografirano pred prvo svetovno vojno ali med njo na Šilčevem dvorišču v Levanjih (?). Foto: Jakob Šilec (?).

Slika 5: Vojak stare kraljeve jugoslovanske vojske. Fotografirano med obema svetovnima vojnama na Šilčevem oziroma Krajnčevem dvorišču v Levanjih. Foto: Jakob Šilec ali Marija Krajnc.

Slika 6: Zakonca. Fotografirano med obema svetovnima vojnama. Foto: Jakob Šilec (?).

Slika 7: Družina. Fotografirano med obema svetovnima vojnama. Foto: Jakob Šilec (?).

"To pa se je tak fotografiralo, ka se je Jakob ali pa Mima dol pokrila ..."

To je le nekaj utrinkov iz Jakobovega in Miminega življenja, ki so se ohranili v spominu ljudi, ki so ju poznali. Kljub temu da so podatki skromni, nam pomagajo, da si lahko ustvarimo vsaj približno podobo o njiju samih in o njunem življenju.

Jakob je umrl leta 1941, Mima pa dvajset let kasneje, leta 1961.

ZAPUŠČINA TRIINTRIDESETIH FOTOGRAFSKIH PLOŠČ

Fotografije oziroma motivi na fotografijah in ustni podatki kažejo na to, da je Jakob verjetno fotografiral in tudi sam izdeloval fotografije že pred prvo svetovno vojno. Morda je (prvi?) fotoaparatus kupil že pred letom 1900, ko je bil na Dunaju, kjer se je izobraževal za finančnega izterjevalca. Če ta domneva drži, je bil Jakob takrat na tem območju eden prvih, vsekakor pa zelo redkih, ki je imel fotoaparatus. To je še toliko bolj pomembno, ker je živel na podeželju in fotografiral kmečke ljudi in njihov način življenja. Ustni podatki tudi pravijo, da so se k njemu in kasneje tudi k Mariji zaradi ugodnejše cene, kot so jo imeli ptujski fotografi, hodili fotografirat tudi ptujski meščani.

²⁸ Spomine Alojza Krajnc sem povzela po omenjenem članku avtorice Jelke Pšajd.

Na fotografijah so motivi, posneti na domačem dvorišču in za hišo. To kaže, da Jakob in Marija nista imela ateljeja, vendar sta se zgledovala po fotografijah v tistem času, ki so ga imeli. Fotografije kažejo, da se je moral Jakob osnov fotografiranja naučiti pri nekem poklicnem fotografu. To se lepo vidi, saj so ljudje oziroma skupine ljudi lepo postavljeni oziroma aranžirani pred kamero. Zraven je dodal tudi kakšen kos pohištva, rože, knjigo. Na najzgodnejših posnetkih je v ozadju vidna tudi na steno naslikana kulisa z iluzionistično pokrajino, ki je na mlajših posnetkih ne zasledimo več. Osnov fotografiranja se je od očeta naučila tudi Marija, ki jih je kasneje sama upoštevala.

Na ohranjenih posnetkih so večinoma motivi s portreti enega ali več ljudi, in sicer največkrat družinskih članov družin Šilec in Krajnc, zato lahko analiziramo le segment njenega dela. Informatorji so prepoznali nekatere osebe na fotografijah, skromni pa so podatki o tem, ob katerih priložnostih so se fotografirali. Po praznih ali nedeljskih oblačilih lahko sklepamo, da so bili to slovesni ali praznični dogodki. Portretiranci so razvrščeni po nekem določenem redu, na posnetku pa ni mogoče prepoznati določenega dogajanja, gibanja in razpoloženja. Ljudje v vsakdanji delovni obleki so zelo redki, ohranjenega ni nobenega posnetka, ki bi prikazoval ljudi ob kmečkem ali katerem drugem opravilu, čeprav sta Jakob in Marija, ki sta fotografirala v kmečkem okolju, verjetno posnela tudi kak posnetek s tovrstnim motivom. Po ustnih virih sta Jakob in Marija fotografirala tudi zunaj domačega dvorišča, predvsem poroke, pogrebe in razne cerkvene in druge slovesnosti, vendar v obravnavani družinski zapuščini ni tovrstnih fotografij.

Posamezne fotografije je težko oziroma nemogoče razdeliti na tiste, ki jih je posnel Jakob, in na tiste, ki jih je posnela hči Marija. Domnevamo lahko, da je tiste, na katerih so ljudje še "starinsko" oblečeni in so verjetno nastale pred letom 1920, najverjetneje posnel Jakob, kasneje pa je za fotografski aparat prišla tudi Marija. Na nekaj posnetkih sta celo oba, Jakob in Marija, zato domnevam, da sta uporabila samosprožilec ali pa je posnetek z njuno kamero naredil kdo drug.

Ob tem se zastavlja tudi vprašanje, kje sta Jakob in kasneje Marija kupovala fotografski material. Na Ptuj ali v Mariboru ali pa sta ga dobivala ali celo sama kupovala v Gradcu ali na Dunaju, kjer sta imela prijatelje oziroma poslovne stike? Informatorji se namreč spominjajo, da sta imela doma temnico, v kateri sta sama razvijala fotografije.

Fotografske plošče merijo 9 x 12 cm, kar kaže, da so bile posnete s kamero oziroma mehovko formata 9 x 12 cm.

Posnetki so s fotografskega oziroma tehničnega vidika dokaj dobro narejeni, razen nekaterih, ki so premalo izostreni, kar je lahko posledica nepravilnosti v kameri ali fotografovega neznanja, nedoslednosti ali slabšega vida. Ob tem ne smemo pozabiti, da posnetki niso nastali v ateljeju, temveč na prostem, zato je bilo fotografiranje omejeno oziroma mogoče le ob ugodnih vremenskih razmerah.

Slika 8: Pihalna godba pri Svetem Urbanu – Vrbejska pleh muzika. Fotografirano okoli leta 1930 pred drvarnico pri Šilčevih v Levanjcih. Od leve proti desni stojijo: prvi je Janez Čeh, po domače Kukofčof Hanzek iz Vintarovec, drugi z leve oziroma desne (?) je Franc Holc iz Vintarovec, četrti je Franc Ilešič (?) iz Zasadov; z leve proti desni sedijo: Jakob Šilec, po domače Košov Jakob, drugi je Martin Simonič, po domače Martin Jazbec, tretji je Majcen (?), nadučitelj pri Svetem Urbanu, četrti je Franc Simonič. Foto: Marija Krajnc? (Jakob Šilec je na fotografiji!).

Slika 9: Mladenka. Fotografirano konec dvajsetih let na Šilčevem oziroma Krajnčevem dvorišču v Levanjcih. Foto: Marija Krajnc (?).

Slika 10: Otrok. Fotografirano med obema svetovnjima vojnama. Foto: Marija Krajnc (?).

Slika 11: Družina Šilec - Krajnc; levo je Marija Krajnc, po domače Košova Mima, v sredini sedi njen mož Rudolf Krajnc, poleg njega mimin oče Jakob Šilec, po domače Košov Jakob, spredaj stoji Mimina in Rudolfova prvorojenka Zinka (rojena leta 1927). Fotografirano okrog leta 1930 na domačem dvorišču v Levanjcih. Foto: s pomočjo samosprožilca (?).

ZAKLJUČEK

V članku proučevana družinska zapuščina fotografskih plošč oziroma iz njih narejene kontaktne kopije in fotografije imajo zelo velik pomen za *vrbejsko faro* in za bližnjo okolico onstran njenih meja, saj na njih razberemo mnoge značilnosti in posebnosti iz načina življenja na tem območju v takratnem času, ki bi sicer odšle v pozabo oziroma jih ne bi nikoli videli. Obogatile so tudi fototeko etnološkega oddelka v Pokrajinskem muzeju na Ptuju. Verjetno bi pri mnogih družinah v *vrbejski fari* in tudi zunaj njenih meja našli še precej fotografij, ki sta jih posnela Jakob in Mima. Njihove steklene plošče so sicer izginile bog ve kam, zato bi jih z gotovostjo lahko pripisali tema fotografoma samo, če bi na njih našli kakšne podobnosti z zgoraj obravnavanimi ali pa bi njuno avtorstvo potrdil lastnik fotografije ali kdo, ki bi vedel kaj več povedati o kontekstu fotografije.

Kljub temu da v strokovnem članku ni najprimerneje, se na vse, ki bi imeli kakšno fotografijo, ki sta jo posnela omenjena fotografa ali pa to samo domnevajo, obračam s prošnjo, da jo prinesejo v muzej, kjer jo bomo pre-fotografirali in jim original vrnili, saj bi z njo dodatno obogatili prej omenjeno fototeko in zapuščino fotografa Jakoba Šilca in hčere Marije Krajnc.²⁹

Pričujoči članek oziroma raziskovanje in terensko delo na območju *vrbejske fare* je pripomoglo, da na to slikovito območje, ki ga vidim skoraj z domačega okna, sedaj gledam z drugačnimi očmi. Ponavadi je tako, da nekaj, kar vsaj malo od bliže poznamo in imamo na to tudi lepe spomine, za nas ni več tuje in se nam ob pogledu ali srečanju s tistim vzdramijo prijetni občutki in čustva. Tudi meni, ko se po cesti, ki ob robu Pesniške doline pelje od Svetega Andraža proti Ptuju, zjutraj peljem v službo in v daljavi, čez v jutranjo meglo ovito Pesniško dolino, zagledam s soncem obsijani Destrnik in cerkev svetega Urbana.

Za strokovno pomoč pri nastajanju pričujočega članka se iskreno zahvaljujem Nadi Jurkovič, Stojanu Kerblerju in dr. Andreji Vrišer, vsem spodaj navedenim informatorjem pa topla zahvala, da so me sprejeli v svojem domu in si vzeli čas za pogovor.

Slika 12: Jakob Šilec, po domače Kôš oziroma Kôšov Jakob. Fotografirano pred prvo svetovno vojno. Foto: s pomočjo samosprožilca (?).

INFORMATORJI

Cvetka Arnuž, Destrnik 39a, roj. 1964, trgovka
 Alojz Flajšman, Dolič 34, roj. 1930, zidar
 Marija Flajšman, Dolič 34, roj. 1925, gospodinja
 Majda Graj, Vintarovci 41, roj. 1955, socialna delavka
 Tilika Holc, Destrnik, sedaj Dom upokojencev Ptuj, roj. 1901, gospodinja
 Vera Krajnc, Jiršovci 22, roj. 1941, upokojena delavka
 Franc Murko, Svetinci 30, roj. 1926, upokojeni delavec državnega posestva
 Marija Murko, Svetinci 30, roj. 1922, gospodinja
 Marija Murko, Levanjci 23, roj. 1922, gospodinja
 Sašo Simonič, Vintarovci 40, roj. 1980, avtoklepar
 Franc Žampa, Levanjci 20, roj. 1929, kmet
 Janez Žampa, Levanjci 10, roj. 1929, kmet

VIRI IN LITERATURA

1. Baš, Angelos, Slovensko ljudsko izročilo, CZ, Ljubljana, 1980.
2. Bogataj, Janez, Sto srečanj z dediščino na Slovenskem, Prešernova družba v Ljubljani, Ljubljana, 1992.
3. Dokumenti (notarsko pismo oziroma ženitna pogodba, izdana na Okrajnem sodišču v Ptuju 10. 3. 1901, in notarsko pismo oziroma ženitna pogodba, izdana pri Kazimiru Bratkoviču, notarju na Ptuju, 19. 10. 1925, Kupna pogodba, izdana pri Okrajnem sodišču na Ptuju 24. 10. 1901, rojstni listi, šolsko spričevalo) in zasebna korespondenca. Omenjene vire hrani Cvetka Arnuž na Destrniku.
4. Ferlež, Jerneja, Fotografiranje v Mariboru 1918–1941, Knjižnica Glasnika SED, Ljubljana, 2002.
5. Ilustrirana zgodovina Slovencev, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana, 1999.
6. Kambič, Mirko, Kovič, Brane, Krečič, Peter, Sto petdeset (150) let fotografije na Slovenskem, Mestna galerija Ljubljana, Arhitekturni muzej Ljubljana, Ljubljana, september 1989.
7. Leksikon Dravske banovine, Ljubljana, 1937.
8. Krajevni leksikon Slovenije, IV. knjiga, DZS, Ljubljana, 1980.
9. Makarovič, Marija, Oblačilna kultura v Rožu, Mohorjeva družba, Celovec-Ljubljana-Dunaj, Celovec, 1996.
10. Novak, Vilko, Slovenska ljudska kultura, DZS, Ljubljana, 1960.
11. Pšajd, Jelka, Med njivo in kamero. V: Naša žena, Dediščina, priloga Naše žene, leto 7, št. 12, Ljubljana, 1999, str. 8–9.
12. Slovenski etnološki leksikon, uredil Angelos Baš s sodelavci uredniških odborov, Ljubljana, 2004.
13. Szabo, Magdolna N., Posnetki amaterskega fotografa Lajosa Könyeja s Hodoša. V: Zgodovina Hodoša in Krplivnika, Lendava, 2005.
14. Vrišer, Sergej, Uniforme v zgodovini, Slovenija in sosednje dežele, Partizanska knjiga, Ljubljana, 1987.

²⁹ Fototeko lahko obogatijo tudi druge fotografije, ki jih nista posnela omenjena fotografa, in bi jih bil kdorkoli pripravljen prinesiti na etnološki oddelk v Pokrajinski muzej na Ptuju.

POVZETEK

Članek govori o triintridesetih fotografskih ploščah, zapuščini fotografa Jakoba Šilca in njegove hčere Marije Krajnc iz Levanjcev. Posnetki so večinoma nastali na območju župnije svetega Urbana pri Ptuj v prvi polovici 20. stoletja. Jakob je bil v začetku 20. stoletja na obravnavanem območju eden izmed redkih, mogoče celo edini, ki je imel svoj fotografski aparat. Po poklicu je bil davčni izterjevalec. Izobrazbo za poklic si je pridobil na Dunaju, kjer naj bi si po ustnih virih kupil prvi fotografski aparat. Po poroki z Ivano Lenart leta 1901 se je z rodnega Ločkega Vrha preselil na ženin dom v Levanjce. Leto dni kasneje se jima je rodila hčerka Marija, ki ji je oče vzbudil veselje do fotografiranja. Jakob in Marija sta večinoma fotografirala v domači župniji, poznana pa sta bila tudi zunaj njenih meja. Domačini, ki so bili večinoma kmečkega stanu in niso imeli denarja v izobilju, so se fotografirali le ob posebnih priložnostih, predvsem na porokah, ob birmah in kakšni drugi slovesnosti. Redkeje sta fotografirala pogrebe, nekaj posnetkov pa prikazuje tudi družabne dogodke in ljudi, ki jih je povezovala kakšna skupna dejavnost, na primer glasba. Pogosto so se ljudje hodili fotografirat tudi na njun dom. Večina posnetkov je nastala na domačem dvorišču, saj Jakob in Marija nista imela ateljeja. Oba sta bila večča izdelovanja fotografij, ki sta jih razvijala v shrambi, preurejeni v temnico. Poleg fotografiranja sta se zanimala še za marsikaj drugega; Jakob je bil strasten čebelar, popravljal je inštrumente, igral je v destrniški pihalni godbi, kupoval pa je tudi zlatnike. Marijo so ljudje poznali tudi po tem, da je iz svežih rož izdelovala pogrebne vence.

Jakob je umrl leta 1941. Marija je fotografirala, čeprav zelo redko, še med drugo svetovno vojno. Povojna oblast ji je aparat vzela in ji ga kasneje vrnila tako poškodovanega, da z njim ni mogla več fotografirati. Umrla je leta 1961.

SUMMARY

The article deals with thirty-three photographic plates, the legacy of the photographers, Jakob Šilc and his daughter Marija Krajnc from Levanjci. The snaps were mostly taken in the area of the St Urban near Ptuj parish in the first half of the 20th century. In the beginning of the 20th century, Jakob was one of the few, if not the only one in that area, who had his own camera. He was a tax collector by profession. He was educated in Vienna, where he also, according to oral sources, bought his first camera. After marrying Ivana Lenart in 1901, Jakob moved from his native village Ločki vrh to his wife's home in Levanjci. A year later their daughter Marija, who was inspired by her father to become a photographer as well, was born. Jakob and Marija mostly took photographs in their home parish, yet they were well known beyond its boundaries as well. The local people, who were mostly peasantry and did not have much money, had their photographs taken only on special occasions, which were usually marriage, confirmation or some other festivity. Sometimes Jakob and Marija would also take photographs of funerals and various social events when people gathered for the purpose of a joint activity, such as music. Usually people came to Jakob and Marija's home to have their photographs taken. Most of the photographs were taken in their home yard, since Jakob and Marija had no studio. They were both experts in developing photographs in their pantry, which was later on altered into a dark room. Besides photography, they were interested in many other things; Jakob was a devoted beekeeper, executed instruments repairs, played in the Destrnik Brass Band and was also buying gold coins. Marija was known for making funeral wreaths from fresh flowers.

Jakob died in 1941. Marija continued taking photographs during the Second World War, although not very often. The post-war authorities confiscated her camera, which was later returned so severely damaged that she could no longer use it. She died in 1961.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Beitrag werden dreiunddreißig fotografische Platten, der Nachlass des Fotografen Jakob Šilc und seiner Tochter Marija Kranjc aus Levanjci, vorgestellt. Die Aufnahmen sind hauptsächlich in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts im Gebiet der Gemeinde St. Urban bei Ptuj entstanden. Jakob war Anfang des 20. Jahrhunderts auf dem behandelten Gebiet einer der Wenigen, vielleicht auch der Einzige, der seinen eigenen Fotoapparat hatte. Er war beruflicher Steuereintreiber, die Ausbildung dafür bekam er in Wien, wo er sich, nach mündlicher Überlieferung, den ersten Fotoapparat kaufte. Nach der Hochzeit mit Ivana Lenart im Jahr 1901, zog er aus dem gebürtigen Ločki Vrh in das Elternhaus seiner Frau in Levanjci. Ein Jahr später bekamen sie ein Kind, ihre Tochter Marija, bei der der Vater die Liebe zum Fotografieren weckte. Jakob und Marija machten die meisten Fotografien in der heimatlichen Gemeinde, aber sie waren auch außerhalb wohl bekannt. Die Einheimischen, die meistens aus dem Bauernstand waren und kein Geld im Überfluss hatten, ließen sich nur bei besonderen Gelegenheiten fotografieren, vor allem auf Hochzeiten, Firmungen oder anderen Festlichkeiten. Seltener fotografierten sie Begräbnisse, einige der Fotografien dokumentieren auch gesellschaftliche Ereignisse und Leute, welche eine gemeinsame Tätigkeit verband, wie zum Beispiel die Musik. Oftmals kamen die Leute auch zu ihnen nach Hause, um sich fotografieren zu lassen. Weil Jakob und Marija kein Atelier hatten, entstanden die meisten Aufnahmen auf dem heimischen Hof. Beide beherrschten es, die Bilder zu entwickeln, was sie in der Vorratskammer erledigten, welche zu einer Dunkelkammer umfunktioniert wurde. Neben der Fotografie interessierten sie sich noch für viele andere Sachen; Jakob war leidenschaftlicher Imker, er reparierte Instrumente, war Mitglied der Blaskapelle von Destrnik und kaufte regelmäßig Goldmünzen. Marija war bei den Leuten dafür bekannt, dass sie aus frischen Blumen Blumenkränze für Begräbnisse anfertigte.

Jakob starb 1941. Marija fotografierte, obwohl nur noch selten, noch während des zweiten Weltkriegs. Die Behörde der Nachkriegszeit entnahm ihr den Fotoapparat und gab ihn ihr später so beschädigt zurück, dass sie damit nicht mehr fotografieren konnte. Sie starb 1961.

Slika 13: Našemljeni muzikanti. Fotografirano med obema svetovnima vojnama. Foto: Marija Krajnc (?).

Mira Jerenec

Zaslужne osebnosti Destrnika

Mira Jerenec, univ. dipl. zgod., bibliotekarka
Knjižnica Ivana Potrča Ptuj
mira.jerenec@ptu.sik.si

UDK 929 (497.4 Destrnik)

Ključne besede: *zaslužni posamezniki, biografije, Destrnik*

Zaslužne osebnosti Destrnika

The Deserving Personalities of Destrnik

Verdienstvolle Personen aus Destrnik

IZVLEČEK

Avtorica je v prispevku predstavila posameznike, ki so se rodili v krajih današnje občine Destrnik ali so tukaj živeli in so svojim življenjem in delom zapustili trajne sledi v kraju ali v širšem slovenskem prostoru. Predstavljeni so s kratkimi biografijami in v okviru področij, na katerih so si pridobili posebne zasluge.

ABSTRACT

In the contribution the author presents individuals born in the present municipality of Destrnik or those who lived here and left permanent traces in Destrnik or in the broader Slovene space with their life and work. These people are presented in short biographies with the fields in which they acquired special credits.

SYNOPSIS

Die Autorin schreibt über einzelne Personen, die in der Gemeinde Destrnik geboren worden sind oder hier gelebt haben. All diese Personen haben sehr viel zu der Entwicklung der Gemeinde beigetragen. Vorgestellt werden ihre Biographien im Rahmen ihres Arbeitsgebietes.

UVOD

Kot je bilo v preteklosti že opaženo in zapisano, so dale Slovenske gorice našemu narodu mnoga znamenita imena. Nekaj takih posameznikov je izšlo tudi iz fare svetega Urbana oziroma iz krajev današnje občine Destrnik.¹ Poleg destrniških rojakov, ki so s svojim imenom v svet ponesli tudi ime svojega rojstnega kraja, so za kraj prav tako pomembni tisti, ki so sem prišli od drugod, a so tukaj živeli in delali. Nekatere od teh zaslužnih posameznikov – najsi bodo rojaki ali prišleki – bomo predstavili v pričujočem prispevku.

Najbolj zveneča imena, povezana s temi kraji, nam danes niso več nepoznana. Vsi smo že slišali o “večnem kaplanu” in pesniku Leopoldu Volkmerju, o slavistu dr. Matiji Murku ali jezikoslovcu prof. Josipu Zeleniku. K boljšemu poznavanju so zagotovo pripomogle (daljše ali krajše) objave. Med njimi naj posebej omenim tehten prispevek bibliotekarja Jakoba Emeršiča, ki je bil objavljen v Volkmerjevem zborniku (1998) in v katerem je avtor celovito predstavil pomembnejše osebnosti fare svetega Urbana,² med njimi duhovnike in učitelje, slovničarje in politike, pesnike, pisatelje in druge.

Na Emeršičev prispevek sem se delno naslonila pri pisanju tega prispevka, s tem da sem že znani izbor osebnosti dopolnila z novimi imeni, nekatera imena pa sem tudi izpustila.³ Osrednji kriterij, ki sem ga upoštevala pri izboru, je rojstni kraj posameznika oziroma njegova pomembna povezava s kraji današnje občine Destrnik. To pomeni, da sem izbirala rojake in tudi tiste, ki so prišli od drugod ter tukaj živeli in delali. Zaradi boljše preglednosti sem jih v prispevku predstavila po področjih delovanja, znotraj področja pa kronološko (po letih rojstva).

Poleg osebnosti iz 18. in 19. stoletja ter iz prve polovice 20. stoletja sem v predstavitev vključila tudi sodobnike, ki so si z uspešnim delom na različnih področjih pridobili javno priznanje.

Z željo, da bi k sodelovanju pri zbiranju predlogov pritegnili čim več ljudi, smo jih konec leta 2004 ob pomoči Občine Destrnik v Občanu⁴ povabili k sodelovanju, s posebnim dopisom pa smo se obrnili še na društva v občini. Žal ni bilo nobenega odziva. Za pomoč pri zbiranju informacij sem zato zaprosila nekatere domačine, marsikdo pa se je v pismu predstavil kar sam. Svoje predloge in pripombe k izboru imen je podal tudi uredniški odbor za pripravo zbornika in s tem sooblikoval dokončno podobo prispevka.

Naj na tem mestu poudarim, da sem se že od začetka soočala z vrsto pomislekov v zvezi z obravnavano temo. Zavedam se, da je ocenjevanje uspešnosti oziroma zaslužnosti kateregakoli človeka nehvaležno in tvegano početje, saj za to nimamo splošno priznanih in veljavnih kriterijev. Tudi zato ostaja – kljub vložnemu trudu in pomoči številnih posameznikov – prispevek nedokončan in nepopoln. Upam, da ga bodo bralci kljub temu sprejeli dobrohotno in razumeli njegov temeljni namen: predstaviti tiste posameznike, ki so s svojim življenjem in delom pomembno sooblikovali kraj in njegovo identiteto.

¹ Meje župnije svetega Urbana so se v zgodovini spreminjale. Prvotno večja župnija (ustanovljena leta 1670) se je leta 1780 zmanjšala zaradi ustanovitve župnije svetega Bolfenka. Današnje meje župnije pa se v glavnem prekrivajo s sedemnajstimi naselji današnje občine Destrnik.

² Emeršič, J. (1998). Osebnosti fare svetega Urbana. Volkmerjev zbornik (str. 136–164). Maribor: Slavistično društvo.

³ Tako se je za Toneta Peršaka, ki so ga v zadnjih letih zmotno šteli za rojaka iz Ločkega Vrha, izkazalo, da v resnici izhaja iz kraja z enakim imenom v okolici Negove, in ga torej ne moremo prištevati med znane Destrničane. Klub temu bi lahko rekli, da je s krajem vsaj ohlapno povezan, saj je – kot pravi sam – še kot otrok z materjo pol leta prebival pri družini Savec v Doliču (leta 1958). Glej: KIP, Zapiski za zbornik Destrnik. Pismo Toneta Peršaka, Trzin.

⁴ Vabilo občanom (2004, 24. september). Občan, 4, str. 15.

Biografije

POLITIKA

Dr. Lavoslav Gregorec (17. 12. 1839, Sveti Urban – 22. 10. 1924, Nova Cerkev pri Celju), duhovnik in politik

Osnovno šolo je obiskoval na Ptuju, v Mariboru pa gimnazijo in bogoslovje. Promoviran je bil leta 1864.

Kot kaplan je služboval v Zrečah, Radljah oziroma Marenbergu in pri Svetem Rupertu (Spodnja Voličina) v Slovenskih goricah, kot profesor teologije pa v mariborskem semenišču. Ker je zastopal slovenske narodnostne zahteve, je bil 42 dni tudi zaprt, leta 1895 pa so mu vzeli profesuro in ga poslali kot dekana v Novo Cerkev pri Celju. Nekaj let je urejal Slovenskega gospodarja in Süddeutsche Post ter bil predsednik katoliškega političnega društva.

Po Raičevi smrti je bil izvoljen za poslanca v državnem zboru, kjer je zastopal kmečke občine Ptuj, Rogatec in Ljutomer. Že leta 1887 se je zavzel za Zedinjeno Slovenijo ter na Dunaju snoval slovansko zvezo, ki naj bi se potegovala za narodnostne in politične pravice. Zavzemal se je za enakopravnost slovensčine v šolah in uradih, slovensko univerzo v Ljubljani, varstveni zakon za manjšine in drugo.

Izdal je več samostojnih publikacij in brošur s politično in versko vsebino.⁵

Dr. Jože Potrč (3. 4. 1903, Vintarovci – 4. 10. 1963, Ljubljana), zdravnik, humanist in politik

“Potrčof Južek” se je rodil kot eden izmed štirih otrok kmetu in mlinarju Ivanu in ženi Mariji, rojeni Pukšič. Gimnazijo je obiskoval na Ptuju, medicino študiral v Zagrebu⁶ in leta 1928 diplomiral v Gradcu. Po stažu v mariborski in ljubljanski bolnišnici se je odločil za poklic ljudskega zdravnika in leta 1930 odprl zasebno ordinacijo v Janežovcih. Bil je človek s poslušom za potrebe malega človeka, zato je bil med domačini zelo priljubljen in spoštovan. Še danes se spominjajo, kako se je na motorju vozil k svojim bolnikom daleč v okoliške kraje. Poročil se je z Emo, mlado učiteljico na destrniški šoli, s katero sta si v Janežovcih ustvarila dom in družino.

Poleg strokovnega in publicističnega dela ga je že zgodaj pritegnila tudi politika. Že leta 1924 je postal član KPJ, ki je tedaj delovala v tajnosti. Kot aktivnega komunista so ga leta 1930 obtožili in po zakonu o zaščiti države obsodili na dve leti stroge ječe; prestajal jo je v kaznilnici v Požarevcu.

Vojna leta 1941–1945 je preživel kot ujetnik v taborišču Mühlberg v Nemčiji, v izgnanstvu pa so bili tudi njegova žena in dva otroka. Tudi v ujetništvu je delal kot zdravnik in si s svojo požrtvovalnostjo pridobil velik ugled med sojetniki.

⁵ Šlebinger, J. (1926). Gregorec Lavoslav. Slovenski biografski leksikon, 2. zvezek (str. 257–258). Ljubljana: Zadržna gospodarska banka.

⁶ Za študij medicine se je odločil tudi mlajši brat Otmar, ki je kot zdravnik delal v mariborski splošni bolnišnici. Med drugo svetovno vojno je bil vojni ujetnik v Nemčiji in bil tam ubit v bombnem napadu.

Po vojni se je posvečal političnemu delu. Osem let je zastopal ptujski okraj v republiški skupščini (1945–1953) in bil poslanec zvezne skupščine za ptujsko-ormoški predel. Vodil je republiške organe za prosveto, znanost in kulturo ter zdravstvo in socialno politiko, od leta 1951 je bil tudi vodja jugoslovanske delegacije v Mednarodni organizaciji dela v Ženevi.

Veliko je pisal o družbenopolitičnih vprašanjih, posebno pa o problemih etike v socializmu, o vprašanjih zdravniškega etičnega kodeksa, o etični vzgoji v šoli. Govoril in pisal je o problemih družinskega življenja, o enakopravnosti žensk in vzgoji otrok. Odločno je nastopal v boju proti alkoholizmu. Objavil je več kot 270 člankov in razprav, zlasti v dnevnem časopisu. Edina Potrčeva razprava, ki je izšla v knjižni obliki še za časa njegovega življenja, je knjižica z naslovom O vaspitanju omladine za ravnopravne odnose u ljubavi i braku (Beograd, 1962). Po Potrčevi smrti je izšel tudi zbornik njegovih razprav O socialistični etiki in morali (Maribor, 1972).⁷

Franjo Rebernak, politik in gospodarstvenik⁸

Rojstna hiša Franja Rebernaka stoji v Vintarovcih, nekdanjem Podperšaku. Kot pravi, je nanjo še posebej ponosen, saj so v njej domovali rodovi marljivih in uspešnih želarjev, ki so do sredine 20. stoletja zvesto ohranjali družinsko tradicijo. Šestnajst neposrednih potomcev zadnjega uglednega želarja, župana – rekli so mu “vintarovski rihtar” –, se je izsolalo za zahtevne poklice. Osem jih je bilo prosvetnih delavcev, štirje zdravniki, dva inženirja in dva pravnikarja.

Tudi Franjo si je izbral prosvetni poklic. Rad se spominja, da je še kot gimnazijec v prvih mesecih po osvoboditvi v domačem kraju pomagal učiteljicam, upraviteljici Karolini Kocmut, Emi Potrč in Ženki Kovač, uvajati in organizirati slovenski pouk na urbanski šoli.

Po nekajletnem poučevanju na osnovni šoli (Vitomarci, Markovci) in nižji gimnaziji na Ptuju je opravljal odgovorne naloge v novinarstvu, okrajnih upravnih organih za prosveto in kulturo, državni upravi, vladni službi Slovenije, predstavnih telesih, politiki in gospodarstvu. V dveh mandatnih obdobjih (1967–1974) je bil predsednik ptujske občine, nato pa do upokojitve direktor gostinskega podjetja Haloški biser.

V prvem letu njegovega predsedniškega mandata v občini Ptuj so ob 200-letnici OŠ Destrnik s proračunskim denarjem ptujske občine obnovili šolo in prosvetni dom. Ob občinskem prazniku 8. avgusta 1973 so ob 70-letnici rojstva na rojstni hiši v Vintarovcih 47 odkrili spominsko ploščo domačinu dr. Jožetu Potrču. Dogodek je bil odmeven v vsej slovenski javnosti. Ptujška občinska skupščina je ob tej priložnosti sprejela odlok o ustanovitvi sklada za nagrade in sklada za štipendije ter ju poimenovala po dr. Jožetu Potrču. Sklada sta bila odpravljena v času družbenih sprememb v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja.

To je bil tudi čas, ko si je tedanja ptujška občina prizadevala za posodobitev tedaj še pretežno – in marsikje še izključno – makadamskih cest na svojem območju. Ob spominih na te dogodke je Franjo Rebernak zapisal: “Ob začetku našega občinskega skupščinskega mandata (1967) so bile vse regionalne in lokalne cestne vpadnice v Ptuj iz smeri Vurberk, Lenart, Radgona, Ljutomer, Dornava, Videm, Dolena - Sela, Podlehnik, Rogatec in Slovenska Bistrica, torej razen iz mariborske, ormoške in varaždinske smeri, še makadamske. Tako je bil Ptuj edino med tedanjimi 62 slovenskimi občinskimi središči, ki ni imel neposredne sodobne cestne povezave s svojimi sosednjimi občinami (Lenart, Ljutomer, Šmarje pri Jelšah, Slovenska Bistrica). Do konca mandata (1974) so bile vse omenjene vpadnice asfaltirane. Do resnejših nespোরazumov je prišlo pri določanju prednosti za posodobitev obeh slovenskogoriških cestnih povezav: Ptuj–Destrnik–Lenart in Ptuj–Juršinci–Radgona. Po dogovoru med Slovenijo in avstrijsko Štajersko konec šestdesetih let preteklega stoletja je republiški plan razvoja cestnega omrežja (1969–1974) določil prednost posodobitvi ceste Ptuj–Juršinci–Radgona, kar je pripeljalo do t. i. ‘ptujske

⁷ Gl. tudi: Potrčevo veliko izročilo (1984). Ptuj: Zgodovinsko društvo; Kreft, B. (1970). Življenje za človeka. Portret dr. Jožeta Potrča. Maribor: Založba Obzorja.

⁸ Na željo gospoda Rebernaka rojstnih podatkov ne objavljamo.

cestne afere', zaradi česar se je realizacija cestnega prometa nekoliko zavlekla. Kot tedanji predsednik ptujske občine sem razumljivo zagovarjal določila planskih dokumentov.”

Franjo Rebernak je bil vsa leta tudi ljubiteljsko aktiven v številnih organih ožje in širše skupnosti, v strokovnih in družbenopolitičnih organizacijah in društvih. Njegova strast je poleg filatelije in vinogradništva tudi čebelarstvo, ki je družinska tradicija od druge polovice 19. stoletja. Kot čebelar je bil dolga leta član ptujskega društva čebelarjev, kot poznavalec zgodovine čebelarskih organizacij pa se je v domačem kraju leta 2004 aktivno vključil v praznovanje 100-letnice ustanovitve prve slovenske čebelarske podružnice na Destrniku.⁹ Praznovanje je potekalo v sodelovanju z Občino Destrnik in tamkajšnjim turističnim društvom, ob tej priložnosti je bila izdana tudi jubilejna publikacija, ki jo je na pobudo prireditvenega odbora izdal Zgodovinski arhiv na Ptuju.¹⁰

Franč Pukšič (24. 11. 1955, Ptuj), župan občine Destrnik in poslanec v Državnem zboru

Osnovno šolo je obiskoval v Destrniku. Leta 1973 je končal poklicno šolo in se zaposlil v AEG Telefunken v Gradcu. Na tedanjo Visoko tehniško šolo v Mariboru se je vpisal leta 1976 in diplomiral leta 1980. Strokovni izpit iz elektrotehnike je opravil leta 1990.

Po študiju je bil zaposlen v Hidromontaži in TSN v Mariboru, Agisu na Ptuju, v Kristalu v Mariboru in Centrovodu v Lenartu. Poleg delovnih izkušenj v omenjenih podjetjih ima tudi 10 let pedagoških izkušenj v SŠC Ptuj, kjer je bil zaposlen kot profesor matematike in strokovnoteoretičnih predmetov. Leta 2004 je končal šolo za ravnatelje.

Z ženo Kristino in tremi otroki živi v Vintarovcih.

Politične aktivnosti

Leta 1993 je bil na neposrednih volitvah, ki jih je razpisala takratna Skupščina Krajevne skupnosti (KS) Destrnik, izvoljen za predsednika KS Destrnik. Leta 1994 je postal župan nove občine Destrnik - Trnovska vas, ki je nastala iz nekdanjih krajevnih skupnosti Destrnik, Trnovska vas in Vitomarci. V teh letih so začeli pospešeno graditi vodovode, telefonsko omrežje, modernizirali so ceste in začeli graditi osnovno šolo na Destrniku. Vitomarci so prvič dobili pitno vodo iz vodovodnega omrežja.

V letih 1998 in 2002 je bil Franc Pukšič izvoljen za župana Občine Destrnik. V občini so dogradili osnovno šolo s telovadnico, zdravstveni dom, kabelsko omrežje v celotni občini in modernizirali veliko lokalnih cest. V zadnjem mandatu so bile najpomembnejše naslednje naloge: izgradnja kulturne dvorane, modernizacija režijskega obrata, oprema gasilskih društev, pridobitev zobne ambulante in skrb za razvoj društev. Najpomembnejša razvojna točka v občini je postal projekt rekreacijsko-turističnega centra v Janežovcih.

Do leta 1994 je bil Franc Pukšič član Demokratov Slovenije, od leta 1995 pa je funkcionar v stranki SDS, regijski predsednik in član izvršilnega odbora. Leta 1996 je bil izvoljen za poslanca v Državnem zboru RS in bil predsednik preiskovalne komisije o oškodovanju družbenega premoženja v času privatizacije. Kot najzanimivejša so mu ostala v spominu zaslišanja predsednika države Milana Kučana (v funkciji predsednika ZKS), direktorja in članov uprave Elana, Smelta, SCT-ja in še mnogih drugih. Njegov najodmevnejši nastop v parlamentu, ki je trajal več kot tri ure, je bil ob sprejemanju zakona o financiranju občin, ko mu je uspelo izboriti 100 % primerno porabo.

Leta 2000 je bil ponovno izvoljen za poslanca SDS v Državnem zboru RS in postal je predsednik komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu.

⁹ Podružnica je v navezi s prvim slovenskim čebelarskim društvom s sedežem na Ptuju predstavljala središče slovenskega čebelarskega gibanja na Štajerskem.

¹⁰ Gl. publikacijo Ob 100-letnici ustanovitve prve čebelarske podružnice na Destrniku (2004). Ptuj: Zgodovinski arhiv. Urednik in soavtor: Franjo Rebernak.

V tem času je bil na njegovo pobudo izveden referendum o vračanju vlagateljem v javno telekomunikacijsko omrežje – referendum je bil pozitivno izglasovan –, bil pa je tudi zelo aktiven pri temah, ki so se nanašale na boljše razmere za življenje na podeželju.

Leta 2004 je bil ponovno izvoljen za poslanca SDS v Državnem zboru RS. Dne 3. decembra 2004 ga je Vlada RS imenovala za državnega sekretarja za Slovence v zamejstvu in po svetu. To funkcijo je opravljal do 30. novembra 2005, ko je nepreklicno odstopil zaradi nesoglasij z zunanjim ministrom na področju manjšinske problematike. Od 1. decembra 2005 je ponovno poslanec v Državnem zboru, član komisije za Slovence v zamejstvu in po svetu (bil je tudi predlagatelj zakona o Slovencih, ki živijo zunaj meja RS), član odbora za delo, družino in socialno ter član odbora za zunanjo politiko. Posebej aktiven je pri sprejemanju davčne, lokalne in socialne zakonodaje.¹¹

Dr. Milan Zver (25. 5. 1962, Ljubljana), minister za šolstvo in šport

Milan Zver, ki je v zadnjih letih postal znana javna in politična osebnost, že nekaj časa spet prebiva v Janežovskem Vrhu, kraju svojega otroštva.¹² Osnovno šolo je obiskoval v Destrniku, gimnazijo pa na Ptuju. Leta 1987 je diplomiral na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo na ljubljanski univerzi (danes Fakulteta za družbene vede), kjer se je zaposlil kot raziskovalec na področju preučevanja zgodovine. Študijsko se je izpopolnjeval tudi na Univerzi Karla Franza v avstrijskem Gradcu.

Leta 1990 je magistriral in osem let kasneje uspešno zagovarjal doktorsko disertacijo z naslovom Avtonomizem pri Slovencih. Leta 1992 je začasnó prekinil raziskovalno delo in se zaposlil na Vladi RS. Bil je šef kabineta podpredsednika vlade Jožeta Pučnika, zatem pa šef kabineta takratnega obrambnega ministra Janeza Janše. Kasneje je bil zaposlen kot sekretar mestnega sveta na Mestni občini Ljubljana in kot svetovalec poslanske skupine SDS v državnem zboru. Leta 1999 je postal predavatelj in nosilec predmeta sociologija na visokošolskem in univerzitetnem programu na Ekonomsko-poslovni fakulteti Univerze v Mariboru.

Napisal je veliko političnih analiz, nekatere od njih so bile objavljene v zborniku *In dan bo sijal: politične razprave* (1996) ter v knjigi *Sto let socialdemokracije na Slovenskem* (1996). Objavil je vrsto izvirnih znanstvenih prispevkov, v domačem ali tujih jezikih (angleščina, nemščina, češčina). Leta 2002 je izdal znanstveno monografijo *Demokracija v klasični slovenski politični misli*. Bil je urednik zbornika referatov in razprav *Človekove pravice in svoboščine v tranziciji: primer Slovenija* (1988) ter zbornika *Pučnikova znanstvena in politična misel* (2004).

Dejaven je v strokovnem, političnem in družbenem življenju. Je predsednik društva Ivan Cankar, član upravnega odbora humanitarne organizacije Vrtnica, bil je tudi član Izvršilnega odbora Slovenskega politološkega društva. Od leta 1992 je v vodstvu SDS, bil je njen podpredsednik, zdaj pa je predsednik Sveta SDS. Na mednarodnem političnem prizorišču sodeluje v okviru Evropske ljudske stranke in s strokovno-političnimi združenji, kot sta International Republican Institut in Konrad Adenauer Stiftung. Je član mestnega sveta v Ljubljani, v prejšnjem mandatu je bil tudi član Državnega sveta Republike Slovenije.¹³

Leta 2004 je prevzel vodenje Ministrstva za šolstvo in šport.

Branko Zelenko (9. 3. 1958, Ptuj), podžupan Občine Destrnik

Osnovno šolo je obiskoval v Destrniku. Leta 1973 se je vpisal na Srednjo strojno in tekstilno šolo v Mariboru in po maturi nadaljeval študij na Visoki tehnični šoli (danes Strojna fakulteta) v Mariboru, smer energetika. Diplomiral je leta 1982. Med leti 1982 in 1990 je bil zaposlen v podjetju Metalna v Mariboru in je deloval na področju jeklogradnje kot projektant in statik, zadnji dve leti kot vodja projektne skupine v biroju za hidromehansko opremo.

¹¹ Življenjepis Franca Pukšiča. Pridobljeno 17. 1. 2005 s spletne strani: <http://www.destrnik.si/si/zupan>. Za dodatne podatke se zahvaljujem županu Francu Pukšiču in ge. Metki Kajzer.

¹² Leiler, Ž. (2004, 27. november). Portret tedna: Milan Zver. Delo, Sobotna priloga, 276, str. 3.

¹³ KIP, Zapiski za zbornik Destrnik. Podatke je posredovalo Ministrstvo za šolstvo in šport.

V naslednjih letih se je v želji po strokovnem izpopolnjevanju zaposlil v Nemčiji, v Ansbachu pri Nürnbergu, kjer je deloval kot projektant na področju energije. Po vrnitvi v Slovenijo leta 1994 se je zaposlil kot samostojni projektant za področje ogrevanja, prezračevanja, klimatizacije in regulacijskih sistemov v zasebnem podjetju Menerga v Mariboru.

Pri dogradnji in modernizaciji Osnovne šole Destrnik (1996–1998) je sodeloval kot projektant strojnih instalacij in vodil nadzor pri izvedbi. Ta objekt je bil na Dnevih energetikov v Kopru leta 2001 izbran kot najbolj energetsko varčen v Sloveniji in je dobil prvo nagrado. Kot projektant je aktivno sodeloval tudi pri gradnji Zdravstvenega in Kulturnega doma v Destrniku, opravljal pa je tudi nadzor pri gradnji čistilne naprave.

Z ženo Jožico, hčerko Jolando in sinom Mitjem živi v Gomilcih.

Politične aktivnosti

Leta 1994 je bil na listi SDS izvoljen za svetnika občinskega sveta novoustanovljene občine Destrnik - Trnovska vas. Bil je predsednik statutarne komisije in je vodil odbor za infrastrukturo.

V letih 1998 in 2002 je bil izvoljen za svetnika občinskega sveta Občine Destrnik in bil imenovan za podžupana. Bil je predsednik statutarne-pravne komisije in član več občinskih odborov. Posebej je bil zadolžen za povezavo in delo z vaškimi odbori. Leta 2000 je bil tudi član skupščine Kapitalske družbe.

Venčeslav Kramberger (26. 7. 1956, Ptuj)

Po končani osnovni šoli se je izučil za strugarja oziroma strojnega tehnika, se zaposlil in se začel vključevati v družbenopolitično življenje v svojem kraju. Bil je član Sveta Krajevne skupnosti Destrnik in predsednik vaškega odbora. Leta 1994 je bil izvoljen za člana občinskega sveta Občine Destrnik - Trnovska vas in bil njegov predsednik. Opravljal je tudi funkciji predsednika gradbenega odbora za izgradnjo mrliške vežice in predsednika Športnega društva Destrnik. Sedaj je član občinskega sveta Občine Destrnik, raznih odborov, predsednik vaškega odbora Ločki Vrh in predsednik občinskega odbora SDS Destrnik.

GOSPODARSTVO

Podjetništvo in obrtništvo

Janez Marinič ml. (1817–1873), posestnik in šolski nadzornik

Družina Marinič okoli leta 1910 (fotografija je v družinski lasti)

Mariničevi so stara destrniška družina, ki se je tukaj naselila že v začetku 19. stoletja. Kot nam pripoveduje družinska kronika, je bil prvi tukajšnji gospodar Janez Marinič, ki se je priselil iz Svetega Jurija ob Ščavnici pred letom 1814. Družina se je vse od začetka ukvarjala s trgovino z lesom, imeli pa so tudi gostilno in mesarijo. Prve tri gospodarje omenja tudi Jožef Horvat v Spomenici urbane šole in pravi: "Omeniti se mora še tudi, da je više nego 50 let že krajno šolsko nadzorstvo v rodbini Marinič in da je šlo zaporedoma od očeta na sina in potem na vnuka. Ker so bili vsi trije Janezi, imenujem jih starega, mlajšega in najmlajšega. Vsem je bil prid šole jako pri srcu, a se mora priznati, da se je Janez mlajši najbolje trudil za razvitek in

napredek Urbanske šole."¹⁴ Janez mlajši je bil tudi tisti, ki je leta 1860 na domačiji namesto prvotne lesene hiše, krite s slamo, sezidal novo hišo in hleve, kupil posestvo s tako imenovanim štokom in še hišico z goricami pri Svetem Antonu. Posestvo je pred smrtjo razdelil med svoje štiri otroke, tako da je sin Janez dobil domačijo, Franc pa posestvo pri štoku. Janezu najmlajšemu so se rodili štiri otroci. Najstarejši sin Fric je študiral in postal kasneje sodni nadsvetnik v Leobnu, domačijo pa je prevzel sin Edvard. Poročil se je z Julko, rojeno Rajh, ki je prišla leta 1918 kot učiteljica k Svetemu Urbanu in tu učila do leta 1935. Leta 1927 je Julka po svojih spominih in po spominih Barbare Perko, "ki je kot dolgoletna uslužbenka pri hiši doživela že četrti rod", začela sestavljati družinsko kroniko, Zgodovino hiše Marinič, ki je še danes v družinski lasti in jo nadaljuje Julkina snaha in gospodinja na domačiji Ivanka Marinič.¹⁵

Franc Korošak (6. 9. 1831, Vintarovci – ?), izdelovalec orgel

Po končani domači šoli se je na Ptuj učil trgovstva, v Mariboru in na Ptuj pa mizarstva. Na Dunaju se je leta 1861 seznanil z orglarjem Hessejem, se v tej obrti izpopolnjeval v Ljubljani, Salzburgu in Pragi in se nato kot izdelovalec orgel naselil v Rosenheimu na Bavarskem.¹⁶

Marija Krajnc, roj. Šilec (1902, Levanjci – 1961), kmetica in fotografinja

Osnovno šolo je začela v Destrniku, končala pa jo je v Leobnu in na Dunaju. Po materini smrti se je namreč preselila k očetu Jakobu, ki se je na Dunaju izšolal za davčnega izterjevalca. Oče se je honorarno zaposlil pri obrtniku za izdelovanje glasbenih instrumentov in se pri njem izučil obrti. To znanje je uporabil po upokojitvi, ko se je vrnil v Levanjce in izdeloval trobila ter popravljal ure in instrumente. Igrati je znal več instrumentov ter bil tudi član pihalne godbe v Destrniku.

Že na Dunaju je kupil tudi fotografsko kamero in začel fotografirati. Ker se je Marija izkazala kot nadarjena in spretna fotografinja, ji je oče kamero predal in kupil še material za razvijanje fotografij. V naslednjih letih se je Marija poročila, rodila štiri otroke, fotografiranja pa ni opustila. Ob kmetovanju in skrbi za družino je našla še čas, da je dokumentirala številne poroke, rojstva in slavlja na Destrniku, v Trnovski vasi, Vitomarcih in na Ptuj, vse posnetke pa si je tudi shranjevala in številčila. Fotografirala je do leta 1945, po vojni pa ji je nova oblast zaplenila opremo in negative na steklu.

Po njeni smrti leta 1961 je veliko fotografij izginilo ali se porazgubilo, nekaj pa jih še hranijo domačini.¹⁷

Slavko Krajnc (28. 7. 1929, Levanjci – 9. 5. 2002), umetno kovaštvo

V mladih letih je po vplivom dedka Slavka Krajnc, ki je bil glasbenik in popravljavec instrumentov, nameraval tudi sam postati glasbilar in oditi v uk k mojstru v Berlin. To namero mu je preprečil izbruh druge svetovne vojne, zato se je leta 1943 usmeril v kovaštvo. Po vajeniški dobi pri mojstru gospodu Cizerlu v Janežovskem Vrhu, kjer se je izučil splošnega kovaštva, je prejel mojstrsko spričevalo. Pot ga je zanesla v Ljubljano, kjer je delal v različnih podjetjih in sodeloval pri gradnji mostov in žičnic. Na podlagi izkušenj se je začel ukvarjati z umetnim kovaštvom, za katero je imel poseben čut, in leta 1969 postal samostojni obrtnik. S svojimi prefinjenimi izdelki je opremil več cerkva in kulturnih spomenikov.¹⁸ Od leta 1985 je delo nadaljeval v domačem kraju in leta 1991 pomagal ustanoviti podjetje Umetno kovaštvo, d. o. o. Za svoje delo je leta 1997 dobil zlato občinsko priznanje občine Destrnik - Trnovska vas.¹⁹

¹⁴ Horvat, J. (1879). Spomenica urbane šole. Rokopis, str. 35–37.

¹⁵ Za podatke o družini Marinič se zahvaljujem gospe Tanji Marinič.

¹⁶ Horvat, J. (1879). Spomenica urbane šole. Rokopis, str. 86–87.

¹⁷ Pšajd, J. (1999). "Letela je z njive, vzela kamero, poslikala ljudi in zopet letela nazaj na njivo." Včeraj in danes enega kmeta in kmetice. Občan, 4 (8), 6.

¹⁸ I., C. (28. julij 1988). Črni obrti vtisnil pečat umetnosti. Tednik, 41, str. 6 (s sliko).

¹⁹ Šalamun, Z. (1997). Prejemniki občinskih priznanj. Občan 2 (12), 2–4.

Milena Zelenik (14. 2. 1963, Ptuj), izdelki domače obrti

Milena Zelenik je domačinka iz Ločkega Vrha, ki v domači občini nadaljuje dolgoletno tradicijo izdelovanja povoščenih rož. Začetki tovrstne umetnosti segajo k Mariji Hedl (rojena 1899) iz Vintarovcev, ki se je že v prvi polovici prejšnjega stoletja lotila izdelovanja povoščenih rož. Paralizirana od sedmega leta starosti, je našla svoj življenjski izziv v izdelovanju naprsnih poročnih šopkov, ki so postali znani v širšem severovzhodnem delu Slovenije in v Prekmurju. Za izdelavo sekanega cvetja iz papirja, ki se kasneje namaka v tekoči parafin, si je z Dunaja priskrbela posebne kovinske sekače, ki jih pri delu še danes uporablja Milena Zelenik. Pravijo, da je Marija Hedl izdelala šopke za sto novih maš ter za veliko porok in drugih slovesnih priložnosti. Po njeni smrti v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je delo nadaljevala sosedja Antonija Zelenik, zanj pa je navdušila tudi snaho Mileno, ki se je razvila v kakovostno mojstrico ter danes nadaljuje tradicijo. Zvesta ostaja narodnemu izročilu, saj se zaveda, da ta zapuščina bogati današnji čas in prihodnost.

Za svoje delo in izdelke je leta 2002 od Obrtne zbornice Slovenije dobila certifikat, ki ga Zbornica izdaja za ohranitev izdelkov domače in umetnostne obrti.

Milenini šopki, ki jih je v spomin na Marijo Hedl poimenovala "Mickine rože", so postali znani in cenjeni daleč naokoli. Krasijo mladoporočence in zlatoporočence, pojavljajo pa se tudi na prireditvah kulturnega in družbenega značaja.

Kmetijstvo

Janez Žampa (20. 5. 1929, Levanjci), kmet in politik

Rodbina Žampa izhaja iz Slovaške, v Slovenske gorice pa je prišla pred približno dvesto leti in se tukaj ustalila. Življenje na kmetiji je nasilno prekinila druga svetovna vojna, ki jim je vzela gospodarja, Janeza Žampo. Po vojni sta delo na kmetiji nadaljevala sin Janez in mama Ivana. V želji po izboljšanju težkega položaja kmetov, ki so bili v tem času brez zdravstvenega in starostnega zavarovanja, so krajani januarja 1966 Janeza Žampo izvolili za delegata v Skupščino za zdravstveno zavarovanje kmetov Slovenije. Še isto leto je bil imenovan za predsednika skupščine in to funkcijo je opravljal do konca leta 1972. Med njegovim mandatom se skupščina ni ukvarjala samo s socialnimi zadevami, pač pa si je prizadevala tudi za gospodarsko korist kmetov na Slovenskem. Kot njen predsednik je bil Janez Žampa sopredlagatelj ustanovitve Zadružne zveze Slovenije in Kreditno-hranilne službe za SRS. Med leti 1969 in 1974 je bil Janez Žampa tudi predsednik Skupnosti starostnega zavarovanja kmetov v SRS.

Poleg prizadevanj na področju socialnega varstva kmetov je Žampa aktivno deloval tudi na drugih področjih. Med drugim je bil leta 1967 izvoljen za delegata občine Ptuj, v sedemdesetih letih je bil član skupščine otroškega varstva SRS, v osemdesetih pa en mandat delegat Združenega dela občine Ptuj in član izvršnega odbora SZDL Ptuj.

Leta 1975 je bil ustanovitelj in predsednik prve melioracijske skupnosti v Sloveniji, ki je delovala v Levanjcih. Z melioracijo in regulacijo vod so izboljšali možnosti za pridelavo kmetijskih rastlin na zemljiščih, ki prej niso bila primerna za obdelovanje.

Leta 1988 je bil pobudnik ustanovitve Slovenske kmečke zveze (SKZ) za ptujsko občino in njen prvi predsednik (do 1994). Leto kasneje se je organizacija preoblikovala v stranko in v začetku leta 1990 vstopila v Demos (Demokratska opozicija Slovenije). Žampa je bil kot kandidat SKZ na Demosovi listi izvoljen za poslanca v zbor občin in tako postal član prve ustavodajne skupščine RS. Leta 1996 je postal član stranke Slovenskih krščanskih demokratov (SKD), od leta 2000 pa je član stranke Nova Slovenija (NSi).

Kljub političnemu udejstvovanju se je Janez Žampa v glavnem ukvarjal s kmetovanjem. Usmerili so se pretežno v govedorejo, pri razvoju kmetije pa so od osemdesetih let naprej na strokovni ravni sodelovali z ustanovami, kot so Biotehniška fakulteta v Ljubljani, Kmetijski inštitut Slovenije, Višja agronomska šola v Mariboru in drugimi. Konec osemdesetih let je Janez vodenje kmetije predal sinu Antonu, kljub temu pa še naprej aktivno spremlja njen razvoj in razvoj kmetijstva sploh. Je ustanovni član in član nadzornega odbora v Društvu rejcev črno-belega goveda Slovenije, član kmetijskega odbora pri Novi Sloveniji (NSi) in svetnik Območne kmetijsko-gospodarske zbornice.

V domačem kraju se vključuje v kulturno in društveno življenje. Je ustanovni član Turističnega društva (1978) in dolgoletni član ter veteran Gasilskega društva Desenci (od 1946). En mandat je bil svetnik v novonastali občini Destrnik - Trnovska vas. Od ustanovitve (leta 1991) je tudi član Svetovnega slovenskega kongresa in Panevropske skupnosti (ustanovljena leta 1993). Že petindvajset let je cerkveni ključar in član Župnijskega pastoralnega sveta župnije svetega Urbana.

ZNANOST

Dr. Matija Murko (10. 2. 1861, Drstelja – 30. 3. 1952, Praga), slavist, primerjalni slovstveni zgodovinar in etnograf

Rodil se je na Drstelji kot drugorojeni otrok (od devetih) malemu kmetu Martinu in materi Lizi, rojeni Kramberger. Šolo je začel obiskovati pri Svetem Urbanu. Nadučitelj Jožef Horvat v šolski kroniki iz leta 1879 omenja tri brate: Matijo, Janeza in Mihaela Murka "iz Trsteljskega vrha, ki so kaj pridno šolo obiskovali in jako vrlo napredovali". Da bi sina čim bolje pripravil na študij v gimnaziji, ga je oče poslal v četrti razred nemške ljudske šole na Ptuj, kjer se je naučil nemščine. Med leti 1871 in 1880 je Matija na Ptuj in v Mariboru obiskoval klasično gimnazijo, nato je odšel študirat germanistiko in slavistiko na Dunaj. Kot odličen študent se je leta 1886 s štipendijo odpravil na študijsko potovanje po Rusiji, na katerem je spoznaval jezik, deželo, ljudi in kulturo. Po vrnitvi je predaval ruščino na uglednih visokih šolah, ob tem pa se je na dunajski univerzi habilitiral za docenta za slovansko filologijo. Leta 1902 je bil imenovan za rednega profesorja za slovansko filologijo na univerzi v Gradcu, kjer je ostal 15 let. Kot univerzitetni profesor je služboval še v Leipzigu (1917–1920) in nato v Pragi do upokojitve leta 1931.

V Pragi je na novo organiziral slovanski seminar ter izdajanje revije Slavia. Bil je med ustanovitelji Slovanskega inštituta v Pragi, ki je vzbujal zanimanje za slovanski svet v najširšem oziru in se zanj dejavno zavzemal; med leti 1932 in 1941 je bil tudi njegov predsednik. Njegova najodmevnejša akcija pa je bil prvi kongres slovanskih filologov v Pragi leta 1929, ki se ga je udeležilo skoraj petsto znanstvenikov.

Več let se je intenzivno ukvarjal z živo ljudsko pesmijo med Hrvati, Srbi in muslimani in zbral bogato gradivo srbske in hrvaške epike v knjigi *Tragom srbsko-hrvatske narodne epike* (1951). S slovenskim ljudskim pesništvom se je ukvarjal v manjši meri, vendar je v razpravi *Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami* (1929) osvetlil pomen in potek zbiranja slovenskih ljudskih pesmi. Svoje izsledke in spoznanja je objavljaval v številnih časopisih in revijah in jih tako približal širšemu krogu bralcev.

Murkovo znanstveno delo je bilo zelo široko, saj je bil priznan slavist, primerjalni slovstveni zgodovinar in etnograf. Zaradi svojega uspešnega znanstvenega in publicističnega dela je postal častni ali redni član mnogih evropskih univerz in znanstvenih ustanov, nazadnje tudi častni doktor ljubljanske univerze (1951).

Leta 1951 so izšli Murkovi *Spomini*, iz katerih izvemo veliko zanimivih podrobnosti o njegovi mladosti na Drstelji, na katero je ohranil prijetne spomine vse življenje, o šolanju na Ptuj in v Mariboru, o študijskih letih na Dunaju in potovanju po Rusiji, o njegovem znanstvenem delu in društvenem udejstvovanju, zanimivi pa sta tudi bibliografija in slikovna priloga.

Mag. p. Milan Holc (28. 8.1946, Orešje), minorit in biblicist

Rodil se je v Orešju kot prvi od štirih otrok krojaškemu mojstru in polkmetu Jožefu Holcu, ki se je po koncu druge svetovne vojne priselil iz Placarja, ter materi Mariji, rojeni Bezjak. Osnovno šolo je obiskoval na Grajeni, nižjo gimnazijo pa na Ptuju. Med obveznim šolanjem je bil ministrant pri minoritih, kjer je vzljubil latinski (in kasneje grški) jezik, tako da se je podal v minoritsko semenišče in končal srednjo šolo z maturo na verski klasični gimnaziji v Zagrebu. Po odsluženem vojaškem roku (1967) se je vpisal na teološko fakulteto v Zagrebu, kasneje pa je študij nadaljeval v Ljubljani in diplomiral leta 1973; že leto prej je bil v proštjski cerkvi na Ptuju posvečen v duhovnika.

Študij je nadaljeval na papeškem Bibličnem inštitutu v Rimu in na Hebrejski univerzi v Jeruzalemu ter dosegel magisterij iz bibličnih znanosti. Od leta 1979 predava v Rimu na Papeški teološki fakulteti svetega Bonaventura (Seraphicum) biblično hebrejščino, biblično grščino in uvod v Sveto pismo. V tem času se je ob predavateljskem delu izpopolnjeval še v semitski lingvistiki na Hebrejski univerzi in na École Biblique et archéologique Française v Jeruzalemu.

Njegovo akademsko zanimanje velja predvsem Svetemu pismu. O tem priča več kot 40 znanstvenih in poljudno-znanstvenih člankov, razprav, predavanj in ocen ter intervjuji, objavljeni v tujih in domačih revijah in zbornikih. Njegov največji prispevek za slovensko biblicistiko pa je zagotovo sodelovanje pri novem standardnem prevodu Svetega pisma (Ljubljana, prva izdaja 1996). Iz hebrejščine oziroma aramejščine je prevedel pet knjig, poleg prevodov pa je napisal tudi uvode in opombe ter jih opremil z referencami. Poleg prevajalskega in revizijskega dela je za slovenski prevod izdelal tudi predlogo slovenskega izrazja za daritve in mere v Stari in Novi zavezi.

Ob duhovniškem in znanstvenem delu mu ostaja še nekaj časa za delovanje na drugih področjih, kot je na primer film – je predsednik Cineforuma Seraphicum, kulturnega združenja za študij filmografije pri omenjeni teološki fakulteti. Njegova velika ljubezen pa zagotovo ostaja tudi domači kraj, kamor se rad in redno vrača.²⁰

Dr. Ervin Maurič (6. 10. 1938, Gradec), ekonomist, univerzitetni profesor

Osnovno šolo je končal v Destrniku, gimnazijo pa na Ptuju. Na Ekonomski fakulteti v Ljubljani je študiral ekonomijo, kjer je leta 1964 diplomiral. Leta 1971 je na Fakulteti za državne vede Univerze v Gradcu doktoriral z disertacijo *Slovensko agrarno gospodarstvo v jugoslovanskem gospodarstvu*, ki jo je leta 1976 nostrificirala Univerza v Mariboru. Od 1972 je bil zaposlen kot asistent, od 1983 pa kot docent za predmet politična ekonomija na tedanji Visoki ekonomsko-komercialni šoli v Mariboru. Leta 1993 se je redno zaposlil na Visoki pravni šoli v Mariboru (danes je to Pravna fakulteta), kjer je od leta 1994 nosilec tudi pri predmetu ekonomika podjetja. Leta 1996 je bil izvoljen v naziv izrednega profesorja za predmetno področje ekonomske teorije. Svoje strokovne in znanstvene prispevke objavlja v različnih strokovnih revijah doma in v tujini. Sodeloval je pri pisanju večine učnih pripomočkov in učbenikov s področja ekonomske teorije (politična ekonomija), ki so izšli na Ekonomsko-poslovni fakulteti, in je soavtor ter redaktor učbenika *Ekonomika podjetja za pravnike*, ki ga pripravlja Pravna fakulteta Univerze v Mariboru. Leta 1998 je bil imenovan za prodekana za izobraževalno dejavnost Pravne fakultete Univerze v Mariboru. Z družino živi v Vintarovcih.

²⁰ KIP, Zapiski za zbornik Destrnik, pismo p. Milana Holca, Ptuj.

ŠOLSTVO

Janez Bezjak (18. 4. 1822, Destrnik – 1905, Remšnik), učitelj

Osnovno šolo je obiskoval doma pri učitelju Šmeru, delno pa pri Svetem Rupertu, kamor sta se z materjo preselila za nekaj let. Njegova mati je bila viničarka in samskega stanu, zato so ga podprli župnik in domača gospoda ter ga poslali v Maribor, da bi se izšolal za duhovnika. Kljub nasprotovanju si je sam izbral poklic učitelja in se zanj izšolal v Gradcu. Učiteljsko službo je opravljal v različnih krajih, nazadnje v Remšniku, kjer je poleg poučevanja opravljal službo organista, pesnikoval ter zbiral narodno blago.²¹

Jože Horvat (7. 2. 1836, Zasadi – 10. 1. 1893, Ljutomer), nadučitelj

Jože Horvat je bil med leti 1869 in 1879 zaposlen kot učitelj v urbanski šoli, najbolj pa ga poznamo kot avtorja znamenite *Spomenice urbane šole* iz leta 1879, ki je pomemben vir za raziskovanje šolske in cerkvene zgodovine, pa tudi zgodovine kraja. V njej je zapisal življenjepise imenitnih mož (učiteljev, duhovnikov in drugih), ki so bili tukaj rojeni in za katere je menil, da so v življenju dosegli pomembna mesta in službe. Med omenjenimi življenjepisi najdemo tudi njegovega – od tam smo povzeli nekaj podatkov.²²

Horvat je domačo šolo končal leta 1846 pri učitelju Šmeru in se nato vpisal v tretji razred ljudske šole v Mariboru. Ker mu je že naslednje leto umrl oče, zaradi pomanjkanja sredstev šolanja ni mogel nadaljevati. Na materino željo se je tedaj oprijel domačega dela in rokodelstva, pozneje pa mu je vendarle uspelo dokončati šolanje za učitelja. Kot podučitelj je služboval pri Svetem Martinu pri Vurberku, v Vurberku, Svetem Rupertu v Slovenskih goricah in pri Svetem Bolfenku, kot stalno nameščeni učitelj pa pri Svetem Duhu nad Lučami in v Destrniku, kjer je bil leta 1874 imenovan za nadučitelja. Leta 1879 je bil imenovan za nadučitelja ljudske šole v Ljutomeru, kjer je ostal do smrti leta 1893.²³

Ivan Kocmut (4. 6. 1848, Janežovski vrh – 22. 10. 1932, Ostrovec pri Destrniku), učitelj, pevovodja in organist

Že v mladosti je kazal posebno zmožnost za petje in glasbo, zato so ga starši določili za učitelja. Šolanje je začel v domači šoli pri učitelju Šmeru, realko je obiskoval na Ptuju, v Mariboru pa se izšolal za učitelja. Kot učitelj je služboval pri Sveti Trojici v Slovenskih goricah, v Hočah, Ribnici na Pohorju, v Destrniku in pri Svetem Martinu ob Paki. Leta 1879 je bil imenovan za nadučitelja pri Svetem Urbanu. Bil je tudi sposoben pevovodja in organist ter je uglasbil več cerkvenih pesmi.²⁴

Mirko Majcen (16. 6. 1890, Slovenska Bistrica – 1. 8. 1977, Ptuj), učitelj in prosvetni delavec

Osnovno šolo je obiskoval v Destrniku, od koder izhaja tudi njegova družina. Pripravnico in učiteljsko je obiskoval v Mariboru in leta 1910 maturiral. Kot učitelj je služboval na Hajdini, na Destrniku (leta 1934), na Ptuju in po osvoboditvi spet na Ptuju, kjer je bil ravnatelj OŠ Mladika do upokojitve leta 1952. Kot Maistrov borec je sodeloval v bojih za našo severno mejo, med drugo svetovno vojno pa je bil z družino izgnan v Srbijo in se tam pridružil NOB.

Dejaven je bil tudi na kulturnem in političnem področju. Nekaj časa je bil upravnik ptujskega gledališča ter tudi režiser in igravec. S članki se je oglašal v Ptujem tedniku in sestavil *Kroniko gasilskega društva v Ptuju* (1960). Bil je pobudnik in prvi predsednik stanovanjske zadrage na Ptuju, ki je v kraju zgradila prvi družbeni stanovanjski objekt. Za svoje delo je prejel številna priznanja in nagrade.²⁵

²¹ Horvat, J. (1879). *Spomenica urbane šole*, str. 70–71.

²² Prav tam, str. 94–95.

²³ Gl. tudi Kovačič, F. (1926). *Ljutomer. Zgodovina trga in sreza* (str. 109–10). Maribor: Zgodovinsko društvo.

²⁴ Horvat, J. (1879). *Spomenica urbane šole*, str. 138–139.

²⁵ F. F. (1977, 11. 8.): Slovo od Mirka Majcena. *Tednik*, 31, 4.

Marija Kralj (20. 12. 1901, Trst – april 1980, Ljubljana), učiteljica in prosvetna delavka

Marija Kralj je na destrniško šolo prišla decembra leta 1946. Pred okupacijo je dolga leta službovala na sosednji šoli pri Vurbergu.²⁶

Na tukajšnji šoli je poučevala prvi razred, zaradi pomanjkanja učiteljev včasih celo po dva oddelka naenkrat. Po premestitvi dotedanjega šolskega upravitelja Rajka Iglarja je bila leta 1952²⁷ imenovana na mesto šolske upraviteljice in to delo je opravljala do upokojitve. Radi so jo imeli sodelavci, učenci in tudi krajani, saj je bila prijazna, uglajena in pristrčna. Domačini se še spominjajo, da je v hudih povojnih letih nemalokrat iz svojih oblek in perila dala pri šivilji izdelat obleko za revne šolarje. Ko je že opravljala delo upraviteljice, je še naprej poučevala prvošolce in ročna dela v 7. in 8. razredu ter vodila šolsko dramaturško skupino.

Kot večina takratnega učiteljstva se je tudi Marija Kralj aktivno vključevala v življenje kraja in bila duša in srce kulturno-prosvetnega življenja. Bila je članica igralske skupine, sodelovala je na različnih tečajih (na primer na tečaju Rdečega križa, kmetijsko-gospodarskem tečaju) in predavanjih za kmečko mladino ter v kulturnih akcijah. Kot knjižničarka je skrbela za Ljudsko knjižnico, ki je bila po vojni ponovno odprta januarja 1947.²⁸

Za dolgoletno zaslužno delo na tukajšnji šoli je leta 1961 dobila odlikovanje red dela s srebrnim vencem.²⁹ Upokojila se je leta 1963, po sedemnajstletnem delovnem stažu.³⁰ Po upokojitvi je odšla v Ljubljano, kjer je živela s sestrama Elviro in Darinko Kralj do svoje smrti leta 1980. Kljub temu je s srcem ostala na Štajerskem, spremljala življenje na Destrniku ter ohranjala stike s krajani.

Branko Širec (24. 4. 1948, Dobrina pri Žetalah), profesor geografije, ravnatelj OŠ Gorišnica

Rodil se je v delavsko-kmečki družini v občini Žetale. Osnovno šolo je obiskoval v Žetalah, šolanje pa nadaljeval na ptujski gimnaziji. Po maturi se je vpisal na tedanjo Pedagoško akademijo v Mariboru in študij končal kot predmetni učitelj geografije in zgodovine. Kasneje je študij nadaljeval na Prirodoslovno-matematični fakulteti v Zagrebu in diplomiral kot profesor geografije.

Prvo delovno mesto učitelja je dobil na osnovni šoli v Destrniku leta 1971. Tu si je ustvaril družino in se za stalno naselil. Na destrniški šoli je poučeval do leta 1985, ko je prevzel mesto ravnatelja na OŠ Gorišnica.

Na Destrniku je opravljal različne funkcije. Leta 1991 je deloval v policijski enoti in postal veteran vojne za Slovenijo. Bil je zadnji predsednik KS Destrnik (do leta 1998), z nastankom občine pa je vsa leta občinski svetnik. V občini vodi odbor za šolstvo, socialo in društva, je poveljnik štaba civilne zaščite, poleg tega pa še predsednik Kulturnega društva Destrnik in Gasilskega društva Destrnik.

KULTURA

Kulturni delavci in narodni buditelji v 19. stoletju

Alojz Perger (11. 8. 1776, Sveti Urban – 14. 4. 1839, Norički Vrh pri Svetem Petru v Gornji Radgoni), zgodovinar, leksikograf, narodni buditelj

Rodil se je pri Svetem Urbanu, kjer je bil njegov oče Jurij učitelj in cerkovnik. Po končani gimnaziji v Mariboru je študiral filozofijo in pravo. Postal je graščinski uradnik in kasneje grajski oskrbnik na Noričkem Vrhu. Njegovo znanstveno zanimanje je obsegalo zelo različna področja: zgodovino, geografijo, numizmatiko, jezikoslovje, astro-

²⁶ Šolska kronika OŠ v Destrniku 1945–1963, str. 28.

²⁷ Prav tam, str. 75

²⁸ Predvojna knjižnica Gospodarskega in bralnega društva je bila uničena med vojno.

²⁹ Šolska kronika OŠ v Destrniku 1945–1963, str. 150.

³⁰ Prav tam, str. 158.

nomijo, narodno gospodarstvo in drugo. Že kot dijak je začel zbirati gradivo za zgodovino Panonije in Norika, kasneje pa je pod vplivom preporodnega dela Janeza N. Primica začel zbirati ljudske pesmi, sestavljati primerjalni slovar slovanskih jezikov ter pisati – poleg nemških – še slovenske pesmi. Razumel je skoraj vse evropske jezike in se je lotil celo pisanja turške slovnice v nemškem jeziku. Njegova zapuščina se ni ohranila. Sam je objavil le nekaj zgodovinskih člankov, zato pa je imel toliko večji osebni vpliv na dijake, duhovnike in učitelje v svojem okolišu, med drugimi na Petra Dajnka, Antona Šerfa, Davorina Trstenjaka in Antona Krempla.³¹

Franc Ignac Zimmermann (26. 7. 1777, Slovenska Bistrica – 28. 9. 1843), lavantinski škof

Rodil se je kot eden izmed petih otrok poštnemu upravitelju Francu in ženi Kajetani, rojeni Müller. Mati mu je umrla že leta 1782, oče pa leto dni kasneje, zato ga je k sebi vzel stric, ki je živel pri Svetem Urbanu. Tu je obiskoval šolo Leopolda Volkmerja in se od njega navzel ljubezni do slovenskega jezika in volje za študij. Svojega učitelja se je spominjal vse življenje in ga imenoval "vrednega duhovnika", ki mu je dal prvo veselje do študija. Gimnazijo in licej je obiskoval v Gradcu. Jeseni 1794 se je vpisal na pravno fakulteto na Dunaju, leto kasneje pa prestopil na teologijo in leta 1799 študij dokončal v Gradcu. Leta 1800 je bil imenovan za kaplana v svojem rojstnem kraju, Slovenski Bistrici, kjer je ostal sedem let. Kot župnijski in dekanijski upravitelj je služboval še v Vuzenici, bil škofijski šolski nadzornik v Šent Andražu, župnik in dekan v Vidmu ob Savi, leta 1816 pa je bil imenovan za gubernijskega svetnika in kanonika v Gradcu. Leta 1824 ga je salzburški nadškof Gruber imenoval za lavantinskega škofa; to delo je opravljal do svoje smrti leta 1843.

Škofovsko službo je opravljal v času narodnega prebujenja v 19. stoletju, ko sta se kulturna in cerkvena zgodovina še tesno prepletali in so bili mnogokrat duhovniki tisti, ki so s svojim mnogostranskim delovanjem med preprostim ljudstvom skrbeli za kulturni preporod in dvig narodne zavesti. Škof Zimmermann je ob nastopu svoje pastirske službe izdal pastirsko pismo v slovenščini, ki je bilo prvo te vrste v lavantinski škofiji, čeprav je bila ta že od konca 18. stoletja pretežno slovenska. Med dolgoletno škofovsko službo je pospeševal slovenski kulturni razvoj tako, da je v cerkvi uvajal domačo besedo, v slovenskih krajih imel slovenske govore, pred oblastjo zagovarjal enoten slovenski jezik in na odločilna mesta postavljaj delavce, ki so sodelovali v narodnem preporodu.³²

Franc Simonič (30. 11. 1803, Levanjci – 15. 4. 1866, Gaj pri Mariboru), duhovnik, rodoljub

Rodil se je v kmečki družini očetu Juriju in materi Neži, rojeni Vilec. Osnovno šolo je obiskoval na Destrniku, gimnazijo v Mariboru, nato pa v Gradcu študiral filozofijo in teologijo. Bil je kaplan v Bučkovcih, v Križevcih pri Ljutomeru, v Lučanah, Mariboru in nazadnje kurat v Gaju. Za preporodno delo se je ogrel že kot dijak v Gradcu. Kot kaplan v Bučkovcih se je z Antonom Kremplom, ki je bil v tem času župnik v Mali Nedelji, trudil za boljše osnovno šolstvo, saj je bil prepričan, da resnično prosvetno delo uspeva le v domačem jeziku. V Lučanah je poučeval slovenske otroke vse šolske predmete v slovenščini, podpiral nekatere dijake in graško Slovensko društvo, razširjal slovenske in ilirske knjige in podobno. Po oceni Janka Glazerja sodi Franc Simonič med tiste slovenske duhovnike, ki so s svojimi prizadevanji podpirali slovstveno gibanje.³³

Franc Kramberger (6. 10. 1810, Svetinci – 27. 6. 1878, Slatina v Slavoniji)

Jože Horvat je predstavil Franca Krambergerja kot nekdanjega učenca urbane šole in "slavnega moža", ki je zbral mnogo gradiva o zgodovini Svetega Urbana, ki jih je uporabil tudi Horvat pri pisanju spomenice in šolske kronike.³⁴

Rodil se je v Svetincih na Korenovem mlinu na Pesnici. Po končani domači šoli in latinski gimnaziji, ki jo je obiskoval v Mariboru, Varaždinu in na Ogrskem, je postal uradnik družine Sekely na Madžarskem. Po upokojitvi je

³¹ Kidrič, F. (1933). Perger Alojz. Slovenski biografski leksikon, 5. zvezek (str. 303–304). Ljubljana: Zadruga gospodarska banka.

³² Richter, J. (1967). Mladostna leta škofa Zimmermanna. Nova pot, 19 (1–3), str. 120–125.

³³ Vrbnjak, V. (1967). Simonič Franc. Slovenski biografski leksikon, 9. zvezek (str. 313–314). Ljubljana: SAZU.

³⁴ Horvat, J. (1879). Spomenica urbane šole, str. 37–39.

bil arhivar na gradu rodbine Schaumburg - Lippe v Slavoniji in tukaj našel stare listine, ki so pričale o zgodovini krajev župnije svetega Urbana in naj bi prišle z gradu Svetinci v Slavonijo v času bega pred Turki.

Franc Toplak (2. 9. 1818, Sveti Urban – 6. 11. 1904, Podgorci), duhovnik, rodoljub

Rodil se je kmetoma Jožefu in Ani, rojeni Sever. V Mariboru je z odličnim uspehom končal gimnazijo ter se vpisal na bogoslovje v Gradcu. Kot kaplan je služboval v krajih v okolici Ljutomera (Jarenina, Cirkovce, Hoče, Svečina, Ljutomer), nato pa je bil kurat in kasneje župnik v Svetem Lenartu pri Veliki Nedelji (Podgorcih).

Zbiral je slovenska imena rastlin in rudnin ter ljudske pregovore in jih zapisal v štirinajstih rokopisnih knjigah. Ukvarjal se je tudi z zvezdoslovjem.³⁵

Jožef Zelenik (27. 1. 1846, Levanjci – 8. 2. 1910, Ptuj), jezikoslovec, rodoljub

Osnovno šolo je obiskoval pri Svetem Urbanu, gimnazijo v Mariboru in vseučilišče na Dunaju. Postal je profesor jezikoslovja in bil vzgojitelj najvišjega avstrijskega plemstva.

Po vrnitvi v domači kraj je deloval v slovenskih društvih in gospodarskih ustanovah.

Z drugimi slovenskimi veljaki na Ptuju je pomagal ustanoviti slovensko posojilno in hranilno družbo – kot protiutež nemškemu denarnim zavodom. Poleg tega je vodil spodnještajersko čebelarstvo društvo, bil član okrajnega šolskega sveta ter častni član ptujske Čitalnice, soustanovitelj podružnice Družbe svetega Cirila in Metoda, slovenskega pevskega društva in Sokola.³⁶

V spomin na slavnega rojaka so vaščani 28. novembra 1986 na njegovi rojstni hiši v Levanjcih odkrili spominsko ploščo.

Pavel Potočnik (18. 11. 1880, Destrnik – 19. 6. 1934, Maribor), duhovnik, kulturni delavec

Gimnazijo je obiskoval na Ptuju ter leta 1901 stopil v frančiškanski red. V Kamniku in v Ljubljani je študiral bogoslovje. Kot duhovnik je leta 1907 nastopil službo v frančiškanski ljudski šoli v Novem mestu in nato v Mariboru, kjer se je izkazal kot izvrsten organizator, varuh ter voditelj katoliške mladine. Ustanavljal je prosvetna društva in jih povezal v zvezo prosvetnih organizacij, zunajcerkveno delo pa je dopolnjeval z organizacijami verskega značaja. Bil je znan tudi kot bleščeč cerkveni govornik.³⁷

Književnost

Ivan Dragotin Šamperl (16. 5. 1815, Jiršovci – 21. 8. 1836), pesnik

Rodil se je v Jiršovcih kmetu Janezu in ženi Mariji, rojeni Wenko. Osnovno šolo je obiskoval v domačem kraju, gimnazijo v Mariboru, nato pa se je vpisal na študij filozofije v Gradcu. Pripadal je graškemu literarnemu krogu in bil velik prijatelj Stanka Vraza. Razvoj obetavnega lirskega pesnika je prekinila njegova prezgodnja smrt, saj je še kot mladenič umrl zaradi jetike. Njegova dela, ki so ostala v rokopisih, so potovala skozi različne roke in so se deloma izgubila, nekaj pesmi pa so objavili Ivan Macun (Cvetje slovenskiga pesništva, 1850), Karel Glaser (Zgodovina slovenskega slovstva, 1894–1898) ter časopisi Kmetijske in rokodelske novice (1849, 1850, 1857), Slovenija (1849), Vedež (1849) in drugi. Prav v letu njegove smrti pa je v Gradcu izšla tudi knjiga A. Jaisa z naslovom *Navuk v peldah*, ki jo je bil I. D. Šamperl prevedel iz nemščine.³⁸

Leopold Volkmer (13. 10. 1741, Ljutomer – 7. 12. 1816, Destrnik), duhovnik, vzgojitelj in pesnik

Rodil se je v Ljutomeru leta 1741 očetu Antonu in materi Mariji Ani, rojeni Ebenreich. Ko je bil star deset let, je v požaru pogorela njegova rojstna hiša. Oče, trški čevljar, je skupaj z nekaj sotržani od Marije Terezije izprosil pomoč za pogorelece. Prav ta pomoč je verjetno pripomogla, da sta ga starša leta 1753 lahko poslala v gimnazijo v Varaždin, kjer se je izkazal kot odličen učenec. Pozneje je v Gradcu študiral teologijo in filozofijo ter bil posvečen

v duhovnika. Kot kaplan je služboval najprej na Ptuju, leta 1784 pa je prišel k Svetemu Urbanu. Z njegovim prihodom je šolstvo, katerega začetek sega v leto 1767, dobilo nov polet. Volkmer je v župnišću ustanovil posebno šolo, ki je bila na ravni normalke in prvih razredov nižje gimnazije. Njegovo šolo je obiskovalo nekaj znanih mož, med njimi zgodovinar in leksikograf Alojz Perger in kasnejši lavantinski škof Franc Ignac Zimmermann. Za potrebe šole je Volkmer sproti naročal knjige in zbral bogato knjižnico, ki pa žal ni ohranjena, saj se je med drugo svetovno vojno za njo izgubila vsaka sled. Med leti 1799 in 1812 je služboval v Vurbergu in Dvorjanah, po upokojitvi pa se je vrnil k Svetemu Urbanu in tu nadaljeval duhovniško in pesniško delo do smrti leta 1816. Na Volkmerjevo bivanje in delo pri Urbančanih nas danes opozarja spominska plošča, ki so jo ob 180. obletnici njegove smrti (leta 1996) vzdali v župnišću.

V očeh sodobnikov je Volkmer slovel kot učitelj in vzgojitelj mladine, pa tudi kot pridigar, prvi posvetni pesnik na slovenskem Štajerskem ter prevajalec in avtor cerkvenih pesmi in obrednih besedil.³⁹

Obseg in vsebino njegovega dela danes težko natančno ocenimo, saj je zapuščina le delno ohranjena.⁴⁰ Skupaj se je ohranilo deset rokopisov in štirje tiski. Najstarejši znani Volkmerjev tisk je prevod predpisane cerkvene pesmarice z naslovom *Pesme k tem opravili te svete meše s toj pesmjo pred predgoj* (1783), sledijo pa dvojezična mašna pesem *Der Messgesang. Mešna pesem* (1789), zahvalna pesem *Te Deum laudamus* (1795) in *Hvala kmetičkega stana ino tobačje trave* (1807), ki je prvi posvetni tisk na Štajerskem. Volkmerjeve posvetne pesmi, ohranjene v rokopisu, je za knjižno izdajo leta 1836 z naslovom *Fabule ino pesmi* pripravil Anton Janez Murko, nekaj pa jih je vključil tudi Peter Dajnko v *Posvetne pesmi med slovenskim narodom na Štajarskem* (1827).

Pogledi na Volkmerjevo delo so se oblikovali iz dveh nasprotujočih si stališč. Medtem ko je Anton Martin Slomšek poudarjal Volkmerjev pomen za slovenski jezikovni preporod v času ponemčevalnega pritiska in vzgojno vrednost njegovih basni, jih je Prešeren ostro obsodil in popolnoma zavrnil kot neslane, njihovemu izdajatelju Antonu Janezu Murku pa namenil epigram z naslovom *Izdajavcu Völkmera fabul in pesem*. Ponovno zanimanje za njegovo literarno delo je v novejšem času vzpodbudila knjiga Majde Potrata *Pesništvo Leopolda Volkmerja* (1994), ob simpoziju na Destrniku leta 1996 pa je izšel tudi *Volkmerjev zbornik* (1998).

Matija Belec (1. 9. 1877, Ločki Vrh – 29. 5. 1952, Bišečki Vrh), ljudski pesnik in pisatelj

Matija Belec je bil bajtarski sin, ki je obiskoval samo domačo osnovno šolo; vsakdanji kruh si je služil z delom v deri, zvečer in ob praznikih pa je vzel v roke pero in pisal pesmi in povesti. Objavljal jih je v različnih časopisih, med drugim v Domovini. Včasih se je podpisal tudi z imenom Matija Belec Bolfanski. V samozaložbi je izdal pesniške zbirke *Solzna Avstrija* (1916), *Pevajoči slavec* (1917) in *Ptica v prostosti* (1920) ter prozno delo *Skrita sreča* (1929). Natisnil jih je tiskar W. Blanke na Ptuju. Čeprav so mu sodobniki kot samouku očitali pomanjkljivo poznavanje knjižnega jezika,⁴¹ so vendarle priznavali njegov talent in vrednost njegovih pesmi, ki so izhajale iz kmečkega okolja in iz katerih dostikrat vejeta pristno občutenje in prava ljudska modrost.⁴²

Janko (Janez) Potočnik (26. 12. 1930, Strmec), pesnik

Otroštvo je kot prvorojenec očeta Alojza in matere Marije, rojene Čeh, preživel na domačiji na Strmcu v družbi dveh mlajših bratov in sestre. Osnovno šolo je dokončal v Destrniku, nato pa se je izučil trgovskega poklica na Ptuju. Po učni dobi se je poklicno preusmeril in končal Srednjo kmetijsko šolo v Mariboru, kasneje pa diplomiral na Višji agronomski šoli v Mariboru in ob delu končal šolanje na Biotehnični fakulteti v Novem Sadu na oddelku za vodilne in vodstvene kadre v kmetijstvu. Zaposlen je bil na različnih delovnih mestih v kmetijstvu, šolstvu in pravosodju.

³⁵ Toplak Franc (1980). Slovenski biografski leksikon, 12. zvezek (str. 313). Ljubljana: SAZU.

³⁶ Profesor Josip Zelenik (1910, 4. marec). Nekrolog. Sloga, 9, str. 1.

³⁷ Služabniki oltarja in svojega naroda. Potočnik P. Pavel (1935). Koledar družbe sv. Mohorja 1935, 83.

³⁸ Lisac, L. A. Šamperl Ivan (Janez) Dragotin (1971). Slovenski biografski leksikon, 11. zvezek (str. 575). Ljubljana: SAZU.

³⁹ Slomšek, A. M. (1853). Leopold Volkmar, slavni pesnik Slovenskih goric. Drobtinice, VIII, 108–126.

⁴⁰ Potrata, M. (1998): Leopold Volkmer – začetnik posvetnega pesništva na Slovenskem. Maribor: Kulturni forum.

⁴¹ Glonar, A. (1917). Solzna Avstrija. Ljubljanski zvon 37 (1917), 557–558.

⁴² Zanimiva knjiga slovenskega kmeta (1930, 4. november). Mariborski večernik Jutra, 251, 3.

Ob poklicnem delu se je vsa leta aktivno vključeval v različne politične in društvene organizacije. Njegova največja ljubezen pa so ostajale knjige, botanika in poezija. S pisanjem pesmi se je začel ukvarjati že kot srednješolec, aktivneje pa se je pisanja in javnega nastopanja lotil po upokojitvi. Je član literarnega društva ljudskih piscev proze in poezije pri Zvezi društev upokojencev Slovenije LIKUS, član literarne sekcije pri Zvezi kulturnih društev občine Slovenska Bistrica in aktiven udeleženec literarnih večerov v domači knjižnici. Svoja dela objavlja v zborniku društva LIKUS, Informatorju DZ Slovenska Bistrica, občasno pa tudi v Bistriški Panorami, Štajerskem tedniku in destrniškem Občanu. Redno nastopa na raznih srečanjih in občnih zborih društev, ob svojem 75. rojstnem dnevu pa namerava izdati tudi pesniški prvenec z naslovom *Šepet jeseni*.

Napisal je tudi nekaj pesmi o Destrniku: *Prišel sem po slovo*, *Spomin na mamo* in *Vračam se*.⁴³

Aleš Šteger (31. 5. 1973, Ptuj), pesnik in prevajalec

Aleš Šteger sodi danes med tiste pesnike postmoderne dobe, ki so se v slovenski javnosti že dodobra uveljavili. V zgodovino slovenske literature se je zapisal s svojo prvo pesniško zbirko že leta 1995, priznanj pa so bile deležne tudi njegove naslednje zbirke.

Autor fotografije: Joca Suhadinski

Otroštvo je preživel na Destrniku, kjer je obiskoval tudi osnovno šolo, nato pa končal gimnazijo na Ptuju (naravoslovna usmeritev). Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je študiral primerjalno književnost in nemščino in študij končal leta 1999. Kot študent je bil kulturni urednik Tribune, objavljala pa je v Literaturi, Novi reviji in Dialogih. Leta 1995 je izšla njegova prva pesniška zbirka *Šahovnice ur*, za katero je prejel nagrado za najboljši literarni prvenec. Za drugo zbirko, *Kašmir* (1997), je prejel Veronikino nagrado za pesniško knjigo leta, za tretjo, *Protuberance* (2002), pa je bil nominiran za nagrado Prešernovega sklada. Objavil je tudi potopis po Peruju z naslovom *Včasih je januar sredi poletja* (1999) ter pesniški zbirki *Knjiga reči* (2005) in *Kamen* (2005). Njegova dela so prevedena v več tujih jezikov, med drugimi tudi v španščino, češčino, slovaščino in bolgarščino.

Iz nemščine prevaja poezijo in prozo. Dela kot urednik knjižne zbirke Koda, je pa tudi soustanovitelj in član uredniškega odbora knjižne zbirke Beletrina; obe zbirki izhajata pri Študentski založbi v Ljubljani. Med leti 1996 in 2004 je bil soustanovitelj in programski vodja mednarodnega festivala mlade evropske poezije Dnevi poezije in vina v Medani.⁴⁴

Ljubiteljska kultura

Emil Štumberger (7. 1. 1941, Višnjica na Hrvaškem – 8. 3. 1981, Destrnik), ljubiteljski slikar

Že kot otrok je ostal brez staršev in je rano mladost prebil v domu vojnih sirot v Pivki. Osnovno šolo je obiskoval v Cirkulanah, kjer so ga sprejeli sorodniki, učiteljišče pa v Mariboru; končal ga je leta 1961. Kot učitelj likovnega pouka je služboval na Destrniku in bil tukaj leta 1977 ustanovitelj in organizator slikarskih srečanj, ki so se jih udeleževali številni ljubiteljski in tudi akademski slikarji. Kot ljubiteljski slikar se je sam zanimal predvsem za krajino. Svoje motive je zajemal na destrniškem območju ter po drugih krajih Slovenskih goric ter v okolici Cirkulan. Udeleževal se je številnih slikarskih kolonij in sodeloval na skupinskih razstavah.⁴⁵

⁴³ KIP, Zapiski za zbornik Destrnik, pismo Janka Potočnika, Spodnja Nova vas pri Slovenski Bistrici. Za pomoč pri zbiranju podatkov se zahvaljujem g. Branku Zelenku.

⁴⁴ KIP, Zapiski za zbornik Destrnik, biografija Aleša Štegerja. Za posredovane podatke se zahvaljujem Alešu Štegerju.

⁴⁵ Cobelj, Š. (1988). Ljubiteljski likovniki Ptujja. Ptuj: Zveza kulturnih organizacij.

Marija Stöger (19. 8. 1943, Tivolci), zborovodkinja

Gospa Stöger vodi Destrniški oktet vse od ustanovitve sredi devetdesetih let. Je tudi vodja pevske skupine Spominčice, ki deluje v okviru DPD Svoboda na Ptuju, in vodja moškega pevskega zbora KD Rogoznica.

Do upokojitve leta 1996 je bila zaposlena kot učiteljica glasbe na OŠ Destrnik. Po upokojitvi je bila nekaj časa predsednica Krajevne organizacije Rdečega križa (KORK) Destrnik, še danes pa je njena članica.

Jelka Pšajd (29. 7. 1973, Kranj), univ. dipl. soc. kulture, etnologije in kulturne antropologije

Od leta 1999 je strokovna in organizacijska vodja Folklorne skupine Destrnik (starejša skupina).⁴⁶ Z dr. Marijo Makarovič je sodelovala pri raziskavi in izdelavi folklornih kostumov za skupine iz Destrnika, Rogatca, Gornjih Petrovcev, Šalovcev in Moščancev. Med leti 2002 in 2005 je bila tudi strokovna vodja Folklorne skupine A. Stefanciosa iz Rogatca, priložnostno pa uči štajerske plese še folklorno skupino iz Gornjega Senika v Slovenskem Porabju in piše članke za radio Monošter.⁴⁷

Zaposlena je kot kustodinja etnologinja v Pokrajinskem muzeju Murska Sobota. Je avtorica številnih prispevkov v revijah, katalogih, zbornikih, pa tudi referatov na raznih simpozijih in srečanjih doma in na tujem. Napisala je dve monografski deli: *Poroka z borom, borovo gostüvanje* (TD Šalamenci, 2004) in *Še zdaj, na ta sveti den, moreš preklinjati?* (Pokrajinski muzej Murska Sobota, 2005).

Marko Pukšič (27. 10. 1982)

Od leta 2002 je vodja otroške folklorne skupine na Destrniku, sicer pa je študent na Fakulteti za elektrotehniko in računalništvo v Mariboru ter prorektor za študentska vprašanja in predsednik Študentskega sveta Univerze v Mariboru.

DRUŽBENE DEJAVNOSTI

Gasilstvo

Franc Simeonov (14. 11. 1929, Zgornje Vodale – 6. 12. 2003), gasilec

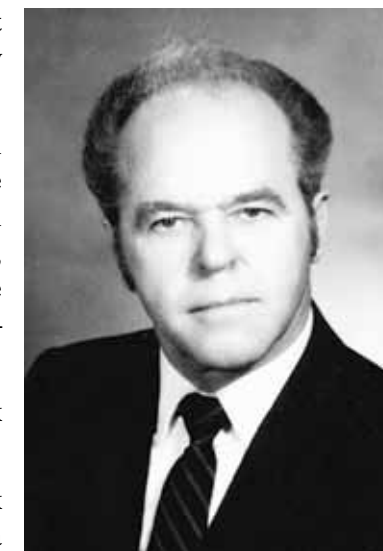
Rodil se je v občini Sevnica, v tedanjo KS Destrnik pa je prišel leta 1959 kot komandir oddelka milice. Z ženo Anico in sinom Bojanom si je ustvaril dom v Vintarovcih in tu leta 1982 dočkal upokojitev.

Zagnano in aktivno se je vključeval v življenje kraja na mnogih področjih. Bil je med pobudniki in ustanovitelji Turističnega društva Destrnik. Leta 1969 je pomagal ustanoviti Prostovoljno gasilsko društvo Destrnik in vsa leta ostal njegov zvesti član. Med leti 1982 in 1996 je bil predsednik Gasilske zveze Ptuj, nato pa podpredsednik Gasilske zveze Destrnik in predsednik Sveta Podravske regije. S sodelovanjem z gasilskimi zvezami in društvi v drugih državah je ponel ime kraja tudi prek meja domovine.

V letih od 1977 do 1994 je bil predsednik Sveta Krajevne skupnosti Destrnik ter član skoraj vseh tedanjih odborov KS.

Opravljal je mnoge funkcije v takratni občini Ptuj. Deset let je bil predsednik policijskega sindikata za območje Ptujja, kar 30 let pa je bil tudi porotnik na sodišču.

Z več kot tridesetletnim zagnanim delom je bistveno pripomogel k razvoju in napredku kraja.⁴⁸

⁴⁶ Pred njo sta skupino vodili Ivanka Ogrinc in Anica Toplak.

⁴⁷ Za posredovane podatke se zahvaljujem gospe Jelki Pšajd.

⁴⁸ Irgl, M. (2004): Francu Simeonovu v spomin. Občan, 1, 9. Umrli je Franc Simeonov (2004). Občan, 1, 9.

Janez Irgl (8. 10. 1951, Ptuj), gasilec

Janez Irgl se v domačem kraju aktivno vključuje v dejavnosti na različnih področjih družbenega življenja. Že od ustanovitve dalje je član Gasilskega društva (GD) Destrnik. Na področju gasilstva je opravljal različne funkcije:

1972–1975 je bil podpoveljnik Gasilskega društva Destrnik,

1975–1979 je bil poveljnik Gasilskega društva Destrnik,

1979–1985 je bil poveljnik Gasilskega centra Destrnik,

1979–1995 je bil predsednik Gasilskega društva Destrnik,

1986–1995 je bil poveljnik Zveze gasilskih društev Občine Ptuj.

Od leta 1998 dalje je predsednik Gasilske zveze Destrnik. Več let je deloval kot predsednik Zbora izvajalcev požarne skupnosti Občine Ptuj. Vrsto let dela tudi v Regijskem štabu civilne zaščite za Podravje.

Med leti 1987 in 1993 je bil predsednik Skupščine Krajevne skupnosti Destrnik, vrsto let pa podpredsednik Sveta Krajevne skupnosti Destrnik in član skoraj vseh tedanjih odborov KS Destrnik. Od leta 1999 dalje je svetnik v Občinskem svetu Občine Destrnik in aktiven v občinskih odborih in komisijah.

Bil je soustanovitelj Turističnega društva Destrnik in Športnega društva Destrnik, je aktiven član Prosvetnega društva Destrnik in član sekcije pevskega zbora tega društva.

Leta 1991 je bil aktiven pri osamosvojitvi Slovenije in je vojni veteran. Že 16. leto je porotnik na sodišču.⁴⁹

*Radio in televizija***Helena Zorko, rojena Kocmut** (10. 12. 1921, Destrnik – 10. 12. 1976, Ljubljana), pionirka RTV

Helena Zorko se je rodila v znani učiteljski družini Kocmut. Po opravljeni takratni meščanski šoli na Ptuj in enoletni trgovski šoli v Mariboru se je zaposlila v odvetniški pisarni v Mariboru, kjer je delala vse do začetka druge svetovne vojne. Zaradi sodelovanja z narodnoosvobodilnim gibanjem, predvsem z Lackovo četo, je že leta 1942 okusila ptujske gestapovske zapore. Po koncu vojne je delala najprej na mariborskem okrožnem komiteju, vendar je že kmalu prešla k ljubljanskemu radiu in od tam k nastajajoči slovenski televiziji.

Kar 30 let je bila sodelavka RTV Slovenija in upravičeno spada med pionirke slovenske televizije. To je bil čas, ko se je televizija šele razvijala in je improvizacija nadomeščala pomanjkanje tehnike in kadra. Bila je prva televizijska tajnica režije in kasneje režiserka dnevnega programa. To odgovorno delo je opravljala dolga leta, upokožitev pa je dočakala kot vodja dnevne režije. Za svoje delo je prejela številna priznanja in tudi državna odlikovanja.

Poleg odgovornega poklicnega dela je vzorno skrbela za sina Matjaža, ki je uspešno končal študij in postal univerzitetni profesor, ter invalidno mater, saj ji mož Zvone Zorko, ki je bil dolga leta dopisnik Radiotelevizije Slovenije v Avstriji in je le redko prihajal domov, pri tem ni mogel veliko pomagati.

Kljub zaposlenosti in številnim obveznostim je ostala tesno povezana s svojim rojstnim krajem in navezana nanj. Vedno je sanjala o tem, da si bo na stara leta v hiši na Ojstrovcu, najvišji točki Destrnika, uredila prijeten dom in tu uživala zasluženi pokoj. Prezgodnja smrt ji je to preprečila. Umrla je tako rekoč na tisti dan, ko je dobila svojo prvo pokojnino, stara 55 let.⁵⁰

⁴⁹ KIP, Zapiski za zbornik Destrnik, biografija Janeza Irgla. Za posredovane podatke se zahvaljujem gospe Metki Kajzer.

⁵⁰ KIP, Zapiski za zbornik Destrnik, pismo Zvoneta in Matjaža Zorka, Ljubljana.

Marjan Šneberger (26. 7. 1946, Placar – 11. 1. 2000, Ljubljana), radijski novinar in napovedovalec

Marjan Šneberger je bil človek, ki se nam je s svojo veliko predanostjo in izjemnim glasom vtisnil globoko v spomin. Svojo kariero na radiu je začel zgodaj, saj je že kot osemnajstletni mladenič honorarno delal na ptujski radijski postaji. Med leti 1967 in 1988 je bil novinar in napovedovalec na Radiu Ptuj ter voditelj glasbenih in drugih oddaj. Bil je nepogrešljiv na ptujskem in števerjanskem festivalu in je v javnosti veljal za napovedovalca, ki je tesno povezan z narodnozabavno glasbo.

Kot zunanji sodelavec je delal tudi na Radiu Šmarje pri Jelšah, leta 1993 pa je postal soustanovitelj Radia Ognjišče in je pri njem delal do smrti. Pripravil je veliko intervjujev z znanimi izvajalci narodnozabavne glasbe, tudi s Slavkom Avsenikom in Lojzeto Slakom.

Napisal je nekaj lepih besedil za narodnozabavne in zabavne skladbe, ki so jih izvajali priznani slovenski pevci, kot so Oto Pestner, Marta Zore ali Irena Vrčkovnik. Med najbolj znanimi so *Dom si moj, Slovenija, Imejmo se radi, Na pragu skupnega življenja, Domače ognjišče* in *Spet bo to jutro sonce sijalo*.

Pri pisanju scenarijev je pomagal tudi dobrodelni organizaciji Karitas in vodil vse prireditve Klic dobrote v Celju.

Poročil se je leta 1972; v zakonu sta se mu rodila sinova Matjaž in Tomaž. Umrl je leta 2000 v Ljubljani in je pokopan na ptujskem pokopališču.⁵¹

*DUHOVNI POKLICI***Janez Razbornik** (23. 12. 1885, Ljubno – 9. 7. 1973, Celje), duhovnik, župnik pri svetem Urbanu

Kot župnik je na Destrniku služboval med leti 1927 in 1948. Med drugo svetovno vojno je bil skupaj s kaplanom Karlom Jašem izseljen na Hrvaško, od koder se je vrnil po koncu vojne, junija 1945.

V letih 1934, 1940–1941 in 1950 je bil tudi provizor župnije svetega Bolfenka, ki takrat ni imela svojega župnika.⁵²

Upokojil se je leta 1952 in do smrti živel v Ljubnem.

Karel Jaš (20. 12. 1901, Šentilj pod Turjakom – 28. 3. 1999, Maribor), duhovnik, kaplan pri svetem Urbanu

Karel Jaš, ki se je že v mladosti odločil za duhovniški poklic, je svojo dušnopastirsko pot začel v Žalcu, kjer je bil štiri leta kaplan. Nato je prišel na Destrnik in tukaj deloval petnajst let. Med drugo svetovno vojno je bil izgnan na Hrvaško in je deloval v župniji Koprivnički Ivanec. Po vojni se je vrnil v domači kraj in pomagal v župnijah v Strmcu nad Dobrno ter v Razboru in Šmiklavžu pri Slovenj Gradcu. Od tam je prišel v Maribor in na Slomškovo dijaško semenišče, kjer je poučeval angleščino, francoščino in nemščino. Leta 1968 je postal predavatelj na teološki fakulteti v Mariboru, kjer je ostal do upokojitve. Za svoje delo je bil leta 1976 imenovan za častnega konzistorialnega svetovalca mariborske škofije.

Njegov največji prispevek je viden na področju liturgičnega gibanja. Že kot kaplan na Destrniku je pisal molitvenike, slovenske mašne priročnike, prevajal obredne knjige in jih prirejal za slovenske razmere. Njegove knjige, s katerimi je želel ljudem približati cerkvene obrede in molitve in jih vzpodbuditi h aktivnemu sodelovanju pri njih, so danes poznani pod skupnim imenom *Liturgija svetega Urbana*.

Na njegovo petnajstletno delovanje v Destrniku danes spominja spominska plošča na župnijski cerkvi, ki so jo Urbančani odkrili ob njegovi železni maši leta 1996.⁵³

⁵¹ KIP, Zapiski za zbornik Destrnik, pismo Eme Šneberger, Ptuj. Glej tudi: Sivec, I. (2003). Najboljši muzikanti. Del 2 (str. 531). Kamnik: ICO.

⁵² Krajnc, I. (1990). Sveti Bolfenk v Slovenskih Goricah (str. 18). Sveti Bolfenk v Slovenskih Goricah 1790–1990. Trnovska vas: Župnijski urad Sv. Bolfenk.

⁵³ Smej, J. (1999, 18. april). In memoriam: Prof. Karel Jaš (1901–1999). Družina 16, str. 21.

Stanislav Lorber (10. 11. 1918, Sveta Ana v Slovenskih goricah – 27. 11. 2004, Maribor), duhovnik, župnik pri svetem Urbanu

Med drugo svetovno vojno je bil v letih 1943 in 1944 interniran v Strnišče, nato pa se je pridružil partizanom in z njimi sodeloval do osvoboditve. Po vojni je bil na Destrniku kaplan (1945–1952), nato pa župnik do leta 1971. Kasneje je deloval kot župnik v župniji svetega Florjana pod Bočem (1971–1975), kot duhovni pomočnik v Polzeli (1975–1981), duhovnik v Rogaški Slatini (1981–1982) ter župnijski upravitelj in župnik v Žičah do leta 1991, ko se je upokojil.⁵⁴

Leta 1995 je imel v župniji svetega Urbana, v kateri je deloval petindvajset let, ponovitev nove maše.

Mihael Valdhuber (11. 5. 1938, Kamnica – 7. 12. 2004), duhovnik, župnik pri svetem Urbanu

Rodil se je kot sin malih kmetov iz Kamnice pri Mariboru. Po končani maturi se je odločil za duhovniški poklic in bil posvečen leta 1963. Sprva je bil kaplan v Selnici ob Dravi in v Rogaški Slatini, leta 1971 pa je prišel kot župnik k svetemu Urbanu. Gospod Miha, kot so ga klicali farani in prijatelji, je bil zvest in predan duhovnik ter pravi prijatelj otrok in mladine. Več kot trideset let je skrbel za duhovno rast svojih faranov ter za zunanjo podobo cerkve in sakralnih objektov v župniji.

Umril je po kratki in hudi bolezni konec leta 2004.

Elizabeta Toš, sestra Dora (8. 11. 1946, Ločki Vrh), redovnica

Osnovno šolo je obiskovala v Destrniku ter nato končala 3-letno šivalno šolo. Leta 1966 je stopila v samostan, v red Hčera krščanske ljubezni (usmiljenke) v Gradcu ter po seminarju – noviciatu dobila ime sestra Dora. Leta 1972 je končala srednjo medicinsko šolo in začela delati kot medicinska sestra. Dvajset let je delala v graški bolnišnici, potem pa jo je pot zanesla v Istanbul, kjer že osemnajst let dela v bolnišnici in ambulanti, ki jo vodijo sestre.⁵⁵

Mirko Horvat (19. 10. 1949, Jiršovci), duhovnik

Otroštvo je preživel v Jiršovcih in Vintarovcih, od 7. do 15. leta pa skupaj s tremi brati v Destrniku "na placu". Odločil se je za duhovniški poklic, bil leta 1976 posvečen v duhovnika in tako postal po štiridesetih letih in po drugi svetovni vojni prvi novomašnik v destrniški župniji. Kot redovnik minorit je pet let deloval v župnijah Dornava ter svetega Petra in Pavla na Ptuju, od leta 1986 pa kot škofijski duhovnik v starem Velenju, pri Svetem Tomažu pri Ormožu, v Ribnici na Pohorju. Sedaj je župnik pri svetem Florijanu v Doliču ter soupravitelj župnije svetega Vida nad Valdekom.⁵⁶

Pater Milan Kos (8. 8. 1962, Ločki Vrh), minorit

Osnovno šolo je obiskoval na Destrniku, nato pa se je vpisal v zasebno šolo pri salezijancih v Želimpljah pri Ljubljani. Ker šola takrat ni bila priznana kot državna, je kot večina dijakov vsako leto opravljal izpite še na državni gimnaziji na Poljanah v Ljubljani, kjer je tudi maturiral.

Leta 1988 je s slovesnimi zaobljubami na Ptuju postal član minoritskega reda. Študij teologije je nadaljeval na Teološki fakulteti v Ljubljani, kjer je diplomiral leta 1989. Konec junija 1990 je bil v mariborski stolnici posvečen v duhovnika, novo mašo pri svetem Urbanu pa je služil 8. julija.

Sprva je kot kaplan služboval v župniji Videm pri Ptuju in Mariahilf v Gradcu, med leti 1992 in 2002 pa je v Ljubljani opravljal naloge kot provincialni tajnik in

⁵⁴ Škofija Maribor, škofijski duhovniki (str. 734). Letopis Cerkev na slovenskem (2000). Ljubljana: Nadškofija.

⁵⁵ KIP, Zapiski za zbornik Destrnik. Pismo sestre Dore Toš, Istanbul. Za pomoč pri zbiranju podatkov se zahvaljujem patru Milanu Kosu.

⁵⁶ KIP, Zapiski za zbornik Destrnik, pismo Mirka Horvata, Dolič.

ekonom Slovenske minoritske province svetega Jožefa. Od leta 2002 je gvardijan minoritskega samostana svetega Petra in Pavla na Ptuju.

Milan Kos je duhovnik, ki ga pogosto vidimo v domači fari. V zadnjih letih je zaradi zdravstvenih težav domačega župnika Mihaela Valdhuberja pastoralno skrbel za župnijo svetega Urbana, po njegovi smrti pa je na prošnjo škofa Franca Krambergerja do prihoda novega župnika postal začasni upravitelj župnije.⁵⁷

OSEBNOSTI PRVE IN DRUGE SVETOVNE VOJNE

Jože Hameršak (3. 3. 1895, Sveti Urban – 18. 8. 1967, Javornik pri Jesenicah), pisatelj

Kot najstarejši izmed petih otrok je na Destrniku preživel otroška leta, pred prvo svetovno vojno pa se je družina preselila v Ljubljano. Kakor oče in oba brata je bil tudi Jože po poklicu zidar, poleg tega je slikal, risal, zbiral znamke in kolesaril. Prvo svetovno vojno je preživel kot avstrijski vojak na ruski fronti in v prostovoljnem ujetništvu, drugo pa v taborišču v Dachau. Napisal je spomine na obe vojni, ki jih je kot odličen govornik kasneje pripovedoval na svojih javnih nastopih pred šolsko mladino, njihove objave pa ni dočakal. Zaradi svoje izredne dokumentarne vrednosti so spomini po njegovi smrti izšli v dveh knjigah: *Skoz prvo svetovno* (1994) in *Skoz drugo svetovno* (2003), v skrajšani obliki pa tudi v zborniku *Dachau* (1981).

Franc Osojnik – Kostja (26. 8. 1900, Janežovci – 29. 12. 1942), prvoborec, ustanovitelj Slovenskogoriške – Lackove čete

Rodil se je v želarski družini očetu Francu in materi Ani, rojeni Zorčič. Osnovno šolo je obiskoval pri Svetem Urbanu, nato pa se je učil mlinarstva pri stricu Zorčiču.

Pred drugo svetovno vojno se je aktivno vključeval v delovanje destrniškega prosvetnega društva ter Društva kmečkih fantov in deklet (DKFID). Z revolucionarno misijo se je srečal ob druženju z dr. Jožetom Potrčem in Jožetom Lackom, ki sta tudi najbolj vplivala na njegovo komunistično opredelitev sredi tridesetih let prejšnjega stoletja. Po okupaciji leta 1941 se je pridružil narodnoosvobodilnemu gibanju ter bil z Jožetom Lackom spomladi leta 1942 med ustanovitelji Slovenskogoriške – Lackove čete,⁵⁸ ki je bila prva partizanska skupina v ptujem okraju. Četa je izvajala sabotažne akcije in napade na okupatorja do avgusta istega leta, ko je bila izdana in uničena blizu Mostja. Iz boja se je uspelo prebiti Francu Osojniku, Mirku Rešu in Jožetu Lacku. Mirko Reš si je sam vzel življenje, ko je spoznal, da sta v boju padla oba njegova brata (Vinko in Kostja), Jožeta Lacka pa so po izdaji ujeli, nato pa mučili in ubili na Ptuju. Franc Osojnik se je pridružil Ruški četi in si tu nadel ime Kostja. Po ustanovitvi Pohorskega bataljona je bil kot borec poslan na teren v Slovenske gorice, kjer je bil izdan in ubit konec leta 1942.⁵⁹

Pokopan je v skupni grobnici na ptujem mestnem pokopališču. Na njegovo življenje in delo nas danes opozarja spominska plošča na njegovem domu v Desencih, po njem pa sta bili po vojni poimenovani tudi Osojnikova cesta na Ptuju ter Osojnikova ulica v Mariboru.

⁵⁷ KIP, Zapiski za zbornik Destrnik. Pismo Milana Kosa, Ptuj.

⁵⁸ Četo so partizanskih dokumenti imenovali tudi Ptujski vod, nemški viri pa Lackova oziroma Osojnikova četa.

⁵⁹ Franc Osojnik – Kostja (1986). Ptuj: KS Franc Osojnik. Glej tudi Šolsko kroniko OŠ v Destrniku 1945–1963, str. 9–10.

LITERATURA IN VIRI

1. Cobelj Š. (1988). Ljubiteljski likovniki Ptuja. Ptuj: Zveza kulturnih organizacij.
2. Horvat, J. (1879) Spomenica urbane šole. Spominska knjiga za šolo Sv. Urbana. Rokopis.
3. Franc Osojnik – Kostja (1986). Ptuj: KS Franc Osojnik.
4. KIP. Zapiski za zbornik Destrnik. Osebne biografije in pisma.
5. Krajnc, I., Lovrenčič, I., Emeršič, J. (1990). Sveti Bolfenk v Slovenskih goricah. Trnovska vas: Župnijski urad Sv. Bolfenk.
6. Kreft, B. (1970). Življenje za človeka. Portret dr. Jožeta Potrča. Maribor: Založba Obzorja.
7. Letopis Cerkve na slovenskem (2000), Ljubljana: Nadškofija.
8. Potrčevo veliko izročilo (1984). Ptuj: Zgodovinsko društvo.
9. Potrata, M. (1998): Leopold Volkmer – začetnik posvetnega pesništva na Slovenskem. Maribor: Kulturni forum.
10. Slovenski biografski leksikon (1925–1991). Ljubljana: Zadružna gospodarska banka.
11. Šematizmi lavantinske škofije 1920–1937.
12. Šolska kronika OŠ v Destrniku 1945–1963.
13. Volkmerjev zbornik (1998). Maribor: Slavistično društvo.
14. Časopisni viri: Delo 2004, Drobotnice 1853, Družina 1999, Koledar Družbe svetega Mohorja 1935, Ljubljanski zvon 1917, Mariborski večernik Jutra 1930, Nova pot 1967, Občan 1996–2005, Sloga 1910, Tednik 1988.

POVZETEK

V prispevku so predstavljeni posamezniki, ki so se rodili v krajih današnje občine Destrnik ali tukaj živeli in si s svojim delom pridobili zasluge na področjih politike, gospodarstva, znanosti, šolstva, kulture ali drugih družbenih dejavnosti od 18. stoletja do današnjih dni. Med njimi najdemo znane osebnosti iz slovenske zgodovine, kot so pesnik Leopold Volkmer, slavist dr. Matija Murko ali zdravnik in humanist dr. Jože Potrč, od sodobnikov pa minister dr. Milan Zver, poslanec Franc Pukšič ali pesnik Aleš Šteger. Predstavljeni so še številni drugi posamezniki, katerih življenje in delo ostajata bolj skrita očem širše slovenske javnosti, pa vendar so prav oni pomembno pripomogli k oblikovanju podobe kraja in identitete občine Destrnik.

SUMMARY

In the contribution the author presents individuals who were born in the present municipality of Destrnik or lived here and earned special credits with their work in the fields of politics, economy, science, educational system, culture or some other social activities from the 18th century to the present day. Among them there are famous people from the Slovene history, such as Leopold Volkmer, the Slavist Matija Murko or a doctor and a humanist Jože Potrč, PhD. The contemporary deserving personalities of Destrnik are Milan Zver, PhD, the Slovene Minister for Education, Franc Pukšič, a member of the national assembly, and Aleš Šteger, the renowned poet. Many more individuals whose life and work remain unknown by the general Slovene public are included in this contribution, as they have, however, vitally contributed to the shaping of the image and the identity of Destrnik.

ZUSAMMENFASSUNG

In dem Beitrag werden Personen vorgestellt, die in der Gemeinde geboren wurden oder hier gelebt haben und sich mit ihrer Arbeit verdient gemacht haben und zwar auf dem Gebiet der Politik, Wirtschaft, Wissenschaft, Schulwesens, Kultur und anderen wirtschaftlichen Gebieten. Die Auflistung beginnt mit dem 18. Jahrhundert und endet Heute. Unter diesen bekannten Personen finden wir z.B. den Dichter Leopold Volkmer, den Slavisten Dr. Matija Murko oder den Arzt und Humanisten Dr. Jože Potrč. Unter den Zeitgenossen finden wir den Minister für das Schulwesen, Dr. Milan Zver, den Abgeordneten Franc Pukšič, und den Dichter Aleš Šteger. Es werden auch viele andere Personen vorgestellt die zwar der Öffentlichkeit nicht so bekannt sind, haben aber sehr viel zur Gestaltung und Entwicklung der Gemeinde Destrnik beigetragen.

Jakob Emeršič

Leopold Volkmer v očeh Antona Martina Slomška in drugih

Jakob Emeršič, višji bibliotekar v pokoju
Knjižnica Ivana Potrča Ptuj

UDK 929 Volkmer L. 821.163.6.09: 929 Volkmer L.

Ključne besede: *Leopold Volkmer*

Leopold Volkmer v očeh Antona Martina Slomška in drugih

IZVLEČEK

Avtor navaja ocene o starejšem štajerskem piscu in pesniku pesmi in basni Leopoldu Volkmerju, in to od Antona Murka do novejših literarnih zgodovinarjev, osredotoči pa se na Antona Martina Slomška in poda njegovo podobo slovenskogoriškega slavčka.

Za razliko od posmehljive Prešernove podobe ga Slomšek ocenjuje z vso spoštljivostjo. V njem odkriva pristnega ljudskega duhovnika, čigar pesmi so v Slomškovem času še zelo slovele.

Leopold Volkmer in the Eyes of Anton Martin Slomšek and Others

ABSTRACT

The author provides the reviews of an elder writer of fables and a poet from the Styria region, Leopold Volkmer, from Anton Murko to younger literary historians. His article focuses on Anton Martin Slomšek and presents his image of a nightingale of the Slovenian hills.

In contrast to Prešeren, who presents it in a mocking manner, Slomšek values the nightingale with all due respect. Slomšek perceives Leopold Volkmer as a genuine people's priest whose poems were still celebrated in the time of Slomšek's life.

Leopold Volkmer in den Augen von Anton Martin Slomšek und Anderen

SYNOPSIS

Der Autor schreibt von Bewertungen, die der ältere steirische Schreiber und Dichter von Gedichten und Fabeln Leopold Volkmer von Anton Murko und neueren Literaturhistorikern bekommen hat, konzentriert sich dabei aber auf Anton Martin Slomšek und zeigt uns sein Bild der „Nachtigall der Windischen Bühnen“.

Im Gegensatz zu der spöttischen Darstellung durch Prešeren, schätzt ihn Slomšek mit allem Respekt ein. In ihm entdeckt er einen echten Volksgeistlichen, deren Gedichte zu Slomšeks Zeiten noch allseits bekannt und gern gehört und gelesen waren.

Pisanje o zaslužnih osebnostih je večkrat dokaj tvegano delo. Vendar se taka “biografska dejavnost” opravlja že od antike sem, tako že pri Egipčanih, kjer so podrli ali uničili vse spomenike osvraženega ali odstranjenega faraona, ki so spominjali nanj, podobno pa se je dogajalo tudi pri starih Grkih in Rimljanih. Najlepši opis spomina na slavne osebnosti, na slavne može, imamo že v Svetem pismu, v Sirahovi knjigi, kar je uporabil tudi A. M. Slomšek v svojem članku Slava rajnim rodoljubom in utemeljiteljem našega slovstva (Drobtinice 6/1862, 71–79).

Leopold Volkmer je tipičen primer osebnosti, na oceno katere so vplivali določena doba ali obdobje, literarna ali ideološka smer, liberalno ali klerikalno gledanje, če uporabim stare stereotipe, morda celo pretirano pokrajinsko hvaljenje ali popolno ignoriranje njegovega imena v osrednjem, ljubljanskem prostoru. Nas zanima le mimogrede, kaj so pisali o njem Simon Povoden, Čelakovsky, ki je zbiral podatke o naši literaturi, kako so nanj gledali “Kranjci” in “Štajerci”, kako osrednji literarni zgodovinarji (Karel Glaser, Ivan Grafenauer, France Kidrič, Ivan Prijatelj, Anton Slodnjak, Stanko Janež, Janko Kos in drugi), Majda Potrata v magistrski nalogi Pesništvo Leopolda Volkmerja (Maribor 1994) ter seveda avtorji Volkmerjevega zbornika iz leta 1998, ki je bil rezultat simpozija leta 1996. Čeprav so ga torej pred kakimi desetimi leti ponovno ovrednotili, so vendar ostale še neraziskane lise tako o njegovem delovanju pri Svetem Urbanu, pri svetem Ožbaltu na Ptuj ali na Vurberku, še vedno se nič ne ve, ali so ohranjene katere od njegovih številnih rokopisnih pridig, ki so bile raztresene pri duhovnikih po Slovenskih goricah, preslabo je obdelana njegova cerkvena pesem, objave v raznih molitvenikih iz srede 19. stoletja in še marsikaj. Kakorkoli obrnemo, je tukaj, pri Svetem Urbanu ali današnjem Destrniku Leopold Volkmer tista osebnost, o kateri je vredno povedati še vedno kaj novega. Zato bi radi malo podrobneje pogledali njegovo literarno in tudi narodnopreredno delo z očmi precej mlajšega A. M. Slomška, kajti “pogledi na Volkmerjevo verzifikacijo so se oblikovali iz dveh nasprotujočih si sodb, iz Prešernove zavrnitve Volkmerjevih pesmi v izdaji Antona Janeza Murka in Slomškove o Volkmerjevem pomenu za slovenski jezikovni prerod v času močnega ponemčevalnega pritiska in vzgojni vrednosti njegovih basni.” (Potrata, str. 26). Vendar pa bi prav zaradi dvotirnosti ocenjevanja Volkmerja najprej podal nekaj mnenj najbolj znanih literarnih zgodovinarjev. Izpustil sem oba prva biografa, Antona Murka in Jožefa Pajka, ki sta objavila Volkmerjeve posvetne pesmi.

Že Josip Marn v Jezičniku 1885 (str. 7–9) označuje Volkmerja z obširnimi citati iz Antona Murka in Jožefa Pajka. Enako se na ta dva naslanja Karel Glaser v svoji obširni Zgodovini slovenskega slovstva v 2. zvezku (1895), ko piše o Volkmerju. Označi ga z besedami: “Jezik je precej ponemčen, pa ima vendar nekatere zanimljive posebnosti slovenskega narečja okolo Ptuj na Štajerskem.”

Ivan Prijatelj piše leta 1920 (v srbski izdaji) o Volkmerju: “U to vreme (1816) umre jedan od najzaslužnijih, “der lustige Sänger der Windischen Büheln” u Štajerskoj, Leopold Folkmer (1741– 1816), koji je drugoj polovini XVIII veka kao seoski sveštenik u glatkim i ne bez humora napisanim didaktičnim basnama podražavao Legerta, Glajma i Lesinga. Njegove pesmice bile su nadaleko poznate, i njih su veseli Štajerci vrlo voleli i često pevali.” Enako pozitivno piše Prijatelj tudi o Slomšku, čeprav ne kot o literatu.

Tudi France Kidrič govori leta 1929 sorazmerno veliko o Volkmerju, in to zelo pohvalno. Preberimo nekaj citatov, saj je za razliko od poznejših, celo Slodnjaka, širši in bolj razumevajoč do literatov slovenskih obrobni pokrajin:

“Za 1778 je tudi obstoj Volkmerjevega pisateljevanja nedvomno izpričan, ker ne spada sem le najstarejša njegova pridiga, ampak menda tudi nekaj prevodov iz cerkvene pesmarice. Ni izključeno, da se je šele sedaj in v tej zvezi izoblikovala v njem želja, da bi tudi s posvetno pesmijo vplival na svoje rojake. Zdi se pa, da je pesmari Volkmer

vsaj v teh letih bolj iz veselja ljudskega pesmarja nad oblikovanjem in iz nagnjenja duhovnika k poučevanju kakor pa iz misli na kako potrebo dokazov o novi usposobljenosti slovenskega jezika. Prvi izobraženi verzifikator Slovenskih goric se sicer ni brigal niti za Pohlina niti za njegove nasprotnike, ampak je pisal v svojem narečju, vendar menda ni imel namena, da bi tudi z novo grafiko pokazal razliko med “Kranjci” in vzhodnoštajerskimi Slovenci.” (str. 199)

“Primerjanje Volkmerjevih pesmi teh let z istobnimi Vodnikovimi te hitro prepriča, kaj bi bil utegnil napraviti mentor, kakor ga je v Zoisu imel Vodnik, iz pevca Slovenskih goric, ki je ostal sicer gostobeseden, banalen in nediscipliniran, pa vendar imel tudi dve važni odliki: lahkoto verzifikacije in smisel za vsakdanje življenje in trud domačega človeka. Medtem ko je vse take stvari Volkmer ustno in v prepisih dajal med ljudi svoje okolice, je menda njegov tudi prevod himne “Te Deum laudamus”, ki ga je Schütz natisnil v Ptuju.” (str. 347)

“Volkmer kljub visoki starosti ni nehal oblikovati v verzih, kakor priča na primer “Slovo od mojega hrasta”, ki je nastalo 15. novembra 1813. Glavno delo v tej dobi pa je bilo prepisovanje in prirejanje pesmi, bodisi da jih je pripravljajal za tisk, bodisi da je delal to samo iz redoljubnosti človeka, ki se poslavlja. Zbirka pod naslovom “Zmes za pevca” obsega v prvem delu, pisanem v “farofi svetega Verbana pri Ptuji 1814”, sedem in trideset števil in na koncu kazalo po abecednem redu. Poleg posvetnih pesmi je imel tudi “lepo vezano knjigo z zlato obrezo, ki je obsegala cerkvene pesmi za vse praznike in nedelje celega leta”. V prozi je imel poleg pridig pripravljen tudi “ves krščanski nauk v ličnem rokopisu”. Ko je Volkmer dne 7. februarja 1816 umrl, je predstavljalo njegovo literarno ostalino poleg tiskanih stvari in rokopisov, ki so bili v župnišču pri Sv. Urbanu niže Ptuja, tudi že več prepisov, ki so jih imeli poleg morebitnih izvernih Volkmerjevih rokopisov prijatelji slovenskih verzov med Muro in Dravo, kakor na primer: Franc Modrinjak, ki je Volkmerjeve pesmi tudi prenašal; Franc Cvetko, ki jih je zbiral morda tudi iz prerodne misli; učitelj Jožef Štuhec, ki je pomnoževal svojo zbirko nabožnih pesmi; Anton Šerf, učitelj v Središču, ki je za nekatere Volkmerjeve pesmi zložil tudi napeve. Kmalu pa so začeli iskati in prepisovati Volkmerjeve tekste tudi predstavniki mlajše generacije med Muro in Dravo, kakor bodoči učitelj Regholec ali bodoči duhovniki Pesslerl, Košar itd. Vseh posvetnih Volkmerjevih verzifikacij je bilo nad osemdeset.

Mnogi prepisi Volkmerjevih verzov pričajo, da bi bil zanimanje za slovenske verze med Muro in Dravo pospešil, kdor bi bil iz njih, zlasti iz basni, ki so po večini narejene po nemških ali latinskih predlogah, kmalu po avtorjevi smrti napravil smotrni izbor, ta izbor literarno očedil in dal natisniti. Seveda bi bil moral to storiti le nekdo, ki je imel bolj izomikan okus od Volkmerja, na primer Modrinjak ...” (str. 688–698)

Slabše ga ocenjuje njegov štajerski rojak Anton Slodnjak leta 1934, ko piše v Pregledu slovenskega slovstva: “Zlasti poslednji je rad zlagal satirične pesmi in domoljubne ter jih je prebiral svojim prijateljem. Tudi Volkmar si je prizadeval peti v narodnem duhu pripovedne pesmi in basni, toda njegove pesmi so robate in ljudskega duha ni pogodil.” (str. 53–54). Tudi Slomšek-Ahacljevo pesmarico Slodnjak ošvrkne, zlasti z navajanjem Prešernovega satiričnega napisa, sicer pa ga zelo povzdiguje kot narodnostnega delavca. V Slovenskem slovstvu iz leta 1968 pa pravi o Volkmerju, da bi “njegovim “fabulam in pesmim” pripisali funkcijo in učinek koroških bukovniških tekstov. Medtem ko je ob tičal še globoko v poučnosti in so njegovi verzi zanimivi skoraj le zaradi naravne in preproste stvarnosti, redkih prebliskov ljudskega humorja in komaj zaznavnih čustvenih prebliskov ...”

Alfonz Gspan v Matičini Zgodovini slovenskega slovstva leta 1957 piše o njem še kar korektno po zgledu Franceta Kidriča, saj pravi, ko primerja Vodnika in Volkmerja: “Talenta obeh sodobnikov si precej držita mero, tudi obsega motivov se bistveno ne razločujeta, vendar se je Vodnik ob Zoisovem vodstvu toliko vzdignil nad primitivnost in banalnost, da je s svojimi verzi le vplival na požlahtnjenje ljudskega okusa, Volkmer pa je ostal brez vodstva bliže izdelkom bukovnikov in vaških godcev ko umetni poeziji ...” (str. 427).

Komunistična režimska pisca Miroslav Ravbar in Stanko Janež (Pregled jugoslovanskih književnosti, Maribor 1960) sploh ne omenjata niti Antona Murka, niti Slomška in še manj Leopolda Volkmerja, čeprav leto prej Antun Barac v dokaj kratki jugoslovanski književnosti govori o Volkmerju (“Leopold Volkmer, 1741–1816, sestavljal je lirske pjesme po ugledanju na narodne; one su od česti prodrle i u narod.”), čeprav ne omenja niti Antona Murka niti Slomška.

Že umrli literarni zgodovinar Jože Pogačnik je v I. knjigi Zgodovine slovenskega slovstva (str. 202) poudaril: “To pa je bil zelo nesrečen čas za pol stoletja staro poezijo [Volkmerjevo zbirko]; Prešeren jo je označil za čenče, in s tem je bila Volkmerjeva usoda zapečatenata.” Nato je Volkmerja označil z besedami:

“Volkmerjev standard so ljudske popevke, vendar spada v slovstveno zgodovino po tem, ker ga je na nekaterih mestih prebil. Svoje pesništvo je motivno in verzifikacijsko postavil na široke podlage in ga skušal pognati od praktičizma v višji doživljajski svet. Njegova temeljna značilnost, da “ne razodeva nobene niti družbeno konvencionalne (meščanske) niti umetne literarne stilizacije” (Anton Slodnjak), je bila hkrati dobra in slaba. Slaba je bila zato, ker mu ni dajala nobene opore in plemenitila okusa, dobra pa, ker je ohranila prvinsko resničnost, v kateri je Volkmerjevo najboljšje.”

Sploh nobenih podatkov o njem ne srečamo niti pri novejšem Janku Kosu (Pregled slovenskega slovstva, Ljubljana 1992).

Prešernova dokaj primitiven sonet Izdajavcu Volkmerjevih fabul in pesem ter zabavljiva glosa Izdajavcu Volkmera fabul in pesmi pri Slomšku nista naletela na odmev, saj Volkmerju v svojih Drobntinah iz leta 1853 posebej posveti obširen življenjepiš z naslovom “Leopold Volkmar, slavni pesnik slovenskih Goric”, še enkrat pa se ga spomni v letu svoje smrti, torej leta 1862, prav tako v Drobntinah, v prej omenjenem sestavku “Slava rajnim rodoljubom in utemeljteljem našega slovstva”. Poglejmo najprej zadnje delo, saj je v nekem smislu kratek dotedanji literarni pregled, ki ga začne s svetima Cirilom in Metodom, nadaljuje s protestanti, katerih delo za slovenščino zelo povzdigne, in to kljub temu da tokrat piše kot lavantinski katoliški škof, nadaljuje pa ne samo z osrednjimi, temveč tudi z obrobni slovenskimi pokrajinami in tu z vzhiceni besedami piše o Volkmerju:

“Kdor domoljubov štajerskih ne pozná, naj ne reče, da je v rodovitnih Slovenskih goricah domá. Vrh veselih goríc pri Sv. Urbanu nad Ptujem zelena gomila pokriva rajnega Volkmerja, domačega pevca našega. Preprosto je blaga duša Volkmer živel in vrle mladeniče učil; preprosto so tekle njegove pesmi, v visokem duhu, čeravno v lozni obleki; duh pa oživlja, pismenka morí. Goreč prijatelj mladine in pa svoje drage domovine je Volkmer s svojimi popevkami Slovence budil, množil pobožnost in pošten smeh in dajal svojim rojakom v čednih pravljicah lepe nauke, dobro slane, pa tudi zabeljene. Dolgo že blaženi mož v materni zemlji počiva, še njegov pesmi sladki glas po Slovenskih goricah odmeva in povzdiga po božjih hišah Slovencev pobožnost. Naj vsak domoljub v slavnem spominu živí, ki oživlja kakor naš rajni Volkmer v mičnih popevkah svoje rojake.”

Slomšek je napisal kar obilo “životopisov”, ki jih lahko najdemo zbrane v njegovih izbranih spisih v eni knjigi. Omenjeno delo v Drobntinah iz leta 1853 spada med Slomškove večje biografske spise, čeprav pri njem ne bi mogli govoriti o biografiji v ožjem smislu besede. Slomšek ni bil literat, kar sam izrecno poudarja, temveč vzgojitelj, ki v določenem sestavku noče spregovoriti suhoparno o sami ozki vsebini, temveč razvija ob tem tudi moralne nauke, versko vzgaja in osebnost, ki jo obravnava, obravnava v smislu izpolnjevanja krščanskega nauka. Tako lahko ta spis, ki je bil v celoti objavljen najprej v Drobntinah, nato pa v Slomškovih spisih, vzamemo pod drobno gled ter ga predstavimo.

Slomšek začne z dvema citatoma iz svetega Pavla ter svetega Antona Puščavnika o učenosti in ponižnosti.

Kot prvi vir navaja Volkmerjev življenjepiš Antona Murka v Murkovih Leopolda Volkmera Fabule in Pesmi iz leta 1836. Napake, ki jih je zagrešil Slomšek pri tem življenjepisu, naj bi izviral iz uporabljenih zapiskov šolskega nadzornika Kellnerja. Zanimivo je, da Slomšek najprej piše o Volkmerju v drugi osebi ednine (ga tika), ko pa Volkmer postane duhovnik, pa piše Slomšek v tretji osebi množine moškega spola (ga onika). Se pa v tekstu neprestano prepletajo biografski podatki in Slomškovi krščanski nauki, tako rekoč folklorni opis takratnih primicij v Slovenskih goricah, vloga in službe duhovnikov; piše o njihovem učenju, duhovnikovi skrbi za mladino, o slovenskih in nemških šolah, vlogi šole, pridigah, spovedovanju, boleznih ter telesnem in duševnem zdravju; zapiše pripoved Volkmerjevega učenca in lavantinskega knezoškofa Ignacija Zimmermanna o urbanskem šolanju, govori o odnosu med slovenščino in nemščino ... V sam življenjepiš se ne bom spuščal, saj so Volkmerja pred Slomškom obdelovali že prej omenjeni Anton Janez Murko, za njim Jožef Pajek, pozneje France Kidrič, Anton Slodnjak, Majda Potrata in drugi, temveč bi iz Slomška podal nekaj zanimivih poudarkov, ki kažejo njegov odnos do Volkmerja, “starega slavuja slovenskih goric”.

Če včasih govorimo o Cankarjevi prozi kot prepesnjeni, ritmični prozi, lahko enako rečemo že prej tudi za Slomška. Preberimo stavke o vzgoji ob Volkmerjevi mladosti, kjer sem ohranil jezik iz 1. izdaje; v oglatemu oklepaju pojasnujem danes že težko razumljive ali nerazumljive besede:

“Kamor se mlado drevce nagne, bo izrastlo staro drevo, in kakoršno drevo izraste, divje ali požlahteno, tako bo tudi njegov sad. Kakovi stariši, takovi otroci. ... Rajne matere košice v črnej zemlji počivajo, ali materne čednosti

in slabosti hčere po svetu nosijo, pokojni v slavo ali nečast, ji lepšajo diko nebeško, ali ji množijo muko peklenško. Oh, naj bi očetje in matere ovo resnico bolj živo spoznali, in za svojo deco tako skerbili, kakor rajna Volkmera za svojega sina Leopolda! ... Ni prav se svojega dela sramovati; naj si bo šilo ali šivanka, naj se časti, dokler pošteno človeka živi. Rokodelstvo je zlata ruda; in stariši močno grešijo, kateri otroke le v višej službo tišijo ...”

Tudi o novih mašah, primicijah, so zanimiva Slomškova razglabljanja:

“Torej ni lepšega obhajila, ne bolj veselega shoda po Slovenskem od svete nove maše. Vsa domača duhovnika se raduje, od daleč se verni znidejo [snidejo], rekoč: “Ako tudi podplate razdereš, nove maše ne zamudi!” Sosedje in žlahta narede novemu mašniku lepo gostijo, ter se veselijo v Gospodu sreče, da je izmed njihove srede sin toliko častito službo nastopil Bogu posvečenega mašnika, ki hoče med Bogom in ljudstvom stati, in dušam v nebesa pomagati.

V obednico postavijo na trati v kakem veselem sadunosniku [sadovnjaku] zelene šotore ali ute, prinesó sosede kovračev [puranov], rac in druge pitane perutine [perutnine], sosedje pa barigle [sode] ali čutare vina. Mladenči priprežejo verle konjičke, kadar je gôste v cerkvo peljati, dekleta pletejo do polnoči vence, in že pred jutrovim svitom venčajo slovesne podvoje [podboje]; vsa okna in vrata so v cvetju, kodar [kadar] novega mašnika z belozelenim vencem na glavi, častita procesia peljá. Vsa okolica veselega strela [streljanja], zvonjenja in pobožnega petja doni, s kojim se sveti mašni stan častí. ...”

In še primerjava med duhovnikom in kmetom:

“... Kmet se ima s poljskim delom močno putiti [potiti], dušni pastir pa veliko premišlevati, moliti, pisati in učiti, ako hoče svoje polje prav obdelati, naj bo mu bogato dobrega rodilo, in dajalo obilno plačo pri Gospodu. Kmetu je potreba ojestrega lemeža in čertala na oralu, duhovskemu pastirju pa reznega [resnega] svarila in ojestrega pokorila. Kmet mora težko brano imeti, mašnik pogosto za šibo duhovske oblasti modro prijeti, da ga hudobija terdovratnih ne vžuga. Kmet potrebuje toplega sonca in pohlevnega deža na svoje sejanje, mašnik pa pobožnega opravila, da se mu božja setva lepo vkorenini, kali, ozeleni, in žlahtno blago pokaže. Dušni pastir mora pridižnico (leco) ljubiti in po cele dni v spovednici sedeti, ona je njemu božji skeden[j], v koji za vevnico [vejalnik] derži, ter dobro zernje za nebeško žitnico od plevela, ljuljke in stoklasa loči, ki bode v snopiče zvezano in v ogenj verženo. Kdor tako ne čini, in kakor zanikarno hlapče svoj del zakople, njemu bi stokrat bolje bilo, naj bi lopato ali pa puško nosil, kakor da je toliko nevarno službo nastopil, v koji se namestniku božjemu zaupa, toliko veliko terja od nja.

Vsaka fara ali duhovnija je drag vinograd Gospoda vojskinih trum, serca vernih so terte Jezusove, od sv. Duha vsajene po sončnih gorica svete katolške cerkve; vsak mašnik so vinogradnik, s kojim se je Gospod pogodil in jim svoj vinograd v dušno delo dal. Potreba je terte obrezovati, dobro kopati, pleti in vezati, da bo tersje žlahno grozdje rodilo in dalo dobrega vina. Kako bi pa duhovnija dobrega dovolj storila, ako nimajo njeni vladar ojestrega vinjeka [vinjaka] božje besede, ne obezila [obešala] dušne tolažbe za ranjeno serce? Le ternje in srobotje [srobot] bo po takem vinogradu raslo, kojega dušni pastir v šoli in v cerkvi skerbno ne kopljejo; le divje grozdje hudobij bodo serca rodile, koje se v spovednici skerbno ne obrežejo skoz pravo pokoro in resnično poboljšanje. Gospod Bog pride v svoj vinograd dobrega sadu iskat, in če ga ne najde, vzeme vinogradnikom svojo drago lastino [lastnino], in jo drugim, boljim delavcom izroči; ali če vinograd za popraviti ni, ga da zverinam zatreti, da se v pušavo premeni. – Ove resnice mašnik mlad premišluje po potu v svojo odkazano duhovnijo, ter obuduje serčne želje, zvest delavec biti v Gospodovem vinogradu, se ne dela vstrašiti, ne nasprotnikov bati; saj je Bog z njim. V kratkem se delo berznega [dejavnega?] služavnika božjega pozna. Polje hvali orača, tersje kopača, lepo keršansko djanje vernih ovčic pa dušnega pastirja, kakor so hvalili našega častitega Leopolda vsi verni, kateri so jih poznali ali imeli svojega duhovskega očeta. ‘Ovi so bili brumen mašnik!’ tako še zdaj marsikateraabela [starka], mnogoter serec [starec] po tistih krajih govori, v kojih so Leopold služili ... Volkmera svete govornice pa niso bile samo za glavo svetle sveče, marveč tudi pšice [puščice] goreče za grešnikov serca, ter so keršenike hudim nagonom otele in jih vnele za dobro. Verni so jih z veseljem poslušali, pa tudi radi po njih svoje življenje ravnali ne le veseli poslušitelji [poslušalci], nego tudi storiteli [izvajalci] božje besede. Pač pa so prazne pleve besede ljudi, koje pogosto imajo iz cerkve gredé: ‘Danes so pa lepo pridigali! Takega pridgara še pa nismo imeli itd.’ Ako ljudje na vse to po svoji stari navadi delajo resnico ne govore. Le če ljudje od pridige tiho gredó, vsi zamišleni še mnogo solzo vternejo, potem sovražniku roko podajo, ptuje blago odtrajtajo, slabe tovaršije zapusté, za božje reči pa oživijo, tako svoje učeničke prav časté, kateri so jim luč prave pokore prižgali in pokazali resničnega poboljšanja pot. ...”

V Slomškovem berilu iz leta 1991 so objavljeni odlomki tega spisa; dodajmo le še nekaj zanimivih delov o šoli iz izvirne izdaje:

“...Dobra je nemška beseda dobra, in kdor se nje lotiti vtegne, naj ne zamudi, pa edina pot k pravi sreči nji, kakor nekteri mislijo. Lepo Bogu služiti, očeta in mater lepo imeti, cesarju in od Boga dani gosposki pokorn biti, svoje delo dobro znati, svoje dolžnosti zvesto dopolniti, križe in težave (Adamov jarm) voljno nositi, veselo živeti in srečno vmreti: ovi zlati nauki so človeku veliko potrebnej ko nemšina; ona bodi pridnim šolarjem naveržek. ...”

Na dolgo govori tudi o odnosu med telesnim in dušnim zdravljenjem in zaključuje:

“Ker sta si telesno in dušno zdraviloslovje v tolikem znanju, so bili svoje dni duhovniki tudi prvi telesni zdraviteli, kakor se v svetem pismu čita. Ako pa ravno v naših časih dušni pastiri zdravnikom v njih poslovanje segati nimajo, je vender dobro in dostikrat potrebno v sili pomagati, kedar telesnega zdravitela blizo ni, in se lahko zamudi poprej ko doide. Iz tega vzroka so tudi učen Volkmer mnogoverstnih rož zdravilno moč dobro poznali, ter so v nalezljivih betegih [boleznih] svojih krajev tudi zdravitelom dober svet dali po svoji skušnji, ker vsak kraj svoje

domače bolezni, pa tudi svoje tečne leke ima, kateri niso vsakemu znani, in koje le on pozná, kateri lastnosti kraja in ljudi dolgo let v svoji previdnej pazki [opazovanju] ima, kakor za vse okoline skerbni Volkmer.

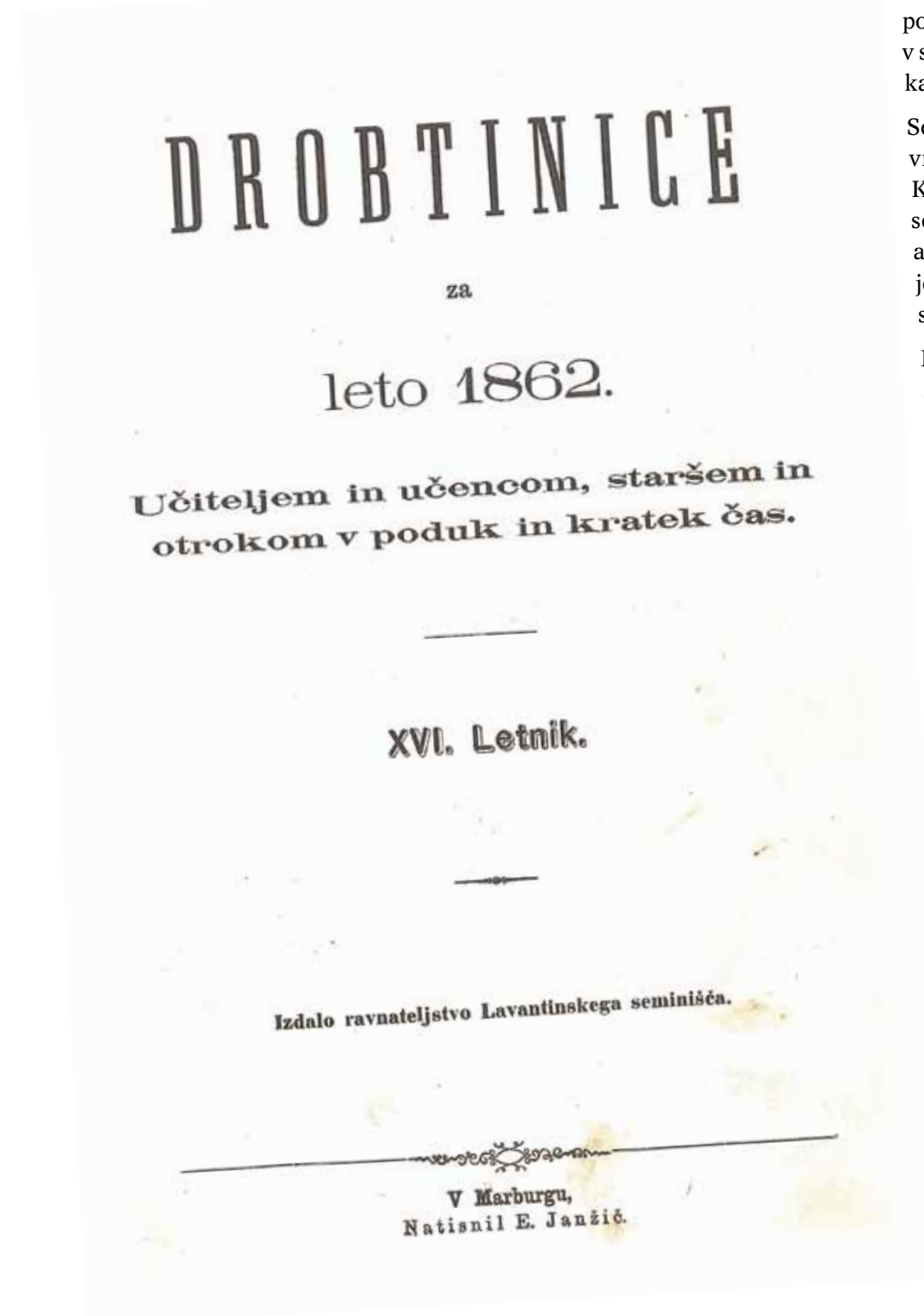
So bili častitliv gospod na vse kraje hvale vreden dušni pastir, svetli sveči podobni. Ktera sveti in greje, ljudi oživlja in oveseljuje, tako so bili tudi mladih diakov ali študentov imeniten učitel in oče, kar je našemu častitemu Volkmeru posebna slava. ...”

In še ocena Volkmerjevih del:

“Njih beseda ni scer dosti vglajena, ker ga ni bilo, kdor bi z njo bil likal; pa je zadosti prijazna in domača, kakor se čuje v Slovenskih gorica. Nove slovnice in oblik v njihovih pesmih ne bodeš najdel, pa za toliko lepšo množino zernov zdravega nauka in vence slovenskega duha zalih cvetic. Ni bilo med Slovenci strasti, ne gerde razvade, ne škodlive krivovere, ktere bi ne bili skerbni Volkmer zapazili in v kakem priložnej basni tako nažgali, da so se krivi gerdobe sramovali in odvadili, nedolžni pa varvali. ... Posebne hvale vredne so Volkmera cerkvene pesmi, polne pobožnosti in cerkvenega duha, koje še zdaj Slovenci posebno Sekovske škofije od vsih naj raje pojejo, ker so v prosti slovenšini pisane in vsim razumevne, da jih lahko serce občuti. ...”

Ob koncu Slomšek zapiše:

“Svoje posledne dni v lepem miru živeti in se pripravlati za dolgo

večnost so se iz Ptuja h sv. Urbanu preselili k svojemu prijatelju, tedajnemu fajmoštru kakor duhovni pomagavec, s kojim sta kakor dva brata živela in po svoji moči brez truda delala u vinogradu Gospodovemu, dokler da jih Gospod na plačo pozove. G. fajmošter se nedušljiv [nadušljiv] bili in po več dni ležali, g. kaplan pa, če ravno ostarliv [ostarell], so veselo in radi vse poppravili, česar je bila potreba. Samo tenka stena nju je v sobah ločila; in ker niso g. fajmošter klicati mogli, so imeli kamen v robec zaviti, ki je na čavli [žeblju] poleg postelje visel. So hotli g. kaplana imeti, so na steno potrkali, in naj je bilo ponoči ali podnevi hitro so bili postreženi Volkmer kredi [pripravljeni] ... Radi so Volkmer na stare dni od svoje smrti marnvali [govorili?], kakti popotnik od očetove hiše, koji se veselo bliža. 'Bote videli', so večpotov [večkrat] svojim prijatnikom [prijateljem?, znancem?] djali 'kedar bodem jaz umerl, tistokrat bo gromelo [grmelo]'. Ta prerokba je med ljudmi slovela in še slovi. Dve leti po svoji drugi novi maši 4. februara ali svečana 1816 je njim posledna dotekla. Kakor živeli so tudi lepo, mirno v Gospodu zaspali. Sneg je vejal in drapal [pikal], ko so se ljudje šest dni po svečnici k pogrebu shajali. Kadar so pa merliča vzdignili, je začelo tako grometi, da so se pogrebnički čudili, ter so besede Volkmera pomnili, da bo gromelo, kadar bo jih pokopali. – Bogastva niso imeli svojim zapustiti, pa lep spomin njih svetih čednost in dobrih del med Slovenci živi. Za premoženje se njihovi dediči niso na pokopu derli, pa mnogo solza hvaležnosti se je za njimi potočila. Rezan kamen ne vem, če kinči [zaljša] Volkmera pokopališče, pa njih lepe pesmi venčajo njihovo ime pri veselih Slovencih od naroda do naroda. – Kdo nas bi ne želel po Volkmerovo živeti, tako srečno umreti in lepo sloveti med rojaki svojimi. – Večna luč naj rajnemu sveti, nam pa njihovih svetih čednost lep zgled. Bog daj pokojnemu večer mir, Slovencom pa mnogo pastirov, kakor so Volkmer bili."

Iz teksta vidimo, da je Slomšek poznal Volkmerja le iz pripovedovanja in Murkovega zapisa in tudi ni videl Volkmerjevega groba. Nimamo pa podatkov o tem, ali je Slomšek sploh kdaj obiskal to župnijo, najsi bo med svojo škofovsko službo ali že prej, saj je na žalost izginila stara župnijska kronika, pa tudi župnija je k lavantinski škofiji spadala šele od leta 1859, torej tri leta pred Slomškovo smrtjo.

LITERATURA

1. M. Slomšek: Leopold Volkmar, slavni pesnik slovenskih Goric. Drobtinice 8/1853, 107–126; Zbrani spisi III 1879, 85–114; Josip Marn: Jezičnik 23/1885, 6–7, 9 (odlomka); Popotnik 7/1886 (25. nov.–10. dec.), št. 22–23, str. 343–346, 359; Izbrani spisi 1924, 223–229; Slomškovo berilo 1991, 225–229.
2. Ibid. Slava rajnim rodoljubom in utemeliteljem našega slovstva. Slomšek. Drobtinice 16/1862, 71–79; Zbrani spisi III, 3–12.
3. Ivan Prijatelj: Slovenačka književnost. Beograd 1920.
4. France Kidrič: Zgodovina slovenskega slovstva. Ljubljana 1929.
5. Alfonz Gspan: Razsvetljenstvo. Zgodovina slovenskega slovstva. I. Ljubljana 1956.
6. Jože Pogačnik: Zgodovina slovenskega slovstva I. 1968.
7. Antun Barac: Jugoslavenska književnost. Zagreb 1959.
8. Majda Potrata: Pesništvo Leopolda Volkmerja. Maribor 1994.
9. Volkmerjev zbornik. Maribor 1998.

POVZETEK

Kot prvi vir navaja Volkmerjev življenjepis Antona Murka v Murkovih Leopolda Volkmera Fabule in Pesmi iz leta 1836. Napake, ki jih je zagrešil Slomšek pri tem življenjepis, naj bi izvirale iz uporabljenih zapiskov šolskega nadzornika Kellnerja. Zanimivo je, da Slomšek najprej piše o Volkmerju v drugi osebi ednine (ga tika), ko pa Volkmer postane duhovnik, pa piše Slomšek v tretji osebi množine moškega spola (ga onika). Se pa v tekstu neprestano prepletajo biografski podatki in Slomškovi krščanski nauki, tako rekoč folklorni opis takratnih primicij v Slovenskih gorica, vloga in službe duhovnikov; piše o njihovem učenju, duhovnikovi skrbi za mladino, o slovenskih in nemških šolah, vlogi šole, pridigah, spovedovanju, boleznih ter telesnem in duševnem zdravju; zapiše pripoved Volkmerjevega učenca in lavantinskega knezoškofa Ignacija Zimmermanna o urbanskem šolanju, govori o odnosu med slovenščino in nemščino ... V sam življenjepis se avtor članka ne spušča, saj so Volkmerja pred Slomškom obdelovali že Anton Janez Murko, za njim Jožef Pajek, pozneje France Kidrič, Anton Slodnjak, Majda Potrata in drugi, temveč je iz Slomška podal nekaj zanimivih poudarkov, ki kažejo njegov odnos do Volkmerja.

SUMMARY

As the first source he mentions the biography of Leopold Volkmer written by Anton Murko in The Fables and Poetry of Leopold Volkmer from 1836. The mistakes which Slomšek had made in this biography are thought to originate from the notes of the school supervisor Kellner, which Slomšek had used. It is interesting that Slomšek first addresses Volkmer in a more personal way, as you, but when Volkmer becomes a priest, Slomšek addresses him in the third person plural - as they. Biographical data and Slomšek's Christian lessons are constantly intertwining. Slomšek in a way produces folklore descriptions of the first masses of newly ordained priests in the Slovenske gorice hills, of the role and the service of the priests. He concentrates on their teaching, their care for the youth. Besides that he describes Slovene and German schools, the role of school, sermons, confessions, diseases and physical as well as mental health. Slomšek also recorded a story of a Volkmer's disciple and the prince and duke of the Lavantine diocese, Ignacij Zimmermann, on the urban schooling, and the relationship between the Slovene and German languages. The author of the article does not deal with the biography itself, since others had already discussed Volkmer before Slomšek, as Anton Janez Murko and Jožef Pajek and after Slomšek also France Kidrič, Anton Slodnjak, Majda Potrata as well as many more, but he rather singles out certain parts, which reflect his attitude towards Leopold Volkmer.

ZUSAMMENFASSUNG

Als erste biografische Quelle, in der wir etwas über Volkmers Leben erfahren, gilt das Werk „Leopold Volkmers Fabeln und Gedichte“ aus dem Jahr 1836. Die Fehler, die Slomšek bei dieser Biografie begangen hat, sollen angeblich aus den benutzten Aufzeichnungen des Schulinspektors Kellner hervorgehen. Interessant ist, dass Slomšek zunächst in der zweiten Person Singular über Volkmer schreibt (ihn duzt), als Volkmer jedoch Priester wird, schreibt Slomšek in der dritten Person Plural, maskulinum (ihn ihrzt). Im Text verflechten sich ständig biografische Angaben und Slomšeks christliche Lehren, sozusagen eine Folklorebeschreibung der damaligen Primizen in den Windischen Bühlen, der Rolle des Priesteramts; er schreibt über ihre Lehren, ihre Fürsorge für die Jugend, über slowenische und deutsche Schulen, die Rolle der Schule, Predigten, die Beichte, über Krankheiten sowie über körperliche und geistige Gesundheit; er schreibt die Erzählung von Volkmers Schüler und lavantinschen Fürstbischofs Ignacij Zimmermann über die urbane Ausbildung nieder, spricht über das Verhältnis zwischen der slowenischen und der deutschen Sprache... Der Autor des Beitrags geht nicht näher auf die Biografie ein, da Volkmer schon vor Slomšek von Anton Janez Murko, nach ihm von Jožef Pajek und später von France Kidrič, Anton Slodnjak, Majda Potrata und anderen behandelt wurde. Der Autor gibt aus Slomšeks Werk einige interessante Akzente wieder, welche seine Beziehung zu Volkmer zeigen.

Milan Kos

Gospod Mihael Valdhuber

*Njegovo duhovno in pastoralno delo,
obnova cerkve in sakralnih prostorov*

Pater Milan Kos
Minoritski samostan sv. Petra in Pavla, Ptuj

UDK 929 Valdhuber M.
262.2 (497.4 Destrnik): 929 Valdhuber M.

Ključne besede: g. Miha Valdhuber, sveti Urban, pastoralno delo, prenova cerkve

Gospod Mihael Valdhuber

Njegovo duhovno in
pastoralno delo,
obnova cerkve in sakralnih
prostorov

IZVLEČEK

Prispevek opisuje delo gospoda Mihaela Valdhuberja, ki je kot 33. služboval pri svetem Urbanu. V prispevku so navedena njegova prizadevanja za vzgojo pastoralnih sodelavcev in obnovo cerkve.

Fr. Mihael Valdhuber

*Emphasis on his Spiritual
and Pastoral work in
St Urban Parish, the
Renovation of the Church
and the Sacral Premises*

ABSTRACT

The contribution describes the work of Mihael Valdhuber who was the priest in service at St Urban for 33 years. In the contribution his efforts for the education of the pastoral colleagues and the renovation of the church are stated.

Herr Mihael Valdhuber

*Einige Schwerpunkte über
die geistige und pastorale
Arbeit in der Pfarre,
die Erneuerung der Kirche
und der Sakralräume*

SYNOPSIS

Der Beitrag befasst sich mit der Arbeit von Mihael Valdhuber, der 33 Jahre in der Gemeinde Sv. Urban (St. Urban) tätig war. Der Autor beschreibt seine Bemühungen um die Erziehung der pastoralen Mitarbeiter und um die Erneuerung der Kirche.

PASTORALNO DELO

Gospod Miha Valdhuber je bil resnično duhovnik v pravem pomenu besede. Rad je imel duhovniško družbo in se je trudil, da je bil navzoč na vseh srečanjih (dekanijskih, škofijskih, na srečanjih Marijinega dela ...), ki duhovnike spodbujajo k duhovnemu življenju in pastoralnemu delu. Njegovo oznanjevanje Božje besede in podeljevanje zakramentov je bilo zavzeto in goreče, kajti izhajalo je iz globoke vere in redne molitve.

V vseh letih pastoralnega delovanja pri svetem Urbanu si je prizadeval za vzgojo bogoslužnih sodelavcev, ki so mu bili tudi v veliko pomoč.

Ministranti

Vedno je imel močno ministrantsko skupino. Hitro so začele ministrirati tudi deklice, in sicer 24. oktobra 1974.¹ Ministranti so bili redno navzoči pri bogoslužju in jih je goreče spodbujal k zvesti službi in odločitvi za trajno služenje Gospodu. Dne 22. oktobra 2000 je bilo v župniji srečanje vseh ministrantov, ki so kdaj ministrirali domačemu župniku. Bilo naj bi jih okrog 120. Srečanja se jih je udeležilo več kot pol.² V zadnjem obdobju je vodstvo ministrantov in skrb zanje zaupal gospema Betki Fras in Majdi Petrič, ki zelo uspešno nadaljujeta zastavljeno delo.

Bralci

Iz vrst ministrantov se je razvila skupina bralcev, ki pri bogoslužju berejo Božjo besedo. Skupina se vedno pomlaja in tako laiki opravljajo delo, ki jim je zaupano.

Pevci

V času delovanja pokojnega župnika je domače starejše pevce vodil organist gospod Slavko Vesenjaj, kar počne še danes. Župnik je spremljal delo župnijskega pevskega zbora in ga ves čas tudi spodbujal.

V župniji je bil leta 1991 ustanovljen otroški pevski zbor, ki ga je vodila Lidija Šalamun. Na orglah ga je nekaj let kasneje začela spremljati Bernardka Šalamun. V želji, da bi bilo bogoslužje oplemeniteno s pesmijo, se je trudil za lepo pesem pri svetih mašah. Iz otroškega zbora se je razvil mladinski pevski zbor, ki je v domači župniji in tudi drugod požel lepe uspehe. Sledila so priznanja na posameznih revijah, ne moremo pa mimo prijateljstva, ki ga je zbor navezal z Luko Debevcem Mayerjem in njegovo skupino pevcev solistov iz Argentine, ki so (posamezno ali skupaj, vedno pa z zborom) večkrat peli pri bogoslužju v domači cerkvi.

Leta 2002 se je rodil nov otroški zborček, ki ga vodi Sara Sambolec.

¹ Župnijska kronika, 1974.

² Župnijska kronika, 2000.

Izredni delivec obhajila

V času, ko to še ni bilo samoumevno, je vpeljal službo izrednega delivca obhajila in s tem pokazal, da se trudi uvesti smernice, ki jih je dajala Cerkev. Mežnar Anton Zelenik je dobil dovoljenje škofijskega ordinariata v Mariboru za izrednega delivca obhajila leta 1973.³ Tako je bil domačemu župniku v veliko pomoč predvsem ob velikih praznikih, ko pristopi k obhajilu večje število ljudi.

Z dovoljenjem škofijskega ordinariata v Mariboru je bilo celodnevno čaščenje svetega Rešnjega telesa razdeljeno na dva dneva. To sta 15. avgust popoldan in 16. avgust dopoldan.⁴ To je posebnost, ki je druge župnije ne poznajo. Kakšni razlogi so ga pri tem vodili, ni poznano.

Evharistijo je pokojni župnik vedno obhajal z globoko vero. Tako je bil tudi pred vsako sveto mašo v spovednici na razpolago za delitev zakramenta svete pokore.

Sam je bil član Marijinega dela. Duhovnost tega gibanja je bila močno navzoča v njegovem pastoralnem delu. Tako je nastala močna skupina članov Marijinega dela. Prizadeval si je za njihovo duhovno rast in jim omogočal udeležbo na srečanjih, seminarjih, duhovnih vajah ... Prav iz te skupine prihajajo zavzeti pastoralni sodelavci in tudi tisti, ki skrbijo za materialne potrebe župnije.

Kot duhovnik se je trudil za redno poučevanje verouka vseh otrok in resno pripravo na prvo sveto obhajilo in sveto birmo. Praznovanja svetih obhajil in birm so ga izredno osrečevala. Pri tem sta mu nekaj časa pomagali katehistinji Lidija Šalamun in Milena Pintarič.

Občudovati je mogoče tudi vsakoletno obiskovanje družin in blagoslov hiš med božično-novoletnimi prazniki. Tako se je osebno srečeval z vsemi prebivalci župnije in gojil tesne stike tudi z nekaterimi, ki na zunaj niso pripadali Cerkvi. Vedno se je rad udeleževal tudi srečanj posameznih društev in imel mnoge blagoslove.

Vidna je tudi skrb za ostarele in bolne ter tiste, ki so potrebni pomoči. Obiskoval jih je pred prazniki in jim delil zakramente. Tako je 19. marca 1992 ustanovil tudi župnijsko Karitas, ki je ob ustanovitvi štela osem članov.⁵ V gospodarskem posloplju so bili naslednje leto urejeni primerni prostori. Dne 12. julija 2003 je bila v župniji ustanovljena tudi Kolpingova družina.⁶

Od 15. do 23. marca 1986 je bil v župniji ljudski misijon, ki so ga vodili lazaristi.⁷ Naslednji misijon so vodili patri kapucini, in sicer od 3. do 12. decembra 1993.⁸ Tudi drugače je ob praznovanjih rad povabil druge duhovnike, da so maševali, pridigali in spovedovali.

V tem času sta bili tudi dve novi maši (leta 1976 gospod Mirko Horvat in leta 1990 pater Milan Kos), ki sta gotovo tudi duhovni sad dušnega pastirja.

Dobro se zavedam, da duhovnih in pastoralnih prizadevanj duhovnika v župniji ni mogoče opisati v celoti, to pa zato, ker mnoga ostajajo našim očem nevidna. Nikoli ni mogoče opisati vseh naporov, žrtev in trpljenja posameznika, ki jih daruje za blagor vernikov, ki so mu zaupani. Upam, da so nekateri izpostavljeni, gotovo pa ne vsi.

SKRB ZA LEPOTO CERKVE IN SAKRALNIH OBJEKTOV V ŽUPNIJI

Takoj po prihodu gospoda Mihaela Valdhuberja v župnijo so se začela tudi njegova prizadevanja za urejenost cerkve, primernih prostorov za poučevanje verouka in sakralnih objektov v župniji.

Najprej je uredil veroučno učilnico, v kateri je začel otroke poučevati verouk.⁹ Z dovoljenjem škofijskega ordinariata v Mariboru z dne 28. septembra 1972 (št. 1084) je bilo v zimskih mesecih dovoljeno maševati v veroučni učilnici.¹⁰ V zimskih mesecih je tako ves čas svojega delovanja pri svetem Urbanu omogočil vsem, ki so prihajali

med tednom k sveti maši, da so bili v primerno ogrevanih prostorih. Leta 1973 je poskrbel za primerno peč v cerkvi, ki še danes greje udeležence maše ob nedeljah in praznikih.¹¹

Dne 28. maja 1972 je bila velika slovesnost – blagoslov dveh zvonov. Podjetje Feralit iz Žalca je vtilo zvonova svete Marije (ton g, 547 kg) in svetega Janeza (ton b, 330 kg), ki ju je blagoslovil generalni vikar gospod Jože Meško iz Maribora. Nakup zvonov so omogočili farani in med njimi je bilo kar lepo število botrov. Opravljena je bila tudi elektrifikacija vseh treh zvonov.¹²

Leta 1974 je dal prebeliti notranjost cerkve. V cerkvi so pred tem obnovili luči in okna. Kipe, ki nimajo umetniške vrednosti, so prenesli v žensko ladjo zadaj. Hkrati so bile asfaltirane poti okrog cerkve. Popravljali so tudi streho (novi žlebovi, Marijina kapela je bila pokrita z bobrovcem).¹³

Po smernicah drugega vatikanskega koncila je bil leta 1978 urejen tudi prezbitarij. Načrte je izdelal arhitekt Ivan Bergant iz Ljubljane. Položen je bil nov pod ter postavljena nov daritveni oltar in nov ambon. Slovesnost posvečenja je 15. avgusta opravil škof dr. Vekoslav Grmič.¹⁴

Leta 1980 so bile izdelane nove klopi in začeli so pripravljati kor za nove orgle.¹⁵ Na antonovo, 17. januarja 1981, so nanje tudi prvič zaigrali. Izdelal jih je mojster Jenko iz Ljubljane.¹⁶

Večja dela za obnovo cerkve so se končala z obnovo ostrešja in kritine. Dela so potekala od 24. julija do 3. septembra 1989, ko je mariborski škof dr. Franc Kramberger daroval zahvalno sveto mašo in blagoslovil opravljeno delo.¹⁷ Sledila je še obnova fasade na cerkvi junija in julija leta 1990, jeseni pa celotne strehe na župnišču.¹⁸ Prenova zunanosti je bila končana z obnovo in prekrivanjem zvonika jeseni leta 1991.¹⁹

Jeseni leta 1997 so člani restavratorske delavnice mariborske škofije v cerkvi odkrili in obnovili tri freske.²⁰

Od leta 2000 je potekala obnova z denacionalizacijo pridobljenega farnega – Slomškovega doma, ki naj bi v prihodnje služil verskim in kulturnim potrebam župnije. Po sklepu škofijskega ordinariata v Mariboru je bil dom leta 2004 prodan Občini Destrniki, ki je zagotovila, da lahko prostore za svoje potrebe uporablja tudi župnija.²¹

Gospod Valdhuber je dal postaviti tudi nekaj znamenj, s pomočjo katerih je župljane opominjal na slavne može iz naše preteklosti (Karel Jaš, Leopold Volkmer ...). Čeprav se je trudil za obujanje zgodovinske zavesti, je vedno znova tudi opozarjal, da je gospodar naše prihodnosti Bog.

Iz navedenega je razvidno, da se je gospod Mihael Valdhuber veliko trudil za prenavo cerkve in župnijskih prostorov ves čas svojega delovanja pri svetem Urbanu. K temu lahko dodamo še skrb za obnovo verskih znamenj in kapelic v župniji ter mrliške vežice. Pri vsem tem so domačini ob njegovi spodbudi opravili veliko prostovoljnega dela.

¹¹ Župnijska kronika, 1973.

¹² Župnijska kronika, 1972.

¹³ Župnijska kronika, 1974.

¹⁴ Župnijska kronika, 1978.

¹⁵ Župnijska kronika, 1980.

¹⁶ Župnijska kronika, 1981.

¹⁷ Župnijska kronika, 1989.

¹⁸ Župnijska kronika, 1990.

¹⁹ Župnijska kronika, 1991.

²⁰ Župnijska kronika, 1997.

²¹ Župnijska kronika, 2004.

VIR

1. Župnijska kronika.

POVZETEK

Gospod Mihael Valdhuber si je v času svojega 33-letnega delovanja pri svetem Urbanu prizadeval za vzgojo pastoralnih sodelavcev. Tako je imel vedno skupino ministrantov, otroški zbor, ki je prerasel v mladinskega, bralce beril, skupino, ki se je oblikovala ob Marijinem delu, Karitas ... Pozornost je posvečal tudi pastoralni otrok in delitvi zakramentov. To so le nekateri zunanji sadovi pastoralnega dela. Vseh ni moč zapisati, saj so mnogi skriti našim očem.

Ves čas se je tudi trudil za obnovo cerkve in drugih sakralnih objektov. V celoti sta bili prenovljeni zunanost in notranost cerkve. Cerkev je dobila nove klopi, dva zvonova ... Njegova skrb za lepoto cerkve je vidna še danes.

Slika 1: Birmanci v cerkvi svetega Urbana z domačim župnikom Mihaelom Valdhuberjem in mariborskim škofom dr. Francem Krambergerjem (Foto Langerholc, 2004)

SUMMARY

Mihael Valdhuber has, in his 33 years time of his service at St Urban, strived for the education of the pastoral colleagues. Therefore he established a group of altar boys; a children's choir which later became a youth choir; a group of readers of Scripture readings; a group formed by Mary's work; and the Karitas charitable organisation, which were all active during the entire time of his service. He devoted special attention to the pastoral of the children and the giving of the sacraments. These are but few external fruits of his work. All cannot be written down as many are hidden to the eyes of a beholder.

He also put a lot of effort in the renovation of the church and other sacral objects through the entire time of his service. The interior as well as the exterior of the church have been completely renovated. The church acquired two new pews, two bells etc. His care for the exterior of the church has remained evident to this day.

ZUSAMMENFASSUNG

Herr Mihael Valdhuber setzte sich während seiner 33-jährigen Arbeit in der Pfarre Sv. Urban (St. Urban), für die Erziehung der pastoralen Mitarbeiter besonders ein. Es gab in der Pfarre immer eine Gruppe von Ministranten, ein Kinderchor der sich zu einem Jugendchor entwickelte, es gab immer eine Gruppe von Freiwilligen für die Lesungen bei der Messe, eine Gruppe von Leuten dessen Leitbild die heiligen Maria war und es gab auch die Organisation Karitas. Seine Zeit widmete er aber auch den pastoralen Kindern und der Spendung von Sakramenten. Das sind nur einige der Aktivitäten seiner pastoralen Arbeit innerhalb der Pfarre. Alles kann man überhaupt nicht aufzählen, denn vieles blieb vor uns verborgen.

Sehr viel hat er auch zur Erneuerung der Kirche und anderen sakralen Objekte beigetragen. Während seiner Anwesenheit wurde die Kirche komplett von innen aber auch von draußen renoviert. Die Kirche bekam neue Kirchbänke, zwei Glocken,...

Seine Sorge und Hingabe für die Kirche ist Heute noch zu sehen.

Slika 2: Mihael Valdhuber je prejel zlato občinsko priznanje za dolgoletno delo v fari (Foto Langerholc, 2002)

*zapiski,
spomini*

Družina Horvat je živela v Gomilcih 5. V družini je bilo deset sinov. Najmlajši sin Ignac, ki je kot zadnji odšel v vojsko, je v slovo napisal pesem in ob njej izdelal družinski grb. V grbu je predstavil vseh deset bratov z imeni in poklici, ki so jih opravljali:

Jožef (Josef)* je bil kmet. Padel je v prvi svetovni vojni. Mihael je bil zidar. Do smrti je živel v Gomilcih 5. Pokopan je v Destrniku. Janez (Johan) je bil mizar. Živel v Trnovski vasi 54. Tudi on je pokopan v Destrniku. Leopold je bil kmet in je živel v Svetincih 28. Alojz (Alois) je bil lončar. Franc je bil usnjak ("ledrar"). Padel je v prvi svetovni vojni. Tudi Karl je bil lončar. Po končani vojni je živel na Češkem. Matija (Matias) je bil mizar. Živel je v Janežovskem Vrhu, pokopan pa je v Destrniku. Urban je bil trgovec. Živel je v Gradcu in je tam tudi pokopan. Ignac (Ignacius) je želel postati duhovnik.

Ignac je pesem napisal in grb izdelal, preden je kot zadnji tudi sam odšel v vojsko. Takrat, leta 1915, je bil še študent. Med vojno je študij prekinil, po vojni pa se je zaposlil pri bratu Urbanu. Umrl je zelo mlad in študija ni dokončal. Pokopan je v Destrniku.

Podatke in dokument s pesmijo in grbom nam je posebej za ta zbornik izročil gospod Janez Horvat, doma v Svetincih 26, ki je nečak bratov Horvat. Sam je dokument kot družinsko dediščino prejel od strica Urbana za spomin.

* Imena v oklepajih so zapisana v izvorniku.

Sv. Urban 21. junija 1915

Slovo

Spesnil Ig. Horvat

Prišli o prišli še razni so časi
Vojske tira vaje – vsi iz tet teh
Meč nas slednji nabrušen krvavi
Smrt pa se nam v obličje smehlja.

Vsi dragi veseli in mladi fantje
Mi vsi izbrani za smrtno košnjo
Zapustit mi moramo brate in starše,
In vzeti od ljubih domače slovo.

Tako odšli sin, ki sin sem deseti
Od mala ste mi bili i zame pastira
Še zadnji vas sami zdaj moram pustiti
Odit na vojno pod dalno nebo.

Živite še dolgo nam ljuba vi mati
To prva je želja najljubša srca
Naj srečno vam daje ljubi Bog še živeti
Dobrote obilne naj on vam poda.

On naj poda spet ljube nas sine
Kateri se v vojni za domovino bori
Devet naj sinov spet k vam se povrne
Ko minulo bode spet vojno bitje.

Srečno o srečno tazadnjokrat mati
Zdaj reči vam moram tozadnje vaš sin
Zadnjokrat moram vam roko podati
In iti zdaj moram iz totih krajin.

Zdaj bratje od vas se še moram odsloviti
Podati vam vendar ne morem roke
Že vsi sta pred menoj v vojno odšli
Zdaj brat pa deseti za vami že gre.

Gda vsi vkup se ne bomo tam našli
Ker v širni državi raztreseni smo.
V oddaljenih krajih na zemljo nastljatli
Skupno mo plavali v zlato nebo.

Torej si zdaj srečno še dajmo
To želijo najmlajši se bratec
Devet nas zdaj brani cesarja domovino
Deseti pride še tja, kjer smo že mi.

Prej ko še moram v daljavo oditi
Od rešitelja mojga še vzamem slovo
Alojz Skoliber, ki rešil me je smrti
V zahvalo naj bode vam rajsko nebo.

Nesreča je menla me grob položiti
Zamahnila kosa že grozna je smrt
In vi pa ste srečno iz groba me rešli
Vpeljali me zopet na zemeljski vrt.

Zdaj srečno vsi skup ki ste mene poznali
Sosedje prijatli in drugi ljudje
Ostanite sploh srečni veseli in zdravi
To naj vam podajo le božje roke.

Na griču o cerkvice bela urbanska
Na te se oglednem z daljave nazaj
Od te zdaj odidem v mladosti življenja
Znabit se ne vrnem pa tebi nazaj.

Tako zdaj odidem od vseh odslovani
Prihodnost me žene v razširjeni svet
Zdaj idem odidem sin bratec deseti
In smrt bode mene zdaj jahala.

Robert Erich Kramberger

*Zgodovina
družine Kramberger
iz Svetega Urbana
v Slovenskih
goricah*

Robert Erich Kramberger, upokojeni ravnatelj poklicne šole
Merangasse 29, 8010 Gradec, Avstrija

Zgodovina družine Kramberger iz Svetega Urbana v Slovenskih goricah

The History of the Kramberger Family from St Urban in Slovenske gorice

Geschichte der Familie Kramberger aus Sankt Urban in den Windischen Bühlen

IZVLEČEK

Priimek Kramberger je na Štajerskem, tako v Avstriji kot v Sloveniji, pogost, kar lahko razberemo iz telefonskih imenikov in na internetu. Priimek izhaja iz območja južno od kraja Lenart v Slovenskih goricah, kjer je še danes eden izmed najpogostejših. Natančne raziskave, ki bi razjasnile, kako je ta priimek prišel na to območje, še niso bile opravljene.

Moji predniki izhajajo iz kraja Trnovski Vrh, ki spada v župnijo svetega Urbana.

ABSTRACT

The Kramberger surname is a common surname in the Styria region (in Austria as well as in Slovenia), which can be evident from the telephone directories and from the Internet. The surname originates from the area south of the town of St Lenart in the Slovenske gorice hills (hereinafter Lenart), where this surname is still among the commonest. A detailed research, which could clarify the occurrence of the surname in this area, has not been executed yet.

My predecessors originate from the settlement of Ternovetzberg (Trnovski vrh), which is a part of the St Urban parish.

SYNOPSIS

Der Name Kramberger kommt in der Steiermark (sowohl in Österreich als auch in Slowenien) öfter vor, wie man Telefonbüchern, aber auch dem Internet entnehmen kann. Er stammt aus dem Raum südlich von St. Leonhard in den Windischen Büheln, wo er auch heute noch am häufigsten vertreten ist. Exakte Forschungen, wie der Name in diesen Raum gekommen ist, wurden noch nicht gemacht.

Meine Vorfahren kommen aus Ternovetzberg, einem Dörfchen, das nach St. Urban eingepfart ist.

UVODNA PRIPOMBA

Moja starša sta morala že po prvi svetovni vojni, leta 1920, zapustiti slovensko Štajersko. Preselila sta se na Zgornjo Štajersko in kasneje odšla v Gradec. Vse svoje življenje sta bila navezana na svojo domovino in vsak dan sta pripovedovala o sorodnikih in znancih "doma"; ko se je pri nas govorilo o "domu", se to nikoli ni nanašalo na kraj bivanja, temveč zmeraj na Ptuj, Haloze ali Slovenske gorice.

Prav v času, ko so se meje v Srednji Evropi postavljale na novo, je prišel val priseljencev v današnjo avstrijsko Štajersko. Med številnimi, ki so se priselili v takratno Avstrijo, je bilo tudi nekaj Krambergerjev. Moj oče je trdil, da pozna vse, ki živijo v Gradcu, in da točno ve, od kod izhajajo.

Kar zadeva genealogijo naše družine oziroma genealogijo Krambergerjev, moram priznati, da nisem tako podkovan, kot je bil moj oče, in da sem se s tem začel ukvarjati relativno pozno.

V tem prispevku bom spregovoril prav o iskanju soimenjakov.

ISKANJE PRIIMKOV

Če iščem osebo ali naslov, pogledam v telefonski imenik. Prav to sem storil tudi, ko sem iskal osebe s priimkom Kramberger. V Gradcu sem v telefonskem imeniku našel 11 soimenjakov.

Iskal sem tudi po celotni Avstriji in v telefonskem imeniku našel 87 zapisov. Seveda nas največ živi na Štajerskem (v imeniku je bilo 41 zapisov), pa še 17 na Dunaju in 13 v Salzburgu.

Danes vsaka družina nima stacionarnega telefonskega priključka in zato tudi ni vpisana v telefonski imenik. Veliko jih ima mobilne telefone, ki pa niso zmeraj vpisani v telefonskem imeniku.

V slovenskem telefonskem imeniku najdemo priimek Kramberger zagotovo pogosteje.

Razmeroma mlad medij internet ponuja bistveno več možnosti pri iskanju priimkov in ljudje imajo več možnosti, da se predstavijo. Že po prvih nekaj straneh sem bil začuden, da je toliko "znanih" Krambergerjev, ki se omenjajo na internetu ali so se pustili vnesti na internetne strani. Naš priimek se v nemškem jeziku obravnava 842-krat, in če vnesemo besedo Kramberger, dobimo 90.000 omemb (ja, prav ste prebrali!). Nekatera imena so seveda navedena dvakrat ali celo trikrat, kljub temu pa je ta številka neverjetna.

V "našem" krogu se najdejo tako rekoč vsi možni poklici. Predstavljajo se številni manjši in večji obrtniki, tako v Sloveniji kot tudi v Avstriji, in reklamirajo svoje proizvode. Kramberger se pišejo številni zdravniki in veterinarji. Veliko Krambergerjev je umetnikov: odkril sem pevke, ki se ukvarjajo z različnimi vrstami glasbe, od takih, pojejo v operah, do tistih, ki se ukvarjajo z zabavno glasbo. Naletel sem na pisce, ki pišejo strokovno literaturo ali kritike.

Krambergerji se ukvarjajo z različnimi znanostmi. Omeniti želim eno od osebnosti, ki je ponesla naš priimek daleč po svetu: to je hrvaški geolog in paleontolog Dragutin Gorjanovič-Kramberger (1856–1936). Bil je častni doktor univerze v Zagrebu. Napisal je več kot 230 znanstvenih del, ki so bila prevedena v številne jezike.

Omeniti pa bi želel še eno osebo: dr. Franca Krambergerja, mariborskega nadškofa. Izhaja iz kraja Lenart v Slovenskih goricah, kar mi je omenil v osebnem pogovoru.

SVETOVNA DRUŽINSKA KNJIŽICA KRAMBERGERJEV

Leta 1996 mi je neznana založba ponudila knjigo *Das Kramberger-Weltbuch* (Svetovna knjižica Krambergerjev). Začudil sem se: kaj vse ne obstaja?! Avstrijska televizija je med ocenjevanjem knjig omenila nekatere knjige te založbe in žal založba ni dobila prav veliko pohval. Kot človek, ki se ukvarja z rodoslovjem, sem bil zainteresiran za vsak namig, ki bi mi odprl nove poti pri iskanju svojih prednikov. Tako sem naročil en izvod te knjige, in sicer za neverjetnih 690 ATS. Bralcem bi rad zagotovil, da v nobenem primeru ne želim reklamirati te knjige, a če bom v nadaljevanju pisal o veliki družini *Kramberger*, moram to knjigo vendarle omeniti.

Ameriška založba je v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja izdala serijo tako imenovanih Družinskih knjižic (seveda jih je želela tudi prodati po primernih cenah). Zavedal sem se, da iz Amerike ne morejo priti neka nova odkritja o mojih prednikih iz Evrope, a stvar me je kljub vsemu zanimala.

In kaj sem v knjigi našel? Prav to želim na kratko opisati bralcem.

Najprej naslov knjige: *Das Kramberger Familien-Weltbuch* 1996 (Svetovna družinska knjižica Krambergerjev). Knjiga je registrirana pod številko 537835. V knjigi je tudi ime založbe, to je *Family Heritage International* (Mednarodna družinska dediščina). Sledi nekaj vrstic drobnega tiska in nato podatek, da je bila knjiga natisnjena v ZDA (Printed in USA).

Prvih 30 strani se ukvarja z zgodovino Avstrije in Nemčije, priloženi so tudi nekateri preprostejši zgodovinski zemljevidi. Na naslednjih 15 straneh je opisan nastanek imen in zapisan kratek uvod v heraldiko (še vedno brez omembe družine Kramberger). Sledi 22 strani z naslovi društev in organizacij po celem svetu, ki bi nam lahko pomagale pri iskanju naših prednikov, na primer History Center Quebec (Zgodovinski center, Quebec), Izposoja mikrofilmov v mestu Philadelphia, Archivo Nacional Madrid (Nacionalni arhiv v Madridu), Deutsche Zentralstelle für Genealogie Leipzig (Nemška centrala za genealogijo v Leipzigu), Baptist Church in New Zealand (Baptistična cerkev v Novi Zelandiji), če omenim samo nekatere. Navedena so informacijska mesta, kjer imajo sezname potnikov, ki so se preselili v ZDA od leta 1904 naprej, in potnikov, ki so se preselili v Avstralijo od leta 1826 naprej.

Na naslednjih 27 straneh so zapisani naslovi družin, ki nosijo priimek Kramberger.

Naštete so osebe iz ZDA, Kanade in Avstralije. Nato sledijo podatki iz Evrope. V knjigi so omenjeni Krambergerji iz Avstrije, Nemčije, Švice in Nizozemske. Na žalost je to tudi vse. Bralec je najverjetneje opazil, da Slovenija ni navedena, čeprav prav v Sloveniji živi verjetno največ Krambergerjev. Morda bo nova izdaja Svetovne knjižice (če bo sploh izšla) to napako popravila.

OD KOD PRIHAJAJO KRAMBERGERJI?

Nasledniki Krambergerjev ali še živeči Krambergerji, ki živijo na Zgornjem Štajerskem ali drugod po Avstriji, se ne sprašujejo, kaj pomeni njihov priimek ali od kod izhaja. Verjetno se enako dogaja tudi v Sloveniji.

Pri raziskovanju svojega rodu se trudim, da odkrijem čim več namigov o genealogiji Krambergerjev. Če po naključju naletim na soimenjaka, gredo vsa moja prizadevanja v tej smeri. Če ga povprašam, od kod izhaja, dobim najpogosteje odgovor, da že več njegovih generacij živi v istem kraju. Moj oče, ki je bil zaprisežen rodoslovec, je večkrat pripovedoval, da imajo skoraj vsi Krambergerji dedka ali pradedka, ki je izhajal iz Slovenskih goric.

Nastanek in razlaga imena nista preveč težka.

Berger je priimek, ki je zelo pogost na Zgornjem Štajerskem ter v Avstriji in na Bavarskem sploh. Mogoče je, da je kakšen Berger bival v jarku (po nemško Graben) in je to vodilo k obliki Grabenberger. Da se beseda Graben (jarek) v dialektu izgovori Gra´m in da se je g spremenil v k, je prav tako verjetno (kolegica mi je povedala, da v Zgornji Avstriji obstaja oblika Grabenberger). Upam, da mi bodo imenoslovci oprostili to laično razlago in da se bodo poglobili tudi v ta problem.

Težje pa je odgovoriti na vprašanje, kako se je ta priimek znašel na območju, od koder naj bi, kot predpostavljam, izhajal priimek Kramberger. Gre za območje južno od kraja Lenart v Slovenskih goricah.

Po vdorih Madžarov v 9. in 10. stoletju, ko so bile nekatere vasi popolnoma prazne, brez prebivalcev, so freisinški škofje oziroma salzburški nadškofje v Slovenske gorice poslali Bavarce ali Franke, da te prazne vasi naselijo. Ta razlaga je razumljiva in tudi vsa omenjena dejstva so potrjena. Na takšen način je lahko tudi priimek Kramberger prišel v te kraje. Seveda vem, da je tudi to zgolj teorija.

MOJI PREDNIKI

Iskanje prednikov me je vodilo tudi v Škofijski arhiv v Mariboru, kjer sem v krstnih knjigah župnije svetega Urbana našel neposredno vejo svojih prednikov.

Zanimivo je, da moji predniki že nekaj generacij živijo v kraju Trnovski Vrh, v hišah s hišnima številčkama 6 in 7, kjer so se nekateri izmed njih tudi rodili.

Moj dedek Franc (Franz; o njem bom še govoril) se je rodil leta 1848, njegov oče Lovrenc (Lorenz) leta 1822, njegov oče Urban pa leta 1799; družinska veja se še nadaljuje: Vid (Veit) je bil rojen leta 1774, Jožef (Joseph) pa leta 1745. Letnice rojstva nisem našel samo še za praprapraprasedka Jurija (Georg).

Pri poklicu mojih staršev je mnogokrat navedena oznaka "Berghold". V nekem štajerskem slovarju je ta beseda razložena kot izraz za "vinogradnika, ki ima med trsjem posajeno koruzo, zelje, fižol in ob robovih običajno buče".

Na pokopališču pri Svetem Urbanu (Destrniku) sem naletel na številne spomenike z mojim priimkom; priimek Kramberger je omenjen tudi na vojaškem spomeniku.

Kako zelo pogost je naš priimek v teh krajih, opazimo, če obiščemo pokopališče pri svetem Bolfenku v Slovenskih goricah. Na tem pokopališču je skoraj dva ducata spomenikov s priimkom Kramberger, na njem pa pokopavajo svoje pokojne številne družine, ki živijo v Bišu, Bišečkem Vrhu, Lenartu in Trnovski vasi.

DEDEK FRANC

Predstaviti vam moram Krambergerja, ki je odšel iz Trnovskega Vrha poln velikih pričakovanj in v upanju, da bo spoznal svet; na koncu ga je doletela žalostna usoda.

Življenjska zgodba mojega dedka Franca Krambergerja, ki se je rodil leta 1848 v Trnovskem Vrhu 6, je dramatična in težka, celo pretresljiva. Šolo je obiskoval pri Svetem Urbanu, nato so ga starši poslali, da se je izučil za krojača. Ta poklic mu ni najbolj odgovarjal, želel se je izučiti za drug poklic in tudi nadarjen je bil. Očetove lastnine ni mogel podedovati, saj jo je podedoval njegov starejši brat.

Avstro-ogrsko vojska je bila po porazu v bitki pri češkem mestu Hradec Králové (Königgrätz) reformirana. Iskali so podoficirje, ki bi izobraževali mlade vojake. Tako kot številni njegovi vrstniki se je tudi Franc na hitro odločil in odšel v domači regiment v Mariboru, in sicer v 47. pehotno divizijo (AOM). V njej je služil 13 let; v poslovilni listini je lepo zapisano: služil je zvesto, pošteno in častno. Imel je čin narednika (komandanta), to pa je bilo največ, kar je lahko dosegel vojak brez višje izobrazbe v takratni avstro-ogrski vojski.

O njegovi vojaški karieri nisem mogel izvedeti veliko. 47. pehotna divizija je bila stacionirana v glavnem mestu Dalmacije Zadar, kasneje v mestu Trient in seveda v Mariboru. Materna jezika vojakov v regimentu sta bila slovenščina in nemščina. Franc je obvladal oba jezika, prav tako tudi moj oče, ki je bil 35 let kasneje vpoklican v isti regiment.

47. enota je v 19. stoletju aktivno sodelovala v številnih bojnih pohodih. Dedek se je leta 1878 boril na bojiščih v Bosni. V njegovih listinah je omenjeno odlikovanje, ki naj bi ga dobil med osvojitvijo Sarajeva.

Po trinajstih letih služenja v vojski in nomadskega življenja brez stalnega doma je izstopil iz vojske in njegovo izstopno listino še danes hranim v družinski kroniki.

Takratna domovina se je zvestim vojakom zahvalila tako, da so lahko po odhodu iz vojske nastopili službo kot državni uradniki. Kot kaže, so bile državne službe izredno zaželeno že takrat, saj se je tudi Franc Kramberger odločil za to pot (ne morem pa reči, ali si je izbral ta poklic zaradi prestiža ali zaradi boljšega zaslužka).

Dedek Franc je dobil službo kot sodni pisar. Ko sem to izvedel, sem se vprašal, zakaj sodni pisar. Odgovor je lahko le: njegova pisava je bila natančna in zgledna, čeprav je šolo pri Svetem Urbanu obiskoval le nekaj let in nikoli pravzaprav ni obiskoval višjih razredov. Verjetno je tudi pri regimentu opravljal delo pisarja, ki je za svoje kolege pisal pisma.

Po krajšem času na okrožnem sodišču so ga premestili na okrožno sodišče Gradec okoli ca. Zapustiti je moral svojo ljubljeno Spodnjo Štajersko in se preseliti v Gradec.

Nekaj let je tukaj živel sam, nato pa si je poiskal partnerko. Kar hitro je našel svojo izbranko. Leta 1887, ko je bil star 39 let, se je poročil z 22-letno kuharico Karoline Tatschl iz Labotske doline na Koroškem. Zakonca Kramberger v majhnem stanovanju nista bila dolgo sama. Tam so se rodili prvi trije otroci: Franc Jožef (Franz Joseph), Karel Viljem (Karl Wilhelm) in Jožef Engelbert (Joseph Engelbert). Iz imen lahko sklepamo, da je dedek Franc favoriziral imena družine Habsburg. Moj oče je menil, da je bil dedek zmeraj zvest privrženec cesarja Franca Jožefa.

Franc se je še dodatno izobraževal. Ohranjena imam spričevala, ki pričajo, da je dedek opravil izpit za sodnega uslužbenca, in sicer z oceno odlično. Na obzorju pa so se pokazali prvi oblaki – Karoline je veliko kašljala. Govorilo se je, da ji škoduje slab zrak mesta Gradec.

V 2. polovici 19. stoletja je v naši deželi, še posebej v mestih, razsajala nevarna, skoraj neozdravljiva bolezen – tuberkuloza. Ker je Karoline kašljala vedno bolj, je njen mož zaprosil za premestitev na območje Zgornje Štajerske. Govorilo se je, da je zrak tam izredno čist in da ima zdravilne učinke, sploh kadar gre za

pljučne bolezni. Družina Kramberger s tremi otroki je bila tako premeščena v mesto Rottenmann, kjer je bilo majhno okrožno sodišče.

Želje zakoncev se žal niso uresničile. Kašelji se je namreč poslabšal. Jasno je bilo, da je Karoline zbolela za tuberkulozo in da jo lahko reši samo še čudež. V svojem obupu je imel Franc samo še eno željo: vrniti se v svojo domovino v okrožje Maribor. Njegova želja se je uresničila in dobil je službo pri okrožnem sodišču na oddelku za zemljiško knjigo v Mariboru. Franc je vsak dan pešal iz ulice Färbergasse do sodišča, hudo bolna žena, ki je medtem rodila že petega otroka, pa je ostajala doma sama. Sosede so ji sprva pomagale pri oskrbi otrok, nato pa jih je postalo strah, da bi se tudi one okužile, in so se od družine vidno distancirale. Franc ni imel možnosti, da bi skrbel za bolno ženo in majhne otroke, saj ni smel zanemarjati svojega dela pri sodišču. Tako se je neke nedelje odpravil v Trnovski Vrh, od koder je pripeljal še ne odraslo hčer svojega brata, da bi skrbel za bolno ženo. Ta otrok je moral resnično nositi težko breme.

V lasti imam dedkovo žepno knjižico, v katero si je zapisoval svoje zapiske. V tem odlomku je zapisano:

“Moja žena Karoline je danes, 10. aprila 1895, umrla ob 23. uri, moja hčerka Amalia je umrla 28. aprila ob 4.45 zjutraj, moj najstarejši sin Franz Joseph je umrl 8. maja ob 11.45, najmlajši sin Maximilian je živel še skoraj leto dni in je umrl 22. aprila 1896 ob 3.30 zjutraj, že v novem stanovanju v ulici Bürgerstraße 53.”

Naslednji sin Joseph je sicer preživel, vendar je tudi on umrl zaradi iste bolezni 40 let pozneje. Zdrav je pravzaprav ostal samo drugi sin, moj oče Karel.

Tragedija pa se je še nadaljevala. V svojem obupu Franc ni vedel, kaj naj stori. Doma sta bila dva majhna otroka, sam pa je moral vsak dan hoditi na delo. Vse to je bilo zanj preveč. Nekaj let je zdržal, nato pa je omagal. Na hribu Kalvarija pri Mariboru je naredil samomor.

Zakaj pripovedujem to grozno zgodbo? Želel bi le povedati, da ni vsak, ki je odšel iz vaškega življenja pri Svetem Urbanu, našel sreče v svetu.

GRB KRAMBERGERJEV?

Velikokrat so me povprašali o grbu Krambergerjev. Kot kaže, imajo nekateri soimenjaki zapise o grbu.

Tudi med očetovimi zapiski sem naletel na omembo grba. Grb? In za koga?

Kot pisar na okrožnem sodišču v Mariboru je bil moj dedek moralen in odgovoren človek. Ne morem si predstavljati, da bi si listino o grbu preprosto izmislil. Možno je, da je tekst enostavno prepisal iz predloge, ki mu jo je dal sorodnik, znanec ali prijatelj.

V 18. in 19. stoletju je bil družinski grb želja številnih meščanov in obrtnikov, verjetno z namenom, da bi se tako povzpeli v višje družbene sloje. Da pa je takšne načrte koval uradnik pri okrožnem sodišču v Mariboru, ki je imel velike družinske skrbi, skoraj ni mogoče.

Moj oče je to listino hranil med svojimi osebnimi papirji in šele pred smrtjo jo je omenil v nekem pogovoru. Papir mi je nato tudi pokazal, vendar je bil glede tega zelo skeptičen in kritičen. Zadevi ni pripisoval velikega pomena. Menil je, da je bilo v času nove romantike (19. stoletje) pač značilno, da so meščani iskali svojo identiteto v biografijah, nekateri pa so to izkoristili in začeli prodajati slike, grbe ali družinska drevesa prednikov.

Tega zato ne morem potrditi in tako tudi ne vztrajam pri resničnosti grba družine Kramberger. Lahko pa priložim tekst in sliko, ki govorita o tem, kakšen naj bi bil videti naš grb.

S prispevkom o svojem priimku oziroma prednikih, ki nosijo zares star “štajerski” priimek, ki izvira iz Slovenskih goric in se je razširil daleč po svetu, bi želel prisrčno pozdraviti pradamovino Krambergerjev.

Izid jubilejne publikacije so omogočili

GEOPROJEKT

GZL GeoProjekt

NOVA KREDITNA BANKA MARIBOR

 Nova KBM d.d.

POŠTNA BANKA SLOVENIJE

PBS.

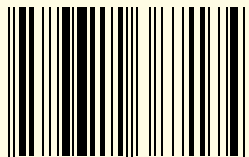
NOVA LJUBLJANSKA BANKA

NLB

*D*ESTRNIK

ISBN 961-238-717-6

9 789612 387174